ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 1

MARDI
1er AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.068

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

65e ANNÉE — No 17.068

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

64
ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԲԱՆԵՐ

Տարի մը եւս։ Նոր հանգրուան մը, որ մեծ բան չի նշանակեր թերեւս որեւէ օրաթերթի կեանքին մէջ։ Հարցը բոլորովին տարբեր է, սակայն, երբ այդ հանգրուանը կը վերաբերի հայերէն օրաթերթի մը, այն ալ Սփիւռքի պայմաններուն մէջ։

Խորհրդածութիւնները զորս կը թելադրէ նման տարեդարձ մը, տարուէ տարի աւելի լեղի համ մը ունին, որքան ալ, մեր առաքելութեամբ իսկ, պարտինք վանել յոռետեսութիւնը եւ հեռու մնալ լացի պատերէն։

Բայց, ամբոխավարութիւնը, գեղեցիկ խօսքերը եւ խարուսիկ ելոյթները անգամ մը դարման չեն վէրքերը սպիացնելու եւ առողջ ապագայի մը հեռանկարը պատրաստելու համար։ Հարկ է տեսնել իրականութիւնը, որ փայլուն պատկեր մը չի պարզեր, խօսելով գոնէ մեր գաղութին մասին։

Անդրադառնա՞նք մեր դպրոցներուն։ Մխիթարեան թէ Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանները, տասնամեակէ մը աւելի է որ ոչ մէկ զիջումէ խուսափեցան կարենալ շարունակելու համար եւ որոնք, սակայն, ոչ թէ կ'ապրին այլ կեանքի նմանող բան մը կը քաշքշեն, քիմիադարմանումի անօգուտ մեթոտներով, որոնք կը թուին ծառայել միայն ճակատագրական վախճան մը յետաձգելու։

Թերեւս հեռացանք մեր բուն նիւթէն որ մամուլն էր, տարեդարձի մը պարագայական առիթով։ Խորքին մէջ, սակայն, բոլոր այս հարցերը —մեր ազգային թեթրալոժին՝ եկեղեցի, դպրոց, մամուլ, հայ դատ, անքակտելի կերպով աղընչուած են իրարու։ Երբ եկեղեցիները կը պարպուին Վարդավառի օրով, երբ դպրոցները կը պատրաստուին իրենց դռները փակելու, երբ ցոյցերուն բազդռները փակելու, երբ ցոյցերուն բազմութիւնները կը նախընտրեն տունը նստիլ, ու հայերէն օրաթերթերը զիջում իսկ ընելով լեզուին, որ իրենց հաւատոյ հանգանակը պէտք է ըլլայ, նոր ընթերցող չեն գտներ, կը նշանակէ պարզապէս թէ փտած բան մը կայ Դանիոյ Թագաւորութեան մէջ ու մտահոգիչ հարցը հոդ է։

Եւ ի տես այս կացութեան ի՞նչ պէտք է ընենք։ Ո՞ւր պիտի գտնենք անհրաժեշտ [illegible], եթէ կ'ուզենք որ Սփիւռքը վերագտնէ իր երբեմնի կենսունակութիւնը։ Ի վերջոյ, Սփիւռք կը նշանակէ, գլխաւորաբար, արեւմտահայութիւն եւ անոր մշակոյթին պահպանման ազդակներն են մանաւա՛նդ դպրոցն ու մամուլը։

Նման խորհրդածութիւններու մէջ մեզ «Յառաջ»ի 64-րդ տարեդարձը։ Տարի մը եւս, հանգրուան մը եւս կեանքին մէջ ֆրանսահայ գաղութին հետ ծնած օրաթերթի մը որ դեռ կը յամառի տոկալ, հաւատարիմ մնալով իր հիմնադրին առաջադրանքներուն՝ լեզու, մշակոյթ, հայ դատ։

Այսօր, ինչ որ «հայ» մամուլ անունը կը կրէ տեսակ մը Բաբելոնի աշտարակի վերածուած է եւ հարկ է առնուազն մէկ տասնեակ լեզուներու ծանօթ ըլլալ կարենալ հետեւելու համար։

Լեզուն, ի վերջոյ, միակ հասարակաց յայտարարն է զոր ունինք ոչ միայն գաղութէ գաղութ, այլեւ Սփիւռքէն Հայաստան։ Եւ, կը խորհինք թէ քիչ չեն այն օտարախօս, բայց՝ սրտանց հայ երիտասարդները, որոնք անդրադարձան երկրաշարժին առթիւ, երբ նուիրումով իրենց ճամբան Հայաստան առին, թէ ի՛նչ խոչընդոտ է մայրենիին անգիտութիւնը։

Ու որպէսզի ապրի, տեւէ, բարգաւաճի այդ լեզուն, անհրաժեշտ են դպրոց եւ մամուլ, պայմանաւ անշուշտ, որ գաղութները այդ գիտակցութիւնը ունենան։

«Յառաջ» իր 65-րդ տարուան սեմին, հակառակ այս դառն խորհրդածութեանց եւ օրէ օր աճող դժուարութեանց, վճռած է, միշտ հաւատարիմ իր նշանաբանին՝ տոկալ։

«ՅԱՌԱՋ»

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՍԱԽԱՐՈՎ ԴԱՇՆԱԿՑԱՅԻՆ ԿԱՌՈՅՑ ՄԸ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ

ՊԱՀՊԱՆՈՂԱԿԱՆՆԵՐԸ ՁԵՌՆԱԾԱԼ ՉԵՆ ՆՍՏԻՐ

Պահպանողականները հակայարձակման անցած են, ինչ որ անխուսափելի կը նկատուէր եւ Պրաւդա-ի մէջ իսկ է, որ Ուրբաթ օր, Յուլիս 28-ին, խմբագրութեան պատասխանատուներէն՝ Վիկտոր Կորլենկօ կ'արտայայտուէր բաւական բուռն ձեւով։

Եթէ ստալինեան եւ բրեժնեւեան շրջաններու քննադատութիւնները ընթացիկ երեւոյթ դարձած էին վերջերս, խորհրդային քաղաքացիները նուազ վարժուած էին պերեստրոյկայի ճաղկման։ Ընդհանուր կացութիւնը Կովկաս, այլ մանաւանդ ածխահանքերու բանուորներուն շարժումը առիթ տուաւ, որ Մ. Կորբաչովն ալ չխնայուի։ Գլխաւոր մեղադրանքն է. – «Պէտք չէ աճապարել ընկուցումներ կատարել եւ յայտարարութիւններ ընել, ոչ ալ աճապարել քանդելու դրութիւն մը, երբ ծանօթ չէ թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ նորը»։ Ու խմբագիրը կարգով կը դատապարտէ այն բարենորոգումները, որոնք կատարուած են 1985-էն ի վեր՝ ալքոլամոլութեան դէմ պայքար, գիւղատնտեսութեան մատակարարութիւն, ձեռնարկութեանց շնորհուած ինքնավարութիւն։ Կորլենկոյի վերջին թիրախն է «թղթադէզերու աճը», որ ըստ իրեն, արժանի է մրցանիշներու Կինէս հատորին, ու կը յիշէ Լենինը, որ ըսած կ'ըլլայ թէ իր մտավախութիւնն է մահացու կերպով՝ «վերակազմակերպումները։ Միշտ այսպէս կը վերակազմակերպուինք եւ գործնական ոչինչ կ'իրագործենք»։

Քանի մը օր առաջ ալ, Պրաւդա հրատարակած էր առակ մը, երգիծական բնոյթով եւ ստորագրուած ծածկանունով մը՝ «գիւղական համախմբում», ուր կը բացատրուի թէ ինչպէս երեսփոխան մը որոշեց քանդել «գործիք մը, երեւութապէս լաւ վիճակի մէջ, որ կը գտնուէր մեծ հայրիկ Լէոնիտի (Բրեժնեւ, անշուշտ) տունը»։ Ու առակը կը շարունակուի. – «Ուզելով տանել ժողովրդավարութեան յաղթանակը, ամբողջ ժողովուրդը կոխկռտեց բանջարանոցը, վազելու համար մեծ-մայրիկ Ռայայի (Ռայսա Կորբաչովա), մօտ, որ յարգելով օրէնքները, անհատական մատակարարութեան առած էր նոյն գործիքը»։

Ասոնց դէմ սակայն, ընդդիմութիւնն ալ, այսինքն բարենորոգիչները պարապ չեն նստիր։ Նախ Գերագոյն Խորհուրդի ներսն իսկ 300–400 երեսփոխան համախմբուած են Էլցինի ղեկավարութեան տակ եւ կազմած, ինչ որ առայժմ մկրտուած է.– «Միջ-շրջանային խմբակ», չեշտելու համար որ ինչ որ կը կատարուի միայն Մոսկուայի երեսփոխաններու նախաձեռնութիւնը չէ։ Ասոնց առաջադրանքները «դասական» են, այսինքն՝ օ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՊԷՅՐՈՒԹ
ԿՐԱԿ, ԿՐԱԿ, ԿՐԱԿ

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

Այլեւս ածական չէ մնացած որակելու համար Պէյրութի վիճակը, արեւելք թէ արեւմուտք, մինչեւ իսկ ամբողջ երկրին։ Լիբանանի ձայնասփիւռը կ'ըսէր Երկուշաբթի առտու թէ ռմբակոծութիւնները ամբողջ երկրին երկու երրորդը կ'ընդգրկեն։ Լը Մոնտ կը խորագրէր Շաբաթ իրիկուն՝ «Պէյրութ՝ վերջ» եւ սակայն...։ Ի՞նչ ըսել, ի՞նչ ընել։ Նմանը չունեցող այս պատերազմը որ քարուքանդ ըրաւ խճանկար տիպար երկիր մը, ամէն օր նոր սաստկութիւն մը կը ստանայ։ Ինը ժամ անդադար ռումբեր տեղացած են, չխնայելով ոչ արեւմտեան, ոչ ալ արեւելեան շրջանը։

Յուլիս 31, Երկուշաբթի առտու, Անթիլիասէն թելեքսով կրցանք հետեւեալ լուրերն առնել, ինչ կը վերաբերի Հայկ. ճակատին.–

«Վերջին օրերու, յատկապէս երէկ իրիկուան եւ գիշերուան ռմբակոծութիւնները եղան ընդհանուր, շատ խիտ եւ ահաւոր։ Աջ ու ձախ աւեր շատ կայ, նաեւ Պուրճ-Համուտ, հայ թաղերուն մէջ։ Համեմատաբար, բարեբախտաբար զոհերուն թիւը նուազ է։ Ազդակ մահազդը դրած էր 19 տարեկան երիտասարդի մը՝ Հրայր Վարդանեան։ Ուրիշ 2 երիտասարդներ ալ վիրաւորուած են, մէկը՝ ծանր։ Անցեալ Ուրբաթ գիշեր վանքին առջեւ, ճամբուն մէջ, ինկած ռումբը փճացուցած է վանքին ճամբուն կողմի շուրջ 25 պատուհանները եւ բաւական փշրած պատին քարերը։ Փետրուարին լիբանանեան ուժերուն եւ բանակին միջեւ տեղի ունեցած ճակատումներուն նոյն աւերը ունեցած էինք եւ լման վերանորոգած»։

Կարելի՞ է յուսալ որ այս դժոխային կացութիւնը վերջ գտնէ։

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՎԻՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՆ ԵՆԹԱՐԿՈՒԱԾ

Ինչպէս ծանօթ է, Յուլիս 4-ին, Փարիզ ժամանած էր Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներէն՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, կնոջը ընկերակցութեամբ, առողջական պատճառներով։

Յետ հարկ եղած քննութիւններուն, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան ողնային ուռեցքի (kyste dorsal) վիրաբուժական գործողութեան ենթարկուեցաւ Ուրբաթ առաւօտ, Յուլիս 28-ին, Պոժոն հիւանդանոցը։

Գործողութիւնը, որ աւելի քան վեց ժամ տեւեց կատարեցին փրոֆէսէօրներ՝ Պ. Անդրէասեան եւ Լասալ, ներկայութեամբ տոքթ. Սերժ Սիմոնեանի։

Կատարեալ ապաքինում կը մաղթենք Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի, որպէսզի որքան կարելի է շուտ վերագտնէ իր ուժերը, շարունակելու համար իր ազգանուէր գործունէութիւնը, Ղարաբաղ Կոմիտէի իր ընկերներուն հետ։

Աւելորդ չէ թերեւս յիշեցնել թէ ներկայիս բոլոր այցելութիւնները արգիլուած են։

**

Լեւոն Տէր-Պետրոսեան իր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ վիրաբոյժներուն եւ Ֆրանսական կառավարութեան, որ ստանձնեց հիւանդանոցի բոլոր ծախքերը։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 26)

ԻՆՔՆԱՎԱՐ ՄԱՐԶԻ ԱՌՕՐԵԱՆ

Ղարաբաղի մէջ կը գտնուի միշտ Գերագոյն Խորհուրդի ԼՂԻՄ-ի յանձնաժողովը։ Բնակչութեան հետ հանդիպումներու ծրագիրը այնքան յագեցած է, որ յանձնաժողովի անդամները կ'աշխատին երկու խումբերու բաժնուած։

Խումբերէն մէկը անցեալ Շաբաթ օր (Յուլիս 22) մեկնեցաւ Մարտակերտ, ուր հանդիպում ունեցաւ շրջանի կուսակցական, խորհրդային ակտիւի եւ տնտեսական ղեկավարներու հետ։ Հիւրերը նաեւ այցելեցին Սարսանգի հիդրոհանգոյց եւ լսեցին աշխատաւորները։

Կիրակի օր, յանձնաժողովի անդամները ծանօթացան Գանձասարի վանքին եւ գացին տեղւոյն ձեռնարկութիւնները։ Յուլիս 24-ին, յանձնաժողովի անդամները այցելեցին Հադրութի շրջանը։

Միւս խումբը այցելեց մարզային կենտկոմի մշակութային – լուսաւորական կեդրոնները, հետաքրքրուեցաւ Ստեփանակերտի ստեղծագործող մտաւորականութեան հոգերով եւ Ղարաբաղի հարցի նկատմամբ անոր վերաբերումով։

ԼՂԻՄ-ի յատուկ կառավարման կոմիտէի նախագահ՝ Վոլսկիի անունով նամակ հասած էր մշակոյթի խորհրդային ֆոնտի վարչութեան նախագահ ակադեմիկոս Դիմիտրի Լիխաչովէն։

Նամակին մէջ, կ'ըսուի թէ մշակութային խորհրդային ֆոնտը իր առաքելութիւնը կը համարի գանձուածները համաժողովրդական արժէքի հանել յանուն մշակոյթի։ Այս առընչութեամբ, ակադեմական Դ. Լիխաչով Վոլսկիէն կը խնդրէ որ հոգածութիւն ցոյց տայ ֆոնտին մարզային բաժանմունքի ձեւաւորման նկատմամբ։ Կը շեշտէ որ դիմումը մէկ նպատակ ունի, թերեւս մշակոյթի խորհրդային ֆոնտը եւս պէտք է իր աւանդը դնէ մարզի կացութեան կարգաւորման աշխատանքի մէջ։

Իր պատասխանին մէջ, Վոլսկի նշած է որ Լ. Ղարաբաղը հարուստ է պատմա-ճարտարապետական յուշարձաններով։ Լաւ կ'ըլլար, եթէ այս հինաւուրց հողամասին վրայ, ստեղծուած մշակութային արժէքներուն հետ հաղորդակցութեան մտնէին երկրի բնակիչները։ Այդ աշխատանքին, յատկապէս, իր կարեւոր աւանդը կրնայ բերել մշակութային խորհրդային ֆոնտը։

Ինքնավար մարզի մշակութային կեանքի շրջագօտիին մէջ այնքան շատ հարցեր կուտակուած են եւ պէտք է այդ հարցերուն պատշաճ ուշադրութիւն տանիլ։

ՃԱՐԸ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆ Է

«Խորհրդային Հայաստան»ի Յուլիս 15ի թիւին խմբագրական սիւնակը նուիրուած է բարձրագոյն դպրոցներու վերաբերող հարցերու: Նախ, կան թուական տուեալներ. Հայաստանի բարձրագոյն ուսումնարանները 124 մասնագիտական ճիւղեր ունին, 10·586 աշակերտներով, որոնց 8246–ը ցերեկային, միւսները՝ երեկոյեան ու հեռակայ բաժինները կ'արձանագրուին: Ապա, կը տրուին ժամանակի պահանջով հաստատուած կարգեր. «աղէտի պատճառով առաջին եւ երկրորդ խմբերի հաշմանդամ դարձած անձինք ուսուցման բոլոր ձեւերում կ'ընդունուեն առանց քննութիւնների»:

Ժամանակի պահանջէն թելադրուած այլ նորութիւն մըն ալ այն է որ «կարեւոր ուշադրութիւն է դարձւում Ղարաբաղի համար կադրերի պատրաստմանը: Այս տարի Հայաստանի ԲՈՒՀ–երը 38 մասնագիտութիւնների գծով մարզից պէտք է ընդունեն 72 երիտասարդների, որոնք աւարտելուց յետոյ աշխատելու են մարզի ժողովրդական տնտեսութեան տարբեր ճիւղերում»:

Այս նորութիւններէն եւք կը չեշտուի կէտ մը որ մօտէն կ'առնչուի ամբողջ մեր Սփիւռքին, որքան Հայաստանին: Թերթին խմբագիրը կը գրէ թէ «մանկավարժ մասնագէտների կարիք ունեն նաեւ Վրաստանի, Ադրբեջանի, Կրասնոդարի երկրամասի, Ռոստովի մարզի, ինչպէս նաեւ Սփիւռքի հայկական դպրոցները»: Այս նախադասութեան առաջին տեղանունները –Վրաստան, Ադրբեջան, Կրասնոդար, Ռոստով– կը յատկանշեն Խորհրդային, կամ ներքին Սփիւռքը, իսկ վերջինը՝ –Սփիւռք– ամբողջ աշխարհ մը: Հայաստանեան մամուլի զանազան թիւերը քանիցս արձագանգեցին Խորհ. Միութեան հայաշատ տարբեր կեդրոններուն մէջ գիտուած վերակազմաւորուելու չարժումներուն. անոնց գլխաւոր մտահոգութիւնը հայկական մշակոյթին ու հայերէն լեզուին տարածումի, պահպանումի հարցն է. երիտասարդ, կամ միջին տարիքի ծնողներ, որոնք հայերէն չեն խօսիր ու կարդար, տագնապած են իրենց զաւակներուն եւս վիճակելիք նոյն ճակատագրէն: Ու կը ջանան կարելի ամէն բան ընել, որպէսզի չկրկնուի իրենց պատահածը: Հայկական կեդրոններ կը հիմնուին, միօրեայ վարժարաններ կը բացուին, երգի, պարի խումբեր կը կազմուին եւայլն: Ու հետեւցնելով այս բոլորէն, ճի՛շդ է «Խորհ. Հայաստան»ի խմբագրին բառը, թէ Հայաստան պէտք է այսուհետեւ մտածէ Վրաստանի, Ադրբեջանի, Կրասնոդարի, Ռոստովի ու այլ կեդրոններու համար եւս ուսուցիչ պատրաստելու մասին:

Կը մնայ միակ անունով մը յատկանշուած սա գոյնզգոյն, յաճախ լուռ, այլ ամէն անկիւնի մէջ տարբեր տագնապով եռեւեփող աշխարհը, որ Սփիւռքն է. ան, որուն անունին կցուած «հայ» մակդիրը թէ՛ կը գծէ անոր սահմանները, եւ թէ կը պատմէ բաղադրիչներուն մասին...: Այդ տարածուն, ամէն մէկ անկիւնը անհունօրէն տարբեր եւ ինքնուրոյն աշխարհն ալ, շատ բաներու կարգին, ճիշդ է նոյնպէս, որ մանկավարժ մասնագէտներու պէտք ունի:

Երբ այս հաստատումը կ'ընէ, արդեօ՞ք «Խորհ. Հայաստան»ի խմբագիրը կը նախատեսէ անհրաժեշտ ու յատուկ պատրաստութիւնը զոր պէտք է նկատի ունենան ԲՈՒՀ–երու ղեկավարները, կազմակերպիչները: Հայաստանի համար պատրաստուած մասնագէտները կրնան բաւարարել նաեւ ներքին սփիւռքի պահանջը. հապա արեւմտեա՞ն Սփիւռքը: Հոն քաղաքական, մշակութային, նիւթական, կազմակերպչական, լեզուական ու այլ հարցեր ձեռք ձեռքի տուած պատնէշներ բարձրացուցած են բաւաքումի ամէն տեսակ ջանքի կամ նոյնիսկ տրամադրութեան դէմ: Հայաստանի մէջ պատրաստուելիք մասնագէտը պէտք է ունենայ բոլորին տակալու անհրաժեշտ «զէնք»երը: Մատնանշած ըլլալու համար միակ պարագայ մը –անհրաժե՛շտ միակը սակայն– յիշենք լեզուական հարցը. ըՍփիւռքի դպրոցներուն ուսուցումի լեզուն արեւմտահայերէնն է. ԲՈՒՀ–երը ա՛յս մէկ հարցը ի՞նչ միջոցներով լուծած են արդեօք: Հարցումը ո՛չ կասկածամտութեան, ոչ ալ անհաւատութեան կամ թերագնահատումի արդիւնք է. այլ՝ միայն հայաստանեան մամուլէն, գիրքերու աշխարհէն ներշնչուած վախի մը. չէ՞ որ արեւմտահայերէն խօսող կամ գրողի մը արտայայտութիւնները յաճախ արեւելահայերէնի քիչ կամ շատ զգալի դրոշմը կը կրեն ամէն անգամ որ տեղ կը գրուեն Հայաստանի գիրերու աշխարհին մէջ...:

Թերեւս, գոնէ սկզբնական շրջանի մը համար, օգտակար ըլլար Սփիւռք – Հայաստան մօտիկ գործակցութիւն մը. այլ հարց թէ դուրսն ալ արեւմտահայերէնի մասնագէտներ չեն վխտար:

Սակայն, ժողովուրդի մը համար որուն կամքով պատմութիւնն իսկ վերադարձաւ իր ճի՛շդ հունին, անկարելի բան չկայ: Այսօր Սփիւռքը, իր հող չէ թէ սակաւաթիւ ուժերով, ապրող, շնչող լեզուի մը պատուանդան կը հաստատէ Հայաստանի մէջ արեւմտահայերէնին համար, վաղը, ի հարկին, անոր պատուդներէն ինք եւս օգտուելու համար:

Ի վերջոյ ժամանակը շատոնց հասած է գործով եւս ցոյց տալու թէ համագործակցութիւնը միմիայն բառային գոյութիւն մը չէ:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՆԱԽԱՄԱՐԴԵԱՆ ՏՕՆԵՐԸ

Հելլէնասէր Արտաշխեանք եւ Արշակունիք անշուշտ հելլէն ուսմանց ու դից պաշտամանց հետ՝ պիտի որդեգրէին նաեւ անոնց բեմամարզական հանդիսութիւնները: Տրդատ Թագաւորի համար Ագաթանգեղոս կ'ըսէ. «Յաղթմպխանդոն Յունաց հսկայազօր երեւեալ, բազում գործս արութեան եւ անդ ցուցեալ... ի մրցանակս ագոնին», այսինքն ըմբշամարտութեան: – Փարպեցի կը վկայէ Վահան Մամիկոնեանի եւ եղբայրներուն համար, թէ «հզեալքս եւ մարմնալքս հրահանգ»ուած էին իրենց մօրմէն, «կրելով ի խաղու զարկանելիս». Տիկին Մամիկոնեան հայ Կալլիպատրան է ուրեմն, առանց անոր կրած անդոհին: Հռոմէականին ճիշդ հակադարձը, մեր նախնեաց մարզական գրօսանքները յատուկ էին մանաւանդ ազնուական դասուն՝ որ աւելի ժամանակ ու դիւրութիւն ունէր քան հասարակ ժողովուրդը: – Հայրենի գրօսանք համարուող ՆԱԽԱՄԱՐԴՔ կամ ՏՕՆՔ ՆԱԽԱՄԱՐԴԱՑ տեղի կ'ունենային ամէն տարի ու կը տեւէին 7 օր, ի ներկայութեան «ազատանի»ին եւ «աշխարհաժողովի մարդկան»: Խաղերն էին՝ 1.– Ձիավարութիւն, 2.– Աղեղնաւորութիւն, 3.– Զինախաղութիւն, 4.– Բռնամարտկութիւն, նախօրօք մարզիկներու կողմէ դաստիարակուած անձերու մասնակցութեամբ: Մեր մատենագիրներէն կ'իմանանք դեռ այդ խաղերուն մարզավայրերը յատկանշող բառեր (ինչպէս կռուանոց, մրցարան, ձիընթացիկ, ասպարէզ եւն.) և ուրիշ խաղի մերձաւոր ու տարբեր անուններ (ինչպէս հասեւատիկ, արշաւան, վազ, ծանրաբարձութիւն, լող, ըմբշամարտ, կոփամարտ, սուսերաձգութիւն, նիզակախաղութիւն, տէգընկէց, հեծելութիւն, որս, պարսաքարութիւն, գլարձակութիւն, մրկընդախաղ (մականախաղ): Գրիգոր Տղայի «ողբ»էն կը տեղեկանանք հետեւեալն ալ.

«Ո՞ւր կռուարարքն ի ճակատին
Կամ ըմբշամարտք պատերազմին,
Ո՞ւր ձիավարժքն ի թատերին,
Նիզակակիրքն վահանին,
Ո՞ւր են ննտողք նըպատակին,
Սուսերամերկք դիպող բազկին,
Ո՞ւր պարսաւորք ճախողակին»:

Ողոմպիադի խիստ օրէնքին ներհակաբար, Նախամարդեանց ատեն ո՛չ մէկ արգելք կար կանանց ներկայութեան դէմ. Հայուհին հո՛ն էր նոյնքան ստուար թիւով, ապացոյց ա՛յն որ Արշակ Բ. հոն տեսաւ Գնէլի կողակից՝ գեղանին Փառանձեմի հրապոյրները, եւ նահատակ եղբօրորդւոյն արիւնը կոխոտելով՝ տիրացաւ անոր: – Ուրեմն նախնի Ողոմպիադէն վար չէին մնար՝ մինչեւ Արշակունեաց կործանումը տեւող հեթանոս Հայոց նաւասարդեան տօները՝ որոնք նոյնպէս այդ գեղեցիկ եղանակին սարքըւած կ'ըլլային, ձիու, ցուլի, երինջի ու նոխազի –բոլորն ալ սպիտակ– յաշտով, Շահապիվանի (Բագաւան կամ Դիցաւան) արքունի մայրանը, կամ Տարօն գաւառի Յաշտիշատ գիւղին բացավայրը, եւ կամ Զարեհաւանի ասպարէզը: Հոն էին մեր Վեհերուն՝ քաջն Վահագնի, ոսկիածին ու ոսկիամայր Անահտայ և ոսկեծղի վարդամատն Աստղկան 3 մեհեանները: Շահապետ, իշխան ու շինական աշխարհախումբ կը տօնէին այդ մրցական–մարզական հանդէսները՝ որոնց մէջ Հայաստանի կորիճները կը փութային «եւեւելս առնել», իրենց քրտնաթոր ճակտին վերեւ կրելու անձուկով՝ հաւանօրէն ուռիի վարսագեղ պսակը: Մրցարաններու շուրջբոլորը, երկսեռ հանդիսորդներու կուռ շարքին, Եղլագայի կիթառին տեղ՝ նուագերգութիւնը կար Գողթան գուսաններու բամբիռին, հայ փինուորին փողին ու թմբուկին, տարփողելու համար պանծալի յաղթանակները հայրենի դիւցազանց: Քրմապետը նոյն օրերուն տօնազգեստուած եւ խոյրը գլխուն՝ թափօրով մեհեանին շուրջ կը պտըտցնէր Փրփրածին Դիցուհւոյն «դրօշք»ը, հաւատացեալներու երկիւղած ալիքը ճեղքելով: Վահագնի եւ իր չքնաղ կողակցին ի պատիւ աղօթք ու օրհներգ կը թնդացնէին կամարները «մեծազանձ» տաճարին: Աստղկան սիրական թռչունն Աղաւնին իր տարփատենչ թռիչքը կ'առնէր ուխտաւորներու վերեւ, մինչ Արածանիի սրբազան ջուրն իր մաքրագործ մկրտութիւնը կը շնորհէր անոնց, ծափերու եւ ծիծաղներու անսանձ ցնծումի մը մէջ: Հայ անմոռանալի կորովին փառքի տօնն էր այս, առնացի ընդերներու եւ մկանունքի պողովատիկ ջրդեղում առթող բազմազան խաղուց եւ ագորմանց շարքին՝ ունենալով սերկեան Միջազգային Ողիմպականի խաղերէն Եղջերուի որսորդութիւնն ալ. չէ՞ որ Գողթն գաւառի հայ Եւտերպէն կը հծծէ դեռ մեր ականջին. «Ո՛ տայր ինձ զծուխ ծխանի եւ զառաւօտն Նաւասարդի, զվազելն եղանց եւ զվազելն եղջերուաց...»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՀԱՅ ԳԻՐՔԸ 1512-1800»

«Ալեքսանդր Միասնիկեան» պետական գրադարանը լոյս ընծայեց հայ գիրքի մատենագիտութեան Ա. հատորը, որ կը կրէ «Հայ գիրքը 1512 – 1800 թուականներին» խորագիրը եւ կ'ընդգրկէ հայ հընատիպ գիրքի մատենագիտութիւնը: Այս մեծադիր ու ստուարածաւալ հատորը լոյս տեսած է Հ. Ոսկանեանի, Ք. Կորկոտեանի եւ Ա. Սաւալեանի աշխատասիրութեամբ եւ Ռաֆայէլ Իշխանեանի ընդհանուր խմբագրութեամբ: Ան կը բացուի հայ առաջին տպագրիչ Յակոբ Մեղապարտի դիմանկարով: Շատ կարեւոր ու շատոնց սպասուած այս հրատարակութեան մէջ ներկայացուած են ինչպէս 1512 – 1800 թուականներուն աշխարհի տարբեր երկիրներու մէջ տպագրուած հայերէն գիրքերը, այնպէս ալ հայատառ այլալեզու եւ տարբեր լեզուներով հրատարակուած ու հայերէն հատուածներ պարունակող հնատիպ գիրքերը: Այս մատենագիտութիւնը նոյն ատեն համահաւաք գրացուցակ մըն է, ուր ի մի բերուած են տարբեր երկիրներու գրադարաններու եւ անհատական հաւաքածոներու մէջ պահուող հայերէն հնատիպ գիրքերը: Մատենագիտութիւնը ունի հայերէն, ռուսերէն եւ անգլերէն լեզուներով համառօտ յառաջաբան:

Հայերը աշխարհի մէջ առաջիններէն էին, որ օգտուեցան Կիւթէնպէրկի գիւտէն: Մեծ երախտաւորի պատիւը կը պատկանի Յ. Մեղապարտի, որ 1512–ին Վենետիկի մէջ լոյս ընծայեց «Ուրբաթագիրք» խորագրով ժողովածուն, հիմք դնելով հայկական տպագրութեան: Արդէն նուհետեւ հայկական տպարաններ գործեցին Կոստանդնուպոլիս (1567), Հռոմ (1579), Լվով (1616), Միլանօ (1621), Փարիզ (1633), Նոր Ջուղա եւ աշխարհի ամենատարբեր վայրերը: Հայաստանի հողին վրայ բացուած առաջին տպարանը Էջմիածինն էր, որ հիմնուեցաւ 1771–ին:

Հայ տպագրութիւնը մշակութային մեծ երեւոյթ էր, ազգապահպանութեան անգնահատելի գործօն եւ մեր տպագրիչներուն ու հրատարակիչներուն անսահման հայրենասիրութեան վկայութիւնը: Յատկանշական է որ պետականութեան բացակայութեան պայմաններուն մէջ Հայերը յաճախ աւելի կանուխ սկսած են գրագիլ տպագրութեամբ քան այդ նոյն երկիրները, ուր անոնք կը գտնուէին: Օրինակ, Աբգար Դպիր Թոխաթեցիի ջանքերով Կոստանդնուպոլսոյ մէջ հիմնուեցաւ տպարան ու գիրքեր լոյս տեսան 1568–ին, երբ այս նոյն վայրը Թուրքերէն առաջին գիրքը տպագրուեցաւ 1729–ին միայն, այսինքն 161 տարի յետոյ:

ԺԶ. – ԺԸ. դարերը հայ հնատիպ գիրքին ծաղկման ժամանակաշրջանն են: Այս շրջանին է որ տպագրուեցան ոչ միայն կրօնական բովանդակութեամբ արժէքաւոր գիրքեր, այլեւ տպագրուելով կորստեան վտանգէն փրկուեցան մեր ազգային գրականութեան շատ ու շատ արժէքներ՝ պատմիչներու, տաղերգուներու եւ գիտնականներու ստեղծագործութիւնները: Տպագրուած պատմական, գիտական, գեղարուեստական եւ ուսումնական բնոյթի գիրքերը մեծ չափով զարկ տուին հայ մշակոյթի զարգացման, ազգային զարթօնքին և ուսումնական կեանքին աշխուժացման:

Խորհ. Միութեան մէջ ազգային լեզուով տպագրուած գիրքերէն ամենահինը հայերէն գիրքերն են, իսկ հնատիպ գիրքերու քանակով կը զիջին միայն ռուսականին:

Ու թէեւ իր երկարամեայ ճամբուն շատ կորուստներ ունեցած է հնատիպ գիրքը, սակայն կարելի է հպարտանալ որ, ըստ այս մատենագիտութեան տուեալներուն, այժմ յայտնի է 1154 անուն:

Նման մատենագիտութիւն կազմելու գաղափարը առաջինը չէ անշուշտ: Անցեալ դարէն սկսեալ այդպիսի փորձեր եղած են եւ մեծ նպաստ ունեցած են հայ գիրքի մատենագիտութեան գործին զարգացման: Այս ասպարէզին մէջ մեծագոյն վաստակ ունին յայտնի բանասէրներ Գարեգին Զարբհանալեան եւ Հ. Արսէն Ղազիկեան: Սակայն հայ տպագիր գիրքի ընդհանուր ու լիակատար մատենագիտութեան ստեղծումը հրամայական պահանջ կը մնար: Եւ ահա այդ պահանջը այսօր կը սկսի իրականութիւն դառնալ այս առաջնեկին հրատարակութեամբ:

Այս մատենագիտութեան որպէս հիմք ծառայած են «Ա. Միասնիկեան» գրադարանը պահուող հնատիպ հրատարակութիւնները: Ապա անոնց ցանկերը համեմատուած են Հայաստանի հինգ մեծ գրադարաններու ֆոնտերուն հետ. Մատենադարան, «Չարենց» գրականութեան եւ արուեստի թանգարան, Գիտութեանց Ակադեմիայի հիմնակազմ գրադարան, Հայաստանի պատմութեան թանգարան եւ Էջմիածնի Մայր Աթոռի գրադարան: Նկարագրուած են նաեւ Խորհ. Միութեան բոլոր մեծ գրադարանները պահուող հայերէն հնատիպ գիրքերը:

Այնուհետեւ այդ բոլորը համեմատուած են անցեալին լոյս տեսած հայ գիրքի մատենագիտական ցուցակներուն հետ: Մատենագիտութեան մէջ ընդգրկուած են նաեւ արտասահման գտնուող գիրքերը, որոնք կը բացակային Հայաստանի ու Խորհ. Միութեան մէջ:

Այս ստուարածաւալ հատորը կ'ընդգրկէ նաեւ տարբեր երկիրներու մէջ լոյս տեսած հայատառ բոլոր տպագիր նիւթերը. գիրքեր, բառարաններ, քարտէսներ, օրացոյցներ, հմայիլներ, կոնդակներ եւ այլ տպագրական նիւթեր:

Մատենագիտութեան կազմումին ընթացքին շատ բան պարզուած ու ճշդուած է: Յայտնաբերուած են 131 հնատիպ գիրքերու նոր անուններ եւ ճշգրտուած են անոնց տպագրութեան թուականներն ու վայրերը: Այլալեզու գիրքերու մէջ յայտնաբերուած են նաեւ հայկական այբուբեններ եւ հայերէն լեզուով հատուածներ:

ԳԷՈՐԳ ԴԵՒՐԻԿԵԱՆ

ՍԻՐԱՐՓԻ ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՑԱՒԱԿՑԱԿԱՆ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

BIBLIOTHEQUE NATIONALE

Cabinet des Medailles
le Conservateur en Chef
C. MORRISSON

Paris, le 13 juillet 1989

Je tiens à vous exprimer au nom de tous mes collègues byzantinistes et en mon nom personnel nos condoléances les plus sincères pour la perte que vous éprouvez en la personne de Mademoiselle Der Nersessian. Avec elle disparaît non seulement un savant de grand renom, chez lequel l'esprit de finesse s'alliait à la rigueur scientifique mais aussi, je dirais même surtout, une personnalité attachante qui attirait d'emblée la sympathie. Tous ceux qui, comme moi, ont connu Mademoiselle Der Nersessian, déjà retirée de la vie active mais toujours présente dans la recherche, et ont eu l'occasion de la connaître au hasard des rencontres, conférences ou colloques qui nous réunissent, n'ont pu qu'être frappés par ses qualités de cœur et sa modestie non feinte qui rehaussait d'autant plus sa valeur intellectuelle.

Un tel faisceau de vertus devient rare aujourd'hui et nous voyons avec tristesse nous quitter les représentants d'une pareille génération....

Mme CECILE MORRISSON
Présidente du Comité français des Etudes Byzantines

INSTITUT DE FRANCE
ACADEMIE DES INSCRIPTIONS ET BELLES LETTRES

Paris, le 11 juillet 1989

C'est avec une émotion profonde que j'apprends le décès de notre correspondant Madame le Professeur Sirarpie Der Nersessian. Son œuvre scientifique si riche est bien connue de nous tous.

Personnellement, je m'étais rendu en sa compagnie en Arménie. Venant par la route de Tbilissi j'avais eu alors le privilège de la voir accueillie dans la terre de ses ancêtres par le Président de l'Académie d'Arménie : moment bien solennel que celui de les voir tous deux se baisser pour embrasser le sol de la Mère Patrie.

JEAN LECLANT

INSTITUT NATIONAL DES LANGUES ET CIVILISATIONS ORIENTALES
BIBLIOTHEQUE BYZANTINE

Paris, le 17 juillet 1989

A l'occasion du décès de Mademoiselle Der Nersessian, le personnel de la Bibliothèque byzantine, attristé par cette disparition de l'une des plus éminentes byzantinistes, qu'il eut en outre souvent l'occasion d'apprécier comme lectrice à la bibliothèque, présente à sa famille ses sincères condoléances.

CATHERINE PIGANIOL
Directrice de la Bibliothèque byzantine

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՃԱԿԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ԱՅԴ ՈՒԹ ԵՐԿՎԱՅՐԿԵԱՆՆԵՐԸ...

—O—

Հեծանիւի Ֆրանսայի այս տարուան հրջանը, աննախընթաց եղելութիւն մը արձանագրեց, 3250 քիլոմեթր տարողութեամբ կատաղի պայքարի մը վերջաւորութեան, երբ մայրաքաղաքի սրտին՝ Շան զ'Էլիզէի պողոտային վրայ, Ամերիկացի Կրէկ Լէմոն չանթահարեց, բազում հանդիսատեններու ընթացքին դեռ իր ուսերուն կրած Թանկագին դեղին շապիկով հաւանական յաղթականին, սուրացող՝ Ֆրանսացի Լօրան Ֆինեոնը: Ողորկ, լեռնային եւ ընդդէմ ժամացոյցի ամեհի մարտնչումներէ վերջ, Ֆինեոնի վերջնական յաղթանակը տրամաբանօրէն գրեթէ ոչ մէկ կասկած կը ներշնչէր, քանի որ ինք ալ քաջամարտիկ մը՝ ընդդէմ ժամացոյցի մրցման, իր անմիջական վըտանգաւոր ոսոխին վրայ ունենալով 50 երկվայրկեաններու տարբերութիւն մը, բացի անկումէ մը: Եւ սակայն, իրականութիւնը պիտի սփռէր իր վճիռը եւ ընդհանուրի ապշութեան, այլ նամանաւանդ ոգանչացումի յուզումներով, Ֆինեոն պիտի գտնուէր հակառակորդի մը կողմէ, որ այդ պահուն իր բոլոր ուժերով, պիտի չուզէր չափազանցելով ըսելով թէ պիտի գործէր հրաշք մը, այլ, անկարելին կարելիի պիտի վերածէր, անհաւատալի կատարելագործումով: Ոչ միայն խորտակելով 50 երկվայրկեանի իր ուշացումը, այլեւ ինչ որ ամէնէն զմայլելին էր, պիտի խլէր ու անցնէր իր յաղթականի փառքը պսակող այդ ճակատագըրական ութ երկվայրկեանները, փայլատակելով իր արժանի երջանկութիւնը, մինչ պարտեալն, խեղճ Ֆինեոն, չատ հասկնալի յուսախաբութեան պիտի մատնուէր, իրեն համար այդ մեռասաներորդ չարաշուք վայրկեանին, երբ պիտի կորսնցնէր նուիրական յաղթանակը: Ինք որ, այնքան յուսալից մտադրութիւն կը տածէր, ցարդ իր տարած երկու յաղթութիւններէն վերջ Ֆրանսայի հրջանին մէջ, պատեհութիւնը ձեռք ձգել ուրիշ երկու յաղթանակներով հաւասարելու երեք հըռչակաւոր ախոյեաններու՝ Ժաք Անգթիլի, Էտի Մերքսի եւ Պէրնար Ինոյի հինգ անգամներով արձանագրած յաղթանակները եւ նոյնիսկ վեցերորդ յաղթութեամբ մը բեկանելով իսկ անոնց մրցանիշը, բայց իր պարտութեամբ, այդ յաւակնութիւնը, այլեւս, աւելի քան կը թուի անհաւանական, տրուած ըլլալով իր տարիքը: Ընդհակառակն, Կրէկ Լէմոն, քաջալերուած իր այս երկրորդ յաղթանկէն, թերեւս ինք ալ աւելի երիտասարդ, պայքարի ապագայի նոր յաղթանակներու համար, հասնի կամ անցնի վերոյիշեալ երեք ախոյեաններուն յաջողութիւնը: Աւելցնեմ որ, Շրջանի պատմութիւնը, լի է վերիվայրումներով. երբ տարիներ առաջ, Սպանացի խիզախ մագլցող՝ Օքանա, լերան մը բարձունքին, տասը վայրկեան իր ետեւ կը թողուր Էտի Մերքսը, որ պիտի տանէր վերջին յաղթանակը, երբ յաջորդ հանգրուանին Օքանա պիտի մատնուէր անկումի մը: Բայց Կիրակիի տեսարանը չունի նմանը:

ԳԵՂԱՄ ՏԷՐ-ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

Լեռնականէն...

Օնէսը առաջին անգամ Երեւանում մեթրո է տեսնում: Կանգնում է ելքի դըրան մօտ ու սպասում:

– Ծօ, քեռէ, ընչի՞ ես կայնել, – հարցընում է Կարօն:

– Քիչմ համբերէ, կարող է օղորմածիկ հերս ու մերս դուրս գան:

⁂

Կարօն ծեծում է կնոջը:

– Օգնեցէ՛ք, – ճչում է կինը:

Օնէսը մօտ է վազում, ուշադիր նայում եւ ասում.

– Օգնելու կարիք չկայ, մարդը շատ սամթին էլ կը ծեծէ:

ԴՈՂԴՈՋՈՒՆ ԴՈՂԴՈՋ

ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍՔՈՅԻ Ժողովրդային Տան «Վասպուրական» սրահին մէջ, Յունիս 16-ին, տեղի ունեցած է գրական երեկոյթ մը, Վահէ Օշականի նոր գործին՝ «Թակարդին շուրջ» հատորին հրատարակութեան առիթով: Բացման խօսքով հանդէս եկած է Համազգայինի գրական յանձնախումբի ատենապետ Յ. Պալեան: Օրուան դասախօսը՝ Ն. Պիտանեան ներկայացուցած է հատորին պատմուածքներէն քանի մը հատը, ծանրանալով առաւելաբար «Օծումը» պատմուածքին ու անոր արտասովոր նիւթին վրայ: Դասախօսը խօսած է ընդհանրապէս Վ. Օշականի ամերիկահայ կեանքին սեւ ու ճերմակ երեսները պատկերելու աշխատանքին մասին: Տիկին Մ. Քիփէլեան կատարած է «Օծումը» պատմուածքէն հատուածի մը ընթերցումը: Վ. Օշական եւս, խօսք առնելով, անդրադարձած է վերոյիշեալ պատմուածքին, կարծիք յայտնելով թէ ան «փորձանք պիտի բերէ իր գլխուն»:

⁂

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ Ս. Վարդան Մայր Տաճարին մէջ, Յունիս 29-ին, Հայրենի երգչուհի Լուսինէ Զաքարեան անակնկալ համերգ մը տուած է: Խաժակ Ծ. Վրդ. Պարսամեանի բացման խօսքէն ետք, Լ. Զաքարեան 15 հոգեւոր երգերէ բաղկացեալ յայտագիր մը ներկայացուցած է: Երկրաշարժի զոհերուն ձօնուած երգերուն դաշնակով ու երգէհոնով ընկերակցած է Ալիս Փափազեան: Համերգի աւարտին էջմիածնական թեմի առաջնորդ Թորգոմ Արք. Մանուկեանի արտասանած խօսքէն ետք տեղի ունեցած ընդունելութեան ներկայ գտնուած են նաեւ հայրենի հիւրեր:

⁂

ՏԻԹՐՈՅԹԻ Հ.Բ.Ը.Մ.ի Ալեք Մանուկեան վարժարանի ԺԲ. ընթացաւարտ դասարանի ընծայման արարողութիւնը տեղի ունեցած է, Յունիս 4-ին, Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ, յաւարտ պատարագի: Փառէն Ծ. Վրդ. Աւետիքեանի կատարած ընծայման արարողութենէն յետոյ տեղի ունեցած է ճաշ: Յունիս 5-ին, նոյն եկեղեցւոյ սրահին մէջ տեղի ունեցած 9 շրջանաւարտներու վկայականաց բաշխումին գլխաւոր բանախօսը եղած է Վենետիկէն՝ Հայր Լեւոն Զէքիեան:

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ԹԷՈԴԻԿԻ «ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑ»ՆԵՐԸ

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

ՄԻՆԱՍ ՁԵՐԱՁ

Գրասեղաններէն ոմանք չինուած են նոր ձեւով, չատեր հին դրութեամբ. բոլորն ալ իրարու կից շարուած են, որպէսզի իւրաքանչիւր նստարանի ուսանող կարենայ կըթնիլ յաջորդ գրասեղանին: Մեկնեցայ, անփոփոխ պահելով սա համոզումս թէ կաթողիկութիւնը, ներկային մէջ այնքան կաչկանդուած, ապագայ չունի կաթողիկոս – Կայսրերու Ռուսաստանին մէջ:

Կ'այցեմ Քամօյենց Ս. Գէորգ եկեղեցին, որու կաթողիկէն կը բարձրանայ դասին վրայ: Սիւները հրջապատուած են նստարանով, ուր կը հանգչին ծերեր ու հիւանդներ: Կիներուն յատկացուած է տաճարին վերջին մասը, ուր միագիծ նստարան՝ պառաւներու ու տկարներու համար: Ժողովուրդին միւս մասը պարտաւոր է կանգուն մնալ այն արեւելեան գորգերուն վրայ որոնք յատակը կը ծածկեն: Սալարկին մէջ ագուցուած են երկու տապանաքարեր, որոնց մին կը պատկանի աւագերէց Վարդան Քամօյեանցին, 1760-ին վախճանած, եւ միւսը իր կողակցին, երկու տարի յետոյ մեռած: Երեկոյեան ժամերգութիւնը կը կատարուի բաւական անկարգ կերպով, գուցէ զի դպիրները կը տեսնեն թէ ինէ զատ չունին ունկնդիր: Եթէ չենք ներեր դերասաններուն որոնք կը թալթօսեն իրենց դերերը երբ հանդիսականները սակաւաթիւ գտնեն, կրնա՞նք ներել ձայնաւորներուն, որոնց երգը կ'ուղղուի ոչ թէ արարածներուն, այլ Արարչին, որ բացակայ չէ երբեք: Գեղեցիկ եկեղեցի սակայն, որու ճարտարապետական ճաշակը շատ բարձր է մեր պոլսական քաղաքային տաճարներէն:

Կ'երթամ հանդչիլ քաղաքին մեծագոյն հանրապարտէզին մէջ, որ բնական անտառ մ'է Մուշթայիտ անուն: Զինուորական երաժշտութիւնը կը խզէ խիտ սագարթներուն խորհրդաւոր լռութիւնը, որ սակայն քաղցրագոյն երաժշտութիւնն է սիրահար հոգիներու համար: Գարեջուրը կը փրփրայ բաժակներուն մէջ, եւ գեղանի աղջիկներ կը ճեմեն կրակոտ ընկերուհիներով: Այս բանաստեղծական վայրին մէջ կը պատահիմ երիտասարդի մը, Շիրվանզադէին, որ Պետրոս Ադամեանի սիրուն գլուխն ունի եւ այժմ կը հրատարակէ իր չորրորդ վէպը, Արամբին, մեր ժամանակակից վիպասանութեան սրտառուչ էջերէն մին: Շիրվանզադէ ժողովուրդին բարքերը զննող սուր միտք մ'ունի, եւ քաջահմուտ է թատերական արուեստին նրբութիւններուն:

Կը վերադառնամ օթեւանս, եւ Ֆրանսացի պանդոկապետը կը պատմէ ինծ այն փարթամ խնջոյքը զոր Թիֆլիսի հայ գործիչները իր ճաշարանին մէջ տուած են ի պատիւ Օքսֆորտի հայագէտ դասախօս Գոնիպէրի եւ իր կնոջ, եւ կը յարէ թէ «Ալպիոնի զաւակները մեկնեցան կովկասէն, հայ ասպնջականութեան պերճանքէն շլացած»:

Յուլիս 9

Կ'այցեմ Վանքի եկեղեցին ներքնակողմը, խորհրդաւոր մեծութեան մէջ ընկղմած, գրեթէ սպանական տաճարներուն պէս: Ունի երեք չքեղ խորաններ, որոնց վրայ կաթողիկէներու երբորդութիւն մը կը բարձրանայ: Ըստ սովորութեան, այրերը, թէեւ նուազ ժամանէր, առիւծի բաժինն առած են եկեղեցին ընդարձակութեանը մէջ, ժամանէր կիներուն ձգելով վանդակապատ վերնատուն մը: Սիւները ծածկուած են հին պատկերներով: Զախակողմեան պատին վրայ նկարուած են ապառազէն սուրբերը, Մինաս, Սարգիս, Գէորգ: Հոն ագուցուած է չիրիմ մը որ կը պատկանի Մարիամ Աղամալեան հայ իշխանուհին, հարս Վրաստանի Հերակլ արքայի: Հոն կը պարզուի նաեւ վերջին դատաստանի քամնեցուցիչ պատկեր մը, բոցով ու արիւնով կարմրած, լկտի մերկութիւններով պղծուած եւ տատաններով ճիւաղացած: Եկեղեցին ունի երկու մուտքեր, պատկերներով ու յիշատակարաններով պճնուած ու կաթողիկէով պսակուած: Զանգակատան կաթողիկէն լաւ կը պատշաճի այս հնաոճ չէնքին:

Բակին մէջ տապաններ, հայ ու վրացի արձանագրութիւններով: Առաջնորդարանին մօտ սփռուած է ականաւոր դամբաններու արշիպելագոս մը: Անոնցմէ մէկուն տակ կը հանգչի «Գաբրիէլ արքեպիսկոպոս Այվազեան», որու Հազար եւ մի առակաւոր բանից, Լաֆոնթէնի առակներուն պէս, նոր դաստիարակութեան օտանեան անտառ գրականութենէն: Ուրիչի մը տակ թաղուած է «Սարգիս արքեպիսկոպոս Ջալալեանց», զոր, դեռ աչակերտ, ճանաչած եմ Նուպար – Շահնազարեան վարժարանին մէջ: Երրորդ չիրիմ մը, զինուորական կոթող, կը կրէ սա արձանագրութիւնը «Գէնէրալ – Մայօր Բէհբուդ Մարտիրոսեան Շէլկօվնիկեանց. Նուխի – 1837, Հասան–Կալայ – 1878»:

(Շար. 7)

Պ. Հրանդ Թերզեան
Տէր եւ Տիկին Փիէր Թերզեան,
Տէր եւ Տիկին Նուպար Թերզեան (Պոլիս),
Այրի Տիկին Մարիամ Գույումճեան,
Տէր եւ Տիկին Նուպար Սէյիս եւ զաւակը (Պոլիս),
Արեգ Դուրեան եւ զաւակները (Միացեալ – Նահանգներ)
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, հարսին, զարմուհիին եւ ազգականին՝

ԼՈՒՍԸՆԹԱԳ ԹԵՐԶԵԱՆ–ի
(Ծնեալ Մինասեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 29–ին, 85 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Օգոստոս 1, ժամը 10.30ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Վիլըմոմպլի գերեզմանատունը:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Փոխան ծաղիկի նուէրներ՝ բարեսիրական հաստատութեանց:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Պ. Հրանդ Թերզեանի եւ Տէր եւ Տիկին Փիէր Թերզեանի:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.– Զօհրապ եւ Արաքսի Մուրատեան 2000 Ֆր. «Յառաջ»ի 64–րդ տարեդարձին առթիւ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իրենց անմոռանալի եղբօր՝ Գրիգոր Մեխտերեանի մահուան 25–րդ տարելիցին ի յիշատակ, Մեհտերեան քոյրերը 500 Ֆր. նուիրած են Կապոյտ Խաչին եւ 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Մարի Գարանֆիլեան եւ զաւակները 300 Ֆր. նուիրած են Կապոյտ Խաչին եւ 100 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին Այրի Տիկին Մարի Մարտիրոսեանի (Պառն) մահուան առթիւ: Նոյն տխուր առթիւ, Մեհտերեան քոյրերը 200 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

CRDA

COMMUNIQUÉ

Paris, le 24 juillet 1989

A l'invitation de l'Association pour la Déclaration du 26 août 1989 (AD 89) qui a réuni à Strasbourg jusqu'au 23 juillet plus de 400 jeunes originaires de 80 pays en Convention extraordinaire de la jeunesse venus pour actualiser la Déclaration universelle de 1948, le CRDA en la personne de son directeur, Armand Sarian, est intervenu dans la commission sur le droit des minorités et a participé en hémicycle à la rédaction du projet de texte devant être ensuite voté. La version définitive de la déclaration sera portée à la connaissance du public à la date anniversaire du 26 août 1989 (bicentenaire de la Déclaration de 1789).

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5–6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 40 Ֆր. արտասահմանի, բացի Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»ի

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիւս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել. – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9–էն 17:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պանեօ – Բաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26–ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

COMMUNIQUE

La MCA sera fermée du samedi 29 juillet au soir, au lundi 4 septembre au matin.

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

(Շար. Ա. էջէն)

ընտրելիներու առաջարկ, փոխընտրանքի ընտրեր, միասնութիւն գալիք վիճաբանութեանց եւլն.:

Միւս կողմէ, Սախարով կոչ մը ըրած է «քակելու» համար խորհրդային Կայսրութիւնը եւ զայն փոխարինելու համադաշնակցութեամբ մը: Օկոնիոկ շաբաթաթերթին տուած այս տեսակցութեան ընթացքին, մեծ գիտունը կ'ուզէ որ Նոր Սահմանադրութիւնը լայն անկախութիւն շնորհէ բոլոր Հանրապետութեանց համադաշնակցային կառոյցի մը ծոցը: Մոսկուայի իշխանութիւնը այն ատեն կը սահմանափակուի կարգ մը մարզերու, ինչպէս՝ ազգ. պաշտպանութիւն, արտաքին քաղաքականութիւն, փոխադրութիւն: Սախարով անդամ է խորհրդարանական յանձնախումբին, որ կը պատրաստէ Սահմանադրութեան վերամշակումը: Կը նախատեսէ որ, սկիզբը, Հանրապետութիւնները ու շրջանները, ներկայ սահմաններով մնեն Միութեան մէջ: Բայց, յետագային, փոփոխութիւններ կրնան կատարուիլ սահմաններուն, ինչպէս Միութեան կազմին մէջ իսկ: Այս հեռանկարով, Նոր Սահմանադրութիւնը կը պահպանէ Հանրապետութեանց անջատման իրաւունքի յօդուածը, բայց, կ'ըսէ Սախարով.– «Նախ պէտք է քակել այս (Ներկայ) Միութիւնը, զայն վերածել համադաշնակցութեան մը»: Լ. Ղարաբաղի պէս շրջաններ, ուր լարուածութիւն կը տիրէ հայ բնակչութեան եւ ազերի կառավարութեան միջեւ, ամբողջական իրաւունքներով Հանրապետութիւններու կը վերածուին, որոնք կրնան տնտեսական իրենց յարաբերութիւնները բանակցիլ իրենց դրացիներուն հետ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ մէջ, Կիրակի օր, բացուեցաւ, Ֆրանսայի նախաձեռնութեամբ, Քամպոճի համաժողովը, որուն նպատակն է խաղաղութիւնը վերահաստատել երկրի մը մէջ, որ 19 տարի է զոհն է իր դրացիներուն: Կարմիր Քմերները, Վիէթնամցիները յաջորդաբար եւ երբեմն միաժամանակ քարուքանդ ըրին երկիրը եւ անխնայ ջարդեցին 1970–ի աջերու պետական հարուածէն ի վեր իշխան Սիհանուքի դէմ: 1975–ին Կարմիր Խմերները տէր դարձան Փնոմ – Փէնի որուն բնակիչները ջարդուեցան, իսկ անոնք որոնք կրցան, փախան: 1978–ին, վիէթնամեան ուժերը մտան, անկէ ի վեր որոշումներ, բանաձեւեր մեռեալ տառ կը մնան: Փարիզ հաւաքուած են 18 արտաքին նախարարներ, որոնց կարգին Միացեալ – Նահանգներու եւ Խորհ. Միութեան նախարարները: Ժողովը բացաւ Ռ. Տիւմա, որ կը նախագահէ նիստերուն: Բոլորը, սկիզբէն, համակարծիք են որ «ամբողջական լուծում մը» անհրաժեշտ է:

ԻՐԱՆԻ նախագահ ընտրուեցաւ, ինչպէս կը սպասուէր, Հաշէմի Ռաֆսանճանի, Խորհրդարանի նախագահը, ձայներու 94,5%–ով: Նոյն յաջողութիւնը արձանագրեցին սահմանադրական բարեփոխումները, գլխաւորաբար նախարարապետի պաշտօնին ջնջումը (97,38%): Այս առթիւ, Ներքին նախարարը՝ Մոթաշամի իր գոհունակութիւնը յայտնած է ու անդրադարձած զանազան հարցերու, ի շարս որոնց Ռըշտիի «Սատանայական Համարներ»ուն եւ շեշտեց թէ արձակուած մահավճիռը վերջնական է, աւելցնելով.– «Եթէ Արեւմուտքը կ'ուզէ լաւ յարաբերութիւններ պահել իսլամական երկիրներուն հետ, պէտք է դադրի զօրավիգ կենալէ Ռըշտիի եւ զայն յանձնէ մահմետական դատական իշխանութեանց, որպէսզի վճիռը գործադրուի»:

ՀԸԶՊՈԼԼԱՀԻ պետերէն՝ Շէյխ Ապտէլ Քարիմ Օպէյտի առեւանգումէն ետք, իսրայելեան զօրագունդի մը կողմէ, «Աշխարհի ճնշուածները» կը սպառնային, Կիրակի օր, Երկուշաբթի ժամը 14–ին սպաննել ամերիկացի իրենց պատանդը՝ գնդ. Հիկկինս, եթէ Իսրայէլ ազատ չարձակէ շիի կրօնապետը եւ իր երկու թիկնապահները: Իսրայէլ շատ դժգոհ է որ համայն աշխարհ եւ մանաւանդ Միացեալ Նահանգները դատապարտեցին այս առեւանգումը, որ կատարուեցաւ Ուրբաթ իրիկուն, հարաւային Լիբանան: Իսրայէլի մէջ, ընդհակառակն, միաձայնութիւն կայ այս առթիւ: Շէյխ Օպէյտ կրօնապետ մը չէ, այլ՝ Հըզպոլլահի զինուորական ղեկավարը, այսինքն՝ պատասխանատուն հակիսրայելեան յարձակումներուն աւելի քան 50 առ. հարիւրին:

ԺԱՐՈՒԶԵԼՍԿԻ կուսակցութեան Ա. քարտուղարի իր պաշտօնը ձգեց նախարարապետ՝ Միչիսլաւ Ռակովսկիի, որ իր կարգին վարչապետի իր աթոռը փոխանցեց Չեսլաւ Կիշակի, ցարդ ներքին նախարար: Ինչ որ կը զարմացնէ այս փոփոխութեանց մէջ, նախարարապետին նոր պաշտօնն է, քանի Ռակովսկի շատ կը քննադատուէր իր վարած քաղաքականութեան համար:

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ASSOCIATIONS ARMENIENNES DE NICE - COTE D'AZUR

Dimanche 6 Août

GRANDE FETE CHAMPETRE

Parc de Loisirs de la Gueriniére

route de Roquefort - LA COLLE SUR LOUP

Programme

10 heures — Début de pique-nique
Ouverture du Bar
Boissons fraîches, Glaces, Patisseries

10 heures 30 — Jeux d'enfants

11 heures 45 — APERITIF
Ouverture du Buffet.
Nous avons préparé à votre intention :
Des Khorovadz, des beureks, des patisseries.
Vin à emporter, café.

Vous pouvez trouver ainsi la possibilité de faire un excellent repas avec une participation aux frais très raisonnable.
Nous vous conseillons de tout acheter sur place.

- Concours de boules, belote, nardi.
- Tombola
- Animation musicale.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 2

MERCREDI
2 AOUT
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.069 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.069

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 26 – 28)

ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ ԵՒՍ ՉՈՐՍ ԱՆԴԱՄՆԵՐ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

Յուլիս 24-ին, կէսօրէն ետք Ստեփանակերտ ժամանած են Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի յանձնախումբի չորս անդամներ եւս: Անոնք են՝ յանձնախումբի Նախագահ, Կեդրոնական կոմիտէի աւրնթեր կուսակցական վերահսկողութեան Կոմիտէի փոխ Նախագահ Ս. Մանեակին, Վիլնիուսի համալսարանի փրոֆեսոր Բ. Գէնդեալիս, Խորհ. Կիներու Կոմիտէի նախագահուհի Զ. Պուխովա եւ Բելոռուսիոյ Գեղարուեստաթատերական հիմնարկի ամպիոնի վարիչ Օ. Զեմնիչով: Նոյն օրը յանձնախումբը հանդիպում ունեցած է ԼՂԻՄ-ի ամենամեծ արդիւնաբերական ձեռնարկութեան Ղարաբաղի մետաքսի գործատան աշխատաւորներու հետ, ուր հիմնականին մէջ կ'աշխատին կիներ: Մետաքսագործները յայտնած են թէ Ղարաբաղի հարցին միակ ճիշդ լուծումը Հայաստանին վերամիաւորումն է:

Յուլիս 25-ին, Խորհրդարանի ներկայացուցիչներու խումբ մը մեկնած է Շուշի, Անոնք լսած են տեղացիներուն ԼՂԻՄ-ի վերաբերեալ կարծիքը, որ չի տարբերիր Ազրպէյճանի ղեկավարութեան յայտնի դիրքորոշումէն:

Յանձնախումբին միւս անդամները աշխատանքը շարունակած են Ստեփանակերտի մէջ, ուր անոնց յայտնուած է Ղարաբաղի զանազան կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներուն տեսակէտը Լեռնային Ղարաբաղի հարցին վերաբերեալ:

**

ԶԱՐԳԱՑՈՂ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ «ԻԺԷԹ»Ի ՀԵՏ

Հայաստանի Ա. քարտուղար Ս. Յարութիւնեան Յուլիս 24-ին ընդունած է Ֆրանսայի «Իժէթ Էնթէրնասիոնալ» ճարտարապետական ընկերութեան ղեկավարներ՝ Տարօն Պօղոսեանը եւ Ժան Լոսիւն, «Սովեուկինստրոյ» խորհրդային եւ եւրոպական համատեղ ձեռնարկութենէն՝ Ռ. Սահակեանը ու Ա. Սահակեանը: Տեղի ունեցած զրոյցին ընթացքին շօշափուած են տնտեսական կապերու զարգացման, ֆրանսական ընկերութիւններու հետ Հայաստանի ձեռնարկութիւններու շփումներուն յետագայ ընդլայնման հարցերը:

Որոշուած է «Իժէթ»ի մասնակցութիւնը՝ Լենինականի ֆրանսական թեքումով դպրոցին շինարարութեան, Երեւանի մէջ միջազգային առեւտուրի ու գիտա – թեքնիք կապերու կեդրոնի եւ միջազգային հեռաձայնային կեդրոնի ստեղծման, Փարիզ – Երեւան ուղիղ օդային գիծի կազմակերպման, Հայաստանի մէջ արտասահմանեան զբօսաշրջութեան զարգացման: Խորհրդային կողմէն «Իժէթ Էնթէրնասիոնալ»ի գործակիցն է «Սովեուկինստրոյ»ը:

**

ԱՄԱՍԻԱՅԻ Ա. ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԸ ՊԱՇՏՕՆԱՆԿ

Ամասիայի Շրջանային Կոմիտէի լիագումարը կուսակցութեան Շրջկոմի Ա. քարտուղարի պաշտօնէն ազատած է Կ. Հասանովը, «իր խնդրանքին համաձայն»:

Լիագումարը գաղտնի քուէարկութեամբ երեք թեկնածուներէն Ամասիայի շրջանի Ա. քարտուղար ընտրած է Ս. Յարութիւնեանը, որ մինչ այդ աշխատած է իբրեւ Շրջանային Խորհուրդի Գործադիր Կոմիտէի Նախագահ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊԷՅՐՈՒԹ

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ՊԱՏԱՆԴԸ ԿԱԽԵՑԻՆ ՈՒ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՆ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵԼ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԸՆԴՎԶՈՒՄ ԵՒ ՑԵՍՈ՞Յ

Շիխ Շէյխ մը առեւանգուած էր Ուրբաթ օր Իսրայէլացիներուն կողմէ: Ան զինուորական պատասխանատու մը կը նկատուէր, աւելի քան կրօնապետ մը: Իսրայէլ կը փորձէր գործադրել ակն ընդ ականի քաղաքականութիւնը, բայց...: Հակազդեցութիւնը անմիջական եղած էր եւ «աշխարհի ճնշուած»ներու Կազմակերպութիւնը սպառնացած էր կախել, Երկուշաբթի ժամը 14-ին, ամերիկացի պատանդ մը՝ գնդ. Հիկկինս: Լիբանանեան օրաթերթի մը հասած տեսոյթը, նոյն իրիկունը, կը ներկայացնէր թէ ինչպէս կախած են Ամերիկացին: Այսինքն ժամուն իսկ, սպառնալիքը գործադրուած է: Ոչինչ սակայն կրնայ փաստել թէ Ամերիկացին աւելի առաջ չէր սպաննըւած, չարչարանքի տակ եւ վիտէօքասէթն ալ պահուած նման առիթով մը օգտագործելու նպատակով: Տեսոյթին, Կազմակերպութիւնը կցած էր զեկոյց մը ուր կ'ըսէր ի մէջ այլոց. – «Յանուն Բարեգութ Աստուծոյ, Ողորմածը, քանի որ ոճրագործ Ամերիկան եւ սիոնիստ թշնամին լուրջի չառին մեր որոշումը մեռցնելու ամերիկացի լրտեսը, քանի որ ռազմիկ շէյխ Օպէյտ դեռ ազատ չէ արձակուած եւ թեթեւօրէն առնուեցան մեր սպառնալիքները, ինչպէս նաեւ մեր սրբազան արժէքները եւ ըստ Աստուծոյ ուսուցման, ամերիկացի լրտեսը կախուեցաւ այսօր 28 առ – հիճա 1409 Հէճիրի (1989, Յուլիս 31, ժամը 15-ին): Թող օրինակ ծառայէ, պատիժ ողջերուն եւ դաս ոեւէ մէկուն որ կը տեսնէ եւ կը լսէ»: Եւ նոյն ոճով կը շարունակուի:

Երբ լուրը առած է, նախագահ Պուշ, որու առաջին մեծ հարցն է, պաշտօնի գլուխ անցնելէն ի վեր, ընդհատած է Շիքակօ կատարած ճամբորդութիւնը եւ Ուաշինկթըն վերադարձած: Ամերիկա որեւէ ճնշում չէր բանեցուցած Իսրայէլի վրայ այս առընչութեամբ, բայց ծագած բանավէճը բաւական բարդութիւններ կրնայ ստեղծել: Ըստ ոմանց, պետական ահաբեկչութիւնը (Իսրայէլ) հարց չի լուծեր եւ Պետութիւն մը չի կրնար չափուիլ ծայրայեղ խմբակներու հետ: Իսրայէլի մամուլը սակայն զօրավիգ է Ներքին նախարարին, որ «մոլեռանդներ» որակեց Հիկկինսը սպաննողները եւ շեշտեց թէ միայն ուժ պէտք է գործածել անոնց դէմ: Ուրիշ միջոց չկայ»: Մամուլն ալ (Ճերուսալէմ Փոսթ) Արեւմուտքի տկարութիւնը կը դատապարտէ ընդդէմ առեւանգումի սենտիքային, Լիբանան հաստատուած եւ Իրանէն ղեկավարուած:

Երկուշաբթի իրիկուն, աւելի ուշ, նոր սպառնալիք մը եւս կը հրապարակուէր, այս անգամ «յեղափոխական արդարութեան Կազմակերպութեան» կողմէ, ուր կ'ըսուէր թէ ճէյմս Ջիչիփփոյի դէմ ալ մահուան վճիռ կը գործադրուի, եթէ շէյխը ազատ չարձակուի: Խոշիէ-

թըտ Փրէս ալ անանուն նման սպառնալիք մը ստացած է, Նիկոսիա, Թէրի Ուէյթի համար (Գանթըրպէրիի Արքեպիսկոպոսին բանագնացը, որ օր մը եւ չեկաւ):

Ամբողջ աշխարհ վրդոված է Հէզպոլլահի գործադրած սպառնալիքին առթիւ, որ անակնկալ պէտք չէ ըլլար, քանի որ Հէզպոլլահն իր որոշ տրամաբանութեամբ կը գործէ եւ այնքան ալ կարեւոր չէ գիտնալ թէ Հիկկինս նո՞ր կախուեցաւ թէ արդէն հինէն սպաննուած էր, քանի որ խորքին մէջ, բան չի փոխեր: Անոնք կը գործեն յանուն հաւատքի, մինչ իրական Պետութիւնները չեն կրնար նոյնը ընել: Ի՞նչ կրնայ ընել Իսրայէլ իր «փորձանք» պատանդով, զոր ոչ իսկ կրնայ դատել, եթէ նոյնիսկ յաջողած է, ինչպէս

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՏԱՆԻԷԼ ՄԻԹԵՐԱՆ, ԷՐԻՔ ՌՈՒԼՕ, ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ՏՐՈՒԱԾ ԴԱՍԸ

Թուրք Կիներու Միութեան Նախագահ Տիկին Ս. Խօզալ զանազան երկիրներու նախագահներու կիներուն ուղղուած նամակներով հրաւիրած էր զանոնք դատապարտելու Պուլկարիոյ Թուրք փոքրամասնութեան վրայ ի գործ դրուած ճնշումը ու բռնագաղթը: Տանիէլ Միթերանի ղրկուած նամակը տեղ տուած էր նաեւ հետեւեալ արտայայտութեան. – «Մարդկութեան համար այպանելի է մարդկային իրաւանց հարցերուն մէջ զոյգ չափ ու կշիռ կիրարկել»:

Տանիէլ Միթերան իր պատասխանին մէջ կը շեշտէ թէ իր կազմակերպութիւնը տրամադիր է նկատի առնելու ճնշուած անձերու կամ հաւաքականութիւններու յայտարարութիւնները, սակայն Պուլկարիոյ Թուրք փոքրամասնութիւնը ոչ մէկ դիմում ներկայացուցած է իրեն: Յատկանշական են Տ. Միթերանի հետեւեալ տողերը, որոնք զայրացուցած են Թուրք շրջանակները. «պէտք է կրկնեմ թէ դատապարտութեան արժանի կը նկատեմ Պուլկարիոյ Թուրքերուն ի գործ դրուածը. եթէ ճիշդ են ձեր երկիրը այցելութեանս ընթացքին ինծի ըսուածները, կարելի է դատապարտել նաեւ թուրք ժողովուրդներուն դէմ կատարուածը»:

Անդարայի Ֆրանսայի դեսպանը Էրիք Ռուլօ զայրոյթ արտայայտած է, անդրադառնալով Թուրք մամուլին Տ. Միթերանի հանդէպ ցուցաբերած կեցուածքին: Ան ըսած է թէ նման թշնամական ոճ մը կը վնասէ երկու երկիրներու փոխ – յարաբերութիւններուն: Էրիք Ռուլօ աւելցուցած է թէ Տ. Միթերան անկախ անհատ մըն է որ անկախ կազմակերպութեան մը մը մէջ գործունէութիւն ցոյց կուտայ ու հրաման չի ստանար լրագրողներէ որոնք իրենք զիրենք շատ խելացի կը կարծեն:

«Ազգ. Ծակատ» կուսակցութեան ղեկավարին Թուրքիոյ մասին ունեցած արտայայտութիւններն ալ զայրոյթ պատճառած են «Հիւրրիյէթ»ի լրագրողներուն: Լը Փէն որ «Ֆրանսայի անպերի Հիթլէրը» կը յորջորջուի թերթին Թղթակիցին կողմէ ըսած է. «Թուրքիա, աշխարհագրական դիրքը նկատի առած, տեղ չունի Եւրոպայի մէջ: Ստրազպուրկի խորհրդարանին մէջ իմ գլխաւորած խումբս դէմ է Թուրքիոյ անդամակցութեան. սակայն ասիկա չի նշանակեր թէ մենք թըշնամի ենք այդ երկրին»:

ՄԱՀ ԳԱՌՆԻԿ ԲԱՆԵԱՆԻ

Ամիսներէ ի վեր է որ կրկին չենք ստանար լիբանանահայ մամուլը, ինչ որ պատճառ է լուրերու յապաղման, յաճախ ալ չգոյութեան:

Այսպէս, նոր իմացանք որ Յուլիս 23-ին, Պէյրութի մէջ իր մահկանացուն կնքած է վաստակաւոր դաստիարակ, Նշան Փալանճեան ճեմարանի հին եւ ծանօթ դէմքերէն՝ Գառնիկ Բանեան:

Ողբացեալը Կիւրիւնցի էր: Որբանոցի շրջանէն ետք, առաջին աշակերտներէն եւ շրջանաւարտներէն եղած էր Պէյրութի Նշան Փալանճեան ճեմարանին, որուն պիտի նուիրէր, յետագային, իր ամբողջ կեանքը, հոն պիտի դասաւանդէր գլխաւորաբար հայերէն եւ Հայոց պատմութիւն:

1944-էն 49, կը վարէր ճեմարանի շրջանաւարտներու Միութեան «Ակօս» ամսագիրը: Ս. Վրացեանի առաջարկով, ստանձնած էր նաեւ ճեմարանի փոխ-տնօրէնի պաշտօնը (1951էն): Անդամ էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան, «Համազգային»ի, որու գործավարը եղած է երկար տարիներ:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցած է Յուլիս 24-ին, Ս. Նշան եկեղեցին: Յաւարտ արարողութեան ողբացեալին կեանքին ու գործին անդրադարձած են Վըրթանէս Ա. Քհնյ. Թոնդեան, Վարդան Եպիսկ. Տեմիրճեան, Մուշեղ Իշխան, որ յիշած է մասնաւորաբար ողբացեալին մանկութիւնը, շատերու նման հրաշքով փրկուած 1915-ի աղէտէն, ապա որբանոցի կեանքը եւ կարած ճամբան մինչեւ ճեմարան:

Եկեղեցական արարողութենէն ետք, մարմինը փոխադրուած է Ֆըրն – Շըպէքի ազգ. գերեզմանատունը, ուր դամբանականներ խօսած են տոքթ. Արմենակ Եղիայեան, յանուն Համազգայինի կեդր. վարչութեան եւ Գէորգ Գանտահարեան յանուն Հ. Յ. Դաշնակցութեան:

Գառնիկ Բանեանի մահով, Լիբանանահայ գաղութը կը կորսնցնէ մէկը եւս իր ընտանի դէմքերէն, շրջանի մը մէջ, ուր Լիբանանի մեր գաղութը, երկրին հետ կ'ապրի ճգնաժամային պահեր: Այդ իսկ պատճառաւ, աւելի քան յատկանշական է Հ. Յ. Դաշնակցութեան մահազդը, ուր կ'ըսուի. «Հ. Յ. Դ. բիւրօն ցաւով կը գուժէ դաշնակցական վաստակաւոր ընկեր եւ մտաւորական գործիչ՝ ընկեր Գառնիկ Բանեանի մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 23-ին, Լիբանան, բնական մահով»:

Արդարեւ, այնքան անբնական երեւոյթ դարձաւ մեռնիլ Լիբանան՝ բնական մահով, որ անհրաժեշտ կը դառնայ շեշտել նման պարագայ մը:

ԱՆԻԻ ՄԷՋ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐ ԿԸ ԿԱՏԱՐՈՒԻՆ

Անատոլու գործակալութիւնը կը հաղորդէ թէ Հաճէթթէփէ եկած խումբ մը գիտնականներ, ճարտարապետական պեղումներ կը կատարեն Անիի պատմական աւերակներուն մէջ:

Համալսարանի արուեստի եւ հնագիտութեան բաժնի դասախօսներէն փրոֆ. տոքթ. Պայհան Գարամաղարալըի նախագահութեան տակ 14 հոգիէ բաղկացեալ խումբը արդէն իսկ հնագիտական պեղումները առաջ կը տանի, Կարսէն ալ տասը օգնականներ իր հետ առած ըլլալով: Դասախօսը ըսած է որ Անիի որոշ կէտերուն վրայ կատարուած պեղումներէն ձեռք բերուած հնութիւնները յետագային պիտի ցուցադրուին Կարսի Թանգարանին մէջ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

«ՈԶՆԻՆԵՐ»

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ՆՈՐ ԹԱՏՐՈՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Յուլիս ամսուն Փարիզ կը գտնուէր Երեւանի մէջ վերջերս բացուած «Ոզնիներ» թատրոնին դերասան – բեմադիրը Վահրամ Սահակեան: Հարցազրոյցը զոր ստորեւ կը ներկայացնենք՝ առիթ կ'ընծայէ գաղափար մը տալու ոչ միայն այդ նոր թատրոնին այլեւ հայաստանեան թատերական կեանքին մասին:

**

– Ինչպէ՞ս եւ ե՞րբ հիմնուեցաւ ձեր թատրոնը:

– Թատրոնը հիմնուել է աւելի վաղ, քան սկսել է գործունէութիւնը. ծաւալել որպէս պաշտօնական, օրինականացուած թատրոն: Խմբի կորիզը հանդիսանում են Երեւանի Գեղարուեստա – Թատերական Ինստիտուտն աւարտած մի քանի օժտեալ երիտասարդներ, որոնք ուսանելով ոչ թէ թատերական, այլ նկարչական ու տիզայնի բաժիններում դեռեւս ուսանողական տարիներին թատերականացուած ճաշ – համերգային ծրագրերով հանդէս էին գալիս մայրաքաղաքի տարբեր բեմահարթակներին: Ինքս խմբի մէջ ներգրաւուեցի աւելի ուշ, ապա «Ոզնի» երգիծաթերթի խմբագրութեան օգնութեամբ յաջողութիւն ունեցանք կոչուել որպէս մշտական գործող օրինական թատրոն:

– Իսկ որեւէ արգելք ծառացա՞ւ ձեր առջեւ այդ նպատակին հասնելու համար:

– Սկզբնական շրջանում, «Երիտասարդ Ոզնիներ» անուան տակ բազմաթիւ ելոյթներ ունեցանք Երեւանում, մասնակցեցինք Լենինականում անցկացուող Ապրիլմէկեան հիւմորի տօնակատարութիւններին, ինչն էլ ստիպեց բազմաթիւ հիմնարկութիւնների ղեկավարներին ուշադրութիւն դարձնել թատերախմբին, ժողովրդական լեզուով՝ տիրութիւն անել: Սակայն պարզուեց, որ վերոյիշեալ ընկերների ուշադրութեան միակ առարկան սեփական գրպանն է: Ի վերջոյ, մեծ «ճակատամարտ»ից յետոյ՝ խումբը իրաւունք ստացաւ մտնել Երեւանի Քաղաքային Խորհրդի «խնամակալութեան» տակ, թէեւ խմբի «կնքահայրը» կայ եւ մնում է «Ոզնի»ի խմբագրութիւնը:

– Այսինքն դարձաք պետակա՞ն թատրոն:

– Այո, պետական թատրոն, որն աշխատում է ինքնաֆինանսաւորման եղանակով: Բնականաբար, տնտեսական անկախութիւնը խթանում է նաեւ գաղափարական եւ գեղարուեստական անկախութիւնը: Թատրոնը անում է իր աշխատանքի պտուղներով՝ լինի դա նիւթական թէ բարոյական հատկացութեամբ: Գուցէ ասածս դիտուի որպէս մեծամտութիւն, բայց չունենալով մնայուն բեմ, մէկ տարուայ ընթացքում թատրոնն աւելի շատ հանդիսատես ունեցաւ, քան միւս նորաբաց երիտասարդական թատրոնները:

– Ո՞ւր տեղի կ'ունենան ներկայացումները, եթէ մնայուն բեմ չունիք:

– Վերջին շրջանում վարձակալում ենք Երիտասարդութեան պալատի մեծ դահլիճը, խաղում ենք Երեւանի տարբեր հիմնարկութիւնների, գործարանների բեմերին, շրջագայում՝ ողջ Հանրապետութեան մէջ:

– Իսկ ի՞նչ խաղացանկով հանդէս կու գայ թատրոնը:

– Ըստ իս, թատրոնի առաւել հանդիսատես ներգրաւելու պատճառը անընդհատ առօրեայ խնդիրներ արծարծելն է: Գրեթէ բոլոր ներկայացումների հեղինակը թատրոնի գեղարուեստական խորհրդի անդամներն են: Օրինակ, «Եթերում են Ոզնիները» երգիծական ներկայացումը, որն ուղղակի հայկական հեռուստատեսութեան ծրագրերի փարոտին է, նոյնատիպ ձեւով երբեք չի խաղացուել: Որեւէ քաղաքական-հասարակական աչքի ընկնող իրադարձութեան անմիջապէս իր արտացոլումն է գտնում բեմի վրայ, անգամ եթէ դա տեղի է ունեցել մի քանի ժամ առաջ: Զարենցեան լեզուով ասած՝ եթէ կ'ուզես երգդ լսեն՝ ժամանակի շունչը դարձիր:

– Կրնայի՞ք որեւէ այդպիսի օրինակ տալ:

– Այնքան էլ դիւրին չէ խօսքով արտայայտել բեմավիճակները, բայց բերեմ երկու օրինակ: Աղէտից ծանր տուժածների համար ուղարկուած օգնութեան օրերին, հեռուստատեսութեան «Լրաբեր» ծրագիրը մարդկանց տեղեակ էր պահում այդ մասին: Մենք այդ հաղորդումը նմանակելով, խօսում էինք «...արտասահմանից ժամանած նպարեղէնով լեցուն որոշ ինքնաթիռների մասին, որոնք չգիտես ինչու պարբերաբար անհետ կորչում էին Երեւանի օդակայանի, երկաթուղային կայարանի եւ «Հայկոոպ»ի պահեստների պերմուտեան եռանկիւնում»: Կամ էլ թէկուզ այս յայտարարութիւնը. – «Իտալացի ճարտարապետները որոշել են Սպիտակում, աղէտից ծանր տուժածների համար կառուցել հիանալի եւ յարմարաւէտ բնակելի թաղամաս: Հանրապետութեան բոլոր խոշոր ատախձանատուներին եւ ղեկավար անձանց խնդրում է հերթագրուել՝ վերոյիշեալ բնակելի տարածութիւնները զբաղեցնելու համար...»:

– Ուրեմն, ինչպէս բսիք՝ ձեր բոլոր թատերգութիւնները դո՛ւք կը յօրինէք:

– Գիտէ՛ք, երբեմն իրավիճակն այնպիսին է, որ յօրինելու բնաւ կարիք չկայ: Օրինակ, կարելի է բաւարարուել ներկայացման որոշակի տեղում, հայկական հանրագիտարանում պարզ գրուած եղբայրականների անձի անձեռնմխելիութեան մասին յօդուածը կարդալով: Ինչպէս ասում են, – «Երբ իրականութիւնը ծիծաղելի է՝ տարեգիրներն անգամ երգիծաբան են դառնում»: Ինձ թւում է, որ այժմ կարիք չկայ ընտրել որեւէ դասական ստեղծագործութիւն եւ դրան «ժամանակակից շունչ» հաղորդելով ներկայացնել: Ժողովուրդը աւելի թարմ նիւթերի է ձգտում:

Ես ուզում եմ շեշտել նաեւ, թէ չի կարելի անընդհատ քննադատել ստալինիզմը, որն արդէն ինչ-որ չափով քննադատուել է լճացման տարիներին: Եւ եթէ այսօր սկսենք առաւօտից իրիկուն քննադատել լճացման տարիները, ապա մեր զաւակները յետագայում աւելի մեծ հաճոյքով կը քննադատեն հօսուն տարիները:

– Կը տեսնուի որ բացասական երեւոյթները ձեր տեսողութենէն չեն վրիպիր: Արդէն մէկ ամիս է Փարիզ կը գտնուիք. ի՞նչ կրնաք ըսել այստեղի կեանքի եւ փարիզահայ գաղութի մասին: Կա՞ն այնպիսի խնդիրներ, զորս կարելի ըլլայ կատակերգական ձեւով քննադատել:

– Կը ցանկանայի մի փոքր խօսել ֆրանսահայ, մասնաւորապէս Փարիզի հայ գաղութի մասին, որն էլ, ինչ խօսք, զերծ չէ թերութիւններից: Գուցէ սխալուած լինեմ, բայց պէտք է ասել, թէ որոշ մարդիկ այստեղ ամէն ինչ շատ մօտ են ընդունում սրտին: Խօսքն ուղղակի վերաբերում է որոշ նեղ եւ լայն խմբաւորումների, որոնք մակերեսային պատկերացում ունենալով ազգային խնդիրների շուրջ՝ ամէն գնով ցանկանում են սեփական սկզբունքները պարտադրել միւսներին:

– Խօսքը նաեւ միասնականութեա՞ն մասին է:

– Ի հարկէ: Ոեւէ ողջամիտ անձ դէմ է կոլեկտիւ *մտածողութեանը, բայց նոյն ողջամիտ անձը հարկաւ ըմբռնում է, որ միասնականօրէն որոշակի կէտի հասնելու համար անհրաժեշտ է զոյգ ոտքերի միջոցով կատարուող մէկ ընդհանուր քայլ...: Բարդ խնդիրներին պէտք է մօտենալ ոչ թէ իրար վրայ բղաւելով, այլ՝ հիմուռով (...): Թէհլիրեանը դատի ժամանակ նշեց, որ ինքը նեղ կուսակցական խմբաւորման կամակատարը չէ, այլ՝ մի ամբողջ ժողովրդի: Իմ կարծիքով եթէ այս ամէնը այժմ բարձր մակարդակով բեմ բարձրացուի եւ մի լա՛ւ ծաղրուի, այն ժամանակ քննադատուողներն էլ գուցէ կ'ըմբռնեն, որ ամենալաւ դեղը ծիծաղն է, այլ ոչ թէ սեփական բարդոյթների արտանետումը շրջապատի վրայ:*

– Կը փափաքէի՞ք նման յայտագրով մը հանդէս գալ Սփիւռքի մէջ:

– Անկասկած: Ամբողջ աշխարհի հայութիւնը լարուած վիճակում է: Ըստ իս, երգիծական թատրոնը լիցքաթափուելու աւելի լաւ միջոց է քան հաւաքուելն ու չորս ժամ շարունակ կոկորդները պատռելը, թէ «Ղարաբաղը մերն է»: Իսկ որ Ղարաբաղը մերն է՝ դա յայտնի է ամբողջ առաջադէմ մարդկութեանը:

– Հարցում մը եւս. «Ոզնիներ» թատերախումբը բաւական ազատ կերպով կ'արտայայտէ իր միտքերը: Չէ՞ք կարծեր որ իշխանութեան մարմինները կրնան սահմանափակել ձեր ազատութիւնը:

– Այդ հարցին կը պատասխանեմ մի լաւատեսական նախադասութեամբ, որ հէնց գրուած է մեր աֆիշին՝ *«Եթէ կայ մի մարդ, որը կասկածում է դեմոկրատիայի եւ հրապարակայնութեան վերջնական յաղթանակին՝ կարող է դիտել «Ոզ*նիներ»*ի ներկայացումներից որեւէ մէկը»:*

– Շնորհակալութիւն հարցազրոյցին համար: Մաղթենք որ Սփիւռքի մէջ հանդէս գալու ձեր փափաքը շուտով իրականանայ: Պէտք չէ մոռնալ սակայն որ կոչուած Միութեան մէջ եւս այսպէս կոչուած, ցարդ անտեսուած «ներքին» Սփիւռք մը կայ: Մեզի կը մնայ յոյս յայտնել նաեւ որ Արցախի Հայութիւնը եւս օր մը ձեր ուշադրութեան արժանանայ:

Հարցազրոյցը կատարեց՝
ԽԱԶԻԿ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ԴԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Հայրենի գիտական մամուլէն գատ, մասնագիտական բազմաթիւ հարցեր կ'արծարծուին գիտաժողովներու ընթացքին, որոնց մէջ ներկայացուած զեկուցումները միշտ չէ որ կը տպուին: Կը մնան սակայն զեկուցումներու ամփոփումները:

Շատ մը զեկուցումներ, իրենց նեղ գիտական արժէքէն դուրս, վերին աստիճան հետաքրքրական են իրենց այժմէականութեան համար: Օրինակ, անոնք որոնք ներկայացուած են 1988 Ապրիլին, Գիտ. Ակադեմիայի Հնագիտութեան եւ ազգագրութեան հիմնարկի կազմակերպած «Երիտասարդ գիտնականների 8-րդ Կոնֆերանս»ի ընթացքին, որուն բնաբանն էր «Հայ ժողովրդական մշակոյթի հետազօտման հարցեր (մշակոյթ եւ լեզու)»:

Ի միջի այլոց, ուշենչային կարեւորութիւն ունի Թ. Զաքարեանի ուսումնասիրութիւնը՝ «Եկեղեցի յաճախելու շարժառիթները», որ կ'անդրադառնայ երեւոյթի մը, որուն մասին Հայեր եւ օտարներ խօսած են բազմիցս. եկեղեցական կեանքի աշխուժութիւնը Հայաստանի մէջ: Զեկուցումները ամփոփումները պարփակող գրքոյկէն ամբողջութեամբ կը մէջբերենք Զաքարեանի գրոյթները: մաղթելով շուտով տպուած տեսնել ամբողջական շարադրանքը. –

«1.– Հայկական ՍՍՀ քաղաքային բնակչութեան մէջ կատարած էթնո – սոցիալական հետազօտութիւնները թոյլ են տալիս պարզաբանելու եկեղեցական եւ ժողովրդական տօների յարաբերակցութիւնը, նրանց գոյատեւման եւ փոխման մեխանիզմները:

Եկեղեցական եւ ժողովրդական տօների պահպանման պատճառները պարզաբանելու համար էթնո-սոցիալական հարցաթերթիկում ներկայացուած է հարցերի մի խումբ, կապուած եկեղեցի յաճախելու դրդապատճառների հետ: Նախապէս պէտք է նշել, որ եկեղեցի ընդհանրապէս չի յաճախում հարցուողների 50%-ը:

2.– Եկեղեցի յաճախելու շարժառիթների բազմազանութիւնը պահանջում է դրանց ճշգրիտ դասակարգում: Նիւթերը ցոյց են տալիս, որ դրանք կարելի է բաժանել հիմնականում չորս խմբի.

ա) Եկեղեցական տօներին ու ծէսերին (Քրիստոսի ծնունդ, Աստուածածնի տօն, մեղքերի թողութիւն, Աստծոյ հետ հաղորդուել եւ այլն) եկեղեցի յաճախելը պահպանուել է Հայկ. ՍՍՀ քաղաքային բնակչութեան փոքր խմբի մէջ (2%):

բ) Կարեւոր տեղ են զբաղում ժողովրդական տօները (Վարդավառ, Համբարձում, Տեառնընդառաջ եւ այլն), որոնք աւելի հին ծագում ունեն եւ արդի շրջանում գրեթէ զերծ են կրօնական մտածողութիւնից (16%): Ժողովրդի կենցաղում նրանք գոյատեւել են որոշ ծիսական տարրերի մէջ՝ պահպանելով իրենց աշխարհիկ բնութագիրը: Դրանք աւելի շատ կապուած են աւանդական պատկերացումների եւ սովորոյթի, քան կրօնական մտածողութեան հետ:

գ) Եւ, վերջապէս, բնակչութեան գիտակցական մասը, հարցուողների 35%-ը: եկեղեցի է յաճախում գեղագիտական մը-

գամներով (որպէս յուշարձան, երաժշտութիւն լսելու եւայլն):

գ) Եկեղեցի յաճախելու պատճառների մէջ պակաս տեղ չունի նաեւ մոմ վառելու սովորոյթը: Անկախ տարիքային եւ սոցիալական խմբերից, անկախ եկեղեցի յաճախելու նպատակից, բոլորը մոմ են վառում: Նիւթերը ցոյց են տալիս, որ դա կապ չունի բնակչութեան հաւատացեալ կամ ոչ հաւատացեալ լինելու հետ:

3.– Այս կամ այն նպատակով եկեղեցի յաճախելը կապուած է մի շարք գործօնների հետ, դրանք են՝ մարդկանց սոցիալական միջավայրը, կրթական մակարդակը, տարիքը, բնակավայրը:

Կարեւոր գործօն է հանդիսանում նաեւ կապը գիւղի հետ: Ովքեր աւելի յաճախ են գիւղ գնում եւ ազգակցական կապը աւելի ուժեղ է, նրանք աւելի ակտիւ մասնակցութիւն են ցոյց տալիս կենցաղային ծիսական արարողութիւններին (մատաղ, կնունք, ուխտ եւայլն):

4.– Եկեղեցի յաճախելու շարժառիթների բազմազանութեան գլխաւոր դասակարգումը թոյլ է տալիս եզրակացնել, որ քաղաքային բնակչութիւնը եկեղեցի է յաճախում աւելի շատ աւանդոյթի ուժի եւ գեղագիտական նպատակներով քան դա կրօնական մղումներով: Միւս կողմից, նիւթի վերլուծութիւնը հնարաւորութիւն է ընձեռում պարզել այս կամ այն ծէսի տեղը, դերը արդի կենցաղում եւ հետեւել ժողովրդի տօնական ու ծիսական համալիրի կառուցուածքի փոփոխութեանը»:

Հնարաւոր մեկնաբանութիւնները ձգելով ընթերցողին, պիտի փափաքէինք մատնանշել հետեւեալը. Սփիւռքի մէջ, ուր յաչս օտարներուն միշտ կը շեշտենք առաջին քրիստոնեայ պետականութիւն եղած ըլլալը, ուր տասնամեակներէ ի վեր անդադար պայքար տեղի ունեցած է եկեղեցւոյ հակակշիռը ձեռք ձգելու համար, ուր մարդիկ կը մրցակցին շքեղագոյն եկեղեցիներ կառուցանելու համար, տեղեկութիւն ունի՞նք արդեօք, թէ ի՞նչ համեմատութեամբ մարդիկ կը մտնեն եկեղեցի, ինչո՞ւ կը յաճախեն, ի՞նչ կը հասկնան ծէսերէն, եւայլն:

Թռուցիկ հաստատումով, առանց գիտական ուսումնասիրութեան, կարելի է աներկրայօրէն վկայել, որ մեզ հետաքրքրող տեսանկիւնէն Հայ Եկեղեցիի վիճակը Սփիւռքի մէջ շատ չի տարբերիր Հայաստանէն, հակառակ պատմական յարաչրջումի (էվոլիւսիոն) ակներեւ տարբերութիւններուն:

Ցամենայնդէպս, աւելորդ չէ ընդգծել այսպիսի ուսումնասիրութեան մը անհրաժեշտութիւնը, գոնէ ցոյց տալու համար անոյշ Թմբիրի մը մէջ քնացող պատասխանատուներուն՝ կրօնական կամ աշխարհական, թէ որոշ բաներ փոփոխութեան կարօտ են սփիւռքեան կողմն աշխարհի:

Վ. ՄԱՏԵԱՆ

Հ. ՖՈՆ ԳԱՐԱՅԵԱՆ՝ ԲԱԶՄԱՏԱՂԱՆԴ ՀԱԿԱՆ

Քանի մը շաբաթներու տարբերութեամբ մահացան երաժշտութեան երկու հսկաներ, որոնք կը հակադրուէին ամէն բանով: Անոնցմէ առաջինը Սքոթ Ռոսն է, երկրորդը՝ Հերպէրթ Ֆոն Գարայեանը: Մէկը՝ լարադաշնակի (քլաւսէն) երիտասարդ վարպետը որ արագ վերելքով մը հասած էր արուեստի գագաթնակէտին, միւսը՝ 81 տարեկան Աւստրիացին որ կը սիրէր Փորշ ինքնաշարժներն ու առագաստանաւերը. օձի մը խոհեմութիւնը նայուածքին մէջ կեդրոնացուցած ղեկավարը որ իշխանութեան աստիճաններէն բարձրացած էր մէկ առ մէկ: Միակ նախասիրութիւն մը հասարակաց կ'ըլլար երկուքին. ձայնապնակներու աճը: Թէեւ հոն ալ տարբերութիւն կար երկուքին միջեւ. Ռոս կը նախընտրէր համեստ ընկերութիւնները, իսկ Գարայեան մեծերը, ինչպէս՝ Տոյչէ Կրամոֆոն եւլն.:

Ան, ծնած՝ Մոցարթի ծննդավայրին մէջ, երիտասարդ տարիքին արդէն նուագախումբ կը ղեկավարէր: Վեց տարի կ'անցընէ Ուլմի մէջ. արդէն կը զգայ թէ յաղթանակը կը մօտենայ իրեն: Յետոյ, մինչեւ 1941 էքս – լա – Շափէլ կը մնայ. աշխատութեան շրջան մըն է իրեն համար: Զարմանալի յիշողութիւն մը ունի Թոսքանինիի, Սապաթայի եւ քանի մը ուրիշներու նման: Կտոր մը զոր սորված է անգամ մը, չի սրբուիր այդ յիշողութենէն: Եւ մէկը որ գիտէ թէ այդ կարգի վարպետի մը համար ի՛նչ կը նշանակէ ատիկա, կրնայ չափել Գարայեանի առաւելութիւնները. գեղադէմ մէկն էր, տաղանդի, մտաւոր կարողութեան տէր, առողջ, հեղինակաւոր, աշխատասէր: Իրեն կը պակսէր միայն դրամը. այդ պակասն ալ երկար չտեւեց:

Գարայեան կ'ուզէր ինք տիրանալ ամէն բանի. ուրիշներէ աւելին գիտնալ, արդելքները ինք, անձամբ յաղթահարել: Շարք մը նոր արժէքներու յայտնագործումը իր յատուկ ունկնդրութիւններուն կը պարտի երաժշտական աշխարհը: Ան ոչ միայն արթնամիտ, շրջահայեաց գործի մարդն էր երաժշտական աշխարհին, այլեւ երաժիշտ մը. որովհետեւ եթէ երաժշտութիւնը ճարտարարուեստ մըն է, է՛ նաեւ արուեստ մը: Ցիւսնական թըւականներուն անոր մեկնաբանած Մոցարթը նրբութեան ու աշխուժութեան գլուխ գործոց մըն է. գինքը կոչեցին սէնֆոնիներու վարպետ մը, որովհետեւ նըւագախումբ մը կը ղեկավարէր. քնարական տիպար մըն էր նաեւ, որ կը յայտարարէր թէ ամէն բանէ աւելի կը սիրէ իտալական օփերան: Կ'ըսուի որ ուրիշ երաժիշտներու հետ միշտ լաւագոյն յարաբերութիւններ չունէր. աշխարհի վրայ չկար ուրիշ ղեկավար մըն ալ որ իրեն չափ ազատ ձգել գիտնար երգիչ մը, կամ ձայներու աշխարհին աւելի լաւ ծառայեցնէր նուագախումբ մը: Քիչ դաշնակահարներու հետ կ'աշխատէր. ունեցաւ աշխարհի լաւագոյն երգիչները: Կրկին ու կրկին արձանագրեց մեծ սէնֆոնիները, ու իր մեկնաբանութիւնները անհաւասարելի են:

Հակառակ այս բոլորին, Գարայեան աշխարհի մեծագոյն խմբավարը չէր. ան շատ բան ըրաւ մեծ տպաւորութիւն մը ստեղծելու համար. արծաթագոյն մազեր շատ բան չեն փաստեր: Ճիշդ է, շատ բան տուաւ, սակայն ոչ այն ինչ որ պէտք էր. զգացումը: Նուագել չի նշանակեր պահանջել որ մեթրոյի երթեւեկը կանգառնէ ներկայացումի մը ընթացքին, խուսափելու համար աղմուկէն: Գարայեանի համար ժխտականը այն եղաւ որ երաժշտական իր տաղանդը բազմապատկեց գործի մարդու տաղանդին հետ:

Ան որ վերջերս մահացաւ, կ'ատէր հիւանդութիւնը, այն աստիճան որ հիւանդանոցը գտնուող բարեկամի մը այցելութեան իսկ չէր կրնար երթալ: Իր ամէնէն փայլուն շրջանը ոչ թէ Պերլինի, այլ՝ Լոնտոն Ֆիլհարմոնիք նուագախումբին հետ գտնուած շրջանն է:

Գարայեան երաժշտութիւնը մեծ զանգուածներու մատչելի դարձնելու գործը լաւագոյնս կատարած երաժիշտն է. իր արձանագրած ձայնապնակները ծախուած են աւելի քան 120 միլիոն օրինակով

Ա. Թ. Թ.

Լենինականէն...

Խալէ Սերոբը աւտոմեքենան փառահել էր փոքր եղբօրը: Երբ սա Երեւանից վերադարձաւ, Սերոբը հարցրեց.

– Ծօ, աւտօն կարա՞ծ տարա՞ր:

– Կէսը, – պատասխանեց եղբայրը...:

⁂

Կարոյի կինը հարցրեց.

– Երէկ որտե՞ղ էիր:

– Էդիկ սուտ է, քեզի վո՞վ ըսաւ:

⁂

Մի թաղջութակահար գնաց գիւղ համերգի: Առաջին համարից յետոյ դահլիճը դատարկուեց: Մնաց մի պառաւ: Երաժիշտը դիմեց պառաւին.

– Մամ ջան, կ'երեւայ երաժշտութիւն շատ կը սիրէք:

– Չէ, բալա ջան, կը սպասեմ՝ վերջացընես, աթոռս տաս, տուն տանեմ:

⁂

Քննիչը յանցագործին ցոյց է տալիս սեղանին դրուած դանակը եւ հարցնում.

– Ծանօ՞թ է:

– Չէ, – պատասխանում է յանցագործը:

Նրան նորից բանտ են տանում, եւ մի շաբաթ անց բերում հարցաքննութեան:

– Վերջապէս պէտք է ասես, թէ ոչ, ծանօ՞թ է այս դանակը:

– Ծանօթ է, – պատասխանում է յանցագործը:

Քննիչը ուրախացած վրայ է բերում.

– Որտե՞ղ ես տեսել:

– Շաբաթըմ առաջ հօս դրած չէ՞ր:

⁂

Լոռեցին կարտոֆիլը վաճառեց Լենինականի շուկայում, պարկը ծալեց, դրեց թեւատակին, գնաց կայարան, նըստեց մի ծառի տակ եւ մինչեւ գնացքի գալը սկսեց բարձրաձայն հաշուել հեռախօսալարերին նստած ճնճղուկներին:

– Քեռի մեր քաղաքի ճնճղներին ընչի՞ կը հաշուես, հարցրեց մի երիտասարդ:

– Պարապ եմ, բալա ջան...

– Եասուն հատ հաշուած կ'եղնիս:

– Վայ թէ...

– Իրեք մանեթ տուգանուած ես:

Երեք ռուբլին տալիս է, գնում գիւղ պատմում.

– Էդ Լենինականցիք շաշ են հա՛, հաշուածս հարիւր կ'եղնէր, եռեսունի գինն առան:

⁂

Կարօն հանդիպեց իր ծանօթին.

– Ծօ, քիչ մնաց չճանչէի, խօղ ես դառել:

– Ընդհակառակը, նիհարել եմ:

– Ընչի՛, նիհար խօղ չկա՞յ:

⁂

Սերոբը դուրս եկաւ ռենտգեն կաբինետից եւ բժիշկին հարցրեց.

– Խօ վտանգաւոր բան չկա՞յ:

– Ոչ, սիրտդ մի քիչ լայնացել է, – ասաց բժիշկը:

– Ինչպէս էլ բդի էղնէր, մեր ազգուտակի մէջը նեղսիրտ մարդ չկայ:

⁂

– Մայրիկ, արեանդ ճնշումը բարձր է, – եզրակացնում է բժիշկը:

– Է, բժիշկ ջան, արեանս ճնշումը չէ, հարսիս ճնշումն է բարձր:

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ԹԻՖԼԻՍԻ
«ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑ»ՆԵՐԸ

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

ՄԻՆԱՍ ՋԵՐԱԶ

Ուրիշ գինուորական յիշակերտ մը կիսարձանով զարդարուն, կը կրէ սա բառերը. «Տփխիս քաղաքը իր արժանաւոր զաւակին, Գեներալ–Լէյտենանտ Արշակ Ցաբուրթինեան Տէր–Ղուկասեանցին»: Այս գաւիթին մէջ թաղուած է աւելի նշանաւոր հայ զօրապետ մ'ալ, Լազարէֆ, այլ դեռ չունի տապանաքար, թէեւ ժառանգորդները կը ցանկան ու կառավարութիւնը կը հրամայէ դնել. մեր կղերը կ'ընդդիմանայ, առարկելով թէ այդ դամբարանը կրնայ խոչընդոտ ըլլալ թափօրներուն, որոնք մերթ կը կատարուին բակին մէջ, մինչ հայասեացները կը հռչակեն եղեր թէ ընդդիմութիւնը ուրիշ պատճառ ունի, – սա թէ Հայերը բաւական ազգասէր չեն գտներ Լազարէֆը: Գաւիթին արեւելեան պարիսպին մօտ, ցանցառ ծառերու տակ շարուած են փայտէ նստարաններ, որոնց վրայէն կը դիտեմ Կուրի տժգոյն ու «գիժ» ալեակները, որոնք կ'արշաւեն յախուռն ու կը քանդեն կուրօրէն: Մի քանի կորիճներ, վերարկուներու մէջ փաթթուած, կը պառկին տաճարին մօտ ու արեւին տակ, հայհոյելով «սոխ» դարձած հայ քահանայի մը դէմ, զոր կ'ուզեն «շան սատակ անել»... Թիֆլիս իր կինտոներն ունի, ինչպէս որ Նափոլի իր լածառօնէները:

Սարգիս Բէգնազարեան հոգեղ ու հըմուտ քահանայ մ'է: Իր բարձր հասակը պրկուած է նրբաւարտ վերարկուի մը մէջ, եւ իր կորովի ու բարեձեւ գլուխը ծածկուած է եւրոպեան փեղոյրով, զի Ռուսաստանի մէջ, թէեւ մեր վարդապետներն ու եպիսկոպոսները միօրինակ կերպով կը կրեն բարձրադիր կամիլաւկա, մեր քահանաները չունին միօրինակ գլխանոց եւ կը դնեն աշխարհիկ գլխարկներ զանազան ձեւերով, գլանաձեւէն ու գդակաձեւէն զատ: Կը հաճի ցոյց տալ ինծ Տփխիսի Ներսիսեան ազգային հոգեւոր ուսումնարանը, որու տեսուչն է:

Կը մտնեմ մեծահռչակ վարժարանին մէջ, ոչ առանց յուզման: Շէնքը, բաւական անշուք, չի համապատասխաներ համբաւին: Բէգնազարեան կը յայտնէ թէ հին Ներսիսեան դպրանոցը, Աշտարակեցիի հոյակապ շէնքը, որ կը բարձրանայ արդի ուսումնարանին դիմաց, տարիներէ ի վեր վարձու տրուած է ու պանդոկի վերածուած: Կրթարանին կեդրոնն է քառակուսի գաւիթ մը, ուր փոշին իր ներկայութիւնը եւ ծառերն ու մարմնամարզի կամ խաղի գործիքները իրենց բացակայութեամբը կը փայլին: Բակին եզրը հաստատուած են աղբիւրներ, որոնց ախորժահամ ջուրը կը հոսի քարէ երկարաձիգ տաշտի մը մէջ, շատ տարբեր այն որդնալից ջուրէն զոր կը խմէինք Հասգիւղի Ներսիսեան վարժարանի տարաբախտ աշակերտներս: Թիֆլիսի Ներսիսեանը փայտէ երկյարկ շէնք մ'է, սերտաբանով, 11 դասարաններով, ճաշարանով, ննջարաններով ու հիւանդանոցով, և այժմ կը պատսպարէ 19 գիշերօթիկ կամ որդեգիր ու 346 ցերեկեայ աշակերտներ: Ճեմիշները չունին դուռ. մեծ անպատեհութիւն: Նստարանները իրարու կից շարուած են, ամանք նոր ոճով, Շատերը հին դրութեամբ կերտուած: Զորս դասարաններ կան որոնք իրենց մուտքին կողմէն միայն ունին պատուհան, Պաթումի դըպրոցին պէս: Լոյսը նուազ է եւ շէնքը, որու տախտակամածը լուերու արշաւուան մը դարձած է, զուրկ է մաքրութենէ, գուցէ տարեկան արձակուրդին պատճառով: Գաճէ օրինակներ, թուազիտական համբիչ, գծաւոր ու անգիծ գրատախտակ, ռուս քարտէսներ: Բնագիտական, բնալուծական ու մարդակազմական հաւաքածոները աննշան: Կարելի չեղաւ գտնել գրադարանին բանալին, այլ կրցայ պատուհանէ մ'ընդնշմարել գիրքերը, բաւական բազմաթիւ: Հիւրանոցը Ներսէս Ե.ի, Մատթէոս Կաթողիկոսի եւ վարժարանին միւս բարերարներուն պատկերներովը պճնուած է: Ներսիսեան դպրանոցը թեմական վարժարան մ'է, որ ծըխական շրջանաւարտներուն կ'աւանդէ միջնակարգ կրթութիւն եւ ունի մէկ նախապատրաստական ու վեց հիմնական դասարաններ: Նախապատրաստական, առաջին, երկրորդ ու երրորդ կարգերը, յոյժ բազմամարդ, բաժնուած են երկերկու զուգընթաց դասարաններու: Փոքրերը օրը 4–5 դաս կ'առնեն, հիմնական կարգերը 5–6. շաբաթական դասերը կը հասնին 333–ի: Տեսուչ մը, աւագ վերակացու մը, չորս վերակացուներ, գրադարանապետ մը, բժիշկ մը եւ ուսուցիչներ, ընդամէնը 25 պաշտօնեայ, կը վարեն այս հաստատութիւնը, ժողովուրդէն ընտրուած 12 հոգաբարձուներու վերին հսկողութեան տակ: Կը մեկնիմ դպրոցէն, օրհնելով հիմնադրին ու բարերարներուն խնկելի յիշատակը:

(Շար. 8)

(Շար. Ա. էջէն)

կը յայտնէր Երեքշաբթի աւուր, խօսեցնել տալ եւ խոստովանութիւններ կորզել:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

75 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ, Օգս. 1-ին, Ֆրանսա ընդհ. զօրակոչի կ'ենթարկուէր: Առաջին աշխարհամարտը կը սկսէր: Նախորդ գիշեր, Յուլիս 31-ին, Փրուսասն որձարանը սպաննուած էր «խաղաղասէրը»՝ Ժան Ժօրէս: Իր յիշատակը ոգեկոչեցին կարգ մը թերթեր, անշուշտ՝ Իւմանիթէն, որու հիմնադիրն էր: Զկրցաւ ոգեկոչել միայն ի'ր –ընկերվարական–կուսակցութիւնը, որու միակ պաշտօնաթերթը շաբաթաթերթ մը, իր հրատարակութիւնն ալ կը դադրեցնէ ամառը...:

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ Քայան թերթը կը հաղորդէ որ 6 կիներ, որոնք շնութեամբ ամբաստանուած էին եւ մահուան դատապարտուած, քարկոծումով սպաննուած են:

ԲԵԼՕՌՈՒՍԻՈՅ Պետութեան ղեկավարը՝ Տարացեվիչ պաշտօնազրկուած է եւ իր տեղը անցած է կեդր. կոմիտէի քարտուղարը՝ Նիկոլայի Դեմէնտէի:

ԿԱՐԻ ԳԱՍՊԱՐՈՎ ծանր յարձակումի մը անցած է խորհրդային (մարզական) պետական կոմիտէին դէմ (Նախարարութիւն) հարց տալով ինքն իրեն թէ ի՞նչ ձեւով կ'օգտագործուին այն մեծ գումարները զորս մարզիկները կը շահին միջազգային մրցումներու ընթացքին:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Յուլիս 31ի խաղերու արդիւնքներն են.–

Դինամօ Մ. – Սպարտակ	0 – 0
Պամիր – Արարատ	1 – 0
Դնեպր – Դինամօ Թ.	3 – 0
Չերնոմորեց – Շախտեոր	2 – 1
Տորպեդօ – Դինամօ Մն.	1 – 2
Ռոստր – Ժալգիրիս	1 – 1
Մետալիստ – Լոկոմոտիւ	0 – 1

Դասաւորման գլուխն է Սպարտակ 31 կէտով, իրեն կը հետեւին Դնեպր (26), Ժալգիրիս (26), Տորպեդօ (25), Դինամօ Կ. (23), Չերնոմորեց եւայլն, Արարատ 16 կէտ ունի այս խաղէն ետք:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ԼԻՔՍ – ԱՆ – ՓՐՈՎԱՆՍ. – Տիկին Սիմա Հայպանեան 300 Ֆր.:

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 40 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

«HARATCH»
TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70
TELEX :
N° 280 868 Haratch

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

COMMUNIQUE

La MCA sera fermée du samedi 29 juillet au soir, au lundi 4 septembre au matin.

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

FETE CHAMPETRE
DE LA COLONIE DE LA CROIX BLEUE
A BELLEFONTAINE (JURA)

DIMANCHE 13 AOUT

En présence de 42 enfants de LENINAKAN ET LEURS ACCOMPAGNATEURS

A cette occasion la C.B.A.F. section Lyon-Villeurbanne organise un voyage en car le Dimanche 13 Août

Départ : 8 heures devant l'Eglise Arménienne — 40, rue d'Arménie - 69003 Lyon —

Prix du voyage : 80 Frs. Gratuit pour les enfants de moins de 5 ans

Réservation :
Tél. : 78. 40. 27. 40 ● 78. 45. 39. 23
après 19 heures

Avez-vous pensé à

Votre premier GUIDE sur l'Arménie

«L'ARMENIE... VOUS CONNAISSEZ ?»

par Isabel DER AGOPIAN

aux EDITIONS ADER

132 pages — 32 photos couleur
9 cartes et plans — Prix : 64 Frs.

Disponible à la librairie H. Samuelian ainsi qu'aux FNAC

ou chez l'éditeur :
ADER
B.P. 3 75621 Paris cedex 13
chèques : 64 F +13 F pour frais postaux à ADER.

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիւս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թեթեւցնելու համար ծնողքներու բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել. – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9–էն 17:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը խնդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները:

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26–ին:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՅՏՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — *Travail soigné*

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS....

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

* **Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,**
* **Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE**
* **Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE**

REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 3

JEUDI
3 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար․ 700 Ֆ․ — Վեցամսեայ : 360 Ֆ․
Արտասահման : Տար․ 1000 Ֆ․ (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ․ (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ․

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.070 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.070

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԱՐՑԱԽ ԳԱՑՈՂ ՇԱՐԱՍԻՒՆԻ ՄԸ ՎՐԱՅ

23 ՎԻՐԱՒՈՐ ԼԱՉԻՆ

ԹԱՍ–ի կարճ հեռագրալուրը մը կ'արձագանգէին փարիզեան կարգ մը օրաթերթեր միայն: Լուրը թէեւ բաւական խօսուն է ինքնին, քանի հոն կ'ըսուի թէ 300 հոգիէ բաղկացած բազմութիւն մը յարձակում գործած է Լաչինի մէջ խորհ․ բանակի ընկերակցութեամբ Հայաստանէն դէպի Լ․ Ղարաբաղ գացող շարասիւնի մը վրայ: 23 վիրաւոր կայ: Բախումը տեղի ունեցած է Երկուշաբթի օր: Բեռնակառքերու 13 վարորդներ (ուրեմն՝ հայ) 3 զինուոր եւ 7 յարձակող վիրաւորուած են: Վարորդներէն երեքը հիւանդանոց փոխադրուած են, միշտ ըստ ԹԱՍ–ի: Այս մասին, Չորեքշաբթի առտու, չկրցանք յաւելեալ մանրամասնութիւններ քաղել:

Տանք սակայն, Ղարաբաղի վերաբերեալ Յուլիս 31 թուականով, Արմէնփրէսի տուած կարգ մը լուրեր, որոնք սակայն նորութիւն չեն բերեր: Երկու լուրերէն մէկը կը վերաբերի Չորեքշաբթի (Յուլիս 26) օր Ստեփանակերտ տեղի ունեցած հանրաժողովին, ուր ելոյթ ունեցողները անգամ մը եւս իրենց մտահոգութիւնը արտայայտած են «Ղարաբաղեան հարցի քաղաքական լուծման ձգձգման կապակցութեամբ», դատապարտած են «որոշակի շրջաններու փորձերը ազգային հարցերը «լուծելու» բնակչութեան ահաբեկման եւ անմեղ մարդոց հանդէպ բացայայտ բռնութեան միջոցով»: Շեշտուած է նաեւ թէ ինքնորոշման ձգտող փոքրաթիւ ժողովուրդի ճակատագիրը ոչ մէկ պարագայի կարելի է կաշկանդել սահմանադրական յօդուածներով: ԼՂԻՄ–ի հարցը կիսամիջոցներով լուծելու փորձերը աւելի կը խորացնեն ճգնաժամային իրավիճակը: Քննադատական խօսքեր ալ եղած են յատուկ կառավարման կոմիտէի եւ լուսարդելի հասցէին: Վերջերս, Ստեփանակերտի մէջ, հանդիպում տեղի ունեցած է Նիւ – Էյճ առեւտրական ընկերութեան նախագահ՝ Տիգրան Ժամկոչեանի եւ կառավարման յատուկ կոմիտէի նախագահ՝ Վոլսկիի միջեւ, որու ընթացքին նախնական համաձայնութիւն գոյացած է մարզային կեդրոնը համատեղ արդիւնաբերական ձեռնարկութիւն ստեղծելու մասին: Իրագործման պայմանները եւ 2 կողմերը հետաքրքրող միւս հարցերը քննութեան կ'առնուին նմանօրինակ հերթական հանդիպումներու ատեն:

Երկրորդ լուրը կը վերաբերի Գերագոյն Խորհուրդի յանձնաժողովի աշխատանքներուն, որոնք վերջացեր են: Յուլիս 20–էն 27, յանձնաժողովի անդամները եղած են ինքնավար մարզի բոլոր շրջանները եւ հանդիպումներ ունեցած են բոլոր ճիւղերու անձերու եւ աշխա–

(Շար․ը Դ․ էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԷ ՊԱՐԶԱՆԻ

Իքիպինէ Տօղրու (Յուլիս 23) թղթակիցը տեսակցութիւն մը ունեցած է Իրաքի Քիւրտերու ղեկավար Մ․ Պարզանիի հետ որ Մայիս ամսուան մէջ Փարիզ կը գտնուէր: Ան քրտական հարցին համար կ'ըսէ թէ աւելի քան 20 միլիոննոց զանգուածի մը հարցն է ու գոյութիւն պիտի ունենայ այնքան ատեն որ քիւրտ ժողովուրդին իրաւունքները ճանաչուած չգտնեն: Ներկայ պայմաններու մէջ Պարզանի լաւագոյն լուծումը․ կը նկատէ հետեւեալը․– իւրաքանչիւր հատուածի քիւրտ ժողովուրդին տալ իր ճակատագիրը որոշելու իրաւունքը, գտնուած շրջանին մէջ բերել անկախութիւն ու ժողովրդավարութիւն, տալով երկրին ժողովուրդին հաւասար իրաւունքներ ճանչնալ բոլորին համար:

Քիւրտ ղեկավարը կը շեշտէ․ – «Իրանցիներու, Արաբներու, Թուրքերու եւ այլ ժողովուրդներու նման մեր ալ օրինական իրաւունքն է Պետութիւն մը հիմնել․ սակայն մենք չենք ուզեր արիւնահեղութեամբ հասնիլ մեր նպատակին: Կ'ուզենք որ աշխարհ հասկնայ թէ իրաւազրկուած ենք ու ճանչնայ մեր իրաւունքները»:

Աշխարհը օրէ օր կը փոխուի, կը յառաջդիմէ․ այսօր կարելի չէ կրկնել 20 – 30 տարի առաջ կատարուածը․ այո՛, կարելի է որ բազմազան զէնքեր գործածելով իշխանութիւններ ջանան բնաջնջել Քիւրտերը, սակայն կարելի չէ այսօր այլեւս ծածուկ պահել այս բոլորը: «Զինեալ պայքարին նախայարձակը մենք չեղանք, այլ մենք պարտադրուեցանք ինքնապաշտպանութեան դիմելու․ վաղը եթէ անխուսափելի դառնայ պատերազմիլ, պիտի հակադարձենք: Սակայն կը հաւատանք հետեւեալին․ ամբողջ Քիւրտիստանի կամ ամէն մէկ հատուածին վերաբերող լուծում մը կրնայ խաղաղութիւն բերել: Պիտի շարունակենք մեր պայքարը, մինչեւ որ ասիկա իրագործուի: Այնքան ատեն որ լուծում մը չի գտնուիր քրտական հարցին, շրջանն ալ չի խաղաղիր․ այնքան ատեն որ մեր իրաւունքները չտրուին, ոչ մենք ոչ ալ անոնք հանգիստ կ'ունենանք: Ինչպէս մեր դրացի Արաբներու, Իրանի եւ Թուրքիոյ իրաւունքները, մերիններն ալ պէտք է ընդունուին: Հակառակ պարագային արիւնահեղութիւն, պատերազմ, կոտորած տեղի պիտի ունենայ․ մեր ուզածը ատիկա չէ» կ'ըսէ քիւրտ ղեկավարը:

Գալով Թուրքիոյ հետ իրենց յարաբերութիւններուն, Պարզանի կը խոստովանի թէ 1983 – 1984–ին, 1986–ին, 1987–ին հարցեր ծագած են, միջամտութիւններ, յարձակումներ կատարուած են, սակայն յետոյ ներողութիւն խնդրուած է․ Թուրքիա ինքզինք արդարացուցած է, ըսելով որ թիրախը ՓՔՔ–ն (Քիւրտիստանի բանուորական կուսակցութիւն) էր ու սխալած են դիրքերը:

Քիւրտ ղեկավարը կը պատմէ թէ 1986ին Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահին ստորագրութեամբ սպառնական հեռագիր մը ղրկուած է իրենց, պահանջելով որ երեք – չորս օրէն խզեն կապերը ՓՔՔ–ին հետ, հակառակ պարագային սաստիկ յարձակումներու պիտի ենթարկուին: Ամէն պարագայի մէջ Պարզանի չուզեր որ Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւնները ձգտուին: Ան յատկապէս կը փափաքի որ հոն ապաստանած իր ազգակիցները տոկան, յամառին ու ստանան ապաստանեալի օրինավիճակը: Այդ զանգուածը բարեկամութեան կամուրջ մը պիտի հանդիսանայ Թուրք եւ քիւրտ ժողովուրդներուն միջեւ:

«ՓԱԿԱԳԻԾԸ ԲԱՑ ՁԳԵՑԷՔ, ԽՆԴՐԵՄ»

ՓՆՏՌՏՈՒՔ, ՄՏԱԼԼԿՈՒՄ, ՑՆՈՐՔ

Երբ տեղացող անձրեւը չունի ակնկալուած ուժգնութիւնը, չունի մանաւանդ անհրաժեշտ տեւողութիւնը, կը շարունակեմ հաւատալ, ապահովցնել ինքզինքս, թէ շուտով պիտի վերսկսի ան, պիտի շարունակուի, պիտի սաստկանայ, մինչեւ որ ամբողջ աշխարհ ծածկուի ջուրով, մինչեւ որ մահանան աշխարհի բոլոր անիրաւները, բոլոր դաւաճանները, մինչեւ որ փրկուին միայն ազնիւ անհատները, միայն արդար անձերը, տապանին մէջ առնուած արու եւ էգ անասունները, սողունները ու թռչունները:

Երբ լսեցի, թէ Քաղաքին արեւմտեան մուտքին բարձրացած ճարտարապետական հրաշալիքը կամար մըն է(*), մարդէակին յաւակնութեան խնկարկող կառոյց մը, կը շարունակեմ ես ներշնչուիլ առաջին տպաւորութենէս, առաջին մտածումէս, կը շարունակեմ անոր տրուած arche անուանումը յամառօրէն կապել աստուածաշնչական ուրիշ մէկ կառոյցի, նկատել զայն մեր օրերու նոր տապան մը: Ո՛չ մէկ դժուարութիւն ստեղծելու նոր օրերու Նոյ մըն ալ, ան գոյութիւն ունի արդէն, կը կարծեմ նոյնիսկ լսել անոր ականջին նոր աստուածներու շշնչացած թելադրութիւնները, կը սպասեմ: Կը սպասեմ, երկար չի տեւեր սպասումս: Պէտք է անձրեւէ, կը սկսի անձրեւել: Պէտք է անձրեւէ քառասուն օր եւ քառասուն գիշեր: Պէտք է իրագործուի երկրորդ ջրհեղեղը: Չէ՞ որ կրկին ապականած է աշխարհ, խելագարած են մարդիկ, կրկին մեղքերը հասած են անչափելի համեմատութիւններու: Չէ՞ որ աշխարհի հօթը մեծերը, Նոյի հրաւէրով արդէն պատսպարուած են այդ տապանին մէջ, սկսած են արդէն խօսիլ, կարծիքներ փոխանակել, լուծումներ որոնել: Չէ՞ որ անոնք կ'ուզեն նոր դիմագիծ տալ մարդկային յարաբերութիւններուն, հասկացողութեան բերել Արեւելքն ու Արեւմուտքը, մօտեցնել Հիւսիսն ու Հարաւը:

Գիտեմ որ կատարուեցաւ Աստուծոյ կամքը: Ջրհեղեղի վերջաւորութեան, Նոյի կողմէ նախ արձակուեցաւ ագռաւ մը, ապա աղաւնի մը, որ, աշխարհի վըրայ հանգչելիք տեղ մը չգտնելով, վերադարձաւ շուտով: Եօթը օր ետք, արձակուեցաւ ուրիշ աղաւնի մը, որ վերադարձաւ իրիկուան դէմ, բերանը ձիթենիի փրցուած տերեւով մը, մինչեւ որ կրկին եօթը օր ետք արձակուած երրորդ աղաւնին ալ չվերադարձաւ, ապացուցելով թէ չորցած էր երկիրը, կրնային դուրս գալ Նոյը, զաւակները՝ Սէմը, Քամը, Յաբէթը՝ իրենց կիներով: Կրնային դուրս բերել նաեւ բոլոր կենդանիները:

Գիտեմ այս բոլորը, կը սպասեմ որ կատարուի նաեւ արդի աշխարհի աստուածներուն կամքը: Երբ գիտեմ որ աշխարհի այդ հօթը մեծերը արդէն դուրս եկած են իրենց տապանէն, վերադարձած իրենց պալատները, միամտօրէն կը շարունակեմ հաւատալ, թէ տակաւին հո՛ն են անոնք, ինծի հետ կը սպասեն որ վերսկսի անձրեւը, բարձրանայ տապանը ջուրերուն վրայ, շրջագայի, կանգ առնէ վերջապէս, անգամ մը եւս, Արարատ լերան վրայ:

Երբ կարդացած եմ, թէ ամէն մաքուր թռչունէ հատ մը առնելով, Նոյ ողջակէզներ մատուցեց Աստուծոյ, Ան՝ հոտուըտալով անոնց անոյշ բոյրը՝ բաւ իր սրտին, թէ այլեւս անգամ մըն ալ պիտի չանիծէր աշխարհը, թէ մարդուն սրտին խորհուրդը չար էր մանկութենէն, թէ ո՛չ մէկ ջրհեղեղ պիտի կարենար մաքրել աշխարհը, երբ կարդացած եմ, թէ Աստուած ջնջած է երկրորդ ջրհեղեղի մը հաւանականութիւնը, թէ Նոյի հետ իր ուխտի մէջ կը յիշեցնէ, թէ մարդուն թափած արեան համար հաշիւ պիտի պահանջուի, թէ ով որ մարդու արիւն թափէ, իր արիւնն ալ մարդէ պիտի թափուի, տեղեակ ըլլալով այս բոլորին, առաջին հերթին ե՛ս է որ կը զարմանամ յիմարութեանս եւ յամառութեանս վրայ, կը զարմանամ թէ ինչպէ՞ս կարելի է այսքան ցնորամիտ ըլլալ, սպասել որ նոր անձրեւ մը նոր ջրհեղեղ ստեղծէ, կամար մը վերածուի տապանի, վերանորոգուի մարդկութեան սիրտը:

Ջախջախեցաւ Աստուծոյ ջրհեղեղը: Անոր անմիջական առաջին համոզումը եղաւ նոյնինքն Երկնաւորը, հիմա կրկին ապականած է աշխարհ, անոր մարմնին վրայ լերդացած են անթիւ աղտեղութիւններ, անարդարութիւնները կազմած են անհամար սարդոստայններ, հիմա այլեւս պէտք է հաւատալ նոր տապանին մէջ պատըսպարուած նոր Նոյին, անոր վեց ընկերակիցներուն: Միայն անոնց հեղինակութիւնը, բարեկամեցողութիւնը, արդարութիւն ընելու տրամադրութիւնը կրնան ջնջել երրորդ ջրհեղեղի մը անհրաժեշտութիւնը:

Հոն ուր ձախողեցաւ Աստուած, միայն Մարդը կրնայ յաջողիլ:

Երբ քարափներու վրայ ոչ ոք մնացած է, երբ գիտեմ որ ո՛չ մէկ ելեկտրականք պիտի հասնի, երբ, ի հեճուկս համոզումիս, ահաւասիկ լուսաւոր կառաշար մը դիմացս կը բանայ բոլոր դռները, կը մերժեմ մտնել, կը մերժեմ մեկնիլ, համոզելով ինքզինքս, թէ կը գտնուիմ սխալ քարափի վրայ, թէ պէտք է անցնիմ հանդիպակաց մայթը, վստահ՝ որ ո՛չ մէկ փոխադրականք պիտի գայ նաեւ հոն, ներծծելու միակ ճամբորդը, զիս:

Փնտռտուք, մտալլկում, ցնորք:

Կը նայիմ հեռուէն: Քաղաքին արեւմտեան մուտքին իրագործուած տապանը զոյգ մը ազազուն սրունքներ ունի, ունի չափազանց տափակ, հորիզոնացուած գըլուխ մը, ինծի կը թուի որ պատրաստ է շարժելու, ահա յորդառատ անձրեւ մըն ալ կայ, բայց կը մնայ ան իր տեղը, կը մնայ տատամսոտ, անտեսանելի նեղք մը յառաջացնելով Աստուծոյ ձախողութիւնը յաջողութեան վերածելու մարդուն կարողութեան մէջ:

Մ․ ՊԶԱՔՃԵԱՆ

(*) Ակնարկութիւնը Փարիզի l'Arche de la Défenseին է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ԶՈՀԵՐՈՒՆ

Գորիսի Քոլատակ թաղամասին մէջ բացումը կատարուած է Դեկտեմբեր 7–ի երկրաշարժի զոհերու յուշարձանին: Ան կը ներկայացնէ հայկական տան աւանդական կամարը, որ սակայն բնութեան կործանիչ ուժէն փուլ եկած է: Կան երկինք բարձրացող երկու կիսակամարներ, որոնց հիմը ամրօրէն խրած է հողին մէջ: Կամարները ունին բուսական զարդանախշեր․ վերնամասը կ'աւարտի մոխիրէն յառնող փիւնիկ թռչունի պատկերով որ դարերէ ի վեր կը խորհրդանշէ հայ ժողովուրդի անմեռ ոգին, ապրելու տենչն ու գոյատեւելու ծարաւը:

Կիսակործան կամարին մօտ միակտուր քարէ բարձրացած աղբիւր – խաչքարին վրայ արձանագրուած է «Հայոց ՌՋԶԸ՝ ողբ» (1988): Բացումի արարողութեան մասնակցած են Ստեփանակերտէն ու Հադրութէն պատուիրակութիւններ, աղէտեալ շրջաններէն, ինչպէս նաեւ Մեղրիէն եւ Երեւանէն հիւրեր, արուեստի ու գրիչի մարդիկ:

«ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏՆԵՐ»ՈՒ ՇԱՐՔԷՆ

ՏԱՐՕՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՐՏՆՉՈՒՄՆԵՐԸ

Տարօն – Տուրուբերանը կամ Տարօնի աշխարհը գլխաւոր կեդրոնը եղած է հայ յեղափոխական շարժման:

Տարօնը ինքնին լեռնաշխարհ մըն էր, կեդրոնը ունենալով Մշոյ դաշտը եւ շնորհիւ այս անառիկ դիրքին ունեցած է կիսանկախ վիճակ մը:

Տարիներու ընթացքին, բազմաթիւ վարչական կարգադրութիւններու ենթարկուած է օսմանեան տիրապետութեան տակ: Շրջան մը նահանգին մէկ կարեւոր մասը, քմահաճ կարգադրութեամբ մը ենթարկուած է Կարնոյ նահանգին Տիարպէքիր շրջակայքի գաւառներուն եւ գիւղերուն հետ:

Այս խառնակ եւ աշխարհատեսական տիրապետութիւնները վերջ կը գտնեն 1839-ին՝ օսմանեան Թանզիմաթով, իսկ ըստեղծուած կազմակերպչական աշխատանքները իրենց վերջնական լրումին կը հասնին յառաջացնելով նոր նահանգային բաժանումներ, որոնց շնորհիւ 1871-ին, Միտհատ փաշայի վարչապետութեան օրով Տարօն – Տուրուբերանը կը դառնայ ինքնուրոյն մարզ, Պիթլիսի Նահանգ անունով: Պիթլիսի Նահանգի կեդրոնը կը դառնայ Բաղէշ կամ Պիթլիս: Իսկ Նահանգի սահմաններուն մէջ կ'իյնան Բաղէշի գաւառը (Սալնոյ ձորը), Մշոյ գաւառը (Տարօնը), Սղերդի գաւառը (պատմական Աղձնիքի մէկ մասը) եւ Կենճ գաւառը (պատմական Հաշտեանց, կամ Ապահունեաց աշխարհը):

Բաղէշի կը պատկանէին Ախլաթ, Խիզան եւ Մօտկան:

Մուշի սահմաններու մաս կը կազմէին Տարօնը, Մշոյ դաշտը, Սասուն (Շատախի մէկ մասը եւ Բռնաշէն), Մանազկերտ, Բուլանուխ եւ Վարդօ գաւառակները:

Կենճ գաւառին մէջ կ'իյնային Տարօնի արեւմուտքը, Սասունի մէկ մասը, Ճապաղջուր: Այս գաւառն է մեր պատմական երկիր Նայիրին:

Սղերդ կը գրաւէ Պիթլիսի հարաւային մասերը: Օսմանեան Պետութիւնը քրտական այս շրջանը Պիթլիսի նահանգին կցելով նպատակ ունեցած է Սասնոյ գուտ հայկական պատկանելիութիւնը թէ քաղաքականօրէն թէ վիճակագրականօրէն հակակշռել եւ Հայութեան թիւը նուազագոյնի իջեցնել:

Այս բաժանումները խորամանկօրէն կատարուած, նպատակ ունէին Սասնոյ լեռներու կիսանկախ եւ միասնական աշխարհագրական եւ ազգային դիմագիծը խաթարել:

Իր գուտ ազգային բնակչութեամբ, ժողովուրդի խիզախ նկարագրով Սասունը եղած էր Սուլթան Ապտիւլ Համիտի աչքին փուշը: Իրմէ ետք եւս, Իթթիհատականներու գլխաւոր քաղաքականութիւնը եղաւ ջնջել, ճզմել հայ յեղափոխական պայքարի այս դարբնոցը:

ՀԱՅԱՀԱԼԱԾ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԻ

Առաջին համաշխարհային պատերազմը բարեդէպ պատեհութիւն էր Իթթիհատականներուն, ջնջելու Տարօնի Հայութիւնը:

1908-էն ետք, Մուշը դարձած էր Տարօնի աշխարհի ազգային եւ յեղափոխական ղեկավարութեան կեդրոնը: Այստեղ էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան Կ. Կոմիտէն, Ազգային Առաջնորդարանը եւ Բարեգործական Ընկերութիւնը: Շրջաններու մէջ կային առաջնորդական փոխանորդներ եւ քաղաքական, ազգային ժողովներ եւ մասնաճիւղեր:

Իսկ նահանգին կեդրոնը, Պիթլիս, նստած էր Թուրք պետութեան նահանգապետը՝ իթթիհատական հայատեաց եւ խորամանկ բռնակալ Մուսթաֆա Ապտիւլ Խալիքը: Իրեն կապուած էին շրջաններու գաւառապետները՝ մութասարրըֆները:

Մուշի մութասարրըֆն էր Թալէաթի հօվանաւորութիւնը վայելող ճիւաղ մը՝ Սիրվէթ պէյ:

Պատերազմի գործողութիւններու համար Մուշը ընտրուած էր զինուորական պահեստի կեդրոն: Շրջանի զինուորական ընդհանուր հրամանատարներն էին Վասֆի պէյը, իսկ իր տեղական հրամանատարներն էին հայատեաց երկու իթթիհատական հրէշներ՝ Ռաշիտ եւ Ֆայլամաղ:

Դժբախտութիւնը, Տարօնի պարագային այն էր, որ Տարօնի հայաշխարհը պաշարուած էր վայրագ եւ Համիտի օրերէն իսկ զինուած քրտական հայատեաց արիւնախում աշիրաթներով: Այս ցեղախումբերն էին որոնք Հայոց Փէտայական շրջաններէն սկսեալ հայ գիւղացիութեան ահ ու սարսափը եղած էին:

1914, Յուլիս 21-ին, Թրքական իշխանութիւնը զօրահաւաքի հրամանը կ'արձակէ: Բանակ պէտք է ներկայանային 18–45 տարեկան ամէն հայ տղամարդիկ: Թուրքին, Հայուն եւ Քիւրտին համար տրուած այս հրահանգը անարձագանգ մնալով, վերին կարգադրութեամբ՝ Թուրքերը բանակ կ'առնուին իբր ճանդարմաներ, զօրահաւաքի կազմակերպիչներ, Քիւրտերը կը կազմակերպուէին, իրենց շրջաններուն մէջ, իբր համիտեան գունդեր, պատրաստ՝ Սիրվէթ պէյի հայաջինջ ծրագիրը գործադրելու: Իսկ Հայերը կը մնային սպասողական եւ շփոթահար վիճակի մէջ կամ դատապարտուած էին տաժանակիր աշխատանքի:

Այդ օրերուն Տարօնի գործիչ՝ Ռուբէնին կ'առաջարկուի կազմել հայ – քրտական կամաւորական խումբ մը: Այս առաջարկը՝ նախ հաճելի եւ բարեկամական կը թուի Հայոց համար, բայց Հայերը իրենց հետ իրենց զէնքերը բերելու առաջարկը բացայայտ կը դարձնէ ծրագրուած դաւը: Փոխարէն, հայ ղեկավարութիւնը կ'առաջարկէ Քիւրտերու նման Հայոց եւս զէնք հայթայթել: Սիրվէթ պէյ ժխտով կը լսէ Հայոց առաջարկը եւ իբր թէ կը մեկնի Պիթլիս, կարգադրութիւնը կատարելու:

Մինչ այդ՝ լարուածութիւնը կը ծանրանայ, քրտական յարձակումները կը բազմանան: Այդ օրերուն Տարօն կու գայ նաեւ օսմանեան Խորհրդարանի հայ երեսփոխան Կոմս: Եւ այս պայմաններու լոյսին տակ, Կոմս, Ռուբէն, Գառնենու Մկրտիչ, Պաղլաւ Ցոլօ, Ջրից Տէր Մուշեղ, Մոկունքի Ղազար, Բերդակայ Ոսկան, Վարդենիսցի Մարտիրոս, Կորիւն եւ Կ. Կոմիտէի անդամներն ու ներկայացուցիչներ Սասունէն, Մուշէն՝ հաւաքուած՝ խորհրդակցական ժողովներ կը գումարեն, Տարօնի Հայութեան ընդհանուր կացութիւնը քննելու:

Ժողովի ընթացքին, յետ երկարատեւ խորհրդակցութեան, միաձայնաբար որոշում կը կայացուի՝ բնաջնջման ենթարկուելու փոխարէն դիմել պայքարի: Ինքնապաշտպանութեան ձեւեր կ'առաջարկուին, բայց նաեւ կը յիշատակուին նման ըմբոստութեան մը վտանգները, անզէն ժողովուրդին վիճակը եւ ընդհանրապէս պահեստի պակասը: Ըստ Կոմսի վկայութեանց, Սասունցիները հազիւ 7–800 հէյթան հրացաններ եւ 150–200 զէնքեր ունէին, փամփուշտի խեղճ պաշարով: Իսկ Մշոյ դաշտի կացութիւնը աւելի վատթար էր: Կանոնաւոր զէնքեր ունէին նախկին մարտիկները միայն, իսկ գիւղերու մէջ հազիւ 200 հրացաններ կային: Քաղաքը ունէր 2–3 տասնեակ զէնքեր: Հսկայ Պետութեան մը դէմ, զինեալ Քիւրտերուն եւ համիտեան հրոսակներուն դէմ Հայութիւնը պիտի մարտնչէր նուազագոյնով:

Հակառակ բոլոր ժողովականներու հակակառավարական դիրքին, ներկաներուն մէջ ապստամբութեան դէմ արտայայտողներ կային: Բայց, այս վերապահութիւնները պիտի չքանային օրերուն հետ, երբ Թուրք Պետութեան հայաջինջ քաղաքականութեան սադրանքները կը պարտադրէին մեր ժողովուրդի զգուշաւոր ղեկավարութիւնը ինքնապաշտպանութեան աշխատանքներուն լծուելու:

Ռուբէն եւ Կորիւն այս աշխատանքներու պատասխանատուութիւնը կը ստանձնեն:

1915 Յունուարին սկսած լարուածութիւնը, կը պայթի Մարտէն Օգոստոսի շրջանը:

Ցրօնք գիւղի 150 տուներու հրկիզումէն ետք՝ Շէյխ Մէհմէտ Էմին կու գայ Գոմս գիւղը, ձերբակալելու եւ դաւադրաբար սպաննելու հայ դիմադրութեան երկու ղեկավարները՝ Ռուբէն եւ Կորիւն, բայց Կորիւն շատ սիրուած ըլլալով Քիւրտերուն կողմէ, գաղտնի լուր կ'առնէ իր դէմ եղած դաւադրութեան: Իր տան մէջ, բնական երեւոյթով ընդունելէ ետք դաւադիր Շէյխ Մէհմէտ Էմինը, Կորիւն հրդեհի կու տայ իր չէն բնակարանը, մահուամբ պատժելով թէ՛ իր ոխերիմ թշնամին եւ թէ իրեն ընկերացող 15 դաւադիր ոստիկանները:

Այս միջադէպով արդէն սկսած էր Հայոց ապստամբութիւնը:

Իբր փոխվրէժ Քիւրտեր կու գան կը կողոպտեն գիւղը, իսկ խեղճ Գոմսեցիք փախուստ կու տան եւ աւելի ապահով հայկական գիւղեր կ'երթան ապաստանելու:

Իր կարգին, Սիրվէթ պէյ իր մօտ կը կանչէ Կոմսն ու Խարախանեան Սրբազանը, որոնց պարտականութիւն կու տայ այս հարցին շուրջ քննութիւն բանալ: Հայոց եւ Քիւրտերու վկայութիւնը լսելէ ետք միայն Սիրվէթ պէյ ազատ կ'արձակէ Կոմսը:

Փախստական կը մնան Կորիւն եւ Ռուբէն: Մուշի Դաշնակցութեան ակումբի փակումէն ետք, Կոմս եւս կը դիմէ նախազգուշական միջոցներու:

ԱՐՄԷՆ ՏՕՆՈՅԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՆԱՅԻԼ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՉՔԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Ա.

Քանի մը օր առաջ հեռաւոր ափերէ ժամանած բարեկամի մը հետ կը խօսէի: Ո՛վ գիտէ ուրկէ թելադրուած, յանկարծ սկսաւ պատմել թէ ինչպէս իր կեանքին մէջ երեք անգամ փրկուած էր ստոյգ մահէ: Մէկ անգամուանը ահաւոր արկած մըն էր: Դէպի գաւառ գործի ճամբորդութեան մը ելած էր: Մէկ քաղաքէն միւսը երթալու համար երբ պատրաստուած էր հին ու խարխուլ օթօպիւս մը նստիլ, բարեկամները հրաժարեցուցած էին զինք: «Դուն խե՞նթ ես որ այս խարխուլ օթօպիւսով պիտի երթաս, սպասէ, կէս ժամ վերջ շատ արդիական ու մաքուր օթօպիւս մը ճամբայ պիտի ելլէ, անով գնա՛» ըսած էին: Ինք ալ այդպէս ըրած էր: Եւ շատ ալ գոհ էր, որովհետեւ օթօպիւսը մաքրամաքուր, շատ հանգիստ խիւլմաններով, կարծես գործարանէն նոր դուրս ելած փոխադրամիջոց մըն էր:

Ինք բազմած էր ետեւի կարգերուն վրայ, որովհետեւ առջեւի կարգերը տրամադրուած էին խումբ մը կիներու, որոնք հարսանիքէ մը կը վերադառնային: Ետեւը նստած գիրք կը կարդար, մէկ կողմէ ականջ տալով կիներու, որոնք ուրախ զուարթ կը խօսակցէին:

Բաւական ճամբորդելէ վերջ, յանկարծ նախազգացում մը ունեցաւ: Իրեն այնպէս թուեցաւ որ արկած մը պիտի պատահի: Մէկդի ըրաւ գիրքը, եւ աչքերը յառեց հորիզոնին: Քիչ վերջ յանկարծ տեսաւ որ քովընտի ճամբայէ մը բեռնակառք մը, դէպի ետեւ գալով, մայր ճամբայ կ'ելլէր: Խումբ մը մարդիկ ալ ճամբուն վրայ կանգնած, ուղղութիւն կու տային բեռնակառքին: Օթօպիւսին շարժավարը շատ ուշ կրցաւ տեսնել բեռնակառքը եւ ամբողջ արագութեամբ գնաց ջախջախուիլ բեռնակառքին վրայ: Բարեկամս, որ տեսած էր արկածին մօտենալը, բնազդային շարժումով մը փաթթուած էր առջեւի նստարանին յենարանին ու այդ կերպով փրկուեցաւ ստոյգ մահէ, մինչ ամբողջովին ճզմուած էին առջեւի կարգերուն վրայ նստած կիները, շարժավարը, ու վարի բեռնակառքին ուղղութիւն տուող մարդիկը:

Բարեկամս կը պատմէր աներակ դարձած, ինքն իր վրայ շրջուած կառքին մէջէն դուրս ելլելու իր ճիգերը, նաեւ այն սարսռազդեցիկ տեսարանը, որ կը տիրէր իր շուրջ: Ամէնուրեք դիակներով լեցուն էր եւ ինք ալ մեռած պիտի ըլլար, եթէ վտանգը ատենին նշմարելով պահուըտած չըլլար յենարանին ետին:

Բախտին մէկ հեգնանքն էր կարծես, որ կէս ժամ վերջ, արկածին վայրը կը հասնէր այն խարխուլ ու հին օթօպիւսը, որուն մէջ ճամբորդելէ վախցած էր: Բարեկամս այս անգամ հարկադրուեցաւ տեղ գրաւել այդ օթօպիւսին մէջ եւ անով է որ գնաց իր երթալիք տեղը, իր ետին թողլով անշնչացած կամ ծանր վիրաւոր մարմիններ:

Երբ բարեկամս վերջացուց իր ոդիսականը, ես ինծի հարցուցի թէ մարդու մը համար ի՞նչպիսի փորձառութիւն մըն է ստոյգ մահէ փրկուած ըլլալը: Ջանացի յիշել, թէ ես ալ ապրա՞ծ եմ այդպիսի փորձառութիւն մը, ստոյգ մահէ փրկուա՞ծ եմ: Շատեր այդպիսի փորձառութիւն երբեք չեն ունեցած: Մահէ փրկուած ըլլալ ինչ է, չեն գիտեր: Թէեւ հաւանաբար անհամար անգամներ ստոյգ մահէ փրկըւած են, բայց չեն անդրադարձած, ատոր գիտակցութիւնը չեն ունեցած: Ատիկա բոլորովին տարբեր է մահուան փորձառութիւնը ապրելէ: Ստոյգ մահուան հետ պահ մը դէմ յանդիման մնալ, մահուան աչքերուն մէջ նայիլ, յետոյ ատկէ փրկուիլ: Փրկուիլ, ու ապրիլ շարունակել: Անկէ վերջ տասնամեակներ, երեսնամեակներ ապրիլ: Եւ այդ տասնամեակներու ընթացքին միշտ մտածե՛լ, թէ «ես հիմա մեռած պիտի ըլլայի, ես հիմա վաղուց հող դարձած պիտի ըլլայի»: Այո՛, ի՞նչ կը զգայ արդեօք մարդ, երբ կը խորհի անցեալի այսպիսի սարսափելի փորձառութեան մը մասին:

Մանկութեանս շրջանէն սարսափազդու պատկեր մը կը յամենայ մտքիս մէջ: Պօմօնթիի ետեւի կողմերը, ուր տակաւին ամէն ինչ դաշտ էր ու բլուր կամ անդունդ, ես, ութ կամ ինը տարեկան մանուկ, դաշտային պտոյտի մը գացած եմ զարմուհիիս ամուսինին հետ: Եւ ահա որ բլուրէ մը վար կը վազեմ ամբողջ ուժով: Ատիկա վազել մը չէ իրականութեան մէջ, այլ գլորիլ է, որովհետեւ կանգ առնել կ'ուզեմ, եւ չեմ կրնար կանգ առնել, չեմ կրնար զիս պահել, կը վազեմ դէպի վար, ուր անդունդ մը կամ խորունկ փոս մը կայ: Այդ միջոցին յանկարծ կը տեսնեմ քեռայրս, որ քովէն յայտնուած է եւ դէպի իմ վրայ կը վազէ: Կը հասնի ինծի ու կը նետուի վրաս, զիս երկու թեւերովը գրկելով: Երկուքս մէկ գետին կը գլորինք, բայց կը փրկուիմ անդունդին մէջ իյնալէ:

Կեանքի այդ կանուխ շրջանէս ոչինչ կը յիշեմ, բացի այս պատկերէն: Եւ ես ինծի յաճախ հարց կու տամ, թէ ուրիշ անգամ ալ փրկուա՞ծ եմ արդեօք ստոյգ կամ հաւանական այսպիսի մահէ մը:

Բ. Հ.

ԱՈՒՇՎԻՑ ՄԵԾԱՐՈՒԱ՞Ծ ԹԷ ՊՂԾՈՒԱԾ

Հրեաներու եւ կաթոլիկեան կրօնաւորուհիներու միջեւ Աուշվիցէն ծայր առած բախումը հետզհետէ ուշադրութիւնը կը գրաւէ համաշխարհային լրատուներուն: 1987-ին համաձայնութիւն գոյացած էր երկու կողմերուն միջեւ, որ այդ վայրին մէջ հաստատուած կրօնաւորուհիները պիտի մեկնէին այլուր, անսալով Հրեայ գաղութին պահանջին. անոնք չէին հանդուրժեր որ Հրեաներու բնաջնջման գլխաւոր վայրերէն մէկը այսօր քրիստոնէութեան կեդրոն մը դարձած ըլլայ: Կրօնաւորուհիները պիտի տեղափոխուէին 24 ամսուան ընթացքին: Առաջին պայմանաժամը կը լրանար Փետ. 22-ին: Ապա՝ երկարաձգումէ մը ետք՝ Յուլիս 22-ին: Սակայն կրօնաւորուհիները միշտ հոն են. աւելին, անոնք կը շարունակեն նորոգութիւններ ընել իրենց կուսանոցին մէջ:

Անոնք հոն հասան 1984-ին, Քրաքովայի առաջնորդին համաձայնութեամբ. խնդիրը ծագեցաւ տարի մը ետք, Պապին Պենելիւքս այցելութեան շրջանին: Եկեղեցիին օժանդակ մարմինը յարմար առիթ կը նկատէ հանգանակութիւն կատարելու. «Ձեր նուէրը Պապին՝ Աուշվիցի մէջ

վանք մը» կը նշեն թուղթիկներ: Հոն կը խօսուի նաեւ «Աուշվիցի 4 միլիոն անմեղներու ողբերգութեան» մասին:

Պելժիոյ Հրեաները կը վրդովին. կարդինալ Տըքուըթաւ կը յայտարարէ թէ նման քայլ մը կը վարկաբեկէ Աուշվիցի խորհրդանշական արժէքը: Մինչ Լեհաստանի առաջնորդը նոյն ձեւով չի մտածեր. «չեմ հասկնար ինչու խնդիր կը դառնայ կարմելեաններու ներկայութիւնը» հարց կու տայ:

Ամէն պարագայի մէջ, լեհական իշխանութիւնները պէտք է գոհ ըլլան որ համաձայնութիւն գոյացած է կաթողիկէներու եւ Հրեաներու միջեւ: Անհրաժեշտ լայն ժամանակը կը տրամադրուի մայրապետներուն, որպէսզի հարկաւոր վայր մը գտնուի ու վանքը փոխադրուի: Սակայն ճիշդ է նաեւ որ միանձնուհիները կը խնդրեն ժամանակ շահիլ, միամտօրէն յուսալով որ ժամանակը կ՚անցնի ու կրնան վերջնապէս հոն մնալ:

Իր կարգին լեհ Եկեղեցին իր վարդապետներով ու հաւատացեալներով չատ համոզուած չի թուիր ըլլալ կուսանոցը փակելու որոշումին. մաս մը կաթողիկէներ հարց կու տան թէ կարմելեաններու աղօթքները ինչով պղծում կը նշանակեն Աուշվիցի համար: Սակայն եկեղեցին խօսք տուած է. ու ներկայիս չի յարգեր իր խօսքը: Եթէ հարցը երկարի, նախկին ամբաստանութիւն մը վերստին պիտի ուղղուի լեհ ժողովուրդին դէմ. հակահրեայ կեցուածքը: Ինչպէս արդէն ըլլալ տուոր: Վալեզայի խորհրդականներէն մէկը որ հաւատացեալ մըն է ու Պապին հաւատարիմներէն մէկը, Սոլիտարնոսկի օրաթերթին մէջ կը գրէ. «երկու կրօնքներու բախում մըն է ասիկա, որ նիւթ ունի բնաջնջումի խորհրդանիշ դարձած վայր մը: Կաթողիկէ կրօնքին մէջ մարտիրոսութեան վայրերը աղօթք կը ներշնչեն. խաչեր ու խորաններ կը բարձրացուին հոն: Այնպէս որ Աուշվիցի մէջ կաթողիկէն կը հարցնէ. "ի՞նչ կրնայ նեղուիլ աղօթքէն": Իսկ հրեայ կրօնքին համաձայն մահաստանները վայրն են յուղարկաւորութեան ծիսակատարութիւններու. անկէ անդին կրօնական ամէն պաշտամունք աներեւակայելի է: Անոնց համար կարմելեաններու կը քնջեն ցեղասպանութեան դրոշմը. հրեայ գաղութը չի կրնար ընդունիլ "չորս միլիոն անմեղ զոհեր" տարազը: Լուծում մը գտնելու համար պէտք է որ լեհերը Աուշվիցի նային Հրեաներու աչքերով. ու ատիկա Լեհերու պարտականութիւնն է»:

Ամէն պարագայի մէջ, յստակ է որ կաթողիկէ եկեղեցին աւելի երկար ատեն չի կրնար խուսափիլ. հրեայ գաղութին ներկայացուցիչները կ՚ուզեն որ Պապը յարգէ կնքուած համաձայնութիւնը եւ մինչ այդ կը խզեն Վատիկանի հետ...:

Կարմելեաններու յամառութիւնը արդէն պիտի մնայ որպէս ապարդիւն մենախօսութիւն մը:

Ա. Թ. Թ.

Արժանթինահայ նամականի

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍ («Ցառաջ»). –

ՀԱՅՐԵՆԻ ԳՐԱԿԱՆԱԳԷՏ ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏՉԵԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Մաս կազմելով Խորհ. Միութեան Խաղաղութեան Պաշտպանութեան Կոմիտէի պատուիրակութեան մը, Յունիս 12–18ին Պրազիլ այցելեց գրականագէտ Լեւոն Մկրտչեան: Վերադարձի ճամբուն վրայ, Յունիս 19–22–ին փրոֆ. Մկրտչեան Պուէնոս–Այրէս մնաց, իր կարճատեւ կեցութեան ընթացքին առիթ ունենալով ծանօթանալու կարգ մը հաստատութիւններուն: Իսկ Յունիս 20–ին, Արժանթինահայ Մշակութային Միութեան կազմակերպութեամբ, «Ուիլթըն Փալաս» պանդոկին մէջ տեղի ունեցաւ հանդիպում – ասուլիս մը հիւրին հետ:

Լ. Մկրտչեան ծանօթ անուն է Հայաստանի գրական կեանքին հետեւողներուն համար: Երեւանի համալսարանի Ռուսաց լեզուի եւ գրականութեան բաժնի տնօրէն, գիտութեան վաստակաւոր գործիչ, պետական մրցանակի դափնեկիր, հեղինակ է հայերէն եւ ռուսերէն բազմաթիւ հատորներու՝ միջնադարեան եւ արդի հայ գրականութեան մասին, եւ կարեւոր աւանդ ունի հայ գրականութեան գործերու ռուսերէն եւ այլ լեզուներով թարգմանութեան աշխատանքին մէջ:

Պ. Խուան Տիմիճեանի բացման խօսքէն ետք, ելոյթ ունեցաւ հայրենի գրականագէտը, որ կատարեց շարք մը հետաքրքրական մեկնութիւններ Հայոց պատմութեան մասին, մեկնակէտ ընդունելով Յիսուսի եւ Բարաբբայի աստուածաշընչեան դէպքը, որմէ հետեւցուց թէ, ինչպէս որ Յիսուս, հակառակ անմեղ ըլլալուն, ազատ չարձակուեցաւ ամբոխի պահանջով, որովհետեւ գաղափարական թշնամի էր, այնպէս ալ հայ ժողովուրդը իր պատմութեան ընթացքին կրած է նոյն ճակատագիրը՝ նուաճողներու եւ ջարդարարներու գաղափարական թշնամի ըլլալուն համար: Խօսեցաւ նաեւ միջնադարեան գրականութեան այժմէականութեան մասին, օրինակ բերելով Ազրպէջանցիներու հնարած սողուանական տեսաբանը, եւ ընդգծեց հայ մշակոյթի կարեւորութիւնը՝ զայն ստեղծող ժողովուրդին գոյութեան իրաւունքը հաստատելու համար:

Ապա ներկաները զանազան հարցումներ ուղղեցին հիւրին՝ հայ գրականութիւնը ստալինականացման եւ լճացման շրջանին, Եղեռնի թեման հայրենի գրականութեան մէջ, ադուաններու հարցը եւ ադրբեջանցի «գիտնականներ»ու հետ բանավէճերը, Հայաստանի երիտասարդ բանաստեղծները, արցախեան շարժումը եւ վերակառուցումը: Իւրայատուկ անմիջականութեամբ ու զուարթախոհութեամբ, Մկրտչեան գոհացուց բոլոր հարցումները:

Փաստօրէն վերջին պահուն կազմակերպուած այս ձեռնարկին ներկաները գոհ սրտով բաժնուեցան սրահէն:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆԻՒԹՈՎ ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹ՝ ՈՒՐՈՒԿՈՒԷՅԻ ՄԷՋ

Ուրուկուէյը աւանդաբար հայանպաստ չէզոք վարկագիծ մը ունեցած է միշտ, ամէն ձեւով իր օժանդակութիւնը բերելով Հայութեան տարբեր աշխատանքներուն: Հայ Դատի հետապնդման եւ հայկ. Ցեղասպանութեան ճանաչման գործին մէջ, այս Պետութիւնը միշտ առաջին գծի վրայ եղած է:

1986–ին, Ուրուկուէյի թղթատարական սպասարկութիւնը կը նշէր Մեծ Եղեռնի 71ամեակը յատուկ դրոշմաթուղթով: Վերջերս, միայն երեք տարի ետք, հայկական երեւոյթ մը նորէն իր ցոլացումը գտաւ յատուկ դրոշմաթուղթով. այս անգամ՝ Հնչակեան կուսակցութեան 100ամեակը:

Կարմիր խորքի վրայ, ճերմակ տառերով գրուած է «Հայ Հնչակեան Կազմակերպութիւն», մէջտեղը դափնիներով նըշան մը (ոսկեգօծ), ուր գրուած է «100–ամեակ», իսկ վարը՝ «1887 – 1987»:

ԹՂԹԱԿԻՑ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ «Ուիլթըն» պանդոկին մէջ, Յունիս 26–ին, Հայաստանի վերաշինութեան գործին օժանդակութեան առընչութեամբ բանակցութիւններ ունենալու համար Արժանթին ժամանած պատուիրակութիւնը մամուլի ասուլիս մը տուած է: Հայաստանի Օժանդակութեան Համազգութային Համակարգումի Մարմնին անունով խօսք առած է Ա. Իգմիրլեան (Հ. Յ. Դ.), ապա Հայաստանի փոխ վարչապետ Վ. Դայեան ներկայացուցած է աղէտէն յետոյ պարզուած իրավիճակը: Ան մանաւորապէս ընդգծած է բնակարաններու եւ գործատուններու վերաշինութեան կարեւորութիւնը: Գաղափար մը տալով հաւաքուած գումարներուն մասին, Դայեան ըսած է որ, ցարդ հաւաքուած է 30 միլիոն տոլար, որուն 20 միլիոնը ազատ փոխանակումի համար է, աւելցնելով որ ընկերութիւններուն մօտ գտնուած գումարները չատ աւելի կարեւոր են:

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ Հ. Յ. Դ. ակումբը այցելած են, Յունիս 28–ի երեկոյեան, Հայաստանի պետական պատուիրակութեան երեք անդամները՝ Վանիկ Դայեան (փոխ վարչապետ), Ռոմէն Քոզմոյեան (Սփիւռքի Կոմիտէի փոխ նախագահ) եւ Գէորգ Խոսրովեան (կառավարական խորհրդատու), ընկերակցութեամբ Արժանթինի մօտ խորհրդային փոխ հիւպատոս Յարութիւն Վերմիշեանի: Անոնց ի պատիւ տրուած ճաշին խօսք առած են Աւետիք Իգմիրլեան (Հարաւային Ամերիկայի Կ. Կ.), Շահան Յովակիմեան (Հ. Յ. Դ. Կ. Կ.), ինչպէս նաեւ Ռ. Քոզմոյեան:

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ մէջ, Յուլիս 3–ին, Հայաստանի պաշտօնական պատուիրակութեան ու Երկրաշարժի օժանդակութեան Համազգութային Համակարգիչ յանձնախումբի ու ելմտական ենթայանձնախումբի անդամներուն միջեւ համաձայնագիր մը ստորագրուած, ուր ճշդուած է հաւաքուած գումարով կատարուելիք օժանդակութեան բնոյթը: Կազմակերպիչ յանձնախումբը Հայաստանին կը նուիրէ Լենինականի միսի կոմպինատի նորոգման համար՝ միսի մշակման սարքեր, կենդանիներու արուեստական բեղնաւորման համար՝ տարրալուծարան ու սարքաւորումներ, հորմոններ եւլն.:

Հայրենի պատուիրակութիւնը Յուլիս 4–ին հանդիպում ունեցած է այն ատեն դեռ Արժանթինի նախագահ Ռ. Ալֆոնսինի հետ, ընկերակցութեամբ Համակարգիչ Յանձնախումբի անդամ ազգային երեք կուսակցութեանց ներկայացուցիչներուն, Նախկին դատաւոր Լ. Արսլանեանի, առաջնորդ Գրիգոր Եպիսկ. Բունիաթեանի:

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ Հ. Մ. Ը. Միութեան կեդրոնը այցելած են, Յուլիս 2–ին, հայրենի պատուիրակութեան անդամները եւ Խորհ. Միութեան փոխ հիւպատոս Յ. Վերմիշեան: Անոնք ծանօթացած են կեդրոնին զանազան բաժանմունքներուն, տեղեկացած են հոն տեղի ունեցող մարզական եւ սկաուտական գործունէութեան: Կէսօրին, պատուիրակութեան ի պատիւ տրուած ճաշին ելոյթ ունեցած են երկու կողմերուն ներկայացուցիչները, փակման խօսքով հանդէս եկած է թեմի առաջնորդ Գրիգորիս Եպիսկ. Բունիաթեան:

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ Խրիմեան Հիմնարկութիւն այցելած են, Յունիս 27–ին, Հայաստանի պատուիրակութիւնը եւ Երկրաշարժի օգնութեան Համակարգիչ Յանձնախումբի անդամները: Աշակերտութեան կողմէ կատարուած երգէն ու բարի գալուստի խօսքերէն յետոյ, Ռ. Քոզմոյեան (Սփիւռքի Կոմիտէ) բացատրած է պատուիրակութեան այցելութեան նպատակը: Ապա, երկրորդականի հայկական բաժնի տնօրէն Ռ. Մոզեան իր խօսքն արտասանած ու հիւրերը հրաւիրած է այցելելու հիմնարկութեան բաժինները: «Եագուպեան» սրահին մէջ տեղի ունեցած ճաշին ընթացքին խօսք առած են Վ. Դայեան (փոխ վարչապետ) ու Յ. Օզուլեան (Խրիմեան Հիմնարկութիւն):

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ԹԵՐԹԻԿԻ «ԱՄԵՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑ»ՆԵՐԸ

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱԶ

Կը հետեւիմ բարեշնորհ առաջնորդին, որ կ՚երթայ հոգեհանգիստ կատարել Քաղաքին Ս. Գէորգ եկեղեցիին մէջ: Հանգուցեալն է հարուստ ընտանիքէ երիտասարդ մը: Մայրն ու քոյրերը սեւով ծածկուած, կու լան ու կը կոծեն, եւ իրենց սրտաճմլիկ ողբերը կը դղրդեն տաճարին անայլայլ կամարները: Ի զուր բազմաթիւ ազգականուհիներ ու բարեկամուհիներ, իրենց պէս սեւազգեստ, կը փորձեն ամոքել անոնց կսկիծը: Ի զուր քահանաներն ու դպիրները, այսօր յոյժ եռանդուն, կը ջանան աղիողորմ ճիչերը խեղդել իրենց բարձրագոչ երգերով: Ի զուր կրօնը կը դատապարտէ այս անյուսութիւնը, կռապաշտութիւն անուանելով զայն: Մայրենի սիրտը կը շարունակէ հեծեծել ամէն ազդուկի հակառակ, այն փիւնիկեան զոհերուն պէս որոնք կը խանձէին քուրմերու աղաղակներուն ու թմբուկներու ժխորին մէջ: Հոգեհանգիստը կը վերջանայ եւ Հայուհիները իրենց արցունքը սրբելով կը մեկնին վերջապէս. եւ ես այն ատեն կը դիտեմ անոնց սեւ ու չքնաղ աչքերը, սեւ ու երկար թարթիչները, սեւ ու «գալամով քաշած» յօնքերը, սեւ ու երկնային նայուածքները, եւ կը համոզուիմ թէ սուգի հրեշտակներու պէտի նմանէին այդ լուսաշող էակները, եթէ սեւ ու թաղաշուք քաւագրաւը այրիացեալ թագուհիներու երեւոյթը չընծայէր անոնց:

Կ՚երթանք Մողնու Ս. Գէորգ եկեղեցին, վեհ իր կանաչ կաթողիկէով ու զանգակատուններով եւ գեղեցիկ իր ներքին զարդատաչ վէմերով: Բակին շուրջը հաստատուած է Ս. Գայիանեան օրիորդաց ուսումնարանը, բաւական սիրուն շէնք, փայտէ ու երկյարկ: Երկարաձիգ պատըշգամէն կը թափանցենք դպրոցին մէջ: Տեսչուհին, կամ ըստ տեղական սովորութեան, կարգապահ վարժուհին, Օրիորդ Գայիանէ Քալանթարեան, համակրելի, ազնիւ ու լուրջ, յայտնեց թէ այս երկդասեան վարժարանը կը կրթէ 150–ի մօտ աշակերտուհիներ, որոնք կը պատկանին ընդհանրապէս վաճառական ու արհեստաւոր դասերու, մինչ քահանայի, ատրիճանաւորի ու ազնուականի դուստրերը փոքրամասնութիւն կը կազմեն: Ուսումնարանը կը մատակարարուի Ս. Գէորգի հասոյթներուն մէկ մասովը, իր դրամագլուխին տոկոսովն ու աշակերտուհիներուն թոշակովը, որոնց երկու հինգերորդը միայն ձրիավարժ, այնպէս որ տարեկան 6,600 ռուբլիի մօտ ծախքը դիւրաւ կը հոգացուի: Ուսուցչական մարմինը կը բաղկանայ 16 անդամներէ, որոնք կ՚աւանդեն կրօնագիտութիւն, հայերէն, ռուսերէն, թուագիտութիւն, պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, բնագիտութիւն, գեղագրութիւն, գծագրութիւն, ձեռագործ ու երգ: Հայերէնի ուսուցիչն է Յովհաննէս Նազարեանց, որ շաբաթական 22 ժամ դասախօսութեան փոխարէն կը ստանայ տարեկան 660 ռուբլի: Շրջեցանք դասարաններուն մէջ, երկդարակ նստարաններով ու մերթ միակողմանի պատուհաններով: Տեսանք գրադարանը, ուր ոչինչ նշանաւոր, եւ հիացանք դահլիճին վրայ, զոր կը պճնեն գեղեցիկ նկարներ, մանաւանդ Արարատի, Սեւանի ու Գայիանէի պատկերները, հայ վարպետի մը վրձինէն ծնած: Տեսչուհին իր գարդարուն սենեակին մէջ ցոյց տուաւ մեզ աշակերտուհիներուն ձեռագործները, ճաշակի ու նրբութեան հրաշակերտներ, որոնց մէջ կը փայլի ձեռագործ մը որ կը պատկերէ խորհրդաւոր ընթրիքը եւ պիտի նըւիրուի Կաթողիկոսին: Հայուհիներու աւանդական քաջարուեստական այս կենդանի ապացոյցներուն վրայ զմայլած, Բէգնազարեանի հետ մեկնեցայ վարժարանէն. օրհնելով այն մեծահաւատ երիտասարդները որոնք հիմնեցին զայն ու կը վարեն խանդով ու անձնուիրութեամբ:

(Շար. 9)

(Շար. Ա. էջէն)

տաւորներու հետ (տես՝ «Յառաջ», Օգս. 1)։ Ցանձնաժողովի ընդհանրացուած նիւթերը եւ առաջարկութիւնները կը ներկայացուին Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի քննարկման։

Դեռ ի՞նչ մնաց «քննարկման» ենթարկելու, երբ այս լուրը տրուած թուականին իսկ –Յուլիս 31– Ազերիներ կը յարձակին չարաւինի մը վրայ, որ ԲԱՆԱԿԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՄԲ դէպի Ստեփանակերտ կ՚երթայ եւ 23 վիրաւորներուն 13–ը՝ Հայերն են, 3–ն ալ՝ զինուորներ։

Կը մնայ յանձնախումբ մը եւս նշանակել որ այս պարագան ալ քննարկման առնէ։ Եթէ չենք սխալիր, Քլեմանսօն է որ կ՚ըսէր՝ եթէ կ՚ուզէք հարց մը չլուծել ու վերջնապէս ձգձգել, յանձնախումբ մը նշանակեցէք։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԷԼԻ առաջարկը իր բոլոր չիի բանտարկեալները, ներառեալ Շէյխ Օպէյտ, փոխարինելու արեւմտեան եւ իսրայէլացի պատանդներու հետ, ծիծաղելի կը նկատուի չիի կազմակերպութեանց կողմէ։ Իսրայէլ չուզեր ընդունիլ որ անել կացութիւն մը ստեղծուած է, իր իսկ պատասխանատուութեամբ։ «Յեղափոխական արդարութեան Կազմակերպութիւնը» 48 ժամով երկարաձգեց Ջիչիփիօ պատանդն ալ մեռցնելու իր սպառնալիքը, ընթացք տալով անոր կնոջ սրտառուչ կոչին։ Շեշտեց սակայն թէ այս նոր պայմանաժամը չի կրնար երկարաձգուիլ։ Իսրայէլ վճռական կը մնայ, բան մը չընելով, ձգելով որ կացութիւնը փտի, լուծում չի գտնուիր։ Հարկ է հակայարձակման անցնիլ եւ վերջ տալ թուլամորթ քաղաքականութեան մը։

ՔՈՐՍԻՔԱ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ շրջանի հրդեհները աւեր գործեցին եւ կը շարունակեն գործել։ Մեծ մասը հրամոլներու գործ է, ինչպէս ամէն ամառ, բայց կը թուի որ այս անգամ հակայ համեմատութիւններ առած է հրրոյ ճարակ ընելով հազարաւոր հեկտար տարածութիւններ։ Մարսէյլի հիւսիս–արեւմտեան արուարձանները, Վառի նահանգը, Պասթիայի շրջանը պարպուած են բնակչութենէն։ Հողն ալ չի դիւրացըներ հրշէջներու գործը։ Ջոհեր ալ եղան։ Երկու զբօսաշրջիկներ ողջ–ողջ այրեցան իրենց կառքին մէջ, Քորսիքա։

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԵՐՐԵԱԿԸ (Մարոք, Սաուտի Արաբիա, Ալժերիա) խոստովանեցաւ թէ լուծում չէ գտած Լիբանանի կռիւներուն վերջ տալու համար, թէ ձախողած է իր առաքելութեան մէջ։ Ինչ որ, սակայն, նորութիւն է զեկոյցին մէջ յայտնուած տեսակէտն է, ուր բացէ ի բաց ձախողութեան պատասխանատուութիւնը կը ձգուի Սուրիոյ վրայ։ Այս երրեակին պաշտօն տրուած էր Մայիս 26–ին, Գազապլանքայի արտակարգ վեհաժողովին կողմէ լուծում մը գտնել Լիբանանեան տագնապին։ Այսօր՝ «անել» է գործածուած բառը բացատրելու համար անկարելիութիւնը եւ կը մատնանշուի ամբաստանեալ մըն ալ՝ Ասատ։ Առաջին անգամն է որ այս ձեւով կը յայտնաբերուի Սուրիոյ բացասական դերը։ Սուրիա մերժա է ժամանակացոյց մը ճշդել իր զօրքերուն քաշուելուն վերաբերեալ (35 հազար է անոնց թիւը Լիբանան), այսպ՝ Լիբանանի ապագային մասին, հակառակ անոր որ երրեակը բաւական զիջում ըրած էր իր բանաձեւումին մէջ, շեշտելով «բացառիկ յարաբերութիւնները, որոնք Լիբանանը կը կապեն Սուրիոյ, ռազմագիտական հասարակաց պատճառներով»։ Դամասկոսի համար այս տեսակէտը չի համապատասխաներ իր ըմբռնումին։

ԿԱՐԴԻՆԱԼ ՏԸՔՈՒՐԹՐԷ, արձակուրդէն վերադարձին, փորձեց հանդարտեցնել հրեայ միջազգային հասարակութիւնը Աուշվիցի կարմելին մեկնումին կապակցութեամբ, ապահովութիւն տալով որ լեհ մայրապետները համակերպած են։ Զկրցաւ սակայն պայմանաժամ մը ճշդել, համբերութիւն թելադրելով, բայց Հրեաները կ՚առարկեն որ շատոնց կը համբերեն, կը բաւէ։

183 ՔԻՒՐՏԵՐ (Իրաքէն Թուրքիա ապաստանած) Քլերմոն – Ֆերան հասան։ Անոնք գլխաւորաբար բաղկացած են 16 տարեկանէն վար մանուկներէ ։ 300 է թիւը այն Քիւրտերուն զորս Ֆրանսա պիտի ընդունի, Տանիէլ Միթերանի Ֆրանս – Լիպերթէ եւ էՍ – Օ – էՍ Մեդրսէնի կարգադրութեամբ։

ՓԱՐԻԶԻ ԺՈՂՈՎԸ ՔԱՄՊՈՃԻ նուիրուած, դրական վախճանի մը յանգեցաւ վերջին պահուն, երբ Կարմիր Խմերները ի վերջոյ «խօսք հասկցուց» Զինաստան։ Համաձայնագիր մը գոյացած է, որպէսզի մինչեւ Օգս. 28, երեք յանձնախումբեր աշխատին հաշտութեան դաշնագիր մը պատրաստելու համար։ Օգս. 28–ին կը գումարուի յաջորդ լիակատար նիստը։

ԱՌԱՆՑ ԱԶԳԻ ծնած երախայ մը չի կրնար օգտուիլ ընկերային ապահովութեան կողմէ ծախքերու 100% ստանձնումին, որովհետեւ «երկարատեւ հիւանդութեանց» շարքին (30 հատ) չէ յիշատակուած այս հազուադէպ պարագան։ Հայրը ամսական 4200 Ֆր. կը շահի եւ չի կրնար խնամքի եւ դարմանումի ծախքերը վճարել։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՆԱՐԱՏ ՍԻՐՈՑ
ՎԱԽՃԱՆԸ

Հեղինակ՝ ԿԱՐՕ ՄԽԻԹԱՐ

Գին.— 75 Ֆր.։

Նոյն հեղինակէն. –
«Պանդուխտի Մորմոքներ» (45 Ֆր.)
«Վշտամատեան» (50 Ֆր.)։

Դիմել հեղինակին. –
Dachdjian Mardiros :
— Tél. : 91. 90. 20. 51
61, Rue Bernard du Bois
13001 — MARSEILLE

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 250 Ֆր. Տիկին Բերկրուհի Ալթունեանէ Անգինէ Սերոբեանի մահուան առթիւ։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

FETE
CHAMPETRE
DU HOME
ARMENIEN

Mardi 15 Août

10 H — Messe célébrée par *Monseigneur Hagop Vartanian* - Vicaire Général de l'Eglise Apostolique du Midi de la France, assisté du Révérend Père *Daron Djerejian.*

Les chants de la messe seront interprétés par *Khatchig Yilmazian*, chef de la Chrole arménienne de l'Eglise Arménienne (Prado) de Marseille.

Bénédiction du raisin.

13 H — Self de spécialités arméniennes et Bar à disposition.

Animation par *Marten Yorgantz* venu spécialement de Los Angeles

● *Tombola avec de nombreux lots* ●

— Jeux et concours de cartes et de jacquet —

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 27 / 31)

ՅԱՒԴ ՏԱՆԵՄ

Այսպէս կը կոչուի վաւերագրական այն ժապաւէնը որ տեսագրուած է Հայաստանի երկրաշարժին մասին. հոն տեղ տրուած է նաեւ երկրաբնագիտական գիտութիւններու թեկնածու Լեմմա Նեամեանի – վէչի կանխատեսումին, որ ապարդիւն կերպով զգուշացուցած էր հաւանական երկրաշարժէ մը։ Ժապաւէնը կը պատկերացնէ ոչ միայն երկրաշարժի արհաւիրքն ու տուժածները, այլ նաեւ վարչարարութեան, անփութութեան հետեւոյթները որոնք անուղղելի դժբախտութիւններու պատճառ կ՚ըլլան։

ԱԲԽԱԶԻՈՅ ՄԷՋ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ՀԱՅ ՈՍՏԻԿԱՆ ՄԸ

Յուլիս 21–ի երեկոյեան Աբխազական Ինքնավար Հանրապետութեան մէջ կարգն ու կանոնը պահպանելու իրենց պաշտօնին վրայ զոհուած են Ներքին նախարարութեան Լենինգրադի բարձրագոյն քաղաքական ուսումնարանի ունկնդիր, ոստիկանութեան աւագ գնդապետ Վիկտոր Նովիկով եւ այդ ուսումնարանի սան Վլադիմիր Ակոբով։ Այդ օրը, մօտեցած ինքնաշարժէն դուրս ցատքած են զինեալներ եւ որսորդական հրացաններով կրակ բացած են անոնց վրայ։

Յուլիս 24–ին Երեւանի մէջ տեղի ունեցած թաղման արարողութեան խօսք առած են Ներքին նախարարութեան բարձր պաշտօնեաներ։ Անոնք խստօրէն դատապարտած են այդ արարքը, պահանջած են գտնել եւ պատժել յանցագործները, վճռական միջոցներու ձեռնարկել Աբխազիոյ իրավիճակի ու իրաւակարգի լիակատար կարգաւորման համար։

FETE CHAMPETRE
DE LA COLONIE
DE LA CROIX BLEUE
A BELLEFONTAINE (JURA)

DIMANCHE 13 AOUT

En présence de 42 enfants de LENINAKAN
ET LEURS ACCOMPAGNATEURS

DEPART DE LYON :

A cette occasion la C.B.A.F. section Lyon-Villeurbanne organise un voyage en car le Dimanche 13 Août

Départ : 8 heures devant l'Eglise Arménienne
— 40, rue d'Arménie - 69003 Lyon —

Prix du voyage : 80 Frs. Gratuit pour les enfants de moins de 5 ans

Réservation :
Tél. : 78. 40. 27. 40 ● 78. 45. 39. 23
après 19 heures

DEPART DE MARSEILLE
le Samedi 12 Août

22 h	13, boulevard Cazoran, 13e
22 h 30	2 bis, avenue de la Rosière
23 h	Poste de la Canebière (Réformés)

S'inscrire auprès des membres de la Croix Bleue ou téléphoner :
91. 90. 21. 60 ● 91. 50. 68. 71
Aux heures de repas

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 4

VENDREDI
4 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.071 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.071

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ՊԱՏԱՆԴԻՆ ճակատագիրը պիտի պարզուէր Հինգշաբթի օր: Ծանօթ է որ 48 ժամով երկարաձգուած էր մահապատիժին գործադրութեան սպառնալիքը, յառաջնելով, ըսած էր «Յեղափոխական արդարութիւն կազմակերպութիւնը» Ջիփփիրոյի կնոջ կոչին: Աւելի հաւանական կը նկատուէր որ այդ յետաձգումը եղած է շնորհիւ Շվարնածէի միջամտութեան Ռաֆսանճանիի մօտ: Խորհրդային Արտաքին նախարարը Իրանի փոխանցած է Պուշի դիմումը եւ Ռաֆսանճանի քանագրոց մը ղրկած էր Պէյրութ: «Մոնտ»ի Օգոստոս 3-ի թիւին մէջ, Ժան Կեռաս (Քիրազեան) կը ներկայացնէր Հէզպոլլահի զանազան տարբերակները ու հարց կու տար.– «Հասարակաց ի՞նչ կայ իսլամական ճիհատին, յեղափոխական արդարութեան կազմակերպութեան, ճնշուածներու կազմակերպութեան եւ ազատութեան համար Մուճահետիններու միջեւ»: Պատասխանը դժուար է, կ'ըսէ Կեռաս, ու որոշ լուսաբանութիւն մը տալու համար կը յիշէ 1983-ին, ոճրափորձի մը առեն, անանուն խօսակիցի մը յայտարարածը, համաձայնով.– «Աստուծոյ զինուորներն ենք եւ մահուան սիրահար ենք: Ոչ Պարսիկ ենք, ոչ Սուրիացի, ոչ Պաղեստինցի: Լիբանանցի մահմետականներ ենք, որոնք կը հետեւին Գուրանի պատգամներուն: Մեր շարժումին նպատակն է Պէյրութը կրկին դնել մահմետական յեղափոխականներու տիրապետութեան ներքեւ»: Կեռաս ճեռնհասօրէն կը վերլուծէ բոլոր վարկածները:

ՇՎԱՐՆԱՁԷ, որ Թեհրան գնաց Փարիզէն, զանազան տեսակցութիւններ ունեցած է եւ իր պաշտօնակցին հետ ալ խօսած միջազգային հրատապ հարցերու մասին, ինչպէս՝ Լիբանան, Աֆղանիստան եայլն: Երկու երկիրները միասնաբար դատապարտած են ահաբեկչութիւնը: Իրան տրամադիր է սերտացնելու իր կապերը իր դրացիին հետ, ճայնասփիւռն ալ նոյն օրը յայտնած էր որ «Իրան պաշտիր» փոխադրանաւը, Բաքուէն մեկնած հասած էր Պանտար Անզալի բացումը կատարելով ծովային երթեւեկին Կասպից ծովի վրայ:

ՄՕՏ 50 ՀԱԶԱՐ հեկտար է որ հրոյ ճարակ եղած է Քորսիքա եւ մանաւանդ հարաւ-արեւելեան Ֆրանսա, ուր դեռ հրդեհներ կային Հինգշաբթի օր: Շատ կը քննադատուին նաեւ միջոցներու անբաւարարութիւնը, գլխաւորաբար Քանատերներու (օդանաւ) եւ կառավարութիւնն ալ թիրախ է բողոքներուն: Կը յիշուի, գըլխաւորաբար, որ ինչ մսխումներ եղած են երկհարիւրամեակի տօնակատարութեանց համար եւ ոչինչ ծախսուած է հրդեհներու դէմ պայքարելու միջոցներու բարելաւման եւ բազմացման, Հինգշաբթի օրուան դրական երեւոյթը այն է որ հովը իջած էր, ինչ որ կը դիւրացնէր փրկարարներու աշխատանքը:

ԼԵՀԱՍՏԱՆ, վերջապէս, նախարարապետ մը ունի յանձին Շեսլաւ Կիշակի, նախկին Ներքին նախարարը, որ ընտրըւեցաւ 237 ձայնով ընդդէմ 173-ի (Սոլիտարնոսք) եւ 10 ձեռնպահութեան: Խօսք առնելով, զօր. Կիշակ ըսած է թէ գիտէ թէ ինչո՛ւ ոմանք իրեն դէմ քուէարկած են եւ չանդիմաներ անոնց մտահոգութիւնները: Քուէարկութենէն առաջ, խորհրդարանական ընդդիմութեան պարագլուխը՝ Կերէմէկ յայտարարած էր.– «Իրեն դէմ պիտի քուէարկենք, ոչ անոր համար որ Կիշակ պետն է նախարարութեան մը որու յաճախորդներն եղած ենք (կ'ակնարկէ Սոլիտարնոսկի բազմաթիւ զինուորեալներու բանտարկութեան), այլ որովհետեւ կողմնակից ենք հիմնական փոփոխութեան մը, կ'ուզենք որ վերջ տրուի մէկ կուսակցութեան մը մենաշնորհին»:

«ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՓՆՏՌՏՈՒՔԸ» ընդհ. խորագրին տակ է, որ «Մոնտ» հրատարակած է Թուրքիոյ իր աշխատակցին՝ Միշէլ Ֆառէրի երկար թղթակցութիւնը Տիարպէքիրէն, յատկացուած Քիւրտերուն: Հոն, մասնաւոր նորութիւն մը չկայ, քանի յաճախ յիշուած են անոնց կեանքի պայմանները, այլ խօսքով հարազատ մշակոյթի մը գործածութեան արգելքը գլխաւորաբար, իր հետեւանքներով: Յօդուածին մէջ, կը յիշուի Սեւրի դաշնագիրը ընդդէմ Լօզանի դաշնագիրը, որ իբրեւ փոքրամասնութիւն միայն Հայերն, Յոյներն ու Հրեաները կը ճանչնայ: Յօդուածէն դուրս, առանձին փոքր գրութեամբ մը, Միշէլ Ֆառէր կ'անդրադառնայ Թուրքերու հակադրեցութեանց, օրինակ սա Թուրք սպան, որու հանդիպած է Թուրք-պարսկական սահմանին մօտ.– «Թուրքիան, կ'ըսէ ան, Միացեալ-Նահանգներու պէս է, արդիական Պետութիւն մը, ուր կ'ապրին ցեղային զանազան ծագումներ ունեցող անձեր՝ Թուրքերը, Քիւրտերը, Արաբները, Լազերը, Չերքէզները, բայց բոլորը միացած հասարակաց քաղաքացիութեան մը մէջ»: Այս գեղեցի՛կ պատկերը հեռու է անշուշտ համապատասխանելէ իրականութեան: Նոյն գրութեան մէջ է, որ կը յիշուի թէ քիւրտ ըսուած բան գոյութիւն չունի ըստ Թուրքերուն, որոնք լեզուն իսկ (որ այնքան տարբեր է Թրքերէնէն որքան՝ ֆրանսերէնը հունգարերէնէն...) կը ներկայացնեն որպէս Թրքերէնի մէկ բարբառը եւ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 75-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹԻՎ

ԻՐ ԽՕՍՔԸ

JEAN JAURÈS

Ճիշդ այն պահուն երբ յաղթականները նորէն ժողովի նստած են Փարիզի մէջ, նոր պատերազմի մը հաշուեյարդարը կատարելու համար, կը լրանայ Ժօռէսի սպանութեան տարեդարձը (1914 Յուլիս 31):

Աննման դէմք մը, եթէ այս բառը կը պահէ իր ուժը: (Ո՛րքան լեցունկեկ բառեր մաշեցան, գործածուելով տեղի - անտեղի, - չքնաղ, փառաւոր, հոյակապ, եւայլն):

Արդարեւ, աննման էր ընկերվարութեան այս առաքեալը, ե՛ւ իր անսպառ տաղանդով ե՛ւ մղած խիզախ պայքարներով:

Տեսաբան էր, բայց նաեւ՝ տրիբուն:

Ականատեսներ կը պատմեն թէ երբ կրակոտ ճառ մը կը խօսէր քաղաքական կամ գաղափարական պայքարի մը առթիւ, յաճախ աջ ձեռքին թեւնոցը կը թըռէր, տենդին ուժգնութենէն:

Այս չի նշանակեր թէ ամբոխավար մըն էր: Բառն իսկ նախատինք մը պիտի ըլլար իր պայծառ անունին համար: Հռետոր, բայց նաեւ գիտուն: Գիտէր շարժման մէջ դնել հազարաւոր բազմութիւններ, հրահրել անոնց ոգին, բայց նաեւ սնուցանել:

Շատ քիչեր կրցած են իրեն պէս «մանրել» ընկերվարութեան բարդ գիտելիքները: Գրած թէ խօսած ատեն, պայծառ էին իր մտքերը: Մատչելի՝ ամէնէն համբակին, ինչպէս իր յաջորդներուն համար, որոնք մինչեւ այսօր ալ կը պարծենան իբրեւ իր աշակերտները:

Խօսքեր, բացատրութիւններ ունի որոնք առածի կարգ անցած են, եւ իբրեւ նշանաբան կը գործածուին: Միտքեր՝ որոնք մինչեւ այսօր ալ իբրեւ ուղեցոյց կը ծառայեն: Պատգամներ որոնց առջեւ համայնավարներն անգամ կը խոնարհէին: Իւմանիթէն մինչեւ այսօր ալ Ժօռէսով կ'երդնու, անոր անունը պահելով թերթին ճակատը:

Ինչպէս ուրիշ ականաւոր դէմքեր, Ժօռէսն ալ դարձած էր նշանակէտ անճոռնի զրպարտութեանց, զրգռիչ սուտերու եւ խեղաթիւրումներու: Խուժանավարութեան դրօշը պարզած էր Շարլ Մոռասի թերթը, որ Ժօռէսը կ'ամբաստանէր իբրեւ գործակալ Գերմանիոյ: – «Ամէն մարդ գիտէ որ Ժօռէս կը նշանակէ Գերմանիա»:

Թշնամիները յաջողեցան թանձրացնել, թունաւորել մթնոլորտը, եւ ի վերջոյ Ժօռէսի գլուխն ուտել խելագարի մը ձեռքով:

Ինչո՞ւ այդքան ատելութիւն, ընկերվարական առաջնորդին դէմ:

Պարզապէս անոր համար որ Ժօռէս կը ճգնէր ամէն գնով պահպանել խաղաղութիւնը: Անխնայ մերկացումներ կը կատարէր: Կը պարզէր միջազգային աշխարհակալութեան դաւերն ու կեղծիքները: Եւ այս ամէնը՝ առանց վնասելու իր հայրենիքին կենսական շահերուն:

Եւ երբ աշխարհ բռնկեցաւ 1914 Օգոստոսին, արեան գետեր հոսեցնելու համար լման չորս տարի, այն ատեն էր որ մարդիկ հասկցան թէ ո՛րքան իրաւունք ունէր: Բայց ուշ էր այլեւս:

Իր սրտեսութեան եւ արդարադատութեան ապաւինած էին բոլոր դժբախտ եւ հալածական ժողովուրդները: Եւ Ժօռէս չխնայեց իր խօսքին ու գրչին ուժը, իր տիեզերական հմայքը, սփոփելու համար անոնց տառապանքը:

Իր սիրտը նոյն եղբայրական ջերմութիւնը պահեց միշտ հայ ժողովուրդին համար: Կը խօսէր, կը գրէր, բողոքի բանաձեւեր կը ստորագրէր, եւ իր թանկագին հովանին կը տարածէր Փրօ - Արմէնիայի վրայ, Ջկար հայանպաստ ձեռնարկ մը ուրմէ բացակայ մնար:

Այդ օրերուն, 1904-էն մինչեւ 1914, եթէ Փարիզը տեսակ մը հայկական վառարան դարձած էր, մեծ մասով կը պարտինք Ժօռէսի եւ ընկերներուն: Իր ապանութենէն վերջն ալ, իր ոգին էր որ շարժման մէջ կը դնէր յաջորդները:

Ո՛ւր էր որ միշտ յիշէին իր պատմական նշանախօսքը.

– «Ո՞րն է քաջութիւնը, - Ճշմարտութիւնը փնտռել եւ ըսել»:

Այդ քաջութեան, - ճշմարտութեան, արդարութեան եւ ազատութեան զոհին համար էր որ զոհուեցաւ Ժօռէս:

Որքա՛ն կարօտ ենք այսօր Ժօռէսներու հզօր ձայնին, պուտ մը արդարութիւն շահելու համար...

Շ.

Յուլիս 31, 1946

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՊԱՅՔԱՐ ՔԻՒՐՏԵՐՈ՞Ի ԹԷ ԳԻՒՂԱՑԻՆԵՐՈՒ ԴԷՄ

Թուրքիոյ իշխանութիւնները քիւրտ մարտիկները արմատապէս մաքրելու համար, լայն միջոցառումներու դիմած էին Ճուտի լերան շրջանին մէջ. ապահովութեան պատրուակով գիւղերու բընակչութիւնը այլ տեղեր փոխադրելու որոշում տրուած էր, ինչ որ դժգոհութեան ընդարձակ ալիք մը ստեղծեց տեղացիներու միջեւ:

«Իէնիպինէ Տօղրու» շաբաթաթերթին Յուլիս 23-ի թիւին մէջ լայն տեղ կը տրուի այս հարցին. թերթին խմբագրութիւնը կը հրապարակէ նաեւ հետեւեալ կասկածը. արդեօք զինուորական գործողութիւններու ընթացքին քիմիական զէնքեր չգործածուեցա՞ն Ճուտիի շրջանին մէջ:Կասկածը արդարացնող տուեալներ են Թուրք ցամաքային ուժերու հրամանատարութեան յատուկ ուղեցոյցգրքոյկին այս մասին տրամադրութիւնները. հոն կ'ըսուի որ պայքարելու համար անջատողական ու քանդիչ հրոսակախումբերու դէմ, զինեալ ուժերը կրնան թունաւոր կազ, թունաւոր միջատներ եւլն. գործածել:

Այս կասկածները կը զօրանան զանազան վկայութիւններով. ասոնցմէ մէկը նամակ մըն է որ գրուած է Տիյարպաքըրի շրջանին մէջ զինուորական ծառայութիւն կատարած խումբ մը երիտասարդներու կողմէ: Անոնք կ'ըսեն թէ 1988 Յուլիս 30-ին զինեալ բախումի մը մասնակցած են ահաբեկիչներու հետ, որոնցմէ 9 հոգի սպաննած են. ու կը խոստովանին որ քիմիական զէնք գործածելով կարելի եղած է յաջողութիւն գտնել: Նամակը կը վերջանայ հետեւեալ տողերով. «Երկիր մը, որ ստորագրած է քիմիական զէնք չգործածելու որոշումը, ի՞նչպէս նման քայլ մը կ'առնէ: Մենք այս տողերը կը գրենք, յուսալով որ մեր նամակը հակադրեցութիւններու տեղի կու տայ համաշխարհային հանրային կարծիքին մօտ ու պատճառ կ'ըլլայ որ ահաւոր այս զէնքը անգամ մը եւս չգործածուի մարդոց դէմ»:

Գիւղերը տեղափոխելու որոշումը կը հրապարակուի Յունիս 28-ին: Սահմանային ապահովութեան հրամանատարութիւնը պատճառաբանելով որ նշանառութեան վարժութիւններ պիտի կատարուին շրջանին մէջ , ուշադիր ըլլալու կը հրաւիրէ տեղացիները, հակառակ պարագային պատասխանատուութիւն պիտի չստանձնուի Շրջանի քայմաքամն ալ կտրուկ կերպով կը պատասխանէ ժողովուրդին ներկայացուցիչ պատուիրակութեան. «Այնքան ատեն որ լեռներու վրայ ահաբեկիչներ կան, Պետութիւնը կը հրդեհէ, կը քանդէ, կը ռմբակոծէ յարմար տեսած վայրերը»: Ապա կ'աւելցնէ. «արդէն օդէն թռչելով չեն գար անոնք. ես գիտեմ թէ ինչ ապրանք էք դուք. գացէք ձեր ուզածը ընելու. գացէք ուր որ կ'ուզէք»: Ու գիւղացիները կ'որոշեն չլքել իրենց բընակավայրերը: Բախումներ տեղի կ'ունենան գիւղացիներու եւ ապահովութեան ուժերու միջեւ: Այս վերջինները ամէն միջոց ի գործ կը դնեն. կը ռմբակոծեն ածխահանքերը, փակելով տեղացիներու եկամուտի գլխաւոր աղբիւրը: Գիւղապետ մը կը պատմէ թէ կենդանիներու լեռնային պատսպարաններն ու անտառներն իսկ հրկիզուած են: Ապա բոլոր այս արարքները կը վերագրուին քիւրտ հրոսակախումբերուն:

«ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏՆԵՐ»ՈՒ ՇԱՐՔԷՆ

ՏԱՐՕՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՐՏՆՉՈՒՄՆԵՐԸ

ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԾՐԱԳՐՈՒՄԸ

Սասնոյ Շէնիկ գիւղի մէջ Ռուբէն ժողովի կը հրաւիրէ Կորիւնը, խմբապետ Մուշեղը, Միջօն, Փեթարայ Մանուկը, Սիմալցի Իշխան Մանուկը, Կէրխէկլեցանի Կիրակոսը, Շէնիկցի Ղազարը, Ջօլօն: Կը կազմուի ինքնապաշտպանական ծրագիր:

Կը կազմուին եօթը խումբեր եւ եօթը ճակատներ, իրենց խմբապետներով եւ օգնականներով:

Խուլբի գիւղը, որ ֆէտայական ուժեղ դիրք ունէր եւ պատրաստուած ուժեր, կը դառնայ թշնամիին առաջին թիրախը, դաւադրաբար կը կանչուին գիւղապետ Աբրահամ Սասունին եւ իր երկու եղբայրները՝ Գալուստ եւ Գէորգ, որոնք Փասուր երթալով կը սպաննուին 1915, Մարտ 25–ին:

Զինուորական ծառայութենէն փախստական հայ երիտասարդները ձերբակալելու պատրուակով, թրքական իշխանութիւնները կը սկսին իրենց հալածանքները բազմապատկել, գիւղերը եւ տուները խուզարկել: Անոնց գլխաւոր նպատակն էր, ամէն շրջաններու նման, այստեղ եւս հաւաքել այր մարդիկ, զանոնք առանձնաբար կոտորել եւ զրկել հայութիւնը իր կռուող ուժերէն:

Քիչ էր թիւը զինուորագրեալ Հայերուն, որոնցմով կազմուած էր Ամալիա թաղուրը, որոնք տաժանակիր աշխատանքի կը լծուէին: Թուրք սպաները, անոնցմէ կաշառք առնելով արտօնել կ'արձակուին, ապա՝ կուզային զանոնք ձերբակալելու իբր փախստականներ:

Թուրք ոստիկանութիւնը Հայերը կը գործածէր փոխադրական չարքաշ գործերու համար, անոնցմէ զինուորական բարձր փրկագին կը գանձէր եւ ամէն միջոցի կը դիմէր, ֆիզիքապէս, տնտեսապէս եւ բարոյապէս քայքայելու հայ ժողովուրդը:

Կը սկսին տեղահանութիւններն ու կոտորածները: Բարերախտաբար, Պուլանըխ – Մանազկերտ ճակատները կը գրաւուին ռուսական բանակին կողմէ եւ 25 – 30 հազար Հայեր ատոյք ջարդէ կը փրկուին:

1915, Մայիս 1–ին, Համիտեան գունդերը կը բազմապատկեն իրենց յարձակումները: Մահացած էր Առաջնորդ Խաչարախանեան Սրբազանը, հիւանդ էր Կոմս, բայց նախկին ֆէտայիները կը կազմակերպեն խումբեր եւ կը սկսին հակայարձակողականի, փախուստի մատնելով ներխուժող Թուրքերը:

Բուռն կռիւներ տեղի կ'ունենան, Գաբաչօղյան գիւղը կ'ապաստանի մօտակայ գիւղերու հայութիւնը, ուր հաւաքուած են նաեւ հայ զինեալներ: Թշնամին կը պաշարէ գիւղը: Կը սկսի բուռն հրացանաձգութիւն: Հայ մարտիկներուն կու գան միանալու Խնուսի եւ Գոպալի զինեալները: Հայերը հերոսաբար կը դիմադրեն, մինչեւ որ անոնցմէ մէկ մասը կ'երթայ միանալու ռուսական զօրքերուն, իսկ ուրիշ խումբեր կռուելով կը բարձրանան լեռներու կածանները, բայց չկարենալով անօթութեան տոկալ, զաչա կ'իջնեն եւ կը ձերբակալուին անողոք Թուրքերուն կողմէ:

Մայիս 4–ին, յարձակման կ'ենթարկուի Գարաքէօփրիւ գիւղը, որ հակառակ իր հերոսական դիմադրութեան, կ'իյնայ թշնամիին ձեռքը, կը թալանուի եւ կը կոտորուի: Նման խիզախ ինքնապաշտպանութեան փորձեր կը կատարէ նաեւ Տօմար, Մարուֆ, Շապատին, Ցաղձամէլիք, Պուրնուղ, Խոզլու եւ Խալչաուշ գիւղերու հայութիւնը, բայց թուրքքիւրտ խառն հրոսակներու եւ բանակայիններու անհամեմատօրէն բուռն յարձակումներու առջեւ կը խորտակուին հայ գիւղերը մէկ առ մէկ եւ կը կոտորուի ժողովուրդը:

Մայիս 1 – 10–ին կատարուած այս կոտորածները նպատակ ունէին ռուսական բանակներու ժամանումէն առաջ բնաջնջել շրջանի հայութիւնը:

Մայիս 10–ին, Խնուս – Բերդաքաղաք շրջանի հայութեան տեղահանութեան հրահանգ կը տրուի Թուրք իշխանութեան կողմէ: Ճարահատ, հայ զանգուածը կ'ենթարկուի այդ հրահանգին, բայց ճամբու կէսին՝ Վարդոյի մօտերը հազիւ հասած, խեղճ գաղթականներու մեծ մասը փայբարօրէն կը ջարդուի: Որոշ թիւով Խրնուսցիներ կը դիմադրեն՝ բարձրանալով մօտակայ լեռները, ուր կը մնան մինչեւ 1915–ի ձմեռը, երբ ռուսական վաշտերը կը գրաւեն Խնուս – Բերդաքաղաքը:

Դժբախտաբար, 25 հազարի հասնող այս շրջանի հայութենէն մի քանի հազար Հայեր միայն կ'ազատին, որոնցմէ երիտասարդներ կ'երթան միանալու հայ կամաւորական խումբերուն:

ՄՈՒՇԻ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

Հակառակ վերեւ յիշուած դժբախտութիւններուն, Մուշի հայութիւնը իր քաղաքով եւ Դաշտով կը շարունակէ ապրիլ:

Խարախանեան Սրբազանը կը փոխարինէ Վարդան Վարդապետը, իսկ Կոմսի հիւանդութեան պատճառաւ կուսակցական ղեկավարութիւնը կը վստահուի Հաճի Յակոբ Կոտոյեանին:

Բայց հայ ղեկավարութեան որոշումն էր ինքնապաշտպանութեան անցնիլ թրքական նախայարձակումէն ետք:

Յունիսի վերջերը, Մուշի հայութիւնը կ'ապրէր սարսափի մթնոլորտի մէջ: Խզուած էին Մուշի եւ Դաշտի յարաբերութիւնները, ինչպէս եւ կապը՝ մօտակայ գիւղերուն հետ: Ամէն կողմէն կոտորածի, գաղթականութեան լուրեր կը հասնէին, իսկ կենսունակ ուժեր՝ բարձրացած Սասուն կը մասնակցէին լեռնաշխարհի հերոսական կռիւներուն:

Թուրք կառավարութիւնը, լուռ եւ խոհեմ աշխատանքով կը ջանար միանգամընդմիշտ խորտակել հայկական գալիք դիմադրութիւնը:

Թուրք զօրքերը հետզհետէ կը գրաւեն Մուշի շրջակայ դիրքերը եւ կը զետեղեն իրենց թնդանօթները: Ամբողջ պաշարման աքցանի մէջ առնուած էր Մուշի հայութիւնը:

Սիրվէթ Պէյ, Վարդան Վարդապետը իր մօտ կանչելով, անոր կը հրահանգէ երկու ժամէն հայութիւնը տեղահանութեան պատրաստել: Յուլիս 10–ի կիրակին սուգի օր մը կ'ըլլայ Հայոց համար: Ծայրամասերու մէջ ջարդը սկսած էր, բայց դիմադրութեան կողմնակիցները արդէն իրենք զիրենք կազմակերպած էին երեք շրջաններով, թէեւ ամէնուն միտքին մէջ կար այն կասկածը, թէ արդեօք ճի՞շդ էր հազարաւոր անմեղներու մեղքը մտնել: Բայց ուրիշ ելք չկար: Անցեալի այս ֆէտայիները, մահ, պատերազմ տեսած, հերոսաբար կռուած, այժմ հաւաքուած կը փորձէին ծանր որոշում մը տալ:

Խօսքի սահմանը անցած էր: Թուրքին հետ միայն զէնքով կարելի է զրուցել:

Խորհրդակցութիւնները կ'որոշեն դիմադրական գործի կարգադրութիւնները:

1. – Արօն պիտի ամրանայ Առոյենց տունը՝ իր օգնականներով:

2. – Տիգրան եւ իր խումբը պիտի պաշտպանեն Ջուլկենց տունը:

3. – Իսպանդարենց Սամօն, Զախչախենց Յուսիկը եւ Քոռ Յակոյի Զաքարէն պիտի գրաւեն Խանամիրենց տունը:

4. – Հաճի Յակոբ Կոտոյեան իր խումբով պիտի ամրանայ Կորրնջօյենց տունը:

5. – Իսկ Լ. Ասլանեան կը նշանակուի վերի թաղերու դիրքերու վարիչը:

Ինչպէս յիշեցինք, Հաճի Յակոբ Կոտոյեան կը դառնայ ընդհանուր հրամանատար, իսկ Տիգրան Մկրտիչեան՝ օգնական:

Յուլիս 11–ին, խուժանն ու ոստիկանութիւնը կը մօտենան Լեւոն Ասլանեանին տունը, բայց հայկական տուներէն բացուող համազարկը զանոնք կը փախցնէ ոստիկաններն ու խուժանը:

Այս ընդդիմադրութեան կը պատասխանեն քաղաքի երեք կողմերէն զետեղուած թնդանօթները, որոնք անընդհատ որոտալով աւերակի կը վերածեն հայկական թաղերը, մինչ թրքական զօրքն ու խուժանը կը յառաջանան դէպի հայկական թաղերը, ջարդելու եւ թալանելու: Բայց շնորհիւ հայ զինեալներու քաջակորով դիմադրութեան, անոնք մեծ զոհեր տալով կը նահանջեն:

Թուրքերու այս հնարքը ի զուր կ'անցնի:

Հայութիւնը, կրկին, մեծով պզտիկով կը մասնակցի հերոսամարտին, հակառակ տեղացող եւ քանդող ռումբերուն:

Աւերակ, հրդեհ, վիրաւորներ, մահացողներ: Փախչողներուն թիւը կը սկսի շատնալ:

Դժուարին կացութեան մատնուած, զինեալները վերջին անգամ կ'որոշեն Ջորու թաղին մէջ կեդրոնացնել իրենց ինքնապաշտպանութիւնը:

Անհամեմատօրէն անհաւասար կռիւ մը:

Բոլորը ստոյգ մահուան կը դիմէին, Մուշի ճակատագիրը կը վճռուէր պատմութեան համար:

Եւ առիւծի նման՝ հին ֆէտայիներու կողքին, կիներ, ծերեր եւ երիտասարդներ կը կռուին:

Հայ նշանառուներ կը գնդակահարեն թնդանօթաձիգները, իսկ Թուրքերը, հետադիմական օժանդակութեամբ, քարուքանդ կ'ընեն Խանամիրենց տունը, բնաջնջելով քաջամարտիկ Յուսիկն ու Զքոն:

Կռուողներէն խումբ մը, պաշարման շղթան կտրելով կ'անցնի Դաշտ, ուր կը տեսնէ բոլոր գիւղերու բնակչութիւնը կոտորուած եւ տուները հրկիզուած:

Տիգրան իր զինեալներով կը բարձրանայ Առաքելոց վանքը, բայց կը պաշարուի մէկ կողմէն Թուրք զօրքէն, միւս կողմէն Մուսա պէկի քիւրտ ուժերուն կողմէ:

Կռիւը կատաղի է, մինչեւ երեկոյ հայ հերոսները կը դիմադրեն, բայց մութին հետ՝ անզէնները ապահով վայր փոխադրելով, կտրիճները Արածի գետակն ու Բերդակ գիւղը անցնելով ճամբայ կ'իյնան դէպի Քանի լեռները:

Այսպէս կը վերջանայ Մուշի հերոսական ինքնապաշտպանութիւնը:

Կ'ընկճուի Սասունը, անպաշտպան Մշոյ Դաշտը կը բնաջնջուի, կը խորտակուի Մուշի հերոսամարտը:

Սակայն հեչտ չըլլար մահացումը՝ քաջերու այս արծուերոյնին:

Հակառակ Թուրքերու անհամար ճիգերուն՝ ընկճելու Սասունը, լուծելու իրենց տարրերու վրէժը, գիւղերու մէջ կը շղթայազերծուին դիմադրութիւններ:

Մուշի արուարձաններէն Կաուէ գիւղը հերոսական դրուագ մը պիտի մնայ այս սեւ օրերէն, Ալիջանի չորսօրեայ հերոսամարտը, Աւրանի կռիւը, բոլորն ալ հին ֆէտայիներու անվեհեր ղեկավարութեամբ կը մղուէին, բայց կ'ընկճուէին թրքական անխնայ, ահռելի թնդանօթներու որոտներուն տակ:

ՎԱՐԴԵՆԻՍԻ ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Մշոյ Դաշտի նշանաւոր գիւղերէն էր Վարդենիս, որ ֆէտայական շարժումներու ընթացքին հանդիսացած էր անընկճելի ամրոց մը եւ եղած սարսափը Թուրք կառավարութեան եւ քիւրտ ցեղախումբերուն: Այս հանդամանքով՝ Վարդենիս միշտ մտածած էր իր ինքնապաշտպանութեան մասին:

Կոտորածներու լուրերը առնելով, Վարդենիսցիք կը սկսին ժողովուրդը եւ մեծ պաշարներ, անհրաժեշտ իրեր իրենց հետ Շամբ կոչուած մօտակայ եղէգնուտով պատուած լիճին եւ անտառին շրջակայքը փոխադրել:

Յուլիս 8–ին, երբ Թուրքերը եւ Քիւրտերը կը յարձակին կոտորածներու հրահանգը գործադրելու, իրենց առջեւ կը գտնեն զինեալ Վարդենիսցի յեղափոխականները: Թշնամին Վարդենիսը գրաւելէ ետք, ամէն անգամ որ կը փորձէր մօտենալ Շամբին, մեծ զոհեր տալով կը նահանջէր:

Այս հոյակապ ինքնապաշտպանութիւնը 15 օր կը տեւէ եւ երբ պաշարման օղակը հետզհետէ կը նեղնայ եւ Հայոց կացութիւնը կը վատթարանայ, ո՛վ հրաշք, թշնամին փախուստի կը դիմէ, երբ կը լսէ ռուսական զօրքերու մօտենալը: Այսպէս, մօտ վեց հազար Հայեր, Վարդենիսէն եւ շրջակայքէն՝ կ'ազատին ստոյգ մահէն եւ յետագային, ռուսական բանակներու նահանջին հետ, կը գաղթեն Արարատեան դաշտ:

Ս. ԿԱՐԱՊԵՏԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Ս. Կարապետի շրջանի գիւղերն էին՝ Ձիարէթ, Մեղտի, Բաղլու, Սորտար, Պոլկան, Կվարս, Բաղու եւ ուրիշներ, որոնք թիկունք տուած էին Սերգի լերան եւ կը գտնուէին Ս. Կարապետ վանքի անտառին եւ ձորին մէջ:

Թուրք Պետութիւնը, Յուլիս 7–ին այս շրջանի կոտորածի ազդանշանը տուած էր, իսկ 15 – 20 հազար հաշուող հայութիւնը իր յոյսը դրած էր ինքնապաշտպանութեան վրայ:

Այս շրջանը ունէր մօտ 100 զէնք, 100 առըճանակ, մի քանի որսի հրացան եւ աղքատ ռազմամթերք: Բայց բարձր էր կռուողներուն բարոյականը եւ անթերի ինքնապաշտպանութեան կազմակերպութիւնը:

Առասպելական են այս կռիւները, որոնք կը տեւեն մինչեւ 1916 Յունուար, հակառակ պաշարի եւ սնունդեղէնի պակասին: Խմբապետ՝ Սորտարցի Արամ, մի քանի ընկերներով Սուլուխի կամուրջը անցնելով կը փորձէ ռուսական ուժերուն միանալ, բայց կը նահատակուի ճիշդ այն վայրը, ուր ինկած էր աքանչելին Գէորգ Չաւուշ: Մինչ իր ընկերները եւ ժողովուրդէն վերապրածներ կը յաջողին միանալ ռուսական զօրքին եւ փրկուիլ:

ՆԵՄՐՈՒԹԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

Արամ Մանուկեան, Վանի հերոսամարտի իր փորձառութենէն թելադրուած, կը գրէ այս շրջանի հին յեղափոխական Բալապետ Կարապետին, որ իր զինեալները հաւաքէ եւ լեռ բարձրանայ: Կարապետ եւ հին ֆէտայի Շամիրամցի Սողօն իրենց շուրջ 300 զինեալներ հաւաքելով կ'ապաստանին Նեմրութի անտառները: Դաւաճանի թշնամին կը յաջողի ձերբակալել երկու այս մեծ քաջ ղեկավարները, որոնք չմեկնած, անհրաժեշտ թելադրութիւնները կը կատարեն եւ իրենց տեղ նոր հրամանատարներ կը նշանակեն Շամիրամցի Արամը, Մուշեղը, Ալվազ Գէորգեանը եւ Յարութիւն Տէրոյեանը:

Հերոսամարտը կը սկսի Ապրիլ 15–20–ին եւ կը շարունակուի մինչեւ Յուլիս 15: Եւ այս երեք ամսուան ժամանակաշրջանին կը յաջողին ոչ միայն փշրել թշնամիի գրոհները, այլեւ գրաւել անոնց ռազմամթերքը եւ զօրանալ, երկարաձգելով ինքնապաշտպանութիւնը:

Այս զինեալներն եւս ակնդէտ կը սպասէին ռուսական բանակին, անգէն ժողովուրդը փրկելու համար, բայց Ռուսերու ուշացումը պատճառ կը դառնար Ախլաթի եւ Դատուանի հայութեան կոտորածին, իսկ Նեմրութի զինեալները կը միանան կամաւորական խումբերուն:

ՍԱՍՆՈՅ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆԸ

Սասուն իր լեռնաշխարհի մէջ ամրացած, 1915, Մարտ ամիսէն սկսեալ լծուած էր ինքնապաշտպանութեան: Այստեղ հաստատուած էին Կորիւն եւ Ռուբէն: Պէտք էր զէնք գտնել Քիւրտերէն, կապար թափել: Ինչպէս տեսանք, Թուրքերը դաւադրաբար կը տանին Ահրօնք գիւղէն Աբրահամ, Գէորգ եւ Գալուստ Սասունիները եւ կը ձերբակալեն զանոնք, եւ նոյն գիւղին վրայ յարձակելով կռիւները կը սկսին:

Անմիջապէս խումբեր կը կազմուին, ղեկավարութեամբ Մանոնի, Յովհաննէս Տէր – Մամբրէեանի (Հրայրի հօրեղբօրորդին), Կիրոյի եւ Խաչոյի:

Այսպէս Խուլբի, Խիանքի հայութիւնը կը վճռէր իր ճակատագիրը:

Ռուբէն, Կորիւն եւ Մճօն, աքանչելիօրէն կը տանէին Սասունի ինքնապաշտպանութեան գործը, ի դերեւ հանելով Թուրք զօրքերու բոլոր գրոհները: Թուրքերը, սակայն, գրաւած էին Ս. Կարապետ, Յովհաննու եւ Առաքելոց վանքերն ու Կուրտիկի լեռնաշղթան: Եւ հայ զինեալները կը յարձակին Կուրտիկ կրթողած

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ «Հովէր» երկրորդական վարժարանի ընդարձակ սրահին մէջ, Յունիս 18-ին, տեղի ունեցած է Մխիթարեան վարժարանի մանկապարտէզի ամավերջի հանդէսը: Մանկապարտէզի երեք դասարաններու 144 սաները երգերով ու արտասանութիւններով ճոխ յայտագիր մը ներկայացուցած են: Մանկապարտէզպանուհի Զ. [illegible]ալեան, իր բացման խօսքին մէջ անդրադարձած է Մխիթարեան վարժարանի անցած ուղիին, նշած է հիմնադիր – տնօրէն Միքայէլ վրդ. Ադեանի տարած աշխատանքը: Վերջաւորութեան 64 աւարտող փոքրիկները Միքայէլ վարդապետի ձեռամբ ստացած են իրենց առաջին վկայականները:

✱

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ «Վայքուանթ» պանդոկին մէջ տեղի ունեցած է Հայ Օգնութեան Միութեան (Միացեալ Նահանգներ եւ Գանատա) 69-րդ պատգամաւորական ժողովը, Յուլիս 12 – 16-ին: 70 պատգամաւորներու ներկայ եղած նիստերու ընթացքին Կեդրոնական Վարչութիւնը եւ գոյգ շրջաններու Շրջանային Վարչութիւնները զեկուցած են երկրաշարժին աղէտեալներուն օժանդակութեան համար տարուած աշխատանքներուն եւ իրագործելի ծրագրերուն մասին: Պատգամաւորական ժողովը քննած է կանոնագրային փոփոխութիւններ, Կեդրոնական Վարչութեան եռամեայ ծրագիրը եւ Շրջանային Վարչութեան յաջորդ տարեշրջանի ծրագրերը: Յառաջիկայ Հոկտեմբեր 4 – 8-ին, Ուաշինկթընի մէջ տեղի ունենալիք Հ. Օ. Մ.-ի Համահայկական ժողովի պատգամաւոր ընտրուած են Զ. Ալահայտոյեան եւ Վ. Փէթթըն:

✱

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Հայ Օգնութեան Միութեան Հայաստանի երկրաշարժի Օժանդակութեան Ֆոնտի վարիչ խորհուրդը վերջերս յաւելեալ 1,5 միլիոն տոլար եւս յատկացուցած է վերաշինութեան աշխատանքին, Հ. Օ. Մ.-ի կողմէ յատկացուած գումարը բարձրացնելով 2,5 միլիոն տոլարի: Վերաշինութեան մարմնի ատենապետ Նշան Փիրումեանի համաձայն, առաջին հանգրուանին պիտի վերակառուցուին Գեղաշէն գիւղի բնակարանները: Հոն տեղադրուելիք իւրաքանչիւր բնակարան 5 – 6 հոգինոց ընտանիք ընդունելու կարողութիւնը ունի: Վերաշինութեան տրամադրուած 2,5 միլիոն տոլարէն զատ, Հ. Օ. Մ.-ը մէկ միլիոն տոլար բժշկական օժանդակութիւն կատարած է Հայաստանի:

✱

ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍՔՈՅԻ Հայ Կեդրոնի «Սարոյեան» սրահին մէջ, Յունիս 18-ին, տեղի ունեցած է «Թուլեան – Ջաքարեան» վարժարանի «Վասպուրական» միջնակարգի բաժնի ամավերջի հանդէսը: Բացման խօսքերէն ու Ը. դասարանի վեց շրջանաւարտներու գործադրած յայտագիրէն յաջորդած է վկայականներու բաշխումը: Հուսկ՝ խօսք առած է Հայր Լեւոն Զէքիեան:

…ուրք գործին վրայ: Այս յարձակումին հրամանատարն էր Գէորգ Չաւուշի 1904 – 1907-ի զէնքի ընկերը՝ Փեթարայ Մանուկը, իր հետ էին հին ֆէտայիներ՝ Ա–…ն, Խրօն, Կիրակոսը, Թադոն, Գոմե–…ը եւ ուրիշներ:

Ուրիշ ճակատ մը կը բացուի Տալւորիկի …ումէն, խմբապետութեամբ Մուշեղին:

Այսպէս Ապրիլէն սկսեալ կը պաշարուի Սասունը: Բոլոր ճակատներուն վրայ Սասունցիք հերոսաբար կը դիմադրեն, մինչեւ Յունիս, բայց Ռուսերը կ'ուշանային: Խիանք, Խուլբի, Բսանք կ'իյնան թշնամի աշիրէթներու ձեռքը:

Պաշարման օղակը աւելի կը նեղնայ, զինեալներ եւ ժողովուրդը հետզհետէ կը նահանջեն դէպի Տալւորիկ, Անտոք եւ Ծիրինի լեռները:

Այս անգամ, սարսափահար քիւրտ աշիրէթներու փոխարէն Սասուն կը հասնին թրքական թնդանօթները եւ Յուլիս 19-ին …ցանի մէջ առնուած էին հայ կռուողները: Աստ վրայ Ռուբէն, Կորիւն եւ …ճօն կը վերակազմեն հայկական ուժերը եւ կը բռնկի ընդհանուր հերոսամարտը: Սքանչելի էր Հայոց դիմադրութիւնը:

Կորոշուի հակայարձակողականի անցնիլ: Պարտուած էր թշնամին, բայց կատաղած կը վերադառնար նոր ուժերով:

Յուլիս 23-ին կը վերսկսէր թրքական նոր յարձակում, որ կը տեւէ մինչեւ Օգոստոս 2: Հայերը պարտաւորուած կ'ըլլան ապաստանիլ անառիկ լեռները եւ Օգոստոսի վերջերը միանալ ռուսական բանակին: Շնորհիւ այս սքանչելի դիմադրութեան, Սասունի ժողովուրդի 90-…ը հարիւրը զերծ կը մնայ կոտորածէ եւ կը միանայ կամաւորական խումբերուն, հասնելով Արարատեան դաշտ:

Սասունը, 1915 – 1916 Փետրուարին, անգամ մը եւս հանդիսացաւ փառքը հայ ազատագրական շարժման պատմութեան:

ԱՐՄԷՆ ՏՕՆՈՅԵԱՆ

(Շար. 2 եւ վերջ)

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

75 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

ԺՕՌԷՍ ԿԸ ՍՊԱՆՈՒԷՐ

«Ժօռէսը սպաննեցին»: Քրուասան սրճարանէն արձակուած, Մարկրիթ Փուասոնի այս աղաղակը, 1914, Յուլիս 31-ին, ժամանակները կարեց ու կը սահէ միշտ նոյն յատկանշական զօրութիւնը:

Սպանութեան պարագաներու մասին ոչ մէկ մանրամասնութիւն կը պակսի: Այդ ճակատագրական Ուրբաթ օրը, ժամը 20-ի մօտ է որ Ժօռէս կը հասնի իր թերթին՝ Իւմանիթէի խմբագրատունը, այն ատեն 142, ռիւ Մոնմարթր, ծանօթանալու համար վերջին հեռագրալուրերուն եւ մանաւա՛նդ տեղեկանալու թէ Անգլիա պիտի որոշէ՞ իր միջամտութիւնը առաջարկել պատերազմին, որ ծայր տալու վրայ է: Հոնկէ դուրս կ'ելլէ ժամը 21-ի շուրջ, քանի մը ընկերներով, որոնց մէկ մասին կ'ընկերանան իրենց կիները, ընթրելու համար մօտակայ ճաշարան մը: Ինք է որ կ'ընտրէ «Քրուասան»ը, որ շատ ազնւական չէ, աւելի մտերիմ է քան ուրիշներ: Ըստ իր սովորութեան, լաւ կը ճաշէ եւ կը մտածէ յօդուածին, զոր պիտի գրէ, երբ խմբագրատուն վերադառնայ. յօդուած մը որու բնոյթը յայտնած է նոյն յետմիջօրէին արտաքին ենթանախարար՝ Աբէլ Ֆերիի: «Զեզ պիտի դատապարտենք որպէս թեթեւամիտ նախարարներ, որոնք իրենց կարելին չեն ըներ պատերազմը հեռացնելու համար» պիտի գրէր Ժօռէս, ինչպէս յիշեց Մարսէլ Քաշէն Օգոստոս 1-ի թիւին մէջ և ուր կուսակցութեան պատասխանատուութիւնը խնդրոյ առարկայ պիտի չըլլար:

Էռնէսթ Փուասոն կը պատմէ դէպքը.– «Գլխուն ետեւի վարագոյրը ծռեցաւ, թեթեւօրէն վեր ելաւ, ատրճանակ մը սահեցաւ մէկուն ձեռքը եւ միայն այդ ձեռքը երեւցաւ, ուղեղին ետին 20 սանթիմեթր հեռաւորութեամբ: Փա՛ն: Ոչ մէկ չողիւն, կամրորակ կայծ մը: Գլանիկի մը ծուխը: Սառած կը մնամ, շըշմած քառորդ երկվայրկեան, ապա՝ երկրորդ հարուած մը, բայց Ժօռէս արդէն ինկած է Ռընօտէլի վրայ...: Հազիւ դողդղաց, շարժում մը ընելու ատեն չունեցաւ, բան մը չըսաւ, ոչ իսկ մատծեց թերեւս»: Քանի մը վայրկեան ետք բժիշկը կը հաստատէր մահը. ժամը 21·40 է:

Գիշերը իջած է Փարիզի վրայ: Լիւսիէն Լեվի – Պրիւլ Մադլէն Ժօռէսի կը հաղորդէ հօրէ սպանութիւնը: Բազմութիւնը, հաւաքուած թերթին խմբագրութեան մօտ կու լայ: Յաջորդ օրը, բոլոր թերթերը, բացի հակասեմական «Ազատ Խօսք»էն կը դատապարտեն ոճրագործը: Նախարարապետը՝ Վիվիանի կը ստորագրէ հանրագիր մը. – «Պ. Ժօռէս, այս դժուար օրերուն, ի շահ խաղաղութեան, իր հեղինակութեամբ զօրավիգ կեցաւ կառավարութեան հայրենասիրական նախաձեռնութեան: ...Մարդասպանը ձերբակալուած է: Պիտի պատժուի»: Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Օգոստոս 4-ին: Դատուած 1919, Մարտին, մարդասպանը ազատ կ'արձակուի եւ Տիկին Ժօռէս, տուժող կողմը, կը դատապարտուի դատական ծախքերը վճարելու: 1924-ին, Ժօռէս Պանթէոն կը փոխադրուի:

Ո՞վ սպաննեց Ժօռէս: Ոճրագործին աննշան անձնաւորութիւնը բան չի բացատրեր: 30 տարեկան, փառամոլ, ազգայնամոլ նաեւ, որու մտքին մէջ Ժօռէսն սպաննելու գաղափարը միացած է «Հայրենիք»ին սպառնացող «վտանգներուն»:

Բայց, ո՞վ ներշնչած է մարդասպանը: Հարցը շատ ծեծուած է, մանաւանդ միջազգային դետնի վրայ: Յուլիս 31-ին, Ժօռէս չեշտած էր Ռուսաստանի եւ անոր Արտաքին Նախարարին պատասխանատուութիւնը: Ինչ որ «ռուսական վարկած»ը կոչուած է, որ պատերազմի ատեն անորոշ կասկած մըն էր գերմանական սոսիալ – դեմոկրատ մամուլին մէջ, Ֆրանսա մէջտեղ ելաւ միայն պատերազմին վաղորդայնին, խաղաղասէր գրիչներու ստորագրութեամբ, որոնց կարգին՝ Փօլ Վայան–Քութիւրիէ: Բոլշեւիկները, սակայն, որոնք սիրով կը հրապարակէին ցարական դիւանագիտութեան մեթոտները, ոչ մէկ փաստաթուղթ մէջտեղ հանած են որ թոյլ տայ խնդրոյ առարկայ ընել ռուսական պաշտօնի որեւէ մէկ բարդասարկութիւն: Կը մնայ Ֆրանսան: Մարդասպանը՝ Վիլէն, կասկածելի էր որպէս մէկը որ առանձնաշնորհեալ կապեր ունի Աէխոն Ֆրանսէզի հետ, նորմիապետական շարժումը, ծնած 1898-ին, Տրէյֆիւսի խնդրին ատեն: Մօռաս, Աէխոն Ֆրանսէզի ուղեղը, ճակած էր Ժօռէսի մէջ Գերմանիոյ գործակալ մը: Բայց եւ այնպէս ասոնք երբեք չեն պաշտպանած քաղաքական սպանութիւնը: Ընդհակառակն դէզ մը ամբաստանութիւններ կան Ժօռէսի դէմ «ազգայնականներէ» յաճախ եկած ծայրայեղ ձախէն:

Հակասութիւնն հոն է որ Ժօռէս նոյնքան պատճառներ ունէր սիրելի ըլլալու քան՝ ատելի եւ պատճառները տարբեր չէին:

Եւ ի վերջոյ, իրաւունք ունէին անոնք, ինչպէս կ'եզրակացնէ Մադլէն Ռեպէրիու, Մոնտի մէջ ստորագրած իր յօդուածը, Փարիզցիներն, գիւղացիներն, սենտիքայի անդամներն եւ ընկերվարականները, որ ըսին, ի լուր Ժօռէսի սպանութեան «Ժօռէս մեռաւ, պատերազմ է»:

Թ. Ա. Թ.

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ԹԷՈԴԻԿԻ «ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑ»ՆԵՐԸ

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

ՄԻՆԱՍ ՋԵՐԱՋ

Կ'այցենք Մարիամեան – Յովնանեան երկդասեան եկեղեցական – ծխական օրիորդական ուսումնարանը, հոյակապ շէնք որ կը բարձրանայ ընդարձակ ու ծառաշատ բակի մը մէջէն: Տեսուչը բացակայ էր, այլ տեղեկացայ թէ վարժարանը կը պարունակէ 180 աշակերտուհիներ, որոնց լոկ 40-ը թոշակաւոր, մինչ բարեյիշատակ Յովհաննէս Յովնանեանի կտակած գումարը կը բաւէ գոցելու համար տարեկան ծախքը, 6·700 ռուբլի մօտ: Կրթական յայտագիրը կը բովանդակէ այն բոլոր ուսումները որոնք կ'աւանդուին Ս. Գայիանեան վարժարանին մէջ: Շէնքին ներքնակողմը չէ բաւական լուսաւոր: Երկրորդ յարկին մէջ է մեծ սրահը, ուր փոքր նստարաններ նետուած են խառն ի խուռն, անշուշտ արձակուրդին պատճառով: Թափուր դրադարաններ կը կանգնին աննկար շրջանակներու պէս: Ճեմիշները հողի մէջ փորուած ծակեր են պարզապէս, իրարմէ մէկմէկ կանգուն հեռու, առանց որեւէ դաշինութեան որ անջատէ կամ ծածկէ. դատապարտելի դրութիւն: Դասարանները պճնուած են սրբազան պատմութեան Ֆրանսական նկարներով, Գատըգիւղի Աբրամեան վարժարանին պէս: Ճոխ է սակայն դահլիճը, ուր հոգաբարձութիւնը կը գումարուի կարմիր սեղանի մը շուրջ, ամէն անգամոր դպրոցին համար կարեւոր խնդիրներ ծագին. պատերը զարդարուած են շքեղ շրջանակներու մէջ ամփոփուած մեծադիր նկարներով, որոնք կը ներկայացնեն Ցարը, Ցարուհին, վերջին կաթողիկոսներն ու դպրոցին բարերար հիմնադիրը: Ուսումնարանին խնամակալութիւնը յանձնուած է հայ կոյսերուն, որոնց անապատը մօտ է եւ որոնք ահա կրօնականէն զատ կրթական ծառայութիւն ալ կը մատուցանեն:

Քահանայ առաջնորդիս հետ, կ'ելլեմ Կուսանաց անապատը: Սիրտս կը տրոփէ, յուզումով ողողուն, երբ կը մտաբերեմ թէ պիտի տեսնեմ «հրեշտակ ի մարմնի» Հայուհիներ: Մուտքին ներքնակողմը ծածկուած է արձանագրութեամբ, ուր կը յիշատակուի հաստատութեան նորաշէն մասերուն բարերարուհին: Կուսաստանին քով երկյարկ ու համեստ շէնք ուր 16 կոյսերու կեանքը կը սահի անընդհատ աղօթքի մը մէջ, կը կանգնի Ս. Ստեփանոսի ձօնուած բարձրադիր ու սիրուն եկեղեցի մը, որու դուռները բացաւ ուխտաւորիս առջեւ 70ամեայ այլ դեռ ժրաջան կոյս մը, սարկաւագուհի Փեբրոնիա Խուփեանց: Երբ իրմէ տեղեկացայ թէ կոյսերը վաղ առաւօտ պատարագիչ քահանայի մը հետ պաշտօն պիտի կատարեն այս տաճարին մէջ, որոշեցի օր մ'աւելի մնալ Թիֆլիս, վայելելու համար այդ սրտառուչ հանդէսը: Եւ մտախոհ մեկնեցայ խորհրդաւոր սրբավայրէն, խաղաղ վեհարան որու վրայ բոյն դրեր են ճերմակ աղաւնիներ եւ որու մէջ կ'արփաթեւեն անարատ հոգիներ:

Կը բարձրանանք Ս. Բեթլեհեմ եկեղեցին, անուանի ուխտատեղի որ ահա վանատուր եղած է ուխտաւոր ընտանիքներու: Մեզ կ'առաջնորդէ պանդուխտ քահանայ մը, Տաճկաստանի Կոփ գիւղէն, ուր պիտի վերադառնայ, իրեն հետ տանելով փոքրիկ զանգակ մը, զոր գնած է Կոփի եկեղեցիին համար, զի, կ'ըսէ, Ներսէս պատրիարք, «Ազատուած հոգին լուսաւորէ», հրաման տուած է զանգակահարութեան համար ի Տաճկաստան: Ս. Բեթլեհեմ ունի երեք խորան, ճերմակ կաթողիկէներով պսակուած. տանց ներքնակողմը պճնուած է թարմ պատկերներով, պատուհաններու միջեւ ու սարքին չորս անկիւններուն մէջ: Կեդրոնները զարդարուած են եւրոպեան նկարներով, զի բարեպաշտութիւնը չգիտէ խտրել: Եկեղեցին բարձր է Գողգոթայի չափ, եւ իր հովանոյն բակէն կ'երեւի ամբողջ Թիֆլիս, ռուսական կանաչ տանիքներով զուարթացած, որոնց շնորհիւ աւելի աչքի կը զարնէ հայ կաթողիկէներուն վեհ կերպարանը. խառնուրդ թարմութեան ու հնութեան: Ռուսները բնազդով կ'ախորժին կանաչէն, գուցէ իբր յիշատակ այն դալար արօտներուն ուր կ'արածէին իրենց հօտերը երբ թափառիկ ցեղ մ'էին դեռ:

Մեր կառքը կը թափանցէ Հաւլաբարի հայաշատ այլ աղքատիկ թաղին մէջ, որու դեղին պատերը վարդեր ու զամբիւղներ հագան երբեմն, շքաւորելու համար մեր ժողովրդական մեծագոյն վիպագիր Րաֆֆիի յուղարկաւորութիւնը: Օրհնեա՛լ քաղաք, ուր Շուշանիկ կը պաշտուի հրապարակային խորանի մը վրայ: Կը նշմարեմ մայդանը, եւ կը յիշեմ մեր ժողովրդական մեծագոյն երգահան Գամառ – Քաթիպայի «Ղարիպ Մշեցին»:

(Շար. 10)

(Շար. Ա. էջէն)

ղեռ, բաւարոյն «փաստը» որ քիւրտ գոյութիւն չունի. – «իրենց անունն իսկ՝ քիւրտ կուգայ այն աղմուկէն զոր կ'ընեն երբ կը քալեն իրենց լեռներուն ձիւնին մէջ՝ քիւրթ, քիւրթ, քիւրթ...»: Այս յօդուածին գլխաւոր հետաքրքրական կողմը այն քարտէսն է, որ կցուած է եւ ուր «մեր հողերուն» վրայ գրուած է՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆ...,

ԿԻԵՒԻ կեդրոնի թղթատարութեան գլխաւոր շէնքը փլած է, շրջանի ողողումներուն հետեւանքով եւ 11 մեռեալներ կան:

«ԼԻՏԵՐԱՏՈՒՐՆԱՅԱ ԿԱԶԵՏԱ» կը գրէ թէ վերջերս Մոսկուայի ոչ բանուկ մէկ փողոցին մէջ դիակը գտնուած է 26 տարեկան լրագրողի մը: Կլոտով կ'աշխատակցէր «Խորհրդային Առեւտուր» թերթին եւ Մոսկուա վերադարձած էր վերջերս քննութիւն մը կատարելէ ետք Կովկաս եւ Ուզբեկիստան զող – աւազակներու շուրջ: Այն ատեն արդէն յարձակման ենթարկուած էր եւ յարձակողները խոստովանած էին թէ վճարուած էին այդ «գործին» համար: Սպաննուած դիչերը տունէն դուրս ելած էր հեռաձայն մը ստանալէ ետք: Անցեալ ամիս ալ ուրիշ լրագրող մը մեռած գտնուած էր: Ան ալ ոճրագործներու կազմակերպութեան մը վրայ քննութիւն կը տանէր: Այս առընչութեամբ, Լիպերասիոնի աշխատակիցը կը յիշէ նման ամէնէն նշանաւոր դէպքը, երբ 1987 Յունուար 11-ին Պրաւդաի Ա. էջին վրայ ՔԱ – Կէ – Պէ-ի տնօրէնը եւ Ներքին նախարարը իրենց ինքնաքննադատութիւնը ըրած էին: Լրագրող մը՝ Բերխին արգելափակուած եւ չարչարուած էր (տարի մը ետք՝ մեռած) Վորոշիլովգրադ (Ուկրանիա) ՔԱ – Կէ – Պէ-ի եւ ոստիկանութեան կողմէ շրջանի Ա. քարտուղարին դիմումին վրայ: Լրագրողը կը պատրաստուէր անոր աղտոտ գործունէութիւնը հրապարակելու: Այս ամբողջը, կ'ըսէ Լիպերասիոնի աշխատակիցը ցոյց կու տայ թէ յաճախ «մաֆիա եւ պաշտօնական մեքենաները, արդարութիւն, ոստիկանութիւն, ՔԱ – Կէ – Պէ երկու երեսներն են մէկ նոյն իրականութեան»:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Գէորգեան, Տոքթէօր եւ Տիկին Վարուժան Գէորգեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ռընէ Մանուէլեան եւ զաւակները, Պր. Ռընէ Գէորգեան կը ծանուցանեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Օգոստոս 6, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց հօր եւ մեծ – հօր՝

ԱՐԱ ԳԷՈՐԳԵԱՆԻ
(Սարկաւագ)

մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Իրենց հօր յիշատակին, Տոքթ. եւ Տիկին Վարուժան Գէորգեան 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Շուշան Վահանեան իր ամուսնոյն՝ Շահան Վահանեանի մահուան Բ. տարելիցին (1987, Օգոստոս 4) ի յիշատակ 3000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ
Պարսամեան Համալիր
Մշակութային Կեդրոն
281, boulevard de la Madeleine
NICE

Կազմակերպութեամբ՝
Կրօն. Ընկ. Վարչութեան
ՈՒՐԲԱԹ – ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 11 – 13
պիտի ցուցադրուին

ՏԻՐ ՎԱՀԱԳՆ

Երիտասարդ Հայ արուեստագէտին գործերը.

Բացում՝ Շաբաթ, Օգոստոս 12, ժամը՝ 18-ին:

Ցուցահանդէսը բաց է ժամը 10էն 20:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

● ՆՈՐ ԱԽՈՅԵԱՆՆԵՐ

Համամխութենական երիտասարդական խաղերը՝ որոնք տեղի կ'ունենան այս ամսու դաւադան քաղաքներու մէջ, առիթ են հայ ըմբիշներու խլելու քանի մը մրցանակներ:

Այսպէս, Դոնեցկի մէջ, ազատ ոճով, ախոյեան հանդիսացած են Վարդգէս Մխաքեան (48 քկր.) եւ Կարօ Սիմոնեան (57): Դասական ոճով ալ ոսկի մրցանակներ՝ Արմէն Թովմասեանի (48), Վարդան Աղաջանեանի (52) եւ լենինականցի՝ Դաւիթ Մանուկեանի (68): Նոր անուններ՝ որոնց պիտի հանդիպինք, անկասկած, միջազգային մակարդակի վրայ, չափահասներու միջեւ, քանի մը տարիէն:

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

● ԻԶԱՊԷԼ ԳԱՖԹԱՆՃԵԱՆ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ

Պորտոյի մէջ տեղի ունեցած երկրորդ դասակարգի ախոյենութեանց ընթացքին, Իզապէլ Գաֆթանճեան շահած է 100 մեթր արգելարշաւը. ժամանակ՝ 13'',31: Հաւանաբար պիտի կրնայ մասնակցիլ ալ Ֆրանսայի ընդհանուր ախոյենական մրցումներուն, Օգոստոս 12 – 14-ին, Թուրի մէջ:

Իզապէլ, Հայ, իր մեծ – հօր կողմէ միայն, կը մրցի՝ 1980-էն ի վեր:

ՋՐԱՅԱՏՔ

● ՀԱՅ ԱՂՋԻԿԸ ԿԸ ԳՆԱՀԱՏՈՒԻ

Արմինէ Մելքումեան 15 տարեկան է, երեւանցի: Քանի մը տարիներէ ի վեր արդէն կը մարզուի Ջրացատքի: Յաջողեցաւ, անցեալ ամիս, շահիլ առաջնութիւնը համամխութենական երիտասարդական խաղերուն մէջ: Յետոյ, ստացաւ արծաթ մրցանակ Խորհրդային Միութեան ախոյենութիւններուն ընթացքին: Արժանացաւ գնահատանքի եւ իր առջեւ բացուեցաւ միջազգային մակարդակը:

Արդարեւ Խորհրդային Միութեան ներկայացուցիչը եղած է Լիծի մէջ, Անգլիա, տեղի ունեցած Եւրոպայի առաջնորդութեանց մրցումներուն, իր տարեկիցներուն միջեւ, դասուած է 5-րդ ոտնացատքի (մէկ մեթր) մէջ եւ 4-րդ աշտարակացատքի (բարձրութիւն հինգ մեթր):

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԲԱԺԱԿԸ

Հետեւանք քանի մը իրերայաջորդ պարտութիւններու, Երեւանի Արարատ կազմակերպչական տագնապ ունի: Աւագ մարզիչ Արկադի Անդրէասեան թիրախ է քննադատութեանց: Անպաշտօն կերպով պաշտօնազրկուած է: Երեք հոգինոց յանձնախումբ մը կը կառավարէ խումբը: Տագնապ կամ ոչ, պէտք է, բնականաբար, ներկայանալ օրացոյցին վրայ նախատեսուած խաղերուն, ախոյենական թէ բաժակի:

Այս վերջինոյն հաշւոյն, Երեւանի մէջ, լայնօրէն փոփոխուած կազմով մը, Արարատ պարտուած է (2 – 0) Վոլոդթայի խումբէն: Բայց, որովհետեւ, երբ մրցման յաղթած էր 4 – 0-ով, կը մնայ որակուած բաժակի 1 / 8-րդ եզրափակիչին, բարձրագոյն դասակարգի ակումբներուն մեծամասնութեան հետ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ASSOCIATIONS ARMENIENNES DE NICE - COTE D'AZUR

Dimanche 6 Août

GRANDE FETE CHAMPETRE

—— Parc de Loisirs de la Guerinière ——

route de Roquefort - LA COLLE SUR LOUP

—— Programme ——

10 heures — Début de pique-nique
Ouverture du Bar
Boissons fraîches, Glaces, Patisseries

10 heures 30 — Jeux d'enfants

11 heures 45 — APERITIF
Ouverture du Buffet.
Nous avons préparé à votre intention :
Des Khorovadz, des beureks, des patisseries.
Vin à emporter, café.

Vous pouvez trouver ainsi la possibilité de faire un excellent repas avec une participation aux frais très raisonnable.
Nous vous conseillons de tout acheter sur place.

● Concours de boules, belote, nardi.
● Tombola
● Animation musicale.

Paris-Erevan-Paris

EN VOLS DIRECTS

TOUS LES 15 JOURS A PARTIR DU 06 JUILLET 1989

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil 75001 PARIS	48, Cours de la Liberté 69003 LYON	358, Chemin du Littoral 13015 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél. 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 03 - 16 - 28

FETE CHAMPETRE DE LA COLONIE DE LA CROIX BLEUE A BELLEFONTAINE (JURA)

DIMANCHE 13 AOUT

En présence de 42 enfants de LENINAKAN ET LEURS ACCOMPAGNATEURS

DEPART DE LYON :

A cette occasion la C.B.A.F. section Lyon-Villeurbanne organise un voyage en car le Dimanche 13 Août

Départ : 8 heures devant l'Eglise Arménienne — 40, rue d'Arménie - 69003 Lyon —

Prix du voyage : 80 Frs. Gratuit pour les enfants de moins de 5 ans

Réservation :

Tél. : 78. 40. 27. 40 ● 78. 45. 39. 23 après 19 heures

DEPART DE MARSEILLE

le Samedi 12 Août

22 h — 13, boulevard Cazoran, 13e
22 h 30 — 2 bis, avenue de la Rosière
23 h — Poste de la Canebière (Réformés)

S'inscrire auprès des membres de la Croix Bleue ou téléphoner :
91. 90. 21. 60 ● 91. 50. 68. 71
Aux heures de repas

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 5-6
SAMEDI-DIMANCHE
5-6 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.072 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.072

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԻՉԻՓՈՆՑԻ դէմ եղած մահուան ըսպառնալիքը յետաձգուեցաւ ցնոր անորոշութիւն։ Նախ 4 ժամով, ապա 5-րդ թուելեալ ժամով մը երկարաձգուած էր վերջին պայմանաժամը։ Այս անգամ նոր թուական չէ ճշդուած եւ ամերիկացի պատանդին ընտանիքը շունչ կ'առնէ։ Յստակ է, որ այս կարգադրութեան մէջ, գլխաւոր դեր կատարողը եղած է Իրան։ Ուաշինկթըն դիմած էր նաեւ Ալժերիոյ, Պաղեստինցիներուն, Խորհ. Միութեան, Սուրիոյ։ Գալով «Յեղափոխական արդարութեան Կազմակերպութեան», իր շնորհած յետաձգումին հետ, պահանջը կը բարձրացնէ եւ Շէյխ Օպէյտի ազատ արձակումէն զատ, կը պահանջէ նաեւ պաղեստինցի եւ լիբանանցի այլ զինուորեալներու ազատ արձակումը։ Ներկայիս, Իսրայէլի կը պատկանի խօսքը։

ՕԳՈՍՏՈՍ 4, 1789-ի գիշերը Ազգ. Ժողովը շարք մը բանաձեւերով կը ջնջէր առանձնաշնորհները եւ մինչ Յուլիս 14-ը ոգեկոչուեցաւ շքեղագոյն հանդիսութիւններով, այս մէկը կ'անտեսուի եւ ոչ մէկ յիշատակութիւն կ'ըլլայ, բացի Սէ-Թէ-ի կազմակերպած ցոյցէն (Ուրբաթ, Օգս. 4, Փալէ Ռուայալ)։ Ժամը 12-ին, Փալէ-Ռուայալի առջեւ է որ համախմբումը կը կատարուէր, բողոքելու համար «գործատիրական միապետութեան» դէմ, պահանջելով Ռընոյի 11-երու (մէկ ուրիշ ալ աւելցաւ) կրկին աշխատանքի առնուիլը։ Երկհարիւրամեակի յանձնախումբը կը ջանայ արդարացնել իր այս անտեսումը, ժամանակացոյցի պարտադրանքներով (Յուլիս 14-ի եւ Օգս. 26-ի միջեւ), բայց պարզ է որ նման դէպք մը պէտք է յիշատակուէր եւ առանձնաշնորհը չձգուէր համայնավարներուն։

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ կառավարութեան մէջ, առաջին անգամ ըլլալով ոչ-համայնավար մը նշանակուեցաւ։ Ճիշդ է որ Ռիժկով անգամ խոստովանած էր որ թեկնածու չէր գտներ այդ պաշտօնին, որ բաւական աւելորդ պաշտօն մըն է։ Բնութեան պաշտպանութեան պետական կոմիտէի (Նախարարութիւն) նոր նախագահն է Նիկոլայի Վորոնցով, 55 տարեկան կենսաբան մը։ Գերագոյն Խորհուրդը բարեփոխեց նաեւ 1988ի օրէնքը պետական ձեռնարկութեանց վերաբերեալ։ Ասոնք այլեւս պիտի կարենան որոշել իրենց ինքնավարութիւնը առանց նախապէս պետական վարչութեան արտօնութիւնն առնելու եւ ազատօրէն գործել ելմտական շուկային վրայ։

ԻՐԱՆԻ Հանրապետութեան նորընտիր նախագահը՝ Ռաֆսանճանի իր երդումը ըրաւ Ժամարան մզկիթին մէջ, ուր Խոմէյնի իր ունկնդրութիւնները կը շնորհէր։ Խոմէյնիի տղան է որ կարդաց նախկին նախագահ Խամէնէի յաջորդութիւնը։

ԱՑՏԸՆԻ բանտը մեռած են երկու Քիւրտեր, որոնք 35 օր է հացադուլի դիմած էին։ Փարիզի Քիւրտիստանի Կոմիտէին համաձայն, անոնք մեռած են այդ բանտը փոխադրուելէ ետք, բանտապահներուն հետ բախումներու ընթացքին, որոնց հետեւանքով չորս վիրաւորներ ալ կան։

ՏԱՃԻԿԻՍՏԱՆԻ (Խորհ. Կեդր. Ասիա) ոստիկանութիւնը 26 հոգի ձերբակալած է եւ փճացուցած մեկոնի եւ կանեփի տունկեր թմրեցուցիչի դէմ տարուած

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 1)

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէին մէջ քաղաքային ու շրջանային կոմիտէներու Ա. քարտուղարներու եւ ժողովրդական երեսփոխաններու քաղաքային ու շրջանային խորհուրդներու գործադիր կոմիտէներու նախագահներու խորհրդակցութիւն մը տեղի ունեցած է։ Քննարկուած են տնտեսական ու ընկերային զարգացման առաջին կիսամեակի արդիւնքները, ինչպէս նաեւ 1989-ի պլանին առնչուած հարցերը։ Զեկուցումներով հանդէս եկած են փոխվարչապետ Վ. Մարգարեանց եւ Կեդրոնական Կոմիտէի քարտուղար Մ. Սերոբեան։

Նշուած է որ տարուան առաջին կէսին ձեռք ձգուած արդիւնքները անբաւարար են։ Խորհրդակցութեան ընթացքին հանդէս եկած է նաեւ Ս. Յարութիւնեան։ Շեշտուած է որ առաջնահերթ հարցը տնտեսական զարգացման արագացումն է,

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ ԿԱՊԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ՀԻՒՐԵՐԸ

Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեան ընդունած է Միացեալ - Նահանգներու ու «Արմինիըն խէժըլլի»ի ներկայացուցիչները։ Տնօրէն խորհուրդի նախագահ Ժ. Յարութիւնեան եւ ղեկավար անդամներ Ս. Յակոբեան, Մ. Գելենեան, Ա. Գալուստեան հրաւիրուած էին Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի Կոմիտէին կողմէ։ Հիւրերը պարզած են Լենինականի մէջ շինարարական ձեռնարկութիւն պատրաստելու իրենց ծրագիրները։ Ձեռնարկութեան շինութիւնը կը սկսի Սեպտեմբերին։ Զրոյցին մասնակցած են նաեւ Կեդրոնական Կոմիտէի քարտուղար Գ. Գալոյեան, ընկերա - տնտեսագիտական բաժնի վարիչ Գ. Յարութիւնեան, Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի Կոմիտէի նախագահ Կ. Դալլաքեան։

ԱԼԱՎԵՐԴԻԻ ԱՆԳՈՐԾՆԵՐԸ

Ալավերդիի լեռնամետալային գործատան փակումով Օգոստոս 13-էն անգործ կը մնան երեք հազար բանուորներ։ Այս հարցով զբաղող յանձնախումբին գլխաւոր գործը այս մարդոց աշխատանքի նոր մարզ ճարելն է. աշխատանք կը կատարուի գործի նոր ասպարէզներ բանալու, նաեւ անոնց նոր որակ տալու։ Ներկայիս, ամէնէն հաւանականը կը թուի անգործները փոխադրել շինարարական մարզը։

ԱՐԳԻՒՈՒՆ ՀԱՆՈՒԱԾ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Շուրջ եօթը հազար անուն գիրք եւ 12 հազար ամսագիր, ինչպէս նաեւ երկու - հարիւր յիսնէ աւելի թերթ յատուկ ֆոնտէն հանուած ու հանրային սպասարկութեան դրուած է Ա. Մեասնիկեան գրադարանին մէջ։ Ասոնք տասնամեակներէ ի վեր «քառանտինուած» էին յատուկ ֆոնտին մէջ ու այսօր «արդարացուած» են։ Ընթերցողին վերադարձուող այս հրատարակութիւններուն ցուցադրութիւնը տեղի ունեցած է Ս. Շահումեան պալատին նախասրահին մէջ։

ԹԻՒՐՔՄԷՆՆԵՐՈՒ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Թիւրմէն ճարտարապետներ Ալավերդի գալով ձեռնարկած են պատրաստի շէնքերու կառուցումին։ Ալավերդի եւս զգալի վնաս կրած է երկրաշարժէն, ու Թիւրքմէններու օժանդակութիւնը մեծ գոհունակութիւն պատճառած է։ Շէնքերը հինգ յարկով են. վարի յարկերը պիտի գործածուին որպէս վաճառատուն։ Թիւրքմէն շինարարները նոյն քաղաքին մէջ կը կառուցանեն հինգ յարկով 25 բնակարան եւ 840 հոգինոց դպրոց մը։

ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Մոսկուայի մեծաքանակ առեւտուրի տօնավաճառը ցոյց տուած է որ հրապարակին վրայ մեծ պահանջ կայ Երեւանի կարի - թեքստիլի գործատան մետաքսէ հիւսուածեղէններուն համար։ Արդէն 1990-ի համար 20 միլիոն մեթր մետաքսեղէնի պայմանագիր կնքուած է։ Այս քանակութեան չորս միլիոն մեթրը պիտի գործուի Ղարաբաղի մետաքսի գործատան մէջ։ Ներկայիս բանակցութիւններ կը տարուին այս ձեռնարկութիւնն ալ ընդգրկելու համար Երեւանի կարի - թեքստիլի գործատան կազմին մէջ։

ՏԷՐԵԱՆԱԿԱՆ ՏՕՆԱՀԱՆԴԷՍ

Ինչպէս ամէն տարի, այս Յուլիսին եւս Ջաւախքի մէջ տեղի ունեցած է տէրեանական տօնահանդէսը։ Հայաստանի ու Վրաստանի զանազան շրջաններէն հասած մեծ բազմութիւնը այցելած է բանաստեղծին տուն - թանգարանը, ուր պատրաստուած լաւաշը մասի նման բաշխուած է ներկաներու։ Արտասանութիւններ կատարուած են Տէրեանի տաղերէն, ապա ելոյթ ունեցած են տուն - թանգարանի տնօրէնը, «Ջաւախք» գրական միաւորումին անդամները, մանկավարժներ, Տէրեանի բանաստեղծութեան սիրահարներ։ Տօնին մասնակցած է նաեւ Հայաստանի Գրողներու Միութիւնը, յատուկ պատուիրակութեամբ մը։

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԼԻԲԱՆԱՆ

ԵՐԵՔ ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ ՀԱՍԿՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ
ԵԹԷ ԿԱՐԵԼԻ Է ՀԱՍԿՆԱԼ

Կլոպի մէջ, վերջերս Տոմինիք Լակառ ամփոփ ձեւով կը փորձէ բացատրել լիբանանեան տագնապի պատճառները։ Եթէ ամէն բան չի բացատրուիր, գոնէ որոշ կէտեր կը լուսաբանուին։

1

- Ո՞Վ Է ՄԻՇԷԼ ԱՈՒՆ ԵՒ Ի՞ՆՉ Կ'ՈՒԶԷ.— Սահմանադրականօրէն, զօր. Աուն Լիբանանի նախարարապետն է։ Սուրիամէտ կողմը սակայն կը շարունակէ նախարարապետ նկատել Սելիմ Հոսը, Ամին Ժեմայէլի վերջին նախարարապետը, Միշէլ Աունի նշանակումէն առաջ։ Միշէլ Աունի հաւատոյ հանգանակը յարանուանական չէ. - կ'ուզէ վերահաստատել Պետութեան հեղինակութիւնը, վերջ դնելով, մէկ կողմէ, քաղաքացիական իշխանութեան եւ միւս կողմէ օտար զօրքերու ներկայութեան լիբանանեան հողամասին վրայ։ Ասիկա կը բացատրէ որ ինչո՛ւ, նախ սոխակեց լիբանանեան Ուժերու քրիստոնեայ քաղաքացիական գօրքերին, որ բանակին փոխանցէ Պէյրութի նաւահանգիստին 5-րդ աւազանը, Դամասկոսի հաւանութեամբ։ Անկէ ետք, նոյն տրամաբանութեամբ, ուզեց վերջ տալ մահմետական գօտիին ձեռքը եղող ապօրինի նաւահանգիստներու գործունէութեան։ Բայց հո՛ս, բախեցաւ Սուրիոյ ընդդիմութեան։ Իր բուն հարցն է՝ անկարողութիւնը, ուր կը գտնուի, նկատի առած Սուրիոյ ճնշումները մահմետական գօտիին վրայ, մէկտեղում մը ձեռք ձգել այդ գօտիէն, հակառակ իր ազգայնական ձառերին ի նպաստ միացեալ «մեծ Լիբանան»ի մը։

2

Ի՞ՆՉ Է ՍՈՒՐԻՈՅ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ.— Սուրիա կը խորհի որ բնական հովանաւորութեան իրաւունք մը ունի Լիբանանի վրայ, պատմական եւ աշխարհաքաղաքական պատճառներով եւ թէ իր ներկայութիւնը այդ երկրին մէջ չի կրնար նկատուիլ որպէս «օտար» ներկայութիւն մը։ Ասիկա կը նշանակէ որ, Դամասկոսի համար, լիբանանեան զօրաւոր իշխանութիւն մը անընդունելի է։ Ասկէ՝ մասնահատման իր քաղաքականութիւնը.— հարաւային Լիբանան «ապահովութեան գօտի»ի մը պահպանումը իսրայէլեան հակակշռի տակ շատ չի նեղեր Սուրիացիք, ցորչափ Իսրայէլացիք, իրենց կարգին, կ'ընդունին ազդեցութեան եւ շահերու այս բաժանումը։ Ընդհակառակն, արտաքին ուժ մը թող ուզէ դեր մը խաղալ Լիբանան եւ Սուրիա կը բարկանայ։ Դեռ վերջերս տեսնուեցաւ, երբ Ֆրանսա բանագնաց մը ղրկեց, իր դեսպանատունը ամրակոծուեցաւ։

3

ԻՆՉՈ՞Ւ ՄԵԾ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ-ՐԱՒՈՐԱԿԱՆ ԵՆ. - Ոչ ոք շատ փափաք ունի եւ մանաւանդ ո՛չ Միացեալ - Նահանգները միջամտելու լիբանանեան ցեխին մէջ։ Ուաշինկթըն նախապատուութիւն կուտայ Սուրիոյ հետ իր երկխօսութեան, մէկը այն երկիրներէն որոնք հաշուի կ'առնուին Միջին - Արեւելքի մէջ։ Դամասկոս, արդարեւ, խօսակից մըն է զոր պէտք է ներմուծել իսրայէլ-արաբական հարցին լուծման հաւանական հոլովոյթի մը մէջ։ Միացեալ - Նահանգներէն դիտուած, Սուրիոյ հովանաւորութիւնը Լիբանանի վրայ ինքնին վրդովեցուցիչ բան մը չէ, մանաւանդ որ նկղրոյ տարրկայ չըներ իսրայէլեան ազդեցութիւնը երկրին ծայրագոյն հարաւը։ Դեռ վերջերս, Ուաշինկթընի մէկ բանագնացը կը բանակցէր սուրիական իշխանութեանց հետ Լիբանանի նախագահի մը ընտրութեան շուրջ եւ կը փորձէր պարտադրել Լիբանանցիներուն։ ... Մոսկուայի համար, Դամասկոս նեցուկ մըն է արաբական աշխարհին մէջ, նոյնիսկ եթէ էլ - Ասատ դիւրին զինակից մը չէ եւ Խորհրդային Միութիւն զգաստ լայպէս մօտեցած է արաբական չափաւոր Պետութեանց։ Մոսկուա կրնայ սակայն չափաւորող դեր մը խաղալ ուղղել Լիբանան, ուր խորհրդայինները բոլոր կողմերու հետ կապ կը պահեն։ Բայց, կասկածելի է որ բացէ ի բաց դէմ ելլեն Սուրիոյ, որու ազդեցութիւնը Լիբանանի մէջ, անուղղակի իրենց շահերուն կը ծառայէ։

ՀՈՎՈՒՆ ՏՐՈՒԱԾ ՀԱՐՑՈՒՄՆԵ՞Ր...

«Սովետական Արուեստ» ամսաթերթին Ապրիլի թիւին մէջ Արման Մանարեանի «Բամուն տուած ոգեւորութիւն» խորագրուած քննադատական սուր սլաքներով յօդուածով մը կը միտի քրքրել հայ շարժարուեստին ոչ այնքան փայլուն ներկայի պատճառները: Ան ճամբայ կ՚ելլէ հետեւեալ հարցումով. – «Վերակառուցման շրջանը «Հայֆիլմ»ում արդէն թեւակոխում է երրորդ տարին. ի՞նչ վիճակ է տիրում մեզանում ... երեք տարի յետոյ երբ կը լրանայ նոր ղեկավարութեան հնգամեայ ժամկէտը, հարցերի ո՞ր խումբը լուծուած կը լինի, եւ արդեօք որեւէ հարց, կիսով չափ թէկուզ, լուծուած կը լինի»:

Ա. Մանարեանը այս հարցադրումնե – րուն տէր դարձնողը սա խոստովանութիւնն է, որ կուգայ նոյնինքն մարդին ներկայ ղեկավարներէն. «Հայֆիլմ» կինոստուդիան հոգեվարք է ապրում»: Տագնապը, ինչպէս կը գրէ յօդուածագիրը, կը գգացուի նաեւ «Հայֆիլմ»ի գեղարուեստական նոր ղեկավար Ֆ. Դովլաթեանի «Սովետական Հայաստան» օրաթերթին Դեկտեմբեր 3-ի թիւին մէջ հրատարակուած ընդարձակ յօդուած – ասուլիսին մէջ: Հոն, Մաշտոց Շրջանային Կոմիտէին Ա. քարտուղարը Ա. Գեղամեան կ՚ըսէ. – «Կարծում եմ հայ շարժանկարի այսօրուայ ճգնաժամի գլխաւոր պատճառը ազգային ծրագրի բացակայութեան մէջ է: Մեր շարժանկարը չունի ազգահաւաք նպատակներ»: Իսկ աւելի սարսափելի են Հայաստանի շարժարուեստագէտներու Միութեան նախագահ Ս. Խուդայէնեանի արտայայտութիւնները. ան կը յայտնէ հետեւեալ միտքը. – «Հիմա մենք երազում ենք հին ստուդիայի մասին: Մեծ ստուդիայում թերութիւնները էլ աւելի մեծացան, ֆիլմ նկարելը դարձել է ձեռներէցութեան խնդիր՝ ով զօրաւոր է, նա էլ տեխնիկան խլում է»:

«Հայկական կինոն պահանջում է» յօդուածը լոյս տեսնելուն յաջորդ օրը «Հայֆիլմ»ի մէջ գեղարուեստական խորհուրդի նիստ կը գումարուի. որոշումը անհասկնալի կը թուի. – «Ֆ. Դովլաթեանը որ աւելի քան երկու տարի առաջ ստանձնելով ստուդիայի գեղարուեստական ղեկավարի պարտականութիւնը, հրաժարուել էր այդ նոյն գեղարուեստական խորհրդից եւ գրել այն, այսօր որոշել է կիսե՞լ իր հոգսը նախկին խորհրդի հետ եւ տեղեկացնել նրան ... ստուդիայի ֆինանսական ծանր վիճակի մասին» հարց կուտայ Ա. Մանարեան, այս հարցումով նաեւ չեչտելով «մենատիրութեան» հովը որ զգալի ըլլալ սկսած է «Հայֆիլմ»ի մէջ, հակառակ վերակառուցումին: Այդ «գեղարուեստական խորհուրդը»՝ խորհելու, խորհրդակցելու, տեղեկացնելու եւ տեղականալու միակ գործօն օղակը այդ կազմակերպութեան, փոխանակ վերակառուցուելու, բոլորովին ջնջուած էր: Հետեւանքը այն կ՚ըլլայ որ գեղարուեստական ղեկավարն ու գլխաւոր խմբագիրը «ստուդիայի ստեղծագործական եւ արտադրական բոլոր խնդիրների լուծման պատասխանատուութիւնը վերցրին իրենց վրայ, դարձրին իրենց անձնական հայեցողութեանը ենթակայ հարցեր»:

Գլխաւոր խմբագիրը՝ Է. Պայազատեան, տակէ առաջ եւս գլխաւորած է «Հայֆիլմ»ի բեմագիրներու խմբակը, եւ աշխատանքէն ազատած է, աւելի ճիշդ, «յարմար է համարուել որ հեռանայ սեփական դիմումով՝ ո՛չ միայն ծրագիրը եւ արտադրութիւնը պատշաճ կերպով չպահովելու համար»: Ու Ֆ. Դովլաթեան գիտակից այս հանգամանքներուն, զինքը եա կը բերէ, նշանակելով գլխաւոր խմբագիր: Այս պարագան իսկ անընդունելի չի նկատեր Ա. Մանարեան, խորհելով որ «այդ էր պահանջում «վերելքն» ապահովող ծրագրի իրականացումը, բայց նախ անհրաժեշտ է ճշդել թէ ո՞րն է այդ ծրագիրը»: Այդ ծրագիրը իրականացնելու համար պիտի հրաւիրուին Ս. Փարաճանովի, Լ. Կուլիջանովի, Ռ. Բալայեանի նման անուններ, սակայն այդ որոշումն ալ որոշում կը մնայ միայն:

Գալով արտադրութեան, հոս եւս պղտոր է կացութիւնը: Կեդրոնական հեռատեսիլին պատուիրած երկու տարուան գործը որ չորս երկար ժապաւէններէ կը բաղկանայ, վերածուած է չորս մասով շարքի մը եւ յանձնուած մէկ բեմադիրի: Ու երկու տարուան աշխատանքով կը ըղբաղի մէկ բեմադիր մը ու նկարահանող մէկ խումբ մը, փոխանակ չորս տարբեր խումբերու. տարբեր հարցեր չօ – չափող, տարբեր տեսակի չորս ստեղծագործական ժապաւէնի փոխարէն միակ մը հրապարակ կուգայ:

Խնդիրներու մատնանշումը կը շարունակուի Ա. Մանարեանի յաջորդական պարբերութիւններով. ամբաստանութիւնները կ՚երկարին մինչեւ ըսելու որ «ստուդիան ոչնչով չի տարբերւում կոոպերատիւ սկզբունքով գործող հիմնարկից, որի վարչութեան կազմը աշխատանքի է հրաւիրում միայն նրանց, ում յարմար է գտնում՝ առաւելապէս մտերիմ ընկերներ, բարեկամներ, ազգականներ»:

Վերջաւորութեան, սրտցաւ դիտողն է որ կը յայտնուի ու յիշելէ ետք ծանր ճանապարհ անցած որակաւոր քանի մը ժապաւէններու պարագան, հարց կուտայ. – «ո՞ւր մնաց այդ ժապաւէնների այնքան մեծ չարչարանքով բացած արահետը, ինչո՞ւ այն բանուկ մայրուղի չդարձաւ»:

Կարդալէ ետք Արման Մանարեանի ընդարձակ յօդուածը, դժուար չէ պատասխանել այս հարցումներուն: Այդ յօդուածը պատասխաններ բերելէ զատ, ատակ է նաեւ մենախօսութեան փուլէն հանելու հարցադրումներու, անկեղծ վերակառուցում փնտռողներու ջանքերը: Ու դժուար է որ «Հայֆիլմ»ի արտադրութիւնները միջազգային վաւեր գործելու հետ բաղդատելու հետաքրքրութիւնը ունեցողներ, չձայնակցին Մանարեանի: Մինչեւ միջազգային հրապարակ ելլելու պէտք ալ չկայ. վրացական շարժարուեստին ու հայկականին միջեւ կատարուած համեմատական մըն ալ շատ բան կ՚ըսէ հասկնալ ուզողին:

«Ամբողջ մեղքը լճացման տարիների վզին է, այդպէս համարենք: Բայց ինչո՞ւ այսօր ոչ մի քայլ չի արւում այդ սխալները ուղղելու» հարց կուտայ վերջաւորութեան, Ա. Մանարեան: Սխալներու ուղղումին նախադուռ մը կրնայ ըլլալ, ինչպէս թերթին խմբագրութիւնն ալ փափաք կը յայտնէ, անկեղծ բազմախօսութիւն մը: Այս սկիզբէն մեկնած արտադրութեան անկեղծ ջանքերը անհրաժեշտ է սակայն որ յանգին բաղդատականներու, համեմատութիւններու տոկացող նոր ժապաւէններու: Անոնք պիտի բազմապատկեն «Աշնան արեւ»ներու, «Բարեւ ես եմ»ներու, «Եռանկիւնի»ներու փոքրաթիւ խմբակը:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՆԱՑԻԼ ՄԱՇՈՒԱՆ ԱԶԳԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Բ.

Վերջին անգամ երբ շատ արդիական ու հսկայ սաւառնակի մը մէջ նստած, կը ճամբորդէի դէպի Միացեալ – Նահանգներ, ովկիանոսին վերեւ, նայուածքս կառչեցաւ սաւառնակին առաստաղին: Նայեցայ առաստաղին վրայ ճարտարապետական շատ գեղեցիկ ոճով մը իրարու քով շարուած զանազան կոճակներու, որոնցմով լոյսեր կը վառէին կը մարէին, կամ մաքուր օդ կը սփռուէր սաւառնակին մէջ: Ո՛վ գիտէ որ նկարիչին ձեռքով ձեւաւորուած այդ կոճակները արդի թէքնիքի մը շատ բարձր ճաշակը կը ցուցաբերէին: Անկարկս սահեցուցի աւելի վար, նայեցայ սաւառնակին հաւլթաձեւ պատուհանին, պատուհանին վրայ զետեղուած մետաղեայ գեղեցիկ վարագոյրին, նաեւ այն բազկաթոռին, որուն մէջ նստած էի: Ամէն ինչ գեղեցիկ էր: Ամէն ինչ զարգացած գեղարուեստի մը դրոշմը կը կրէր:

Ցանկարծ սարսափազդու մտածում մը ունեցայ. ի՞նչ կը պատահէր եթէ, – Աստուած չընէ – այս սաւառնակը խանգարուէր, անկում մը ունենար, խրուէր ծովուն մէջ կամ լերան մը կողին, ու ջախջախուէր արագութեան իր ամբողջ ուժովը: Ի՞նչի կը վերածուէին սա գեղեցիկ կոճակներն ու պատուհանները, բազկաթոռներն ու վարագոյրները: Ջախջախուած կամ հրկիզուած կամ ձեւազերծուած երկաթեայ կոյտերու կամ ձողերու կը վերածուէին, տձեւ, աղտոտ, անիմաստ:

Հակառակ որ զայն շարունակ միտքէս վանել կ՚աշխատէի, այս չարաքուշակ հարցումը շարունակ կը ցցուէր մտքիս մէջ եւ ես կը մտաբերէի այն տեսարանները, զորս յաճախ հեռատեսիլէն կը տեսնենք, ամէն անգամ որ օդային արկած մը կը պատահի: Սաւառնակի մը անձեւ բեկորները, հոս ու հոն տարտղնուած, հոսկէ հոնկէ բեկանուած: Պոչի բեկոր մը, թեւի կտոր մը, բազկաթոռի յենարան մը, երկաթեայ ձողեր, կտաւի կտորներ, այրած, խանձած մնացորդները զանազան գործիքներու, եւ դեռ այսպիսի առարկաներ, որոնք ամայի դաշտի մը մէջտեղ կամ լերան մը կողին վրայ տարտղնուած, հեռուէն կամ մօտէն ոչինչ կը յիշեցնեն այն գեղեցիկ ու բարեձեւ արդիական սաւառնակէն, որուն պատկանած էին մինչեւ արկածէն մէկ երկվայրկեան առաջ:

Դարձեալ նայեցայ չուրջբոլորս ու մտածեցի.

«Որքա՜ն հուժկու եւ ամենակարող է սաւառնակը, որքան ամուր ու տոկուն շինուած է անոր մարմինը, որ այսքան շատ մարդ ու այսքան շատ ծանրութիւն իր ծոցին մէջ առած, անհաւասկ վեց, եօթը ժամէ ի վեր կը թռի ծովերուն վերեւ: Սակայն միեւնոյն ժամանակ որքա՜ն դիւրաբեկ ու խորտակելի է ան, որ ամենափոքր բախումի մը կամ պայթումի մը պարագային օդին մէջ կրնայ ջարդուփշուր ըլլալ, հազարաւոր կտորներու վերածուիլ հոս ու հոն արձակելով իր հիւրասիրած հարիւրաւոր մարմինները մարդկային:

Ըստ երեւոյթին, սաւառնակի մը հարիւրաւոր ճամբորդները մոռցած ըլլալ կը թուին այն վտանգը, որուն մէջ կը գտնուին ամէն վայրկեան, ամբողջ թռիչքի մը տեւողութեան: Իրականութիւնը այն է որ իմանք շարունակ կը վախնան, առաջին վայրկեանէն մինչեւ վերջինը գոգեր կ՚ունենան թերեւս առանց շատ յայտնի ընելու, ոչինչ կը վայելեն սաւառնակով մը ճամբորդելու հաճոյքէն: Ոմանք ալ ոչ իսկ պահ մը իրենց միտքէն դէչ բան կ՚անցընեն: Ցմրուր կը քամեն ճամբորդելու երջանկութեան բաժակը, կ՚ուտեն կը խմեն ու իրենց հարեւաններուն հետ կը կատակեն, քրքջալիր կը խըն – դան:

Ես ալ ճամբորդելու երջանկութիւնը վայելողներու դասուն կը պատկանիմ: Բայց, շատերու նման, ամէն անգամ որ սաւառնակ մը գլխ ալ հետը առնելով խելայեղ արագութեամբ մը կը փրթի գետնէն ու կը սկսի բարձրանալ օդին մէջ, անպայման սարսուռ մը կ՚ունենամ ու կը մտածեմ թէ սա պահուն կեանքս վտանգի մէջ է: Եւ ամէն անգամ որ սաւառնակ մը, գլխ ալ հետը ունենալով, վայրէջք մը կը կատարէ, անիւները դուրս կը հանէ, քանի մը անգամ ցնցուելով, գետին կը դպչի ու զսպակներուն վրայ կոխելով վերջ կուտայ իր խելացնոր արագութեան, երկար շունչ մը կ՚առնեմ ու կը մտածեմ որ սա պահուն մահացու վտանգէ մը անվնաս փրկուեցայ:

Երբեմն կը տարուիմ մտածելու հետեւեալը. այսպիսի ճամբորդութիւն մը, որքան ալ հաճելի կամ սոխպողական ըլլայ, մեր կեանքին դէմ սպառնալիք մըն է: Ուրեմն ի՞նչպէս կ՚ընդունինք մենք այդ ըսպառնալիքը, ի՞նչպէս կ՚ընդունինք այդ մարտահրաւէրը: Ի՞նչպէս կը յօժարինք ըսելու «կա՛մ այն է որ տեղ պիտի հասնիմ, կամ այն է որ պիտի մեռնիմ»: Կեանք մը, աշխարհի նոյնիսկ ամէնէն հաճելի կամ չահաւոր ճամբորդութենէն քանի մը հազար, քանի մը միլիոն անգամ աւելի թանկագին չէ՞: Ի վերջոյ մարդ տարբեր միջոցներով ալ կրնայ փոխարինել սաւառնակի ճամբորդութեան մը տալիք հաճոյքը, մինչդեռ կեանքը անփոխարինելի է:

Այս հարցումին յաճախ կը ստիպուիմ սապէս պատասխանել. «կ՚երեւի թէ մարդիկ մեռնելէ այնքան չեն վախնար, որքան վախնալ կը թուին կամ վախնալ կը կարծեն, կամ պէտք է վախնան»:

Ռ. Հ.

ԴՈՂՈՒԹԻՒ ԴՈՂՈՒԹ

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍ ժամանած է Հայաստանի Գրողներու Միութեան նախագահ՝ Հրաչեայ Յովհաննիսեան, Ապրիլ գրատան հրաւէրով: Յուլիս 22-ին, Հ. Բ. Ը. Միութեան Հոլիվուտի կեդրոնին մէջ կազմակերպուած է մամուլի ասուլիս մը, որու մասնակցած են հայերէն եւ անգլերէն բոլոր թերթերու ներկայացուցիչները: Բացումը կատարած է «Նոր Օր» շաբաթաթերթի խմբագիրը՝ Լ. Թապագեան, որ հակիրճ կենսագրականով մը ներկայացուցած է Հ. Յովհաննիսեանը: Եղած են բազմաթիւ հարցումներ եւ անշուշտ նաեւ Արցախի մասին: Երեւանի եւ Խորհրդային Միութեան Գրողներու Ընդհանուր Միութեան քարտուղարներէն եւ Հայաստանի Գրողներու Միութեան նախագահ Հ. Յովհաննիսեան լաւատեսութեամբ արտայայտուած է եւ հաւանական նկատած որ մինչեւ աշուն Ատրպէյճանէն վերջնապէս անջատուի:

**

ՓԱՍԱՏԻՆԱ. – ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Գերսամ Ահարոնեան ակումբի վարչութիւնը հիւրասիրութեամբ մը պատուած է ողբացեալ Գ. Ահարոնեանի այրին՝ Տիկին Սոնա Ահարոնեան որ քաղաքս կը գտնուէր: Օրուան թամադայութիւնը կատարած է ակումբին նախագահը՝ Սարգիս Քաջիկեան: Յաջորդաբար խօսք առած են ՌԱԿ-ի արեւմտեան շրջանի շրջանային վարչութեան ատենապետ՝ Աստուր Տէվլէթեանը, Լոս – Անճըլըսի Թէքէեան Մշակութային Միութեան վարիչ քարտուղար՝ Երուանդ Պապայեան, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի արեւմտեան շրջանի վարիչ տնօրէն՝ Բարսեղ Գարթալեան, Գրիգոր Կանիմեան, Փայլակ Ահարոնեան, Յակոբ Փիանտարեան, Պերճ Տէր – Սահակեան, Տիգրան Էքիզեան ոգեկոչելով Գ. Ահարոնեանի յիշատակը: Ընդունելութեան աւարտին շնորհակալութեան խօսք ըրած է Տիկին Ահարոնեան:

**

ՄԻԱՑԵԱԼ ԱԶԳԵՐՈՒ կազմակերպութեան ընդհանուր քարտուղար Խ. Փ. տէ Քուէյլարի Աֆղանիստանի եւ Փաքիստանի մօտ սեփական ներկայացուցիչը նշանակուած է կիպրահայ Պենոն Սեւան: Ան անցեալ տարի Աֆղանիստան եւ Փաքիստան ղրկուած էր ՄԱԿ-ի ներկայացուցիչներու քաղաքական իբրեւ գլխաւոր խորհրդատու, միաժամանակ հսկած էր խորհրդային զօրքերու Աֆղանիստանէն հեռացման: Պենոն Սեւանի նոր պարտականութեանց մէջ է աֆղան տարբեր կողմերուն միջեւ բանակցութիւններ վարել, որպէսզի կարելի ըլլայ բոլոր հոսանքները ներկայացնող կառավարութիւն մը ստեղծել: Ան նաեւ կը վերահսկէ Փաքիստան եւ Իրան ապաստանած հինգ միլիոն աֆղան գաղթականներու Աֆղանիստան վերադարձի հարցին:

24 տարի է ՄԱԿ-ի մօտ ծառայող Պենոն Սեւան վկայուած է Կիպրոսի «Մելգոնեան» կրթական հաստատութենէն եւ իր բարձրագոյն ուսումը ստացած է Նիւ – Եորքի Քոլոմպիա համալսարանը, պսակաւորի վկայականը ստանալով պատմութեան եւ փիլիսոփայութեան մարզերուն մէջ: Ան անդամ է Հ. Բ. Ը. Միութեան:

**

ՍԱՆԹԱ ԱՆԱՅԻ «Արի Կիրակոս Մինասեան» ազգային վարժարանի երրորդ ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 25-ին: Յաջորդաբար խօսք առած են մանկապարտէզի աւարտական դասարանի ուսուցչուհին, տնօրէնուհին, Ս. Քառասնից Մանկանց Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան ատենապետը: Մանկապարտէզի 19 աւարտականներու վկայականներու բաշխման արարողութենէն ետք, խօսք առած է Մուշեղ Ծ. Վրդ. Մարտիրոսեան:

**

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ Հայ Կեդրոնին մէջ, Յունիս 17-ին, տեղի ունեցած է Հ.Օ.Մ.-ի «Սօսէ» մանկամսուրի Շաքաթօրեայ վարժարանի 10-րդ ամավերջի հանդէսը: 3-էն 14 տարեկան 45 աշակերտները գեղարուեստական յայտագրով բեմ ելած, երգած ու պարած են:

**

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ հայաշատ կեդրոններէն Սթարա Զակորայի, Փլովտիվի ու Սլի –

…վէնի մէջ տրուած են Թումանեանական ներկայացումներ: Նախ, Յուլիս 10-ին Սթարա Զակորայի «Երեւան» ակումբին մէջ «Հայֆիլմ»ի երիտասարդական խումբը Թումանեանի մասին ներկայացումներ ըը տուած է. ապա Հ. Մալեանի թատերախմբի աշխատանոցը հանդէս եկած է Փլովտիվի բեմէն. անոնց ներկայացումը տօնական մթնոլորտ մը ստեղծած է: Նոյն խումբը այցելած է նաեւ Սլիվէն, հոն եւս ոգեւորելով ներկաները:

**

ԻՐԱՆԻ Մշակոյթի նախարարութեան ժողովրդական արուեստներու կեդրոնը կազմակերպած է տիկնիկային թատրոնի միջազգային փառատօն մը Յուլիս 23-29: Արտասահմանէն մասնակցող խումբերէն մէկն է Հայաստանի տիկնիկային թատրոնը: Ան երկու ներկայացումներով մասնակցած է փառատօնին. Վարդան Այգեկցիի «Ամենախելացի մարդը» եւ Յովհաննէս Թումանեանի «Ոսկէ կարասը», իսկ տեղականներէն «Արարատ» կազմակերպութեան խումբը Յովհաննէս Թումանեանի «Երեք խոզուկներ»ով:

**

ԹԵՀՐԱՆԻ Հայ Համալսարանականներու ընդհանուր միութեան գրական բաժինին նախաձեռնութեամբ Յուլիս 21-ին տեղի ունեցած է Սողոմոն Թէհլիրեանի յատկացուած ներկայացումը: Բացման խօսքով շեշտուած է Հայերու ցեղասպանութեան հանդէպ մեծ Պետութիւններու անտարբերութիւնը, որ Թէհլիրեանի նման երիտասարդները մղեց անձամբ պատժելու ոճրագործները: Ձեռնարկին ցուցադրուած են բազմաթիւ լուսապատկերներ:

**

ԹԱՒՐԻԶԻ Հայկական վարժարաններու ամառնային աղջկանց կայանին կայանաներու բաշխման հանդէսները կատարուած են Յուլիս 19 – 20 թուականներուն: Իսկ Յուլիս 23-ին բացուած են «Արարատ» կազմակերպութեան միջմասնաճիւղային մրցումները:

**

Ս. ԹԱԴԷԻ վանքին 35-րդ ուխտագնացութիւնը տեղի ունեցած է Յուլիս 22-ին հազարաւոր ուխտաւորներու ներկայութեամբ: Արարողութեան նախագահած է Ատրպատականի Թեմի առաջնորդ Գերշ. Արք. Պալեան: Խոմէյնիի մահուան քառասունքին պատճառով ուխտագնացութիւնը կատարուած է երկու շաբաթ յետաձգումով: Պատարագին մասնակցած է Թաւրիզի Եկեղեցիներու «Կոմիտաս» երգչախումբը: Պատարագէն առաջ աւելի քան տասը մկրտութիւն կատարուած է:

ԱՆԻԷՆ, ՊՈԼԻՍ – ՔՈԼՈՄՊ ՈՒ ՔՈԼՈՄՊԻ

ԳԱՌՆԻԿ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻ

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 60-ԱՄԵԱԿԻ

ԵՒ

1989-Ի ԱՄԱՎԵՐՋԻ

ՄԻԱՑԵԱԼ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

(Յապաղած)

Կիրակի, Յունիս 25, ծնողքներ ու Հայերը լեցուցած էին քաղաքապետարանի յարմարութիւններով օժտուած կոկիկ սրահը: Հանդիսութիւնը Գիտ Արք. Նազգաշեանի հովանաւորութեամբ, բաղկացած երկսեռ աշակերտութեան արտասանութիւններէն, խմբերգներէն, արամախօսութիւններէն ու մի քանի պարերէն, յաջող ու փայլուն արդիւնքն էր ուսուցչուհիներ՝ Օր. Այտա Մարգարեանի ու իր օգնական Տիկին Հէքիմեանի համբերատար աշխատանքին:

Օրուան խօսնակ Մանուկ Քիւրտօղլեանի հրաւէրով յոտնկայս կ'ունկնդրուէին աշակերտութեան կողմէ երգուած «Մարսէյէզ»ն ու «Ծաղկէր ազատ իմ Հայրենիք» ու ապա բացման խօսքը կը կարդար աշակերտուհի՝ էլիզապետ Գայկըրըզեան:

Յաջորդող արտասանութիւններն, ինչպէս՝ «Իմ լեզուս», «Հայաստան», «Արարատ», «Իմ երկիր» եւայլն ու խմբերգները՝ «Ո՛վ մեծասքանչ դու լեզու», «Էրեբունի», «Ով Հայոց աշխարհ», «Սարդարապատ», «Իբրեւ Արծիւ», «Ազգ փառապանծ», ի յայտ կը բերէին մանուկներու հոգին հայկականութեամբ տոգորելու յոյժ կարեւոր կամքն ու անոնց մատուցման յաջող եղանակն ու անսայթաք արտաբերումը, չարաճճի օր վարժութեամբ, այս պաշտելի մանուկներու բերաններէն գովքեր կը վազէին ուսուցչուհիներու նուիրման մասին:

Կարճ միջնարարին յաջորդող բաժնին բեմին վրայ կուգային շրջանի Հայոց նահապետ՝ ծանօթ դպրապետ Փարիզի Հայոց Եկեղեցւոյ, Արմենակ Արապեան, Դանիէլ Ճիզմէճեան, համակ եռանդ ու նուիրում – խօսնակ՝ Մ. Քիւրտօղլեան ու Սարգիս Ատուրեան գանձապահ:

Դանիէլ Ճիզմէճեան պատմականը կ'ընէր դպրոցի հիմնադրման առաջին տարիէն սկսեալ, նախաձեռնութեամբ լուսահոգի՝ Օննիկ Թադէոսեանի ու կը կարդար 60 տարիներէ ի վեր յաջորդող հոգաբարձութեան անունները, յարգանք մատուցանելով անոնց ազգասիրական ոգիին ի սպաս հայ գիրին ու մշակոյթին:

Յորմէ յետոյ, նախագահ՝ Ա. Արապեան հակիրճ ուղերձով մը օրինակ առնելով օտարութեան մէջ ծնող ու ծաղկող

Գառնիկ Յովհաննէսեան դպրոցի արձանագրած յաջողութիւնները կը յորդորէր հանդիսականները քաջալերել լուսաւորութեան ու ազգային ինքնութեան պահպանման սատարող այս դպրոցին ձեռնարկներն ու ապա հրաւէր կը կարդար առատաձեռնութեամբ մասնակցելու 60 ամեակի նուիրատուութեան ու շնորհակալութիւն կը յայտնէր ինչպէս հանդիսականներուն նոյնպէս քաղաքապետութեան հայ համայնքին հանդէպ ցոյց տրուած քաջալերական վերաբերմունքին համար:

Նախագահին կոչը անարձագանգ չմընաց ու Քիւրտօղլեան, Ճիզմէճեան եւ Կիւռէմեան եռեակի մէջ էին, սրահին չորս կողմերէն եկող չէքերն ու թղթադրամները քաղելու ու յայտարարելու նուիրատուներու անուններն ու նուէրները:

Որպէս օրինակ ու շնորհաւորելի յաջողութիւն կը յայտարարուէր դպրոցի նախկին աշակերտուհի՝ Անի Ֆնտղեանի Պաշօյի հայերէնով անցումը, օտար լեզուներու կարգին, առանալով 19, 20-ի վրայ հայերէնին համար:

Ապա բեմ կը հրաւիրուէր նոյնպէս դպրոցի նախկին աշակերտուհի՝ Սեդա Թութճեան, որ ինքնավստահ ու խմացումով կ'արտասանէր Վահան Թէքէեանի «Լուսաւորչի կանթեղը» արժանանալով երկար ծափերու:

Տեղի կ'ունենային նաեւ երկու տրամախօսութիւններ, դաշնակի մեկնարարութիւն մը ու խմբապար: Ամէնքն ալ գնահատելի աշխատանք:

Օր. Մ. Մարգարեան հանդէսի եզրափակման վերապահած էր յուզիչ անակընկալ մը, որ յոտնկայս ունկնդրուեցաւ աշակերտութեան անթերի մեկնաբանութեամբ՝ «Pour toi Arménie»:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Լ Ի Ո Ն

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԷՆ ԵՐԱԽԱՆԵՐ՝ ՀԻՒՐ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ

«Թէեւ մեր երախաները տխուր են, բայց, շնորհիւ ձեր կազմակերպութեան ջանքերուն, կազդուրուած են եւ պիտի փորձեն ձեզ ուրախացնել» ըսաւ Տիկին Ռուսաննա Յակոբեան, Ուրբաթ, Յուլիս 28-ի իրիկունը, Լիոնի Հայ Աւետարանականներու սրահին մէջ:

Տիկինը կ'ընկերակցէր տասնեակ մը երախաներու, մեծամասնութեամբ 10 – 12 տարեկան մանչուկներ, բոլորն ալ Լենինականցի:

Ուրախացանք, արդարեւ, ի տես տղոց եռանդին, վերապրելու իրենց կամքին: Գրեթէ ժամ մը, իրենց ուսուցիչին, Լութֆիկ Պօղոսեանի ղեկավարութեան տակ, ներկաներուն հրամցուցին պարի, երգի եւ նուագի հաճելի յայտագիր մը: Երգեցին «Ղարաբաղը մերն է» ծափահարուեցան երկար:

Երախաները Ֆրանսա հրաւիրուած են Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ հովանաւորութեան տակ գործող «Լա Սուրս» ընկերակցութեան կողմէ: Նորութիւն մը ըսած չենք ըլլար, եթէ գրենք որ Աւետարանական համայնքը լաւ կազմակերպըւած է: Օրինակ՝ ունի արձակուրդի երկու կայաններ, մէկը Թոլոն, Էվիանի մօտ, միւսը՝ Սէվէններու շրջանին մէջ:

Լենինականցի տղաքը երեք շաբաթներ անցուցած են, Թոլոնի մէջ Ֆրանսահայ իրենց տարեկիցներու ընկերակցութեամբ: Երկու շաբաթ ալ կը մնան միւս կայանին մէջ. Օգոստոսի կիսուն կը վերադառնան Լենինական, անկասկած լաւ յիշատակներով:

Լիոն հանդիպում մըն էր երկու կայաններու միջեւ: Երախաները հիւրընկալուեցան Լիոնի հայ ընտանիքներու մօտ: Ուրբաթ իրիկուն, իրենց ելոյթէն վերջ, ստացան իրենց տարիքին յարմար նուէրներ անհատներու եւ մանաւանդ Տիկնանց Միութեան կողմէ:

Իր փակման խօսքին մէջ, վերապատուելի Ժան Յակոբեան ըսաւ. – «Լենինականցի երախաներուն ներկայութիւնը օգտակար եղաւ մեր երիտասարդներուն ալ՝ որոնց մէջ արթնցաւ հայկականութիւնը»: Աւելցուց՝ ձեռնարկին յաջողութեան գլխաւոր պատասխանատուն Պօղոս Հալաճեանն է, լայն օժանդակութեամբ իր կնոջը»:

Պօղոս Հալաճեան կայանին գլխաւոր վարիչն է, անձնուէր մը՝ ի նպաստ երիտասարդութեան:

Այս խրախուսիչ հաւաքոյթը վերջ գտաւ հիւրասիրութեամբ մը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԹԷՐԹԸԼՈՎ ԹԷՈԴԻԿԻ «ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑ»ՆԵՐԸ

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱԶ

Ահա Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցին, Կարմիր Աւետարան մականունով, գեղեցիկ տաճար ուր քարոզած է մեր ժողովրդական մեծագոյն քարոզիչ Մկրտիչ Խրիմեան. ունկնդիրներէն մին, այժմ ծերունի, երիտասարդական ոգեւորով կը կրկնէ ինձ այդ քարոզը, հեղինակին բոլոր քարոզներուն պէս սրտախօս ու յուզիչ: Բակին մէջ է նորաշէն նախակրթարան մը, 56 աշակերտներով, աղքատ ընտանիքներէ առնուած: Սեդրակեանց հիմնել տուած է զայն: Այս կրթասէր առաջնորդը, պատուակալ նախագահ Հայուհեաց Բարեգործական Ընկերութեան որ Հալըպաբի օրիորդները կը դաստիարակէ Ս. Նշան եկեղեցիի նախակրթարանին մէջ, իր յատուկ հոգածութեանն առարկայ ըրած է Ս. Աստուածածինի դպրոցը, մանկավարժական նորագոյն գիւտերուն համեմատ կահաւորուած: Մեծ հաճոյքով կը դիտեմ աշակերտներուն եռդարան գրասեղանները, երեքական շարժուն նստարաններով: Դարաններուն արտաքին ճակատը կիսաբաց է, այնպէս որ դաստիարակը կրնայ տեսնել թէ ինչով զբաղած են ուսանողին ձեռքերը եւ թէ ինչ պահուած է հոն: Կայ դարան մ'ալ քառակուսի խորշերով ուր զետեղուած են մեր զանազան տառերը. մանուկը այս դարանին վրայ կը սորվի ճանաչել այբբենարանին գիրերը, երբ գրաշար մը որ կ'աշխատի իր դուրճին առջեւ:

Կը շարունակենք մեր ուղեւորութիւնը, եւ կը հասնինք վերջապէս Խոջի վանքի գերեզմանատունը: Կը մտնենք պարիսպէն, եւ ահա մեր առջեւ կը ցցուին մահահոտ մատուռ մը եւ հին կամ նոր, համեստ կամ պերճ շիրիմներ: Անհուն մեռելաքաղաքին մէջ, ուր այնքան հրէշներ ու այնքան հրեշտակներ կը ննջեն միեւնոյն վերմակի տակ, կը գտնենք Րաֆֆիի ու Ծերենցի նորափոր տապանները, առաջինը երեք թարմ պսակներով ծածկուած, երկրորդը իր ծաղկափայլ աղջըկան կոթողին շուքին փայփայուած: Րաֆֆի ու Ծերենց, կեանքի մէջ դրացի հանճարներ, մահուան մէջ ալ կը մնան դրացի: Բէդնազարեան, ճակատը արեւին տուած, սրտաշարժ ձայնով կը կրկնէ մեռեալներուն աղօթքը եւ կը խաչակնքէ երկու գերեզմանները, զոր կը համբուրեմ ծնրադիր: Եւ թաց աչքերով կը հեռանանք անկուշտ Յովսափատէն, ողբալով այդ ոսկի գրիչները որոնք ջախջախուեցան եւ այդ սպարտական հոգիները որոնք ոչ եւս են:

Անցնելով հսկայ զօրանոցի մը առջեւէն. ուրկէ ռուս փաշտ մը դուրս կը հոսի թմբուկը գետի մը պէս, կը վերադառնանք Վանքի եկեղեցին: Արխատակէս Սեդրակեանց, որու խոստովանաբար յայտնեցի ինքնութիւնս, ճաշի հրաւիրեց զիս: Սեղանակից եղան մեզ Ներսէսեան վարժարանի տեսուչն ու Մակար Եկմալեան, ձայնագրութեան ուսուցիչ որ, եւրոպեան երաժշտութիւնը հիմնովին ուսումնասիրած, կը մտադրէ էջմիածին երթալ ու գրագել մեր ազգային երաժըշտութեամբ: Կը շաղակրատենք հին բարեկամներու պէս, մինչ պօրչը՝ կը միայ եւ Կախէթի դեղին գինին բաժակներուն մէջ կը վառի իբր հալած ոսկի:

Կը վերադառնամ պանդոկս, անցնելով Կուրի կամուրջներէն ու դիտելով հսկայ արձանը Վորոնցով իշխանի. որու կը պարտի Թիֆլիս իր վերածնութիւնը: Կը դիտեմ հայ գրավաճառանոցներն ալ, որոնց ցուցափեղկերը ծածկուած են Րաֆֆիի, Ծերենցի ու իր աղջկան եւ միշտ ժողովրդական Խրիմեանի լուսանկարներով: Ասոնց քով կը նշմարուի Վրաստանի մեծագոյն քերթող Ռուսթավէլիի նկարը, սեւ մօրուքով ու նուրբ պեխերով, նաեւ սեւամորթ գլխանոցով զոր կը պճնեն երկու դոհարազարդ փետուրներ:

Ռուսթավէլիի անունը կը յիշեցունէ ինձ այն վրացի գեղուհիները զոր երգեց. այլ ո՞ւր են անոնց յաջորդները: Ամէն ուղեւորի պէս հետաքրքիր, ուզեցի բաղդատել հայ ու վիր գեղեցկուհիները, սակայն ի՞նչպէս որոշել Հայուհին ու Վրուհին, քանի որ ծածկուած են համանման հագուստներով: Յիշեցի Բերայի չիք երիտասարդները, որոնք ամէն Կիրակի եկեղեցիներու առջեւ կը շարուին մուրացիկներու կամ վարժապետէն ոտքի վրայ կենալու դատապարտուած անառակներու պէս, եւ տաճարին ներսը աղօթքի կենալու տեղ՝ դուրսը աղօթքի կը կենան, ո՞վ գիտէ ինչ սրբուհիներու առջեւ. ուստի, անոնց հնարքին հետեւելով, այդ երկու ցեղերուն պատկանող մէկմէկ եկեղեցիի առջեւ պահակ կեցայ, պատարագէն յետոյ կիներուն ելքը դիտելու համար: Զօրահանդէսին արդիւնքը Հայուհիներուն նպաստաւոր թուեցաւ ինձ. ազգամոլութի՞ւն թէ ճշմարտութիւն, չգիտեմ: Հայուհին կը փայլի բնական դեղով, մինչ Վրուհին պէտք կը զգայ դիմել արուեստի օժանդակութեան, սրբագրելու համար բնութիւնը: Ամէն անգամ որ շպարուած կնոջ մը պատահի մարդ, կրնայ վստահութեամբ վրացերէն խօսիլ անոր հետ ու հարցնել. Րա՞ ճույի խար (ի՞նչ ազգէ ես), եւ պիտի տեսնէ թէ պատասխանը պիտի ըլլայ միշտ Քարթվէլի (Վրացի): Ասոր հակառակ, մեծ համբաւ չահած է եւ կ'արհամարհէ իր ներկայութեամբը պատուել ինչ որ «սիրատուն» կ'անուանէ Գրիգոր Զիլինկիրեան. եւ Գերմանուհին է որ դաշնակով, պարով ու իր ցուրտ հրապոյրներով հոն կը քաշէ Կովկասի դաշունազէն տարփածուները:

(Շար. 11)

(Շար. Ա. էջէն)

գործողութեանց շրջագծին մէջ:

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ՅՈՒՆԱԿԱՆ գիծերու – Օլէմփիք էռուէյի փոքր մէկ օդանաւը ջախջախուեցաւ Սամոսի մէջ 34 ճամբորդներով: Կը թուի որ մեքենական պատճառաւ պատահած է արկածը: Ոչ ոք ազատած է:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԻԱՊԵՏԱԿԱՆ ընտանիքները, որոնք ըստ երեւոյթին ծիծաղելիի գիտակցութիւնը կորսնցուցած են երկհարիւրամեակի այս օրերուն, Օգս. 4-ի (առանձնաշնորհներու ջնջում) նախօրեակին խիկ ներքին բանալէճ մը ունեցած են ու անհրաժեշտ խիկ տեսած հաղորդագրութիւն մը հրապարակել: Ի՞նչ պատահած է: Փօ, Նաւառի արքաներու դամբարանին մէջ, թէ Տէում մը կը տրուէր Անրի Դ.ի գահակալութեան նուիրուած եւ Պուրպոն Հարստութեան երկու իշխաններ, որոնք իրենք զիրենք «օրինաւորապաշտները» կը համարին Ֆրանսական գահին, չեն հանդուրժած որ իրենց տեղ տրուի Օրլէան Հարստութեան մէկ իշխանին եռին: Անժուի դուքսի դրասենեակն է, որ այս ամբողջը կը բացատրէ ցեկոյցով մը, ուր կ'ըսուի թէ «այս ծանր միջադէպերը, որքան վիրաւորական նոյնքան ալ աններելի նախատինքներ են»: Արդարեւ, ըստ եղած այս «նախատական անարգանքին» Պուրպոն երէց ճիւղին երկու իշխանները պէտք է տեղ գրաւէին կրտսեր ճիւղին եւ Օրլէանցիներու եռին: Ուրեմն, նախընտրած են ելլել երթալ, ցաւ յայտնելով որ անգամ մը եւս «ընտանեկան համախմբում մը կ'այլասերի քաղաքական անտեղի յաւակնութիւններով»:

ԵՐՈՒԱՆԴ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ (ՁՈՐՔՈՒՐԱՆԵԱՆ)

զաւակները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր մահը որ պատահեցաւ Օգոստոս 1-ին, Կաննէս:

Թաղումը կատարուեցաւ ընտանեկան մտերիմ շրջանակին մէջ, Վիլըմոպլի գերեզմանատունը, Օգոստոս 3-ին:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

M. et Mme Jacques Deghirmendjian
92, rue du Maréchal Leclerc
94410 St. Maurice.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Ազատնի Գույումճեան 800 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր սիրելի զաւկին՝ Վռամ Գույումճեանի մահուան 11-րդ տարելիցին առթիւ:

«HARATCH»

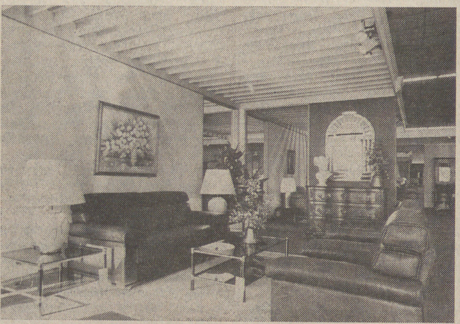
TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն”

ԱՍՏՈՒԱԾԱՄՕՏԻՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Օգոստոս 13, Տօն է Վերափոխման Սուրբ Աստուածածնի:

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8.45ին,
Պատարագ ժամը՝ 10.30ին:

Երկուշաբթի, Օգոստոս 14, Յիշատակ է Մեռելոց:

Այսօր ժամը 10-ին, կը մատուցուի պատարագ եւ յաւարտ պատարագի կը կատարուի Հոգեհանգիստ վասն համօրէն Ննջեցելոց:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10.30-ին:

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Կիրակի, պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի «խաղողօրհնէքի» աւանդական արարողութիւնը:

Սիրով կը հրաւիրուի Լիոնի եւ Շրջանի ուխտաւոր ժողովուրդը սոյն Տաղաւարի հանդիսութեանց: Հաւատացեալներ՝ որոնք Օրհնութեան համար ուխտած են «խաղող» նուիրել կրնան ուղարկել եկեղեցւոյս Դիւանատունը:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8.30-ին:
Պատարագ ժամը՝ 10-ին:
Քարոզ ժամը՝ 11.15-ին:
Խաղողօրհնէք ժամը՝ 11.45-ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ. – Օգոստոս 14, յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11-ին, Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:

ՇԱՐՎԻԷՕ – Ս. ՆՇԱՆ

Կիրակի, Օգոստոս 13, Վերափոխման Ս. Աստուածածնի Տօնին առթիւ եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյ Շնորհալի երգչախումբին կողմէ:

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն:

Երկուշաբթի, Օգոստոս 14, Յիշատակ է Մեռելոց:

Կը կատարուի ժամերգութիւն, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ «Վասն համօրէն Ննջեցելոց»:

Կիրակի, Պատարագ ժամը՝ 10.30ին,
Երկուշաբթի, Մեռելոց ժամը՝ 10ին:

ՄԱՐՍԷՅԼ ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Կիրակի, Օգոստոս 13-ին, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս հովուոր հայրը՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական խաղողի օրհնութիւն:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8.30ին,
Պատարագ ժամը՝ 10ին,
Քարոզ ժամը՝ 11ին,
Խաղողօրհնէք ժամը՝ 11.45ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՆԻՍ

ՏՕՆ ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԻՒՆ ԵՒ 61-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Շաբաթ, Օգոստոս 12՝
Ժամերգութիւն
Մատաղի պատրաստութիւն ժամը՝ 16ին:

Կիրակի, Օգոստոս 13՝
Ժամերգութիւն ժամը՝ 9.30ին,
Պատարագ ժամը՝ 10.10ին,
Խաղող-Մատաղօրհնէք ժամը՝ 11.45ին,
Ուխտաւորի սեղանը Պարսամեան Համալիրէն ներս ժամը՝ 12.30ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ Ծ. ՎՐԴ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ
մասնակցութեամբ՝ Սարկաւագաց եւ Դպրաց Դասի:

FETE CHAMPETRE
DU HOME
ARMENIEN
Mardi 15 Août

10 H — Messe célébrée par *Monseigneur Hagop Vartanian* - Vicaire Général de l'Eglise Apostolique du Midi de la France, assisté du Révérend Père *Daron Djerejian*.

Les chants de la messe seront interprétés par *Khatchig Yilmazian*, chef de la Chrole arménienne de l'Eglise Arménienne (Prado) de Marseille.

Bénédiction du raisin.

13 H — Self de spécialités arméniennes et Bar à disposition.

Animation par *Marten Yorgantz* venu spécialement de Los Angeles
● *Tombola avec de nombreux lots* ●
—— Jeux et concours de cartes et de jacquet ——

FETE CHAMPETRE
DE LA COLONIE
DE LA CROIX BLEUE
A BELLEFONTAINE (JURA)

DIMANCHE 13 AOUT

En présence de 42 enfants de LENINAKAN ET LEURS ACCOMPAGNATEURS

DEPART DE LYON :
A cette occasion la C.B.A.F. section Lyon-Villeurbanne organise un voyage en car le Dimanche 13 Août
Départ : 8 heures devant l'Eglise Arménienne
— 40, rue d'Arménie - 69003 Lyon —

Prix du voyage : 80 Frs. Gratuit pour les enfants de moins de 5 ans

Réservation :
Tél. : 78. 40. 27. 40 ● 78. 45. 39. 23
après 19 heures

DEPART DE MARSEILLE
le Samedi 12 Août
22 h 13, boulevard Cazoran, 13e
22 h 30 2 bis, avenue de la Rosière
23 h Poste de la Canebière (Réformés)

S'inscrire auprès des membres de la Croix Bleue ou téléphoner :
91. 90. 21. 60 ● 91. 50. 68. 71
Aux heures de repas

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 8

MARDI
8 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.073 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.073

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

Ղարաբաղ

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ

ՓՈՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ՅՈՅՍ ՉԵՐԵՒԻՐ

Բաքու

ՀԱԿԱՀԱՅ ՆՈՐ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐ ԵՐԿՈՒ ՀԱՅԵՐ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄՏԱՀՈԳԻՉ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Երկուշաբթի առաւօտ, հեռաձայնով առած մեր լուրերը Երեւանէն բնաւ խրախուսիչ չեն: Ոչ միայն կացութիւնը նոյն լարուածութիւնը կը պահէ Ղարաբաղի մէջ, ուր գործադուլները կը շարունակուին եւ բարելաւման նշոյլ իսկ չկայ, այլեւ, ինչ որ շատ աւելի ծանր բնոյթ ունի հակահայ նոր հալածանքներն են, որոնք ծայր տուած են Բաքու, խուճապի մատնելով հոն մնացած Հայերը:

Հայոց տուներու վրայ յարձակումները նոր թափ ստացած են: Օգոստոս 3-էն 4-ի գիշերը երկու Հայեր սպաննուած են, մէկը 30 տարեկան երիտասարդ մը, որուն դիակը Երեւան բերուած էր, ուր պիտի կատարուէր թաղումը:

Ազրպէյճանցիք խումբերով է որ կը կատարեն իրենց յարձակումները, շարունակաբար Օգոստոս 2-ին, 3-ին, 4-ին եւ դեռ դադար չկար:

Հետեւեալ դէպքը արդէն այնքան խօսուն է, որ հարազատ պատկերը կուտայ կացութեան: Միջադէպին արձագանգողն է Երեւանի «Կոմունիստ» օրաթերթը, որ Օգոստոս 4-ի իր թիւին մէջ կը պատմէ: Օգոստոս 1-ին իր անձնական կառքով կ'երթեւեկէ Օ. Սեւանեան անուն թոշակառու մը, Զանգիլարի շրջանը: Խումբ մը Ազրպէյճանցիներ կառքը կը կեցնեն ու լաւ մը կը ծեծեն թէ Սեւանեանը եւ թէ կառքը գտնուող երկու կիներ՝ Լ. Յարութիւնեան եւ Կ. Մկրտչեան ու կը կողոպտեն 5000 ռուբլի, Ջարդարարները նաեւ կառքը: Ի լուր այս դէպքին, Ղափանի շրջանի կուսակցական Ա. քարտուղարը՝ Կ. Մկրտչեան եւ քաղաքագործի (Միլիցիա) պետը՝ Օ. Պօղոսեան կը փութան Զանգիլարի շրջանի այդ գիւղը բացատրութիւններ ու լուսաբանութիւն ուզելու համար: Այս պատմողն ալ Օ. Պօղոսեանն իսկ է «Կոմունիստ» թերթին: Ան կ'ըսէ թէ շատ զարմանալի գտած է այն «կազմակերպուածութիւնը» զոր տեսած է: Մինչ ինք եւ Մկրտչեան կը դիմեն, որպէսզի բացատրութիւններ ստանան, խնդրելով որ հեռաձայնեն կուսակցական պատասխանատուներու, որ գան ու յայտնեն թէ ինչպէս նման բաներ կը պատահին, կը հասնին բեռնատար կառքեր զինուած երիտասարդներով, ինչ որ աննախընթաց է Խորհրդային Միութեան մէջ: Ու Ազրպէյճանցիք կը «բացատրեն» որ ասոնք ջոկատներ են...:

Այս պատմողը, ինչպէս ըսինք, Ղափանի շրջանի քաղաքագործի պետն է «Կոմունիստ» թերթին եւ ուրեմն պարզ է որ ոչ մէկ մեկնաբանութեան կը կարօտի:

× Կիրակի օր, Օգոստոս 6-ին, Գորիսի շրջանի անասնաբուծական ֆերմաներու վրայ յարձակում գործուած է մէկ հոգի սպաննուած ու մէկ հոգի ալ վիրաւորուած է:

× Բաքու — Երեւան երկաթուղիի գիծը մինչեւ անկանոն է եւ երբ կը փորձուի կառախումբ մը հասցնել, այդ կ'ըլլայ զինուորական պաշտպանութեամբ, հրասայլերու ընկերակցութեամբ: Բայց և այնպէս այն կառախումբերը որոնք կը յաջողին հասնիլ մինչեւ Երեւան կոտրած — թափած կը հասնին, մանաւանդ ալէտեալ վայրերու սահմանուած ապրանքները փճացած ու անգործածելի:

× Նստացոյց մը կը շարունակուի Երեւանի Օփերայի հրապարակը: Այդ երիտասարդներու պահանջներուն գլխաւորն է՝ թոյլ տալ որ խորհրդային բանակի մէջ զինուորական ծառայութիւն ընող Հայերը աշխատին աղէտեալ գօտիին մէջ:

× Բողոք կայ նաեւ որովհետեւ բանակը ձեռնարկած է ռազմական կառոյցի մը Սեւանայ լիճը շրջանը, ինչ որ կրնայ նոր ապականութիւն ստեղծել, մասնաւորաբար խմելիք ջուրի տեսակէտով:

Այս ամբողջը, անգամ մը եւս, ցոյց կուտայ թէ ձգձգելով Արցախի հարցին լուծումը, ոչ ոքի կը նպաստէ եւ յանձնախումբերը աւելի ժամանակ կորսնցնել կուտան քան՝ ժամանակ շահիլ:

Աւելի քան ստիպողական է որ վերահաստատուին Արցախի իշխանութիւնները եւ վերջնապէս անջատուի Արցախը Բաքուէն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԷՅՐՈՒԹ կրկին ու կրկին ռումբերու տարափին տակ է եւ մեռեալ ու վիրաւոր սովորական բնոյթ առած են այլեւս: Սուրիա կը շարունակէ քարուքանդ ընել փոքրիկ երկիր մը, սպաննելով կուրօրէն, չազդուած իսկ Երբեակին ամբաստանութենէն (առաջին անգամն էր որ արաբական երեք երկիրները կը մատնանշէին որ մեղաւորը՝ Սուրիան էր): 18 ամսու եւ 2 տարու աղջնակներու դիակները գտնուած են Ճունիէի նաւահանգիստը, քրիստոնեայ գօտիին մէջ, Ճունիէն միակ նաւահանգիստն է որ քրիստոնեայ գօտին կը կապէ աշխարհին, այսինքն՝ Կիպրոսի եւ. հոն ալ ռումբեր կը տեղան եւ սուրիական հրթիռներ: Առաջին անգամն է որ նաւերու անցորդներ ալ կը մեռնին:

ՊԱՏԱՆԴՆԵՐՈՒ «աճուրդը» քիչ մը եւս բարձրացաւ շաբաթավերջին: Հեզպոլլան, ինչպէս «Յեղափոխական արդարութեան կազմակերպութիւնը» ազատ արձակելու համար Ջիչիփիոն կը պահանջեն ոչ միայն Շէյխ Օպէյտի ազատ արձակումը, այլեւ 150 լիբանանցի եւ 300 պաղեստինցի

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 2 / 4)

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ինքնավար մարզի մէջ, կացութիւնը լարուած կը մնար Օգոստոս 1-ին, նաեւ շրջակայքը: Հակառակ իրաւասու մարմիններուն ձեռք առած միջոցներուն, դարձեալ կը շարունակուէին ճամբաներու փակումը, կառքերու վրայ յարձակումները: Յուլիս 31-ին Լաչինի շրջանը խումբ մը անձեր, 300-ի շուրջ, յարձակում գործեցին շինանիւթերով բեռնաւորուած շարասիւնի վրայ, որ Հայաստանէն Ղարաբաղ կ'երթար: Վիրաւորուեցան 13 վարորդ, երեքը հիւանդանոց փոխադրուեցան: Վիրաւորուեցան նաեւ երեք զինուոր (*): Ի պատասխան այս գործողութեան, Ստեփանակերտի մէջ փորձեր եղան փակելու Շուշի – Աղդամ ճամբան, բայց առաջքն առնուեցաւ: Կացութիւնը բարելաւելու համար, Օգոստոս 1ին Ստեփանակերտի եւ Լաչինի շրջանը գացած է Խորհրդային Միութեան Ներքին ուժերու պետը՝ զօրավար Շաталին:

(*) ԹԱՍի այս լուրը տուած էինք Օգոստոս 3-ի մեր թիւով, քաղելով փարիզեան մամուլէն:

ՏՆԱԿՆԵՐ ԱՂԷՏԵԱԼՆԵՐՈՒՆ

Կահոյքի նորոգման եւ պատրաստման «Կոտայք» արտադրական միաւորման կոլեկտիւը երկրաշարժէն վնասուած վայրերը ղրկեց 25 փայտէ տնակներ: Ասոնցմէ ամէն մէկը ունի երկու սենեակ, խոհանոց եւ այլ յարմարութիւններ, նախատեսուած 4 – 5 հոգինոց ընտանիքներու համար: Ձեռնարկութիւնը ծրագրած է մինչեւ այս եռամսեայի վերջաւորութիւնը պատրաստել եւ Սպիտակ ու Կիրովական քաղաքները ղրկել 75 փայտեայ տնակ եւս:

ՀԱՅ ԵՐԱԽԱՆԵՐ ԱՆԳԼԻԱ ՀԱՍԱՆ

Անցեալ Կիրակի (Յուլիս 30) Անգլիա ժամանեց 45 հայ երախաներէ բաղկացած խումբ մը: Այս մանուկները երկրաշարժի ընթացքին կորսնցուցած են իրենց ծնողքը: 10 – 17 տարեկան երախաները երկու շաբաթ կ'անցընեն բրիտանական կղզիները էյտ Արմենիա կազմակերպութեան հրաւէրով: Լոնտոնի օդակայանը մանուկները ջերմօրէն ընդունուեցան տեղւոյն հայ գաղութին կողմէ:

ՏՆԱԿ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Արթիկի շրջանի Սարալանջ Սովխոզը առաջիններէն բնակարանամուտ տօնած է ժողովրդական երեսփոխաններու շրջանային Խորհուրդի երեսփոխան՝ Մկրտիչ Պապայեանի ընտանիքը:

Բեկորներու չինարարներու՝ երիտասարդ ընտանիքին նուիրուած փայտաձեւ տնակը բաւական ընդարձակ է 3 սենեակով, միջանցք, խոհանոց, պատշգամ: Տնակն ունի ջեռուցման ինքնաշխատ համակարգ, որ հնարաւորութիւն կուտայ ձմեռը, նոյնիսկ խիստ սառնամանիքին տաքուկ անկիւն ունենալ:

Սալարանջի մէջ, մինչեւ տարեվերջ երկրաշարժէն վնասուած հինգ ընտանիքներ եւս բնակարանամուտ կը տօնեն նման տնակներու մէջ:

ՀԱՆԳՍՏԱՆԱԼՈՒ ԿԸ ՄԵԿՆԻՆ ԱՒՍՏՐԻԱ

Երկրաշարժի շրջաններէն 200 հայ երախաներ Օգոստոսին իրենց արձակուրդը կ'անցընեն Աւստրիոյ առողջարանները: Սպիտակէն եւ Կիրովականէն հարիւր երախաներ կը հանգստանան փրկարարներու աւստրիական զօրագունդը՝ Շտեռայխիչ:

Մանուկներու միւս մասը հրաւիրած է Աւստրիոյ հետախոյզներու ընկերութիւնը, որ ցանկութիւն յայտնած է ընդունելու երկրաշարժէն վնասուած շրջաններու տպագրական աշխատաւորներու երախաները:

Տասը տարեկանէն վեր երախաներուն ընկերացողներով ծախքերը ստանձնած են Հայաստանի Լուսաւորութեան նախարարութիւնը եւ Լենին մանկական ֆոնտի հայկական բաժնի եւ հանրապետութեան հրատարակութեան պետական կոմիտէն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ ԳՐԱԳԷՏ ՎԱՀԱՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ

«Արմէնփրէս» Օգոստոս 2 թուականով կը հաղորդէ գրագէտ, բանաստեղծ թարգմանիչ Վահան Արմենակի Գրիգորեանի մահը:

Ողբացեալը ծնած էր Բուլանըխ գաւառի Մէշէտլու գիւղը, 1905 Յուլիս 11ին: Հայրիկը հայրաւորներու հետ տեղահան եղած է եւ գաղթի ճամբով հասած է արեւելեան Հայաստան եւ ապաստան գտած Ալեքսանդրապոլ (այժմ՝ Լենինական), ապա՝ Ջալալօղլու (այժմ՝ Ստեփանաւան): 1924-ին փոխադրուած է Երեւան եւ տպարան աշխատած որպէս գծագրիչ, մինչեւ 1930 ու միաժամանակ ստեղծագործած: 1933-ին աւարտած է Մոսկուայի չարժանկարի հիմնարկի բեմանկարի բաժինը: 1934 – 35-ին ղեկավարած է Գրողներու Միութեան ասլոնթեր Լոկաֆը (Կարմիր բանակի եւ նաւատորմի օգնող կազմակերպութիւն):

1938 – 48 տարիներուն եղած է «Սովետական Գրականութիւն եւ Արուեստ» ամսագրի խմբագրի տեղակալ, 1947 – 48-ին Հայաստանի Գրողներու Միութեան խորհրդակցական բիւրոյի նախագահն էր, եղած է նաեւ «Հայպետհրատ»ի գեղարուեստական գրականութեան խմբագրութեան վարիչ: Վ. Գրիգորեան, շուրջ երեսուն տարի վարած է Հայաստանի Գրողներու Միութեան կուսակցական կազմակերպութիւնը: Իր երկարատեւ ստեղծագործական կեանքի ընթացքին, ան լոյս ընծայած է բանաստեղծութիւններ եւ արձակ գործեր, հեղինակ է շուրջ քսան հատորի: Յիշենք՝ Անիւի երգը, բանաստեղծութիւններ (1930), Արեւն ազդանշան, բանաստեղծութիւններ (1938), Լեւիկի երազը (1941), Լենինի մօտ (1942), Հայրենական (1942), Իմ երկիր (1948), Սանասարը գնաց սարը (1949), Պոէմ հողի մասին (1951), Պատմուածքներ (1961), Փրկութիւն (վիպակ, 1967), Համաստեղութիւն (վէպ, 1975) եւլն. եւլն: Իր «Առաւօտ», «Իմ ծաղկուն երկիր» եւ այլ ժողովածուները թարգմանուած են ռուսերէն: Ինք մեծ աշխատանք տարած է նաեւ թարգմանական ճիւղի մէջ եւ բազմաթիւ են ռուսերէնէ կատարած թարգմանութիւններու իր հատորները:

Հուսկ, յիշենք որ ողբացեալը դժբախտութիւնն ունեցաւ կորսնցնելու գրագէտ իր զաւակը՝ Վարդան Գրիգորեան, անցեալ Մարտին, 38 տարեկանին: Ան 1988 Ամբերէն Նոյեմբեր խնամուեցաւ Փարիզի Անրի Մոնտոր հիւանդանոցը, բայց անողոք հիւանդութիւնը արդէն գործած էր իր աւերը:

Մեր ցաւակցութիւնները՝ Վահան Գրիգորեանի, որ քանի մը ամսուան ընթացքին դժբախտութիւնն ունեցաւ կորսնցնելու իր կրտսեր եղբայրը եւ հայրը:

ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

ՅԱՌԱՋԻ ԸՆԴՄԷՋԷՆ

«ԱՓ ՄԸ ՀՈՂ ՄՈՒՍԱ ՏԱՂԻ ԶՈՀԵՐՈՒՆ»

Իրական շտեմարաններ են մամուլի, այլ մանաւա՛նդ մեզի համար հայ մամուլի հաւաքածոները։ Տարագիր, արմատախիլ, ցիրուցան ժողովուրդի մը բեկորները հո՛ն արձանագրած են իրենց Պատմութիւնը։ Ո՞վ պիտի խորհի օր մը նստիլ ու քրքրել էջերը հայերէն օրաթերթերուն գրելու համար իւրաքանչիւր գաղութի կեանքը, որ ուրիշ բան չէ քան՝ պատկերազարդ պատմութիւն Հայոց։

Ամրան այս օրերուն, փորձենք 50 տարի ետ երթալ ու թղթատել «Յառաջ»ի հաւաքածոն։ Շրջանը «հարուստ» է դէպքերով, մանաւանդ հայկական ճակատի վրայ։ Դեռ շատ զգալի չէ թէ Բ. աշխարհամարտի նախօրեակին ենք։ Թնդանօթները լուռ են։ Խօսակցութիւններ, բանակցութիւններ կան, ինչպէս միշտ։ 1939 Յուլիս 8-ի «Յառաջ»ի առաջին էջի լուրերու խորագիրն է՝ «ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱ ԱՆՀԱՄԲԵՐ» ու ենթախորագիրը՝ «Վերջին փո՞րձն է որ կը կատարուի Մոսկուայի հետ»։ *Անդին Վահէ (Շ. Միսաքեան) տոմս մը ստորագրած է՝ «Ահա այսպէս կը ծաղկին» խորագրուած, ուր կը նկարագրուի Րաֆֆի խումբի այցելութիւնը Հ. Յ. Դ. Թանգարան։ Գերասիմ (Բալայեան, Թանգարանապետը) թէյ կը պատրաստէ այցելու երիտասարդներուն, անոնց անուններն են՝ Նուպար, Պետիկ, Սուրէն, Սոնա, Յակոբ եւայլն, եւայլն։ Բայց, էջը այլ պատկեր մը կը պարզէ որ ուրիշ բան չէ եթէ ոչ հայկական մէկ նոր ողբերգութեան արձագանգը։*

Շ. խմբագրական մը ունի՝ «Ափ մը հող Մուսա տաղի զոհերուն»։ *Բացատրութեան հարկ չկայ, Ֆրանսացիք Թուրքիոյ յանձնած են Ալեքսանտրէթի Սանճաքը ու նոր տեղահանութիւն մը ծայր առած է։ Հասած լուրերը կիսկատար են եւ սակայն լոյս կը սփռեն բուն ողբերգութեան վրայ։* «Ո՛վ որ կարողութիւն ունի կը մեկնի առանց ժամանակ կորսնցնելու, բայց, անկարողները կը մնան, սպասելով անմիջական օգնութեան։ Չէք կրնար երեւակայել հայկական շրջաններու եւ հայ բնակչութեան հոգեկան վիճակը»։

Խմբագրականը սա պէս կը վերջանայ.–

«Գաղթակայաններ հաստատուած են արդէն, Հալէպի թէ Պէյրութի մէջ եւ այլուր։ Ամէն օր նոր կարաւաններ կը հասնին, սաստկացնելով թշուառութիւնը։ Արդա՞ր է միայն տեղական իշխանութեանց վրայ ձգել այս ծանր բեռը, մանաւանդ գաղթականներու տեղաւորման հոգը։ Այս վերջին պարագան կը պահանջէ ընդհանուր եւ անմիջական կազմակերպութիւն։ Հարկ է տեղաւորման վայրեր ընտրել, հողեր գնել, աշխատանքի գործիքներ ճարել։ Մէկ խօսքով, նոյնիսկ անկարելին փորձել, որպէսզի Մուսա Տաղի եւ միւս շրջաններու տարագիր բազմութիւնները չծիւրին վրաններու տակ, թիթեղի եւ քուրջի կտորներու մէջ։ Ո՞վ պիտի արձակէ ազդանշանը, տեղաւորման յանձնախումբեր կազմելու համար բախտաւոր գաղութներու մէջ, սկսելով Փարիզէն։

«Ափ մը հող Մուսա Տաղի զոհերուն»։

Յաջորդական թիւերը նոր մանրամասնութիւններ կուտան, մինչ միջազգային ճակատի վրայ, արդէն առաջին էջը սկսած է գրաւել օտար անուն մը՝ Տանցիկ, որ ճակատագրական պիտի դառնայ ու Ֆրանսացիք պիտի մղէ՝ «Մեռնելու Տանցիկի համար»։

Յուլիս 14-ի «Յառաջ»*ի թիւը նուիրուած է Ֆրանսական յեղափոխութեան 150-ամեակին։ Թերթին ճակատը՝ հսկայ գիրերով.–*

1789 - Liberté - Egalité - Fraternité - 1939.

Բայց, անմիջապէս ետք նոր ու սեւ լուրեր կուգան Մուսա Տաղէն. – «Գաղթող Հայերու գոյքերը կը գրաւեն», «Յառաջ» *կ'արձագանգէ Պէյրութի* «Ազդակ»*էն. –* «...ժողովուրդին մտահոգութիւնը աւելի սաստկացաւ քանի մը օր առաջ, երբ 50-ի մօտ թուրք զինուորներ մտան հայկական գիւղերը եւ իրենց վրանները տնկեցին Եօղուն Օլուգի մօտակայ բարձր բլուրին վրայ։ Ճէպէլ Մուսացի հայ ընտանիք մը փոխադրող *քամիոնը* Անտիոքի կամուրջին վրայ թուրք զինուորներու կողմէ խիստ խուզարկութեան կ'ենթարկուի եւ ժամերով կը դատապարտուի մնալու արեւին տակ։ Թուրք զինուորները վայրագօրէն կը կոտրեն սնտուկներն ու տնական այլ գոյքերը, անոնց մէջ զէնք եւ փամփուշտ փնտռելու պատրուակով։ Ուրիշ Ճէպէլ Մուսացի Հայ մը որ 45 կտոր ոչխար եւ կով կը փոխադրէր դէպի Քէսապ, ճամբան յարձակման կ'ենթարկուի Թուրքերու կողմէ եւ կը գրաւուին կենդանիները։ Միւս կողմէ, արտակարգ խճողում կայ Քէսապի մէջ։ Օրական, միջին հաշուով 20 – 30 ինքնաշարժ կը հասնի Անտիոքէն Քէսապ»...։

Ու Յուլիս 18-ին, Շ.ի նոր խմբագրականը՝ «Ո՞Ր ՕՐՈՒԱՆ, Ո՞Ր ԺԱՄՈՒՆ...», որ կը սկսի սա տողով. – «Թող ջղագրգիռ ճիչ մը չհամարուի այս խորագիրը»։

Ո՞ր օրուան, ո՞ր ժամուն կը սպասենք, կ'ըսէ Շ., մեր եղբայրական աջակցութիւնը ընծայելու համար Ալեքսանտրէթ – Մուսա Տաղի հալածական զաւակներուն, որոնք լեռ ու ձոր ինկած են շաբաթներէ ի վեր, լքելով տուն – տեղ, անասուն թէ կարասի։

Նկարագրելէ ետք կացութիւնը, դառնագոյն ապրումներէ քաղուած լուրերով, Շ. կ'եզրակացնէ մէջբերելով Ամերիկայի ռամկավար պաշտօնաթերթ՝ «Պայքար»*ի խմբագրականէն։*

«Լուռ է արեւմուտքը, թմրած ենք մենք։ Թերթերու ցաւի ճիչէն զատ – եւ այն ալ թերթեր կան որ ձուկի պէս լուռ են – ոչ ոք պիտի զգար թէ նոր ցաւ մը կը նեղէ, կ'անհանգստացնէ, կը փոթորկէ այս ժողովուրդին սիրտը. իբր թէ սովորական պատկեր մ'ըլլար այն նոր գաղթը, որուն սկսած են Աղեքսանտրէթի շրջանի Հայերը, քսան տարուան մէջ շինած տուն, տեղ, գործ ձգելով։ ... Ապացո՞յց այս թմրածութեան, այս անորակելի անզգայութեան – ահա ամենափոքր փորձաքարը, ցորենի հանգանակութիւնը, որ զուգադիպելով այս օրերուն, պէտք էր դառնար անօրինակ երեւոյթ մը, – խռովքի մատնուած հոգիներու պոռթկում մը, որ կ'ուզէ մեր ալ «քսան տարուան մէջ» ամենամեծ տագնապը դիմագրաւել անոր բոլոր պարտադրութիւններովը, բոլոր թելադրութիւններովը։ Չկայ այդ երեւոյթը. անոր տեղ կը տիրէ սովորական, ամէնօրեայ թոյլ կերպը, ամէնօրեայ տագնապի գիտակցութենէն զուրկ կերպը, որուն կարելի չէ նայիլ առանց սոսկումի, առանց ամօթի»։

Ու Շ. հարց կուտայ. –

«Այս նոյն ժողովո՞ւրդն է որ Մուսա Տաղ կ'երգէր, կը ցնծար եւ կը պարծենար, նոյնիսկ անոր շարժանկարը պահանջելով։ Նոյն այս գաղութը չէ՞ր որ 350 – 400.000 փրանք ճարեց միայն «Յառաջ»ի միջոցաւ, Շիրակի, Ֆիլիպէի աղէտեալներուն օգնութեան, Անատոլուի բեկորներու տեղաւորման համար, միշտ պատրաստ լսելու առաջին կոչը»։

Ու պիտի լսէ այդ «առաջին կոչը» զոր քիչ ետք պիտի ընէ «Յառաջ» նոր խմբագրականներէ ետք («Չթողունք որ փոշիանան», «Եւ ծիծեռնակ գար ու երթար...») եւ Յուլիս 20-ին իսկ առաջին էջը լոյս կը տեսնէ թերթին բացած հանգանակութեան առաջին ցանկը։ «Նոր բոյն Մուսա Տաղի արծիւներուն» գլուխը կը կրէ այդ հանգանակութիւնը զոր կը բանան ՉՈՄ եւ «Յառաջ»։

Ցանկերը իրարու կը յաջորդեն, գաղութը զօրակոչի մէջ է։ Քիչ անդին սակայն, միջազգային լուրերու մէջ, այլեւս շատ կը կրկնուի չարաշուք անուն մը՝ Տանցիկ ու միաժամանակ լոյս կը տեսնէ «օտարականներու զինուորական ծառայութիւնը եւ հպատակութիւնը» վերնագրով յօդուած մը, զոր Ժ. Միլէ ստորագրած է «Թան»*ի մէջ։*

Մուսա Տաղի բոյնին 5-րդ ցանկը հասած է արդէն 9472 Ֆրանքի (Յուլիս 26), Օգոստոս 1-ին 10-րդ ցանկին գումարն է՝ 23.150 Ֆրանք։ Ու ճիշդ ու ճիշդ յիսուն տարի առաջ, Օգոստոս 8-ին, Մուսա լեռան հանգանակութիւնը իր 16-րդ ցանկով հասած է 34.212 Ֆրանքի։ Ճիշդ քովը, միջազգային լուրերու խորագիրն է՝ «Տանցիկը Լեհերուն պէտք է մնայ»։

Քաղեց՝ Ա. Մ.

ԵՐԲ ԾՆԻՈՒՄ ԷՐ «ՆՌԱՆ ԳՈՅՆԸ»...

ԳԷՈՐԳ ՀԱՅՐԵԱՆ

ԽՄԲ. – Այս օրերուն երբ իր կարգ մը արտայայտութիւններով (տե՛ս, «*Յառաջ*» Յուլիս 25) կրկին շանթերու թիրախ դարձած է Փարաճանով, երբ տակաւին փորձեր կ'ըլլան անոր «արտայայտութիւնները» արդուկուած կաղապարներու մէջ զետեղելու, յատկանշական է Գ. Հայրեանի յօդուածը։ Ան 1967-ին Հայաստանի Պետկինոյին նախագահ կը նշանակուի. թուական մը, ուր հայկական շարժարուեստը կենդանութեան շունչի պէտք ունի եւ քանի մը ժապաւէններ սկսած են լաւատեսութիւն ներշնչել, ինչպէս՝ «Բարեւ ես եմ»ը, «Եռանկիւնին», «Սարոյեան եղբայրներ»ը եւայլն։

Նոյն շրջանին «Նռան Գոյն»ի բեմանիւթը արտադրութեան կը յանձնուի. որպէս մօտէն տեղեակ նկարահանումին ու յետագայ փուլերուն, Գէորգ Հայրեան «Սով. Արուեստ»ի Մարտի թիւին մէջ անոնցմէ կը պատմէ հետաքրքրական դրուագներ։

Ստորեւ յօդուածը որոշ յապաւումներով. –

**

... Երբ կինո եկայ, Փարաճանովի վերոյիշեալ ֆիլմի բեմանիւթը իջեցրեց արտադրութիւն։ Ֆիլմի ստեղծման գաղափարը ծագել էր միջնադարեան մեծ սիրերգակի՝ Սայաթ – Նովայի ծննդեան 250-ամեակի առիթով։ Կարդացի բեմանիւթի մշակումը եւ ճիշդն ասած, շատ բան ինձ համար մնաց անհասկանալի, բայց որովհետեւ շատերը թէ՛ «դրսում» թէ՛ «ներսում» բեմադրիչի ու նրա դեռ չստեղծած ժապաւէնի մասին խօսում էին մեծ ոգեւորութեամբ, եւ որպէսզի տգէտ չհամարուեմ, կամայ թէ ակամայ միացայ նրանց, կրկնելով՝ այո, ես էլ եմ գտնում, որ մենք յիրաւի գործ ունենք մի արտակարգ շնորհքի տէր արուեստագէտի հետ, որն իր այս գործով պատիւ է բերելու հայ կինոարուեստին։

Շուտով առիթ ունեցայ անձամբ ծանօթանալու Փարաճանովի հետ։ Մի քանի խօսք փոխանակելուց յետոյ ինձ թուաց, թէ հին ծանօթներ ենք։ Դեռ յիսունը չբոլորած, միջահասակ, լայն ճակատով, արտայայտիչ աչքերով սեւ պեխ – մօրուքով մարդ էր, խօսում էր ռուսերէն, յաճախ բարձրաձայն, մեծ եռանդով հիմնաւորում իր տեսակէտները։ Յետագայում նկատեցի, որ նա յարգում է նաեւ իրեն առարկողներին, բայց հեշտութեամբ չի համաձայնում նրանց հետ։ Դա մեծամտութիւն չէր, քանզի ինքը ամէնից լաւ գիտէր թէ ինչ է անում եւ պահանջում էր, որ չխանգարեն իրեն։

Հաշուի նստելով Փարաճանովի բնաւորութեան այդ գծի հետ, ես լիակատար ազատութիւն էի տուել նրան, մտածելով՝ թող անի ինչ ուզում է, կը խօսենք երբ նկարը պատրաստ լինի։ Սակայն Մոսկուան պահանջում էր ուժեղ հսկողութիւն սահմանել նկարահանման ընթացքի վրայ։ Եւ ահա, առաջին կադրերը դիտելուց յետոյ, թէ Երեւանում թէ Մոսկուայում եղան լուրջ առարկութիւններ։ Այնպէս որ ժապաւէնի ստեղծման յետագայ ընթացքն անցաւ աղմուկ – աղաղակով, բախումներով՝ թէ ներքեւի, թէ վերեւի հետ։

Խորհրդային պետկինոյի նախագահ Ա. Ռոմանովը որ հին տակտիկ մտածողութեամբ, բայց ազնիւ մարդ էր, այնքան էր զայրացել որ առաջարկում էր դադարեցնել նկարահանումները եւ բեմադրին ուղարկել ... գրողի ծոցը։ Նոյնն էր առաջարկում նաեւ մեր Կեդրոնական Կոմիտէի գաղափարական գծով քարտուղարը ... Ես չէի կարող կատարել ոչ մէկի, ոչ միւսի առաջարկը, եւ դա ոչ թէ նրա համար որ շատ էի հաւանում նկարուածը, այլ որովհետեւ ժապաւէնը դեռ պատրաստ չէր, եւ որ պակաս կարեւոր չէր, արդէն մեծ գումար էր ծախսուել։

... Եւ այսպէս, վէճերի մէջ աննկատ անցաւ ժամանակը, փառք Աստուծոյ, նկարահանումներն աւարտուեցին, եւ ես խնդրեցի, որ ինձ ցոյց տան առաջին տարբերակը։ Փարաճանովը մեկնել էր Կիեւ։

... Դիտեցի մեծագոյն հաճոյքով ու հետաքրքրութեամբ։ Դա, յիրաւի, սովորական գործ չէր։ Ինձ մի պահ թուաց, թէ գտնւում եմ հանճարեղ նկարչի ցուցահանդէսում, ուր իւրաքանչիւր պատկեր առանձին գործ է, իսկ ամբողջը՝ մի վիթխարի պատկերասրահ։ Սակայն չեմ կարող չասել, որ ֆիլմում կային դրուագներ, որոնց իմաստը ինձ համար այնքան էլ հասկանալի չէր։ Դիմեցի Շահբազեանի օգնութեանը, բայց նա չկարողացաւ պատասխանել իմ հարցերին, ասաց, որ դա բեմադրիչի գործն է։ Ստիպուած էի զանգահարել Կիեւ։

–Սերգէյ Իոսիֆովիչ, – ասացի նրան, – դիտեցի ժապաւէնը, դուր եկաւ ինձ, բայց որոշ տեղեր հասկանալի չեն։ Այս մի երկու օրից պիտի յանձնուի հանրապետութեան ղեկավարութեանը, շտապ ժամանէք Երեւան։

Փարաճանովը հէնց որ լսեց «ղեկավարութիւն» բառը, զայրացաւ, դուրս եկաւ ափերից, բարձրացրեց ձայնը.

– Իսկ ո՞վ է այդ ղեկավարութիւնը, նա դեռ չի հասունացել, այնքան, որ կարողանայ հասկանալ իմ արուեստի էութիւնը։

... Հանրապետութեան ղեկավարները, ինչպէս յետոյ իմացայ, որոշել էին դիտել ֆիլմը, բայց կարծիքներ չփոխանակել։ Քոչինեանն ասաց. – «Գնանք, քննութիւնը՝ յետոյ»։ Բոլորը վեր ելան տեղերից եւ այն է ուզում էին դուրս գալ սրահից, երբ Բիւրոյի պատասխանատու անդամներից մէկը, որի անունը չեմ ուզում տալ, չհամբերեց ու ասաց, որ ժապաւէնը իրեն դուր չի գալիս, որ այն արատաւոր գործ է, եւ որ ամենագլխաւորն է՝ նրա մէջ «շատ է միստիկան»։ Ես որոշեցի անպատասխան չթողնել նրա մեղադրանքները, ասացի՝ ընկեր այսինչեան, ձեզ դուր չի գալիս, բայց կան մարդիկ, որոնք հաւանում են։ Վերջում աւելացրի՝ որքան մարդ, այնքան ճաշակ։ Եւ, վերջապէս կարծիքների ու ճաշակների տարբերութիւնը համայնավարներին չի բաժանում իրարից, այլ ցոյց է տալիս նրանց հոգեպէս հարուստ լինելը։

Այդ շատ համեստ, բարի, յատակից բարձրացած մարդը, որ տարիներ առաջ յատակ փայլեցնող էր եղել, յանկարծ գոռաց վրաս եւ տեմակով անուանեց ինձ։ Նոյն պահին դահլիճ էին մտել նկարահանող խմբի բոլոր անդամները եւ լսելով նրա ասածը, երեւի սպասում էին, թէ ես ինչ վերաբերմունք ցոյց կը տամ։ Սկզբում փոքր – ինչ շփոթուեցի, բայց շուտով սթափուելով առարկեցի.

– Դուք իրաւունք չունէք վիրաւորելու իմ անձը, այն էլ իմ ենթակաների ներկայութեամբ։ Խօսում էք առանց հարցի մէջ խորանալու։ Տեսնում եմ, որ միստիկան չփոթում էք *մաստիկայի հետ...։*

Յաջորդ օրը ինձ կանչեցին Կեդրոնական Կոմիտէի քարտուղարութիւն՝ նիստի։ Ժապաւէնը միստիկայի մէջ մեղադրողը նորից իրենն էր պնդում, բայց պաշտպաններ չգտաւ։ Բ. քարտուղար Գ. Տէր – Ղազարեանն ասաց. – «Ի՞նչ կայ որ, կարող է նաեւ այսպիսի ֆիլմ լինել, որը անպայման հաւանողներ կը գտնի»։ Արդիւնաբերութեան գծով քարտուղար Գ. Արզումանեանը գտաւ որ Փարաճանովի նկարում քաղաքական սխալներ չկան։ Բացի դրանից, նա յայտնեց որ Մոսկուայում աշխատելիս նա ապրում էր քաղ-բիւրոյի անդամներից մէկի հետ միեւնոյն շէնքում, որի որդին ընկերութիւն էր անում իր որդու հետ, եւ որոնք անընդհատ մեծարում էին Փարաճանովի արուեստը։

Գրեթէ նոյն ոգով խօսեցին նաեւ Բիւրոյի միւս անդամները, բայց միաբերան նշեցին, որ ժապաւէնում չկայ իրենց գիտցած Սայաթ – Նովան։ Ա. Քոչինեանն առաջարկեց վերնագիրը փոխելուց յետոյ ժապաւէնն ընդունել։

Ֆիլմի ընդունման այս պատմութեանը տեղեկանալով, Փարաճանովը եկաւ ինձ մօտ։ Շտապեցի ասել որ ղեկավարութիւնը գտնում է որ պէտք է փոխել վերնագիրը։

Փարաճանովը պատասխանեց.

– Լսել եմ, ի՞նչ կայ որ կը փոխենք։ Բայց չեմ որոշել, թէ ինչ դնենք։

Իսկ ես արդէն որոշել էի։ Առաջարկեցի «Նռան գոյնը»։

Փարաճանովին դուր եկաւ այդ վերնագիրը։

Ես նրան ասացի նաեւ որ ժապաւէնի վերաբերեալ մի համառօտ տեղեկանք եմ կազմել, որը կը բազմացուի եւ տոմսի հետ կը տրուի հանդիսատեսներին՝ առաջին ցուցադրման ժամանակ։ Տեղեկանքը գրուած էր հայերէն, կարդացի եւ թարգմանեցի ռուսերէն։ Աւելորդ չեմ համա-

…րում այստեղ բերել այդ տեղեկանքի բը-
…ոյթը:
«Համօ Բէկնազարեանի անուան «Հայ-
…ֆիլմ» կինոստուդիայի վերջերս թողար –
…ած «Նռան գոյնը» կինոնկարը, որի
…եղինակն է աշխարհահռչակ բեմադիր
…րգէյ Փարաջանովը, շատ կողմերից
…ռաջքի՛ր ու խրատեսակ ստեղծագոր –
…ւթիւն է: Այդ ժապաւէնը կենսագրա-
…ան բնոյթ չի կրում, նրանում չեն վե –
…րարտադրւում հայ մեծ բանաստեղծի
…անքի ու գործունէութեան կոնկրետ
…րուագները: Բանաստեղծական խոր –
…րդանիշների, այլաբանութիւնների մի-
…ջոցով բեմադիրը յայտնագործել է մի ու-
…րոյն աշխարհ, որն իր մէջ է առել հայ
…իքնադարեան տաղերգուներից շատերի,
…դ թւում նաեւ Սայաթ – Նովայի ճա-
…նապարհը:
«Նռան գոյնը» նկարում խօսքին քիչ
…եղ է յատկացուած եւ այդ պատճառով
…ռաջին հայեացքից այն տպաւորութիւնն
…ստեղծւում թէ հեղինակը վերադարձ է
…տարում դէպի համր շարժանկարը:
…սկայն այստեղ լռութիւնը չափազանց
…րճախօս է: Բեմադրիի վառ երեւակա-
…ւթեանը ուղեկցում է գեղանկարչի տա-
…անդը, որը հնարաւորութիւն է տալիս
…տեղծել անկրկնելի, յաճախ նոյնիսկ
…նցուցիչ պատկերներ … տեսնում ոչ թէ
…ապաւէնում ես, այլ գեղանկարչի հքեղ
…ատկերասրահում:
Փարաջանովը իր ստեղծագործութեան
…ջ մեծ տեղ է յատկացրել ժողովրդա-
…ան կենցաղի պատկերների, սովորու –
…ների վերարտադրմանը, որոնք երկ-
…րին շունչ ու հմայք են հաղորդում ժա-
…պաւէնին: Սակայն ճշմարտութիւնը պա-
…անջում է ասել, որ հանդիսատեսի ըն-
…կալումներին ու կռահումներին երբեմն
…անգարում են որոշ խորհրդանիշների
…անորոշութիւնը, դրանց անհարկի կու –
…տակումն ու յստակութեան պակասը: Այդ
…նհանգամանքը առիթ է տալիս լուրջ խոր-
…հրդածութիւնների եւ վէճերի:
…ոյած դրան, «Նռան գոյնը» մի հա-
…ջողակ փորձ է արուեստի մէջ մտքի եւ
…զգացմունքի կատարեալ ներդաշնակու-
…թիւն ստեղծելու ճանապարհին, փիլի –
…սոփայական մենախօսութիւն մարդու
…ձեռքով ստեղծուած արժէքների, նրա
…ոգու անբասիր հարստութեան մասին»:
Փարաջանովը ուշադրութեամբ լսեց եւ
…պա ծիծաղելով ասաց.
– Աղնիւ խօսք, եթէ չլինէր այս տեղե-
…կանքը, ինքս էլ չէի հասկանայ, թէ ինչ
…եմ արել, – ապա աւելացրեց, – այդ տե-
…ղեկանքից մի օրինակ էլ ուղարկիր «վե-
…րեւներին»…:
Անցաւ մէկ տարի, եւ լուր ստացուեց
…որ արտասահմանում տաք խօսակցու –
…թիւն է սկսուել «Նռան գոյն»ի շուրջ:
…Համակալէս լուրջ վերաբերմունքի էր
…արժանացել Ֆրանսիայում, Իտալիայում
…եւ Լեհաստանում:
…Կոտկինոն որ ժապաւէնը ընդունելուց
…առաջ չէր ուզում պաստառ հանել, հա-

սարակական կարծիքի ճնշման տակ սկը-
սեց ցուցադրել մոսկովեան կինոթատ-
րոններից մի քանիսում, իսկ յետոյ՝ վա-
ճառեց արտասահմանեան մի շարք երկըր-
ների:

Փարաջանովը ուրախ էր ժապաւէնի յա-
ջողութեան համար: Ես սրտանց բաժա-
նում էի նրա ուրախութիւնը: Խնդրեցի
որ նա առաջարկ ներկայացնի իր յաջորդ
գործի մասին: Ասաց որ ուզում է նկա-
րահանել «Արա Գեղեցիկ»ը: Կարճ ժամա-
նակ անց, Ն. Զարեանի համանուն պոէմի
հիմքի վրայ գրեց իր գալիք ժապաւէնի
բեմանիւթը որ ինձ շատ դուր եկաւ:
Դժբախտաբար չհասցրեց իրականացնել
իր մտադրութիւնը, նրան ապատագրկե-
ցին կրկին…:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՆԱՑԻԼ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱԶՔԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Գ.

Աշխարհի բոլոր վիճակագրութիւնները մեզի պիտի ըսեն, որ սաւառնակի արկածները շատ աւելի հազուադէպ են, քան թէ, օրինակի համար, ինքնաշարժերով, բեռնակառքերով կամ ցամաքի վրայ ամէնէն ապահովը կարծուած փոխադրամի – ջոցներով պատահած արկածները: Կըրնայ ըլլալ: Միայն թէ սաւառնակի մը մէջ մարդ այնպէս կը կարծէ թէ օդէն բամպակի թելով մը կախուած է, մինչդեռ կառքով մը ճամբորդելու պարագային, հաստատ կոխած է հողին վրայ: Իրականութիւնը այն է որ, ինչպէս բոլորս գիտենք ու յաճախ կ՚ըսենք, մեր կեանքը երբեմն մեր տան մէջ իսկ շատ աւելի լըրջօրէն մահուան վտանգի ենթարկուած կրնայ ըլլալ, քան թէ աստղանաւով մը անջրպետ արձակուած մարդուն կեանքը: Եթէ պահ մը կարենայինք ձերբազատիլ մեր առօրեան լեցնող սովորամոլութիւններէ ու ընկալեալ վարժութիւններէ, եւ աւելի խորունկ թափանցէինք բնութեան տարրերու կամ մարդու ձեռքով շինուած առարկաներու էութենէն, պիտի մտա – ծէինք որ մեր շուրջ ամէն բան, անխտիր ամէն բան, մէկ գլխաւոր նպատակ ունի: Մեզ սպաննել: Ծառայել որպէս մեզ ըսպաննելիք գործիք մը: Անոնցմէ շատեր երբեք չեն գործադրեր իրենց այդ գըլխաւոր նպատակը: Թերեւս առիթը չեն գտներ: Թերեւս ժամանակը անյարմար կը նկատեն: Ոմանք կը գործադրեն շատ դանդաղ կշռոյթով ու մենք չենք նշմա – րեր իսկ առիկա: Ոմանք ալ օր մը յանկարծակի որոշումով մը գործադրութեան կը դնեն իրենց դիտաւորութիւնը եւ մէկ հարուածով կը սպաննեն մեզ:

Երբեք չեմ կրցած փրկուիլ այն ցըն-ցումէն, որուն ենթարկուած էի օր մը լըսելով որ ծանօթներէս մէկը ձուկ ուտելու ատեն խեղդուած էր: Ձուկի խոշոր փուշ մը կոկորդին խրած էր եւ թիմած էր կոկորդը: Միլիոնաւոր մարդիկ ամէն օր ձուկ կ՚ուտեն ու չեն խեղդուիր, բայց եթէ մէկ հոգի խեղդուած է ձուկի փու – շով, կը նշանակէ թէ ձուկին փուշը մահուան գործիք մըն է եւ ամէն մարդ որ ձուկ մը կ՚ուտէ ու ճաշասեղանէն կ՚ելլէ, մահուան վտանգ մը անցուցած է, գիտնայ կամ չգիտնայ:

Մեծ բարեբախտութիւն է որ մեր առօրեայ կեանքի ընթացքին չենք նշմարեր թէ որքան շատ վտանգներով ու սպառնալիքներով շրջապատուած ենք: Եթէ նըշմարէինք, կեանքը անկարելի կը դառ – նար: Եթէ նշմարէինք, մեր կեանքին ամէն մէկ վայրկեանը կ՚անցընէինք ինքնապաշտպանութեամբ եւ ջղային շրջահայեացութեամբ մը, որ աւելի վնասակար պիտի ըլլար քան օգտակար: Նաեւ անօգուտ: Անօգուտ, որովհետեւ մահուան դէմ միջոցներ ձեռք առնելը, շրջահայեաց ըլլալը չէ, որ մեզ պիտի փրկէր մեզի սպառնացող վտանգներէ:

Բայց առիկա արգելք չէ, որ երբեմն անդրադառնանք թէ կեանքը ամէն վայրկեան մահուան դէմ տարուած յաղթանակի մը հրաշալի արկածախնդրութիւնն է: Մեր առօրեային իւրաքանչիւր վայրկեանը բառին իրական իմաստով վերապրում մըն է, մահուան հազարաւոր հաւանականութիւններու վրայէն յաջող անցք մը, զոր կը պարտինք այնքան մեր ֆիզիքական ուժգնութեան եւ տոկունութեան, որքան բախտին ու դիպուածնե – րուն: Կը տարուիմ մտածելու նոյնիսկ, որ բախտն ու դիպուածը շատ աւելի գերակշիռ դեր կը կատարեն, քան թէ մեր ֆիզիքական տոկունութիւնը: Որովհե – տեւ եթէ մարդիկ իրենց կեանքին մէջ մէկ անգամ միայն մահացու կերպով դոհ կրնան երթալ չար ու անողոք դիպուածի մը,ատոր փոխարէն ամէն օր թերեւս հազար անգամ կը փրկուին չար ու անողոք դիպուածներու մահավճիռներէն:

Շատեր մեր դիմաց կ՚ելլեն ու մեզի կ՚ըսեն. – «Ես կեանքիս մէջ անգամ մը ստոյգ մահէ փրկուած եմ», կամ՝ «Ես իմ կեանքիս մէջ երեք անգամ, չորս անգամ, տասն անգամ ստոյգ մահէ փրկը – ուած եմ»: Ոչ ոք սակայն մեր դիմաց կ՚ելլէ ու մեզի կ՚ըսէ. – «Ես մէկ միլիոն անգամ մահէ փրկուած եմ»: Մինչդեռ ճշմարտութիւնը այս է: Միլիոն անգամ անցած ենք մահուան քովէն: Միայն թէ չենք նայած մահուան աչքերուն մէջ: Որովհետեւ չենք գիտցած թէ կ՚անցնինք մահուան քովէն:

Ռ. Հ.

Լենինականեն…

Մէկը գնում է բժիշկի մօտ:
– Երեխա չեմ ունենայ, ճար էրա, բըժիշկ ջան:
– Գուցէ կնոջիցդ է:
– Չէ, հաստատ գիտեմ, ընձնէն է:
– Ի՞նչ գիտես:
– Պապս էլ չէր ունենայ, հայրս էլ…
– Բա դու որտեղի՞ց ես…
– Կիրովականից:

– Վարդանիկ, ինչո՞ւ ես էդքան ուրախացել:
– Ծառայութիւնից ազատեցին:
– Ո՞վ:
– Բժշկական յանձնաժողովը:
– Ինչո՞ւ ազատեցին:
– Ըշտը գտան, որ երկու ոտս էլ աջ է:

Բժշկական ինստիտուտում ընդունելութեան քննութիւն յանձնելու ժամանակ փրոֆէսօրը կատակով դիմեց Վարդանիկին:
– Քննութիւնը տղաս, թատերական ներկայացում է, պատկերացրէք, դուք դերասան էք, ես՝ հանդիսատես…
– Ճիշդ կ՚ըսես, փրոֆէսօր, հըմը յուշարարին ընչի՞ չես կանչէ, – հարցնում է Վարդանիկը:

Ընկեր Մարգօն իր թոռնիկին տանում է Վարդանիկի մօտ:
– Ի՞նչ է պատահել, – հարցնում է Վարդանիկը:
– Գլուխը ցնցւում է, քթից արիւն է գալիս, աչքերը ցաւում են:
– Ուրի՞շ:
– Փորը թուլացել է, ոտքերը նոյնպէս…
– Ընկեր Մարգօ, նոր թոռնիկ ունենալը աւելի հեշտ է, քան սրան բուժելը, – խորհուրդ է տալիս Վարդանիկը:

Կարօն գնում է բժիշկի մօտ.
– Բժիշկ ջան, էրազիս մէջ ամէն օր Լենինականից մինչեւ Երեւան գնացք կը հրեմ: Մէջքս կը ցաւայ:
– Էգուցուանից հրիր մինչեւ Բայանդուր, մնացածը թող ինձ, որ մէջքդ չցաւայ:
Մի շաբաթ անց Կարօն նորից բժիշկի մօտ է:
– Բժիշկ ջան, կ՚եղնի մէ շաբաթը գիշերները էրազ կը տեսնիմ: Երկու մատուցող կը յայտնուին ու դէմս սառը չիչ պիվա (գարեջուր) կը դնեն: Կէսը դուք խմէք, հա՞…
– Չէ, չի լինի, ես այդ ժամերին Բայանդուրից մինչեւ Երեւան գնացք եմ հրում:

…ԹԻՐԹԵԼՈՎ ԹԷՈԴԻԿԻ
«ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑ»ՆԵՐԸ

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

ՄԻՆԱՍ ՋԵՐԱԶ

Այսօր, Կիրակի, լուռ է շուկան, եւ …ֆլիսի 24 հայ ու քաղում օտար եկե – …ղեցիները մեծագոչ կը հնչեցնեն իրենց …զանգակները: Հոգիները կ՚ամփոփուին, …լու համար կրօնի պատուէրները: Եւ …նչ է կրօնը, եթէ ոչ բարոյականն աստ…ուածացած:
…Կը փութամ ունկնդրել առաւօտեան …արականները Ծղրաշէն Եկեղեցին մէջ, …սքանչելի իր հնարոյր կաթողիկէով: …Կը շէնքին քով, որ հայ ճարտարապե – …տութեան հարազատ տիպերէն մին կը …երկայէ, որքա՛ն տգեղ կ՚երեւին մեր …դարական տաճարները, որոնց ճարտա – …րապետները կարծես թուրք զօրանոցներն …ընդօրինակած են իրենց մտատիպար: Ինչպէս …Երբէք միշտ, կեդրոնական կաթողիկէն …ունի 12 խաչաձեւ ու նրբաւարտ պա – …տուհաններ, առաքեալներուն պատկեր…ներովն անջատուած, մինչ աւետարանիչ…ներուն պատկերները կը պճնեն սորին …անկիւնները: Հայր Աստուած, կա-…թողիկէին գմբէթին մէջ նկարուած, կը …տիրականօրէն ամբողջ հաստատութիւնը: …Արա թանձր սիւներ կ՚ամբառնան կա-մարը, շրջապատելով կաթողիկէն: Խաչկալը, շքեղ ու համաձոյլ, կը բարձրանայ մինչեւ ձեղուն, ծածկելով խորանին եր – կու քովի միջոցներն ալ: Նկարներէն մին կը ներկայէ Տրդատի դարձը, Լուսաւորչի չարչարանքները նկարուած են շուրջանակի: Ժամերգութիւնը կը կատար – ւի անորոշ կերպով ու արտասովոր հապճեպով. արդեօք քահանաները հարուստ ննջեցեալի՞ մը պիտի հասնին:

Ուղղուեցայ դէպի Կուսանաց անապատը դանդաղ քայլերով, յիշելով թէ Ս. Ստեփանոս Եկեղեցիի կիրակնօրեայ ժամերգութիւնը կը սկսի եւրոպեան ժամը 7-ին ու կ՚աւարտի 10-ին: Կը մտնեմ դարպասէն. արդէն մուրացիկ պառաւ մը, թաշկինակը փռած, կը սպասէ ժամուորներուն: Կը թափանցեմ տաճարին մէջ, երկիւղած երէցփոխէն կամ եկեղեցպանէն գնելով ուկեզօծ մոմեր. «Հռոմի մէջ Հըռոմայեցիներուն պէս վարուելու է»: Կանացի ձեռքերու հետքերը կը նշմարուին ամբողջ շէնքին մէջ: Ամէն բան ջինջ է, ճաշակաւոր ու ճոխ: Խորանը, աջակողմեան ու ձախակողմեան միջոցներու տեղ, ունի միշտ նկարազարդ դուռներ, ինչպէս նաեւ ճակատ: Քրիստոսի յարութիւնը նկարուած է կարմիր թաւիշէ վարագոյրին վրայ: Սովորական չորս սիւներէն մէկուն վրայ կախուած է Նախավը – կային նկարը, միւսին վրայ Էջմիածնի պատկերը: Մարմար սալարկը ծածկըւած է արեւելեան ընդարձակ գորգերով, որոնց վրայ կը հանգչի ժողովուրդը երբ եկեղեցական նստարանները գրաւուած ըլլան: Թափուր է վերնատունը, եւ անոր տակ, վանդակապատ կանանոցին մէջ, 10–ի մօտ կիներ կ՚աղօթեն: Աւելի բազմաթիւ չէ ժամուորներուն արական խումբը, որու կէսը կը բաղկանայ մա – նուկներէ: Իշխանուհի կոյսերու պատարագը հազի՛ւ քան ունկնդիր կը գտնէ ուրեմն այս անտարբեր քաղաքին մէջ. մինչ քանի հազար հանդիսականներ պիտի կարենար յանկուցանել ի Կոստանդնու – պոլիս: Սովորական քահանային տեղ, որ Կաթողիկոսին ազգական ծերունի մըն է եղեր, կը պատարագէ չափահաս երէց մը, թուխ ու լուրջ: Իրեն հետ պաշտօն կը վարեն կոյսերը, մին միայն կուղ, միւսներն ընդհանրապէս գիրուկ ու աչագեղ: Սարկաւագուհիները, ոսկեհուռ ուրարներով ծածկուած, սիրուն ջահերու մէջ դրած են իրենց կրած մոմերը, իրենց մատերը դերծ պահելու համար ճարպին կեղտէն: Քշոցներն ու վառերը յանձնուած են երկերկու օրիորդներու, որոնց կուսական կորովը թեթեւ փետուրներու պէս կը բարձրացունէ զանոնք օդին մէջ, երբ հարկ ըլլայ չէշտել արարողութեան կարեւորագոյն մասերը. եւ այն ատեն վաւերը կը ծածանին յաղթական, եւ քշոցները, մատղաշ կոգերու վրայ հաստատուած, կ՚երգեն սարսռալով: Դասին մէջ, չորս մայրապետներ կ՚աղօթեն կանգուն քահանաներու պէս պատկառազդու: Եօթ կոյսեր կը կատարեն դպրութիւն: Ոսկի ժապաւէններով պճնուած լայն շապիկներ, այլազան կերպասներով որոնք իրարու հետ կը մրցին ճոխութեամբ, ձգուած են այս ծաղկահասակ ձայնաւորներուն վըրայ, որոնք, միւս կոյսերուն պէս, պա – հած են իրենց մայրապետական սեւ գըլխանոցը, ճերմակ քօղով պսակուած: Գանձանակին հետ անչշուկ կը շրջագային սինակները, որոնք, կանացի փափկութեան հոսանքէն տաշուած ու կոկուած, կլորիկ թասերու ձեւ առած են: Միայն մասն է որ թանձրացած է. ուրիշ ամէն բան նըրբուած ու յղկուած: Պատարագիչը նախ Ցարն ու կայսերական գերդաստանը կը յիշատակէ. յետոյ կաթողիկոսը, եւ ապա «եկեղեցւոյս առաջնորդն Արխատակէս Եպիսկոպոս»: Սարկաւագուհիներն ու դպրուհիները, միեւնոյն յիշատակութիւնները կրկնելէ յետոյ, կը յարեն «Աննայապատ»ին հիմնադիրներուն անունները: Ժամերգութիւնը կը կատարուի յոյժ կանոնաւոր կերպով: Եղանակները պարզ են ու սրտաչարժ. Գլխաւոր սարկաւագու – հին, նրբաւարտ հասակով ու սեւահուր աչքերով, Ջեփթայէի աղջիկը կը յիշեցունէ ինձ: Այս օրիորդները հարուստ աղնուականներու զաւակներ են, իրենց ծնողներուն կողմէ Աստուծոյ նուիրուած:

(Տար. 12)

(Շար. Ա. էջէն)

բանտարկեալներուն, որոնք Իսրայէլի ձեռքն են: Այս առաջարկը անընդունելի է Իսրայէլի համար:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ զանազան քաղաքներուն մէջ, ցոյցեր տեղի ունեցած են բողոքելու համար երկու Քիւրտերու մահուան պարագաներուն դէմ: Ծանօթ է որ Այտընի բանտը մեռած էին երկու Քիւրտեր («Յառաջ», Օգոստոս 5/6) 35 օրուան հացադուլէ ետք, բայց նաեւ եւ մանաւանդ բախումներէ բանտապահներուն հետ: Շաբաթ օր շուրջ 100 հոգի ձերբակալուած են Իզմիրի մէջ, երբ կը փորձէին Անգարա երթալ, ուր ցոյց մը նախատեսուած էր կիրակի: Մահացած բանտարկեալներէն մէկուն յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Պոլսոյ մէկ արուարձանը, ուր ցուցարարներ բախում ունեցած են ապահովութեան ուժերու հետ: Յուղարկաւորները զանազան լոզունգներով դատապարտած են բանտերու չարչարանքը ու պահանջած որ վերջ տրուի անմարդկային այս պատիժին: Հարցը աւելի եւս բորբոքած է ՍՀՓ կուսակցութենէն քանի մը երեսփոխանէ կազմուած յանձնախումբին տեղեկագիրը. անոնք տեղւոյն վրայ քննութիւններ կատարելէ ետք, Թուրք Արդարութեան նախարարութեան զեկոյցին բոլորովին հակասական պնդումներ ունեցած են: Անոնց տեղեկագրին համաձայն երկու բանտարկեալներու մահուան պատճառը հացադուլը չէ, այլ՝ չարչարանքը:

ՍՀՓ-ի կուսակցապետը Էրտալ Ինէօնիւ իր կարգին քննական շրջապտոյտ մը կատարած է հարաւ – արեւելեան Անատոլուի շրջանները ուր քրտական հարցը օրէ օր աւելի մտահոգիչ բնոյթ կը ստանայ: Լրագրողներու հարցումներուն պատասխանելով, Ինէօնիւ ըսած է թէ իշխանութիւնը բոլորովին ձախողած է շրջանի ահաբեկիչներուն դէմ մղած պայքարին մէջ: Ինէօնիւ խստիւ դատապարտած է Էօզալի կառավարութիւնը, որ փոխանակ ընդունելու դէպքերու տարողութիւնը, կը յայտարարէ շարունակ թէ կացութիւնը հակակշռի տակ առնուած է: Ընդդիմութեան պարագլուխը յայտարարած է թէ քիւրտ անջատողականներուն դէմ պայքարին մէջ Պետութիւնը բոլորովին անզօր է:

Թուրքիոյ Ընկերվարական կուսակցութեան վարչական մարմնի մէկ անդամն ալ ըսած է թէ Արդարութեան նախարարը պէտք է հրաժարի ու ընդհանուր ներում հռչակուի զարմանելու համար պատահածը:

**

Փարիզի մէջ, Սէ – Ժէ – Թէ իր վարդովումը յայտնած է Թուրք դեսպանին ուղղուած հեռագրի մը մէջ, պահանջելով որ հալածանքը քաղաքական բանտարկեալներու դէմ դադրի: Կիրակի օր, 300 Քիւրտեր ալ Էյֆէլի աշտարակը գրաւեցին դատապարտելու համար Քիւրտիստանի «ցեղասպանութիւնը»: Կը սպառնային աշտարակէն նետուիլ: Ի վերջոյ, պարպած են աշտարակը, երբ ապահովութիւն ստացած են որ իրենց յայտարարութիւնը պիտի կարենան կարդալ հեռատեսիլի կայանէ մը:

**

Թուրք արդարադատ իշխանութիւնն ալ հարցաքննութեան մը ձեռնարկած է, Տիյարպէքիրի մէջ զինուորական գործողութեան մը ընթացքին մեռած երեք գիւղացիներու մահուան պարագաները լուսաբանելու համար: Թուրք մամուլին ու համագիւղացիներու վկայութիւններուն համաձայն երեք գիւղացիները կասկածելի նկատուած էին տեղական իշխանութիւններու կողմէ. անոնք կ՚ամբաստանէին քիւրտ մարտիկներու օժանդակած ըլլալով ու իրենց մահը զինուորներու կը նկատուի:

ԹՈՒՐՔԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ առեւտրական յարաբերութիւններու բարելաւումէն ետք, կը ծրագրուի նաեւ աւելցնել սահմանային շրջաններու առեւտուրին տարողութիւնը. այսպէս, երկու երկիրներու միջեւ Սարբ սահմանային անցքէն ետք, կը նախատեսուի բանալ նաեւ Ախուրեանի ու Նախիջեւանի անցքերը: Այս հարցին վերաբերեալ բանակցութիւնները պիտի կատարուին Հոկտեմբերին, Մոսկուա: Ախուրեանի անցքէն պիտի հաստատուի նաեւ երկաթուղային երթեւեկ:

ՄԵՍԽԵԹԻ Թուրքերը որոնք աղգամիջեան բախումներու տեղի տուին Ուզբեկիստանի մէջ, եթէ բանակցութիւնները դրական արդիւնք տան, Ազրբէջան պիտի փոխադրուին: Ինչպէս ծանօթ է, իրենց փափաքն էր վերադառնալ Վրաստանի Ախլցխա շրջանը. սակայն ներկայիս հոն եւս բախումները թատերաբեմ է ու անկարելի է այս վերադարձը: Յատուկ յանձնախումբ մը իրենց առաջարկած է բնակիլ Ազրբէջանի Մուկլին շրջանը, սակայն մերժած են, առարկելով որ անապատային գօտի է. աւոր փոխարէն փափաք յայտնած են հաստատուելու նոյն հանրապետութեան կէնճէ շրջանը որ մօտ է իրենց բնիկ Ախլցխային:

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ երթեւեկը բաւական պիտի խանգարուի Օգս. 15-ի արձակուրդի շաբաթավերջին, քանի որ ելեկտրոնագէտները 4-րդ անգամ ըլլալով գործադուլի շարժումի մը դիմած են Օգս. 10 ժամը 20-էն Օգս. 16 ժամը 8, ինչ որ պատճառ պիտի ըլլայ բազմաթիւ յապաղումներու եւ խանգարումներու: Բանթողներու պահանջն է որ իրենք ալ վայելեն երկինքի ուղեւարներու կանոնագիրը:

ՂԱՍԵՄԼՈՒԻ եւ իր երկու քիւրտ ընկերներու սպանութեան (Վիէննա, Յուլիս 13) 6 էջնոց թղթածրար մը նուիրած էր Լիպերասիոն Երկուշաբթի (Օգս. 7) օր, ուր մանրագնին կ՚ուսումնասիրուէր հարցը: Առանձին յօդուածով մը կը ներկայացուէր Ղասեմլու, խմաստունը, ջերմեռանդ դեսպանը յուսահատ դատի մը: Ըստ քննութեան, բոլոր հետքերը Թեհրան կ՚առաջնորդեն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ԱՆԻԷՌ. – Տէր եւ Տիկին Յարեթ Յարութիւնեան 2000 Ֆր. ի յիշատակ Շ.ի, անոր ժան Ժօռէսի նուիրուած խմբագրականի վերհրատարակութեան եւ «Յառաջ»ի 64-րդ տարեդարձին առթիւ, սրտագին մաղթանքներով թերթին խմբագրութեան:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Պարսամեան Համալիր
Մշակութային Կեդրոն
281, boulevard de la Madeleine
NICE

Կազմակերպութեամբ՝
Կրօն. Ընկր. Վարչութեան

ՈՒՐԲԱԹ – ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 11 – 13

պիտի ցուցադրուին

ՏԻՐ ՎԱՀԱԳՆ

Երիտասարդ Հայ արուեստագէտին գործերը.

Բացում՝ Շաբաթ, Օգոստոս 12, ժամը՝ 18-ին:

Ցուցահանդէսը բաց է ժամը 10էն 20:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Օգոստոս 4-ի խաղերուն արդիւնքներն են. –

Դինամօ Մ. – Դինամօ Թ.	1 – 0
Դնեպր – ԱՐԱՐԱՏ	4 – 2
Պամիր – Շախտեոր	1 – 0
Չերնոմորեց – Սպարտակ	2 – 3
Ռոտոր – Դինամօ Մն.	2 – 1
Զէնիթ – Լոկոմոտիւ	1 – 1

ԱՍՏՈՒԱԾԱՄՕՐ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Օգոստոս 13, Տօն է Վերափոխման Սուրբ Աստուածածնի:

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Կաթողիկոսական Պատուիրակ Հայոց Եւրոպայի

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8.45ին,
Պատարագ ժամը՝ 10.30ին:

Երկուշաբթի, Օգոստոս 14, Յիշատակ է Մեռելոց:

Այսօր ժամը 10-ին, կը մատուցուի պատարագ եւ յաւարտ պատարագի կը կատարուի Հոգեհանգիստ վասն համօրէն Ննջեցելոց:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10.30-ին:

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն:

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Կիրակի, պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի «խաղողօրհնէքի» աւանդական արարողութիւնը:

Սիրով կը հրաւիրուի Լիոնի եւ Շրջանի ուխտաւոր ժողովուրդը սոյն Տաղաւարի հանդիսութեանց: Հաւատացեալներ՝ որոնք Օրհնութեան համար ուխտած են «խաղող» նուիրել կրնան ուղարկել եկեղեցւոյս Դիւանատունը:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8.30-ին:
Պատարագ ժամը՝ 10-ին:
Քարոզ ժամը՝ 11.15-ին:
Խաղողօրհնէք ժամը՝ 11.45-ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ. – Օգոստոս 14, յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11-ին: Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:

ՇԱՐՎԻԷՕ – Ս. ՆՇԱՆ

Կիրակի, Օգոստոս 13, Վերափոխման Ս. Աստուածածնի Տօնին առթիւ եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյ Շնորհալի երգչախումբին կողմէ:

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն:

Երկուշաբթի, Օգոստոս 14, Յիշատակ է Մեռելոց:

Կը կատարուի ժամերգութիւն, որուն աւարտին՝ Հոգեհանգիստ «Վասն համօրէն Ննջեցելոց»:

Կիրակի, Պատարագ ժամը՝ 10.30ին,
Երկուշաբթի, Մեռելոց ժամը՝ 10ին:

ՄԱՐՍԷՅԼ ՍԷՆԹ՚ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Կիրակի, Օգոստոս 13-ին, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝

ՎԱԶԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական խաղողի օրհնութիւն:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8.30ին,
Պատարագ ժամը՝ 10ին,
Քարոզ ժամը՝ 11ին,
Խաղողօրհնէք ժամը՝ 11.45ին:

ՊՈՒԼՎ. ՕՏՏՕ – Ս. ՅԱԿՈԲ

Կիրակի, Օգոստոս 13:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՇԱՆ ԽՋԿՐ. ՔՀՆՅ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Պատարագի աւարտին Խաղողի Օրհնութիւն:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱՄՕՐ ՆԻՍ

ՏՕՆ ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱՄՕՐ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԻՒՆ ԵՒ 61-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Շաբաթ, Օգոստոս 12՝

Ժամերգութիւն
Մատաղի պատրաստութիւն ժամը՝ 16ին:

Կիրակի, Օգոստոս 13՝

Ժամերգութիւն ժամը՝ 9.30ին,
Պատարագ ժամը՝ 10.10ին,
Խաղող-Մատաղօրհնէք ժամը՝ 11.45ին,
Ուխտաւորի սեղանը Պարսամեան Համալիրէն ներս ժամը՝ 12.30ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՏԱՐՕՆ Ծ. ՎՐԴ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ

մասնակցութեամբ՝ Սարկաւագաց եւ Դպրաց Դասի:

ԾՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն – Ժեռոմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնս, ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները՝ Լուիզ Նէվշէհիրլեանի մահուան առթիւ. –

Տիկին Արշամ Պապայեան 500, Սէն-Ժեռոմի Կապոյտ Խաչի Զավօ Շանթ մասնաճիւղը 500 Ֆր. Համազգային դպրոցին: Տէր եւ Տիկին Ժագ Սամուէլեան 300 Ֆր., Յովհաննէսեան ընտ. 300, Արթիւր Նէվշէհիրլեան, Սերժ Նէվշէհիրլեան, Այրէ Տիկին Համբարձումեան 200-ական Ֆր., Գարա ընտանիք 150, Տիկին Էլիզ Յակոբեան, Նաճարեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Մաթոսեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Դաւիթեան, Մինասեան եղբայրք, Փօլ Նէվշէհիրլեան, Տէր եւ Տիկին Արմենակ Ենովքեան, Աբրահամեան ընտանիք 100-ական ֆրանք:

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 40 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕԳՈՍՏՈՍ 9
MERCREDI 9 AOUT 1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.074
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.074

ՀԱՅԱՆԸՊԱ՞ՍՏ ՑՈՅՑ ԲԱՔՈՒԻ ՄԷՋ

Մեր նախորդ թիւով, լայն արձագանգ տուած էինք վերջին մտահոգիչ լուրերուն, զորս ստացած էինք, նոյն օրը Երեւանէն:

Երեքշաբթի առտու է միայն, որ փարիզեան կարգ մը օրաթերթերը (Իւմանիթէ, Քոթիտիէն տը Փարի, Լիպերասիոն) կ'արձագանգէին Բաքու սպաննուած երկու Հայերու լուրին, կարգ մը յաւելեալ մանրամասնութիւններ տալով ազրպէյճանական աղբիւրէ: Իւմանիթէ հազիւ քանի մը տող յատկացուցած էր, մինչ Քոթիտիէն եւ մանաւանդ՝ Լիպերասիոն աւելի լայն տեղ կու տային: Ըստ առաջինին, երկու Հայեր սպաննուած էին Բաքու «բախումներու ընթացքին Ազերիներու հետ», ինչպէս յայտարարած է Ազրպէյճանի Արտաքին Նախարարութեան խօսնակը՝ Մուսա Մամետով, որ աւելցուցած է թէ «Ազերիներ ալ վիրաւորուած են»:

Բաքուի մշակութային կապի կեդրոնի մէկ անդամն ալ՝ Նաւիմ Ռահիմով յայտնած է թէ Ազերի մը դանակով վիրաւորուած է եւ ուրեմն՝ «Ազերիները այն ատեն որոշած են վրէժ լուծել: Կրակի տուած են տուն մը եւ սպաննած երկու Հայեր»: Աւելցուցած է որ բանակը, որ միշտ կը պահպանէ լուսարգելը, չէ միջամտած: Ոչ մէկ լուր տրուած է այս մասին միութենական մամուլին մէջ: Ռահիմով ըսեր է նաեւ որ Շաբաթ իրիկուն, ցոյց մը համախմբած է շուրջ «50 հազար հոգի» ի պատասխան «Ժողովրդական Ճակատի մը համար նախաձեռնութեան խմբակ»ի մը կոչին: Ասոնք նպատակ ունին եղեր պայքարելու հակահայ զգացումներու դէմ...:

Այս տեղեկութիւնը բաւած է, որ Լիպերասիոն հապճեպ եւ բաւական անմիտ խորագիր մը դնէ իր տուած նոյն լուրին վրայ՝ «50 ՀԱԶԱՐ ՀԱՅԵՐ ՑՈՅՑ Կ'ԸՆԵՆ ԲԱՔՈՒ»...:

Այս անհեթեթ խորագիրը կրող լուրը չի տարբերիր միւսներէն, քանի աղբիւրը Մամուլի Ֆրանսական Գործակալութիւնն է: Յաւելեալ կայ սա մանրամասնութիւնը, որ այդ խմբակը (Ժողովրդական Ճակատի մը), «Հայամիտ», կոչ ըրած է ընդհանուր գործադուլի Օգս. 14էն սկսեալ: Այդ ձեւով, կը յուսայ ճնշում բանեցնել իշխանութեանց վրայ ձեռք ձգելու համար լուսարգելքին ջնջումը, իրենց շարժումին պաշտօնական ճանաչումը, Հայերու դէմ հալածանքներու դադրեցումը եւ նոր ընտրութիւններ Ազրպէյճանի երեսփոխաններու ամբողջութեան համար, այն առարկութեամբ, որ այդ երեսփոխանները ժողովրդավար պայմաններու մէջ չընտրուեցան, անցեալ Մարտին:

Ըստ մեր ունեցած հաւաստի ու ձեռնհաս աղբիւրի տեղեկութեանց, այս խմբակը «հայամիտ» ոչինչ ունի եւ տրուած այս լուրը չի կրնար համապատասխանել հարազատ իրողութեան մը: Փոքր շարժում մըն է այս ճակատը, որու նպատակը եղած է, դեռ ամիսներ առաջ, որոշ չափով ճերմակ հանել Ազրպէյճանի երեսը եւ ցոյց տալ որ «մենք ալ ժողովրդավար շարժում ունինք»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ կացութիւնը չի հանդարտիր: Սուրիա կը շարունակէ կործանել երկիրը ռումբերով, հրասանտերով, հրթիռներով: Երկուշաբթի օր 7 մեռեալ եւ 18 վիրաւոր եւս կ'աւելնային: Զօր. Աուն կոչ ըրած է Կորպաչովի որ դադրեցնել տայ «Լիբանանցի ժողովուրդին բնաջնջումը, որու ձեռնարկած է Սուրիա, որ խորհրդային զէնքեր կը գործածէ»:

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ սպասարկութիւնները՝ ԷՖ – Պի – Այ–ը, կը հաստատեն որ կախուած անձը, զոր քննած են զրկուած տեսոյթին վրայ՝ գնդ. Հիկկինս է: Կարելի չէ եղած սակայն ճշդել թէ ե՞րբ մեռած է:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ բանտերուն մէջ մթնոլորտը կը վատթարանայ: Շուրջ 1500 բանտարկեալ եւս հացադուլի դիմած են բողոքելու համար երկու Քիւրտերու մահուան պարագաներուն դէմ: Ասոնք կը պահանջեն նաեւ որ վերցուին ապահովութեան շատ խիստ միջոցները, որոնք կը կայանան սնունդի նուազումին եւ այցելութեանց սահմանափակումին մէջ: Արդարութեան նախարարը՝ Սունկուրլու յայտարարած է որ չորս բանտերու մէջ տարածուած է հացադուլը, բայց մերժած է ընթացք տալ պահանջներուն:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԵԾ ԴԷՄՔԻ ՄԸ՝ ՊԷՕՎ - ՄԷՐԻԻ ՄԱՀԸ

1944 Դեկտեմբեր 18–ին էր որ լոյս կը տեսնէր «Մոնտ»ի առաջին թիւը: Հիմնադիրն էր Իւպէր Պէօվ – Մէրի, որ թերթին գլուխը պիտի մնար մինչեւ 1969: Սիրիւս գրչանունին տակ, կը ստորագրէր թերթին խմբագրականները:

Ծնած էր Փարիզ 1902–ին, նախնական եւ երկրորդական ուսումները կատարած կրօնական շրջանակներու մէջ, ապա՝ հետեւած իրաւաբանութեան: Լրագրութեան նուիրուած է կանուխէն, բայց 1938–ին է որ իր կեանքը նոր ուղղութիւն մը պիտի առնէ եւ ճակատագրական դեր խաղայ յետագայ իր ասպարէզին համար: Արդարեւ, Թան–ի թղթակից է Փրակայի մէջ (հոն էր 1928–էն ի վեր, որպէս տնօրէն ֆրանսական հիմնարկի իրաւագիտական եւ տնտեսական ճիւղին) եւ կը վրդովի նկատելով որ «իր» թերթը համամիտ է Միւնիխի համաձայնագրերուն եւ իր թղթակցութիւնները «անդամահատուած» են, կը սրբուին ինչ որ կը գրէ Չեխոսլովաքիոյ ի նպաստ: Կը հեռանայ Թանէն: Յետոյ՝ պատերազմ, դիմադրութիւն, ազատագրում: 1944, Տը Կօլ եւ իր շրջապատը կը փափաքին որ ձեռնհաս թերթ մը լոյս տեսնէ գլխաւորաբար արտաքին քաղաքականութեան մարզին մէջ: Եւ հոս է ամէնէն յատկանշական հակասութիւնը: Արդարեւ, հիմնուած իշխանութեան նախաձեռնութեամբ, Լը Մոնտ խորհրդանիշն իսկ կը դառնայ անկախ մամուլի, քննադատական մտքի, նոյնիսկ՝ տեսակ մը հակիշխանութիւն: Այս իրողութիւնը, պարզ է, չզայրացուցած էր Տը Կօլը: Չէր հանդուրժեր Սիրիւսի տեւական քննադատութիւնները: Յիշելով Կէօթէի մէկ բանաձեւումը, օր մը ըսած էր Սիրիւսի համար՝ «Մարդը որ ամէն բան կ'ուրանայ»:

Մինչեւ այսօր, հիներուն համար՝ «որոնք շատ չեն այլեւս» կը խոստովանի Ա. Ֆոնթէն, կը մնար փաքրոնը: Բծախնդիր, ուղղամիտ, ողջամիտ, Պէօվ – Մէրի կարճ ժամանակի մը մէջ, կրցած էր «Մոնտ»ը վերածել որակաւոր ֆրանսական մեծ օրաթերթի մը:

Համբաւաւոր մնաց նաեւ իր յոռետեսութեամբ. ինք լաւագոյնս զայն սահմանած է 1969, Յուլիս 22–ին երբ Ամերիկա եւ Խորհրդային Միութիւն կը մրցակցէին Լուսնի նուաճումին համար. – «Սերունդէ սերունդ, Սիսիփոս ուրախ – զուարթ, մտահոգ կամ չարչրկուած, անընդհատ կ'իրագործէ իր ճակատագիրը: Ամէն մէկ յաջողութեան վաղորդայնին, իր բուն խորհուրդը կը մնայ, իրեն համար՝ բոլորէն ամէնէն անմիջականը եւ ամէնէն անըմբռնելին: Պիտի կարենա՞յ երբեք դադրիլ հարցուփորձելէ իր իմացականութիւնը կամ հաւատքը եւ անոնց հարց տալէ. – «Այո՛, բայց, ինչո՞ւ»:

Իր մահով, մեծ լրագրող մըն է, բառին լրիւ իմաստով որ կ'անհետի, շրջանի մը մէջ, ուր այնքան հազուադէպ են եւ սակայն այնքան անհրաժեշտ նման դէմքեր:

ԹԱԼԱԹ ՉԷ ՈՒԶԱԾ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ԸԼԼԱԼ ՀԱՅԿ. ՋԱՐԴԵՐՈՒՆ

«Ճումհուրիյէթ», Յուլիս 28–ի թիւով լոյս ընծայած է Մէլիհ Ճէվտէթ Անտայի 1986–ին գրած մէկ յօդուածը «Թալաթ փաշայի վերջին խօսակցութեանց» նուիրուած, «Թալաթ փաշայի յուշերը» գիրքին առիթով: Յօդուածագիրը, յիշեալ գիրքէն մէջբերումներ ընելով, կը նշէ որ Թալաթ Փաշա, դատավարութեան չենթարկուելու համար Թուրքիայէ խոյս տալէ վերջ իսկ, տակաւին չէր դադրած «Պաշվէգիլ»ի նման խօսելէ: Անգլիացիներուն հետ սեղան կը նստէր ու կը խօսէր Թուրքեւանգլիական բարեկամութեան մասին: Ո՞րկէ կ'առնէր արդեօք այս իրաւասութիւնն ու ուժը:

Յօդուածին սկիզբը Մէլիհ Ճէվտէթ Անտայ կը պատմէ Հիւսէյին Ճահիտ Եալչընէն լսուած դրուագ մը: Ճահիտ Եալչըն խմբագրատան մէջ անգամ մը Թալաթ Փաշան կը ներկայացնէ ֆրանսացի գրողի մը: Քիչ մը խօսելէ վերջ, երբ Թալաթ Փաշան կը հեռանայ իրենց քովէն, Ֆրանսացին անոր ետեւէն «Իրական գնչու մը» կ'ըսէ: Ճահիտ Եալչըն կը մտահոգուի. «Աման, ցած ձայնով խօսեցէք, չլսէ» կ'ըսէ, Ֆրանսացին կ'առարկէ.

– Ի՞նչ կ'ըլլայ որ, Գնչու ըլլալը ամօ՞թ է:

Թալաթ Փաշա ուրիշ լրագրողի մը քով երթալէ վերջ, անոր սապէս կ'ըսէ.

– Մարդը կարծես զիս իբրեւ գնչու կնքեց:

Յօդուածագիրը սապէս կը շարունակէ.

«Գնչու կոչուած ըլլալուն դիմաց հակազդեցութիւն ցոյց չտալը Թալաթ փաշայի կողմէ ցուցաբերուած լաւ ու քաղաքակիրթ կեցուածք մըն էր, բայց ան աւելի վերջ, իր յուշերուն մէջ, կը ջրէ Գնչու ըլլալուն մասին պնդումները եւ կը պատմէ որ իրական Թուրք ընտանիքի մը զաւակն է:

Յօդուածին ուրիշ մէկ բաժնին մէջ հետեւեալը կը կարդանք. –

«Անգլիոյ Գաղտնի Գործակալութեան պաշտօնավարներէն Օպրի Հէրպէրթ իր յուշերը սապէս կը սկսի.–

Զինադադարէն մէկ օր վերջ Թալաթ Փաշա ինծի նամակ մը ղրկելով յայտնեց թէ ինք պէտք չէ պատասխանատու նկատուի հայկական ջարդին, թէ ինք ի վիճակի է ատիկա փաստելու եւ թէ շատ ալ կ'ուզէ փաստել: Նամակին մէջ կ'աւելցնէր որ Թուրքիոյ ու Անգլիոյ միջեւ լաւ յարաբերութիւնները երկու երկիրներուն ի նպաստ պիտի ըլլան եւ թէ ինծի հետ տեսակցելու համար պատրաստ էր գալու ուր որ ուզէի: Իրեն պատասխանեցի որ շատ գոհ էի լսելէ թէ ինք պատասխանատու չէր հայկական ջարդին, բայց թէ մեր տեսակցութիւնը որեւէ օգտակարութիւն պիտի չունենար»:

Ուրիշ բաժնի մը մէջ Օպրի Հէրպէրթ սապէս կը շարունակէ իր յուշերը Թալաթ Փաշայի մասին:

«Իրեն հարցուցի թէ յաճախակի կերպով կը խորհի՞ արդեօք թէ իրեն դէմ մահափորձ մը կրնայ կատարուիլ: Բնաւ չէր մտածած այդ մասին: Զարմացայ: Ո՞վ կրնար չախորժիլ իրմէ: Ըսի որ, թերթերուն գրածներէն վերջ, Հայերը կըրնային վրիժառութեան դիմել: Կարեւորութիւն չտուաւ»:

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մայր Աթոռիս դիւանը երջանիկ է աւետելու մեր սուրբ եկեղեցւոյ եւ հայ հաւատաւոր ժողովրդին ի Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի, որ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը եւ Մայր Աթոռիս ճարտարապետների յանձնաժողովը, ի նշանաւորումն Հայաստանում քրիստոնէութիւնը պաշտօնական կրօն հռչակուելու հազարեօթնհարիւրամեակի, 1989 թուականի Յուլիսի 14–ի համատեղ նիստում որոշեցին մայրաքաղաք Երեւանում կառուցել մի մեծաշուք եկեղեցի հայկական դասական ճարտարապետական ոճի հիման վրայ, որտեղ շուրջ երկու հազար հինգ հարիւր հաւատացեալներ կարողանան միատեղ աղօթել:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

Յուլիս 18, 1989 թ.
Ս. Էջմիածին

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶՈՒԹԻՒՆ

• ԵԴ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ ՅԱՋՈՂ ՎԱՌՆԱՅԻ ՄԷՋ

Շահինեան ու Ազարեանները, Ողիմպիականի ախոյեաններ, չունեցան իրենց արժանի յաջորդները: Հայաստան զուրկ է ներկայիս բարձր մակարդակի մարմնամարզիկներէ (ժիմնասթ): Յուսատու էր Եդ. Գէորգեան՝ որ, 1986–ին, Պրիւսէլի մէջ, շահեցաւ առաջնութիւնը «Մասթըրզ»ի մրցաշարքին եւ արժանացաւ տեղական մամուլին գնահատանքին: Բայց, անկէ ի վեր, գրեթէ չէր գրուած այլեւս իր մասին: Ունեցած է վնասուածքներ քանի մը անգամ:

Կը թուի թէ Գէորգեան գտած է վերջերս լաւագոյն մարզավիճակ մը, քանի որ Վառնայի մէջ, բանակայիններու ըսպարտակիատային, շահած է մրցանակներ: Առաջին եղած է պտտաձողի (պառֆիքս) վրայ:

Երեւանցի մարզիկը 25 տարեկան է, ինչ որ շատ է արդէն բարձր կարգի մարմնամարզիկի մը համար Խորհրդային Միութեան մէջ՝ ուր ախոյեան են ընդհանրապէս ճկուն անչափահասներ:

ՖՈՒԹՊՈԼ

• ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ի հաշիւ Խորհրդային Միութեան բաժակի 1/8–րդ աւարտականին, Արարատի մրցակիցը պիտի ըլլայ Մոսկուայի Դինամոն: Մրցում՝ երթուդարձ: Առաջին խաղը նախատեսուած է Նոյեմբեր 12–ին համար:

**

Յիշենք որ Վալանսի Հ.Մ.–ը Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի ախոյեանութեան իր անդրանիկ մրցումը կը խաղայ այս շաբաթ Վալորիսի մէջ: Անցեալ մրցաշրջանին արդիւնքները՝ պարտութիւն Վալանսի մէջ 1 – 0 եւ հաւասար դարձ մրցման՝ 2 – 2:

**

Արարատի թէքնիք ղեկավարութիւնը յանձնուած է երրեակի մը՝ զոր կը գըլ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ ԼԱԶԱՐԵԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Ա. ՍԱՖԱՐԵԱՆ

Պետական պաշտօնեայ ու կրօնաւոր հասցնելու նպատակով, 1815–ին Մոսկուայի մէջ Լազարեան ճեմարանին բացումը կարեւոր իրադարձութիւն մըն էր հայ մշակութային կեանքին մէջ: Ճեմարանի ծրագիրը տեղ տուած էր նաեւ հրատարակչական գործին:

1828–ին Լազարեան եղբայրները Մոսկուա կը փոխադրեն 1811–ին Պետերբուրգի մէջ հիմնուած Յովսէփ քահանայ Յովհաննիսեանի տպարանը: 1848–ին, երբ մշակուեցաւ ու հաստատուեցաւ ճեմարանի կանոնադրութիւնը, որոշուեցաւ նաեւ տպարանին տեղն ու գործելակերպը:

Մինչեւ 1857 տպարանը մէկ սենեակ էր միայն, երկու տպագրական մեքենայ կար, ու հայերէն, ռուսերէն, վրացերէն, ֆրանսերէն, լատիներէն, արաբական տառատեսակներ: Այդ թուականին Լազարեանները Վիեննայի Մխիթարեաններէն կը գնէին ժամանակի լաւագոյն տառատեսակները. անոնք ստեղծեցին նաեւ սեփական տառաձուլարան:

Սակայն տպագրական աշխատանքը լաւ չէր կազմակերպուէր, ու Յովհ. Լազարեան 1858ին ճեմարանի վարչութեան ուղղուած նամակով մը կը գանգատի այս մասին: Ան կը գրէ. – «տպարանը միշտ գէշ կառավարուած է, այդ պատճառով ոչ մէկ շահ կը բերէ»:

ԺԹ. դարու յիսունական թուականներուն, առաջին քայլերը կ'առնուին ճեմարանը եւ անոր տպարանը լուսաւորութեան, գիտութեան ու յատկապէս հայագիտութեան զարգացման կեդրոն դարձնելու: Իր հրատարակչական ծրագրերուն իրագործումին ձեռնամուխ կ'ըլլայ փրոֆ. Ստեփանոս Նազարեան:

1854-ին ան ճեմարանի վարչութենէն կը խնդրէ որ թոյլատրեն «Ռոսիա» պարբերականին հրատարակութիւնը. անիկա որպէս օղակ պիտի ծառայէր հոս– հոն ցրուած հայ համայնքներու միջեւ: Դիմումը կը մերժուի գրաքննիչի բացակայութեան պատճառով: Լազարեան կը գրէ. – «Ձեզի յայտնի է որ Մոսկուայի մէջ արեւելեան լեզուներով քիչ թիւով գիրքեր կը տպուին, ուրեմն միջնորդել յատուկ գրաքննիչ նշանակելու համար հայերէն միայն մէկ պարբերականի պատճառով, հակառակ փափաքիս, անյարմար է...»:

Մոսկուայի հայերէն հրատարակութիւններուն համար կար միայն կրօնական գրաքննութիւն. իսկ աշխարհիկ գիրքերը Թիֆլիս կը ղրկուէին, յետագային նաեւ Պետերբուրգ:

Նազարեան չի յուսահատիր. 1856-ին կը դիմէ Պետերբուրգի գրաքննական կոմիտէին, պարբերական հանդէս հրատարակելու արտօնութիւն խնդրելու: 1857-ին, դիւրացնելու համար այդ հանդէսին հրատարակութիւնը, ճեմարանի վարչութեան կը դիմէ, տպարանը վարձելու խնդրանքով: Սակայն խնդրանքը անպատասխան կը մնայ:

1858–ին Յովհ. Լազարեան կ'ուզէ բարելաւել տպարանը ու կ'առաջարկէ Մկրտիչ Էմինին զայն վերակառուցանել: Մկրտիչ Էմին եօթը տարուան համար վարձակալական պայմանագիր կը կնքէ ճեմարանի վարչութեան հետ: Նոր, արագատիպ մեքենաներ կը գնուին, կ'աւելնայ բանուորներու թիւը: 1861–ին տպարանին մէջ կ'աշխատէին աւելի քան 25 գործաւորներ:

Էմինի վարձակալութեան տարիներուն հրատարակչական գործը կ'աշխուժանայ: Լոյս կը տեսնեն Չամչեանի «Հայոց լեզուի քերականութիւն»ը, ուսումնական ծրագրեր եւայլն: 1862–ին տպարանը ի վիճակի էր հայերէն, ռուսերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, յունարէն, վրացերէն, թրքերէն, արաբերէն, ղպտերէն լեզուներով բարձրորակ հրատարակութիւններ կատարելու:

Այդ շրջանին լոյս տեսած են Ստ. Նազարեանի ու Մ. Նալբանդեանի «Հիւսիսափայլ»ը. Մ. եւ Զ. Մսերեանցներու «Համբաւաբեր Ռուսիոյ» եւ «Ճռաքաղ»ը: Նոյն ժամանակի կարեւոր գործ մըն է միջնադարեան հայ հեղինակներու գործերուն հրատարակութիւնը: Այս ուղղութեամբ առաջին քայլերը առած էր Մկրտիչ Էմին 1853 – 1854 թուականներուն: Հրատարակելով միջնադարեան հայ հեղինակներու առանձին գործերը, ան կ'առաջարկէ Լազարեաններուն որ գնեն ու իրենց միջոցներով հրատարակեն ամէնէն նշանակալից հինգ պատմիչներու՝ Ստ. Օրբելեանի, Մ. Կաղանկատուացիի, Վարդան Բարձրաբերդցիի, Մխիթար Այրիվանեցիի եւ Ուխտանէսի երկերը: Հինգ տարուան նամակագրութենէ ետք Լազարեանները կը համաձայնին:

Առաջին գործը 1860–ին լոյս կը տեսնէ. Մ. Կաղանկատուացիի «Աղուանից աշխարհի պատմութիւն»ն է: Յաջորդաբար կը հրատարակուին միւսներն ալ, բացի Ուխտանէսի «Պատմութիւն»էն: Հակառակ որ հրատարակչական գործը հետզհետէ աւելի լայն թափ կը ստանար, սակայն 1862–ի շեմին շահութաբեր չդարձաւ: Մ. Էմինը չկարենալով վարձակալական պայմանագիրը յարգել, պայմանաժամէն աւելի կանուխ կը ձգէ տպարանը: Նոր վարձակալը մոսկուացի վաճառականի մը տղան է: Անատոլի Մամոնով: Այդ ժամանակէն արդէն կը կրճատուի հայերէն հրատարակութիւններու թիւը:

Տպարանի բանուորներուն ծանր վիճակին մասին տողեր կան Ղ. Աղայեանի այդ տարիներու յուշերուն մէջ: Ան որպէս գրաշար կարճ ժամանակ մը հոն աշխատած է, ու կը գրէ. – «Մենք տեղաւորուեցինք տպարանի բանուորների բնակարանը: Լուսաւորեալ անուանուած քաղաքները այնպիսի խաւար ու մութ անկիւններ ունէին, որ Ասիայի ոչ մի խաւար քաղաք չունի: Այն բնակարանները, որոնց մէջ կենում էին Մոսկուայի բանուորները, շատ եւ շատ ստոր էին մեր ամենայետին գիւղի ախոռից եւ հաւարնից: Այն սնունդը որ նրանք էին ստանում, տասնապատիկ վատ էր, քան թէ մեր շներին լակն ու լափը»:

1860–ական թուականներուն դրամական նուէրները գրեթէ կը դադրին ճեմարանին: 1861–ի յեղաշրջումը ծանր հարուած եղաւ ճորտատէր Լազարեաններուն:

1866–ին որոշուեցաւ տպարանը վաճառել: Յայտարարութիւններ տպուեցան թերթերու մէջ, սակայն գնորդ չգտնուեցաւ: Վերջապէս զայն գնեց Անատոլի Մամոնով: 1872–ին արաբական բանասիրութեան փրոֆէսօր Մարկոսի նախաձեռնութեամբ ճեմարանի դրադարանին մէջ արեւելեան գրականութեան յատուկ բաժին բացուեցաւ. իսկ 1880 – 1890–ին Լազարեան ճեմարանը վրացագիտական գրականութեան հրատարակութեան կարեւոր կեդրոն դարձաւ:

Տպարանին փակումէն ետք մինչեւ 1890–ական թուականները ճեմարանի խորհուրդը հայերէն գիրք չէ հրատարակած: Պատճառները բազմազան են. մեծ քանակութեամբ հայերէն գիրք մնացած էր պահեստներուն մէջ, յետոյ 1870 – 1880–ական թուականներուն պակսեցաւ հայ աշակերտութեան թիւը: Իսկ տպագրուած ուսումնական գրականութիւնը կ'ամբողջանար Անդրկովկասի ու Վենետիկի, Պոլիսի հրատարակութիւններով: 1890–ական թուականներուն Մոսկուայի տարբեր տպարաններէն լոյս տեսան Մկրտիչ Էմինի ազգագրական փոնտի հրատարակութիւնները, Խալաթեանի, Յովհաննիսեանի աշխատութիւնները եւայլն: Իսկ ճեմարանի վարչութեան որոշումով հայերէն հրատարակութիւններ կը կատարուէին մինչեւ 1917:

**

Լազարեան ճեմարանի տպարանը մեծ դեր ունի հայ գրատպութեան պատմութեան մէջ: Հոնկէ լոյս տեսած հատորներու մէջ մեծագոյն խումբը կը կազմէ ուսումնական գրականութիւնը: Անոնք կ'ունենային մեծագոյն տպաքանակը (1200 կամ 600 օրինակ): Կը ղրկուէին նաեւ Ռուսաստանի հայկական դպրոցներու գրադարանները: Պահուած ցանկ մը կուտայ այդ դպրոցներուն վայրերը, Թիֆլիս, Երեւան, Ագուլիս, Ստաւրոպոլ, Օտեսա, Սիմֆերոպոլ, Կարասուբազար, Օրտուպազար, Ալեքսանդրապոլ, Գորի, Թելաւի, Բաքու, Վամախ, Շուշի, Ախալցխա եւայլն:

Հրատարակութիւններու երկրորդ խումբը կը կազմեն կրօնադաւանաբանական հատորները. կանոնագիրներ, սաղմոսագիրքեր, եկեղեցական օրացոյցներ, զանազան աշխատութիւններ:

Առանձին խումբ կը կազմեն ռուս միապետներու եւ Լազարեաններու ձօնուած գիրքերը: Ճեմարանի միջոցներով գիրք հրատարակել կը նշանակէր զայն հրատարակել Լազարեաններու ծախքով: Ուստի հրատարակութեան պայմանագրին մէջ կը ճշդուէր թէ հեղինակը պարտաւոր է գիրքը Լազարեաններուն նուիրելու: Այս պարագան դժգոհութիւններու պատճառ կ'ըլլար: Ռափայէլ Պատկանեան նամակի մը մէջ կը գրէ. – «Պր. Լազարեանք մի գրոշ դուրս չեն հանել իրանց գրպանիցը, եթէ վստահ չլինէին, որ այդ նոր խունկ պիտի լինի նոցա կուռքի, սնափառութեանը առաջ»:

Շատ հեղինակներու, նոյնիսկ ճեմարանի դասախօսներու եւ աշխատակիցներու գործերը որոնք կը տպագրուէին ուրիշ մեծահարուստներու միջոցներով, լոյս կը տեսնէին ուրիշ տպարաններու մէջ:

Լազարեանի տպարանը իր տեղն ունի նաեւ մեր ժողովուրդին հանրային – քաղաքական կեանքին մէջ: Օրինակ, 1854 Դեկտեմբերին հոն մտերմացած են Ս. Նազարեան ու Մ. Նալբանդեան: Այդ մտերմութիւնը յանգած է «Հիւսիսափայլ»ի հրատարակութեան: Այդ շրջանը Լէոյի արտայայտութեամբ «Մոսկուայի գաղութի ազդեցութեան ամենափայլուն ժամանակն էր: Վիպագրութիւնը, բանաստեղծութիւնը, թատերագրութիւնը, միացած ազդու հրապարակախօսութեան հետ, այնպիսի հեղինակութիւն տուին Մոսկուայի հայ գործիչներին, որ թւում էր, թէ Հայոց նոր գրականութիւնը ընդմիշտ իրա համար անշարժ բնակութեան վայր է ընտրել Ռուսաստանի հին մայրաքաղաքը»:

ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ Ե՛Ի ԱՅՍՏԵՂԻՑ, Ե՛Ի ԱՅՆՏԵՂԻՑ

ԱՐԹԻՒՐ ՓԷԼԷՇԵԱՆ

Արեւոտ օր էր: Բայց ոչ շոգ...

Աշուն էր:

Փողոցում քիչ էին մարդիկ: Սրճարանում նոյնպէս: «Անի» հիւրանոցի առաջին յարկում էինք նստած երկուսով՝ դէմ դիմաց եւ սուրճ էինք խմում: Ես էի եւ Մինասը: Մենք ընկերներ չէինք եղել, բայց յարգանքով էինք վերաբերւում մէկս միւսին: Խօսում էինք արուեստից՝ ես իմ կինոյի, իսկ ինքը «Գայեանէ»ի ձեւաւորման մասին: Ես շատ յոգնած էի եւ դժգոհ: Մեծ բարդութիւններ էին առաջացել իմ նոր սկսած «Տարուայ եղանակներ» ֆիլմի կապակցութեամբ:

Նա ինչ – որ բան էր խծբծում թղթէ անձեռոցիկի վրայ եւ մերթ ընդ մերթ նայում ինձ: Ես խմում էի սուրճս եւ նայում նրան:

Ասում են, որ կան մարդիկ, յատկապէս արուեստի բնագաւառում, որոնց աչքերն են արտայայտում կամ էլ մարմնաւորում նրանց հոգու էութիւնը: Կան մարդիկ, որոնց դէմքն է, մօրուքը կամ էլ, առնենք, շարժուող ճակատն է արտայայտում այդ ամէնը: Եւ կան այնպիսիները, որոնք չնայած իրենց առաջացած տարիքին, երեխայի նման մատը դնում են բերանը եւ դրանով ցանկանում տպաւորութիւն թողնել՝ իբր այդպէս «անմեղ» ու «անպատօրէն» շատ են խորասուզուած մեծ եւ խոր ստեղծագործական մտքերի մէջ:

Ինձ չէր զարմացնում Մինասի գեղեցիկ դէմքը եւ ոչ էլ նրա սիրուն, սեւ ու մեծ աչքերը: Նրանք ինձ ոչինչ չէին ասում:

Ես ապշած էի նրա թեւերի մաշկի սպիտակութեան վրայ: Ինչքա՜ն ազնուութիւն կար դրա մէջ: Դեռ դպրոցական տարիներիս (այդ հիմա եմ յիշում), ասում էին, որ ֆիզիկայի օրէնքով ծիածանի եւ ամբողջ աշխարհի բոլոր գոյների միացութիւնը բերում է եւ յանգում միայն մէկ գոյնի՝ սպիտակի: Միգուցէ Մինասի կախարդական գոյների զգացողութիւնը մարմնաւորուած էր նրա ճերմակ, մաքուր եւ սպիտակ մաշկի մէջ: Ի՛նչ իմանաս...

Մենք շարունակում էինք խօսել ... Յետոյ նա մեկնեց ինձ այդ անձեռոցիկը ասելով, – Արթիւր, սա ինձնից քեզ յիշատակ: Դա իմ՝ այդ պահին յոգնած դիմանկարն էր, մակագրուած իր կողմից:

Անցաւ ժամանակ: Մի կերպ վերջացրնում էի ֆիլմս:

Մինասը չկար: Նա մահացել էր:

Եւ, ահա մի քանի ամիս յետոյ, տեսայ զարմանալի մի երազ:

Սպիտակ, անծայրածիր մի անապատ...

Ճերմակ ու մաքուր...

Արեւոտ օր էր, բայց ոչ շոգ...

Աշուն էր, բայց ոչ ոք չկար այնտեղ:

Եւ այդ ահռելի, անմարդաբնակ մեծ անապատի կեդրոնում մի փոքրիկ, մկան բնի չափ անցք: Մօտը՝ աւազի մէջ խրուած մի փոքրիկ ցուցատախտակ: Վրան գրուած. «ԱՐԹԻՒՐ ՍԱ ՓՈԽՈՒՄ Է ՄԵՐ ՆՊԱՏԱԿԸ – Մինաս»:

Ես այդ երազը պատմեցի նկարիչ Յ. Յակոբեանին: Նա շատ զարմացաւ եւ առաջարկեց որ այդ մակագրութիւնը դրուի Մինասի շիրմի քարին: Ես առարկեցի, համարելով որ դա ճիշդ չէ, երազը տեսել եմ ես եւ ոչ թէ Մինասը, հետեւաբար այն պէտք է գրել միայն իմ շիրմին՝ մակագրուած հէնց Մինասի կողմից: Չէ՞ որ դա նրա յիշատակն էր՝ ուղղուած ինձ, այս անգամ էլ այնտեղից:

ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 25–ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Քառորդ դար անցած է արդէն, երբ Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Ներքին շրջային» մէկ կարեւոր օղակը պակսեցաւ այս աշխարհէն: Սերունդ մը որ տարաբախտ ճակատագիր մը ունեցաւ:

1908–ը որ սկիզբն էր Օսմանեան Սահմանադրական վարչակարգին, վերածնունդի շրջան մը եղաւ Հայ ժողովուրդին համար:

Հարիւրաւոր երիտասարդներ, որոնք բուռն փափաքն ունէին ուսանելու հեռացան իրենց հեռաւոր գաւառներէն համալսարանական քաղաքներ գալու համար, ուր կ'ուզէին զարգանալ, որպէսզի կարենան ծառայել իրենց երկրին եւ ժողովուրդին:

Այս երիտասարդներէն շատեր պէտք է լրացնէին իրենց ուսումը եւ հասնէին չափահասութեան, երբ 1914–ի աղէտը ցնցեց աշխարհը, բնաջնջելով իրենց յոյսերը, ծրագիրներն ու երազները:

Վահան Համբարձումեան, որ իր աչքերը փակեց օտար երկրի մը մէջ, հեռու իր ծննդավայրէն, կը պատկանէր այդ սերունդին որ այնքան տառապեցաւ եւ որ կ'անհետի այս վերջին տարիներուն: Իր հայրենիքէն մեկնած էր կատարելագործելու համար իր ուսումը Փարիզ, ապա վերադառնալու համար երկիր եւ ծառայելու իր ժողովուրդին եւ Հայրենիքին, բայց ճակատագիրը տարբեր տնօրինեց:

Վահան ծնած էր Կովտուն, 1896 Նոյեմբեր 16-ին, Սեբաստիոյ այս գիւղը որ նաեւ օրրանն էր Մուրատի որու հանդէպ Վահան մեծ սէր եւ հիացում կը տածէր: Վերջացնելէ ետք իր նախնական ուսումը, Վահան Էջմիածնայ ճեմարանը գնաց: Հոն, Վահան մտաւորական պաշար ամբարեց, կեդրոնի մը մէջ, ուր բազմաթիւ դասախօսներ, հեղինակներ, բանաստեղծներ, կրօնաւորներ ուսած են: Դասընկեր ունեցած է կառավարական յետագայ նախարարներ: Մեծ դասատուներու շունչին տակ, Վահան զարգացուցած է իր նկարագիրը եւ ամրապնդած իր հայրենասիրութիւնը:

1915–ի ջարդերը ցնցեցին եւ հրահրեցին արտասահման ապրողներու միտքերը: Կամաւորական գունդեր կազմուեցան կռուելու համար թշնամիին դէմ, որ կ'ուզէր ջնջել Հայաստանը աշխարհի քարտէսէն:

Իր ընկերներուն շատերուն նման, Վահան ձգեց դպրոցը եւ մտաւ կամաւորական գունդերը եւ կռուեցաւ թուրքերու դէմ: Հայաստանի անկախութեան շրջանին, մասնակցեցաւ անոր շինարարու-

թեան եւ յառաջդիմութեան: Բայց, միշտ աւելի կարենալ ծառայելու համար իր հայրենիքին, ուզեց ուսումը շարունակել Փարիզ: 1920-ին, Փարիզ կուգայ դիւանագիտական անցագրով, իբրեւ բանագնացը Հայաստանի կառավարութեան, հետը բերելով հրահանգներ կառավարութենէն հայկական Պատուիրակութեան: Նոյն տարին, Սորպոնի համալսարանը կը մտնէ եւ 1923-ին փայլուն յաջողութիւն կ'արձանագրէ իր քննութիւններուն, հակառակ նիւթական ծանր պայմաններու (իր անցագիրը եւ այլ փաստաթուղթեր Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունին):

Հայաստանը, խորհրդայնացած իր դուները կը փակէր: Ուրիշ ուսանողներու նման, չկրցաւ երկիր վերադառնալ ծառայելու համար, ինչպէս ուզած էր: Բայց, որոշեց նուիրել իր կեանքը օգնելով հայ գաղութին եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան: Սփիւռեցաւ ապրուստը շահիլ եւ նոյնիսկ իր վկայականները որեւէ օգուտ չունեցան: Փոքրիկ ճաշարան մը բացաւ լատինական Թաղը, որ բարեկամներու եւ ուսանողներու ժամադրավայրը դարձաւ: Այդ գործը երկար չտեւեց: Ապա, Վահան իրաւագիտական գրասենեակ մը բացաւ եւ օգնեց իր հայրենակիցներուն: Ցետոյ գրաշարութիւն սորվեցաւ տողաշար մեքենայի վրայ եւ աշխատեցաւ «Յառաջ»ին:

Իր կեանքին վերջին տարիները անցուց Գազապլանքա (Մարոք), ուր փոխ գնաց իր տաղնապի մը 1964, Օգոստոս 12ին: Մէկ աղջիկ ունէր, ամուսնացած Ամերիկացիի մը հետ որ կ'ապրի մասամբ Ֆրանսա եւ մասամբ Մ. – Նահանգներ: Փարիզ ապրած ամբողջ շրջանին, գործօն անդամակցութիւն բերած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան: 1925-ին Կեդրոնական Կոմիտէի անդամ եղած է եւ երկար ատեն գործած: Հռետորական շնորհ ալ ունենալով, բազմիցս բանախօսած է Փարիզ թէ գաւառ: 1934-էն 1938, Հ. Հ. պատուիրակութեան ներկայացուցիչն էր ընկերվարական միջազգայնականին մօտ: Աշխատակցած է «Յառաջ»ի, «Հայրենիք» ամսագրի, «Յուսաբեր»ի, «Ասպարէզ»ի եւ այլ թերթերու ընկերային, քաղաքական, գրական թէ պատմական նիւթերու շուրջ: Շ.ի բացակայութեան, ստորագրած է նաեւ «Յառաջ»ի խմբագրականներ: Հեղինակ է նաեւ կարգ մը հատորներու. – «Սեբաստիոյ եւ շրջաններու պատմութիւն» (որ կը խօսի տնտեսութեան, պատմութեան, աշխարհագրութեան, բարքերու մասին, հին առածներով ալ ճոխացած): Անտիպ երկու ձեռագիր ալ ունի «Մխիթար Գոշ» եւ «Հայ կնոջ դերը պատմութեան մէջ»:

25 տարիներ անցած են արդէն Վահան Համբարձումեանի մահէն ի վեր, գրող, հայրենասէր, մեծ սրտի տէր անձ մը: Իր կորուստը զգաց հայ գաղութը եւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը: Թաղուած է Գազապլանքայի քրիստոնեայ գերեզմանատունը:

Այս քանի մը տողերը՝ որպէս յարգանք իր յիշատակին:

Ք.

ԹՂԹԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ

1789 Յուլիս 25-ին Միրապօ Ազգ. Ժողովի բեմէն կը յայտարարէ. – «պէտք է վերջ տրուի թղթատարութեան գրաքննութեան»: Այսպէս, Պասթիյի գրաւումէն տասը օր ետք իսկ թղթատարութիւնը տեղ կը գրաւէ յեղափոխութեան առաջին վճռերուն մէջ: Այն օրէն ի վեր, երբ հաստատուած է այս սպասարկութիւնը, յատուկ պաշտօնեաներ կը բանան ու կը կարդան նախ կարեւոր անձնաւորութիւններու, ապա բոլորին նամակները: Յեղափոխութիւնը որ մեկնած էր մարդկային իրաւանց պաշտպանութենէն, արտայայտութեան ազատութեան սկզբունքէն, չէր կրնար հանդուրժել նախկին վարչաձեւին կամայական այս կարգադրութեան, ու քանի մը ամիս ետք Ազգային Ժողովը կ'որոշէ որ պատժուին բոլոր այն անձերը, որոնք թղթատարութեան յանձնուած նամակ մը ոչնչացուցած կամ բացած են:

Ուրիշ հարց մըն ալ կը ծագի նոյն շրջանին. Թագաւորութեան օրով թղթատարութիւնը պետական չէ, թագաւորը այդ գործը յանձնած է հարկահաւաքներու, որոնք մեծ հարստութիւն դիզած են անով: Այդ հարկահաւաքները իրենց շահուն մէկ մասը Պետութեան բաժին կը հանէին: Յեղափոխութեան նախօրեակին Պետութիւնը տարեկան 12 միլիոն կը պահանջէր, իսկ գործին գլուխը գտնուողներ գիները կը բարձրացնէին միշտ, պարարտացնելու համար իրենց մնալիք շահաբաժինը: Այս բոլորը, այդ թուականներուն պերճանքի մը վերածած էին թղթատարութիւնը որ լաւ կազմակերպուած էր, սակայն վերապահուած, գինուորականներու, ազնուականներու, վաճառականներու: Հասարակ ժողովուրդը գրեթէ զրկուած էր այդ բարիքէն:

1789 Օգոստոս 4-ին առանձնաշնորհումները կը ջնջուին, հաւասարութեան հովը կը փչէ. երեսփոխանները կը ջնջեն այն թոշակները որոնք ոչ մէկ աշխատանքի կը համապատասխանեն: Կը հիմնուի առաջին «Թղթատարական տնօրէնութիւնը»: Ժողովրդական սպասարկումի մը առաջին քայլը կ'առնուի:

Աւելի ետք, դիւրացնելու համար գործը, միակ գին մը կ'որոշուի նոյն շրջանին համար: Տարբեր շրջաններու պարագային գինը համեմատական պիտի ըլլայ վայրերու հեռաւորութեան:

1792-ին պատերազմ կը ծագի. Հայրենիքը վտանգի մէջ է. Թագաւորը կախակայուած ու հանրապետութիւն հռչակուած է: Թղթատարութեան համար եւս արմատական փոփոխութիւններու պահն է: Նախ պէտք է պատերազմէն ծագած պահանջները գոհացնել: Օրէնսդիր ժողովը նոր սպասարկութիւն մը կը հաստատէ. Հանրապետութեան ցրուիչները պարտականութիւն ունին կառավարութեան հրամանագիրները փոխանցելու բանակայիններուն ու երկրին զանազան շրջաններուն:

Այս պաշտօնեաները բոլորն ալ ընտրուած են Փարիզի յեղափոխական Կոմիտէներուն կողմէ. ինչպէս նաեւ տնօրէնները, քննիչները: Անձնակազմի ամէն անդամ պէտք է քաղաքացիական բարի վարուց վկայագիր մը ներկայացնէր:

Պէտք կ'ըլլայ նորոգել աշխատանքի առարկաները. հին պայուսակները այնքան հինցած են որ «աղցանի կողով»ներ կը կոչուին:

Վերջապէս կ'որոշուի օրական ապասարկութիւն մը հաստատել որ «Օրէնքի տեղեկատու» մը պիտի ըլլայ, անով մինչեւ ամենայետին գիւղերն իսկ տեղեակ պիտի դառնան Փարիզի մէջ տրուած որոշումներուն: Այս քայլը հիմը կը դնէ ներկայ կազմակերպութեան: 1793 Յուլիս 24-ի հրովարտակը կը պետականացնէ թղթատարական գործը. Պետութիւնը գործի պիտի կոչէ ցրուիչները ու որոշէ անոնց ամսաականները: Ամենաբարձր աստիճանի ղեկավար մը տարեկան վեց հազար Ֆրանք կը շահի, իր ենթակաները, միջին հաշուով երեք հազար Ֆրանք: Նամակները փոխադրելու համար երկու տեսակի նոր կառքեր կը շինուին. առաջինները գլխաւոր ճամբաներուն համար են, չորս անիւով, միւսները երկու անիւով, երկրորդական շրջաններու համար:

1793 – 1797 կազմակերպչական դժուարութիւններու եւ քաղաքական կռիւներու պատճառով թղթատարութեան կանոնադրութիւնը անընդմէջ փոփոխութիւններու կ'ենթարկուի: Թղթատարական սպասարկութիւնը կը կապուի նոր հիմնուած դրամական նախարարութեան: Տարապայման ջանքեր ընել պէտք կ'ըլլայ դիմագրաւելու համար ծախքը: Պատերազմական առաքումները, յատկապէս Պոնափարթի Իտալիա գտնուած շրջանին, սուղ կ'արժեն: Թղթադրամը բոլորովին կ'արժեզրկուի ու 1797-ին հրապարակէն վերցուելու վտանգին կ'ենթարկուի:

Թղթատարական սպասարկութիւնը կարենալ շարունակելու համար միակ լուծումը կը մնայ հինին վերադարձը: Նախկին հարկահաւաքները բերել գործ գլուխ: 1798 Մայիս 23-ին տասը տարուան պայմանագիր մը կը ստորագրուի նախկին երեսփոխանի մը հետ: Իւրաքանչիւր եռամսեայ, մէկ Ֆրանքի համար 1 սանթիմ պիտի վճարուի կառավարութեան: Այս վերադարձը բոլորովին չի վերականգներ հին դրութիւնը, քանի որ ընդհանուր վերահսկիչ մը նշանակուած է քննելու համար պայմանագրին գործադրութեան ու սպասարկութեան ընթացքը: Սակայն այս ձեւն ալ երկար չի տեւեր ու թղթատարութիւնը կրկին պետական կը դառնայ:

Պէտք չէ յետադարձի այս շրջանին մեծ կարեւորութիւն տալ, յեղափոխութեան տասը տարիներու ընթացքին թղթատարութեան կորած ճամբան նկատի առնելով: Ճիշդ է որ Յեղափոխութիւնը շատ աւելի արագ կ'ընթանար միտքերու, քան գործնական կեանքին մէջ, ու հակառակ որ անոր բոլոր գաղափարները չկիրարկուեցան, ան մեծ մղում մը տուաւ նման կազմակերպութիւններու. որոշեց յետագայ արդիական սպասարկութեան շրջագիծը. ամբողջ ժողովուրդին ծառայելու համար կազմակերպուած թղթատարութիւն մը եւ ոչ միայն ընտրանիին: Սպասարկութիւն մը որ ամէն օր պիտի հասնի երկրին բոլոր շրջանները, բոլոր անկիւնները: Թղթատարութիւն մը որ նորացումի շնորհիւ պատրաստ պիտի ըլլար դիմագրաւելու այլ յեղափոխութիւն մը. այս անգամ ճարտարարուեստականը:

Ա. Թ. Թ.

ԴՈՂԱՐԻԹԷ ԴՈՂԻՐ

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ «Ալմենիա» թատերասրահին մէջ Յուլիս 14-ին նշուած է «Հայկական ժամ» ձայնասփիւռի յայտագրին քսանամեակը: Երեկոյթը վարած է տնօրէն Գէորգ Գարամանուկեան, օժանդակ ունենալով Խաչարտօ Գէորգեանը: Գեղարուեստական բաժնին մասնակցած են Հ. Բ. Ը. Մ.-ի «Շնորհալի» երգչախումբը ու «Գուրգէն Ալեմշահ» նուագախումբը: Հանդիսութեան ընթացքին կարդացուած են շնորհաւորական բազմաթիւ նամակներ, գիրեր:

⁂

ԱԹԷՆՔ հասած են, Յուլիս 26-ին, Լենինականէն (98) ու Սպիտակէն (2) հարիւր պատանիներ, Ռոտոսի քաղաքապետին ու քաղաքապետական խորհուրդին նախաձեռնութեամբ, քսան օրուան արձակուրդ մը անցընելու: Նոյն երեկոյեան, Լեւոն եւ Սոֆիա Յակոբեան վարժարանին մէջ Կապոյտ Խաչին կազմակերպած ընթրիքին անոնց սեղանակից եղած են յունահայ գաղութէն ազգայիններ: Պատանիները Ռոտոս մեկնած են Յուլիս 27-ին:

⁂

ՊՈՒՔՐԷՇԻ մէջ Յունիս 30-ին նշուած են Յ. Շիրազի, Հ. Սահեանի եւ Ս. Կապուտիկեանի յոբելեանները: Սարգիս Սելեան ամփոփ կերպով ներկայացուցած է ամէն մէկուն կենսագրութիւնն ու գրական յատկանիշերը, իսկ դերասանուհի Լիա Շահիկեան կարդացած է անոնց գործերէն ռումաներէնի թարգմանուած էջեր: Ներկաները ունկնդրած են Յ. Շիրազի ձայնագրուած խօսքը, ուղղուած սփիւռքահայ երիտասարդներու. ապա ցուցադրուած է Հ. Սահեանի ու Ս. Կապուտիկեանի նուիրուած երկու փաստանկար:

ԹԵՐԹԵԼԱՎ ԹԷՈԴԻԿԻ
«ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑ»ՆԵՐԸ

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

ՄԻՆԱՍ ՔԵՐԱԶ

Թէեւ ազատ են մերթ իրենց հայրենի տունը երթալու եւ ընկերութեան մէջ երեւալու առժամօրէն, ուխտած են կոյս մնալ եւ բարեպաշտութեան ու բարեգործութեան կեանք մը ապրիլ: Իրենց անձնական գանձերուն է որ կը հայթայթեն իրենց եկեղեցական զգեստներն ու զարդերը, չէն ու պայծառ կը պահեն այս եզական հաստատութիւնն ու կ'ապահովեն Կուսաստանին ապագան: Հէգ իշխանուհիներ, որոնք ունին երիտասարդութիւն, առողջութիւն, գեղեցկութիւն ու ճոխութիւն, ամէն ինչ որ հարկաւոր է երջանիկ ամուսնութեան մը համար, եւ սակայն հարս կ'ըլլան Քրիստոսի ու կը մեռնին աշխարհի համար: Այս կենդանի մեռեալներուն տեսիլը արցունք կը խլէ աչքերէս, երբ թէ սիրելի էակի մը թաղման հանդէսը տեսնէի:

Սարկաւագուհի Փեբրոնիա Խուփեանց, որ լաւած էր հեծեծանքս, պատարագէն յետոյ ինծի մօտեցաւ ու թէյի հրաւիրեց: Առաջնորդուեցայ Կուսաստանին մէջ մրթին ու զով շէնք, երկար նրբանցքներով զոր կ'եզերեն կոյսերուն սիրուն փոքրիկ խուցերը: Աւելոր սարկաւագուհին տարաւ զիս նախ իր սենեակը, պարզօրէն կահաւորուած ու կրօնական նկարներով զարդարուած, եւ յետոյ հիւրանոցը, արեւելեան սարքերով եւ կրօնական ու ազգային պատկերներով պճնուած, որոնց մէջ կը փայլէին Մայր Հայաստան որ կուլայ աւերներուն վրայ եւ այն մեծ հայրենասէրը որ կը կոչուի Ներսէս Աշտարակեցի: Հոն թաղուած է տեսչուհին, «Արբաուհի մայրապետ աւագ – սարկաւագուհի Կատարինէ կոյս Երկայնաբազուկ իշխան Արղութեանց», իր քով ունենալով պատարագիչ քահանան ու մայրապետ մը որ ճանաչած է մեր Խասգիւղի Որբանոցին անմահ հիմնադիրը, Սրբուհի Գալֆայեան: Սիրուն նորընծաները երկու անգամ թէյ բերին շաքարամաններով: Խօսակցեցանք մեր ժողովուրդին ու մեր եկեղեցիին վրայ, դպրոցի ու գրականութեան վրայ, եւ հրճուեցայ այնքան կրօնասէր ու ազգասէր գտնելով բոլորն ալ, մանաւանդ աբբասուհին, խոհական ու աշխարհագէտ անձնաւորութիւն, դեռ կորովով, ինչպէս որ կը վկայեն իր աչքերն ու կզակը: Նուիրեցին երկու նըշխարք բարեպաշտ մօրս համար: Համբուրեցի խնարոյր աջեր, եւ մեկնեցայ հոգեյոյզ մենաստանէն, գոհ որ հայ կրօնը կենդանի է դեռ ու հայ կրօնաւորուհին, հայեցողական կեանքով չշատանալով, կ'օժանդակէ իր սեռին կրթութեան գործին: Ես չպիտի մոռնամ երբեք ճերմակ քօղերու եւ կապոյտ խունկերու մէջ փաթթուած եստանոյշներն ու իրենց սրտաթունդ երգերն ու մեղեդիները, եւ այն սեւ նայուածքներն ուր բողոք ու համակերպութիւն կը մաքառին իրարու դէմ եւ կը մենամարտին երկինն ու երկիր:

Կը փութամ հասնիլ Կովկասեան գրավաճառանոց, եւ Զաքարիա Գրիգորեանցի հետ կ'ուղղուիմ դէպի Կուկիա Թաղը, ճաշելու համար իր բնակարանին մէջ: Թաղն ունի միօրինակ երեւոյթ, բնակարանն է սիրուն, եւ հիւրընկալս, հանրածանօթ գրավաճառ ու հրատարակիչ, օժտուած է ազնիւ ու ջերմ սիրտով: Տիկին Գրիգորեանց, շնորհալի ու ժրագլուխ, կը նախագահէ սեղանին, տեղական խորտիկներով ճոխ: Ճաշէն յետոյ կ'երթանք Մուշդայիտ, Միքայէլեան կամուրջին վրայ եւ փողոցներուն մէջ պատահելով հետեւեալներու որոնք կը պատկանին Ամարաթի գունդին, 1400 հայ զինուորներէ բաղկացած, եւ Թիֆլիս բերուած են, դիմաւորելու համար Զարը, որ կը պատրաստուի այցելել Կովկաս: Անոնք, ընդհանրապէս Ղարաբաղի ղաւակ, կը կրեն ճերմակ շապիկ, սեւ տափատ ու բարձր կօշիկներ: Վաշտին թուանշանն արձանագրուած է իրենց կարմիր ուսնոցներուն վրայ: Սեւագիծ արծաթէ չէրքէզ գօտի մը, ուր ոմանք դաշոյնով քանդակած են իրենց հայ սկզբնատառերը, կը պնդէ այս թուխ քաջերուն մէջքը: Կառավարութիւնը ռուս համազգեստին ենթարկած է զանոնք, այլ բարեփոխելով պահպանած է այն սեւամորթ փափախը զոր հայ գիւղացին կը կրէ: Այս սիրուն գլխարկը, որով զինուորին ազգութիւնը կը ճանչուի իսկոյն, պճնուած է կարմիր ժապաւէնով ու ճակատին վրայ մետաղեայ կլոր զարդով: Հանրապարտէզին մէջ, մինչ, ծառերու տակ հանգչած, կը դիտէինք Կուրի լուղորդները, տեսանք երկու փափախաւոր զինուորներ ու անոնց մօտեցանք խօսակցելու համար:

(Շար. 13)

ՄԱՐՍԷՅԼ.–

Տէր եւ Տիկին Սեպուհ Ճանիկեան եւ աղջիկը,

Տէր եւ Տիկին Հրանդ Ճանիկեան եւ աղջիկը,

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Ճանիկեան եւ զաւակը,

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ–մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՀԱՅԿՈՒՀԻ ՃԱՆԻԿԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Տաւուտլարեան)

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 6–ին, 84 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Երեքշաբթի, Օգոստոս 8, Սէն–Ժերոմի Ս. Սահակ–Մեսրոպ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը փոխադրուեցաւ Շաթօ–Կոմպէրի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

«ՅԱՌԱՋ».– Մեր ցաւակցութիւնները Ճանիկեան եղբայրներուն եւ Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեանի:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Մարիամ Սահակեան իր ամուսնոյն Հաճի Յովսէփ Սահակեանի յիշատակին 300 Ֆր. կը նուիրէ օգտակար «Յառաջ»ին:

(Շար. Ա. էջէն)

խաւրէ Ն. Ղազարեան, պետ մարզական կոմիտէի ֆութպոլի բաժնին:

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

● ՀԱՅ ՄԸ ԿԱԽԱԿԱՅՈՒԱԾ

Սերժ Աւետիսեանի ասպարէզը ընդհատուած է, եթէ ոչ վերջացած, Ֆրանսայի աթլէթիզմի դաշնակցութիւնը, Յուլիս 1–էն սկսեալ, երկու տարուան համար, կախակայեց չորս մարզիկներ. անոնցմէ մէկը Սերժ Աւետիսեանն է. մէջի կրկնակի քննութենէն յայտնի եղած է որ, զօրացնելու համար մկաները, չորսն ալ կ'օգտագործեն դեղ: Տօփինկ...

Բնականաբար, ինչպէս միւս երեքը, մեր ազգակիցն ալ կը ժխտէ ամբաստանութիւնը: Կը մնայ սակայն կախակայուած:

Աւետիսեան սկաւառակ կը նետէր: Եղած էր Ֆրանսայի ախոյեան 1987–ին (58,34 մեթր): Իր լաւագոյն արդիւնքը՝ 59,96, երեք տարի առաջ: Անկէ ի վեր չէր յառաջդիմած:

Ծնած է Երեւան, 1964 Մարտ 25–ին: Երկու տարի վերջ, պիտի ըլլայ ուրեմն 27 տարեկան. կրնայ, անշուշտ, այդ տարիքին, վերստին մտնել մրցակցութեան մէջ, եթէ պահէ ֆիզիքական թարմութիւնը ու մանաւանդ՝ մարզուելու կամքը:

Աւետիսեան անդամ է Փարիզի Ռասինկ ակումբին, ուր կը կազմէ Քոլոմպի մարզարանին պաշտօնէութեան:

ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ

● ՀԱՏԻՍ ԿԸ ՄԱՐԶՈՒԻ

Արուեան քաղաքի իգական պասքէթպոլի Հատիս ակումբը այս տարի ալ պիտի մասնակցի Խորհրդային Միութեան բարձրագոյն դասակարգի ախոյեանութեան: Մրցաշարքը կը սկսի Սեպտեմբեր 22–ին Երեւանի մէջ: Հատիս իր քաղաքին մէջ յարմար մարզադահլիճ չունի խաղալու համար հոն: Անցեալ մրցաշրջանին, ստիպուած եղաւ նոյնիսկ ընդունիլ իր մրցակիցները Թիֆլիսի մէջ:

Ինչպէս անցեալ տարի, Մ. Զոլախեան խումբին աւագ մարզիչն է, կազմին մէջ փոփոխութիւններ չկան:

Հատիս եղանակին առաջին մարզումները կատարած է Նուկոպոլսիս, Սփլիթ, ծովեզերքը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Օգոստոս 13, Տօն է Վերափոխման Սուրբ Աստուածածնի:

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8.45ին,
Պատարագ ժամը՝ 10.30ին:

Երկուշաբթի, Օգոստոս 14, Յիշատակ է Մեռելոց:

Այսօր ժամը 10–ին, կը մատուցուի պատարագ եւ յաւարտ պատարագի կը կատարուի Հոգեհանգիստ վասն համօրէն Ննջեցելոց:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10.30–ին:

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն:

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Կիրակի, պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի
Եւ Շրջակայից

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի «խաղողօրհնէքի» աւանդական արարողութիւնը:

Սիրով կը հրաւիրուի Լիոնի եւ Շրջանի ուխտաւոր ժողովուրդը սոյն Տաղաւարի հանդիսութեանց: Հաւատացեալներ՝ որոնք Օրհնութեան համար ուխտած են «խաղող» նուիրել կրնան ուղարկել եկեղեցւոյս Դիւանատունը:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8.30–ին:
Պատարագ ժամը՝ 10–ին:
Քարոզ ժամը՝ 11.15–ին:
Խաղողօրհնէք ժամը՝ 11.45–ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ.– Օգոստոս 14, յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11–ին, Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:

ՇԱՐՎԻԷՕ – Ս. ՆՇԱՆ

Կիրակի, Օգոստոս 13, Վերափոխման Ս. Աստուածածնի Տօնին առթիւ եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյ Շնորհալի երգչախումբին կողմէ:

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն:

Երկուշաբթի, Օգոստոս 14, Յիշատակ է Մեռելոց:

Կը կատարուի ժամերգութիւն, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ «Վասն համօրէն Ննջեցելոց»:

Կիրակի, Պատարագ ժամը՝ 10.30ին,
Երկուշաբթի, Մեռելոց ժամը՝ 10ին:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Օգոստոս 13
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.30ին,
Պատարագ ժամը 10ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Երկուշաբթի, Մեռելոց:
Կը պատարագէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

FETE CHAMPETRE DU HOME ARMENIEN

Mardi 15 Août

10 H — Messe célébrée par *Monseigneur Hagop Vartanian* - Vicaire Général de l'Eglise Apostolique du Midi de la France, assisté du Révérend Père *Daron Djerejian*.

Les chants de la messe seront interprétés par *Khatchig Yilmazian*, chef de la Chrole arménienne de l'Eglise Arménienne (Prado) de Marseille.

Bénédiction du raisin.

13 H — Self de spécialités arméniennes et Bar à disposition.

Animation par *Marten Yorgantz* venu spécialement de Los Angeles

● *Tombola avec de nombreux lots* ●

— Jeux et concours de cartes et de jacquet —

FETE CHAMPETRE DE LA COLONIE DE LA CROIX BLEUE A BELLEFONTAINE (JURA)

DIMANCHE 13 AOUT

En présence de 42 enfants de LENINAKAN ET LEURS ACCOMPAGNATEURS

DEPART DE LYON :
A cette occasion la C.B.A.F. section Lyon-Villeurbanne organise un voyage en car le Dimanche 13 Août

Départ : 8 heures devant l'Eglise Arménienne — 40, rue d'Arménie - 69003 Lyon —

Prix du voyage : 80 Frs. Gratuit pour les enfants de moins de 5 ans

Réservation :
Tél. : 78. 40. 27. 40 ● 78. 45. 39. 23
après 19 heures

DEPART DE MARSEILLE
le Samedi 12 Août

22 h	13, boulevard Cazoran, 13e
22 h 30	2 bis, avenue de la Rosière
23 h	Poste de la Canebière (Réformés)

S'inscrire auprès des membres de la Croix Bleue ou téléphoner :
91. 90. 21. 60 ● 91. 50. 68. 71
Aux heures de repas

ՄԱՐՍԷՅԼ ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Կիրակի, Օգոստոս 13–ին, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝

ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական խաղողի օրհնութիւն:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8.30ին,
Պատարագ ժամը՝ 10ին,
Քարոզ ժամը՝ 11ին,
Խաղողօրհնէք ժամը՝ 11.45ին:

ՍՈՒԼՎ. OSSO – Ս. ՅԱԿՈԲ

Կիրակի, Օգոստոս 13:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՇԱՆ ԽՉԿՐ. ՔՀՆՅ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ
Պատարագի աւարտին Խաղողի Օրհնութիւն:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՆԻՍ

ՏՕՆ ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ
ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԻՒՆ ԵՒ 61–ՐԴ
ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Շաբաթ, Օգոստոս 12՝
Ժամերգութիւն
Մատաղի պատրաստութիւն ժամը՝ 16ին:

Կիրակի, Օգոստոս 13՝
Ժամերգութիւն ժամը՝ 9.30ին,
Պատարագ ժամը՝ 10.10ին,
Խաղող–Մատաղօրհնէք ժամը՝ 11.45ին,
Ուխտաւորի սեղանը Պարսամեան Համալիրէն ներս ժամը՝ 12.30ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ Ծ. ՎՐԴ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ եւ մասնակցութեամբ՝ Սարկաւագաց Դպրաց Դասի:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 10

JEUDI
10 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.075 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.075

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԻԿԱՐԱԿՈՒԱՅԻ նախագահը յայտարարեց՝ «Քոնթրաներու մահավճիռը ստորագրուեցաւ», «պատմական համաձայնագրին» ստորագրութենէն ետք, Երկուշաբթի օր, Կեդրոնական Ամերիկայի պետական հինգ ղեկավարներու վեհաժողովին որպէս եզրակացութիւն: Նախագահ Օրթեկայի ընդգծմամբ՝ շարժումը բոլորովին պիտի լուծուի չորս ամիսներու ընթացքին եւ անոր փոխարէն երկրին վարչակարգն ալ պիտի ժողովրդավարութեան ճամբան բռնէ: Թերեւս այս համաձայնագիրը վերջ պիտի դնէ ութ տարիներու քաղաքացիական պատերազմի, հակառակ Ուաշինկթընի ընդդիմութեան: Քոնթրայի 12 հազար զինուորեալներն ու իրենց ընտանիքներու 40 հազար անդամները, որոնք Հոնտուրասի կայաններուն մէջ են, կրնան կամ վերահաստատուիլ Նիքարակուա, կամ այլ երկիր մը, որ ուզէ զիրենք ընդունիլ:

ՃԱՓՈՆԻ նոր նախարարապետն է Թոշիքի Քայֆու, որ Երեքշաբթի օր Ազատական-Դեմոկրատ կուսակցութեան նախագահ կ'ընտրուէր, յաջորդելով Սուսուքէ Ունոյի, զոհ գայթակղութեանց: 58 տարեկան, Քայֆու նախկին նախարար է լուսաւորութեան եւ քաղաքական երկար կեանք մը ունեցած է արդէն: Ամէն տեսակէտով անխոցելի չի նկատուիր սակայն, քանի ինք ալ խոստովանած է որ 15 միլիոն իէն ստացած է Ռըքրիւթ ընկերութենէն, բայց սիրային գետնի վրայ, իր միակ ծանօթ կապը՝ կինն է: Ըստ բարեկամի մը, միակ խոչընդոտն ալ այդ կինն է, որ ընդունիլ չէր գիտեր, միայն թէյ կը հրամցնէ եւ ուտելու՝ ոչինչ:

ԵՐԿՈՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱՆԵՐՈՒ միջեւ յարաբերութիւնները լարուած են վերջերս, Արեւելեան-Գերմանիայէն Արեւմտեան-Գերմանիա անցնողներու աճող թիւին պատճառով: Կ'օգտագործուի մանաւանդ հունգար-աւստրիական սահմանագլուխը: Հազար Գերմաններ արդէն անցած են, քանի որ մինչ «քոյր» Հանրապետութիւնները (Հունգարիա, Լեհաստան) ժողովրդավարութեան ճամբան բռնած են, արեւելեան-Գերմանիոյ վարչակարգը կը խստանայ: Արեւմտեան-Գերմանիա փակեց ներկայացուցչական իր գրասենեակը արեւելեան-Պերլին ուր տեղաւորուած էին 130 «թեկնածուներ» Արեւմուտք անցնելու:

ՌՈՒՄԱՆԱՅԻ դիւանագէտ մը օգնութեան կը կանչէ, Միացեալ Ազգերու կազմակերպութիւնը: «Կեանքս վտանգուած է, աննախընթաց տարափի մը ենթարկուած եմ, կնոջս եւ զաւկիս կեանքերն ալ վտանգուած են» կ'ըսէ: Մարդկային իրաւանց ենթայանձնախումբին անդամ, կը հալածուի Չաուշեսկուի վարչակարգին կողմէ: Ցերեկ-գիշեր երեսուն ոստիկան զինքը կը հետապնդեն:

ՃԱՄԲԱՆԵՐՈՒՆ չափ ծովն ալ վտանգաւոր դարձած է եւ արդէն 5 հոգի մեռած է Միջերկրականի բացին, Նիսի ծովափէն 600 մեթր: Ծովային 2 սքութերներ իրարու բախեցան եւ երկուքէն մէկուն վարորդը ծանրօրէն վիրաւորուած, մեռաւ: Նախապէս ալ մահացու արկածներ պատահած էին: Իսկ ճամբաներու վրայ «Քիչ մը աւելի լաւ» խորագրին տակ, կը հաղորդուի որ հինգ օրուան ընթացքին 158 հոգի մեռած է, 3481 հոգի ալ վիրաւորուած են:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Արդարութեան նախարարը Օ. Սունկուրլու խոստովանած է թէ բանտերը կը գտնուին ոչ թէ իրենց, այլ բանտարկեալներու գերիշխանութեան տակ. այնքան ձգտուած է կացութիւնը: Այտընի բանտին մէջ հացադուլը շարունակողներէ 17 հոգի հիւանդանոց, 29 հոգի ալ բանտին բուժարանը փոխադրուած են: Երկրին զանազան բանտերուն մէջ հացադուլի դիմած բանտարկեալներու թիւը հասած է երկու հազարի: Մեծ մասամբ քիւրտ երիտասարդներ են, որոնք կը պահանջեն աւելի տանելի պայմաններ, ընտանեկան պարագաներու հետ տեսակցութեան իրաւունք, եւայլն: Շարժումին զօրավիգ կանգնողներու խմբակներ Պոլսոյ մէջ դիմած են բողոքի զանազան արարքներու. առանց արտօնութեան ցոյցեր կատարած ու տարբեր վայրերու մէջ զօրակցութեան լոզունգներով պաստառներ կախած են: Այս ցուցարարներէն տասը հոգի ձերբակալուած է ապահովութեան ուժերու կողմէ: Բողոքի շարժումներ տեղի ունեցած են նաեւ Քէօլնի, Լա Հէյի մէջ: Մարդկային իրաւանց կազմակերպութեան Թուրք պատասխանատուն մըն ալ ըսած է թէ 23 բանտարկեալներու վիճակը ծանրակշիռ է:

ԵՐԵՒԱՆ ⇄ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 3 / 4)

ՀԱՇՈՒԵՏՈՒ ԺՈՂՈՎ

Յուլիս 29-ին Ռուսաստանի դաշնակցային խորհրդային հանրապետութիւններուն նախարարներու Խորհուրդը քննարկած է երկրաշարժէն տուժած շրջաններու կառուցումի հարցը: Նիստը բացած է վարչապետ Վլասով. ապա զեկուցումով հանդէս եկած է Հայաստանի վարչապետ Վ. Մարգարեանց: Ան ըսած է թէ Հայաստանի մէջ շատ բան եղած է երկրաշարժի մնացորդները դարմանելու համար, սակայն Ռուսաստանի նախարարութիւններն ու գերատեսչութիւնները, լուրջ թերացում ունեցած են. չահագործման յանձնուած է բնակարանային մակերեսին ծրագրուած քանակութեան միայն 4,5 տոկոսը: Դանդաղ կ'ընթանայ դպրոցներու, նախադպրոցական հիմնարկներու կառուցումը. շինարարութիւնը լրջօրէն ետ կը մնայ Լենինականի մէջ: Գիւղերու մէջ զգալի է շինարարական թեքնիքի պակասը: Յատկապէս լաւ չընթանար շէնքերը պողպատէ ամրաններով, կրաղիւսով, պողպատէ խողովակներով ամրացնելու գործը: Նշուած է որ կը ձգձգուին երակթուղիի ճամբով Հայաստան ղրկուած բեռներու կարգադրութեան հարցերը:

Նիստին հանդէս եկած է նաեւ Ս. Յարութիւնեան. ան եւս ըսած է թէ Հայաստան ծանր պայմաններու մէջ կը գտնուի, կայ Ղարաբաղի հարցը, որուն անլուծելի մնացած ըլլալը բոլորովին կը բարդացնէ կացութիւնը: Ան նշած է տակաւին Լենինականի շինարարական մարզին մէջ ստեղծուած բարդ, լարուած կացութիւնը, ուր ոչ իսկ մէկ քառակուսի մեթր բնակելի մակերես, ոչ մէկ տուն յանձնուած է: Ան եզրակացուցած է թէ Ռուսաստան ներկայիս ետ կը մնայ միւս հանրապետութիւններէն: Ռուսաստանի Նախարարներու խորհուրդը նախարարութիւններուն, գերատեսչութիւններուն, ինքնավար հանրապետութիւններու եւայլն պարտաւորութիւն ներկայացուցած է ամենակարճ ժամանակին միջոցները ձեռնարկելու, առաջին կիսամեակի թերացումը յաղթահարելու եւ տարեկան առաջադրանքներու կատարումը ապահովելու համար:

ՇԻՆԱՐԱՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ ԱՆԲԱՒԱՐԱՐ

Օգոստոս 1-ին խորհրդային նախարարներու Խորհուրդին մէջ քննարկուած են երկրաշարժի հետեւանքները դարմանելու աշխատանքները: Վերջին շրջաններուն աւելցած է այլ Հանրապետութիւններէ եկած շինարարական կազմակերպութիւններու կարողութիւնը: Ներկայիս թափ տրուած է բնակարաններու, դպրոցներու եւ ընկերա-մշակութային այլ կառոյցներու շինութեան: Խորհրդակցութեան ընթացքին նշուած է այսուհետեւ, թէ կենսական այս հարցին մէջ արմատական գործունէութիւն չի տարուիր: Խորհրդային որոշ նախարարութիւններ ու Հանրապետութիւններու նախարարներու խորհուրդներ կը թերագնահատեն մինչեւ Սեպ. 1 դպրոցական շէնքերը, իսկ մինչեւ ձմեռ բնակարանները յանձնելու կարեւորութիւնը: Խորհրդակցական այս ժողովին խստիւ քննադատուած են Ուզբեկիստանի, Ղազախստանի, Լիտվիայի, Տաճիկիստանի շինարարական կազմակերպութիւնները: Նախարարներու խորհուրդներուն, նախարարութիւններուն ու գերատեսչութիւններուն առաջարկուած է անյապաղ պարզել 1989-ին աւարտելի իւրաքանչիւր կառոյցի վիճակը: Բոլոր աստիճաններու ղեկավարներուն ուշադրութիւնը հրաւիրուած է իրենց անձնական պատասխանատուութեան վրայ: Խորհրդակցութիւնը վարած է խորհրդային նախարարներու Խորհուրդի փոխ նախագահ Լ. Վորոնին: Մասնակցած է նաեւ Ս. Յարութիւնեան:

ԼԱՏՎԻԱԿԱՆ ԹԵՐԹԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Լատիշ շաբաթաթերթ «Եուրմալա» յատուկ թիւ մը նուիրած է Հայաստանի ու հայ ժողովուրդին: Թերթին խմբագիրները, որոնցմէ մէկն է Անժելա Գասպարեանց, շաբաթ մը գտնուած են Երեւան, Լենինական ու այլ քաղաքներ: Անոնք գրած են. «Մենք տեսանք անսահման բարեկամասէր, հպարտ ու անկոտրում ժողովուրդ մը, որ ինչպէս բոլոր ժողովուրդները, կ'ուզէ իր պապերուն հողին վրայ ապրիլ ազատ ու անկախ»: «Եուրմալա» հրատարակած է հարցազրոյցներ Ս. Կապուտիկեանի, Ս. Խանզադեանի հետ, նաեւ Արցախի, Ղարաբաղ Կոմիտէի, նկարիչ Վահան Խաչատրեանի եւ բանաստեղծ Նորայր Լեւոնեանի մասին պատմող նիւթեր:

ԱՒՍՏՐԻԱՑԷՆ ՀԻՒՐԵՐ

Արտասահմանեան երկիրներու հետ բարեկամութեան ու մշակութային կապի հայկական ընկերութեան հրաւէրով Հայաստան գտնուած են հայագէտ, Վիէննայի Մխիթարեան միաբանութեան թանգարանի տնօրէն տոքթ. Էլիզապէթ Պաուէր Մանտորֆ եւ Աւստրիոյ ազգագրութեան թանգարանին տնօրէն, փրոֆ. Հանս Մանտորֆ: Անոնք հանդիպումներ ունեցած են Խորհրդա-աւստրիական բարեկամութեան ընկերութեան հայկական բաժնի անդամներուն, Գիտութիւններու ակադեմիայի հիմնարկներուն, պատմութեան ու մշակոյթի յուշարձաններու պահպանութեան եւ օգտագործումի Կոմիտէի աշխատակիցներուն, Երեւանի համալսարանին ուսանողներուն հետ: Լենինականի մէջ ներկայ եղած են «Աւստրիական աւան»ին շինարարութեան: Հանս Մանտորֆ նշած է թէ Աւստրիոյ մէջ շատեր հետաքրքրուած են Հայաստանով. ու այդ հետաքրքրութիւնը պատմական պատճառներ ունի: Հանս Մանտորֆ գլխաւոր պատճառ նկատած է այն պարագան որ Հայաստան քանիցս խոչընդոտ դարձած է բարբարոս հորդաներուն Եւրոպա թափանցելուն:

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ ՃԱՓՈՆԵՐԷՆ

Ղարաբաղի նուիրուած ճափոներէն հատոր մը լոյս տեսած է վերջերս: Հեղինակն է սանսկրիտերէնի մասնագէտ եւ դասախօս՝ Նապուօ Սաթօ:

Սաթօն հայութեան անծանօթ գիտնական մը չէ: Ան իր յետ-ուսարտական ուսումը ստացած է Եու. Սի. Էլ. Էյ.ի մէջ: Լոս Անճըլըս գտնուած միջոցին, ան համալսարանին մէջ հետեւած է հայերէն լեզուի դասընթացքներուն եւ բարեկամական կապեր հաստատած գաղութի հայութեան հետ: Իր երկիրը վերադառնալէ ետք, ան 1984-ին հրատարակած է «Հայաստան, Երկիր Ծննդոց եւ Աղէտեաց» վերտառութիւնը կրող հատորը, որուն մէջ փորձած է Հայաստանի, հայ ժողովուրդի եւ հայերէն լեզուի մասին տեղեկութիւններ փոխանցել իր հայրենակիցներուն:

Հայութեան վերաբերող եւ այս անգամ Արցախի նուիրուած Սաթոյի երկրորդ հատորը, որուն վերնագիրն է «Ղարաբաղի Լեռները», գրուած է ճափոներէն եւ ունի ֆրանսերէն բաժին մը, ուր Սաթօ ամփոփած է Ստրազպուրկի մէջ եւրոպական Խորհրդարանի քուէարկած հայանպաստ բանաձեւին վերաբերող փաստաթուղթերը:

Գրքին մէջ գիտնականը նաեւ տեղ տըուած է 1988 Փետրուարին Արցախեան Շարժումին վերաբերող ռուսերէն եւ անգլերէն շարք մը փաստաթուղթերու եւ յօդուածներու:

ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութիւնը որոշած է Ռուբէն Ցակոբեանը նշանակել մարմնամարզութեան պետական Կոմիտէի նախագահ:

ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

ՅԱՌԱՋԻ ԸՆԴՄԷՋԷՆ

2.- ՄՈՒՍԱ ՏԱՂԷՆ ՏԱՆՑԻԿ

Օգոստոս 8-ի թիւը ունի նաեւ այլ նիւթեր Մուսա Լերան տեղահանութեան վերաբերեալ: Շ. Նոր խմբագրական մը ստորագրած է, խորագրուած՝ «Ծառերուն կը փաթթուին եւ կուլան...»: Հոն կան սիրտ ցաւցնող նկարագրութիւններ: Պատկերաւոր է սա մէկը, ծերունի շինականին. – «Կառքերը եկած էին փոխադրելու Պիթիասի Հայերը: Կիները եւ մանուկները լեցուած էին կառքերուն մէջ, իսկ անդին ութսունամեայ ծերունի մը թիթեղով ջուր կը կրէր, նոր տնկուած ծառ մը ջրելու համար: Դժուար ձգեց աշխատանքը, եւ կառք նստաւ, համբուրելէ վերջ իր բընակարանին դուռն ու բակին մէջ տնկուած ծառը: Հարիւր ճառ եւ նոյնքան յօդուած պիտի չկարենային այնքան հարազատօրէն խտացնել այս ժողովուրդին ապրելու եւ ստեղծագործելու կամքը, որքան այս աղօտ պատկերը: ··· Ծառը համբուրելու կամ ջրելու, եւ կամ նոր ծառի մը տակ օթեւան շինելու այս տենդը ինքնին կը կազմէ խորհուրդ մը, որուն առջեւ անզօր կը մնան բոլոր դաւերն ու թշնամութիւնները»:

Նոյն թիւին մէջ «Հանգոյցէ Հանգոյց» խորագրին տակ, «Յառաջ»ի Պէյրութի աշխատակիցը՝ Եդուարդ Տարօնեան կու տայ իր տպաւորութիւնները գաղթակայանները այցելելէ ետք: Ան սկզբնական միակ տողով մը կու տայ ամբողջ ժողովուրդի մը պատմութիւնը. – «Մնայուն բնակավայրի կարօտը ցաւ մըն է որ յատուկ է Հայերուն»:

Ու կը շարունակէ. –

«Միւս ազգերուն համար, պապենական հողերէն քշուեցաւ վախը այնքան ծիծաղելի է որքան այն մանկունակ նախապաշարումը որով հին գաղիացիները կը սարսափէին թէ օր մը երկնակամարը որ սիւն չունի, կրնայ իրենց գլխուն վրայ փլիլ: Մինչդեռ այն հողին վրայ ուր մարդ ծնած է՝ կը թուի ըլլալ բնական իրաւունք մ ը որուն արդարութիւնը չէ վրիպած աշխարհի հին ու նոր բոլոր օրէնսդիրներուն դատողութենէն: Բայց կ'երեւի թէ հայ ազգը իր ամբողջութեամբ դուրս մնացած է տիեզերական այդ օրէնքէն: Ահա թէ ինչո՛ւ այն ինչ որ ուրիշներու համար եղած է ոտքի կոխան տափաստան մը, մեզի համար կը մնայ անհասնելի բարձունք»:

Ցեղոյ գաղթականներու ժամանման նկարագրութիւններ, որոնք միշտ սարսուռ կը պատճառեն:

Հոս, թերեւս աւելորդ չըլլար կարճ պահ մը հեռանալ այդ շրջանի ոգեկոչումէն ու փակագիծ մը բանալ: Արդարեւ, Մուսա Լերան այս պարպումը, յանկարծ մէջտեղ կը հանէ անարդարօրէն մոռցուած անուն մը՝ Եդուարդ Տարօնեան: Եւ սակայն, մարդ մը, մտաւորական մը, բառին լաւագոյն իմաստով, որ ոչ միայն սերունդ հասցուցած է Պէյրութէն Հալէպ, այլեւ գրական վաստակ ունեցած: Ծընած 1896-ին Բաղէշ նահանգի Ղուլթիկ գիւղը, ան երկրորդական ուսումը ստանալէ ետք Պոլիս, ուսած է Ժընեւ: Կ'աշխատակցէր «Յառաջ»ի եւ այլ թերթերու ու լոյս ընծայած է նաեւ պատմուածքներու հատոր մը «Համասփիւռ» ու գրած իր գիւղին Ղուլթիկի պատմութիւնը: Մեռած է Պէյրութ, 1967-ին:

Ու գոցելով մեր այս փակագիծը, վերադառնանք «Յառաջ»ի Օգոստոս 8-ի այդ թիւին, ուր կը հաղորդուի նաեւ որ Մուսա Լերան աղէտահար գաղթականներու օգնութեան համար կազմուած է յանձնախումբ մը, հետեւեալ դիմանով. – Ա. Զաքրեան (նախագահ), Վ. Եարճանեան (փոխ նախագահ), Ս. Տէր-Թովմասեան (քարտուղար) եւ Վ. Մոսոփշեան (գանձապահ):

Յաջորդական օրերուն, միշտ՝ խմբագրականներ եւ հանգանակութեան նոր ցանկեր, մինչ կը շարունակուի Եդուարդ Տարօնեանի «Հանգոյցէ Հանգոյց»ը:

Օգոստոս 10-ին, միջազգային լուրերու առանցքն է միշտ՝ Տանցիկ:

Օգոստոս 11-ին, Մովսէս Տէր-Գալուստեան, այցելելէ ետք Պասիտի եւ Քէսապի գաղթակայանները, նոր տեղեկութիւններ կը հաղորդէ: Ան կը պատմէ. –

«Ժողովուրդը կը գտնուի հոգեկան տարօրինակ կացութեան մէջ: Ժպիտ ունի եւ արցունք: Ուրախ է որ փրկուեցաւ թրքական զարհուրելի տիրապետութենէն: Բայց անհունօրէն տխուր է՝ պայմաններու հարկադրանքով հեռացած ըլլալուն համար իր գեղեցիկ բնակավայրէն, իր սիրելի լեռնէն, ուր կ'ապրէր դարերէ ի վեր եւ ուր թողուց այնքան թանկագին եւ նուիրական յիշատակներ: Այդ ժողովուրդը հոգիով միշտ կապուած պիտի մնայ Մուսա Լերան եւ ոչինչ պիտի կարենայ մոռցնել տալ իրեն իր հազարամեայ գիւղերն ու սքանչելի պարտէզները: Իրեն հետ բերած է իր գերեզմաններուն իւրաքանչիւրէն քիչ մը հող, առանձին փոքրիկ դագաղներու մէջ, զորս իր հետ կը պտըտցնէ իբրեւ խորհրդանշան անոնց հանդէպ իր տածած պաշտամունքին եւ իր լերան հետ պահած բարոյական կապին: Նախատակներու անիւները կը մնան լերան վրայ, իրենց շիրիմներուն մէջ, իրենց փառքին հետ եւ Ֆրանսայի ձօնուած յուշարձանի հովանիին տակ»:

Օգոստոս 11-ին, հանգանակութեան 19-րդ ցանկն է, գումարը հասած է 52.962 Ֆրանք 05-ի: Թափը մեծ է եւ Օգոստոս 12-ին, Շ. կրկին կ'անդրադառնայ հասած նամակներուն, գումարներուն ու խմբագրատան մէջ պարզուած ամէնօրեայ տեսարանին: Խմբագրականն ալ կը խորագրէ. – «Դալա՛ր մնան ձեր ձեռքերը», *Փարիզ, արուարձանները, ամբողջ գաւառը եւ մերձաւոր գաղութները իրենց սիրտն ու քսակը բացած են:*

Անդին, աշխարհ հրաբուխի վրայ նստած է, բայց, Օգոստոս 15-ին դեռ ահազանգ չի հնչեր: Հիթլէր ու Մուսոլինի տեսնուած են տրուած որոշումները գաղտնի կը պահուին: Գերմանական թերթ մը կը հաստատէ սակայն թէ եօրեայ խօսակցութիւնները ցոյց տուին թէ երկու Պետութիւնները հարիւր առ հարիւր համաձայն են: Շ.ի խմբագրականը, Օգոստոս 16-ին, լաւատես չէ: «Ճակատագրական գաղտնիքը» խորագրուած, հոն կ'ակնարկուի ջիղերու պատերազմին որ պաշարած է կողմերը, թէեւ Հռոմ կը ճգնի օր առաջ լուծել տալ Տանցիկի խնդիրը, որպէսզի կարենան իրենց ամբողջ ուժը թափել հարաւ-արեւելք, – Պալքաններն ու Միջերկրականը: Ու սպառնալիքներ Լեհաստանի, որպէսզի տեղի տայ: «Այնպէս *որ, կը գրէ Շ.,* վարագոյրը պիտի բացուի, երբ գոցուի միւս վարագոյրը՝ Տանցիկ»:

Գերմանիա եւ Խորհ. Միութիւն ոչ յարձակողական դաշինք ստորագրած են:

Նոյն թիւին մէջ, Մուսա Լերան հանգանակութիւնը հասած է, 23-րդ ցանկով, 74.889 Ֆրանքի ու այս առթիւ հետեւեալ ծանօթութիւնը կը տրուի. – –Բոլոր գումարները ի պահ դրուած են Société Générale դրամատունը: Այսօր իսկ 60.000 ֆրանք կը փոխադրենք Պէյրութ, Պետրոս Արք. Սարաճեանի, կաթ. ընդհ. փոխանորդ եւ նախագահ Ազգային Միութեան հանգանակիչ յանձնաժողովին, խնդրելով որ անձեռնմխելի պահէ, հիմնական նպատակի մը յատկացնելու համար, փոխադարձ համաձայնութեամբ»:

Քիչ վար լոյս տեսած է նամակ մը, Լաթաքիայէն, Օգոստոս 6 թուակիր որ սապէս կը սկսի. –

«*Յառաջ*»ի բացած հանգանակութիւնը խորապէս յուզեց մեզ: Առաջին անգամ չէ որ «*Յառաջ*» օգնութեան կը հասնի հեռաւոր գաղութներուն: Մուսա Լերան ժողովուրդը պիտի չմոռնայ այս փութկոտ ու գուրգուրասիրտ վերաբերումը»:

Նամակին կցուած են չորս նկարներ վրանաբնակ տարագիրներու կեանքէն, որոնց համար, խմբագրութիւնը կ'ըսէ թէ պիտի հրատարակէ յետագային:

Ու ակնարկ մըն ալ «Յառաջ»ի 4-րդ էջին, որ եզակի է իր տեսակին մէջ, քանի առաջին օրէն (ցայսօր) միայն այդ էջին վրայ լոյս կը տեսնեն ծանուցումները,

լոտ հիմնադրին սկզբունքին: Հոն կը պարզուի գաղութին կեանքը:

Օգոստոս 8-էն 16, կը նկատենք տարբերութիւնը այսօրուան բաղդատմամբ: Դադար չկայ: Գիրքեր ու թերթեր լոյս կը տեսնեն:

Լոյս տեսած են Ահարոն Տատուրեանի՝ «Պոհեմականքը», Վարդան Եղիշէեանի՝ «Աստուածատրեալ քաղաք»ը (Աստախագար), Փօլ տիւ Վէռի՝ «Chrétiens en péril au Moussadagh» (enquête au Sandjak d'Alexandrette): *Ռափայէլ Զարդարեան հայերէնի դասեր կ'առաջարկէ, բժիշկներ՝ Գ. Մեծատուրեան, Քիւթիւքեան հիւանդ կ'ընդունին, Սեբաստիոյ նահանգի Հայրենակցական Միութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ, Վալանսի «Սիամանթօ» գրադարանի վարչութիւնը դաշտահանդէս մը կազմակերպած է դէպի Սէն-Փէրէ, Հայ Նախկին Ռազմիկներու Միութիւնը Անծանօթ Զինուորի բոցը պիտի արծարծէ Օգոստոս 12-ին: Թատերական ներկայացում մը պիտի տրուի, Մարսէյլ, Օգոստոս 21-ին Պօմոնի սինեմա Ֆլորէալի մէջ, նախաձեռնութեամբ Սանճաքէն գաղթող Հայերու օգնութեան Ատանայի յանձնախումբին: Կը նախագահէ՝ առաջնորդական տեղապահ՝ Կարապետ Ա. Քհնյ. Երեւանեան: Կը ներկայացուի «Սօս եւ Վարդիթեր» օփէրէթը ղեկավարութեամբ դերասան Թրազօյի: Մուտքը՝ 5 Ֆրանք:*

Լոյս պիտի տեսնէ Հայ-բոյժի նոր թիւը (60): Հերփ հաստատութիւնը վարժ գործաւորներ կ'ուզէ զինուորական հագուստեղէն կարելու համար:

Քաղեց՝ Ա. Մ.

ՍՐԲԱԶԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲ. – Վերջին ամիսներուն շատ անկանոն էր հայաստանեան պարբերական մամուլի ստացումը Ֆրանսա: Նոր ստացանք «Հայրենիքի Ձայն»ի Ապրիլ 19-ի թիւը, ուր լոյս տեսած է Սէյրանուհի Գեղամեանի այս յօդուածը:

**

Դոնքիշոտեան արտաքինով այդ մարդուն երկրաշարժի աղէտից յետոյ կարելի էր հանդիպել ամենատարբեր վայրերում՝ կէսգիշերին օդակայանում՝ բեռներ դատարկելիս, ցերեկը՝ Երեւանի զանազան տեղերում այդ բեռները տեղափոխել-կրել-պահեստաւորելիս, դրանք Լենինականի, Սպիտակի, Ստեփանաւանի, Երեւանի հիւանդանոցներում աղէտեալներին բաժանելիս. մի խօսքով ամէնուր, որտեղ հասնում, դատարկւում ու բաշխւում էին Ֆրանսիայից Հայաստանի օգնութեան ֆոնդին ուղարկուող բազմաքանակ ու բազմատեսակ բեռները: Նրա ինքնամոռաց աշխատանքը, յոգնութիւն չիմացող աւիւնը, բարի, քրիստոնեան հայեացքը անմիջապէս ուշադրութիւն էր գրաւում ու հետաքրքրութիւն ծնում իր անձի հանդէպ: Անծանօթների մտքով երբե՛ք չէր անցնի, թէ նա ճանաչուած մաթեմատիկոս, Փարիզի թիւ 13 համալսարանի պրոֆեսոր, նաեւ Ֆրանսիայում վերջերս հրատարակուած «Կիլիկեան կայսրութիւնների Խաչմերուկում» պատմական երկհատոր մեծարժէք աշխատութեան հեղինակն է՝ Գլօտ-Արմէն Մութաֆեանը, իսկ ծանօթների հոգում առաւել քան աճում էր սէրն ու համակրանքը, անսահման յարգանքն ու հիացումը նրա հանդէպ, որովհետեւ քչերը կարող էին այդքան երկար (շուրջ երկու ամիս) թողնել պատասխանատու, կարեւոր աշխատանքը ու գիշեր-ցերեկ «բեռնակրութիւն» անել:

Այդ օրերին ես յաճախ էի հանդիպում Գլօտին (նա սիրում է, երբ իրեն այդպէս պարզ՝ «Գլօտ» են անուանում) ու տեսնելով այդ ինքնամոռաց աշխատանքը մտածում էի, թէ ինչպէ՞ս պիտի նա օրեր անց թողնի այս ամէնը ու փարիզեան համալսարանի լսարանները մտնի՝ մաթեմատիկա դասաւանդելու: Մտածում էի ու տխրում նրա համար: Այո, նրա՛: Որովհետեւ գիտեմ, թէ այդպիսիների համար այլեւս դժուար է այլ կեանքի վերադառնալը, որովհետեւ այդպիսիները չեն կարող այլեւս հանգիստ տրուել առօրեային, հանգիստ պառկել ու քնել, երբ գիտեն, որ աշխարհում կայ մի հողակտոր, անմոռ վէրքի ցաւից տնքացող մի հողակտոր, որն այս օրերին իրենց սիրոյ ու գուրգուրանքի, իրենց ձեռքի ջերմութեան կարիքն ունի, որովհետեւ նա, ով մէկ անգամ մինչեւ վերջին կաթիլը ըմպում, պարպում է Հայ լինելու դառն ու անուշ գաւաթը՝ երակներում զգալով իր արեան բջիջների, իր ազգային պատկանելութեան խռովքն ու խլրտումը՝ չի կարող այլեւս շարունակել առաջուայ պէս...

Այդպիսիներից է Գլօտ-Արմէն Մութաֆեանը: Նա իր մէջ ի ծնէ կրում է Հայ լինելու հպարտութիւնը եւ անյաղթահարելի մղումը ճանաչելու, ըմբռնելու իր «եսի», իր պատկանելութեան ակունքներն ու արմատները: Այս էր յատկապէս այն հիմնական պատճառը, որ մաթեմատիկայի ճանաչուած պրոֆեսորը պահանջ զգաց խորանալու պատմութեան մէջ, գնալու դէպի այնտեղ, որտեղից տարիներ առաջ Հայրը՝ յետագայում նշանաւոր նկարիչ Զարեհ Մութաֆեանը, ստիպողաբար բռնեց Ֆրանսիա տանող ճանապարհ, բայց երբեք չկարողացաւ համակերպուել ուրիշ երկրի քաղաքացի լինելու մտքի հետ ու մշտապէս իրեն զգաց ուղղութիւն ու նպատակակէտ կորցրած, անորոշութեան մէջ օրօրուող միայնակ նաւակ ծովի անծայրածիր լայնութիւններում, իր թախիծն ու մենակութիւնը՝ իր բողոքն ու տխրութիւնը տեղափոխելով կտաւների վրայ:

Մայրն ընտրեց աւելի գործնական ճանապարհ՝ Ֆրանսիական միջավայրում ստեղծելով հայկական մթնոլորտ՝ ընտանիքը սնելով Հայոց լեզուով, պատմութեամբ ու աւանդներով:

Կիլիկիա...

– Մանկութենէ սկսեալ իմ բնական ձգտումս, իմ երազանքս եղած է դասական աշխարհը, մանաւանդ հին հռոմէական, յունական, բիւզանդական քաղաքակրթութիւնները, – ասում է Գլօտը: Սակայն հօրս մահուընէ ետք հետաքրքրութիւններուս ու ձգտումներուս կիզակէտը դարձաւ հայագիտութիւնը եւ մասնաւորաբար Կիլիկիոյ պատմութիւնը: Եւ խորանալով անոր մէջ, զարմանքով ու հպարտութեամբ տեսայ, որ հոս կը խաչաձեւուին ժամանակի բոլոր քաղաքակրթութիւնները: Այս ընկալումս առաւել խորացաւ, երբ 1977-ին, ապա 78-ին ճամբորդեցի կիլիկեան աշխարհ եւ տեսայ, որ ան իսկապէս բացառիկ, դրախտ երկիր մըն է թէ՛ բնական գեղեցկութիւնով եւ թէ՛ անցեալէն մնացած յուշարձաններով: Շատ տպաւորիչ են մանաւանդ հայկական հսկայ բերդերը, արքայական ու իշխանական շքեղ պալատները: Ընդհանրապէս, Կիլիկեան Հայոց պատմութեան մէջ շատ հետաքրքրական շրջան մըն է: Տեսնելով այլ քաղաքակրթութիւններու, այլ ժողովուրդներու ձըգած կնիքը, միաժամանակ հպարտութեան ու արժանապատուութեան հզօր զգացումով կրնաս կանգնիլ Հայոց թողած փայլուն յուշարձաններուն ու յիշատակներուն առջեւ:

Լսելով Գլօտ-Արմէն Մութաֆեանի պատմածը եւ մանաւանդ ձեռքդ առնելով նրա ուսումնասիրութիւնների արդիւնք հանդիսացող աշխատութեան հատորները, նորից ու նորից երախտագիտութեան անսահման զգացումով ես լցւում դէպի այդ պարզ ու խորունկ, իսկական մտաւորական, բարի ու համեստ մարդը, Հային, որն այդպէս կարեւորեց, այդպէս կեանք տուեց հօր յիշողութիւններին, իր պատկանելութեանն ու արեան կանչին:

Իրօք, Կիլիկիայի հայկական թագաւորութեան գոյութիւնը չափազանց փայլուն գլուխ է Հայոց պատմութեան մէջ, պատմութիւն, որի էջերի մեծ մասը դառն ողբերգութիւններ են, ջարդի, թալանի, աւերի պատմութիւններ: Բազմիցս ծայրէ ի ծայր ասպատակելով բուն Հայոց հողը, բարբարոսները ոչ միայն երկ-

...ը կրել-տարել են նիւթական արժէքները, այլեւ աւերել, հողին են հաւասարեցրել պալատական, իշխանական շինութիւններն ու բերդերը: Տոկացել են միայն անմատչելի վայրերում կառուցուած եկեղեցիները, եւ այսօր, ցաւօք, Հայաստանի տարածքում չափազանց քիչ են մեր արքայական ու ազնուական անցեալը վկայող աշխարհիկ յուշարձանները:

Ուրիշ է, Կիլիկիան…

Այստեղ այսօր էլ հպարտ արժանապատուութեամբ կանգնած են Հայոց արքայական ու իշխանական տոհմերի զարմանահրաշ պալատներն ու բերդերը, ...չ առանձնատներն ու եկեղեցիները, մշակութային բազմապիսի այլ կոթողներ: Ուսումնասիրելով այս ամէնը՝ Գլօտ Մութաֆեանը Կիլիկիայի պատմութիւնը դիտել է միջազգային մշակոյթի հոլովոյթում, տարբեր քաղաքակրթութիւնների առընչութիւնների խաչմերուկում, Արեւելքի եւ Արեւմուտքի ընդհանրութիւնների հիւսուածքում, նրբամտօրէն անդրադառնալով նաեւ միջպետական դիւանագիտական յարաբերութիւններին, որոնց շնորհիւ Հայ Թագաւորների յաջողուեց ոչ միայն արժանապատուօրէն քայլ պել ժամանակի ուժեղ պետութիւնների հետ, այլեւ ապահովութիւններից հեռու ու անաղարտ պահել հայրենի հողն ու մշակութային արժէքները:

- Կիլիկիոյ Հայոց Թագաւորութեան պատմութեան ուսումնասիրութիւնը կարեւոր է ոչ միայն զուտ մշակութային ու պատմական տեսակէտներէ, այլեւ հետաքրքրական է իբրեւ քաղաքական, պետական ամուր կառոյց: Դիւանագիտական ճիշդ յարաբերութիւններու շնորհիւ Հայերը Կիլիկիոյ մէջ կրցան զանազան պետութիւններու շրջափակումին մէջ ստեղծել ամուր, միասնական ու ծաղկուն Թագաւորութիւն մը, որ գոյատեւեց շուրջ երեք դար: Ես գիրքիս մէջ մեծ տեղ յատկացուցած եմ կիլիկեան Թագաւորութեան չորս գործիչներու՝ Թորոս, Մլեհ, Լեւոն, Հեթում: Ո՞ւր է թէ յետագային, եւ ինչո՞ւ չէ՝ նաեւ այսօր, մեր պետական մտածողներն ու ղեկավարները մանրամասնօրէն ուսումնասիրէին Կիլիկիոյ պատմութիւնը, ուրկէ կրնային օգտակար դասեր առնել: Օրինակ, համոզուած եմ, որ եթէ Հեթում Թագաւորի պէս մեծ դիւանագէտ մը ունենայինք, մեր ազգային շատ մը հարցերը կրնային աւելի ճիշդ լուծում ստանալ: Անշուշտ, իմ ուսումնասիրութիւնս ամբողջական չէ տակաւին: Այս առաջին աշխատութիւնս ընդհանուր տեղեկութիւններ կը բովանդակէ Կիլիկիոյ մասին: Յետագային նախատեսած եմ հանգամանօրէն անդրադառնալ մասնաւորապէս անոր բիւզանդական ու հայկական շրջաններուն, պատմական առանձին իրադարձութիւններուն, մշակութային առաւել ակնառու հարցերուն ու երեւոյթներուն: Անկեղծօրէն ըսած՝ Կիլիկիոյ պատմութեամբ զբաղիլը ես կը դատեմ մեծագոյն գործը, որ կրնամ ընել ի նշան հաւատարմութեան ծնողքիս պատգամներուն եւ [illegible] հայկական ծագումիս:

Այո, սիրելի Գլօտ - Արմէն Մութաֆեան, ե՛ւ դա, ե՛ւ նաեւ այն, որ այս օրերին փարիզեան քո յարմարաւէտ բնակարանն ու աշխատանոցը թողած, ֆիզիքական աշխատանքից գուցէ երբեք չկորած քո փոխ ուսերով հազարաւոր կիլոմետրեր բեռ կրեցիր ու շատ անգամ քո բարի հայեացքով ու ժպիտով մխիթարեցիր տառապած հայրենակիցներիդ, ամպե՛ս հայրաբար գգուեցիր հայրիրապ փոքրիկների, քաղց ու հանդիստ մոռացած շատ անգամ գիշերեցիր օդանաւակայանում, ասածիդ ամենավստահելի ապացոյցներն են: Այդ ամէնը զուտ գթասրտութեան, մեր ցաւը կիսելու, քո պարտքը կատարած լինելու զգացումից զատ՝ ա՛յս երկրի, ա՛յս ժողովրդի խակաւակը օծուելու, քո պատկանելութեան իրականութիւնն ապրելու սրբազան պարտադրութիւնն էր:

Ու հիմա՝ բոլորս եղբօր ու հարազատի անհամբերութեամբ ենք սպասում քո նոր վերադարձին, անհամբերութեամբ ենք սպասում քո գրքի հայերէն, հայրենական հրատարակութեանը, եւ աւելի ու աւելի ենք հաւատում մեր հոգու երգին.

Երբ որ բացուին դռները յուսոյ,
Եւ մեր երկրէն փախ տայ ձմեռ,
Չքնաղ երկիրն մեր Արմենիոյ,
Երբ փայլէ իւր քաղցրիկ օրեր…
Ցանկամ տեսանել զիմ Կիլիկիա…

ՍԷՑՐԱՆՈՒՇԻ ԳԵՂԱՄԵԱՆ

Իտալական նամականի

ԿՈՐԻՑԻԱ ՔԱՂԱՔԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԳՉԱԽՄԲԱՅԻՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

ՀԱՅՐԵՆԻ «ԵՐԵՒԱՆ» ԻԳԱԿԱՆ ԵՐԳՉԱԽՄԲԻ ՅԱՋՈՂ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Կորիցիա, Իտալիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ միջեւ բաժնուած սահմանագլուխ քաղաք մըն է որ երաժշտական աշխարհին մէջ հանրածանօթ է Զէզարէ Սէկիցցի մշակութային եւ երգչախմբային հիմնարկի կազմակերպած տարեկան միջազգային մրցոյթներով: Ընդհանրապէս մրցումները տեղի կ'ունենան Յուլիս ամսու կէսին. 1987-ին, 26-րդ երգչախմբային մրցումին հրաւիրուած էր Երեւանէն Հայրէն երգչախումբը, որ յաջող եւ պատուաբեր արդիւնքներով իտալական հանրութեան ծանօթացուց մեր ժողովրդական աւանդական երգերը: Իսկ այս տարի Յուլիս 12 - 15, 28-րդ միջազգային երգչախմբային մրցումին հրաւիրուած էր Երեւան իգական երգչախումբը, որ Հայրենիքի մէջ կը կոչուի Երեւան Կանացի Կամերային Երգչախումբ: Ան հիմնուած է 1976-ին եւ կը պատկանի խորհրդային Հայաստանի Կրթական Նախարարութեան ժողովրդական Մշակոյթի Տան որու տնօրէնն է Սամուէլ Բալայեան. իսկ գեղարուեստական ղեկավարն է երիտասարդ երաժիշտ՝ Արթիւր Վիրանեան: Արթիւրը որդին է Աթէնքի հայ ծանօթ պաս երգիչ՝ Յովհաննէս Վիրանեանի որ պատասխանելով հայրենիքի կանչին, Երկրորդ ընդհ. պատերազմի աւարտին փայլուն երազներով միացաւ հայրենադարձերու առաջին խումբին: Հայրենիքի մէջ սակայն իրեն կը սպասէր Սիպերիոյ սառուցեալ տարածքը, ուրկէ հիւծած վերադարձաւ Երեւանի մէջ իր մահկանացուն կնքեց անողոք անդարմանելի հիւանդութեան մը հետեւանքով:

Երգչախումբը կը բաղկանայ տարբեր մասնագիտութիւններ ունեցող 40 սիրող երգչուհիներէ որոնց միջին տարիքն է 21 եւ հանրածանօթ դարձած է իր կատարողական յաջողութեամբ եւ մեկնաբանական ոճով: Յաջողութիւններ արձանագրած է իր ելոյթներով 1977-ին Լեհաստանի մէջ, 1979-ին Հունգարիոյ մէջ, 1984-ին Եուկոսլաւիոյ մէջ. մասնակցած է Մոսկուայի Երիտասարդութեան եւ ուսանողութեան համաշխարհային 12-րդ փառատօնին արժանանալով ոսկէ մետալի. անցեալ տարի Գալինինի երգչախմբային միջազգային փառատօնին արժանացած է դափնեկիրի կոչումին:

Իտալիոյ մէջ, երկու շաբաթուան կեցութեան ընթացքին, Կորիցիայի երգչախմբային մրցումէն զատ, ելոյթներ ունեցաւ շարք մը քաղաքներու մէջ սկսելով Մոտէնայէն իր կարգ մը շրջաններով, Վէրոնայ, Վիչէնցա եւ ապա Վենետիկ Սուրբ Ղազարու վանքը եւ Մուրատ-Ռափայէլեան Վարժարանը, այսպէսով բերելով Հայաստանի երախտագիտական տուրքի բաժին մը հանդէպ Իտալիոյ որ նշելի առատաձեռնութեամբ օգնեց եւ կը շարունակէ օգնել 1988-ի կործանարար երկրաշարժին հետեւանքով ծանրօրէն տուժած հայրենի ժողովուրդին:

Երեքշաբթի, Յուլիս 11-ին, Վենետիկի մէջ կարճ պտոյտէ մը յետոյ երգչախումբը այցելեց Ս. Ղազարու վանքը, հոն տալով կրօնաշունչ երգահանդէս մը արժանանալով միաբանութեան առաջնորդ՝ Հ. Ներսէս Վրդ. Տէր - Ներսէսեանի գընահատական եւ քաջալերական ներբողներուն: Երեկոն վերապահուած էր Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանին մէջ տրուելիք համերգին: Հայ և օտար հասարակութիւն մը լեցուցած էր Թիէփոլեան հանդիսասրահը. վարժարանի տնօրէն Հ. Ռափայէլ Անտոնեան բեմ կը հրաւիրէ երգչախումբը որ հետեւելով իր ղեկավարին ներածական նշանին, անմիջապէս կը թնդացնէ Մեր Հայրենիքը. վոր ներկայ հասարակութիւնը կ'ունկնդրէ յոտնկայս եւ խանդավառ ծափերով կ'ողջունէ երգչախումբը որ տարիներու ըռութենէ յետոյ, մեզի կը պարգեւէր անկախ Հայաստանի պետական փառերգը վերստին հրապարակաւ լսելու հաճոյքը: Յաջորդաբար տրուեցաւ կոմիտասեան երգերու փունջ մը (Լոռու Գութաներգ), (Հարբըրան), Հոյ Նազան իմ), ճարտարօրէն յարմարցուած իգական երգչախմբային բազմաձայն կատարումի, խմբավար Արթիւր Վիրանեանի կողմէ: Պախի, Պրամսի, Մոցլի խմբերգներէն յետոյ, ներկաներու խանդավառութիւնը իր գագաթնակէտին հասաւ երբ «Զայն մը հնչեց Երգրումի Հայոց լեռներէն» ապա՝ «Զարթիր Լաօ»ն որուն ձայնակցեցան նաեւ հանդիսականները: Համերգը վերջացաւ Կոմիտասի Հայրապետական Մաղթանքով:

Բեմ եկաւ վարժարանի տնօրէն Հ. Ռափայէլը որ իր խօսքը ուղղելով երգչախումբին, ողջունեց իրենց գալուստը սպասուր հայրենիքէ մը որուն ցաւը կը համակէ բոլորս: «Անգամ մըն ալ համար, ըսաւ, ջնջենք կոտնկի տխուր պատկերը եւ գայն փոխենք ծիծեռնակներու ուրախ կանչերուն: Դուք քիչ առաջ երգեցիք Թշուառ հայրենիք, անտէր հայրենիք, բայց ներկայիս մեր Հայրենիքը անտէր ու թշուառ չէ, որովհետեւ ամէնքս սփիւռք եւ Մայր Հայրենիք, կողք կողքի, ձեռք ձեռքի, ժամանակաւոր խըռովէ մը վերջ, այսօր միացած ենք իբրեւ եւ հակառակ այն մեծ աղէտին պիտի վերականգնենք մեր երկիրը, պիտի հասնինք մեր նպատակներուն եւ պիտի շարունակենք մեր գոյութիւնը: Ներկաներու ջերմ ծափերուն մէջ, Հ. Ռափայէլ վերջացուց իր խօսքը եւ բեմ հըրաւիրեց Միլանոյի ազգայիններէն՝ Հըրանդ Բամպակեանը որպէս մօտէն ծանօթը եւ գործակիցը Աթէնքի մէջ, ղեկավարին հօրը, վաղամեռիկ Յովհաննէս Վիրանեանի, իր ողջոյնի խօսքը ըսելու: «Ինծի համար շատ ուրախալի բայց նոյն ժամանակ յուզիչ պարագայ մըն է, ըսաւ Հրանդ Բամպակեան խօսքն ուղղելով երգչախումբին եւ իր խմբավարին, որովհետեւ գիս կը տանի քառասունէ աւելի տարիներ ետ, երբ Աթէնքի մէջ սիրելի հօրդ Յովհաննէսի հետ կը գործակցէինք երգչախմբային աշխատանքներով: Եւ ի յիշատակ մեր այս հանդիպումին կ'ուզեմ քեզի յանձնել հօրդ գրած քառաձայն խմբերգին բնագիրը անմահն Կոմիտասի ծննդեան 75-ամեակին առթիւ, ինչպէս նաեւ տպագրուած յայտագրին մէկ օրինակը այդ առթիւ իսկ Աթէնքի կեդրոնական թատրոնին մէջ կազմակերպուած մեծ համերգին որու ընթացքին սիրելի հայրդ ղեկավարեց երգչախումբը»: Հասարակութեան խանդավառ ծափերով վերջ գտաւ օրուան հանդիսութիւնը եւ կարճ հիւրասիրութենէ յետոյ, նոյն երեկոյեան երգչախումբը վերադարձաւ Կորիցիա մասնակցելու համար ծրագրուած մրցումներուն:

Չորեքշաբթի, Յուլիս 12-ին, հանրային պարտէզին մէջ, ներկայութեամբը բոլոր երգչախումբերուն, տեղի ունեցաւ մրցումներու պաշտօնական բացումը: Երեւան երգչախումբը իր առաջին ելոյթը ունեցաւ Հինգշաբթի առաւօտ Դաւիթ Հալաճեանի Սթապաթ Մաթէրով եւ նոյն օրը երեկոյեան Թոմաս Մոլլէյի, Պրամսի, Վիսարիոն Շէպալինի եւ Արնեյ Մեվինասի բազմաձայն խմբերգներով: Ուրբաթ առաւօտեան մրցոյթին ելոյթ ունեցաւ Կէորկի Գէլայիծէի «Տխուր Հնչեակներ» վրացական երգերով. իսկ Շաբաթ օր առաւօտեան ներկայացաւ Կոմիտասեան գեղջկական երգերով: Նոյն օրուան երեկոն յատկացուած էր մրցանակաբաշխութեան հանդէսին, եւ առաջին երեք դափնեկիր երգչախումբերու համերգային ելոյթին: Կազմակերպիչ յանձնախումբի նախագահին փակման եւ շնորհակալական խօսքերէն յետոյ բեմ հրաւիրուեցան տեղւոյն պաշտօնական անձնաւորութիւնները - Վիճակաւոր Արքեպիսկոպոսը, քաղաքապետը, զանազան հաստատութիւններու նախագահները - որոնց ձեռամբ յանձնուեցան բաժակները եւ վկայականները առաջին երեք դիրքերը գրաւող երգչախմբերու ղեկավարներուն: Հոս հպարտութեամբ պէտք է ըսել որ հայրենի Երեւան երգչախումբը 16 մրցող խումբերու մէջ փայլուն նիշերով արժանացաւ դիրքեր գրաւեց. այսպէս՝ Սէկիցցի միջազգային մրցոյթին, անիկա արժանացաւ Երկրորդ Մրցանակի - Բաժակ եւ Վկայական ժողովրդական երգերու կատարման համար: Բազմաձայն փոլիֆոնիկ - երաժշտական կատարման համար, Երրորդ մրցանակի - բաժակ եւ վկայական, երկրորդ դասակարգի բազմաձայն երաժշտութեան կատարման համար՝ Վկայականի: Որով միջազգային տարողութեամբ այս մրցոյթին մէջ Երեւան երգչախումբը ստացաւ եռակի դափնեկիր կոչում գրաւելով երրորդ եւ երկրորդ դիրքեր Ֆիլիփեաններու երգչախումբէն յետոյ որ իր բացառիկ գեղարուեստական որակին պատճառաւ արդարօրէն ապահովեց բոլոր առաջնութիւնները:

Յաջորդող 4 օրերուն մեր երգչախումբը շրջագայեցաւ Ուտինէի զանազան քաղաքները, համերգներ տալով Ճէմոնայի, Մանիագօ Գարնիայի եւ Բոնթէպպայի մէջ, արժանանալով ջերմ ընդունելութեան, եւ Հինգշաբթի առաւօտ Միլանոյի Մալբէնսայի օդանաւակայանէն Մոսկուայի թռիչքով մեկնեցաւ Երեւան, հայկական անմոռանալի ապրումներ մեզի պարգեւած ըլլալու արդար գոհունակութեամբ:

Հ. Բ.

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ԹԷՈԴԻԿԻ
«ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑ»ՆԵՐԸ

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱԶ

Ցայտնեցին թէ իրենց ծննդավայրն էր Ալեքսանդրապոլ: Մին, կրակոտ երիտասարդ, գրաւածառէն լսելով թէ «Գրի - գորեանց» կը կոչուէի ու Վասփորէն կուգայի, յարեց թէ գացած էր Կոստանդնուպոլիս: Ամարաթի միւս զինուորներն ալ, որոնց պատահեցանք, գոհ էին իրենց վիճակէն, զի, կ'ըսէին, իրենց հայրենիքին պաշտպանութեանը կոչուած էին ու պիտի տրուէին պիտանի արհեստ մը որով գուցէ օր մը իրենց ցեղին ազատագրութեանը ծառայէին: Պատահեցանք սակայն Շիրակի որդիներէն ոմանց, որոնք ըսին թէ «դժբախտաբար» զինուոր եղած էին, զի անջատուած էին իրենց սիրելի ընտանիքներէն, չէին կարող ընտելանալ ռուս զինուորին կոշտ մտնողին ու չէին յուսար յառաջացում: Այս միջոցին, երկու ռուս զինուորներ, խարտեաշ ու վիթխարի, որոնք պտոյտի ելած էին, բարեւեցին իրենց հայ պաշտօնակիցներն ու ռուսերէն մի քանի բառ փոխանակեցին անոնց հետ. մեր դեռատղէնները պատասխանեցին զայրագին, մինչ Ռուսերը, այնքան խիղախ լեզու լսելու անվարժ, մտիկ կ'ընէին ապշած: Անցորդները, Հայ, Վիր, Ռուս, մեր շուրջը խռնեցան իսկոյն, վէճին տեղեկանալու հետաքրքրութեամբ: Չհասկանալով ռուսերէն, բացատրութիւն խնդրեցի հիւրընկալէս, եւ պատմեց ինծ եղելութիւնը: Ռուսերը հարցուցեր են Հայերուն թէ ստո՞յգ էր որ այփինչ ռուս զինուորը տասնապետ կարգուած էր Ամարաթի գունդին մէջ, եւ, անոնց հաստատական պատասխանին վրայ, յարեր են. «Ուրեմն նա այսուհետեւ լաւ ծեծ պիտի քաշէ իր զինուորներուն»: Դեռատղէնները, այս ակնարկութիւնը խրացումներով, պատասխաներ են բարկութեամբ. «Տասնապետ մը ի՞նչ իրաւունք ունի զինուոր ծեծելու: Ապուշները կրնան ծեծ ուտել, մենք ոչ»: Մեր կրակոտ երիտասարդը, որ նը շարունակէր բողոքել ու հայհոյել, յանկարծ ինծ դառնալով գոչեց հայերէն. «Եղբայր, ասոնք, բոլորն ալ, էշ ու արջ են: Երեք տարիէն հազիւ կը սորվին զինուորութիւնը, զոր մենք կըլլեցինք վեց ամիսէն: Սակայն, իրենք կ'ընտրուին տասնապետ, զօրապետ, եւայլն, եւ մենք կը մնանք ինչ որ ենք»: Ընկերս դիտել տուաւ նորընծայ զինուորին թէ պէտք էր զգուշանալ այդպիսի խօսքեր արտասանելէ: «Վա՛յ մեզ, աղաղակեց տաք գլուխ դեռատղէնը, մեռա՛նք զգոյշ կենալով: Զինուոր ըլլալէ, թնդանօթին բերանը նետուելէ յետոյ, ալ ի՞նչ բանէ կրնանք վախնալ»: Հրաժեշտ տըւինք այս տախծներուն, որոնք կը շարունակէին մռնչել այլազան ամբոխին մէջ, առ ոչինչ գրելով ջէռնայա զառէդա (սեւ կառք) ու սիպերեան աքսոր:

Երեկոյեան ժամը 10.30-ին կը մեկնիմ Թիֆլիսէն, որոյ կարեւորագոյն հաստատութիւններուն մեծագոյն մասը կը պատկանի մեր ազգայիններուն, որոնք իրենց տնտեսական դերիշխանութեան մականին ենթարկած են Կովկաս ու Անդրկովկաս: Մտաւոր գերիշխանութիւնն ալ կը պատկանի Հայերուն, շնորհիւ իրենց բազմամարդ դպրոցներուն, ազգային թատրոնին, ընդարձակ տպարաններուն, ճոխ գրատուններուն, բազում ընթերցողներ ունեցող պարբերական թերթերուն, եւ մանաւանդ իրենց գրականութեան, որ, կենդանի հայերէնով տոգորուած, հասկնալի է ամբողջ ժողովուրդին եւ հետեւապէս կրցած է թափանցել յետին գեղջուկին խրճիթին մէջ…:

(Շար. 14 եւ վերջ)

ԱՍՏՈՒԱԾԱՄԻՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Օգոստոս 13, Տօն է Վերափոխման Սուրբ Աստուածածնի:

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8.45*ին*,
Պատարագ ժամը՝ 10.30*ին*:

Երկուշաբթի, Օգոստոս 14, Յիշատակ է Մեռելոց:

Այսօր ժամը 10–ին, կը մատուցուի պատարագ եւ յաւարտ պատարագի կը կատարուի Հոգեհանգիստ վասն համօրէն Ննջեցելոց:

Ս. ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ: Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Խաղողի Օրհնութիւն:
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 9–ին,
Պատարագ ժամը՝ 10–ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Կիրակի, Օգոստոս 13
Ժամերգութիւն ժամը 9.30*ին*,
Պատարագ ժամը 10.30*ին*,
Քարոզ ժամը 11.40*ին*:
Յաւարտ պատարագի խաղողօրհնէքի *աւանդական ու հանդիսաւոր արարողութիւն:*

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10.30*ին*:

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Կիրակի, պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի
Եւ Շրջակայից

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի «խաղողօրհնէքի» *աւանդական արարողութիւնը:*

Սիրով կը հրաւիրուի Լիոնի եւ Շրջանի ուխտաւոր ժողովուրդը սոյն Տաղաւարի հանդիսութեանց: Հաւատացեալներ՝ որոնք Օրհնութեան համար ուխտած են «խաղող» նուիրել կրնան ուղարկել եկեղեցւոյս Դիւանատունը:
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8.30–ին:
Պատարագ ժամը՝ 10–ին:
Քարոզ ժամը՝ 11.15–ին:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Կիրակի, Օգոստոս 13, Վերափոխման Ս. Աստուածածնի Տօնին *առթիւ եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:*

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱԻԱԳ. ՔՀՆՑ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյ Շնորհալի *երգչախումբին կողմէ:*

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն:

Երկուշաբթի, Օգոստոս 14, Յիշատակ է Մեռելոց:

Կը կատարուի ժամերգութիւն, որուն աւարտին՝ Հոգեհանգիստ «Վասն համօրէն Ննջեցելոց»:
Կիրակի, Պատարագ ժամը՝ 10.30*ին*,
Երկուշաբթի, Մեռելոց ժամը՝ 10*ին*:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Օգոստոս 13
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.30*ին*,
Պատարագ ժամը 10*ին*:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Երկուշաբթի, Մեռելոց:
Կը պատարագէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Կիրակի, Օգոստոս 13–ին, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝
ՎԱԶԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական խաղողի օրհնութիւն:
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8.30*ին*,
Պատարագ ժամը՝ 10*ին*,
Քարոզ ժամը՝ 11*ին*,
Խաղողօրհնէք ժամը՝ 11.45*ին*:

ՓՈՒԼՎ. ՕՏՏՕ — Ս. ՅԱԿՈԲ

Կիրակի, Օգոստոս 13:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՇԱՆ ԽՋԿՐ. ՔՀՆՑ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ
Պատարագի աւարտին Խաղողի Օրհնութիւն:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՆԻՍ

ՏՕՆ ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԻՒՆ ԵՒ 61–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Շաբաթ, Օգոստոս 12՝
Ժամերգութիւն
Մատաղի պատրաստութիւն ժամը՝ 16ին:
Կիրակի, Օգոստոս 13՝
Ժամերգութիւն ժամը՝ 9.30*ին*,
Պատարագ ժամը՝ 10.10*ին*,
Խաղող–Մատաղօրհնէք ժամը՝ 11.45*ին*,
Ուխտաւորի սեղանը Պարսամեան Համալիրէն ներս ժամը՝ 12.30*ին*:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ Ծ. ՎՐԴ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ
մասնակցութեամբ՝ Սարկաւագաց եւ Դպրաց Դասի:
Խաղողօրհնէք ժամը՝ 11.45–*ին*:
ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ. – *Օգոստոս 14, յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11–ին, Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:*

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան *եւ* Հռիփսիմէ Փափազեան *Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ* 1989 – 1990 *կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:*

Վարժարանը կ՚ընդունի 3, 4, *եւ* 5 *տարեկան աշակերտներ:*

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ՚ուսուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել. – 78 – 60 – 47 – 18 *ամէն օր ժամը* 9–*էն* 17:

FETE CHAMPETRE DE LA COLONIE DE LA CROIX BLEUE

A BELLEFONTAINE (JURA)

DIMANCHE 13 AOUT

En présence de 42 enfants de LENINAKAN ET LEURS ACCOMPAGNATEURS

DEPART DE LYON :
A cette occasion la C.B.A.F. section Lyon-Villeurbanne organise un voyage en car le Dimanche 13 Août
Départ : 8 heures devant l'Eglise Arménienne — 40, rue d'Arménie - 69003 Lyon —

Prix du voyage : 80 Frs. Gratuit pour les enfants de moins de 5 ans

Réservation :
Tél. : 78. 40. 27. 40 ● 78. 45. 39. 23
après 19 heures

DEPART DE MARSEILLE
le Samedi 12 Août
22 h — 13, boulevard Cazoran, 13[e]
22 h 30 — 2 bis, avenue de la Rosière
23 h — Poste de la Canebière (Réformés)

S'inscrire auprès des membres de la Croix Bleue ou téléphoner :
91. 90. 21. 60 ● 91. 50. 68. 71
Aux heures de repas

FETE CHAMPETRE DU HOME ARMENIEN

Mardi 15 Août

10 H — Messe célébrée par *Monseigneur Hagop Vartanian* - Vicaire Général de l'Eglise Apostolique du Midi de la France, assisté du Révérend Père *Daron Djerejian.*

Les chants de la messe seront interprétés par *Khatchig Yilmazian*, chef de la Chrole arménienne de l'Eglise Arménienne (Prado) de Marseille.

Bénédiction du raisin.

13 H — Self de spécialités arméniennes et Bar à disposition.

Animation par *Marten Yorgantz* venu spécialement de Los Angeles
● *Tombola avec de nombreux lots* ●
—— Jeux et concours de cartes et de jacquet ——

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «*Յառաջ*»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 40 Ֆր. արտասահմանի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

COMMUNIQUE

La MCA sera fermée du samedi 29 juillet au soir, au lundi 4 septembre au matin.

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

« H A R A T C H »
TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70
TELEX :
N° 280 868 Haratch

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 11

VENDREDI
11 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.076 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.076

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԼԵՀԱՍՏԱՆ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱ՞ՆՑ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐԻ

Վալեզայի դէմ պայքարի անցաւ կուսակցութիւնը, անոր առաջարկին պատասխանելու: Արդարեւ Սոլիտարնոսկ արաջարկութիւն յայտնեց կառավարութիւն մը կազմել առանց համայնավարներուն, այսինքն՝ Սոլիտարնոսկ եւ երկու փոքրիկ կուսակցութիւնները՝ գիւղացիական կուսակցութիւնը եւ դեմոկրատ կուսակցութիւնը: Այս երկուքը ցարդ իշխանութեան կողքին էին: Առաջին անգամ ըլլալով կուսակցութիւնը բացէ ի բաց Վալեզան կ'ամբաստանէ, քաղաքական Բիւրոյի իր զեկոյցին մէջ, անունը չի տար սակայն Սոլիտառնոսկի: Իր կոչին մէջ, երկու կուսակցութեանց, Վալեզա 6 յատկանշական նախադասութիւններ ունի, որոնք, ըստ ձեռնհաս լրագրողներու, կրնան նկատուիլ առաջին «հակահամայնավար մանիֆեստը»:

Նախ կ'ըսուի թէ 45 տարի է համայնավարները մենաշնորհ ըրած են իշխանութիւնը: Երկրորդ՝ անկարող են լուծելու երկրին տարրական հարցերը: Երեք, յաջորդ նախադասութիւնները կը շեշտեն թէ համայնավարները ոչ մէկ տրամադրութիւն ունին յառաջդիմելու, հուսկ՝ վերջին նախադասութեամբ մը, կը հաստատուի որ վերջնապէս պէտք է հեռացնել իշխանութենէն:

Քաղաքական Բիւրոյէն ետք, մամուլն ալ կը յարձակի Սոլիտարնոսկի նախագահին վրայ եւ կը հրաւիրէ կուսակցութեան անդամները որ «պաշտպանեն ընկերվարութիւնը Լեհաստանի մէջ»:

Կերեւի ալ, որ ընդդիմութեան պառակտումն է, ցնցիչ եղոյթ մը ունեցած է, եր հաչուոյն առած Վալեզայի առաջարկները, որպէսզի «Ազգ. պատասխանատուութեան կառավարութիւն մը» կազմուի: Կերեւի մանրամասնօրէն պարզած է նաեւ գործադուլներու վիճակը, հետեւանք նպարեղէններու գիներու «ազատագրման» եւ որու պատճառաւ գիները 300-էն 500% յաւելում կրած են: Բնակչութիւնը յուսահատած է:

Հինգշաբթի օր, այս էր Լեհաստանի վիճակը, այսինքն՝ անորոշ եւ լուծումի կարօտ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷՍՏՈՆԻԱ քուէարկուած նոր օրինագիծը ռումբի մը տարողութիւնը ունի, հակառակ իր «անմեղ» տիտղոսին, որ պարզապէս ընտրական օրէնք է: Ամբողջ բնագիրը դեռ չէր հասած Մոսկուա, բայց կարեւոր տրամադրութիւնները ծանօթ էին: Բուն նպատակն է սահմանափակել ընտրելու եւ ընտրուելու իրաւունքը Հանրապետութեան այն քաղաքացիներուն, որոնք էստոնացի չեն: Քուէարկելու համար պէտք է 2 տարի ապրած ըլլան նոյն ընտրաշրջանին մէջ, կամ 5 տարի եւ աւելի երկրին որեւէ շրջանը: Ընտրուելու համար 5-էն 10 տարի անհրաժեշտ են: Էստոներէնը պետական լեզու հռչակուած ըլլալով, ռուս պաշտօնատարները նստած սորվիլ սկսան, մինչ ցարդ տանտէրի պէս կը վարուէին: Ասոր դէմ գործադուլի շարժումներ ծայր տուած են եւ խորհրդարանական յանձնախումբի մը ճանաչումը «գաղտնի հատուածներու» Մոլոտով-Ռիպպէնտրոփ համաձայնագրերու հետ միաժամանակ (Օգոստոս 23, 1939), ալ աւելի պիտի լարէ մթնոլորտը:

ՊԱՏԱՆԴՆԵՐՈՒ հարցը ոչ մէկ կարգադրութեան յանգած է, բայց եւ այնպէս Հէզպոլլահն ինքնասպան գործողութեան մը ձեռնարկեց առջի օր, հարաւ-Լիբանան, Իսրայէլացիներու զինուորական կառքի մը դէմ: Հինգ զինուորներ վիրաւորուած են եւ Հէզպոլլահի երկու երիտասարդները մեռած են անշուշտ:

ՀԱՐԱՒ-ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՆԱՏՈԼՈՒԻ շրջանները քիւրտ զինեալ ուժերու տիրապետութենէն միանգամընդմիշտ փրկելու համար Թուրք ապահովութեան ուժերը կազմ ու պատրաստ կը թուին: Կեռիլլայական բախումներու մասնաւորապէս յատուկ խմբակներ փոխադրուած են Ճուտի լերան շրջանը, որ Քիւրտերու գլխաւոր բոյներէն մէկն է: Այս վերջիններն ալ մինչ մէկ կողմէ յարմար դիրքեր կը գրաւեն, միւս կողմէ զինեալ ուժեր կը փոխադրեն այլ շրջաններ, ուր հսկողութիւնը աւելի թոյլ է: Կասկածները կը կեդրոնանան Օգոստոս 15 թուականին վրայ, որ ՓՔՔ-ի (Քիւրտիստանի բանւորական կուսակցութեան) զինեալ արարքներու տարեդարձի օրն է. յատկապէս խնդրոյ առարկայ գօտիներու բնակչութիւնը վախ ունի որ այդ տարեդարձը նշուի արիւնալի ծանրակշիռ արարքներով: Շրջանի ապահովութեան պատասխանատուն, յատկապէս նշանակուած նահանգապետը յայտնած է թէ յարձակումներու ընթացքին քիմիական զէնք պիտի չգործածուի:

ԹՈՒՆՈՒԶԻ մէջ գումարուած Ֆաթհի 5-րդ համագումարը 5 օրուան, երբեմն փոթորկալից նիստերէ ետք, լայն մեծամասնութեամբ իր հաւանութիւնը տուաւ Արաֆաթի վարած քաղաքական գործունէութեան: Ֆաթհ որոշած է նաեւ յատուկ կոմիտէ մը ստեղծել յեղափոխական իր խորհուրդին ծոցն իսկ «դէմ դնելու համար սիոնական ներգաղթին Պաղեստին»:

1792 ՕԳՈՍՏՈՍ 10-ին էր որ ժողովուրդը կը գրաւէր Թիւիլըրիները, ուրկէ թագաւորը խոյս տուած էր ընտանիքին հետ: Ներկայանալով Ազգ. Ժողովին առջեւ, կը յայտարարէր. «Հոս եկայ առաջքն առնելու համար մեծ ոճիրի մը եւ ինքզինքս միշտ ապահով պիտի զգամ ընտանիքիս հետ Ազգին ներկայացուցիչներուն ծոցը»: Ամբողջ գիշերը ահազանգը հնչած է Փարիզի փողոցները: Յեղափոխութեան եւ Ֆրանսայի պատմութեան մէկ նոր էջն է որ կը բացուի: Թագաւորը, որ վարկաբեկուած է Վառէնի իր փախուստէն ի վեր, նախ Լիւքսանպուրկ կ'առաջնորդուի, ապա՝ Թամփըլ, ուրկէ պիտի ելլէ միայն դատուելու եւ կառափնատ բարձրանալու համար: Հանրապետութիւնն է որ ծնունդ կ'առնէ, պիտի հռչակուի Սեպ. 22-ին:

ՊՐԻԺԻԹ ՊԱՌՏՕ շատ բարկացած է Սէն-Թրոփէի քաղաքապետութեան նոր կարգադրութեան դէմ եւ նամակով մը քաղաքապետին կը սպառնայ ձգել-երթալ, որովհետեւ նոր հրովարտակ մը կ'արգիլէ շուներու մուտքը ծովափ: Ան կը գրէ. «Անամօթութիւնը, ցուցամոլութիւնը, աղտը, դրամը, միասեռականութիւնը տիրուր եւ նուաստացուցիչ խորհրդանիշները դարձած են քաղաքին որու պատասխանատուութիւնն ունիք»: Շուներու ներկայութեան դէմ եղած արգելքը ծովափին վրայ, անձնական նախատինք մը կը նկատէ Պրիժիթ Պառտօ, կենդանիներու ի նպաստ տարած իր պայքարին: Նորընտիր քաղաքապետը հարց կու տայ. «Ո՞վ բերաւ մոլութիւնը եւ անպատկառութիւնը հոս» ու կ'աւելցնէ թող Պ. Պառտօ Ռամաթիւէլի իր մենաստանէն դուրս ելլէ եւ մասնակցի քաղաքին համար տարուած ճիգերուն:

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2 / 8)

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏԸ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

«Մոսեատուկչին» Լենինականի վերակառուցումը իրականացնող կազմակերպութիւններէն է: Օգոստոս 5-ին Լենինականի մէջ տեղի ունեցաւ Մոսկուայի քաղաքային Խորհուրդի նախագահութեան արտագնայ նիստը որ քննեց մոսկուացի շինարարներու կատարած աշխատանքը արագացնելու եւ այլ յարակից հարցեր: Նիստը կը վարէր Մոսկուայի քաղաքային խորհուրդի գործադիր Կոմիտէին նախագահ Վ. Սայկին: Կը մասնակցէին Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի Բ. քարտուղար Օ. Լոբով եւ Լենինականի քաղաքային Կոմիտէի Ա. քարտուղար Մ. Մկրտչեան: Սայկին մտահոգութիւն յայտնեց աշխատանքին դանդաղութեան համար, որուն գլխաւոր պատճառն է նիւթեղէնի մատակարարումի ոչ յստակ կազմակերպութիւնը, թեքնիք փաստաթուղթերու ուշացումը. կայ նաեւ բանւորական ուժի պակաս:

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ՝ ԼՂԻՄ-Ի ՅԱՏՈՒԿ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԿՈՄԻՏԷԷՆ ՕԼԵԳ ԵՍԱՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

«Արմէնփրէս»ի թղթակից Ա. Գրիգորեան հարցազրոյց մը ունեցած է ԼՂԻՄ-ի յատուկ կառավարման Կոմիտէի կուսակցական խմբակի ընկերա-տնտեսական բաժնի վարիչ Օ. Եսայեանի հետ, որ անդրադառնալէ ետք ապօրինի այդ կցումին անցեալի պարագաներուն, ծանրացած է Ադրբեջանի կիրարկած տնտեսական ու մշակութային խտրականութեան վրայ: Ան ըսած է թէ հարցը կը բարդացնեն Ադրբեջանի միտումնաւոր կարգադրութիւնները, ինչպէս՝ Հայաստանէն շինանիւթերու առաքումը խոչընդոտել, բարեկարգել միայն ադրբեջանական գիւղերը ու զանոնք բնակեցնել գաղթականներով եւայլն: Որպէս լուծում ներկայ կացութեան, Օ. Եսայեան ըսած է թէ Հայաստանի հետ վերամիաւորումէն այլ ելք չի տեսներ Արցախի բնականոնացման համար:

ԱՐՑԱԽԻ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Մարզային կեդրոնը բոլորած է գործադուլի երրորդ ամիսը: Բնակչութիւնը պատճառը կը բացատրէ հարցին լուծումին ձգձգումով: Այս վճռակամութիւնը արդելք չէ որ մարդիկ չնկատեն որ գործադուլերը զգալի վնաս կը հասցնեն շրջանի տնտեսութեան: Տարեսկիզբէն ի վեր շուրջ քառասուն միլիոն ռուբլիի արդիւնաբերական արտադրութիւն կատարուած չէ. չեն աւարտած հազարաւոր քառ. մեթր բնակարանային տարածութիւն, դպրոցներ, մանկապարտէզներ: Վատթարացած է աշխատաւորներու նիւթական վիճակը: Թէեւ չէ դադրած հողամշակումի աշխատանքը, սակայն լարուած կացութիւնն ու օդի աննպաստ պայմանները արդէն անդրադարձած են գիւղացիներու աշխատանքի արդիւնքին վրայ:

ԷՍՏՈՆԱՑԻ ՇԻՆԱՐԱՐՆԵՐԸ

Էստոն շինարարներ չորս ամսուան ընթացքին հինգ յարկով տուներ կառուցած են Սպիտակի շրջանի Ղուրսալի գիւղին մէջ: Անոնք պատրաստած են նաեւ 14 ապագայ տուներու հիմերը: Ըսած են թէ մինչեւ տարեվերջ 10 հազար քառակուսի մեթր բնակելի մակերես պիտի յանձնեն: Բնակարաններէն զատ էստոն շինարարները կը կառուցանեն 390 հոգինոց դպրոց, 140 հոգինոց մանկապարտէզ:

ԲԱԿՈՒՆՑԵԱՆ ՏՕՆԱՀԱՆԴԷՍ ԳՈՐԻՍԻ ՄԷՋ

Ա. Բակունցի յիշատակի օրը նշուած է իր ծննդավայր Գորիսի մէջ, ուր ապրած ու ստեղծագործած է գրագէտը: Ա. Բակունցի ծննդեան 90-ամեակին առիթով, այս տարի յուշահանդէսը վերածուած է ժողովրդական տօնախմբութեան: Տեղացիներ ու Երեւանցի հիւրեր ծաղկեփունջեր զետեղած են մեծ գրողին յուշարձանին: Շրջանի մշակոյթի տան դահլիճին մէջ ալ հանդիսաւոր երեկոյթ տեղի ունեցած է, ուր խօսք առած են Հայաստանի Գրողներու Միութեան վարչութեան քարտուղար Յովհ. Մելքոնեան, բանասիրական գիտութիւններու տոքթորներ Պ. Յակոբեան, Դ. Գասպարեան, Ս. Եղիազարեան, ժողովրդական արուեստագէտ Լ. Թուխիկեան, Բակունցի տուն-թանգարանի տնօրէնը Ք. Միքայէլեան եւ ուրիշներ:

ՖԵՏԱՅԻՆԵՐՈՒ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

Հայաստանի մշակոյթի Ֆոնտը որոշած է աւարտել «Աշնակ» գիւղին մէջ կիսաւարտ մնացած շինութիւնը ու հոն բանալ ֆետայիներու մնայուն թանգարան: Երեւանի Մաշտոցի շրջանը ստանձնած է շինարարական աշխատանքներու հովանաւորութիւնը: Կը նախատեսուի շինութիւնը աւարտել մինչեւ տարեվերջ, իսկ բացումը կատարել 1990 Մայիսին, ֆետայիներու տօնին օրը: Թանգարանը պիտի դառնայ նաեւ հայ ազգային-ազատագրական պայքարի հետազօտութեան կեդրոն:

Մշակոյթի Ֆոնտը այս առթիւ կոչ ուղղած է հայրենակիցներու, որ ֆետայիներէ մնացած սակաւաթիւ յիշատակները - անձնական իրեր, դրօշներ, թուր-հրացան, լուսանկարներ, նամակներ եւայլն - կեդրոնացուին թանգարանին մէջ: Ֆոնտը տարբեր լեզուներով նոյն կոչը պիտի ուղղէ նաեւ Սփիւռքի հայութեան: Բոլոր նամակները պէտք է ղրկուին հետեւեալ հասցէին. Երեւան 2, Պուշկինի 28, Մշակոյթի հայկական Ֆոնտ, Հայ ֆետայիներու թանգարանի համար:

ՊԱՏՈՒՀԱՆ

Զ.

Փետրուարէն Յունիս երկարող ժամանակաշրջանէն «Պիոներ Կանչ»ի քանի մը թիւեր կամաց մը մէկդի հրել կուտան սեղանիս վրայի Հայաստանեան ու Սփիւռքի թերթերու, պարբերականներու դէզերը: Հայաստանի պատանիներուն այս «փոքրակազմ» թերթը «Հայ մամուլ» կոչուած պատկառելի բանակին ամէնէն առողջ զինուորը կը թուի ինծի: Անոր չորս էջերուն ամէն մէկ անկիւնը ներկայ է ընթերցող զանգուածը՝ Հայաստանի պատանին. ան հոն է, որքան իր հետաքրքրութիւններով, ստեղծագործութեամբ, հարցերով, փափաքներով, հարցումներով, նոյնքան՝ իրեն համար գրուած էջերով: Ու հաւանաբար այս պատճառով իսկ, «Պիոներ կանչ»ը միայն ժամադրավայրն է երկու յատկանիշներու որոնց հանդիպումը յաճախադէպ չէ իրարու, նաեւ մեզի: Չափաւորութիւնն ու ներկան են այդ երկու յատկանիշները, որոնց բացակայութենէն տառապելու ոչ իսկ ախտանշան մը ցոյց կուտայ առհասարակ մեր մամուլը...:

«Պիոներ Կանչ»ի չափաւորութիւնը ամէն բանէ առաջ ֆիզիքական է, տեղային: Անոր չորս էջերուն մէջ, առանց թերագնահատումի կամ գերագնահատումի շեղումներու, իրենց արժանի տեղը, արժանի չափով կը գրաւեն բոլոր նիւթերը: Սակայն թերթը մեր մամուլին ամէնէն առողջն ու ամէնէն հետաքրքրականը դարձնող առաջին յատկանիշը «ներկա»յին ներկայութիւնն է հոն. զայն թերթատող մը առաջին ակնարկէն իսկ ինքզինք կը գտնէ Հայաստանի պատանիին – եւ ոչ միայն պատանիին – առօրեային մէջ, Այդ առօրեան հիւսուած է ա՛յսօրուան հարցերով, ցաւերով, ուրախութեամբ, հետաքրքրութիւններով: Հարցերը յաճախ դուռ կը բանան հարցադրումներու, որոնք կը բանաձեւուին հարցումներու ձեւով. ու ընթերցողներու այս հարցումները երբեմն շատ աւելին կ'ըսեն քան սիւնակներ լեցնող յօդուածներ: Անցեալն իսկ, երբ որպէս ներկայի հետաքրքրութեան գլխաւոր նիւթ անպակաս է թերթին էջերէն, երբեք չի վերածուիր անցեալապաշտութեան հասնող ապառողջ չափազանցութեան: Հոն են ֆիտայիները, մինչեւ այսօր անգիտացուածներ, անոնց գործը, կեանքի պատմութիւնները, սակայն առանց խճողելու թերթին էջերը եւ ընթերցողին միտքը: Թերթին տէրն ու տիրականը ներկան է միայն ու անո՛ր տուեալներով մարմին կ'առնէ ամէն մէկ թիւ: Ներկան կը խմբագրէ, ներկան կ'ընէ էջադրումը «Պիոներ Կանչ»ին:

Փետրուարէն Յունիս երկարող թիւերուն մէջ կարեւոր տեղ մը յատկացուած է, անշուշտ, երկրաշարժին հետեւանքներուն. յաճախակի են վիրաւոր փնտռողներու նամակ – յայտարարութիւնները: Անոնք մտածել կուտան ակամայ թէ կորուստն ու անկէ թելադրուած կարօտը, որոնումը, անբաժան տարրերը դարձած են մեր պատմութեան, մեր գոյութեան ու կը քալեն մեզի հետ ձեռք ձեռքի: Եօթանասուն տարի ետք, այսօր ալ, բնական բան է 1915–ին, 1916–ին կամ 20 – 21–ին իրար կորսնցուցած հարազատներու «կը փնտռեն»ներուն հանդիպիլ մեր մամուլին էջերուն մէջ. ու կորուստները միայն պարագայ ու անուն կը փոխեն մեր մօտ. երէկ՝ Եղեռնէն քշուածները կը փնտռուէին, այսօր՝ երկրաշարժէն ետք ցիրուցան ինկած սիրելիներ: «Պիոներ Կանչ»ի սիւնակներուն մէջ ամէնէն աւելի տեղ գրաւածները դպրոցականներու նամակներ են. անոնք զրկուած իրենց հարազատներէն, տունէն, դպրոցէն, իրենց դասընկերները կը փնտռեն: Անոնցմէ մէկն է Գայեանէ Թախիրեան.

«Չեմ գտնում իմ երեք ընկերուհիներին: Նրանցից երկուսը Լենինականից էին՝ Աննա Մկրտչեանը եւ Նայիրա Ղազարեանը: Աննան 8–րդ դասարանցի է, իսկ Նայիրան արդէն մէկ տարի է, ինչ աւարտել է դպրոցը: Երրորդը՝ Լուսինէ Սիմոնեանը Կիրովականում էր ապրում: Նա 9–րդ դասարանում էր սովորում: Յոյս ունեմ որ կ'օգնէք ինձ»:

Այս սիւնակներէն մէկուն մէջ հրատարակուած ուրիշ նամակ մըն ալ կը վկայէ հողածութեան այսօր շրջուած դերին մասին: Նամակագիրը Արցախի Մարտակերտի շրջանէն, Վանքի դպրոցի 10–րդ դասարանի աշակերտուհի մըն է...

«Սիրելիներս, մինչեւ հոգու խորքը խոցուած ենք ահաւոր աղէտի հետեւանքով մեր հայ եղբայրներին ու քոյրերին հասած ողբերգութեամբ: Մինչեւ այս արհաւիրքը ձեզանից շատ նամակներ ստացայ: Դուք ուզում էիք իմանալ մեր՝ Արցախցիներիս կեանքի, ապրելակերպի մասին: Ես պատասխանեցի բոլորիդ, բայց երկրաշարժը խզեց այդ կապը: Այժմ ոչ մէկից լուր չունեմ:

Խնդրում եմ անպայման գրէք ինձ...

ԿԱՐԻՆԷ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ
ԼՂԻՄ, Մարտակերտի շրջան,
Վանքի դպրոց, Ժ. դասարան

Նամակին կ'ընկերանայ հինգ անուններու ցանկ մը:

**

Թերթին միջոցաւ տարեկիցներու դիմող զանգուած մըն ալ կը կազմեն Հայաստանէն խորհրդային այլ քաղաքներ փոխադրուած երախաները: Թերթը միջնորդ կը դառնայ անոնց ու Հայաստանցի երախաներուն միջեւ, որպէսզի այս վերջինները չմոռնան մեղմել հեռուն գտնուողներու կարօտը: Լենինականէն գրուած նամակ մը այս հրաւէրը կ'ուղղէ:

«Երկրաշարժից յետոյ աղէտի շրջաններ շատ ընտանիքների հիւրընկալեցին Լենինկրատցիները: Տուժածներին օգնել են այն ամէնով, ինչով կարողացել են, ինչով հնարաւոր է եղել: ... Նրանք ընկերացել ու բարեկամացել են լենինկրատցի երեխաների հետ: Բայց շատ են կարօտել հայրենի քաղաքին ու գիւղին, հայ երեխաներին: Սիրելի երեխաներ, գրէք նրանց. ձեր ամէն մի նամակը մեծ ուրախութիւն կը պարգեւի նրանց»:

«Պիոներ Կանչ»ի այն տողերուն ուր կը գրուի, կը խօսուի երկրաշարժի հետեւանքներուն մասին, կը սպասուի մէկ բան. լաւատեսութիւնը: Ծանր էր աղէտը, անշուշտ: Ամէնէն ծանրօրէն վնասուածը եղաւ նոր սերունդի վերապրած խաւը, անկասկած: Սակայն, այսօր, ոչ մէկը անոնցմէ ողբի, եղերերգի շեշտ մը ունի իր գրիչին ծայրը: Ատիկա հոյակապ հասունութեամբ ու լռին համաձայնութեամբ մը ձգած են կ'երեւի իրենց մեծերուն, որոնց մէջ չեշտուած դասակարգ մը յայտնուած է ներքին թէ արտաքին հրապարակին վրայ որ ազգային պարտականութիւն մը կատարելու պէս լաց ու կոծի մէջ թաթխուած ոտանաւորներ կ'ածէ ամէն օր...: Պատանիներու աշխարհին մէջ ցաւի արտայայտութիւնն իսկ կը յանգի լաւատեսութեան ու իրապաշտութեան. ատով իսկ ըլլալով անկեղծ, համոզիչ ու տպաւորիչ:

Պատանիներու իրապաշտութեան լաւագոյն ապացոյց մըն է այն, որ անոնք աղէտին հետեւանքներով ծանրաբեռն իրենց առօրեային մէջ կորսնցուցած չեն արժէքներու չափանիշը. հետեւեալ «ինչո՞ւ»ն կը հարցախուզէ բոլորովին այլ մարդ, այլ հարց.

«Անցեալ 1988 թուականին շատ խօսուեց այն մասին որ ժողովուրդը ցանկանում է Երեւանի հարաւ – արեւմտեան թաղամասը վերանուանել ազգային հերոս, մեծ զօրավար Անդրանիկի անունով: Խօսուեց, բայց ոչինչ էլ չարուեց: Ինչո՞ւ: Միթէ նրանց համար, ովքեր պիտի այդ հարցին լուծում տային, հաճելի է, որ ժողովուրդն այդ թաղամասը անընդհատ յորջորջի՝ «Պանկլատէշ»:

ԳԱՅԵԱՆԷ ՕՀԱՆԵԱՆ
Երեւան, թիւ 174 դպրոց,
Ժ. դասարան

**

«Պիոներ Կանչ»ի սիւնակներուն մէջ տեղ գտած է նաեւ ծնողքի մը նամակը. Մարգրիտ Եսայեան կը գանգատի արեւմուտքի զանազան երկիրները ղրկուելիք երախաներու խումբերուն դէշ կազմակերպութենէն. ամիսներով նախապատրաստուելէ ետք, կը պատահի որ տուժած երախան վերջին պահուն տեսնէ թէ ուրիշ խումբ մը կ'ըլլայ մեկնողը եւ ոչ իրենք: Գանգատը ունի նաեւ կասկածի շեշտ մը. հոն կ'ըսուի.

«Բազմիցս խաբուած հոգիներում բոյն է դնում կասկածը, թէ արտասահման մեկնող տարբեր խմբերում ընդգրկում են նաեւ աղէտի վայրերի հետ կապ չունեցող երեխաներ: Ի՞նչպէս հերքել դրանք, ի՞նչպէս մխիթարել այս մարդկանց»:

Հերքումի կարօտ զուգահեռ կասկածներու տէր սփիւռքահայը հաւանաբար միայն զարմանայ կարդալով վերի տողերը. – «մէ՛կ ժողովուրդ» լոզունգը հո՞ս պիտի իրականացում գտնէր. հայութեան երկու թեւերը տառապեցնող ցաւէն ետք հասարակաց պիտի ըլլար նաեւ կասկածներու, ընդվզումներու, յուսախաբութեա՞ն ալիքը: Սակայն իր մեծութիւններուն չափ, որպէս ցաւին ու դառնութեան ալ ամուր վարժընթացին տէր ժողովուրդ, որուն համար տոկա՛լն է, ապրի՛լն է գերագոյն նպատակ, վերադառնանք լաւատեսութեան լարին: «Պիոներ Կանչ»ի էջերուն հետքով դժուար չըլլար ատիկա, քանի որ Կիրովականի թիւ 25 դպրոցին Թ. դասարանէն Անոյշ Էլլեքեան մը կը գրէ. –

«Ճիշդ է, շատ վատ բան պատահեց, բայց ոչինչ, մենք նորից կը կառուցենք: Միայն խնդրում եմ, շինարարներ, այսուհետեւ շէնքերը կառուցէք ցածրայարկ ու ամուր: Մի՛ շտապէք: Պէտք չէ «արագ, էժան ու որակով»: Դրա համը մենք տեսել ենք: Մենք կը գանք, ձեր կիսատն էլ կը շարունակենք: Նորից կը ծաղկեն Լենինականը, Կիրովականը, Սպիտակն ու Ստեփանաւանը: Նորից կը ժպտայ Հայոց աշխարհը»:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՃԱՓՈՆՈՒՀԻՆ ՈՐ Կ'ՈՒԶԷ ՔԱՆԴԵԼ ԱՒԱՆԴԱԿԱՆԸ

Վայելուչ զգեստաւորումով 60–ամեայ կնոջ մը վրայ կեդրոնացան լրատփիւններու մեկնաբանները առջի շաբաթավերջին: Այդ կնոջ գլխաւորած կուսակցութիւնը գրեթէ աւանդական դարձած ուղղութիւն մը փոխեց, վերջերս կատարուած ընտրութիւններուն ընթացքին. Ճափոնի մէջ, որ կ'ըսուէր թէ անքակտելի կապերով միացած է աջին, այդ ընտրութիւններուն յաղթանակը տարաւ երկրին ընկերվարական կուսակցութիւնը: Ու այդ կինը՝ Թաքաքօ Տօի, նախագահն է այդ կուսակցութեան:

Յուլիս 23–ի ընտրութեան, ազատական դեմոկրատ կուսակցութիւնը իր ծերակուտականներէն 66 հատը որպէս թեկնածու ներկայացուցած էր. 34 հատը ընտրուեցան, իսկ ընկերվարականները որոնք մահամերձ կը նկատուէին, 44 աթոռ ապահովեցին: Այսուհանդերձ, Ազատական դեմոկրատները միշտ հակակշռի տակ կը պահեն կառավարութիւնը:

Թաքաքօ Տօիի յաղթանակը արձանագրուած է կաշառակեր քաղաքագէտի մը դէմ պատուաւոր կեցուածքի մը հակադրութեամբ: Դժուար չէ եղած ատիկա: Մինչեւ Մայիս ամիսը, ճափոնական քաղաքական կեանքին մէջ դերիշխող նիւթը դայթակղութիւն մըն էր, կատարեալ թերթօն մը, որուն մանրամասնութիւնները կարդալով հանրութիւնը տեղեակ դարձաւ թէ ի՛նչպէս ձեռնարկութիւն մը կրնար կուսակցութիւն մը գնել:

Վարչապետ Թաքէշիթայի հրաժարումով աղմուկը մեղմացաւ. անոր յաջորդը՝ Սոսուքէ Ունօ հազիւ գործի ձեռնարկած, ինքզինք կը գտնէր բարոյական հարցի մը ծալքերուն մէջ: Ասոր վրայ աւելցաւ Թ.Վ.Ա.–ի 3% համեմատութեամբ նոր տուրքը զոր պարտադրեց կառավարութիւնը. ու ձախակողմեան թեւը անակնկալ կողմնակիցներու տիրացաւ. միջին դասակարգը, որ երէկ պահպանողականներուն կը քուէարկէր:

Այս ամբողջը սակայն պիտի չբաւէին յաղթանակին, եթէ չըլլար Տօիի անհատականութիւնը. 1986–ին երբ կուսակցապետ կը դառնայ, ան արդէն ճշդած է իր ռազմավարութիւնը. պէտք է կուսակցութիւնը դուրս բերել արհմիութենականներու եւ համալսարանականներու կեթթոյէն: Ու Ճափոնացին կը գտնէ երկրին առաջին քաղաքագէտը որ իրեն կը խօսի ամէնօրեայ բառերով, ամէն նիւթի մասին. յատկապէս մարդկային իրաւունքներու եւ կնոջական իրաւունքներու:

Այս վերջին կէտը կարեւոր է Ճափոնի համար. հոն կինը նախանձելի դիրք մը չունի: Բարձրաստիճան պաշտօնէութեան միայն 7%–ը կը կազմեն կիները. միւսները անմիջապէս որ ամուսնանան ինքզինքնին կը գտնեն խոհանոցին մէկ անկիւնը: Պահպանողական կը նկատուին: Սակայն հիմնականին մէջ անոնց է որ խօսք կ'ուղղէ ընկերվարական ղեկավարը: Երկրին մէջ կնոջական բազմաթիւ կազմակերպութիւններ կան որոնք քաղաքական բնոյթ չունին, շատ գործօն ըլլալով հանդերձ: Այս զանգուածն է զոր պէտք է գրաւել: Այդ կազմակերպութիւններէն հինգը բուռն կերպով հակազդեցին երբ յայտնի դարձաւ Սոսուքէ Ունոյի կապը պոռնիկներու հետ. Այդ հինգ կազմակերպութիւնները կը խմբեն քան միլիոն անդամներ. անոնց է որ կը դիմէ Թաքաքօ Տօի, հրաւիրելով որ հրաժարին լուռ ու մունջ հպատակելէ: Վերջերս տեղի ունեցած միթինկի մը ընթացքին ան ըսած է. «Ճափոնուհիները միշտ իրենց ամուսիններուն ու հայրերուն քանի մը քայլ ետեւէն քալեցին. հիմա հասած է ժամանակը որ կիները իրե՛նց հետեւելու հրաւիրեն այրերը»:

Մինչ այդ, Թաքաքօ Տօի ամէն բան կ'ընէ ժողովրդական դէմք մը դառնալու համար. կը շրջի ամբողջ երկիրը, կը ճառախօսէ բեռնատարի մը վրայ բարձրացած. իր դուռը բաց է բոլոր լրագրողներուն, յատկապէս լրագրողուհիներուն: Ամէն շաբաթ իր նկարները կան շաբաթաթերթերէն առնուազն մէկուն մէջ: Հեռատեսիլի յայտագիրներու կը մասնակցի, պաշտօնական այցելութիւններ կը կատարէ Ուաշինկթըն, Մոսկուա, Փեքին...: Ամէն տեղ կը հաստատէ խաղաղասէր Ճափոնի մը պատկերը. երկիր մը որ պատրաստ է պաշտպան կանգնելու մարդկային իրաւանց:

Անշուշտ միաձայն չէ իր վայելած ժողովրդականութիւնը: Գլխաւոր տիպարը Մարկարէթ Թաչըրն է որու նմանելու փորձով կ'ամբաստանեն զինք իր հակառակորդները: Այս խումբին մաս կը կազմէ նաեւ Հողագործութեան նախարարը, որ կը յայտարարէ թէ Տօի չի կրնար Պետութիւն մը ղեկավարել, որովհետեւ հակառակն ըլլալով Մաքիի, չէ ամուսնացած: Միւս կողմէ Տօի կը մերժէ այս նմանութիւնը. իրեն համար նախընտրելի է Քորի Աքինոյի տիպարը:

ՓԱՂՀԱՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՕՐ ՊԵԼՖՈՆԹԷՆԻ ՄԷՋ

Յուլիս 16, Կիրակի, Ֆրանսայի զանազան քաղաքներու թուանշաններ կրող ինքնաշարժեր եւ հանրաշարժներ կը փութային խճողել Պելֆոնթէնի կայանը բարձրացող այն ճամբան՝ ուր բարձր եղեւիններ ու նոճիներէն տարածուած բոյրը՝ կու գար լեցնել Կապոյտ Խաչի օդափոխութեան կայանը այցելութեան եկող ծնողք եւ բարեկամներու թոքերը՝ ուր Յուլիս ամսուան պայծառ արեւը կ'ընծայէր նաեւ իր տաք շողերը:

Քիչ վերջ՝ ծնողքներ գրկելով իրենց զաւակները կամ՝ գտնելով իրենց բարեկամները, ոմանք՝ իրենց մանկութեան ընկերները, որոնց հետ անցած էին նաեւ կայանի այս շարքերէն, արդէն տարածուած էին լայնարձակ կանաչութեանց վրայ:

Ահաւասիկ Կապոյտ Խաչի օդափոխութեան կայանը՝ այս տարի անգամ մը եւս կու գար բանալ իր դռները երրորդ սերունդին, որոնց ծնողքները համոզուած էին, թէ տարուէ տարի կատարելագործուող այս օդափոխութեան կայանը, իր ֆիզիքական նպատակներէն ալ անդին անցնելով, կը նպաստէր հայ մանկութեան մէջ հայկականութեան սերմերը ցանելու:

Հոն, երախան սովորականէն տարբեր միջավայրի մը մէջ կը գտնէր իր արենակիցները, եւ իրենց ստեղծած այս փոքր եւ յատուկ աշխարհին մէջ կը գտնէին այն հասարակաց յայտարարը՝ որ անտեսանելի կապերով զիրենք իրարու կը կապէր: Եւ այսպէսով, նոյնիսկ Եւրոպայի զանազան քաղաքներէն հոս գտնուող

հայ սերունդներուն մէջ կը ստեղծուէին բարեկամութեան ցանցեր։

Հիմա, այս շարքերէն անցնող երախաներէն շատեր կը գտնուէին խմբապետի դերին մէջ, այս անգամ՝ փոխանցելու համար նոյն զգացումները նորեկներուն։

Ահաւասիկ Յուլիս 16-ի այս գեղեցիկ օրին, ներկաները անգամ մը եւս կը դըրսեւորէին այս հսկայ բարեսիրական եւ հանրօգուտ կազմակերպութեան հայապահպանման գետնի վրայ տարած աշխատանքը։

Ինչպէս ամէն տարի այս տարի եւս Յուլիս ամսուան գրեթէ ամբողջ տնօրէնութեան կազմը, փորձառու եւ ամէնուն սիրելի, ժպտադէմ Տիկին Մատլէն Մելքոնեանի տնօրինութեամբ՝ տարած է իր գործունէութիւնը յօժարակամ, նըւիրումով, զոհաբերութեամբ եւ համբերութեամբ։

Գիֆէի սպասարկումէն յետոյ, Կապոյտ Խաչի Նախագահուհի՝ Տիկին Լոռա Յորլանի – Բարսեղեան խօսք առնելով բացատրեց, թէ այս տարի Յուլիս ամսուն կայանէն ներս ընդունած էին 162 երախաներ եւ Օգոստոս ամսուն պիտի ընդունուէին Լենինականցի 42 երախաներ։ Եւ աւելցուց, թէ Կապոյտ Խաչի այս մեծ կայանը կը կարօտէր նորոգութիւններու, որոնց երրորդ հանգրուանը պիտի իրականացուէր այս տարի։ Սակայն հակառակ պետական զանազան նըպաստներուն, Կապոյտ Խաչին կը մնար տակաւին դիմագրաւել նիւթական դըժուարութեանց մեծ մասը։

Ապա, Պ. Ժիւլ Մարտիրոսեան տուաւ ճշգրիտ գումարները եւ եղաւ 70 հազարի հանգանակութիւն մը։

Երբ արեւը կ՚անհետանար, ներկաները ակամայ կը բաժնուէին այս միջավայրէն, հայկական այս փոքր աշխարհէն՝ գտնելով տարիներ շարունակ Սփիւռքի հայ ծնողքներուն սրտին ու հոգւոյն մէջ ծածուկ պահուած երազ եւ իղձերու իրականացման փոքր մէկ մասը։

ԱՄՊՐՈԳ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՊԵԼՄՈՆԹԻ Հայ Աւետարանական Եկեղեցիին սրահին մէջ, Յուլիս 28-ին տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը, ի պատիւ Հայաստանէն հիւրաբար Ամերիկա գըտնըւող երեք հայ գիտնականներու՝ փրոֆէսէօր Ստ. Զարդարեանի (տեսական մեքենագիտութեան ամպիոնի վարիչ, Երեւանի համալսարանը), փրոֆ. Լեոներ Աղալովեանի (տեսական մեքենագիտութեան ամպիոնի վարիչ, Գիտութիւններու Ակադեմիա) եւ փրոֆէսէօր Ռ. Յարութիւնեանի (երկրաբանական արհեստագիտութեան ճարտարապետ)։ Անոնք երեքն ալ ծանրացած են Հայաստանի վերաշինութեան աշխատանքներուն, ոչ գոհացուցիչ արդիւնքներու, անգործութեան հարցին վրայ եւայլն։ Անոնցմէ Ռ. Յարութիւնեան «լաւատես նախատեսութիւն» նկատած է երկու տարիէն վերաշինութիւնը աւարտելու ծրագիրը։

**

ԱՒՍՏՐԱԼԻԱ հասած է Մայիս 13-ին, Հայաստանէն արուեստագէտներու խումբ մը, որ կը բաղկանար ջութակահար Ռուբէն Ահարոնեանէ, դաշնակահարուհի Սաֆօ Ահարոնեանէ, արտասանող Սուսաննա Գաբրիէլեանէ, գուսանական ու ազգ. երգերու մեկնաբան Խտ. Դաբբինեանէ, արձակագիր Ռուբէն Յովսէփեանէ։ Անոնք զանազան երեկոյթներ տուած են Սիտնիի, ապա Մելպուրնի մէջ ու Մայիս 31-ին վերադարձած Հայաստան։

**

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ Յունիս 24-ին տեղի ունեցած է Մխիթարեան վարժարանի աւարտական հանդէսը։ Միջնակարգի բաժինը տուած է 11, իսկ նախակրթարանը 16 շրջանաւարտներ։ Աշակերտական պարով ու երգերով կազմուած յայտագրէ մը ետք հիմնադիր-տնօրէն Հ. Միքայէլ Ադեան իր օրհնութիւններուն հետ բաշխած է վկայականները։ Հանդէսը աւարտած է հացկերոյթով մը, որուն ընթացքին Ճորճ Պալտոյեան եւ իր նուագախումբը խանդավառած են ներկաները։

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱՒԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

ԽՄԲ. – Յունիս 7-ին Շնորհք Պատրիարքը անգամ մը եւս տասնօրեայ շըրջապտոյտի մը ձեռնարկած էր գաւառները։

Յաջորդական հակիրճ արձագանգներ տուած էինք ատենին («Յառաջ», Յունիս 14, 17/18, 22, 27), բայց, այլապէս շահեկան են մանրամասնութիւնները բազմաթիւ տեսակէտներով։ Այսօրուընէ կը սկսինք հրատարակել այդ ուղեւորութեան նկարագրութիւնը, զոր ստորագրած է Պատրիարքը «Մարմարա»ի մէջ։

Լուրերը, զորս կը ստանայինք Կեսարիոյ՝ բայց մանաւանդ Տիարպագըրի մեր եկեղեցիներու շէնքերու մասին, մտահոգիչ էին։ Կեսարիոյ Եկեղեցիին ներքին գեղազարդ ծեփերը կը թափէին. իսկ Տիարպագըրի Եկեղեցիի հողածածկ տանիքը տեղ – տեղ փուլ կուգար, գոյացնելով մեծամեծ բացուածքներ եկեղեցիի առաստաղին վրայ։ Ուստի նախ այս երկու եկեղեցիներու կացութեան մասին անձամբ գաղափար մը կազմել կ՚ուզէինք։ Միւս կողմէն կը խորհէինք, որ ժամանակը եկած էր գաւառի մեր համայնքներուն հովուապետական նոր այցելութիւն մը տալու։ Հետեւաբար որոշած էինք Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչի Նշխարաց Գիւտի տօնին առիթով ուխտագնացութիւն մը կատարել Անատոլուի մեր ներկայ բոլոր գործօն եկեղեցիները։ Ուէյտալ կոչուած ճամբորդական ընկերութիւնն ալ իմանալով մեր մտադրութիւնը ծրագրած էր Թուրիստական ճամբորդութիւն մը մեր հետքերով։ Ահա թէ ինչ պայմաններու մէջ եւ ինչ նպատակով կազմակերպուեցաւ մեր վերջին այս այցելութիւնը դէպի Անատոլու։ Սակայն մենք օգտակար կը նկատենք նախքան այս վերջին ճամբորդութիւնը հանգամանօրէն ներկայացնելը՝ համառօտակի անդրադառնալ նախորդ ճամբորդութեանց։

Ա. ՆԱԽԸՆԹԱՑ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻ ՄԵՐ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

Մեր օրագրութեան տետրակները աչքէ անցընելով վերահաստ եղանք որ մեր վերջին այս այցելութիւնը վեցերորդն էր անցնող քսան տարիներու ընթացքին Անատոլու կատարած մեր ճամբորդութեանց։

Առաջինը իրագործուած էր 1969-ին, եւ տեւած էր լման երկու շաբաթներ, Յունիս 20-էն Յուլիս 3։ Ճամբորդած էինք Պատրիարքարանիս ինքնաշարժով եւ սահմանափակ հետեւորդներով։ Առաջին հերթին հանդիպած էինք Կեսարիա եւ մատուցած՝ մեր առաջին Ս. Պատարագը։ Անկէ անցած էինք Մալաթիա, ուր այն օրերուն կար 150 տուն Հայութիւն. այսօր հազիւ 28 - 30 տուն մնացած է։ Այցելած էինք նաեւ Մալաթիոյ մօտակայ Վէնք գիւղը, ուր դեռ կանգուն կը մնար Մալաթիոյ երբեմնի Առաջնորդանիստ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Վանքի Եկեղեցին. շինուած՝ 1439-ին։ Մինչեւ օրս ալ կը մնայ կանգուն, բնականաբար զրկուած Ս. Սեղանէն, ներքին փառքէն եւ շրջակայքի շէնքերէն։ Յաջորդ օր, դէպի Էլ-Ազըզ մեր ճամբորդութեան ընթացքին, առաջին անգամ տեսած ու վրայէն անցած էինք Թուրքիոյ մեծագոյն ու պատմական Եփրատ գետին։ Էլ-Ազըզին մէջ այցելած էինք հին Խարբերդի տեղը, բերդը եւ անոր ներքեւի Ս. Աստուածածին Եկեղեցին, որուն բանալին կը մնար Ասորիներու մօտ։ Յունիս 25-ին Տիարպագըր էինք արդէն։ Այստեղ ալ մատուցած էինք մեր առաջին Ս. պատարագը, Այցելած էինք Մարտինի մօտակայ Տէյր Զաֆրան ասորական վանքը։ Ապա անցած էինք Իսքէնտէրուն։ Յունիս 29-ի Կիրակին Գըրըգխանի մէջ բացումը եւ օծումը կատարած էինք Հայ Կաթոլիկներու երբեմնի Եկեղեցիին, զոր կառավարութիւնը դըրած էր մեր տրամադրութեան տակ, մեր տեղական եկեղեցին տարբեր նպատակի մը յատկացուած ըլլալով։ Այս Եկեղեցին, որ հապճեպով մաքրազարդուած էր, վերանուանած էինք Սրբոց Վարդանանց։ Այցելած էինք նաեւ Վագըֆ կոչուած զուտ հայկական գիւղը։ Ամէնուրեք մեր կամ մեզի հետեւորդ հոգեւորականներու կողմէ պատարագներ մատուցած, մըխիթարութիւն եւ սրտապնդումի քարոզներ խօսած, իրենց ներքին հարցերով հետաքրքրուած էինք։ Վերադարձը կատարած էինք Միջերկրական, եւ Եգէական ծովերու եզերքով, այցելելով յատկապէս Եփեսոսի աւերակները եւ մօտակայ Ս. Աստուածամօր «տունը» կոչուած պատմական սրբավայրը։

Երկրորդ այցելութիւնը տեղի ունեցած էր 1977-ին եւ տեւած էր տասը օրեր. Յուլիս 21-էն Յուլիս 31։ Այս անգամ ալ մեր ճամբորդութիւնը կատարած էինք Պատրիարքարանի ինքնաշարժով։ Գոնիայի եւ Ատանայի վրայով ուղղակի գացած էինք Իսքէնտէրուն, ուր մեզմէ առաջ ժամանած էր ուխտաւորական խումբ մը 30-35 հոգինոց։ Յաջորդ օր գացինք Գըրըգխան, ուր պաշտօնական շրջանակներ նախապէս մեզի տրամադրուած Հայ Կաթոլիկներու Եկեղեցին փոխանակած էին Հայ Բողոքականներու նախկին եկեղեցիով, որ շաբաթներ առաջ նորոգութիւն մը տեսած ըլլալով վերստին օծեցինք Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ անունով, եւ մատուցուեցաւ առաջին պատարագը։ Իսկ յաջորդ օր, Յուլիս 24 Կիրակի, Իսքէնտէրունի Եկեղեցին ալ ենթարկուած ըլլալով թեթեւ նորոգութեան՝ զայն ալ վերստին օծեցինք եւ մատուցինք առաջին պատարագը, որմէ վերջ ուխտաւորներ մեկնեցան Պոլիս, իսկ մենք այցելեցինք ու պաշտամունք կատարեցինք նաեւ Վագըֆ գիւղի փոքր եկեղեցին։ Այստեղէն յառաջացանք դէպի Տիարպագըր, Մալաթիա եւ Կեսարիա. վերադարձանք Անգարայի վրայով։

Մեր երրորդ ճամբորդութիւնը կատարուած է 1985-ին, երկու օթօպիւս լեցուն 80 ուխտաւորներով։ Մենք կը ճամբորդէինք յատուկ մինիպիւսով եւ փոքրաթիւ հետեւորդներով։ Տեւեց երկու շաբաթ Օգոստոս 26-էն Սեպտեմբեր 7։ Նախ այցելեցինք Կեսարիա՝ Անգարայի վրայով. ապա՝ Էլազըղ եւ Քէպան Պառաժ, Արեւելեան եւ Արեւմտեան Եփրատներու միացած կէտին վրայ։ Ապա՝ Ատըեամանի մերձակայքը, Նէմրութ Լեռը, ուր կան հեթանոս աստուածներու տարողնուած հսկայական արձանները։ Ապա անցանք Տիարպէքիր եւ Տէրիք, ուր կատարեցինք պաշտամունքներ։

Այցելեցինք նաեւ Ասորւոց Տէյր Զաֆրան եւ Տէյր Ումրալլի Վանքերը։ Ճամբորդութեան մնացեալ մասը, Յուլիս 1-էն սկսեալ, ստացաւ Թուրիստական եւ ուխտաւորական հանգամանք, ու մենք եղանք Վան, Վարագ, Աղթամար, Կտուց եւ Առտեր Կղզիներ, Ապա՝ Արճէշի, Փատնոցի, Աղրըի, Տօղու Պայազիդի վըրայով եւ Արարատի փէշերով՝ Կարս, Անի եւ Էրզրում։ Վերադարձանք Սեւ Ծովի եզերքով հանդիպելէ յետոյ Բաբերդ, Տրապիզոն, Սամսոն, Մարզուան եւ Պոլու։

Չորրորդ ճամբորդութիւնը կատարուած է 1987-ին, որ աւելի քննական նըպատակ ունեցած է քան հովուական։ Տեւած է շաբաթ մը Յուլիս 3-էն Յուլիս 9։ Այս ալ սկսանք Կեսարիայով, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի Գիւտ Նշխարաց տօնին առիթով, ուր Ս. Պատարագ մատուցանելէ յետոյ յաջորդ օր Թոմարզայի, Էվէրէկի, Հաճնոյ, Վահկայի, Սիսի եւ Ատանայի վրայով եկանք Իսքէնտէրուն, որուն եկեղեցին շուրջ երեք տարիէ ի վեր պաշտամունքի փակուած էր, մեծածախս նորոգութեան մը հետեւանքով։ Եկեղեցիին տանիքը եւ գմբէթը կըքած էին. ուստի երկուքն ալ ամբողջութեամբ վար առնուած էին եւ նոր տանիք ու նոր գմբէթ կը կառուցուէին, առաջիններուն յար եւ նման. գործը տակաւին կը կաղար. ուստի անհրաժեշտ հրահանգները տրուեցան եկեղեցիին նորոգութեան շուտափոյթ աւարտումին համար, ու հայթայթուեցան անհրաժեշտ նիւթական միջոցները։ Վերադարձը կատարուեցաւ Գոնիայի վրայով, ուր Լատինաց եկեղեցիին մէջ Ս. Պատարագ մատուցինք տեղւոյն երկու հայ ընտանիքներուն համար։

Հինգերորդ այցը կատարուեցաւ յատկապէս վերստին օծելու համար, Իսքէնտէրունի գրեթէ ամբողջութեամբ վերանորոգեալ եկեղեցին, 1987-ին։ Հոկտեմբեր 23-ին օդանաւով Ատանա իջանք։ Ուրկէ ինքնաշարժներու թափօրով առաջնորդուեցանք Իսքէնտէրուն, ուր ժամանած էին երկու օթօպիւսներով լեցուն ուխտաւորներ, Յաջորդ օրը այցելեցինք նաեւ Գըրըգխան եւ Վագըֆ գիւղ։ Երեկոյեան կատարեցինք Իսքէնտէրունի նորոգեալ եկեղեցիին բացումը եւ օծումը։ Հոկտեմբեր 25-ի Կիրակին մատուցինք Ս. Պատարագը։ Մատաղի սեղանէն յետոյ ուխտաւորներ վերադարձան Իսթանպուլ։ Իսկ մենք վերադարձանք Միջերկրականի եւ Եգէականի եզերքով։ Այժմ կ՚անցնինք աւելի հանգամանօրէն ներկայացնելու մեր վերջին եւ վեցերորդ ճամբորդութիւնը։

Բ. ԴԷՊԻ ԿԻՒՄԻՒՇՀԱՃԸՔԷՕՅ

Մեր վերջին այս ճամբորդութիւնն ալ կատարեցինք յատուկ մինիպիւսով, ինչպէս ըրած էինք մեր երրորդ ճամբորդութեան։ Մեզի կ՚ընկերանային Արամ Վրդ. Աթէշեան իբրեւ դաւազանակիր, մեր անձնական խորհրդական Տօքթ. Կարապետ Արման, Միւռոն Քհնյ. Այվազեան եւ Շահան Սրկ. Մաշալեան։ Մեկնումի առաւօտուն մեզի միացաւ նաեւ Մարմարա օրաթերթի անձնակազմէն Գէորգ Պ. Յակոբեան։ Տրուած ըլլալով որ ըստ ծրագրի մենք մեր հետեւորդներով Սեւ Ծովի եզերքով պիտի ճամբորդէինք յատկապէս հանդիպելու համար Կիւմիւշհաճըքէօյի հայ համայնքին, մէկ օր առաջ ճամբայ ելանք մեզի ընկերանալիք ուխտաւորներու խումբէն, որոնք ուղղակի Կեսարիա պիտի երթային, ուր երկու օր յետոյ իրարու պիտի միանայինք։

Ուստի Յունիս 7-ին առաւօտ կանուխ ճամբայ ելանք մեր մինիպիւսով։ Երբ հասանք Ատապազար, ուրկէ պիտի շեղէինք դէպի Սեւ Ծովի եզերքը, համաձայն մեր կազմած ծրագրին, մեզի բսուեցաւ որ անյարմար էր մինիպիւսով Սեւ Ծովի եզերքէն ընթանալը, որովհետեւ ճամբաներուն որոշ մասերը ասֆալթապատ չէին, ուրիշ մասեր ալ նորոգութեան մէջ էին։ Ճամբորդական ընկերութիւնը այս կարեւոր պարագան մեր նկատառման չէր յանձնած նախապէս. այլապէս աւելորդ կը դառնար մեզի համար օր մը առաջ ճամբայ ելլելը։ Յակամայս համակերպեցանք եւ Պոլուի ու Մարզուանի վրայով գիշերը հասանք Սամսոն եւ իջեւանեցանք արդիական պանդոկ մը։

Յաջորդ առաւօտ ճամբայ ելանք Սամսոնէն եւ դարձեալ Մարզուանի վրայով հասանք Կիւմիւշհաճըքէօյ, որ Ամասիոյ վիլայէթին կարեւոր քաղաքներէն մէկն է։ Հինէն ի վեր արծաթի հանքեր գըտնուած ըլլալուն քաղաքին մերձակայքը, Հաճըքէօյ անուան վրայ աւելցուած է «Կիւմիւշ» կամ «Սիմ» բառերը։ Այստեղ ունեցած ենք ժամանակին՝ Ս. Յակոբ Եկեղեցին եւ ազգային վարժարաններ։ 20 տարի առաջ Հայոց թիւն էր երկու հարիւր հոգի. իսկ այսօր՝ հազիւ 40 հոգի մնացած է։ Քաղաքին մուտքին մեզի դիմաւորութեան եկած էին գիւղացիներ քանի մը ինքնաշարժներով, որոնք առաջնորդեցին մեզ իրենց «թաղը», որ քաղաքին ոչ – բանուկ մէկ մասին վրայ գրեթէ ինքն իր մէջ կղզիացած փոքրիկ շրջանակ մըն էր։ Իրենց տուները կռնակ տըւած էին արտաքին աշխարհին իսկ դըռները դէմ – դիմաց բացուած էին հասարակաց փոքրիկ բակի մը վրայ։ Առաջնորդուեցանք տուներէն մին, երկու մաքուր սենեակներով, որոնց մէկին մէջ զետեղուեցաւ սեղան մը, վրան դրուեցաւ մեզի հետ բերուած Ս. Միւռոնով օծուած Վէմ – Քարը, Ս. պատարագի համար։ Եր պատարագիչ Միւռոն քահանայ կը զգեստաւորուէր մենք երգեցինք «Առաւօտ Լուսոյ» եւ «Փառք ի Բարձունս» որմէ յետոյ ընթացք առաւ առաջին այս եկեղեցիին մէջ հայկական պատարագը։

(Շար. 1)

FETE CHAMPETRE DU HOME ARMENIEN

de ST. RAPHAËL (VAR)

107, Avenue du Maréchal Lyautey

Mardi 15 Août

10 H — Messe célébrée par *Monseigneur Hagop Vartanian* - Vicaire Général de l'Eglise Apostolique du Midi de la France, assisté du Révérend Père *Daron Djerejian*.

Les chants de la messe seront interprétés par *Khatchig Yilmazian*, chef de la Chrole arménienne de l'Eglise Arménienne (Prado) de Marseille.

Bénédiction du raisin.

13 H — Self de spécialités arméniennes et Bar à disposition.

Animation par *Marten Yorgantz* venu spécialement de Los Angeles

• *Tombola avec de nombreux lots* •

— Jeux et concours de cartes et de jacquet —

Paris-Erevan-Paris

EN VOLS DIRECTS

TOUS LES 15 JOURS DEPUIS LE 06 JUILLET 1989

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil 75001 PARIS Tél. 42 - 61 - 51 - 13	48, Cours de la Liberté 69003 LYON Tél. 78 - 60 - 13 - 66	358, Chemin du Littoral 13015 MARSEILLE Tél. 91 - 03 - 16 - 28

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE

de la MATERNELLE au SECONDAIRE

EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- **Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,**
- **Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE**
- **Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE**

REJOIGNEZ-NOUS

EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Էտուար Մեսճեան Սէն - Ժերմէի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղին նուիրած են 500 Ֆր. իրենց մօր՝ Հնազանդ Մեսճեանի մահուան տարելիցին առթիւ, վարչութիւնս խորին շնորհակալութիւն կը յայտնէ։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՇԱԲԱԹ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Օգոստոս 13, Տօն է Վերափոխման Սուրբ Աստուածածնի։

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Կաթողիկոսական Պատուիրակ

Հայոց Եւրոպայի

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն։

Սկիզբ ժամերգութեանց *ժամը՝* 8·45*ին*,

Պատարագ *ժամը՝* 10·30*ին*։

Երկուշաբթի, Օգոստոս 14, Յիշատակ է Մեռելոց։

Այսօր ժամը 10*–ին*, *կը մատուցուի պատարագ եւ յաւարտ պատարագի կը կատարուի* Հոգեհանգիստ վասն համօրէն Ննջեցելոց։

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ։ Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Խաղողի Օրհնութիւն։

Սկիզբ ժամերգութեանց *ժամը՝* 9*–ին*,

Պատարագ *ժամը՝* 10*–ին*։

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Կիրակի, Օգոստոս 13

Ժամերգութիւն *ժամը* 9·30*ին*,

Պատարագ *ժամը* 10·30*ին*,

Քարոզ *ժամը* 11·40*ին*։

Յաւարտ պատարագի խաղողօրհնէքի *աւանդական ու հանդիսաւոր արարողութիւն*։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10·30*–ին*։

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն։

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Կիրակի, պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի

Եւ Շրջակայից

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի «խաղողօրհնէքի» *աւանդական արարողութիւնը։*

Սիրով կը հրաւիրուի Լիոնի եւ Շրջանի ուխտաւոր ժողովուրդը սոյն Տաղաւարի հանդիսութեանց։ Հաւատացեալներ՝ որոնք Օրհնութեան համար ուխտած են «խաղող» նուիրել կրնան ուղարկել եկեղեցւոյս Դիւանատունը։

Սկիզբ ժամերգութեանց *ժամը՝* 8·30*–ին*։

Պատարագ *ժամը՝* 10*–ին*։

Քարոզ *ժամը՝* 11·15*–ին*։

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Կիրակի, Օգոստոս 13, վերափոխման Ս. Աստուածածնի Տօնին *առթիւ եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։*

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյ Շնորհալի *երգչախումբին կողմէ։*

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի օրհնութիւն։

Երկուշաբթի, Օգոստոս 14, Յիշատակ է Մեռելոց։

Կը կատարուի ժամերգութիւն, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ «Վասն համօրէն Ննջեցելոց»։

Կիրակի, Պատարագ *ժամը՝* 10·30*ին*,

Երկուշաբթի, Մեռելոց *ժամը՝* 10*ին*։

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Օգոստոս 13

Սկիզբ ժամերգութեան *ժամը* 8·30*ին*,

Պատարագ *ժամը* 10*ին*։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Երկուշաբթի, Մեռելոց։

Կը պատարագէ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Կիրակի, Օգոստոս 13*–ին*, *կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝*

ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական խաղողի օրհնութիւն։

Սկիզբ ժամերգութեանց *ժամը՝* 8·30*ին*,

Պատարագ *ժամը՝* 10*ին*,

Քարոզ *ժամը՝* 11*ին*,

Խաղողօրհնէք *ժամը՝* 11·45*ին*։

ՊՈՒԼՎ. ՕՏՏՕ — Ս. ՅԱԿՈԲ

Կիրակի, Օգոստոս 13։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՇԱՆ ԽՋԿՐ. ՔՀՆՅ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Պատարագի աւարտին Խաղողի Օրհնութիւն։

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՆԻՍ

ՏՕՆ ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԻՒՆ ԵՒ 61–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Շաբաթ, Օգոստոս 12՝

Ժամերգութիւն

Մատաղի պատրաստութիւն ժամը՝ 16*ին*։

Կիրակի, Օգոստոս 13՝

Ժամերգութիւն *ժամը՝* 9·30*ին*,

Պատարագ *ժամը՝* 10·10*ին*,

Խաղող–Մատաղօրհնէք *ժամը՝* 11·45*ին*,

Ուխտաւորի սեղանը Պարսամեան

Համալիրէն ներս *ժամը՝* 12·30*ին*։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՏԱՐՕՆ Ծ. ՎՐԴ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ

մասնակցութեամբ՝ Սարկաւագաց եւ Դպրաց Դասի։

Խաղողօրհնէք *ժամը՝* 11·45*–ին*։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ. – Օգոստոս 14, *յիշատակ է Մեռելոց, ժամը* 11*–ին*, *Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց։*

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն - Վիլէօրպանի Արաքս *մասնաճիւղը կը խնդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ* 1 *եւ* 8 *թուականները։*

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային։

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ - Քաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի Թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26–ին։

Մանրամասնութիւնները յետագային։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ-ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 12-15

SAMEDI — MARDI
12-15 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.077
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.077

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ

Մայր Աթոռի դիւանէն հաղորդագրութիւն մը «կ'աւետէ հաւատացեալ ժողովուրդին ի Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի» որ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը եւ Մայր Աթոռի ճարտարապետներու ժողովը, նշելու համար Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան պաշտօնական կրօնք հռչակուելու 1700-ամեակը, որոշած են Երեւանի մէջ մեծաշուք եկեղեցի մը կառուցանել, ուր 2500 հաւատացեալներ պիտի կրնան միասին աղօթել:

Նշելի 1700-ամեակը եթէ նոյնիսկ կանխէր սա դժխեմ 1988 Դեկտեմբեր 7 Թուականը, նորէ՛ն դժուար պիտի ըլլար համակերպութեամբ ընդունիլ տրուած որոշումը. մա, թէ՛ որպէս հայ, թէ՛ որպէս հայ քրիստոնեայ: Որպէս հայ, զաւակը՝ տառապած ժողովուրդի մը որ ցաւատակ իր այնքան արժանաւորութեան այսօր անարդարօրէն զրկուած կը մնայ դարու շատ մը բարիքներէն: Ու այդ բարիքներուն ճամբան ամէն բանէ առաջ ինքնակամով կը հարթուի: Որոշումը չէր կրնար ընդունիլ նոյնիսկ որպէս քրիստոնեայ, որուն անուն – ազգանունին 17 դարէ ի վեր կպած է «առաջին քրիստոնեայ ժողովուրդ» պիտակը, չես գիտեր որպէս օրհնութի՞ւն, թէ արդարացումի մը տարազ․․․

Հաղորդագրութիւնը սակայն տրուած է 1989 Յուլիս 18-ին, երբ 1988 Դեկտեմբեր 7 Թուականը ութ ամիսէ ի վեր արձանագրուած է Հայոց պատմութեան մէջ. երբ շրջուած, տակնուվրայ եղած են բոլոր անհրաժեշտութիւնները, բոլոր առաջնահերթութիւնները: Մեր երեր հողին վրայ կարենալ ոտքի մնալու համար տանիքներու, երդիքներու պէտք ունինք ու ա՛յս է ներկայի անհրաժեշտութիւնը, բացարձակ հրամայականը. Նաեւ մեծութեան ամէնէն արժանավայել երաշխիքը, քրիստոնեային ու հեթանոսին համար հաւասարապէս:

Մենք որ կը տագնապինք այս հրամայականը անտեսող ամէն անտարբերութեան, ապերախտութեան, ի՞նչ սրտով բաժնենք Մայր Աթոռի դիւանին երջանկութիւնը. ի՞նչպէս համակերպինք մեր մէկ միլիոննոց մնացորդացը պատսպարելիք անշուք, այլ թանկագին երդիքները ոսկեզօծ գմբէթներով փոխանակելու գաղափարին:

Առաւել չէ՞ որ եկեղեցին ամէն բան մէկդի ձգած, տառացիօրէն իր դերը կատարէ. հաւաքէ հօտը, արգելք ըլլայ նոր գաղթերու, նոր տարտղնումի:

Հայաստան այսօր տնտեսական, քաղաքական հազար հարցերով հազար տագնապ ունի: Մայր դիւանի հաղորդագրութեան հետ նոյն օրը հասած հեռատիպը այդ տագնապները մեղմելու ջանքով կատարուած ժողովներու, տրուած որոշումներու մասին կը խօսի: Վերամուտը հասած է, դպրոցի շէնք չկայ. ձմեռը հեռու չէ ու երկրին բնակչութեան մէկ վեցերորդը տուն չունի, տեղ չունի: Ստեղծուած անչափելի պահանջին դիմաց անբաւարար կը մնայ համաշխարհային օժանդակութիւնը: Շինանիւթը, շինող բազուկը, շինարարական թեքնիքը այսօր ոսկիի գին ունին Հայաստանի մէջ: 1700-ամեակի տաճարի մը համար ո՞ր արդարացումը կը զօրէ այս խրախուսութիւնը արժանցելու:

1700 տարեկան մեր կրօնքին համար ամէնէն շքեղ կոթողները շինեցինք մենք: Եաթաղանը որբացուց զանոնք ու լքումը քար առ քար քայքայեց: Ո՞ւր մնացած պիտի ըլլար Լուսաւորիչներու, Նարեկացիներու հաւատքը, եթէ նիւթը միայն եղած ըլլար անոր պատսպարան: Անիի հազարումէկ եկեղեցիները չեղան մեր հաւատքին պատսպարան, այլ անոր տուն դարձած հաւատացեալ մեր սիրտերը:

Այսօր 1700-ամեակի խանդավառութեան մէջ չէ որ պիտի տարուինք այդ տունը լքելու փորձութեան, զայն քարով փոխանակելու ինքնախաբէութեան. ուրախութիւնը չէ որ պիտի մոռցնէ օրինակը Առաջին Հովիւին որ լերան վրայ քարոզեց, բացօթեայ աղօթեց ու ոչ ինք, ոչ ալ զինք հրջապատող բազմութիւնները մեծաշուք եկեղեցի, կամ ոսկեզօծ գմբէթ ունեցան իրենց գլխուն վերեւ:

Ա. Թ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖԻԼԻՓ ԿԻԼՀՈՄ «լեցուն գլուխ» մը, մանաւանդ ձեռնհաս մը արհեստին մէջ, ընդհ. տնօրէն նախագահ ընտրուեցաւ հեռատեսիլի հանրային երկու կայաններուն՝ Անթէնն 2 *եւ* էՖ-էՐ 3, *4-ի դէմ 5 ձայնով: Զսպասուած այս ընտրութիւնը ընդհ. հաւանութիւն կը վայելէ եւ կը թուի որ Լսատեսողական Բարձրագոյն Խորհուրդը ուզեց որոշ անկախութիւն մը ցոյց տալ, քանի որ «սպասուածը» փաստաբան Քիէժման (4 ձայներուն տէրը) ծանօթ էր որպէս «իշխանութեան մարդը»: Կիլհոմ, 47 տարեկան է եւ ցարդ ԷՍ – էՖ – Փէ-ի նախագահն էր (Արտադրութեան Ֆրանսական ընկերութիւն) եւ անկէ առաջ ալ փայլուն անցեալ մը ունի ձայն – հեռատեսիլի ճիւղին մէջ: Դիզած է վկայականներ. – տնտեսութեան բարձրագոյն ուսումներ, պատմութեան տոքթորա, գրականութեան լիսանս, քաղաքական գիտութիւններ եւ դեռ՝ ազգ. պաշտպանութեան Հիմնարկ ալ յաճախած է: Հիմնած է Եւրոփէէն Պիզնըս Սքուլը, եղած է տնտեսագէտ խօսնակը* Ֆրանս – էնթէրի *4 տարի եւ ժամանակ ալ գտած է տասը գիրք գրելու, ոչ միայն տնտեսական, այլեւ պատմութեան առնչուած, ինչպէս՝ Մոտալո, Սէն – Վէնսան տը Փօլ, Նոստրատամիւս, Շամփոլիոն: Բարեկամ եւ փեսայ Շապան Տէլմասի, մօտ կը նկատուի ընդդիմութեան, բայց ինք կը մերժէ բոլոր պիտակները, ինչպէս օրինակ՝ մարդ մը որ բաց է մտայնութեամբ: Կը մնայ սպասել ու տեսնել թէ ի՞նչ պիտի ընէ, նոր որակ եւ լայնածաւալ ունկնդրութիւն ապահովելու համար երկու կայաններուն: Գլուխն է 4550 աշխատաւորներու եւ տարեկան աւելի քան 6 միլիառ Ֆրանքի պիւտճէի մը, որ ըստ երեւոյթին չի բաւեր, քանի որ արդէն որոշում կայ տարեկան տուրքը աւելցնելու: Կը յաջորդէ Քոնթամինի (2-րդ կայան) եւ Հանի (3-րդ կայան): Նոյն օրը, Պերեկովուա յայտարարեց թէ գունաւոր հեռատեսիլի մը տարեկան տուրքը 533 Ֆր.էն պիտի անցնի 560 Ֆր.ի, սեւ – ճերմակն ալ՝ 343-էն 353-ի:*

ՊԷՅՐՈՒԹԻ վիճակը ահաւոր պատկեր մը կը պարզէ: Հինգշաբթի օր, սուրիա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Աստուածածնայ տօնին առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ (Օգս. 15-ի եւ 16-ի թիւ) եւ խմբագրատունը փակ է շաբաթավերջին: Մեր յաջորդ թիւը լոյս կը տեսնէ Չորեքշաբթի (Հինգշաբթի, Օգս. 17-ի թիւ):

«ՓԱԿԱԳԻԾԸ ԲԱՑ ՁԳԵՑԷՔ, ԽՆԴՐԵՄ»

«ԹՈՂ ԱՅԴՊԷՍ ԱԼ ՄՆԱՅ»

Ըրին այդ սրբապղծութիւնը: Զափազանցուա՞ծ է բնորոշումը: Թերեւս:Բառերը՝ իրենք՝ սրբապիղծ չեն սակայն: Գունաւորեցին սեւ–ճերմակ ժապաւէնը, գունազարդեցին: Դատարանն ալ եղաւ մեղսակից: Գիտութեան միջոցները չարաշահեցին անգամ մըն ալ:

Հիմա ի՞նչ ուղղութիւն տամ արձակուրդային ճանապարհիս: Այո, երթամ Հալէպ: Հիմա հո՛ն ալ Օգոստոս է, անտանելի տօթ: Զոր, թէեւ: Նման եղա՞նա՞կ էր, տարիներ առաջ, երբ հաւաքուած էինք վարդանին տունը: Հոն էին Լորիսը, Գէորգն ու Խուրշուտը: Հաւաքուած էինք ժամանակ անցընելու, խաղալու: Տրամադրութիւնը կը բացակայէր ինձմէ: Կրնայի միայն ընկեր ըլլալ:

Մեծ է խորութիւնը սեփական մասնակցութեան: Կարելի էր խանդավառուիլ, միայն նամակագրութեամբ սիրաբանելու հանոյքով: Կը շահէր ընկերս, հետեւաբար կը շահէի ես: *Փոքեր* էր խաղացուածը, հարկ էր սպասել մինչեւ ծայրը: Ա՜ւա՜ղ, միւսներուն համար: Շահողը եղաւ վարդան, ընկերս: Բաժնուեցանք եղբօր պէս:

Ի՞նչ պիտի ընէի գումարը: Անսովոր բան մը, արտասովորի բացակայութեան: Կ'որոշէի: Պիտի ամբողջութիւնը յատկացնէի գիրքերու: Անմիջապէս պիտի երթայի *Տարագճեան Գրատուն*, Հրշէջներու փողոց, գնէի *Ծըպլրան*ի գործերը:

Արդէն կարդացած էի *Մարգարէ*ն, հրմայուած, երկար մնացած կախարդանքին տակ, ծրագրած նոյնիսկ թարգմանել: Ոչ միայն ծրագրած, ձեռնարկած: Հասած էի մէջտեղը, երբ կ'իմանայի, թէ ուշացած եմ արդէն:

Կը գնէի լիբանանցի բանաստեղծ փիլիսոփային տասնեակ մը գիրքերը, կը բերէի տուն, կը կարդայի, քանի մը տարի ետք, կը հետեւէի անոնք ինծի դէպի Պէյրութ: Պէտք է մնային սակայն խաւաքարտէ տուփերու մէջ, Օրիորդ Մարիէն վարձուած չափազանց սահմանափակ սենեակիս մէկ անկիւնը:

Հիմա, երբ կը կարդամ ամերիկացի բեմադիրին սեւ – ճերմակ ժապաւէնին պատահածը, կը յիշեմ Ծըպրանը, բախտախաղի դրամով գնուած գիրքերը, կը յիշեմ խօսելու մնայուն ախորժակէ բանտուած մէկ պաշտօնակցուհիս: Տարածութիւն, տեւողութիւն տալու համար իր պատմութիւններուն, կը սկսէր ան հեռուէն, շատ հեռուէն, հեռաւորութիւն ցատքելու պատրաստուող, շատ ետեւ գացող ձախորդ մարզիկին պէս, մինչեւ աւազախրում տանելով պատումի մը շահեկանութիւնը: Երբ պաշտօնակցուհիս կը սկսէր․

– Ահ, նորէն 1952–էն սկսաւ, կը փսփըսայի կողքիս նստողին ականջին:

Ըսելու համար որ ոչ ոք իրաւունք ունի ստորակէտ մը, ձայնանիշ մը, նոյնիսկ երանգ մը փոխելու, ահաւասիկ կը յիշատակեմ Ծըպրանը, անոր մէկ պատասխանը: Քերականական սխալ մը եղած պէտք է ըլլար անոր գործածը, իգական – արական համաձայնութեան սխալ մը: Երբ նկատել կուտային, կարեւոր չէ թէ յաւակնութեան, նոյնիսկ մեծամտութեան մրցանիշի մը հեղինակը դառնար, կը պատասխանէր ան․

– Ինձմէ այդպէս ելաւ, թող այդպէս մնայ:

Ահաւասիկ մէջս ծուարած այլազան քննադատներէն մէկը համարձակութիւնը կ'ունենայ խօսք արտասանելու, մեղադրելու զիս․

– Կը տեսնեմ որ պաշտօնակցուհիիդ մեղքը կը գործես նաեւ դուն:

Կը զայրանամ, կը սաստեմ: Ասիկա *ես* եմ: Ինչ որ արտօնուած է ինծի, արտօնուած է ոչ ոքի: Ոչ ոքի, կը հասկնա՞ս, պարոն քննադատ: Ես եմ աշխարհի կարեւորագոյն անհատը, աշխարհին կեդրոնն եմ ես, անոր առանցքը: Եթէ յանկարծ, ուրիշ մը *դուն*ը վերածէ *ես*ի, սկսի մտածել, գործել ինծի նման, *ես*–ին տայ իմ տուած կարեւորութիւնս, աշխարհի կը հասնի հո՛ն ուր հասած է տասնեակ հազարաւոր տարիներ ետք:

Օր մըն ալ պէտք է մեռնէր Օրիորդ Մարին, պէտք է լքէի վարձու սենեակս, տանէի նաեւ գիրքերս: Անցած էր քանի մը տարի, տարօրինակ բան, աններնական ծանրութիւն ստացած էր խաւաքարտէ մանուանդ այն տուփը, որ կը պարունակէր խաղի շահով գնուած գիրքերը: Հէքեաթի մը հերոսին վերածուած, կ'ապշէի: Խոնաւութիւնը *ցեխ*ի վերածած էր զանոնք: Չէի հաւատար: Կը վերցնէի ուրիշ մը: Բեկոր – բեկոր կը փշրուէր, կ'իյնար գետին:

Ունէի ապահովութիւնը, թէ ուրիշ օրինակներ անպայման որ պիտի գտնէի ուրիշ գրատան մը մէջ, կը մխիթարուէի:

Իւրաքանչիւրաքննադատութիւն:

Ինծի կը թուի, թէ սկսայ ոչ միայն 1952–էն, այլ հասնելէ ետք այսօրուան, անցայ զայն ալ, ահա կը վազեմ, կը շարունակեմ վազել, ահա պիտի պատահի աւազախրումը:

Պէտք է վերադառնամ, նախքան որ անկումս վերածուի անվերադարձի:

Կը վերադառնամ՝ պարզապէս ըսելու՝ որ ո՛չ ոք իրաւունք ունի դպչելու արուեստագէտի մը գործին, նոյնիսկ եթէ որեւէ երկ աւարտած չնկատուի:

Կը վերադառնամ, Փարիզի պատերուն ամրացուած կը գտնեմ ծանուցում մը: Ապահովագրական ընկերութիւն մը կը յոխորտայ, թէ *կ'ապահովագրէ* իր յաճախորդներուն *յանդուգն* արարքները: Աղուոր ձեւով բռնուած *պարապ* խօսք, կը մրտածեմ: Շարժանկարի սեւ – ճերմակ ժապաւէն մը ներկել ո՛չ թէ *յանդգնութիւն* է, այլ՝ *սանձարձակութիւն*, այլ՝ *տմարդութիւն*:

Իսկ ո՞վ կրնայ ապահովագրել *սրբապղծութիւնը*:

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ԿԱՐԻԿ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ ԱՆՀԵՏԱՑԱԾ

Ուրբաթ առաւօտ, ֆրանսական ձայնասփիւռը կը հաղորդէր թէ 15 օր է Մոսկուայի մէջ անհետացած է Կարիկ Պասմաճեան, փարիզեան ցուցասրահի ծանօթ տնօրէնը: Նոյն աղբիւրին համաձայն, Ներքին նախարարութիւնը փնտռտուքի ծանուցագիր մը հրապարակած է: Կ'ըսուի թէ Կ. Պասմաճեան վերջին անգամ Մոսկուա տեսնուած է, երկու շաբաթ առաջ, երբ կառք մը կը մտնէր: Կասկած կայ որ առեւանգումի մը զոհ գացած ըլլայ:

**

Անմիջապէս հեռաձայնեցինք Տիկին Վ. Պասմաճեանի, որ դժբախտաբար, հաստատեց լուրը: Կարիկ Պասմաճեան պէտք է Փարիզ վերադառնար Յուլիս 31ին: Վերջին տեղեկութիւններու համաձայն, Մոսկուայի «Ռոսիա» պանդոկէն դուրս ելած է Յուլիս 29ին, կէսօրէ ետք, ոչինչ առնելով հետը, ինչ որ չի համապատասխաներ ուիք – էնտի *մեկնումի մը եւ տեսնուած Կարմիր հրապարակին մօտ, երկու հոգիի հետ: Խորհրդային հեռատեսիլը նկարն ալ սփռած է եւ փնտռտուքները կը շարունակուին:*

Սրտանց կը մաղթենք, որ ժամ առաջ բարենպաստ լուծումի մը յանգի այս խորհրդաւոր անհետացումը եւ Կ. Պասմաճեան վերադառնէ իր ընտանիքին ու աշխատանոցը:

ԹԱՂՈՒՄ

ՎԼ. ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

Հաշուապահ Պօղոսն էր մահացել: Տարիքն առած մարդ էր, դեռ Հայրենական պատերազմից թոշակառու: Բայց աշխատում էր մեզ մօտ, ի հարկէ լրիւ յանձնարարել...: Շարաթը մէկ, ամիսը երկու անգամ կը գար, նախկին սովորութեամբ հաշուիչը կը չխչխկացնէր ու հին հին պատմութիւններ կը յիշէր Լոռիս Մելիքովից, Նէպից, Դրոյից, Նժդեհից...: Բա, լաւ էլ զբաղեցնում էր մեզ, մենք էլ՝ պարապ ժողովուրդ: Մի խօսքով, մարդ էր, մահացաւ: Հիմնականում էդ գործից հասկացող մի քանի հոգի ունէինք, ես էլ հետները: Հաւաքուեցինք, մտանք տնօրէնի մօտ՝ որոշելու մեր անելիքները:

– Հա, – ասում է, – տղերք, ի՞նչ էք որոշել:

– Որոշել ենք թաղել, – ասում է հաշուապահ Կարապետը:

– Ճիշդ էք որոշել, – ասում է տնօրէնը, – ու եկէք էսպէս պայմանաւորուենք: Ուտելու – խմելու հարցը թողնում ենք իր հարազատներին, իրենց հետ պայմանաւորուել եմ: Մեր գործը կը լինի մեքենաները, մի քանի ծաղկեպսակ, հեռագիր, դուցէ եւ մահախօսականը...: Փող հաւաքուե՞լ է...:

– Հաւաքել ենք, – ասում ենք, – բոլոր բաժիններից:

– Լաւ, – ասում է, – մի քիչ էլ դուրս կը գրենք, կը հերիքի...:

Մի խօսքով, ամէն մէկս մի յանձնարարութիւն ստացած գնում ենք: Հաւաքւում ենք հանգուցեալի տանը: Ասրի մեր հիմնարկը, չնայած աշխատանքային օրւան, բոլոր մէկ մարդու պէս եկել էին: Վայ թէ կիրակի լինէր, էդքան ժողովուրդ չհաւաքուէր: Ծաղկեպսակներն էլ ժամանակին բերւում են: Մեր տնտեսագէտ Սերոբն է կազմակերպել: Տնօրէնը մօտենում է, սկսում է նայել: Մէկ էլ քարացած ինձ է դառնում:

– Այ տղայ, էդ Սերոբը հօ չի՞ գժուել, էս ի՞նչ է գրել վրան...:

– Ի՞նչ է գրել, – վախեցած հարցնում եմ ես:

– «Սիրելի նախկին կնոջից», – կարդում է նա, – հըա մի դրան կանչիր:

– Ո՞ւմ, նախիկն կնո՞ջը, – զարմանում եմ ես:

– Ի՞նչ ես չաչ – չաչ դուրս տալիս, Սերոբին կանչիր:

Սերոբը մօտենում է:

– Այ տղայ, էս ի՞նչ ես գրել, ի՞նչ «նախկին կին»...:

– Հա, – ասում է, – ընկեր Դանիէլեան, էս մեր քեռի Պետրոսը, պարզւում է, երեք անգամ ամուսնացած է եղել...:

– Է, յետո՞յ, – սկսում է բարկանալ տնօրէնը, – ի՞նչ է, բոլորի կողմից պիտի ծաղկեպսա՞կ տարքէիր...:

– Չէ, – ասում է Սերոբը, – հնարաւոր չէր, էն երկուսը արդէն մահացած են... ճշդել եմ...:

– Իսկ հիմա կին չունի՞...:

– Ունի, բայց դուք ասացիք, չէ՞ որ հարազատների հետ մենք գործ չունենք:

– Այ տղայ, բա որ էս կինը տեսնի:

– Տեսնի էլ, չի հաւատայ: Չէ՞ք տեսնում դիտմամբ անունը չեմ գրել: Կը մտածի՝ իր կողմից է...:

– Այ տղայ, ինքն էլ հօ «նախկին» չէ...:

– Նախկին է, – ասում է Սերոբը, – հանգուցեալի համար բոլորն էլ նախկին են: Քեռու տղային եմ հարցրել, ընդունարան է...:

– Ձինի՞ բոլորն էլ նոյն ձեւով ես գրել...:

– Հա, – ասում է, – բոլորը ... քեռու տղան...:

– Լաւ, շատ լաւ, քեռու տղայ, հաշուիր, որ դու էլ դարձար նախկին: Գնա...

– Վարդան, – սկսում է անհանգստանալ տնօրէնս, – կարո՞ղ է հեռագիրն էլ է Սերոբը կազմել ... իր էդ քեռու տըղայի հետ...:

– Չէ, ասում եմ, – Վռամն է էդ գործով զբաղուել՝ պլանբաժնի...:

– Էդ ո՞րը, Իջեւանցի՞ն...:

– Հա, – ասում եմ, – նա խելքը գլխին տղայ է...:

– Տեսնենք, տեսնենք...:

Այ մարդ, վայ թէ մի բան գիտէր: Դեռ չէինք հասել գերեզմանի տեղը, էս Վըռամը թռաւ մի քարի վրայ ու սկսեց:

– Յարգելի ընկերներ, – ասում է, – թոյլ տուէք մի խումբ ցաւակցական հեռագրեր ընթերցել:

– Գուցէ դեռ ժամանակը չէ՞, – թոյլ փորձեցին ընդդիմանալ հարազատներից:

– Ժամանակն է, – ժամացոյցին նայելով հաստատեց Վռամն ու սկսեց.

– Իջեւանից ... էսինչ էսինչեանը էսինչ էսինչեանի հետ խոր վշտով ցաւակցում են սիրելի անժամանակ պապիկին, հայրիկին, հօրեղբօրը, քեռուն ու նրա լաւը կամեցող բոլոր հարազատներին... անստորագիր թիւ էսինչ, մէկ ռուբլի, 67 կոպէկ...

– Յաջորդ հեռագիրը, ընկերներ, – շարունակեց նա, – Նորից Իջեւանից է... այսինչ այսինչեանը, այնինչ այնինչեանը խոր վշտով, ցաւով ու տառապանքով իրենց կիսում են ... կը ներէք, իրենց վիշտն են կիսում իրենց մօրաքրոջ, նրա հօրաքրոջ, հօրաքրոջհարսի ու նրա տալի հետ ... անստորագիր թիւ էսինչ, 1 ռուբլի 47 կոպ ... հասարակ է ուղարկուած, ընկերներ...: Յաջորդ հեռագիրը ... պատկերացնո՞ւմ էք, նորից Իջեւանից ... Արտաշատցի Իջեւանցի էսինչ էսինչեանը եւ նրա ղեկավարութիւնը շատ խորը վշտով կրկին ցաւակցում են յարգելի...

Վարդան, – թեւիցս քաշում է գունատուած տնօրէնս, – էդ անորմալին շուտ արա քաշի ցած, թէ չէ դրան եմ դցելու էս փոսը...:

Տնօրէն մարդ է, ի՞նչ կարող ես անել: Մի կերպ համոզելով ցած եմ բերում Վըռամին: Տեղը բարձրանում է մեր քարտերի վարիչը՝ Աւագեանը: Տնօրէնը հարցական ինձ է նայում:

– Մահախօսական է կարդալու, շշնջում եմ ականջին, – ինքն է՝ գրել...:

– Կորանք, – գոյնն աւելի է գցում տնօրէնը:

– Ընկերներ, – լսում ենք Աւագեանի ձայնը, – այսօր մեր կոլեկտիւի, մեր հանրապետութեան ու մեր Պետութեան համար շատ ծանր ու դժուարին ժամանակներ են սկսուել: Ծանր, անդութ եւ անհասկացող մահը մեր շարքերից խլեց ու էդպէս անհաւանացող էլ տարաւ մեր ընկերոջը, պապիկին, հայրիկին ու ես կ՚ասէի՝ քեռուն: Արտասահմանեան մի շարք պետութիւններ ու նրանց արբանեակները ամէն ինչ անում են էլ աւելի սրելու միջազգային իրադրութիւնը եւ մեր դրութիւնը: Բայց մենք, ընկերներ, ամէն ինչ կ՚անենք, որպէսզի պատուով փակենք եռամսեակը եւ բարձր ցուցանիշերով ամփոփենք յոբելենական տարին...:

Մի երկու խօսք ընկեր քեռի Պօղոսի մասին: Համաձայն իր անձնական գործի տուեալների, նա եղել է աղնիւ գիւղացի, առաջաւոր բանուոր եւ մահացել որպէս մտաւորական: Ընկեր Պօղոսը ծնուել է մեր հանրապետութեան շրջաններից մէկում 1897 մեծր բարձրութեան վրայ ծովի մակերեւոյթից: Համաձայն իր ինքնակենսագրութեան, ընկեր քեռի Պօղոսը կոլտնտեսութիւնում աշխատելով որպէս պահեստապետ՝ յատուկ պետական շատ կարեւոր ու գաղտնի առաջադրանքներ է կատարել թշնամու թիկունքում պատերազմից առաջ եւ յետոյ: Ինչ ասեմ, ընկերներ, մենք բոլորս այնպէս սիրում էինք նրան: Մեր հիմնարկի ժողովուրդը Պօղոս քեռու անունով էր կոչում մեր հիմնարկութեան պլլիարտանոցը, ճաշարան – պիւֆէն եւ տամայի մի քանի սկզբնախաղ: Դեռ մինչեւ հիմա էլ կանաչում է այն բարդին որ խմած ժամանակ ջարդել էր Պօղոս քեռին...:

– Վարդան, – ուսս հրում է տնօրէնը, – վայ թէ նրան էլ վերցնելու ժամանակն է...:

Աւագեանին էլ ենք ցած բերում: Լաւ է, գոնէ նրանից յետոյ էլ խօսել ցանկացողներ չեն լինում: Արագ – արագ աւարտում ենք մեր գործը, թումբ սարքում, պսակները շարում վրան ու յուսահատ, տանջուած դէմքով շարւում տնօրէնի յետեւից հարազատների ձեռքերը սեղմելու:

Հարազատներից մէկը թեքւում է տնօրէնի ականջին.

– Կը ներէք, – ասում է, – կարո՞ղ է էս ձեր կոլեկտիւը տուն էլ պիտի գայ...:

– Չէ, – հանգստացնում եմ նրան ես յետեւից, – ուտել – խմելը ձեզ ենք թողել ... ու վախեցած նայելով տնօրէնին սփրթնած երեսին, աւելացնում եմ, մենք մեր գործը պրծանք...:

ՄԻՋԻՆ ԱՍԻՈՅ ԹՈՒՐՔ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

«Միլլիյէթ» օրաթերթին մէջ Յուլիս 29-էն Օգոստոս 7, յօդուածաշարք մը պատրաստած է լրագրող՝ Ճ. Պաշլամըշ, Միջին Ասիոյ Թուրք հանրապետութիւնները շրջելէ ետք: Այդ հանրապետութիւններն են՝ Քիրկիզիստան, Ղազախըստան, Ուզպեկիստան, Տաճիկիստան, Թիւրքմէնիստան: «Միլլիյէթ»ի լրագրողը գտնուած է իւրաքանչիւր երկրի մայրաքաղաքին մէջ ու հանդիպումներ ունեցած պաշտօնական անձնաւորութիւններու, եւ նաեւ տեղացիներու հետ: Յօդուածաշարքը որ ծրագրուած հետախոյզական շրջապտոյտէ մը աւելի ճամբորդական հպանցիկ տպաւորութիւններու բնոյթը ունի, կը չեշտէ կարգ մը կէտեր:

Գլխաւորը, որ հասարակաց է հինգ հանրապետութիւններուն համար, նոր ժամանակներու կրօնական ազատութեան պատճառած գոհունակութիւնն է: Ղազախստանի մէջ ուրախութեամբ կը բացատրեն թէ 25-էն 50-ի բարձրացած է երկրին գործող մզկիթներուն թիւը, ու ծրագրած են 100-ի հասցնել: Ուզբեկիստան, Խորհրդային Միութեան մահմետական չորս գլխաւոր կեդրոններէն մէկն է ու հպարտութեամբ կը նշեն այս հանգամանքը: Տաճիկները կը փափաքին մայրաքաղաք Տուշանպէի մէջ իսլամական ակադեմիա մը հիմնել. կը սպասեն որ կրօնքի վերաբերեալ օրէնքներ հրապարակուին, որպէսզի կարենան Քուրանի ուսուցումին սկսիլ: Իսկ Թիւրքմէնիստանի մէջ հպարտութեամբ ցոյց կուտան 2000 հոգիոց մզկիթի մը շինութիւնը որ սկսած է շնորհիւ վերակառուցման բերած ազատութեան: Ամէն տեղ կը կրկնուի թէ երախտապարտ են Կորպաչովի քաղաքականութեան, որ տարիներու արգելքներէն, սահմանափակումներէն ետք, կրօնական ազատութիւն բերած է իրենց ժողովուրդին:

Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւն մշակելու տրամադրութիւններու մասին կը խօսին ամէնէն աւելի Քիրկիզները. հոն ալ դրդապատճառը տնտեսական է. «արտաքին աշխարհին հետ կ՚ուզենք մեր յարաբերութիւնները ընդլայնել. այս տեսակէտէն Թուրքիա մեզ կը շահագրգռէ» կ՚ըսեն, աւելցնելով որ փափաք ունին նաեւ Թուրքիոյ հետ զուգորդ քաղաքներ ունենալու: Մայրաքաղաք Ֆրունզէի մէջ գանդատ կը յայտնեն թէ իշխանութիւնները իրենց անցագրին մէջ «Թուրք» չեն արձանագրեր. կը մերժեն «մեսխեթի թուրք» կամ «ազերի» յորջորջուիլ: «Մենք Օսմանեան Թուրք ենք» կը պնդեն: Այս հանրապետութեան մէջ է նաեւ որ մշակութային օժանդակութիւն կը յուսան Թուրքիայէն:

Հակառակ որ մեծ մասով պահած են իրենց լեզուները, ազգային պատկանելութեան զգացումը առաւելապէս նեցուկ ունի կրօնքը: Թուրքիոյ հանդէպ տրամադրութիւններն ալ միակերպ չեն: Ուզբեկիստանի մէջ իրենք զիրենք անտէր, անտիրական կը նկատեն, նոյնիսկ վշտացած են Թուրքիոյ հետաքրքրութեան բացակայութեան պատճառով: Իսկ Թիւրքմէնիստանի մէջ, լրագրողին «Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւն ունի՞ք» հարցումին կը պատասխանեն: «Թուրքիայէն եկող չեղաւ. Իրանէն, Փաքիստանէն, Աֆղանիստանէն եկան»:

Թուրք լրագրողին յօդուածաշարքը հետաքրքրական է այս ընդհանուր նշում-ներուն առիթ տալէ աւելի, այն թերթղթանքներուն համար զոր կ՚ընէ «Միլլիյէթ»ի խմբագիրներէն Ա. Էօյմէնի: Յուլիս 31-ի թիւին «Այսօր» խորագրուած խմբագրականի սիւնակին մէջ «Արտաքին Թուրքերը» վերնագրով գրութեան մէջ ան կը չեշտէ թէ դիտարկուած տարբերութիւններէն անդին, կայ կէտ մը որ ուշադրութիւն կը գրաւէ. այս հանրապետութիւններուն ժողովուրդը Թուրքիայէն սպասելիքներ ունի: Ու Ա. Էօյմէն կը շարունակէ. – «երբ «ակնկալութիւն» բառէր, աշխարհակալական մըտածումներ կը յիշուէին, ինչպէս Էնվէր փաշային մտածումը՝ «երթանք Թիւրքիստանը գրաւենք» կամ նման բաներ:

Դարաշրջանը անշուշտ նոյնը չէ: Որպէսզի մարդիկ լեզուի, կրօնքի, բարքերու ազատութիւն ունենան, այսօր այլեւս պայման չէ որ երկիրներու սահմանները փոփոխութեան ենթարկուին: Կը բաւէ որ տուեալ երկիր մը ընդունի յարգել «մարդկային իրաւանց սկզբունքները»: Հակառակ պարագային, այդ յարգանքը պահանջել ամէնուն իրաւունքն է:

Այս տեսանկիւնէն դիտուած, լեզուն, կրօնքը, բարքերը մերինին նմանող մարդոց մեր ցոյց տալիք հետաքրքրութիւնը, անարդարութեան պարագային համամարդկային այս իրաւունքը գործածել պիտի ըլլայ. այսինքն՝ շարժման անցընել միջազգային կազմակերպութիւնները, եւայլն»:

«Միլլիյէթ»ի խմբագրին ուշադրութիւնը գրաւած այլ կէտ մըն ալ Միջին Ասիոյ Թուրքերուն մշակութային ակնկալութիւններն են. գիրք, լրագիր, ձայներիզ, զուգո դ քաղաքներ: Սակայն այս մարզին մէջ հետաքրքրութիւնը գոհացնել դիւրին չէ, քանի որ «թուրք լեզուին ու մշակոյթին խնդիրները Թուրքիոյ սահմաններէն ներս իսկ չեն լուծուած: Ու այսօր, նոյն լեզուին ու մշակոյթին «արտասահմանեան» խնդիրները կը յայտնուին»:

Այս նշումներէն ետք, Թուրք լրագրողը անհրաժեշտ կը նկատէ հարցին առնչուած պետական քաղաքականութիւն մը ու կազմակերպութիւն:

Երեւութապէս ուղղակի կապ չունենալով հանդերձ այս բոլորը մեզի հետ, հետաքրքրական է գոնէ հարեւանցի կերպով տեղեակ ըլլալ այս զարգացումներուն տրամադրութիւններուն. զարգացում, որ յատկապէս վերջերս որպէս կարեւոր գործօն, բազմաթիւ անգամներ ներքաշուեցաւ մեր քաղաքական կեանքին առընչուած վէճերու մէջ:

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆՑԻ ՈՐԲԻՆ ՆԱՄԱԿԸ ՏԻԿԻՆ ՄԻԹԵՐԱՆԻՆ

Coopération Arménie մեզի փոխանցած է այս նամակը, զոր Արթիւր Ներսիսեան ուղղած է Տիկին Միթերանի, առ ի շնորհակալութիւն Ֆրանս – Լիպէրթէի դրկած ծրարին: Արթիւր Ներսիսեանի հայրը մեռած է աղէտէն առաջ, մայրը մնացած է փլատակներուն տակ: Զինք իր հոգատարութեան տակ առած է մօրեղբայրը: Նամակը կը հրատարակենք Ֆրանս – Լիպէրթէի հաւանութեամբ. –

Սիրելի Տիկին Միթերան,

Աղէտալի երկրաշարժը չար կատակ խաղաց իմ եւ իմ նման երեխաների հետ: Ճակատագրի չար բերումով ես էլ յայտնուեցի «որբերի ցուցակում»:

Երեւանում ինձ յանձնեցին Ձեր ուղարկած մթերքներով ու հագուստեղէնով ծանրոցը: Խոստովանում եմ արտասուելու չափ յուզուեցի, շատ ոխրեցի, բայց չուրախացայ, նոյնիսկ այն ժամանակ, երբ ինձ տուեցին ճինսէ շալվար, որին այնքան երազում էի ունենալ:

Այսօրուանից արդէն մտածում եմ, թէ ինչով կը կարողանամ վարձահատոյց լինել Ձեզ: Հայը, յատկապէս Գիւմրեցին (Լենինականցին) չի սիրում պարտքի տակ մնալ: Ես էլ որոշեցի լաւ սովորեմ, լաւ մարդ դառնամ, դրանով վարձահատոյց լինեմ Ձեզ: Յետոյ էլ որոշել եմ, որ մեծանամ աշխատեմ, առաջին աշխատավարձով (վաստակով) Ձեզ նուէրներ ծանրոց ուղարկեմ: Դա մեզ մօտ ընդունուած է. առաջին աշխատավարձով ծնողներին ու իրենց շատ սիրելի մարդկանց նուէրներ են գնում:

Մօրաքոյր Միթերան ջերմ շնորհակալութիւն եմ յայտնում Ձեր հոգատարութեան համար եւ ցանկանում Ձեզ ամենայն յաջողութիւն, երջանկութիւն եւ առողջութիւն:

Յարգանքներով՝
ԱՐԹԻՒՐ ՌԱՖԻԿԻ ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀՕԼԻՎՈՒՏԻ «Կարապետեան» սրահին մէջ Յուլիս 20-ին դասախօսած է Երեւանի համալսարանի դասախօս՝ Խորէն Պալեան «Հայ հոգեւոր երաժշտութիւնը Ե. դարէն մինչեւ ԺԵ. դար» նիւթին շուրջ: Այս ժամանակաշրջանը երեքի բաժնելով դասախօսը ծանրացած է խազանիշներուն վրայ, առանձնացնելով Ե. դարը: Ան Սահակ եւ Մեսրոպ Հայրապետները նկատած է ստեղծիչներըʼ շարականներու համակարգին: Խորէն Պալեան որպէս կարող մեներգիչ, մէջընդմէջ ներկայացուցած է նաեւ շարականներու նմոյշներ:

⁂

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱ եւ Սպահան այցելած է Հայաստանի տեխնիկական խումբը Յուլիս 30-ին, Թեհրանի մէջ ներկայացումներ տալէ ետք: Նոր Ջուղայի «Արարատ» միութեան սրահին մէջ խումբը ներկայացուցած է «Դում դում իմաստունն ու անմիտները» խաղը: Ապա արուեստագէտները այցելած են Նոր Ջուղայի եւ Սպահանի պատմական քանի մը վայրերը, ինչպէս Ս. Ամենափրկիչ վանքը, հայկական թանգարանն ու մատենադարանը:

⁂

ԹԵՀՐԱՆԻ «Ալիք» օրաթերթի խմբագրատունը այցելած է Յուլիս 26-ին, Հայաստանի տեխնիկական թատրոնի խումբը, ընկերակցութեամբ Իսլամական Խորհրդարանի իրանահայ զոյգ պատգամաւորներուն՝ Վ. Վարդանեանի ու Ա. Բաղումեանի: Խումբը հանդիպումներ ունեցած է նաեւ հայ ակումբին վարչութեան ու անդամներուն, նաեւ Իրանահայ Գրողներու Միութեան անդամներուն հետ:

⁂

ԳՆԱԼԸԻ Ս. Գրիգոր Եկեղեցւոյ հիմնարկութեան 132-րդ տարեդարձի մատաղօրհնութիւնը կատարուած է Յուլիս 30, Կիրակի, օր. պատարագած ու քարոզած է Շնորհք Պատրիարք: Պատարագէն ետք հին ու նոր սատարողներու յիշատակին հոգեհանգիստ կատարուած է, ապա արքուած է սիրոյ սեղան մը: Ճաշի ընթացքին Գնալըի Թաղային Խորհուրդի ատենապետը ներկայացուցած է տարեկան տեղեկագիրը: Ապա Շնորհք Պատրիարք կոչ ուղղած է ներկաներուն որ իրենց նուէրներով զօրավիգ կանգնին կղզին մէջ սրահ մը կառուցանելու ծրագրին:

⁂

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ կեդրոնին մէջ, Յուլիս 28-ին, Համազգային Հայ Մշակութային Միութեան նախաձեռնութեամբ ելոյթ ունեցած է Մարկ. Նշանեան, որ ներկայացուցած է իր վերջին հատորը, նուիրուած հայ լեզուի պատմութեան: Ան անդրադարձած է հայերէնի տարբեր ժամանակամիջոցներուն, յիշելով կարգ մը տեսութիւններ, զորս զետեղած է հատորին մէջ: Այս առթիւ, ըսած է նաեւ թէ ըստ իրեն, բացի Միջին – Արեւելքէն եւ Հայաստանէն, Մոնրէալ միակ գաղութն է որ հայախօս սերունդներ կրնայ հասցընել:

⁂

ԽՈՅԻ (Իրան) մէջ 1918-ին կատարուած հայկական ջարդերու ընթացքին նահատակուածներու աճիւնները Յունիս 4-ին փոխադրուած են Թաւրիզ ու կրօնական արարողութեամբ թաղուած: Աճիւններուն ամփոփուած փոքրիկ դագաղին վրայ մէյմէկ ափ հող լեցուցած են նոյն ջարդէն վերապրած երկու եղբայրներ: Կրօնական արարողութիւնը կատարուած է Ատրպատականի թեմի առաջնորդական տեղապահ Բագրատ քահանայ Մելքոնեանի կողմէ, մասնակցած են նաեւ Ուրմիոյ հովիւը եւ «Կոմիտաս» երգչախումբը:

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱՒԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

———◆———

Մեր քարոզի ընթացքին յատկապէս շեշտեցինք խրողութիւնը, որ իրենք առանձին չեն, այլ անբաժանելի եւ գործնական մաս կը կազմէին համայն Հայ Եկեղեցիին: Յանձնարարեցինք հաւատարիմ մնալ իրենց եկեղեցիին եւ Մկրտութեան ուխտին: Եղաւ ընդհանուր Խոստովանանք եւ բոլոր ներկաները Ս. Հաղորդութիւն առին: Յաւարտ պատարագին՝ կատարուեցաւ հոգեհանգիստ գիւղաքաղաքի բոլոր Հայ ննջեցեալներուն համար, հիներուն եւ նորերուն, ծանօթներուն եւ անծանօթներուն համար:

Պատարագէն յետոյ հրաւիրուեցանք հանդիպակաց տունը, ուր ճաշի սեղան սարքուած էր, լի ամէն տեսակ բարիքներով: Բերին նաեւ բրինձով լեցուած ու կարմրցուած գառնուկը, որ օրհնուելէն յետոյ բաժնուեցաւ ամէնքին: Սեղանը արդարեւ ճոխ ու առատ էր ամէն տեսակ ուտելիքներով: Յետ երկար խօսակցութեան երբ հրաժեշտի ժամը հասաւ ամէնքն ալ կը յայտնէին իրենց խորունկ գոհունակութիւնը այս այցելութենէն: Մխիթարուած էինք նաեւ մենք, որ ի վերջոյ այս պատուական համայնքին ալ այցելելու առիթ ունեցանք: Ճամբան պահ մը իջանք իրենց գերեզմանատունը, որ շրջապատ չունենալուն՝ ոչ մէկ շիրմաքար մնացած էր: Կար միակ քար մը հայերէն արձանագրութեամբ, զոր գիւղացիներէն մին ուրիշի մը քով տեսած ըլլալով, գնած, բերած ու տնկած էր գերեզմանատան մէջտեղը...

Մեր ճամբան նորէն պիտի անցնէր Մարզուանէն, ուր թէեւ հոծ հայութիւն եղած է ժամանակին, իրենց եկեղեցով եւ վարժարաններով, բայց որչափ որ մեզի ծանօթ էր, ներկայիս հայ չէր մնացած: Կիւմիւշհաճըքէօյի գիւղացիներ առաջնորդեցին մեզ իրենց ինքնաշարժներով:

Կ'արժէ այստեղ յիշել, որ Պոլսոյ մէջ երրորդ եւ աւելի արդիւնաւոր տպարան հիմնողը 1694-ին այս քաղաքէն էր. Գրիգոր Մարզուանցին, որ 40 տարի շատ արդիւնաւոր տպագրական գործունէութիւն ունեցած է, հանդիսանալով Յովհաննէս Կոլոտ Պատրիարքի վերածնունդի շրջանին գլխաւոր տպագրիչը: Մեր հրակայ Ցայմաւուրքի առաջին տպագրիչը Մարզուանցին եղած է 1706-ին:

Առաջին հերթին այցելեցինք Մարզուանի երբեմնի հռչակաւոր ամերիկեան Անաթոլիա գոլէճը, որ հիմնուած էր 1883-ին: Դատելով տեսնուած շէնքերու եւ խաղավայրին ընդարձակութենէն, դժուար չէր հետեւցնել թէ մեծ կրթական հաստատութիւն մը եղած է, մանչերու եւ աղջիկներու անջատ – անջատ բաժիններով: Աշակերտութեան մեծագոյն տոկոսը Հայերէ բաղկացած է: Ըստ երեւոյթին այժմ բոլորովին պարապ է եւ ոեւէ նպատակի չի ծառայեր. որովհետեւ պաշտօնական պահակէ զատ կենդանի կամ եռուզեռի ոչ մէկ նշան տեսանք:

Կիւմիւշհաճըքէօյցիներ առաջնորդեցին մեզ քաղաքէն դուրս եւ մեր յաջորդ երթալիք Զորում քաղաքի ճամբան դնելէ յետոյ ողջագուրմամբ հրաժեշտ առին ու բաժնուեցան մեզմէ: Ըստ ծրագրի այդ գիշեր Զորում պէտք էր մնայինք: Սակայն երբ այս քաղաքը հասանք, դեռ ցերեկ էր եւ հետեւաբար որոշեցինք վաղուան մեր ծրագրին մէկ մասը այս երեկոյ գործադրել. այսինքն, այցելենք Եոզկաթ եւ գիշերը վերադառնանք Զորում: Սակայն ճամբայ ելնելէ ու ըստ բաւականին յառաջանալէ յետոյ միայն տեսանք որ ճամբան թէեւ ասֆալթապատ՝ բայց չափազանց դիկ – դակ ըլլալուն մեր ինքնաշարժը պահանջուած արագութեամբ չէր կրնար ընթանալ. այնպէս որ երեք – չորս ժամ յետոյ երբ Եոզկաթ հասանք օրը երեկոյացեալ էր արդէն: Մեզի հետեւող «Թրաֆիք»ի պաշտօնեաներէն խնդրեցինք, որ մեզ առաջնորդեն քաղաքին կարեւորագոյն տեսարժան վայրերը: Առաջնորդուեցանք քաղաքի կեդրոնական ընդարձակ հրապարակը, ուր աչքի կը զարնէր ժամացուցաւոր աշտարակ մը, որուն գագաթը պսակուած էր մեծկակ անշարժ զանգակով մը, որուն վրայ զարնելով ժամացոյցի լեզուակը կը ծանուցանէր իր ժամերը: Երբ հրապարակ հասանք զանգակի վրայ իջան եօթը հարուածներ: «Թրաֆիք»ի պաշտօնեաները ըսին, որ մօտակայքը կայ քաղաքին «Զամլըք» մայրիներու անտառը, զոր կ'արժէ տեսնել: Ուղղուեցանք այնտեղ: Ճամբան վերելք էր, ուրկէ սքանչելի տեսարան կը պարզուէր քաղաքին վրայ: Ուրեմն Զամլըք բուսածը խիտ մայրի ծառերու անտառ մըն է, որ այսօր վերածուած է ըղբօսավայրի, ուր ամառ ատեն քաղաքէն ու գիւղերէն մեծ բազմութիւն կուգայ եղեր, զբօսնելու եւ վայելելու տեղւոյն շատ առողջարար օդը: Մարը մտնող արեւը հեռաւոր հորիզոնին վրայ ցանած էր արդէն իր բազմերանգ գոյները եւ տակաւ առ տակաւ կը սուզուէր, առաւօտ մը բանալու համար հորիզոնի ետին, այստեղ երեկոյանալէ յետոյ:

Զորում վերադառնալը մեզի համար իրական տաժանք մը պիտի ըլլար. կ'որոշենք գիշերել Եոզկաթ: Բռնեցաւ որ յարմար պանդոկ չկար: Նորը, արդիական եւ Թուրիսթիկ հսկայ հօթէլը շինութեան մէջ տեսանք Զամլըքէն ոչ հեռու: Ըսին որ մօտակայ Սօրկունի մէջ պանդոկ մը կար: Ուղղուեցանք այնտեղ: Սակայն Եոզկաթէն հեռանալէ առաջ պէտք է հաստատենք, որ շինուած է լայն ձորի մը երկու կողերուն վրայ, երկու լեռնաշարքերու միջեւ: Մէջտեղէն կը հոսի գետ մը: Ծաղկող քաղաք մը կ'երեւի ճարտարապետական գեղեցիկ ու հսկայ շէնքերով: Հիմնուած կը նկատուի Զափանօղլու կոչուած Թուրք ցեղապետին կողմէ, որուն անունով կանգնուած գեղեցիկ եւ հոյակապ մզկիթը մինչեւ այսօր ալ քաղաքին երեւելի շէնքն է: Զափանօղլուէն յետոյ անոր սկսած գործը շարունակած է Օհան Զորպաճը մեծահարուստ Հայը, որ ազդեցիկ անձնաւորութիւն եղած է թէ' Թուրքերու եւ թէ Հայերու կողմէ: Եոզկաթ ծովի մակերեսէն 1000 ոտք բարձր է– օդը շատ առողջարար է: Թուրքեր եղած են քաղաքին նախաբնակիչները. սակայն տակաւ առ տակաւ Հայեր ալ հաստատուած են այստեղ: Առաջին Պատերազմէն առաջ Թուրքերու թիւը հասած կը նկատուի շուրջ 245 հազարի. իսկ Հայոց՝ 29 հազարի, որոնք ունէին Ս. Աստուածածին Եկեղեցի եւ երեք վարժարաններ: Մեր պաշտօնավարութեան սկիզբները 15 – 20 տուն Հայեր կային այստեղ, այսօր, որքան որ մեզի ծանօթ է, հայ չէ մնացած հոս:

Եոզկաթը ձգելէն յետոյ կէս ժամէն հասանք Սօրկուն, ուր առաջնորդուեցանք Գարագայա պանդոկը, որ եթէ մեր փափաքածը չէր, գէթ զմեզ կ'ազատէր Զորում վերադառնալու մղձաւանջէն. ուստի առանց բարակը փնտռելու տեղաւորուեցանք մեզի յատկացուած սենեակները եւ մտանք գիշերային հանգիստի որուն շատ պէտք ունէինք:

Գ.

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ՄԵՐ ԳԻՒՂԻՆ

Անձկութեամբ ակնկալուած անհաւատալի երազ մը ի վերջոյ իրականացաւ օրերս: Ես բաժնուեցայ մեր գիւղէն երբ 8 – 9 տարեկան խեղահաս պատանի էի: Գիւղին ամէն կողմերը լաւ կը ճանչնայի եւ կը սիրէի զայն: Երբեք չեմ մոռցած Յուլիսի այն տաք օրը (ետքէն հաշուելով գտայ որ տարին 1922 էր), երբ հունձքի հսկայ դէզի մը վրայ կամնասայլ կը վարէի: Մայրս եկաւ եւ խիստ ոճով մը ըսաւ ինծի. «ելիր, քեզ դպրոց պիտի ղրկեմ», մրթմռտացայ եւ ըսի. «Ես չեմ ուզեր երթալ»: Մայրս ձեռքիս երկայնկեկ խթանը – «մէխէսը» – ինչպէս կը կոչէինք զայն գիւղին մէջ, առաւ ու մէկ կողմ նստեց. յետոյ ձեռքէս բռնելով կամնասայլէն դուրս քաշեց զիս. ես կը շարունակէի իմ ըմբոստացումս եւ չկամութիւնս շարունակ կրկնելով. – «Պէճ կէթմեմ, պէճ կէթմեմ». ամբողջ գիւղով թրքախօս էինք. մինչեւ այդ տարիքս՝ մէկ հատիկ իսկ հայերէն բառ չէի գիտեր. ոչ իսկ «մայրիկը», որուն տեղ մենք կը գործածէինք «աապա» թրքերէն բառը: Այն ատեն մեծ – հօրեղբօրորդիս, Ամբակում Ակաս, որ այն օրերուն Թալասէն գիւղ եկած էր իր երէց եղբօր կինն ու մանկիկը տանելու, բռնեց միւս ձեռքս, եւ առանց կարեւորութիւն տալու իմ ընդդիմութեանս, լացիս ու պոռչտուքիս, զիս օդին մէջ ճօճելով տուն բերին...: Անկէ յետոյ ոչինչ կը յիշեմ, թէ ինչպէս բաժնուեցայ մօրմէս, մեր տունէն եւ մեր գիւղէն. կ'երեւի ընդվզումս այնքան ուժգին եղած է, որ բոլորովին սպառած եմ, եւ բաժանման պահը ոչ մէկ արձանագրութիւն ձգած է յիշողութեանս մէջ: Յիշողութիւնս կը վերադառնայ երբ արդէն իսկ ճամբու վրայ ենք դէպի Պօղազլեան: Ամբակում Ակաս ձեռքս բռնած միասին կը քալէինք. միաժամանակ կ'աշխատէր մխիթարել ու քաջալերելով զիս ըսելով, որ շատ աղուոր տեղ մը կ'երթայինք, ախպարիկս պիտի տեսնէի, Արեններ եւ Արսէն Ականերս պիտի տեսնէի, Նոր տեղեր նոր քաղաքներ պիտի տեսնէի: Միաժամանակ կը քշէր իշուկը, որուն վրայ նստած էր իր մեծ – եղբօր տիկինը գիրկը մանկիկ մը, զոր տանելու եկած էր Թալասէն, եւ մայրս առիթէն օգտուելով անոր կը յանձնէր զիս, որպէսզի ես ալ մտնէի Թալասի Ամերիկեան Գոլէճը, որ այն օրերուն վերածուած էր որբանոցի, եւ ուր գացած էին մեր գիւղի բոլոր հայ տղաքը եւ աղջիկները: Մնացած էինք ես եւ քոյրիկս միայն:

Ուրեմն այն օրէն ասդին անցած էին 67 տարիներ եւ յիշողութեանս մէջ դրոշմուած գիւղիս պատկերը երբեք չէր աղօտացած եւ կարօտը չէր մարած: Կը յիշէի մեր տան առջեւի «Պիւյիւք Փունարը», որուն երկու քարեղէն ապուղաներէն պաղուկ ջուրը գիշեր – ցորեկ կը վազէր առատօրէն, ստեղծելով միօրինակ մեղեդի մը, որ մարդը քունի, հանգիստի եւ խաղաղութեան կը հրաւիրէր: Կը յիշէի այս աղբիւրին մօտ գիւղին գրեթէ պորտը կազմող խոշոր «Հեւիկ Թաշը»ն, ուր գիւղացիներ իրենց ցորենը կը գզէին, զայն աղբիւրի փայտէ երկար գուռին մէջ լուալէ յետոյ, որպէսզի ջուրը քշուէր ու չորնար: Կը ճանչնայի գիւղի ընդարձակ «Պաղը», ուր ամէն ընտանիք իր այգին եւ մրգաստանն ունէր: Վերջապէս կը յիշէի «Թանտըր Թօփրաղը», որուն կարմիր եւ կարծր հողէն շինուած էին գիւղին բոլոր թոնիրները: Կը յիշէի տակուին «Տէլի Քեշիշը» որ գիւղին հասարակաց ուխտատեղին էր, ուր կար շատ փոքր աղբիւր մը, որուն վրայ հովանի կ'ընէր ուռենիի մենաւոր ծառ մը: Ահաւասիկ այստեղ ուխտի եւ աղօթքի կ'երթային երբ երաշտ տիրէր, երկինքէն անձրեւ խնդրելու համար: Անոնցմէ հատ մը տպաւորուած կը մնայ մտքիս մէջ: Թուրքերն է որ թելադրեցին Հայերուն «Տէլի Քեշիշ» երթալ անձրեւի համար, սովի տարի էր, եւ սաստիկ երաշտ: Հայերու մնացորդացը իրենց աղքատիկ պարէններէն ձաւար եւ իւղ հաւաքեցին, չեմ գիտեր թէ միս ալ գտա՞ն: Խմբով «Տէլի Քեշիշ» գացին. կրակ վառեցին. կաթսաները տարքեցին եւ սկսան ձաւարը եփել: Գետնի վրայ երկայնկեկ սփռոց մը փռեցին. տարիքաւորներ շարուեցան «սեղանին» երկու կողմերը, ոտքի վրայ, ամէն մարդ իր ձեռքերը ծալած փորին վրայ: Մէկը աղօթք մը արտասանեց. կ'ենթադրեմ որ «Հայր Մեր»ը պիտի ըլլար, որովհետեւ երկար չտեւեց: Նստան ուտելու: Իսկ մնացեալ ժողովուրդը հայ, թուրք, ամէն ոք իր ամանը ձեռքին մօտեցան կաթսային ուրկէ մէկը խոշոր փայտէ շերեփով կը լեցնէր ամանները: Հազիւ ժամ մը անցած էր, երկինք ամպերով ծածկուեցաւ, կայծակ մը շառաչեց եւ յանկարծ խոշոր կաթիլներով առատ անձրեւը սկսաւ տեղալ. փախչող – փախչողի եղաւ. մէկ կողմէն իրենց ձեռքի ամանէն փիլաւը կ'ուտէին, միւս կողմէն կը փախչէին: Ամէնքս ալ աղուոր մը թրջուեցանք, որուն համար ամէն ոք ուրախ ու երջանիկ էր, ներառեալ գիւղին արտերը եւ համայն բնութիւնը: Կը ճանչնայի գիւղին բոլոր վայրի ծաղիկները, ուտելի խոտերը, «եմլիքը, թէքէ սախալըն, կըծըլքը, (բառը թրքերէն կը կարծէինք) թափանը» եւայլն:

(Շար. 2)

(Շար. Ա. էջէն)

կան Հրեաներն երկրին մէկ երրորդը ռումբերու տարափի մը ենթարկած է, ամբողջ օրը: Մինչ սովորութիւն դարձած էր ռմբակոծութիւնները գիշերուան վերապահել, առաջին անգամ ըլլալով, Սուրիա այդ դադարն ալ չէ յարգած, չարունակելով քիչ մը աւելի սաստկացնել տարափի մթնոլորտը, որու մէջ կ'ապրի այդ տարաբախտ ժողովուրդը: Հինգշաբթի օր 23 մեռեալ, 123 վիրաւոր կար, ռումբերէ վնասուած էին նաեւ զինուորական կառավարութեան բնակավայրը եւ Ֆրանսայի դեսպանատունը:

ՊԱՏԱՆԴՆԵՐՈՒ հարցը առկախ կը մնայ եւ հակառակ լուրերն ալ չեն պակսիր, մանաւանդ ինչ կը վերաբերի Իրանի եւ Միացեալ – Նահանգներու բանակցութիւններուն: Քուէյթի մէկ օրաթերթը՝ Ալ Սիասա կ'ամբաստանէ Իսրայէլը, որ ՇէյխՕպէյտի առեւանգած է ձախողեցնելու համար ամերիկացի պատանդներու ազատ արձակման մէկ ծրագիրը, զոր առաջարկած կ'ըլլայ ՊԱԿ–ը: Ըստ թերթին, եթէ յաջողէր այդ ծրագիրը, Արաֆաթ Սպիտակ Տուն պիտի ընդունուէր: Ուրեմն, իսրայելեան գաղտնի սպասարկութիւնները տեղեկանալով այս ծրագրին, հաղորդած են ան որ անկ է եւ առեւանգումը կատարած կ'ըլլայ պատերազմական նախարարին իսկ հրահանգով:

ԼԵՀԱՍՏԱՆ դեռ կառավարութիւն չունէր Ուրբաթ օր, մինչ երկրին մէջ տնտեսական եւ ընկերային կացութիւնը կը վատթարանայ: Յիշենք որ լեհական Խորհրդարանի նոր կազմն է. – ՓՈՒՓ (Համայնավար կուսակցութիւն) 173, Սոլիտարնոսկ 161, գիւղացի 76, դեմոկրատ 27, կաթոլիկէ (իշխանութեան մօտ) 23:

ՍՈՒՇՎԻՑԻ Կարմեղի հարցը, ոչ միայն չի կարգադրուիր, այլեւ՝ ալ աւելի սուր բնոյթ առաւ վերջին օրերը, երբ կարդինալ Մաչարսկի սպառնաց առկախել նոր կարմեղին շինութեան աշխատանքները, դատապարտելով Հրեաներուն հանած աղմուկը եւ կատարած «յարձակումները»: Վատիկանի ձայնասփիւռն ալ արձագանգած է լեհ ծխականներուն յայտարարութեանց առանց մեկնաբանութեան: Կարդինալին համար՝ նման արարքներ եւ վարուելակերպեր (խմա՛ Հրեաներուն) դէմ են հրէաքրիստոնեայ կեդրոնի մը շինութեան: Անկարելի է հսկել փոխադարձ յարգանքի վայրի մը շինութեան յարձակողական պահանջատիրութեան նման մթնոլորտի մը մէջ:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ Գերագոյն Խորհուրդի ենթայանձնախումբը, որուն պաշտօն տրուած էր քննութիւն կատարել Թիֆլիսի Ապրիլ 9-ի ցոյցին արիւնալի ցրումին շուրջ (20 մեռեալ) այն եզրակացութեան յանգեցաւ որ վրացական իշխանութիւնները «ապօրինի արարքներու» դիմած են: Ենթայանձնախումբը կը շեշտէ որ ցոյցերը «խաղաղ բնոյթ» ունէին, չէին վտանգեր բնակչութիւնը եւ վրացական ղեկավարութիւնը սխալ հաշիւի հետեւանքով ուժի դիմեց, ոչ պատճառ կար, ոչ ալ անհրաժեշտութիւն: Ուրեմն պատասխանատուները պէտք է հաշուետու ըլլան:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ հարաւ – արեւելեան ծայրամասին մէջ զինուորական երկկողմանի պատրաստութիւններէ ետք առաջին բախումները տեղի ունեցած են քիւրտ մարտիկներու եւ Թուրք զինուորական ուժերու միջեւ: Երկու ժամուան գործողութեան ընթացքին ռմբակոծուած են Ծուտի լերան այն քարայրները ուր կը կարծուէր թէ քիւրտ զինեալ խմբակներ կը պատսպարուէին: Ուրբաթ առաւօտեան Թուրք մամուլը կը յայտնէր թէ 20 Քիւրտեր մեռած են զինեալ գործողութեան ընթացքին ու ապահովութեան ուժերէն երկու հոգի վիրաւորուած են: Շարժումը մեծ խուճապ ստեղծած է շըր-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տէր եւ Տիկին Ժ. Ճամուսեան 100 Ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սիրանոյշ Մարկոյեանի մահուան առթիւ հետեւեալ նուիրատուութիւնները եղած են Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար. – Տիկին Հարէլեան եւ իր ընկերուհիները 550 Ֆր., Ժերմէն Գործակատարեան եւ Աճէմեան 200–ական Ֆր.: Տիգրան – Հախվերտեան Ամէնօրեայ մանկապարտէզին՝ Տէր եւ Տիկին Ճարլքեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Զարեհ Փէհլիվանեան 250 Ֆր.:

ջանին մէջ, ու էրուհի, Շըրնաքի գիւղացիները տուն, տեղ լքելով մօտակայ քաղաքները կ'ապաստանին: Իսկ պետութեան կողմէ նշանակուած անտառապահները քիւրտ մարտիկներու սպառնալիքներուն տեղի տալով, հրաժարած են իրենց պաշտօնէն ու տրուած զէնքերը տարած յանձնած ապահովութեան ուժերու տեղական հրամանատարութեան:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ բանտերուն մէջ սկիզբ առած հացադուլի շարժումները կը շարունակուին, հակառակ որ Արդարութեան նախարարութիւնը որոշ չափով տեղի տուած ու ընդունած է ջնջել խնդրայարոյց կանոնագրին կարգ մը կէտերը: Մինչ այդ, կը պահանջուի որ Արդարութեան նախարարը հրաժարի: Զօրավիգ կանգնելու համար բանտարկեալներուն, կնոջական կազմակերպութիւններու անդամներէն բաղկացած խումբ մըն ալ Պոլսոյ մէջ բողոքի ցոյց մը կատարած է, ընդհանուր ներում պահանջելով: Պատասխանելով այս մասերն իրեն ուղղուած հարցումներու, Արդարութեան նախարարը բաց է թէ ընդհանուր ներում յայտարարել Ազգային Մեծ Ժողովին իրաւասութիւնն է ու ներկայիս նման հեռանկար գոյութիւն չունի:

«ՀԱԿԱ – 89» ամսաթերթին 9-րդ թիւը (Յունիս) մէկ միլիոն կը նախատեսէր ցուցարարներու թիւը, Օգոստոս 15-ին, Քոնքորտի հրապարակը, ինչ որ քիչ մը չափազանցուած պէտք է ըլլայ: Աստուածածնայ առաւօտը պատարագը պիտի մատուցուի Լուվրի սինաչարքի առջեւ (Քոնքորտը մերժուած ըլլալով): Այս ցոյցը կազմակերպուած է նշելու համար երկհարիւրամեակը «Ֆրանսական վնասաբեր Յեղափոխութեան»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ

Thanks you, U.S.

Այս շաբթուընէ խորհրդային տասը որմնադիրներ կ'օգնեն 4 տուներ շինելու համար ամերիկացի հողագործ աղքատ ընտանիքներու առ ի երախտագիտութիւն Միացեալ– Նահանգներու բերած օգնութեան Հայաստանի երկրաշարժին առեն (Դեկ. 7, 88):

Աշխատանքներ կը տարուին Եաքիմա հովիտը, Ուաշինկթընի նահանգին հողագործական մէկ հարուստ շրջանը, ուր ամէն ամառ եղանակին աշխատողներ կու գան կեռասի, խնձորի եւ այլ պտուղներու քաղին համար:

10 խորհրդային քաղաքացի եւ 10 Ամերիկացի ամբողջ ամիսը պիտի յատկացընեն չորս տուներու եւ խնամքի կեդրոնի մը կառուցման: Խումբը կազմուած է Յուլիսին, երբ 10 Ամերիկացիներ Հայաստան գացեր են վերաշինութեան աշխատանքներուն օգնելու համար:

FETE CHAMPETRE DU HOME ARMENIEN

de ST. RAPHAËL (VAR)

107, Avenue du Maréchal Lyautey

Mardi 15 Août

10 H — Messe célébrée par *Monseigneur Hagop Vartanian* - Vicaire Général de l'Eglise Apostolique du Midi de la France, assisté du Révérend Père *Daron Djerejian*.

Les chants de la messe seront interprétés par *Khatchig Yilmazian*, chef de la Chrole arménienne de l'Eglise Arménienne (Prado) de Marseille.

Bénédiction du raisin.

13 H — Self de spécialités arméniennes et Bar à disposition.

Animation par *Marten Yorgantz* venu spécialement de Los Angeles

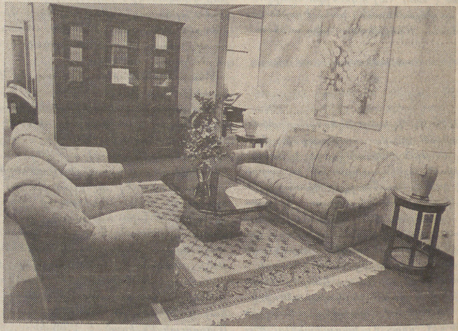
● *Tombola avec de nombreux lots* ●

—— Jeux et concours de cartes et de jacquet ——

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

" Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն "

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE

de la MATERNELLE au SECONDAIRE

EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,
- Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE
- Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE

REJOIGNEZ-NOUS EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 17

JEUDI
17 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.078 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.078

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԼԻԲԱՆԱՆ

ԱՆԽՆԱՅ ԶԱՐԴ

ՄԻՆՉԵՒ Ե՞ՐԲ, Ի՞ՆՉՈՒ

ՖՐԱՆՍԱ
ՋԱՆՔ ՉԻ ԽՆԱՅԵՐ

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՀՐԱԴԱԴԱՐԻ ԿՈՉ ԸՐԱՒ

Նարաթավերջը կրկին ու կրկին ահաւոր եղաւ Պէյրութի համար: Ըսինք արդէն որեւէ ածական աւելորդ է եւ հոգեկան խօսքերն ալ մրդովեցուցիչ բան մը չունին այլեւս: Համաշխարհային կեղծաւորութիւնն ալ չափ մը ունի եւ ոչ ոք թող ընդվզի եթէ ըսենք որ ոչ Պապին արցունքներուն զսպումը եւ աղօթքը, ոչ ալ նախագահ Պուշի սրտին սեղմումը կրնան իմաստ ունենալ նման ողբերգութեան մը առջեւ: Ամէն օր ու գիշեր Սուրիա անխնայ կրակեց ձեռք ձգելու համար քրիստոնեայ գօտիին ռազմագիտական բանալին՝ Սուք - ալ - Ղարպ, բայց չյաջողեցաւ եւ զոր. Աունի հպարտութեամբ զայն նկատեց իր «Վէրտէօն»ը: Ամէն մարդ գիտէ որ մեղաւորը Սուրիան է, նոյնիսկ արաբական Լիկայի այն երեք Պետութիւնները (Սաուտի Արաբիա, Մարոք, Ալժերիա) առաջին անգամ ըլլալով չվարանեցան անունը տալու: Բայց, ի՞նչ կը փոխուի: Ասատ շատ կարեւորութիւն չի տար եւ կը գոհանայ զգանալով ալ չռմբակոծել, հաստատելու համար, ինչպէս յայտարարեց Փարիզի իր դեսպանը, որ Լիբանանի պաշտպանութեան ձեռնարկած է, Լիբանան՝ «եղբայր երկիր մը»:

Մեռեալ ու վիրաւոր չի հաշուուիր իսկ: Եւ պէտք է ըսել որ վերջին օրերուն միայն Ֆրանսան էր որ իրար անցած էր, դիւանագիտական ճակատի վրայ, հոս հոն բանագնացներ ղրկելով (Մոսկուա, Դամասկոս, Ալժերիա, Ռապաթ, Վատիկան) եւ ստիպելով ապահովութեան Խորհուրդը որ ստիպողական նիստ գումարէ: Այդ նիստը գումարուեցաւ եւ Խորհուրդը որոշեց կոչ մը ընել անմիջական հրադադարի մը համար, վստահութիւն յայտնելով միշտ արաբական Լիկայի երրեակին լուծումի մը յանգելու համար:

Ի՞նչ լուծում: Զօր. Աունի համար, լուծումը Սուրիոյ մեկնումն է Լիբանանէն, վերջ տալը իր գրաւումին: Ծումպլաթի համար, անշուշտ ճիշդ հակառակն է, լուծումը՝ Աունի մէջտեղէն վերնալն է: Այլ խօսքով ոչ ուրիշ բան քան [illegible]:

Ճիշդ է, որ Մարտ 14-էն ի վեր, երբ Աուն պատերազմ յայտարարեց Սուրիոյ, ողբերգութիւնը աւելի մեծ ծաւալ առաւ, արդէն մօտ 1000 մեռեալ կայ քաղաքացիներու մէջ: Ուրեմն, յանցաւոր է: Բայց, ինչպէս լաւագոյնս կը վերլուծէր Լիպերասիոնի քրոնիկագիրը (Օգս. 14), տարբերութիւնը այն է որ կացութիւնը նոյնքան ծանր էր առաջ, միայն թէ բացայայտ չէր: Ի՞նչ ըրաւ Աուն. բարձրաձայն ըսաւ որ Սուրիա ապօրինի կը գրաւէ Լիբանանը եւ ամէն ձեւով կ'օգտուի (ահաբեկչութիւն, պատանդ, թմրեցուցիչի առուծախ): Ուժը ունէ՞ր դէմ դնելու: Կարծեց: Այսօր, միայն Իրաքն է, որ կը համարձակի յայտարարել թէ Աունի կողքին է: Ծումպլաթ, որ ինչպէս ըսինք Աունի բնաջնջումով միայն լուծում կը տեսնէ, կը ծաղրէ ալ Ֆրանսայի մարդասիրական օգնութիւնը եւ անոր ղրկած «հինցած դեղերը»:

× Ֆրանսա հրթիռարձակ մարտանաւ մը ղրկեց Պէյրութի բացը, ի հարկին՝ ներկա՛յ պատասխանելու համար 7000 Ֆրանսացիներու, որոնք միշտ Լիբանան են եւ նաեւ Լիբանանցիները:

× Պապը Պէյրութ երթալ կ'ուզէ եւ կոչ կ'ընէ Սուրիոյ որ վերջ տայ «ցեղասպանութեան»:

× Փարիզի մէջ, Սուրիոյ դեսպանատան առջեւ բողոքի ցոյց մը տեղի ունեցաւ:

ԱՐՑԱԽ

ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՎԱՏԹԱՐԱՑՈՒՄ

ԲԱԽՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ԶՈՀԵՐ

ՑՈՅՑԵՐ ԲԱՔՈՒԻ ՄԷՋ

Կարելի չեղաւ Չորեքշաբթի առտու կապ հաստատել Երեւանի հետ, ստոյգ լուրեր ստանալու համար Ղարաբաղի կացութեան մասին եւ Բաքուի ցոյցերուն, որոնց վերաբերեալ մանրամասնութիւնները շատ հակասական են փարիզեան մամուլի օգոստոսեան այս թիւերուն մէջ:

Առաջին լուրը կը վերաբերէր ցոյցի մը, որ տեղի ունեցած էր Բաքու, Շաբաթ օր, (3-րդ Շաբաթն էր) ուր շուրջ 80.000 Ազերիներ կրկին պահանջած են երեսփոխանական նոր ընտրութիւններ Ազրբէջանի համար եւ կոչ ըրած են գործադուլի շարժումի մը: Անոնք կը պահանջեն նաեւ լուսարգելի վերացումը, հետապնդումներու դադրեցումը բանտարկուած ազերի ազգայնականներու դէմ եւ Ազրբէջանի տնտեսական եւ քաղաքական ինքնավարութիւնը: Ցոյց մը եւս տեղի ունեցած է, այս անգամ, Երկուշաբթի օր: Այս առթիւ, ազգայնականները ջնջած են, մինչեւ Շաբաթ, գործադուլի հրահանգը: Այս գործադուլը պահանջուեր է ձեռք ձգելու համար Լ. Ղարաբաղի կառավարման յատուկ կոմիտէի ջնջումը:

Բայց, ինչ որ աւելի մտահոգիչ է, զոհերն են, Ազերիներու եւ Հայերու բախումներու հետեւանքով: ԹԱՍ իսկ կը խոստովանի «Մեռեալներու եւ վիրաւորներու թիւը մշտական կ'աւելնայ Հայերու, Ազերիներու եւ զօրքերու մէջ»: Ներքին Նախարարութիւնը պաշտօնատարներ ղրկեր է Ստեփանակերտ, բայց, հակառակ բանակի (հազարաւոր զինուորներ) ներկայութեան ճամբաները փակ են, փոխադրութեան միջոց չկայ եւ ազգամիջեան բախումները կը շարունակուին բնակիչներուն իսկ շինած զէնքերով եւ ռումբերով: Հայերու համար անընդունելի է նաեւ որ Բաքուի մէջ ցոյց կատարուի (Երկուշաբթի) երբ պաշարման վիճակ կը տիրէ եւ դեռ այդ ցոյցով ալ կրկին կը պահանջուի որ Ղարաբաղը մնայ Ազրբէջանի Հանրապետութեան մէջ:

ԹԱՍ կ'ըսէ նաեւ թէ կառավարման յատուկ կոմիտէն եւ Ներքին նախարարութեան ներկայացուցիչները «յաւելեալ միջոցներ» ձեռք առած են «ամրապնդելու համար բնակչութեան ապահովութիւնը եւ արգիլք հանդիսանալու ցանցուածային խռովութեանց»: Զօր. Շատալին ալ Ստեփանակերտ ժամանած է:

Պրաւդա, որ ամիսէ մը ի վեր լուռ էր, ողբերգական պատկեր մը կը պարզէ կացութեան: Լ. Ղարաբաղի դէպքերը կ'որակէ. - «Հակասահմանադրական փորձեր կառավարման փոխընտրանք կառոյց մը ստեղծելու»: Կը թուի, որ ըստ թղթակիցներուն, վերջերս ընտրուած ինքնա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ՝

Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ԱԿՆՈՑՈՎ

Հայաստան ծանրակշիռ շատ մը հարցեր ունի. անոնց մէկ մասը նոր չէ. միայն թէ այսօր աւելի մտահոգիչ բնոյթով կը ներկայանան անոնք, որովհետեւ երկրաշարժի հետեւանքները երկարած են մինչեւ անյուսալի անկիւններ: Երկրին կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղար Ս. Յարութիւնեան Յուլիս 25-ին, Կեդր. Կոմիտէի նիստին կարդացած է ընդարձակ զեկուցում մը, ուր մէկ առ մէկ կը քննուին մտահոգութիւն պատճառող մարզերը:

Անոնց գլխաւորը, որ կը գրաւէ զեկուցումին մեծագոյն մասը, գիւղական խնդիրն է. գիւղերու, գիւղային շրջաններու անտեսումը, ու անոր հետեւանքով բնակչութեան գաղթը դէպի քաղաքները: Ս. Յարութիւնեան չանտեսեր իր խօսքերը թուական տուեալներով ալ հաստատելու կարեւորութիւնը. ընկերային երկարամեայ անտեսումը յանգած է 124 գիւղի ամայացումին. այսօր անոնցմէ 54 հատը քարտէսէն բոլորովին ջնջուելու վտանգին ենթակայ են:

Գալով երկրաշարժին հետեւանքներուն. տասնեակ հազարաւոր մեռեալներէ, կործանած շէնքերէ զատ հողամշակութեան մարզը երկու միլիառ ռուբլիի վնաս կրած է: Այլ ծանր պարագայ մըն է այն, որ երկրաշարժէն տուժած 16 շրջաներ երկրին հացահատիկներու եւ գետնախնձորի բերքին 50 տոկոսը, միսի 30, իսկ կաթի 42 տոկոսը կը հայթայթէին: Որպէս դարման նախատեսուած է գիւղական բնակավայրերու մէջ մէկ միլիոն 650 հազար քառ. մեթր տարածութեամբ բնակելի տուներ կառուցանել:

Գիւղերու եւ հողամշակութեան հարցերուն մասին երկարօրէն խօսելէ ետք, Ս. Յարութիւնեան կ'անդրադառնայ զանազան մարզերու թերացումներուն. հոս ալ առաջին գծի վրայ է աղէտի շրջաններուն շինարարութիւնը. պետշինը աղէտի գօտիին մէջ ամէնը 28 միլիոն ռուբլիի աշխատանք կատարած է, իսկ ընթացիկ տարուան մէջ կառուցանելի կամ նորոգելի շատ մը շէնքերու շինութիւնը սկսած իսկ չէ: Այս հաստատումէն ետք Յարութիւնեան հարց կուտայ խնդրոյ առարկայ կազմակերպութեան ղեկավարներուն. «մինչեւ ե՞րբ է շարունակուելու նման անպատասխանատու վերաբերմունքը հանրապետութեան առջեւ ծառացած կենսականօրէն կարեւոր հարցի նկատմամբ»: Ան կը դատապարտէ նաեւ տեղական կուսակցական ու խորհրդային մարմինները, որոնք մինչեւ հիմա ձեռք չեն առած վերականգնումի ամբողջ աշխատանքին համակարգումը:

Քննադատական սլաքը կ'երթայ նաեւ քաղաքներու եւ շրջաններու իշխանութիւններու. մեծ մասը չէ կատարած աղէտեալ շրջանին համար տնակներ պատրաստելու յանձնառութիւնը. Նայիրիի, Սիփանի, Արարատի շրջանները մինչ նոյնիսկ աւելցուցած են առաջադրուած թիւը, անդին, Երեւան օրինակ, զանազան պատրուակներով միայն տասը տոկոսը իրագործուած է:

Դիտարկուած թերացումները որքա՛ն չեշտուած պէտք է ըլլան, ըսել տալու համար Ս. Յարութիւնեանի. - «կը ցանկանայի Կեդր. Կոմիտէի պլենումում առանձնակի ընդգծել, որ մեր ոչ բոլոր ղեկավարներն են տոգորուած աղէտի գօտու բնակիչների նկատմամբ պատշաճ հոգատարութեամբ»:

Զեկուցումը կը շարունակուի այլ մարզերու զանազան հարցերուն պարզումով: Այդ մարզերն են՝ լեռնային շրջաններու ընկերա - տնտեսական զարգացումը, գիւղի աշխատաւորութեան հարցերը, բերքին, երկրին ջրային պաշարին, կազմակերպչական աշխատանքին առընչուածները:

Լուծումի կարօտ այսքան բազմաթիւ ու բազմազան խնդիրներու, թերացումներու միջավայրին մէջ ելքի միակ ճամբայ մը կը տեսնէ Հայաստանի կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղարը. «մեզ, մեծ ու լարուած աշխատանք է սպասում, որը յիրաւի համաժողովրդական ջանքեր է պահանջելու: Այն պէտք է գլխաւորեն հանրապետութեան կուսակցական կազմակերպութիւնները, համայնավարները»:

Ա. ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՏԽՐՈՒԻՆ

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ ԺԱՆ - ԴԱՆԻԷԼ ՍԱՀԱԿԵԱՆ ԱՐԿԱԾԱՄԱՀ

Ուրբաթ օր, Օգս. 11-ին, եղերական վախճան մը ունեցած է Ֆրանսայի Հայ Աւետարանական եկեղեցիներու նախագահը՝ վերապատուելի Ժան-Դանիէլ Սահակեան, Լա Սիոթայի բացը, անկումի հետեւանքով: Կը թուի որ վերապատուելին որ ձկնորսութիւն կ'ընէր սահած է ժայռերուն վրայ եւ գլուխէն վիրաւորուած նախքան ջրամոյն ըլլալը:

Ծնած Մարսէյլ 1933-ին, ողբացեալը գրականութեան եւ աստուածաբանութեան լիսանս ունէր Սթրազպուրկի համալսարանէն:

Պոմոնէն (Մարսէյլ) առաջ, հոգեւոր հովիւն էր Վալանսի, ապա՝ Իսի- լէ - Մուլինոյի Աւետարանական եկեղեցւոյ: Հիմնադիրը եղած է Պոմոնի Անի Մշակութային կեդրոնին: Նախագահն էր նաեւ Հայ Աւետարանական եկեղեցիներու միջազգային Խորհուրդին: Հեղինակն էր հատորի մը՝ «Le mouvement évangélique arménien»:

Զաւակը պատուելի Վահան Սահակեանի, վերապատուելի Ժան - Դանիէլ Սահակեան մեծ յարգանք կը վայելէր իբրեւ լրջախոհ եւ ողջամիտ անձ մը:

Մեր ցաւակցութիւնները Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ եւ ողբացեալին ընտանիքին:

■ ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ ■

ՀԱՒԱՏՔԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ԱԶԱՏԵԱՆ

Լալը այնքան վրդովիչ չէ՝ որքան լալիք իրականութեան մը դիմաց լացողին պակասը...

Լալի՛ք իրականութիւն մըն էր մեր կեանքը, երէկ, Եղեռնի վաղորդայնին եւ ան «մեծ լացող» մը ունեցաւ յանձին Շահան Շահնուրի. լալի՛ք իրականութիւն մըն է այդ կեանքը տակաւին արտասահմանի մէջ ու լացող մը չունի այսօր իր վրան:

Բազմամեայ երիտասարդ Պետրոս Դուրեանի վերջին մխիթարութիւնն էր այդ, երբ իր հիւանդ մահիճին մէջ գամուած, արիւնոտ հազի մը ընդմէջէն կ'աղերսէր. –

Եւ մահամերձն ալ կ'ուզէ երկու բան,
Նախ կեա՜նքը, վերջը լացող մ'իր վրան:

Ու եթէ Սփիւռքի տարահալած կեանքը մահամերձի վիճակ մըն էր, ան ունեցաւ իր մխիթարական լացողը՝ Շահնուրի ոչ լալկան գրականութեան ընդմէջէն:

Սակայն, այսօր, այդ կեանքը աւելի եղերական է. թէեւ չկան սուր ու նաժդական, արիւն ու սով, տարագրութիւն ու գաղթական, սակայն կա՛յ անտեսանելի ողբերգութիւն մը, իմացական մակարդակի ողբերգութիւն մը, որ կը մնայ միայն համապատասխան իմացականութեամբ մը ընկալելի եւ ըմբռնելի:

Այսօր չկայ այդ իմացական լացի երգիչը, չկայ Շահան Շահնուր, ու ճակատագրական հեգնանքով՝ չկայ նաեւ լացող մը անոր վրայ: ο

Շահնուրի սիրտը ամբողջ հայութեան համար էր արինած. այսօր քանի՞ հայու սիրտ խռովեցաւ անոր մահով, քանի՞ կաթիլ արցունք թափեցաւ անոր անտէր (*) դագաղին վրայ...

Լաւ ունեցողներուն համար մա՜րդ մը մեռաւ Ֆրէժիւսի հիւանդանոցը. մարդ մը, որ հիւա՜նդ էր արդէն, ու մեռնելու փութկոտութիւն մըն ալ ցոյց տուած չըլլալուն համար ... յանցաւոր ըլլար կարծէք:

Սակայն, հիւանդ մարմինէ մը աւելի ճաճա՜նչ մը թաղուեցաւ Շահնուրի դագաղին մէջ. բայց ո՛վ գիտցաւ այդ ճըշմարտութիւնը, բացի հիացող գրագէտներու եւ գրասէրներու հոյլէ մը, որոնք անզամները արդէն անզօր են իրենց տարալուծութեան մէջ:

Շահնուրի «Պատկերազարդ պատմութիւն Հայոց»ի դաժան տեսիլը կը շարունակուի այսօր, առանց սպաւորի սակայն, խրամէջ անջատ, հեռաւոր գաղութներու մէջ անձայն քանի մը արցունքներով, որոնք արդէն կը չորնան գետին չինկած՝ մեր կեանքի անապատին մէջ:

Իր ամբողջ գրականութեամբ ու կեանքով ան իր ահաբեկումը աղաղակեց օտարացման, ապահայացման հեռանկարին դիմաց. բայց իր մահուան առիթով, անոր կեանքին արժանաւոր գնահատումը ըրին օտա՛ր գրողներ, «Լը Մոնտ»ի պէս աշխարհահռչակ թերթի մը սիւնակներէն ու Փարիզի ռատիոկայանէն:

Շահնուր փոթորկով մը մուտք գործեց իր գրական ասպարէզէն ներս, 1929-ին «Յառաջ»ի սիւնակներէն հրատարակելով իր առաջին վէպը՝ «Նահանջ»ը. եւ այդ թուականէն աւելի քան քառասուն տարիներ ետք, վերջ դրաւ իր գրական ասպարէզին ու կեանքը, դարձեալ փոթորիկ մը յարուցանելով Փարիզի միեւնոյն «Յառաջ»ին էջերուն մէջ:

Միջանկեալ կեանքը ուրիշ շարան մը եղաւ փոթորիկներու՝ անհասկացողութեան պատերուն դիմաց. ամենէն չհասկցուեցաւ «Նահանջ»ը, որովհետեւ շատեր չկրցան տեսնել Շահնուրի նախատեսած ազգային ճահիճը, քանի անոր մէջն իսկ էին արդէն: Այնուհետեւ, Շահնուր վերլուծեց Զարդարեանի «Գամբռ»ը, եւ իր պայծառ տաղանդը չկրցաւ հանել այն եզրակացութիւնը, որ ցանկատեսներուն էր եղած. փոթորիկ մըն ալ ծայր առաւ այս առիթով, երբ հանդուցեալ գրագէտին զաւակները Շահնուրը փիզիքապէս խոշտանգելու եկան:

Աւելի ուշ, 1970-ին, իր «Ազատն Կոմիտասը» անգամ մըն ալ հրապարակ իջաւ, առանց ազատ շնչել կարենալու եւ խանգարելով նաեւ շնչառութիւնը անոր հեղինակին...

Թէ ինչո՞ւ Շահնուր միշտ թիրախ դարձաւ յարձակումներու – ինք կը վերագրէ այդ պարագան իր «անվերջանալի սալլոք»ին, այս տողերը գրողին ուղղուած անձնական նամակի մը մէջ. սակայն, իրականութիւնը այն էր որ Շահնուրի դատողութիւնը մշուշ չճանչցաւ. թափանցող իրապաշտութիւն մը ունեցաւ իր հայեացքը, որ խուսափեցաւ միշտ պըղտորութիւններէն եւ յանցանքը իրը չէր՝ եթէ անկեղծութիւնն ունեցաւ իր տեսածը բարձրաձայնել պոռալու: Անոնք որ չունեցան նոյն պայծառատեսութիւնը, ուզեցին իրենց մշուշապատ աշխարհին մէջ խեղդել Շահնուրի պայծառ դիմագիծը:

Ան մատնանիշ կ'ընէր միշտ վէրքերը, մինչ ոմանք, վէրքերուն ցաւին համար զինք կը մեղադրէին:

Ու մինչ, երբ ազգային իրականութեանց բնորոշման մէջ այսքան անհասկացողութիւն ու տարակարծութիւն կար՝ ա՛լ խօսքը չէր կրնար ըլլալ Շահնուրի գրական արժանիքներու բնորոշման ու ճանաչումին:

Ոմանք կարծեցին թէ Սփիւռքի գրականութեան աղքատ չափանիշներով արժեւորուելիք տաղանդ մըն էր ան. սակայն, դժբախտաբար հայ գրականութեան համար ու բարեբախտաբար իրեն համար՝ Շահնուր իր արժէքներուն բացարձակութիւնը հաստատեց նաեւ ֆրանսական գրականութեան մէջ, ուր ճանչցա՛ն զինք իբրեւ գրող, գնահատեցին զինք մրցանակներով՝ առանց խնդրոյ առարկայ դարձնելու անոր գրականութեան նիւթը, եւ առանց հաւատաքննական զապումներու:

Գրականութեան պատմութեան մէջ շատ սակաւաթիւ տաղանդներու տրուած է այս «երկակենցաղ» վարքը. եթէ նախորդ մը պիտի փնտռենք՝ մեր առջեւ պիտի պարզուի դիմագիծը սիրատռչոր ուրիշ հայ գրողի մը, Սայաթ-Նովայի, որ աւելի քան երկու լեզուներով մշակեց իր գրականութիւնը, այնքան յաջող, նոյնքան ուժեղ ու տիրական:

Ներկայ ժամանակներու միջազգային գրականութեան մէջ միայն Պեքէթը կարելի է թուել իբրեւ երկծալ տաղանդի տէր, անգլերէն ու ֆրանսերէն լեզուներով հաւասարապէս ուժեղ արտայայտուող գրագէտ մը:

Պեքէթի երկլեզուեան արտայայտութեան գլխաւոր պատճառը՝ նիւթէն եւ իւրաքանչիւր լեզուի տարբերքէն արձակուած թելադրանք է: Ֆրանսերէն եւ անգլերէն լեզուները տարբեր մթնոլորտներ ու տարբեր հոգեբանութիւններ կը բնորոշեն եւ կ'առաջնորդեն գրողը համապատասխան լեզուն ընտրելու՝ տուեալ նիւթի մը մշակման առընչութեամբ: Իսկ Շահնուրի պարագային, կը կարծենք թէ իր հայերէն սոլիլոքը (մենախօսութիւն) պատասխան մը առած չըլլալուն ան սկսաւ գրել ֆրանսերէնով, ընթերցողին հետ կարենալ երկախօսութիւն (տիալոկ) ունենալու համար: Ան քոյր հոգիի մը կարօտն ունէր, փաստահարար եւ իր վերջին «խոստովանութիւն»ներէն մէկն ալ այն էր՝ թէ ինք մէկ հոմանուհի ունեցած էր կեանքին մէջ ... գրականութիւնը:

Սակայն, լռած են այսօր Շահնուրի գրականութեան զոյգ լեզուները եւ լռած են անոր հոգւոյն բազմաձայն լեզուները...

Այսօր դարձեալ «Պոլսոյ եօթը բլուրներուն վրայէն գիշերը իր պայծառութիւնը կ'անցընէ թունաւոր շեղբի մը պէս...»: Բայց չկայ այն հոգին, որ այդ շեղբին լոյսով մութը կը հատանէր, միտքեր ու ջիղեր կը պեղէր եւ իր արեան ձայնով գրականութիւն կը հիւսէր:

Չկայ այլեւս Շահնուրը: Տեղափոխութիւն մը ըրած է ան. հիւանդանոցի մը առանձին սենեակէն, մենակութեան փոսին մէջ փոխադրուած է: Արդարեւ, շատ էին տառապած իր ոսկորները. հիմա պէտք պիտի ունենան մահուան հանգիստին: Արդէն իր սերնդակից ֆրանսահայ գրողներէն Շուշանեանը չէ՞ր որ կ'ըսէր.– «Ոչինչ կայ անդարմանելի. մահը միթէ ամէն վէրք չի՞ բուժեր»:

Ի՜նչ փոյթ հիմա. թող գիշերը դարձեալ անցնի Պոլսոյ եօթը բլուրներուն վըրայէն, թող վերջին զանգերը յուսահատօրէն ղօղանջեն անվերջ, թող հայ մայրերու պճեղ մը անոյշ սիրտերը հալին օտարութեան մէջ, թող նահանջը մայթէ մայթ քաշկռտէ մեր բզքտուած ազգը արտասահմանի մէջ – Շահնուր անտարբեր է այդ բոլորին հանդէպ. ահաւոր լռութեան մը դատապարտուած է ան. անոր լռութիւնը այսօր այնքան եղերականօրէն հեգնող է, որքան եղաւ իր գրականութիւնը...

Հանգիստ իր ... լռութեան:

1974

«Գրական գեղարուեստական սեւեռումներ» հատորէն.

(*) «ՅԱՌԱՋ». – Ինչպէս Ե. Ազատեան ինք ալ ճշդեց յետագային, Շահնուրի դագաղը «անտէր» չէր: Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Փարիզ, ասկէ 15 տարիներ առաջ (Օգոստոս 23-ին) եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Փէր – Լաշէզ Ն. Միսաքեանի դամբարանը:

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

«ԳՐԱԿԱՆ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՍԵՒԵՌՈՒՄՆԵՐ» (1988)

(Հեղինակ՝ ԵՐՈՒԱՆԴ ԱԶԱՏԵԱՆ)

Գրախօսեց՝ ԵՐՈՒԱՆԴ ԿՈՊԷԼԵԱՆ

Ներկայանալի գեղատիպ ու ճաշակաւոր կերպով պատրաստուած հատոր մը, որ կը մէկտեղէ նախկին լիբանանահայ եւ այժմ ամերիկահայ, բոլորին ծանօթ գրագէտ եւ հանրային գործիչի մը, արժէքաւոր մտաւորական Երուանդ Ազատեանի գրչէն ելած յօդուածներուն մէկ մասը: Ընդհանրապէս գրական վերլուծումներ եւ անձնական զեղումներ՝ դէպքերու կամ երեւոյթներու դիմաց, որոնց նիւթերը կը կազմեն Հայ գրականութեան նուիրեալներ եւ անոնց անխուսափելի ճակատագիրը, որպէս սփիւռքահայ գրչի մշակ:

Երուանդ Ազատեան, անոնցմէ ամէն մէկուն կը մօտենայ մեծ համակրանքով եւ հարազատի վայել անկեղծութեամբ ու գուրգուրանքով, կը բաժնէ իրենց ցաւերը, դժուարութիւնները, նեղութիւնները, եւ հակառակ իր զուսպ ու համբերատար խառնուածքին, չի քաշուիր ի հարկին ամենայանդուգն բառերով եւ չեչտակի բողոքն ու ցասումը աղաղակելու այն անարդարութեանց դիմաց, որոնք կը գործուին հայ մտքի ու գրականութեան ծառայողներուն:

Հատորը կը հրատարակուի Լա Վըրնի (Գալիֆորնիա) Ամերիկահայ Միջազգային Գոլէճի հրատարակութիւններու շարքին, Երուանդ Ազատեանի գրական – հանրային գործունէութեան երեսնամեակին առթիւ (1958 — 1988): Իբրեւ մուտք, հեղինակը համեստ քանի մը տողերով առաւելաբար իր սրտի ազնիւ ու անկեղծ խօսքը կը բերէ բոլոր անոնց, որոնք զինքը կարդացած, սիրած ու քաջալերած են, օգնելով այս գեղեցիկ գործին իրականացման՝ յարատեւ խրախուսով եւ սիրայօժար թէքնիք ու գեղարուեստական աջակցութեամբ: Մենք ալ շնորհաւոր ենք այս առթիւ իրենց, կը միացնենք մեր երախտագիտական խօսքը՝ հեղինակին անկեղծ արտայայտութիւններուն, ինչպէս մարդ աննկարագրելի լիացում մը կ'ունենայ երբ թոքերը կը լեցնէ բուրմունքովը թարմ հացին, փուռէն ելած՝ տաք – տաք, օրհնէնք կարդալով մշակէն մինչեւ հացթուխը, բոլորին:

Իրականութեան մէջ, Երուանդ Ազատեան ինքն ալ գրեթէ ամբողջ կեանք մը տուած է իր ժողովուրդին, մշակոյթին ու կրթական — հանրային կեանքին, ծառայելով անոր՝ ամէնէն ազնիւ նկատումներով, ամենալայն տարածքի վըրայ, անսպառ նուիրումով ու կորովով: Այն գեղեցիկ առիթը զոր ունեցեր են այս գործին իրականացման մէջ բաժին վերցնողները, անտարակոյս եղած են իրեն – ու մեզի – չափ երջանիկ, որ ահա այսպէսով երեւան կու գան սրտի նոր խօսքեր կամ հիներ կ'արձագանգեն անգամ մը եւս, բխելով այն ազնիւ հոգիէն, ուր մարդկային ու տոհմիկ զգացումները ընդելուզուած են իրարմով այնքան գեղեցիկ, կազմելով սքանչելի ամբողջութիւն մը, որ առաւել եւս կ'արժեւորէ հատորը, դուրս բերելով զուտ գրական մտահոգութիւններէ եւ գեղարուեստասէրի մը յատուկ սահմաններէն: Հոն է որ մենք յաճախ ականատես կ'ըլլանք քաղաքացիական արիութեան տէր մարդու մը չեչտակի ամբաստանութիւններուն ու զաւեշտ քննադատութեանց, չնայած թէ կարեւոր անձնաւորութիւն մըն է երբեմն անոնց թիրախը կամ բարձրաստիճան հոգեւորական մը, քանի որ ամէն բանէ առաջ Մարդ ենք բոլորս ալ՝ ով որ ալ ըլլանք ընկերային հասարակարգի մը մէջ, ունինք մեր համահաւասար մարդկային արժանապատուութիւնը՝ միւս իրաւունքներուն կողքին: Այս ընկալմամբ ու մերձեցումով, նաեւ ամէն տեղ Հայ է Երուանդ Ազատեան, առանց կողմնակալութեան եւ առանց խտրութեան, բաւ է որ իր լուսարձակը իյնայ անշահախնդիր, սիրով լեցուն ու բարիին, գեղեցիկին ազնիւ զգացումներէն թելադրուած դէպքի մը կամ ստեղծագործութեան մը վըրայ: Արդէն Երուանդ Ազատեանի համար գեղեցիկը պայմանաւորուած է հաւասարապէս այդ բոլորով, չնայած թէ նախապէս միւսները ինչ խորհած են կամ պիտի խորհին անոնց մասին:

Մօտաւորապէս 340 էջերէ բաղկացած հատորը, իւրայատուկ նիւթերու դասաւորումով մը ի յայտ կը բերէ հեղինակին աշխարհահայեացքը, մերձեցումը՝ մարդոց եւ անոնց խնդիրներուն ու նաեւ չափանիշները իր արժեւորման, բոլորովին տարբեր եւ իւրայատուկ վերլուծումներով յաճախ, պեղելով նոր ու կոյս ընդերքները անոնց, ուրկէ ձեռք չզպած եւ տակաւին արեւ չտեսած գեղեցկութիւններ դուրս պիտի բերէ, մինչ այդ անտեսուած հարստութիւններ արտահանելով անոնց ենթահողէն: Արդէն, երբեմն պարզապէս խորագրելով նիւթի մը կապակցութեամբ գրի առած նշմարները կամ խոհերը, մեզ կը դնէ իր դատումներուն եւ անխօս վճռին տանող ճամբուն մէջ, ուր շուտով պիտի ընդնշմարենք այն անծանօթը, որ կամ համակրանքով կը ժպտի մեզի եւ կամ ալ երեւան կու գայ իր ամէնէն նողկալի ու եպերելի ազդութեամբ: Բայց ան այդ բոլորը կ'ընէ միշտ արդար դատաստանով մը, բազմակողմանի զննութեամբ եւ աննախապաշար եղբայրանդումով: Ժամավաճառութիւն պիտի չըլլար այդ նիւթերուն խորագրերը տալ քանի մը տողով, ուր արդէն կարելի կը դառնայ գաղափար մը կազմել Երուանդ Ազատեանի գնահատումներուն մասին, զարմանալիօրէն իբրեւ առաջին խորագիր ալ ունենալով արդէն խորագիրը՝ հատորին յառաջաբանը ստորագրող արժէքաւոր մտաւորականի մը, Տոքթ. Փրոֆ. Հրանտ Թամրազեանի, Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի Թղթակից Անդամ, Երեւանի Համալսարանի Հայ Գրականութեան Ամպիոնի Վարիչ: «Արդար Չափ ու Կշիռ» բնութագրումը որպէս ամէնէն պերճախօս ու դիպուկ բացատրութիւն ընտրեր է յարգելի գրականագէտն ալ արդէն, վասն իր ամէնէն ակնբախ առանձնայատկութիւնը տեսնելով Երուանդ Ազատեանի, երբ ընդհանրապէս կանխակալ կարծիքները ծանր կը կշռեն աշխատանքներու պարագային, արդիւնք՝ անմեղ նախասիրութիւններու եւ բարեմիտ համակրութիւններու, բայց երբեմն ալ մինչեւ իսկ այդպիսի կանխատրամադրութիւններով գրիչը ձեռք

...առնուած ուղղակի: Երուանդ Ազատեան, ինքզինք իւրաքանչիւր էջի, իւրաքանչիւր նախադասութեան եւ իւրաքանչիւր տողի մէջ վեր ու հեռու կը պահէ նման ծուռ դատումներէ ու թիւր դիտումներէ, որովհետեւ իսկապէս, «արդար չափով ու կշիռով» մըն է որ կը մօտենայ ան իր նիւթերէն ամէն մէկուն, երբեմն համեստօրէն մինչեւ իսկ սահմանները անողոքութեան: Բայց երբեք կարելի չէ զինքը տեսնել անխիղճի մը դերին մէջ:

Մուտքի կարճ եւ ամփոփ տողերուն ընդմէջէն, հեղինակը դիտել կուտայ թէ հատորին բովանդակութիւնը կը կազմեն հրատարակուած եւ մինչ այդ անտիպ մնացած կարգ մը գրութիւններ, խորհրդածութիւններ, գրադատականներ կամ ապրումներ, որոնք անտարակոյս ինքնին զեղումներ են ու կը բխին անհատ նշմարներէ եւ սրտցաւ մտածումներ են մեծ մասամբ, որովհետեւ աւելի քան երեսուն տարիներ ան կենդանի վկան եղեր է երբեմն ամէնէն աներեւակայելի արարքներուն եւ ընդվզեցուցիչ անիրաւութիւններուն, ոմանք այլազան ձեւերով ու պայմաններու տակ լոյսին բերուած, ոմանք ալ ենթականերուն հոգեկան ազնուութեան եւ սապետական ոգիին պատճառաւ անյայտ մնացած, զորս սակայն Երուանդ Ազատեան խղճի պարտք ու մարդկային պարտականութիւն կը նկատէ, յանուն արդարութեան՝ մերկացնել ու հրապարականախատ ընել անիրաւն ու անօրէնը, ո՛վ որ ալ ըլլան անոնք, թաղականներու մեհեանի սանդուխներուն քանիերորդ աստիճանին վրայ ալ որ գտնուին: Եւ ասիկա քաղաքացիական արիութեան հասարակ ու պարզ ապացոյց մըն է, մանաւանդ մէկուն համար, որ կը գտնուի հոն՝ ուր ինքն է այսօր, բայց կը կանգնի բոլորին դիմաց նոյն կեցուածքով, անվախ, խրոխտ եւ անխոցելի: Բան մը սակայն, զոր կ'ընէ առանց որեւէ նախապաշարումի, ուղղակի կամ կողմնակի նկատումի, հանդիստ խղճով ու նոյնիսկ մարդոց խղճին լարերը թրթռացնելով, անոնց մարդկային զգացումներուն եւ առողջ դատողութեան կոչ ուղղելով:

Երուանդ Ազատեան, անտարակոյս իրրեւ պարզ դատաւոր մը չէ հոս մեզի ներկայացող՝ նժար մը եւ սուր մը ի ձեռին, ջոկելու համար արդարն ու մեղաւորը, մէկը վարձատրելու եւ միւսը պատժելու նպատակաւ վախճանական վճիռներ արձակելով: Բայց ան մասնաւոր հոգածութիւն մը կ'ուզէ ցոյց տալ, միւս կողմէ կարծէք հանդէպ բոլոր անոնց, որոնք իրենց արժանի եղած վարձատրութիւնը չեն տեսած եւ իրաւունքը չեն ստացած հասարակութենէն, պատմութենէն կամ պարզապէս ճակատագրէն եւ երբ այդ ալ ընտրած՝ իր նիւթերը, յաճախ յապաղած պարտքեր ու խղճի պարտքեր վճարելու համար մարդոց, որոնց հետ «բաց հաշիւ» մնացած է գրականութեան կամ պատմութեան հաշուեմատեանին մէջ:

«Դար մը Վարուժան»ը, որ ինչպէս խորագրէն ալ յայտնի կ'ըլլայ՝ գրի առնուած է Դանիէլ Վարուժանի ծննդեան հարիւրամեակին առթիւ, իրականութեան մէջ առաջին դարը կը նշէ Հեթանոս Երգերու հեղինակ Մեծ Բանաստեղծին գրականութեան բազմադարեան Գալիքին: Իսկ Վահան Թէքէեանի նուիրուած յաջորդական յօդուածները կարծէք տեսակ մը գրական – հանրային «միջամուխ դատախազութիւն» են անոր ուղղուած կարգ մը անարդար քննադատութեանց առիթով, երբ ան այլեւս ի վիճակի չէ եղած ինքզինք պաշտպանելու այդ բոլորին առջեւ: Օշականի գրականութեան ու գրադատութեան վերլուծումը կատարելու ժամանակ, Երուանդ Ազատեան իրեն համար դիւրին եւ աժան զէնք ըլլալով չէ ընտրած «Հարթենքեան» դատաստանը, այլ ընդհակառակն անկէ վերբերած է այն գեղեցիկ բաները, որոնք յաճախ Օշականէ շատ աւելի անմերող ու խիստ դատումներով գիտակցօրէն անտեսուած են ուրիշներէ, արհամարհուած, նոյնիսկ ... կերպով դէն չպրտուած, երբ ամէնէն մաքուր եւ ազնիւ զգացումներուն արտայայտիչը եղած են անոնք երբեմն, գեղեցիկ ծաղիկները՝ գոյներու ... վայրի նրբերանգներով, մերթ համեստ ... նշմարելի համեստութեամբ ու պարզութեամբ, համբուրելի խոնարհութեամբ:

Միքայէլ Կիւրճեանի յատկացուած բաժինը, որ անտարակոյս երբեք իրրեւ «պատուած» նիւթ մը չէ որ կուգայ Երուանդ Ազատեանի գրչին տակ, կ'արժէ կարեւորութեամբ կարդալ մէկէ աւելի անգամներ՝ թէ՛ անոր իսկական մեծութիւնը ճանչնալու եւ թէ՛...մեծ ըլլալով ծանօթ կարգ մը մարդոց պզտիկութիւնները տեսնելու համար: Որովհետեւ Միքայէլ Կիւրճեան եղաւ իսկապէս մարդ մը, որ տուաւ չարունակ, տասնեակներով տարիներ ու յաճախ բարձր եւ ընտիր որակով, գրեթէ առանց ոչինչ ստանալու փոխարէն: Երուանդ Ազատեան մտերիմը եղած է այս անբախտ գրագէտին, որուն միակ բախտաւորութիւնը թերեւս – թէեւ մեծ ու գրեթէ նախախնամական բախտաւորութիւն, – եղած է Երուանդ Ազատեանի պէս մտերիմ մը ունեցած ըլլալը դէթ:

Ազատեան իր լուսարձակը պտըտցուցած է հայ գրականութեան անդաստանին մէջ, աշխարհի բոլոր ուղղութիւններով, Հիւսիսէն Հարաւ, Արեւելքէն Արեւմուտք, առանց նախապաշարեալ կերպով Մեծին փէշին կառչելու կամ խոնարհներուն վերէն նայելու: Որովհետեւ ինքը ամէն բանէ առաջ հաւատացած է, որ հայ գրողը ինքնին յարգանքի ու գուրգուրանքի արժանի է արդէն, քանի որ կը ստեղծագործէ ամէնէն աննպաստ պայմաններուն տակ ու կուտայ իր ունեցածին ամէնէն լաւը, Գեղեցիկը, Տոհմիկը կամ Համամարդկայինը, մէկ խօսքով՝ Բարին եւ Ազնիւը: Երուանդ Ազատեան, իր դատումներուն մէջ անխոստովան աշխարհաքաղաքացի մըն է կարծէք, առանց ձեւական կարգախօսներու եւ համոզիչ տարազներու, որոնց արդէն կարիքն ալ չունի: Ան կը մօտենայ բոլորին իբրեւ Երուանդ Ազատեան, – ասիկա գրաւական մըն է արդարադատութեան եւ երեսուն տարի փորձուած ու փաստուած պարկեշտութեան, – հետեւաբար անվախօրէն իր լուսարձակը կը դարձնէ ամէն ուղղութեամբ, ամէն տեսակ գունաւոր ապակի դնելով ի հարկին անոր առջեւ, վարպետ բեմավարի մը պէս, որ գիտէ թէ իւրաքանչիւր պատկերի հարազատ ցոլացումը ինչ գոյն կրնայ ըլլալ, որպէսզի թէ՛ հանդիսատեսը չտարուի կարգ մը խաբէական երեւոյթներէ եւ թէ՛ յիշողութեանը մէջ տպաւորուին ամէնէն ճիշդն ու հարազատը, անջնջելիօրէն:

Եւ, Երուանդ Ազատեան երբեմն զարմանալիօրէն կը յիշեցնէ այն «կախարդ» նկարիչը, որ երբ իր պարզուկ պաստառը կը հանդիպադրէ վարպետօրէն վերծինուած գործի մը՝ միջնորդի մը ետեւէն, հոն կը ցոլանայ ամէն ինչ աւելի գեղեցիկ եւ աւելի մօտական՝ ուրիշ կարգ մը նրբութիւններով ալ՝ մինչ այդ անյայտ:

ԳՈՂՈՒԹԻ ԳՈՂՈՒԹ

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ մէջ, Օգս. 3-ին, խորհրդա – ամերիկեան մանկական բարեգործական կազմակերպութեան նախաձեռնութեամբ, խորհրդային մշակոյթի Նախարարութեան Մոսկուայի պարարուեստի ակադեմիային վարժարանին չրջանաւարտներն ու սաները բեմ բարձրացած են օժանդակելու համար Հայաստանի աղէտեալ երախաներուն: 250 տոլար արժող տոմսակներէն գոյացած հասոյթը կը յատկացուի դեղորայք, հագուստեղէն, խաղալիկ ու մանկական փըռբոէզներ գնելու:

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ Առաջնորդարանի սրահին մէջ Յուլիս 31, Կիրակի օր կատարուած ժողովի մը ընթացքին յայտարարուած է թէ հիմնուած է հայերէնի, գրականութեան ու Հայոց պատմութեան դասագիրքեր հրատարակելու ֆոնտ մը: Ազգ. վարչութեան ներկայացուցիչ տոքթ. Սահակ Ասլանեան խօսած է հայերէնի դասաւանդութեան թերիներուն ու դժուարութիւններուն մասին: Ապա Տաթեւ արքեպիսկ. պարզած է մշակուած ծրագիրը. հինգ տարուան ընթացքին պիտի հրատարակուին հայերէնի ու գրականութեան նաեւ պատմութեան դասագիրքեր: Ծրագիրը կրնայ մինչեւ կէս միլիոն տոլարի ծախք նշանակել: Ու դիմագրաւելու համար նիւթական պահանջը որոշուած է դիմել ազգայիններու, որպէսզի տարեկան մասնակցութեամբ մը հովանաւորուի այս կարեւոր գործը: Շեշտուած է որ բոլոր դասագիրքերը պիտի ունենան ուսուցիչի ուղեցոյց: «Ֆերահեան» վարժարանի տնօրէն Վարդգէս Ղազարեան յատկապէս ծանրացած է դասագիրքերու աւելիթեր նաեւ մանկավարժներու պատրաստութեան վրայ:

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱՒԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Բոլոր թռչունները, երկարապոչ կաչաղակներէն մինչեւ գլխուն թագ կապած յոպոպները «խըխըք»ները: Բոլոր կենդանիները եւ սողունները. ոզնին, խլուրդը – «քէօսթիւ», «էլ–էօփէնը»–մողէսը, այլովքըն հանդերձ: Այնպէս որ գիւղին կարօտը միշտ աւելի մնացած է մէջս: Երբ վերջնականապէս հաստատուեցայ Թուրքիա, եւ սկսայ մինչեւ իսկ Անատոլու ճամբորդութիւններ կատարել, մեր գիւղն ալ տեսնելու կարելիութիւնը՝ զանազան պատճառներով՝ միշտ ետ հրուած փափաք մըն էր:

Այս անգամ Անատոլու մեր ճամբորդութեան ծրագրին մէջ տեղ տրուած էր Եօզկաթին, որ մեր գաւառագլուխ քաղաքն էր, եւ Պօղազլեանին, որ մեր Գայմաքամլըքն էր, եւ երկուքն ալ Կիմիշհաճըքէօյէն դէպի Կեսարիա մեր ճամբուն վրայ էին: Սակայն մեր գիւղն ալ այցելելու ցանկութիւնը կը մնար օդին մէջ առկախ. քանի որ քարտէսներուն մէջ ոչ մէկ ճամբայ կար դէպի մեր գիւղը տանող: Այո, մեր գիւղին հիւսիսէն եւ հարաւէն դրացի գիւղերուն ճամբաներ կային, բայց զանոնք մեր գիւղին միաւորող ճամբայ չկար քարտէսին մէջ: Այնպէս որ Յունիս 9-ի Ուրբաթ առաւօտ երբ Սօրկունէն ճամբայ կ'ելլէինք դեռ որոշ չէր մեր մտքին մէջ, թէ մեր գիւղը պիտի կրնայի՞նք այցելել թէ ոչ: Բայց քանի կը մօտենայինք անոր՝ այնքան աւելի կ'արծարծուէր փափաքս զայն տեսնելու: «Մարմարա»ի Գէորգը քարիւղ կը լեցնէր փափաքիս վրայ: Ի վերջոյ մեր մինիպիւսը պէտք էր անցնէր Պապա – Եաղմըր կոչուած գիւղէն, որ գիտէի թէ հիւսիսէն մերինին դրացի էր: Թրաֆիքի պաշտօնեաներու կառքը, որ մեր առջեւէն կ'երթար, կեցաւ Պապա – Եաղմըր եւ գիւղացիներուն բաներ մը հարցուցին, ապա գլխաւոր ճամբայէն շեղելով մտան գեղջկական ճանապարհ մը, որ թէեւ կպրապատ չէր, բայց «ստապիլիզէ» եղած, այսինքն քարերով ամրացուած ինքնաշարժի կամ թրաքթէօրի ճամբայ մըն էր. ես այդ պահուն բացայայտօրէն վստահ եղայ, որ բռնած էինք արդէն իսկ մեր գիւղի ճամբան: Բնութիւնը, շրջապատը, ցորենաշատ արտերը, ծաղիկները ինծի ընտանի էին: Մեր մինիպիւսը թէեւ դանդաղ՝ բայց կ'ընթանար առանց դժուարութեան կամ ցնցումներու: Ճամբան թեթեւ վերելք մըն էր. երբ հասանք բարձունքը եւ սկսանք թեթեւ վայրէջքը գիտէի թէ մտած ենք մեր գիւղի սեպհական արտերու շրջանը, բայց աւելի վստահ ըլլալու համար՝ ճամբուն վրայ ի զուր կը փնտռէի գիւղին անունը, չկար: Երբ երկմտանքի մէջ էի, թէ մեր առջեւ անհրչան եւ փոքր գիւղը մերի՞նն էր, թէ ուրիշ մը, յանկարծ անցանք ցածկեկ կամրջակ մը, ուրկէ հետեւցուցի թէ մեր գիւղին արեւմտեան առուակն էր. երբ հոս ու հոն կը նայէի ծանօթ վայր մը նշմարելու մտքով, մեր դիմացը պարզուեցաւ գիւղին «Պէօյիւք Փունարը» որուն ծանօթ քարէ երկու ազուգանները ամէն կամկած փարատեցին մտքէս թէ մեր գիւղին մէջ կը գտնուէինք. սակայն փոխուած էր գիւղը. հինէն ծանօթ ոչ մէկ տուն կար շուրջս: Մինչ կէս շուարած հոս ու հոն կը դիտէի, յանկարծ Գէորգը ուշադրութիւնս հրաւիրեց աղբիւրին մօտակայ շէնքի մը վրայ. «Ասիկա Ձեր դպրոցը չէ՞...»: Նախապէս պատկերը տեսած էր: Անշուշտ թէ ան էր. գրեթէ միակ շէնքն էր հինէն մնացած, մեր գիւղին Պարթեւեան Վարժարանը, ուր կարդալու չհասաւ իմ սերունդս...: Իմ օրովս լքուած շէնք մըն էր, դռներէն եւ պատուհաններու շրջանակներէն զրկուած: Մօտեցանք նախ աղբիւրին, կուշտուկուշտ խմեցինք. կարծես սառնադարանէն կուգար ջուրը: Մինչ այդ քանի մը գիւղացիներ հաւաքուեցան մեր շուրջը եւ անոնց հետ խօսակցութեան բռնուեցանք: Յիշեցի հին ընկերներուս անունները: Սիւրէյյա Սառըք, Ռասիմ, Պահրի եւ այլն, եւայլն: Բոլորն ալ մեռած են ըսին: Գիւղացիներէն մէկը միայն յիշեց զիս, ես չկրցայ յիշել զայն. երբ հարցուցի թէ որո՞ւն տղան էր, ըսաւ. – «Տէօնտիւին». յիշեցի մայրը, բարի եւ աղքատ կին մըն էր «Տէօնտի Տուտուն»: Խօսելով բարձրացանք կալատեղին – «Հարմանը»», որ իմ ամէնէն շատ յաճախած վայրն էր, եւ ուրկէ բաժնուած էի վերջին անգամ. ճամբան հանդիպեցանք մեծցած գառնուկներու հօտի մը, զոր կը քշէին երկու պատանիներ: Անոնց մէջ վերակենդանացած տեսայ իմ պատանութիւնս, քանի որ ես ալ նոյն գործը կատարած էի գիւղը գտնուած միջոցիս: Երբ «հարման» եկանք կրցայ գտնել մօտաւորապէս այն կէտը, ուրկէ բաժնուած էի բալահառաչ 67 տարիներ առաջ:

Մեր քայլերը ինքնաբերաբար մեզ առաջնորդեցին գիւղին գերեզմանատունը, որ մօտիկն էր կալատեղին: Այստեղ թաղուած էին գիւղի բոլոր ննջեցեալներուն հետ նաեւ մեր գերդաստանի բոլոր մեծերը, մեծ մայրիկս, մեծ հօրեղբայրներս, իսկ մեծ հայրիկս եկեղեցին թաղուած էր: Այստեղ էր նաեւ իմ վաղամեռիկ անդրանիկ քոյրիկս, Անուշիկը. հայրս, հօրեղբայրներս եւ իրենց սերունդը չկրցան այստեղ թաղուիլ...: Ոչ մէկ շիրմաքար մնացած էր գերեզմանատան մէջ: Մեզի ընկերացող գիւղացիներ ըսին, որ «մուհաճիրներ» վերցուցին զանոնք իրենց տուներու շինութեան գործածելու համար: Այժմ անոնք ալ հեռացեր են գիւղէն: Քանի կը դիտէի գիւղս այնքան պատրանաթափ կ'ըլլայի. ամբողջութեամբ փոխուած էր եւ շատ պզտիկցած էր: Մեր «Գօնաք»էն, այսինքն ամառնային երկյարկանի եւ կղմինտրածածկ տունէն ոչինչ մնացած էր բացի գետինէն: Մեր ձմեռնային խոշոր տունէն՝ արտաքին զարպասէն պատի բեկորներ միայն մնացած էին, տունը հիմնովին մէջտեղէն վերցուած էր: Կղմինտրածածկ քանի մը նոր տուներէ կը բաղկանար մեր տեսած գիւղը: Գիւղացիներ ըսին, որ մեր հին ընկերներէն Մուսթաֆան հիւանդ պառկած է: Մտայ իրենց տունը. խեղճին ջիղերը խանգարուած ըլլալուն ձեռքերը կը դողային: Երբ առողջութիւն մաղթելով ձեռնուեցանք չուզեց երկար ատեն ձգել ձեռքս: Ինք եւ ուրիշներ խնդրեցին, որ քիչ մը աւելի երկար մընանք գիւղը, սուրճ մը առնենք, «այրան» (թան) խմենք. սակայն մենք արդէն բաւական ժամանակ կորսնցուցած էինք ու կ'աճապարէինք Պօղազլեան հասնիլ, ուր գիտէինք թէ յաջորդ ժամերուն մեզի պիտի սպասէին: Բաժնուեցանք Մուսթաֆան եւ առողջութիւն մաղթելով, անցանք գիւղին հին վարժարանը, որ այսօր ալ նոյն նպատակին կը ծառայէ 60 աշակերտներով: Ներքին մասը բոլորովին փոխուած է, յարմարցնելու համար նոր պահանջքներուն. մզկիթը եւ մինարէն ալ փոխուած էին, այնպէս որ մտքիս մէջ եղած գիւղէն գրեթէ ոչինչ մնացած էր, բացի միշտահոս «Պէօյիւք Փունարէն» եւ Պարթեւեան վարժարանէն, շինուած 1911–ին: Գիւղին Ս. Փրկիչ Եկեղեցիէն, որուն աւերակներուն մէջ խաղցած եմ պզտիկութեանս, ոչինչ մնացած էր: Իմ օրովս տանիքը բոլորովին վերցուած էր, բայց չորս պատերը կը մնային: Գիւղացիներ ըսին, որ Պապա – Եաղմըրցիներ սայլերով փոխադրեցին քարերը իրենց գիւղին մզկիթը շինելու համար:

(Շար. 3)

(Շար. Ա. էջէն)

մատակարարման կոմիտէներու կ'ակնարկուի: ԹԱՍ կը դատապարտէ նաեւ «քաղաքացիական անհնազանդութեան եւ զինեալ պայքարի կոչերը»: «Երկու կողմերու ծայրայեղները կը փորձեն դաղրեցնել փոխադրութիւնները եւ խափանարարական արարքներ կը գործեն ճամբաներու եւ երկաթուղային երթեւեկը խանգարելու համար» կ'ըսէ միշտ խորհրդային գործակալութիւնը:

Գալինա Ստարավօյտովա, Հայաստանի երեսփոխան, յայտարարած է որ կացութիւնը շատ մտահոգիչ է: «Հայեր յարձակումի կ'ենթարկուին եւ կը խոշտանգուին Բաքուի փողոցները եւ ղոհեր կան» կ'ըսէ Ստարավօյտովա: Ինչ կը վերաբերի «Հայերու հակասահմանադրական փորձերուն» ան կը ճշդէ որ «Հայերը իշխանութեան իրենց իսկ մարմինները ստեղծած են փոխարինելու համար կառավարման յատուկ կոմիտէն, որ դոհացում չտուաւ բնակչութեան»:

Վիճակը աւելի փայլուն չէ պալթեան Հանրապետութիւնները, ուր կացութիւնը Պրաւդա-ի համար «ազգայնապաշտ հիսթէրի է»: Եւ այս ու նման խորհրդածութիւններ կուսակցական պաշտօնաթերթերին մէջ, զայն կը վերածեն ամէնէն «պահպանողական» թերթին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱՐԻԿ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆԻ անհետացումը Մոսկուա (տե'ս «Յառաջ» Օգս. 12/15) միշտ խորհրդաւոր կը մնայ, հակառակ խորհ. Ներքին նախարարութեան եւ ֆրանսական դեսպանատան միացեալ ճիգերուն: Խորհ. թերթերն ալ կ'անդրադառնան, մինչ փարիզեան մամուլը (բանացի թէ գրաւոր) լայն տեղ կու տայ, վերջինը նկարներ ալ հրատարակելով:

ԼԷՔ ՎԱԼԷՍԱ վարչապետութեան թեկնածութիւնը դրաւ, ինչ որ աննախընթաց երեւոյթ մըն է, անշուշտ, արեւելեան Եւրոպայի երկրի մը համար: Նշանակուած վարչապետը՝ Գիսչաք խոստովանած էր իր ձախողութիւնը եւ ժառանգելիք տագնապը լուծելու համար գիւղացիական փոքրիկ կուսակցութեան պետին՝ Մալինովսկիի առաջարկած էր կառավարութիւն մը կազմել, երբ Կոտանսկի նախկին ելեկտրագէտը յանկարծ իր թեկնածութիւնը կ'առաջարկէր: Վալէզա տրամադիր է համայնավար կուսակցութեան ձգելու «բանալի» նախարարութիւնները: Կը կարծուի որ Ներքին եւ Պաշտպանութեան Նախարարութիւններն են:

ՀԱՐԱՒԻ ԱՓՐԻԿԷԻ Նախագահին՝ Փիթըր Պոթայի հրաժարումէն ետք, փոխանցման շրջանի մը համար նախագահի պաշտօնը կը վարէ Լուսաւորութեան Նախարարը՝ Ֆրէտէրիք տը Քլերք: Սեպտեմբեր 6-ին տեղի պիտի ունենան երեսփոխանական ընտրութիւնները եւ անոնցմէ ծնունդ առած երեք ժողովներու (ըսպիտակ, հնդիկ եւ խառնածին) մէկ յատուկ համախմբումը պիտի ընտրէ նոր նախագահը: Հաւանաբար, այն ատեն, կ'ընտրուի Տը Քլերք, եթէ իր կուսակցութիւնը չպարտուի:

ԹՈՒՐՔ ՀԻՆԳ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐ, որոնց մէջ 74-ամեայ գրագէտը՝ Ազիզ Նէսին, 48 ժամուան հացադուլ մը ըրին Երեքշաբթի եւ Չորեքշաբթի, բողոքելու համար երկու բանտարկեալներու մահուան դէմ, խորհրդաւոր պայմաններու տակ: Յայտարարուած են որ 2000 բանտարկեալներէն, որոնց հացադուլի ձեռնարկած են, չորսը՝ հոգեվարք են (46-րդ օրն է իրենց հացադուլին), Միւս կողմէ, Այտընի բանտէն 2 հոգի հիւանդանոց փոխադրուած են զանազան բեկումներու հետեւանքով՝ Էսկիշէհիրի բանտէն փոխադրուելէն ետք:

ԹՐՔԱԿԱՆ ԴՐԱՄԸ այլեւս վերածելի է ըստ որոշումի մը զոր հաղորդեց վարչապետ Էօզալ Չարաթավերջին: «Շարունակելու համար երկրին տնտեսական զարգացումը եւ միանալու արեւմուտքի ճարտարարուեստականացած ազգերու շարքին» չեշտեց Էօզալ, աւելցնելով թէ կը ջնջուի դրամափոխութեան հակակշիռ ալ: Այլ խօսքով, Թուրքերը այլեւս կրնան բաժնեթուղթեր գնել արտասահման եւ օտարներն ալ, իրենց կարգին, գնել Թուրքիոյ մէջ: Այս կարգադրութիւնը կարելի դարձած է շնորհիւ առեւտրական հակակշռի դրական վիճակին եւ տարադրամներու պահեստի լաւ մակարդակին: 1988-ին, 1·5 միլիառ տոլարի յաւելեալ

ՄԱՐՍԷՅԼ – ՓԱՐԻԶ – ՊԷՅՐՈՒԹ.–

Սահակեան, Անտիքեան, Քեհայեան, Գալաճեան եւ Փելըկրէն ընտանիքները եւ համայն պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն՝

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ
ԺԱՆ – ԴԱՆԻԷԼ ՍԱՀԱԿԵԱՆԻ
Նախագահ
Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու
միջազգային խորհուրդին

արկածալի մահը, որ պատահեցաւ Ուրբաթ, Օգոստոս 11-ին, 56 տարեկանին, Լա Սիոթա:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Օգոստոս 17, ժամը 14·30ին Անի Մշակութային Կեդրոնը:

31, rue de Calais, 13012 Marseille

դումարը հաստատուած է 1989-ի առաջին եռամսեայի արդիւնքներով (200 միլիոն տոլար): Ըստ կարգ մը մասնագէտներու սակայն, Անգարայի տուած որոշումը կանխահաս էր: Վախ կայ որ այն Թուրքերը, որոնք ուզեն պաշտպանել իրենց դրամագլուխները, յաւելեալ տարադրամ գնեն դէմ դնելու համար միշտ զօրաւոր դրամահոսութեան (մօտ՝ 100%):

«ՀԱԿԱ 89» համախմբումը, Օգս. 15-ին, Փարիզ, ակնկալուած մասնակցութիւնը չպահովեց: Հազիւ 10 հազարի հասած է տողանցքին բազմութիւնը, որու մաս կը կազմէին ծայրայեղ – աջ, աւանդապաշտ, միապետական, աջ կամ ոչ զանազան հոսանքի պատկանողներ, որոնց համար, Ֆրանսական Յեղափոխութիւնը ամօթալի մէկ էջն է երկրին պատմութեան:

ՆԻՍ – ՄԱԹԷՆ (Օգս. 14) կ'արձագանգէր Հայերու Աստուածածնայ տօնին Նիսի Ս. Աստուածածին եկեղեցին: Այս առթիւ անդրադառնալով գաղութին, որ 8000 հոգի կը համախմբէ: Կը յիշէր նաեւ Տիր – Վահագնի ցուցահանդէսը, ուր բոլոր պաստառները ներշնչուած են երկրաշարժէն, 600 հոգիի մասնակցութեամբ ճաշը եւ Պարսամեան համալիրին Գ. տարեդարձը:

Ընտանիքը ցաւով կը ծանուցանէ՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԷՄՐԻՆԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Սանդուխտ Պետրոսեան)
2, rue Condorcet, 92140 Clamart

մահը, որ պատահեցաւ 80 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Օգոստոս 18, ժամը 10·30-ին Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցին:

6, ave. Bourgain, 92130 Issy-les-Mlnx.

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ: Փոխան ծաղիկի նուէրները Հայաստանի որբերուն, հանգանակուած ընտանիքին կողմէ, Շէքերը գրել՝

AZNAVOUR pour l'Arménie

ՆԷՕՅԻ.–

Տիկին Արմենակ Գույումճեան,
Ֆիլիփ Գույումճեան,
Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գույումճեան (Մոնրէալ),
Պր. Զաւէն Մեսրոպեան (Ժընեւ),
ինչպէս նաեւ իր եղբօր զաւակները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, տագրոջ, քեռայրին, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ԱՐՄԵՆԱԿ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 12-ին, 73 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Օգոստոս 21, ժամը 10·30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Նէօյիի նոր գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ: Փոխան ծաղիկի նուէրները եկեղեցիներուն եւ բարեսիրական կազմակերպութեանց:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Արմենակ Գոյումճեանի եւ ընտանիքին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ. – Տէր եւ Տիկին Ա. Գըլըճեան 300 Ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն – Ժեռմէի Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները Հայկուհի Ճանիկեանի (ծնեալ՝ Տաւուտյարեան) մահուան առթիւ. – Ճանիկեան եւ Շալճեան ընտանիքները 500 Կապոյտ Խաչին, 500 Մշակոյթի Տան, 500 «Յառաջ»ին, 500 Կապոյտ Խաչ – Հայաստանին, Հայկուհի Շալճեան եւ զաւակները 250 «Յառաջ»ին, 250 Մշակոյթի Տան, Տէր եւ Տիկին Վարպետեան 200 «Յառաջ»ին, Մարսէյլի Մշակոյթի Տան վարչութիւնը 500 Ֆր. «Յառաջ»ին: Բիւզանդ Մարգարեան, Տէր եւ Տիկին Ժանօ Յովհաննէսեան եւ զաւակները 500-ական եկեղեցւոյ: Յարութիւն Փիլոյեան 500 Ֆր. Մշակոյթի Տան, Տոքթ. Թաղօյեան, Տէր եւ Տիկին Անտրէ Դաւիթեան, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Ճառայեան 200-ական Ֆր. Մշակոյթի Տան, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս եւ Կարօ Յովսէփեան 200 եւ 200 «Յառաջ»ին, Տէր եւ Տիկին Բարթող Տէրտէրեան 200 եւ 200 Կապոյտ Խաչին, 250 Սէն-Ժեռմէի Կապոյտ Խաչի Դպրոցին, Արթիւր Տամլամեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժադ Յովհաննէսեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Դաւիթեան, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Պապիկեան, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Սէմէրճեան 100ական Ֆր.: Տէր եւ Տիկին Նիքոլա Կի 100 եւ 100 Մշակոյթի Տան, Տիկին Գրիգորեան 100 եւ 100 Մշակոյթի Տան, Տէր եւ Տիկին Ժան-Փիէր Ժիւլիէն, Կի Մանժէն 100-ական Կապոյտ Խաչին, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Գրիգորեան, Պէնժամէն Փիլոյեան, Փիէր Փիլոյեան 600, Յարութիւն Պօյաճեան, Մարկոսեան, Ժորժ Գասպարեան 50ական, Այրի Տիկին Շնորհիկ Մօրուքեան 100 «Յառաջ»ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 3 / 11)
ԵՐԵՒԱՆ

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

«Արմէնփրէս»ի թղթակիցը ԼՂԻՄ-ի յատուկ կառավարման Կոմիտէի անդամ, զօր. Ս. Կուվըրէւէէն խնդրած է համառօտակի պատմել Լեռնային Ղարաբաղի այսօրուան կացութեան մասին:

– Ինքնավար մարզի մէջ եւ մերձակայ շրջանները կացութիւնը միշտ լարուած կը մնայ: Առայժմ կարելի չէ կանխել անպատասխանատու անձերու զանազան գրգռութիւնները: Միաժամանակ պէտք է ըսել որ Ներքին նախարարութեան զօրքերու ստորաբաժանումները չարթուած ընթացքին կը վերահսկեն շրջանի կացութեան: Վերջին շաբթուան ճամբաներէն անցած են ժողովրդա – տնտեսական բեռներով, պարենամթերքով, երկու ազգութիւններու մարդոց անձնական բեռցուած եօթը հարիւրէ աւելի մեքենայ: Ազրբէջանական հանրապետութեան ղեկավարութեան հետ համաձայնութիւն գոյացած է Ղարաբաղէն Երեւան եւ հակառակ ուղղութեամբ երթեւեկող մարդատար հանրակառքերու չարասլիններու ապահովութիւնը երաշխաւորելու մասին: Ինչպէս այդ առնչութեամբ յայտարարած է բանակցութիւններուն մասնակցողներէն մէկը, Ազրբէջանի ճամբաներուն ամէն մի պատահար սեւ արատ պէս կ'իյնայ հանրապետութեան իրաւապահ մարմիններուն վրայ: Հայաստանի Ներքին Նախարարութեան ղեկավարութիւնը իր կարգին պարտաւորուած է ապահովել Գորիսէն Նախիջեւան երթեւեկող փոխադրամիջոցները: Այս օրերուն իրենց պարտականութիւններուն պատասխանատուութեան գգացումով կը վերաբերին Սոտեփանակերտի երկաթուղային կայարանի աշխատաւորները: Այստեղէն երկրի տարբեր հասցէներով ղրկուած է զարաբաղեան խաղող: Սակայն, փափաքելի է, որ մեծ չափերու բեռներն ալ նոյնպէս փոխադրուին առաւելապէս երկաթուղիով: Յատուկ կառավարման Կոմիտէն մշտապէս կը հոգայ տեղական օդակայանէն կատարուող թռիչքներու ապահովութիւնը: Միջոցներ ձեռք առնուած են աւելի լաւ պայմաններ ստեղծելու օդանաւով ճամբորդողներուն համար: Անոնք կրնային աւելի արդիւնաւէտ ըլլալ, եթէ չշարունակուէր գործադուլը:

Ծանր վիճակ ստեղծուած է Շահումեանի մէջ, ուր կերի պակաս կայ: Այդ առթիւ Նախարարաց Խորհուրդը որոշած է ընդունիլ Լեռնային Ղարաբաղի օգնութիւն ցոյց տալու Մոլտաւիոյ եւ այլ շրջաններու առաջարկները կեր հայթայթելու:

**

ՆՍՏԱՇՐՋԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐՈՒ ՇԱՀՈՒՄԵԱՆԻ ՇՐՋԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Հաշուի առնելով շրջանի բնակչութեան հայկական մասի միահամուռ փափաք եւ մեկնելով անոնց բազմաթիւ դիմումներէն ու պահանջներէն, ժողովրդական երեսփոխաններու շրջանային խորհուրդի նստաշրջանը ձայներու գերակշիռ մեծամասնութեամբ (կողմ՝ 53, ձեռնպահ՝ 8) որոշեց. –

1 – Միջնորդել ազրբէջանական Գերագոյն Խորհուրդի առջեւ քննարկելու ազրբէջանական Հանրապետութեան Շահումեանի (գիւղական) շրջանը ազրբէջանական Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզի կազմի մէջ մտցնելու հարցը:

2 – Խնդրել ազրբէջանական Հանրապետութեան Նախարարաց Խորհուրդին համապատասխան միջնորդագիր ներկայացնել ազրբէջանական Գերագոյն Խորհուրդին:

3 – Խնդրել Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի վերահսկողութեան տակ առնել այս որոշումին կատարումը:

4 – Մեկնելով առանձին ղեկավարներու՝ մարդոց ապահովութիւնը չերաշխաւորելու յայտարարութիւններէն, խնդրանքով դիմել Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի պաշտպանութեան տակ առնել շրջանի բնակչութիւնը:

Ժողովրդական երեսփոխաններու
Շահումեանի (գ) շրջ. խորհրդի
Նախագահ
Վ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ

Ժողովրդական երեսփոխաններու
Շահումեանի շրջ. (գ) խորհրդի
Քարտուղար՝
Վ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

**

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ՝ ԱՇԽԱՐՀԻ ԱԽՈՅԵԱՆ

Երկու տարի առաջ, ան ախոյեանի կոչում ստացաւ աշխարհի պատանեկան առաջնորդութեան մէջ, այժմ արդէն դափնեկիր է մինչեւ 18 տարեկան ճատրակ խաղացողներու մէջ:

Հեռաւոր Փուէրթօ-Ռիքօէն, ուր դեռ չէ վերջացած առաջնութիւնը, կը հաղորդուի որ «Ֆիզիքական կուլտուրայի հայկ. պետական ինստիտուտի երկրորդ կուրսի» ուսանող Վլադիմիր Յակոբեան, որ մինչեւ մրցաշարքին սկիզբը առաջին տեղի յաւակնորդ կը նկատուէր, գործով իսկ ցոյց տուած է մասնագէտներու մեծ մասին գուշակութիւնը: Եւ իր ինքնամփոփ խաղին շնորհիւ, առաջնութեան վերջանալէն մէկ շրջան առաջ ան անհասանելի դարձած է եւ հռչակուած՝ աշխարհի ախոյեան: Երեւանցի 17ամեայ այս միջազգային վարպետը, որ խաղի ակներեւ հասունութիւն ցոյց կու տայ, յաջորդ փուլի ուղեգիր ձեռք ձգած է աշխարհի բաժակի Բ. խաղարկման ընտրական մրցաշարին (2 – 7-րդ տեղերը բաժնուած են): Յակոբեանի մարզիչն է Խորհ. Միութեան վարպետ՝ Օլէկ Դեմենտեւը:

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 18

VENDREDI
18 AOUT
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.079 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.079

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊԷՅՐՈՒԹ

ՀՐԱԴԱԴԱ՞Ր

ԼԱՒԱՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ՉԻ ՏԻՐԵՐ

Պէյրութի հրադադարը մխած էր զօրավար Զորեքշարթի կէս գիշերին, բայց, ոչ ոք մեծ յոյսեր ունէր անոր տեւական ըլլալուն նկատմամբ: Աուն, առաջինը եղած էր ընդունելու Ապահովութեան Խորհուրդին կոչը, առանց որեւէ պայմանի: Կառավարութեան մահմետական պետը՝ Հըս յայտարարեց թէ համաձայն չէ որ Միացեալ Ազգերը յաջողին կարգադրութեան մը յանգիլ, եթէ Աուն չհրաժարի «Ազատագրման իր պատերազմէն» եւ Սուրիան ալ վերջ չդնէ քրիստոնեայ գօտիին ծովային պաշարումին: Դիւանագիտական գետնի վրայ, Ֆրանսա կը շարունակէ խօսակցութիւնները, Մոսկուա եւ Դամասկոս: Պարզուեցաւ սակայն, որ Ապահովութեան Խորհուրդի նիստը գումարուած էր ընդհանուր քարտուղար Տէ Քուէյարի նախաձեռնութեամբ եւ ոչ՝ Ֆրանսայի: ՄԱԿ-ի ընդհ. քարտուղարը օգտագործած էր ՄԱԿ-ի Ուխտին 99-րդ յօդուածը, որ կարելիութիւն կուտայ իրեն Ապահովութեան Խորհուրդին ուշադրութիւնը հրաւիրել որեւէ հարցի վրայ, զոր սպառնալիքներով լեցուն կը նկատէ միջազգային ապահովութեան համար: Ամէն պարագայի մէջ, Ապահովութեան Խորհուրդը իր յայտարարութեան մէջ խնայեց Սուրիան եւ անունը չտուաւ զանազան դըրդապատճառներով: Ասոնցմէ մէկը կը վերաբերի Ապահովութեան Խորհուրդի այժմու նախագահին ազգութեան (Ալժերացի է), որպէսզի չխանգարուի երրեակին պաշտօնը, մանաւանդ այն պատճառով, որ գեկոյցով մը արդէն երեքը (Ալժերիա, Սաուտի Արաբիա, Մարոք) չէին փորձած Սուրիան մեղադրելու:

Հրադադարը գոհունակութեամբ ընդունուած է անշուշտ տեղւոյն բնակչութեան կողմէ: Տեղւոյն վրայ գտնուող թղթակիցները կը նկարագրեն աւերուած, պարպուած քաղաք մը, մէկը նոյնիսկ հարց կուտայ՝ «Քաղաքները կրնա՞ն մեռնիլ»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱԼԷՉԱ շշմեցուց յանկարծ իր հրջապատը, մինչեւ իսկ Մոսկուայի իշխանութիւնները, որոնք լռելեայն հաւանութիւն տուած կը թուէին, եւ առնելով իր թեկնածութիւնը նախարարապետի աթոռին: Զորեքշարթի գիշեր է, որ Սոլիտարնոսկի նախագահը յայտարարեց թէ թեկնածու չէ, իրմէ լաւերը կան եւ թէ ինք կը մնայ աշխատաւէր զանգուածներու տրամադրութեան: Հինգշաբթի առտու, փարիզեան օրաթերթերուն մեծ մասը չէին կըրցած այս նոր լուրը հաղորդել եւ ենթադրութիւնները հիմնուած էին Վալէզայի թեկնածութեան վրայ: Խօսքը կրկին ժամբուզելսկիի կը պատկանի, ինք է որ կըրնայ նախարարապետ մը նշանակել: Եթէ Սոլիտարնոսկէն առնուի, ամէնէն հաւանական թեկնածուն կը նկատուի ընդդիմութեան պարագլուխը՝ Կէրէմէկ:

ՓԱՐԻԶԻ ՄԵԾ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ շինութեան համար Նախագահ Միթերան ընտրեց Տոմինիք Փերոյի ճարտարապետական ծրագիրը, զտուած չորս ծրագիրներու ընդմէջէն: Գրադարանը պիտի բարձրանայ Փարիզի 13-րդ թաղամասը, ուր տը Թոլպիաքի եւ պուլվար Վէնսան Օրիոլի միջեւ, եօթը հեկտարնոց հողամասի մը վրայ, Սէնի դիմաց: Նախքան Նախագահին վերջնական որոշումը, միջազգային դատակազմը, որու նախագահն էր Լէօհ Մինկ Փէյ (Լուվրի բուրգը) չորս ծրագրեր զատած էր, որոնց մէջ այս երիտասարդ Ֆրանսացիին (36 տարեկան է) նախագիծը: Մատենադարանը պիտի արժէ շուրջ 4 միլիառ ֆրանք, աշխատանքները պիտի սկսին 1991-ին եւ պիտի բացուի – գոնէ սկզբունքով – 1995-ին:

ԻՋԸՌԻ նահանգի փոքր քաղաքի մը մէջ՝ Շաւիլէօ – Շավանեէօ, քաղաքապետը պիւլտոզերով մէջտեղէն վերցնել տուած է տեղւոյն մզկիթը, ան ալ առաւօտեան այնպիսի ժամու մը, երբ հաւատացեալներ աղօթքի էին: Մէկը վիրաւորուած է: Տեղւոյն մահմետական համայնքը վրդոված է, մինչ էՌ – Փէ – էՌ քաղաքապետը կը բացատրէ որ բանուորները սխալած են: Իրականին մէջ, բուն մզկիթէն աւելի աղօթավայր մըն էր, անբաղձալի նկատուած: Հոն, Թուրք եւ մաղրեպցի մանուկներ Գուրանի դասընթացքներու կը հետեւէին: Բոլորովին անհասկնալի պատճառներով գործածուած թիաշարժ մեքենան կրակ առած է, վարորդն ալ՝ անհետացած:

ԻՐԱՆԻ Խորհրդարանը նոր նախագահ մը ունի՝ Մեհտի Քարուպի, որ կը յաջորդէ Ռաֆսանճանիի, այս վերջնոյն Հանրապետութեան նախագահ ընտրուելէն ետք:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ արդարութեան նախարարը յայտնած է թէ կարգապահական կարգ մը պատիժներ, ինչպէս շղթայել, մութ խուցի մէջ բանտարկութիւն, ջնջուած են. բանտարկեալներու իրենց ընտանեկան պարագաներուն հետ տեսակցութեան ժամանակամիջոցն ալ երկարաձգուած է: Փարիզի մէջ, շուրջ 60 քիւրտ գաղթականներ հացադուլի դիմած են ԻՒՆԷՍ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՐՑԱԽ

ԲԱԽՈՒՄ ՉԿԱՅ ԲԱՅՑ ՄԹՆՈԼՈՐՏԸ ԼԱՐՈՒԱԾ Է

Երեւանէն, Հինգշաբթի առտու մեր առած ստոյգ լուրերէն, կը պարզուէր նախ որ Ղարաբաղի մէջ ոչ մէկ բախում պատահած է եւ ուրեմն զոհ ալ չկայ: Ճիշդ է որ ճամբաները փակ կը մնան եւ երթեւեկ ալ չկայ, բայց ԹԱՍ-ի հաղորդած լուրը (Տես «Յառաջ» Օգս. 17) չի համապատասխաներ իրականութեան:

Կացութիւնը շատ մտահոգիչ է սակայն Կիրովապատ եւ Բաքու:

Կիրովապատի մէջ, յարձակումներ կան կրկին Հայերու վրայ, կառքերու հրկիզումներ եւլն.: Զոհ չկայ առայժմ: Բաքու ալ լարուածութիւնը մեծ է, յարձակումներ կան հայկական երեք թաղամասերուն վրայ: Օգս. 2-էն ցայսօր 5 ստոյգ մեռեալ կայ, բայց Հինգշաբթի վեցերորդի մը մասին ալ խօսք կար:

Օգս. 15-ին, Երեւանի մէջ, միթինկ մը տեղի ունեցած է շուրջ 100 հազար հոգիի մասնակցութեամբ, ուր նիւթ եղած են ընթացիկ իրադարձութիւնները:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 7 / 11)

ԺԱՄԱՆԱԿԸ ՉԻ ՍՊԱՍԵՐ

Ուսումնական տարուան սկիզբը ձախողելու վտանգին տակ է, երկրաշարժի գօտիին մէջ: Այս մասին միջոցառումներու օրակարգով խորհրդակցութիւն կայացուց Հայաստանի Նախարարներու Խորհուրդը: Ժողովրդական կրթութեան փոխ նախարարը զեկուցումին մէջ նշեց որ երկրաշարժէն տուժած են ժողովրդական կրթութեան շուրջ հազար հաստատութիւններ: Լրիւ աւերուած են 219 հանրակրթական դպրոցի, 147 մանկապարտէզի, երկու ԲՈՒՀ-ի, 17 մարզադպրոցի ու գիշերօթիկ դպրոցի, 22 թէքնիք վարժարանի շէնքեր: Կացութիւնը բարդ է անով, որ վերակառուցման ծրագիրներուն մէջ նկատի առնուած չեն թէքնիք հաստատութիւնները, ուսուցիչներու բնակարաններն ու արտադպրոցական հիմնարկները: Այսօր, շինարարական տարածքներու հետազօտումին, երկրաշարժային քարտէսներու եւ գլխաւոր յատակագիծի պատրաստութեան ձգձգումին պատճառով վերակառուցումի ծրագիրները կը ձախողին: Երեսփոխաններ, քաղաքային եւ շրջանային ղեկավարներ քննադատութիւններ ու դիտողութիւններ ըրին շինարարական ոչ գոհացուցիչ ընթացքին մասին:

**

ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐ

Թիֆլիսի մէջ տեղի ունեցած է հայկական – վրացական մշակութա – բարեգործական ընկերութեան հիմնադիր համագումարը: Ան պիտի նպաստէ երկու երկիրներու ընկերային, տնտեսական յարաբերութիւններուն յետագայ զարգացումին: Ընկերութիւնը գլխաւոր հարց կը նկատէ Վրաստանի մէջ ապրող Հայերուն վրացերէնին լաւագոյնս տիրապետելու պարագան. այս նպատակով վրացերէնի դասընթացքներ կը բացուին երկրին մէջ, միաժամանակ կը բարելաւուի հայերէնի դասաւանդումը: Կը նախատեսուի նաեւ յուշահանդէսներու, համերգներու, մրցումներու կազմակերպութիւնը: Համագումարը ընդունած է ընկերութեան կանոնադրութիւնը եւ ընտրած ղեկավար մարմինները:

**

ՏՈՒԺԱԾՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ԲՆԱԿԱՐԱՆՆԵՐ

Օգոստոս 8-ին Մոսկուայի մէջ յուշագիր մը ստորագրուած է Հայաստանի կառավարութեան ու ամերիկեան «Ահեղ դատաստանի սուրբերու Յ. Քրիստոսի եկեղեցւոյ» միջեւ, որ բնակարաններ պիտի կառուցանէ տուժած շրջաններու մէջ: Յուշագիրը ստորագրած են փոխվարչապետ՝ Վ. Մարգարեանց եւ ամերիկացի ձեռնարկատէրերը Ա. Համեր, Ճ. Հանցման:

**

ԴԻԼԻՋԱՆԻ ՃԱՄԲԱՐԻՆ ԲՆԱԿԻՉՆԵՐԸ

Աւելի քան յիսուն աշակերտներ տեղ գրաւած են Դիլիջանի ամառնային ճամբարին դպրոցական նստարաններուն վըրայ: Անոնց մէջ կան պատանի Երեւանցիներ, Լենինականցիներ, Սպիտակցիներ, Մոսկուացիներ, Արցախցիներ եւ Դիլիջանցիներ: Խումբին մաս կը կազմեն նաեւ Փարիզէն 26 երիտասարդներ:

**

ԱՂԷՏԵԱԼ ԳՕՏԻԻՆ ՀԱՄԱՐ ՏՆԱԿՆԵՐ

Կամոյի գիւղատնտեսութեան մեքենայացման ու ելեկտրականացման ձեռնարկութիւնը աղէտի վայրը ղրկեց առաջին քսան տնակները: Անոնք երկու սենեակնոց փոքրիկ բնակարաններ են, խոհանոցով ու օժանդակ յարմարութիւններով: Նախատեսուած էր որ 60 տնակ ուղարկուի, սակայն յետոյ թիւը կրկնապատկուեցաւ:

**

ԱՂԷՏԻ ԳՕՏԻԻՆ ՄԷՋ ԱՇԽԱՏԵԼՈՒ ՀՐԱՒԷՐ

Հայաստանի Նախարարներու Խորհուրդը քննարկեց աղէտի գօտիին մէջ շինարարական աշխատանքներու մասնակցելու փափաք յայտնողներու հարցը: Համապատասխան կազմակերպութիւններուն յանձնարարուած է ճշդել լրացուցիչ ուժի պակասը ու ապահովել բանուորներու առաքումը այդ շրջանները: Այս բանուորները պիտի ընտրուին Ազրպէյճանէն Հայաստան գաղթած, նաեւ անհատական նախաձեռնութեամբ արտասահման աշխատանքի մեկնող դանդուածէն:

**

ՏՈՒԺԱԾՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Երեւանի փրօթէզներու ձեռնարկութեան մէջ, շնորհիւ Լիբանանի Հայութեան հանգանակութեան, նոր բաժին մը բացուած է: Հոն, ամերիկացի մասնագէտներու ղեկավարութեամբ երիտասարդներ կը սորվին նոր թէքնիքը: Նոր պատրաստուած փրօթէզները ճաշակաւոր են, թեթեւ ու յարմար: Ներկայիս հարցը կը մնայ գտնել ձեռնարկութիւններ ու կազմակերպութիւններ, որոնք կարենան անհրաժեշտ նախանիւթը հայթայթել, կամ հոգ չէ թէ անոր խորհրդային տարատեսակները:

**

ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՖՈՆՏԻ ՀԱՇԻՒԻՆ

Մինչեւ Օգոստոս 1 թուականը Հայաստանի երկրաշարժէն տուժածներու ֆոնտը ստացած է մէկ միլիոն 399 հազար 845 ռուբլի. ծախսուած է 627 հազար 577 ռուբլի: Իսկ խորհրդային արտաքին տնտեսական դրամատան տուժածներու օգնութեան ենթահաշիւին մէջ, Օգոստոս 1-ին, կը գտնուէր 22 հազար 331 ռուբլի, զանազան տարադրամներով:

**

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԳԸ – ՊԱՐԸ ԼԵՆԻՆԳՐԱԴԻ ՄԷՋ

Հայաստանի Թաթուլ Ալթունեան երգի – պարի պետական համոյթը մեկնած է Լենինգրադ, ուր ամիս մը բեմ պիտի բարձրանայ ազգագրական երգերով, պարերով: Համերգները տեղի կ'ունենան այն սրահին մէջ ուր քանի մը տարի առաջ հայազգի Կ. Գասպարով ճատրակի տախտակին առջեւ կը պայքարէր Ա. Գարպովի դէմ, ախոյենութիւնը խլելու համար:

**

ԽՈՐՀՐԴԱ – ՀՈՒՆԳԱՐԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Երեւանի թէքնիք համալսարանի ռեկտոր Ե. Սարգսեանի ու Հունգարիոյ հաշուիչ թէքնիքի արտադրութեան գլխաւոր տնօրէն Ս. Գարորի միջեւ Երեւանի մէջ համաձայնագիր մը ստորագրուեցաւ հաշուիչ թէքնիքի եւ ելեկտրական բանակարգիչներու համատեղ մշակումին մասին: Հունգար մասնագէտները զրոյց ունեցան Հայաստանի փոխ վարչապետ Լ. Սահակեանի հետ, ապա այցելեցին աղէտի վայրերը:

ՀԻՆ ԳՐԱՎԷՃԻ ՄԸ ՈՒ ՆՈՐ ԵՐԵՒՈՅԹԻ ՄԸ ՄԱՍԻՆ

Իրենց պատուանդաններէն գրկուած ազգային մեծութիւններու արժանին մատուցանելու ներկայ ալիքը հասած է ուղղագրութեան հարցի հրուանդանին: Ճիշդ է որ բոլորովին անթեղուած չմնաց խնդիրը· կարծիքներով, յօդուածներով պարբերաբար գոյութիւնը լսելի դարձուց հայաստանեան կամ սփիւռքեան մամուլին էջերուն մէջ: Դժգոհութիւն, համակրութիւն, բողոք կամ բաւարարութիւն, հակադրեցութիւններու բազմազանութիւնը մէկ բանի մասին կը վկայէր· վերաքննութեան մը անհրաժեշտութեան:

Երկուութիւններով հարուստ մեր իրականութեան մէջ օրէ օր, աւելի անհանգստացնող փուշ մը կը դառնար զոյգ ուղղագրութիւններու պարագան: Ի՞նչ ընել: Ի՞նչ բան փոխել, ո՞ր ճակատին վըրայ ու ի՞նչ բան պահել: Դասական ուղղագրութեան դժուարութիւնը մեղմելու նպատակով 1922-ին Հայաստանի մէջ կատարուած փոփոխութեան եօթը տասնամեակի փորձին արդիւնքը ու հայութեան երկու հատուածներուն միջեւ յարաբերութիւններու հետզհետէ աւելի անորդել ընթացքը, այժմէական բնոյթ տուաւ այս հարցումներուն: Ներկայ իրավիճակը տանելի չի դառնար անհեթեթօրէն իրարմէ ա՛յս աստիճան տարբերակուած երկու ուղղագրութիւններու գոյութիւնը, որ – թէեւ երկրորդական – յաւելեալ պատճառ մը կ՚ըլլայ մեր լեզուական անփայլ աշխարհը քիչ մը եւս մըթագնելու:

Հարցով տագնապողներու ցանդուածին մէջ կարծիքներու շեշտուած երկու-երեք խմբաւորում կարելի է մատնանշել· առանց սակարկութեան դասականին վերադառնալու կողմնակիցներ, երկկողմանի փոփոխութիւններու միջոցով միակերպութեան մը հասնելու փորձին հետամուտ եղողներ ու հայաստանեան փոփոխակը ընդհանրացնելու առաջարկով հրապարակ իջածներ· թէեւ այս վերջինները գրեթէ լուսանցքի վրայ կը մնան, քանի որ խնդիրը այժմէականացնող գըլխաւոր հոսանքը ընդհանուր առմամբ հակառակ ուղղութիւն ունի: Եթէ, նկատի առած դասականին ալ վերջին եօթը տասնամեակներու փորձը, մէկդի ձգենք ի նըպաստ անոր ամէն փոփոխութիւն մերժող կեցուածքն ալ, կը մնայ միջին եզրը· այն, որ երկկողմանի որոշ փոփոխութիւններով հասարակաց յայտարարի մը կը ձգտի:

Այս կէտին վրայ է որ հարցը կը բարդանայ· մամուլի սիւնակները նախապատրաստական փուլը միայն կրնան ըլլալ լուծումի հոլովոյթին· անկէ անդի՛ն: Ո՞վքեր պիտի ըլլան, կամ պէտք է ըլլան այս կենսական խնդրին մասին վճիռ արձակելու լիազօր հեղինակութիւնները· ո՞ւր, ո՞ր ամպիոնը, կամ մարմինը պիտի ըլլայ վայրը, գետինը համահայկական այս հոլովոյթին որ պիտի պարփակէ անհրաժեշտ աշխատանքը, համադրէ եզրակացութիւնը ու տէր կանգնի արձակուելիք վճիռին: Հարցումներ, որոնք ուղղակի կապ չունենալով հանդերձ ներկայացող խնդրին էատարրերուն հետ, առաջնահերթ հանգամանքով կը ներկայանան: Ու բարդութիւնը, անորոշութիւնը յատկապէս Սփիւռքի թեւին կ՚առընչուի, քանի որ հոն լեզուական հեղինակութիւններու ոչ մէկ պաշտօնական համակարգ կամ «նուիրապետութիւն» գոյութիւն ունի:

Լաւագոյնը պիտի ըլլար երկու հատուածէն ալ ընտրել յարմարագոյն անուններ ու իւրաքանչիւրին գիտութենէն, փորձառութենէն, հեռատեսութենէն մեկնող համադրումով մը յանգիլ կարելի լաւագոյն լուծումին:

Այս մօտեցումին առաջնորդող դրդապատճառներ եղան հայաստանեան մամուլէն երկու էջեր· մէկը Յուլիս 28-ի «Գրական թերթ»ին մէջ հրատարակուած «Զարգացման ուղղութիւնը» խորագրով յօդուածն է, Ժիրայր Աւետիքեանի ստորագրութեամբ, միւսը՝ Յուլիս 19-ի «Հայրենիքի Ձայն» շաբաթաթերթին մէջ վենետիկէն Հ. Լեւոն Զէքիեանի նամակը որ խորագրուած է «Համերաշխութեան Ալիք»: Առաջինը կ՚անդրադառնայ ուղղագրութեան հարցին, առաջարկներ ալ ներկայացնելով· առաւելապէս, այս մասին ամէնէն շատ գրած անունի մը՝ Ռաֆայէլ Իշխանեանի պաշտպանած թեզերուն հակադրուող կարծիքներ տեղ գրաւած են հոն· թէեւ կայ նաեւ որոշ փոփոխութիւններու յօժարելու տրամադրութիւն մը, ինչ որ ինքնին կը շեշտէ համակողմանի քննութեան ու համադրումի պահանջը: Երկրորդ գրութիւնը իր նիւթով որեւէ կերպով չառնչուիր լեզուական հարցին· սակայն անոր հրապարակութեան պարագան է որ ուշագրաւ երեւոյթ մը կը հանդիսանայ թեր ու դէմ կարծիքներու, գրավէճերու սա աշխոյժ շրջանին: Հ. Լեւոն Զէքիեանի գրութիւնը հայաստանեան մամուլին մէջ հանդիպած առաջին էջն է որ հրատարակուած է հայերէնի դասական ուղղագրութեամբ: Ժամանակէ մը ի վեր գրեթէ սովորական դարձած էր Սփիւռքէն ղրկուած արեւմըտահայերէն բնագրերը առանց լեզուական փոփոխութեան հրատարակուած տեսնել «Հայրենիքի Ձայն»ին մէջ, բայց միշտ նոր ուղղագրութեամբ: Ու թերթը այս վերջին «նուաճում»ով յառաջապահի դիրքին վրայ կը յայտնուի:

Արդեօք չափազանցութի՞ւն կ՚ըլլայ այս քայլին մէջ նաեւ անուղղակի դիրքորոշում մը տեսնել վիճելի հարցին մասին:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՂԱՍԵՄԼՈՒԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

ԴԺՈՒԱՐԻՆ ԴԱՏԻ ՄԸ ԽԱՆԴԱՎԱՌ ԴԵՍՊԱՆԸ

Քիւրտ պարագլուխ Ա. Ղասեմլու որ սպաննուեցաւ Վիեննա, անցեալ Յուլիս 13-ին, բացառիկ անձնաւորութիւն մըն էր· բացառիկ, ոչ միայն ազգ. ազատագրումի զինեալ պայքարի մը որպէս ղեկավարը, այլ նաեւ անձնական յատկանիշերով: Անոնց ամէնէն ցայտուն գիծն էր որ Ղասեմլու հազարամեայ ժողովուրդի մը աւանդութիւններն ու պայքարը կը մարմնաւորէր դարավերջի մեր ներկայի արժէքներով· այսինքն՝ ազատութեան, ժողովրդավարութեան ու բազմատարրութեան սկզբունքներով: Անծանօթ մըն էր զանգուածներու, եւ շատեր իր գոյութեան տեղեակ դարձան միայն մահուան լուրով: Ան Իրանի քրտական ժողովրդավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարն էր, ի պահանջեալ հարկին զինուորական պետ ու ամէն բանէ առաջ երկխօսութեան, յարաբերութիւններու մարդը: Անվհատ մարտիկն էր իր ժողովուրդին դատին, զոր ծանօթացնելու համար աշխարհը կը շրջէր· սակայն ամէնէն երջանիկ պահերը անոնք էին, երբ կը գտնուէր իր սիրելի փէշմէրկաներուն քով, իրանեւիրաքեան սահմանագլխուն վրայ հովիտի մը խորը, ուր ամէն մէկ տեղափոխութեամբ գրադարան մը կը փոխադրէր հետը: Գիրքերուն չափ կը սիրէր լաւ գինին ու նոյնքան հանդիստ կը զգար ինքզինքը փարիզեան սեղանի մը գլուխը, որքան՝ իրենց լեռներուն սառակալած ձմրած մէջ:

Ղասեմլու տնտեսագէտ էր, սակայն նոյն ատեն սիրահար մը պատմութեան ու գրականութեան· քրտական, արաբական կամ պարսկական բանաստեղծութեան առաջնակարգ մասնագէտ մը որ նոյնքան դիւրութեամբ կը մէջբերէր Հիւկօ, Պօլէօր կամ Թոմաս Էլիըթ: Երգիծելու, սրամըտելու կարողութիւնն ու եօթը – ութ լեզու սահուն խօսիլ ու գրելը անմոռանալի անձնաւորութեան մը տպաւորութիւնը կը ձգէին իր խօսակիցներուն վրայ:

Ղասեմլու համայնավար շարքային, ապա ղեկավար՝ իրանեան «Թուտեհ» կուսակցութեան մէջ, 15 տարի ապրած է Փրակա, տնտեսագիտութիւն դասաւանդելով· ու համայնավար կուսակցութեան հետ բոլոր կապերը խզած է 1968-ին, խորհրդային զօրքերու Չեխոսլովաքիա մտնելու վաղորդայնին: Չէր ուրանար իր անցեալը· գիտէր անկէ դասեր քաղել:

Գլխաւոր հպարտութիւնն էր այն որ կարելիութեան սահմաններուն մէջ շարժումին նպատակը կը պատշաճեցնէր օրը օրին գործելու իր կերպին: Իր կուսակցութիւնը երբեք գէշ վերաբերում չէ ունեցած բանտարկեալներու հանդէպ, պատանդ առած, օդանաւ առեւանգած, հանրաշարժներու մէջ ռումբ զետեղած չէ: Ղասեմլու բիրտ ուժին կողմնակից չըլլալէ զատ, սկզբունքով դատապարտած է ահաբեկչութիւնը:

1979 Նոյեմբերին ան առաջին օրէն իսկ դատապարտեց Թեհրանի ամերիկեան դեսպանատան գրաւումը: Թեհրանի ամբաստանութիւններով հանդերձ, Ուաշինկթըն շատ ալ համակրանք չի տածեր քրտական հարցին հանդէպ· նոյնիսկ Իրաքի Քիւրտերուն պատերազմի շրջանին (1961 – 75), երբ ամերիկեան դիւանագիտութիւնը աշխուժացաւ, անիկա աշխարհագրական–ռազմավարական դըրդապատճառներ ունէր, ինչպէս կը պատմէ երկարօրէն տոքթ. Քիսինճըր իր «Յուշեր»ուն մէջ, եւ ոչ թէ քրտական հարցին հանդէպ հետաքրքրութեան արդիւնք էր: Այդ միջոցին Ղասեմլուի Ամերիկա մուտքը արտօնուած չէր· ան վերջերս միայն վիզա ստացած էր ու կը պատրաստուէր այդ ճամբորդութեան, հոն լաւագոյնս ծանօթացնելու համար իր ժողովուրդին դատը, առանց մեծ յոյսեր ունենալու:

Իրեն համար դատը ոչ միայն Իրանի 5 միլիոննոց զանգուածին, այլեւ հինգ երկիրներու միջեւ բաժնուած 25 միլիոն Քիւրտերու դատն էր: Ու գիտէր թէ մեծ տէրութիւններու քաղաքականութիւնը, կամ նոյնիսկ եւրոպացի ժողովրդավարները երբեք չարժման պիտի չանցնին, ամէն բանէ առաջ շրջանային իրենց շահերով մտահոգուած ըլլալով: Ղասեմլու հաղուադէպօրէն կ՚ընդունուէր պաշտօնական շրջանակներէ ներս· սակայն ինք հին բարեկամութիւններու կամ ընկերվարական միջազգայնական յարաբերութիւններու շնորհիւ երբեմն կը յաջողէր մարդասիրական որոշ օժանդակութիւններ ձեռք ձգել իր ժողովուրդին համար: Ժիսքարի նախկին նախարար Ժան – Ֆրանսուա Տընիօ կը յիշէ որ անգամ մը քիւրտ ղեկավարը չէ մեկնած իր գրասենեակէն, յամառօրէն Ֆրանսական կառավարութեան օժանդակութիւնը խնդրելով Ֆրանսերէն – քրտերէն միակ բառարանին վերհրատարակութեան համար:

Ղասեմլու Ի. դարու աւարտը կը յատկանշէր ազգութիւններու պոռթկումով ու անոնց փափուկ հաւասարակշռութեամբ: Ան կը պաշտպանէր այն թեզը, թէ քարտէսը տակնուվրայ պիտի չընէին Քիւրտերու անկախ Պետութիւն մը հիմնելու համար երեք երկրի աւերակներուն վրայ: Ուզածը իրանեան Քիւրտիստանի համար ինքնավարութեան իրաւունքն էր: Սակայն Թեհրանի իր հակառակորդները անկեղծ չէին նկատեր այդ փափաքը, այլ առաջին քայլ մը դէպի «Մեծ Քիւրտիստան» առաջնորդող ճամբուն, որ պիտի համախմբէր Իրանի, Իրաքի, Թուրքիոյ եւ նոյնիսկ Սուրիոյ եւ Խորհ. Միութեան Քիւրտերը: Այս կէտին վրայ Պանի Սատրին նման լաիքներն իսկ համաձայն էին յետադիմական մոլլաներուն:

Իր մահը վճռուած էին արդէն 1979-ին, երբ որպէս միակ լաիքը ընտրուած էր սահմանադրական ժողովին: Ապահովութեան պատճառներով մերժեց Թեհրան երթալ: Խոմէյնի հրապարակաւ ափսոսաց անոր բացակայութիւնը, ըսելով. «Մե՛ղք, զինք ձերբակալած ու գնդակահարած պիտի ըլլայինք անմիջապէս»: Յուլիս 13 թուականը շիիներու համար նուիրական թուական է, նաեւ իմամին մահուան քառասունքը: Արդեօք Վիեննայի յարկաբաժինը մտնողները, որպէս բանակցող ծպտուած մարդիկ չէի՞ն, որոնք Ռաֆսանճանիի պաշտօնական հրահանգով ու Վէլայէթիի կողմէ ստորագրուած անցագրերով Թեհրանէն եկան, վերջապէս գործադրելու համար մահավճիռը:

Ա. Թ. Թ.

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՄՈՆԹԵՊԵԼԼՈՅԻ «Համազգային»ի մասնաճիւղը Ուրբաթ, Յունիս 7-ին, կազմակերպած է երեկոյթ մը: Դասախօս ճարտարապետ Ս. Պալմանուկեան լուսապատկերներու ընկերակցութեամբ խօսած է հայ ճարտարապետութեան մասին: Երեկոյթին գեղարուեստական բաժնին մէջ երգած է Հեղինէ Հարպոյեան Յովսէփ Թորոսեանի դաշնակի ընկերակցութեամբ: Ապա Յ. Թորոսեան (դաշնակ), Կ. Գաբրիէլեան (թաւջութակ) եւ Տ. Զաքարեանի (ջութակ) երրեակը շարունակած է երաժշտական բաժինը:

**

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ այցելած է Ա. Մալաքեան (Հ. Վէրնէօյ), որոշելու համար այն վայրերը ուր իր յաջորդ ժապաւէնին կարգ մը մասերը պիտի նկարահանուին: Սոֆիայի մէջ ան հանդիպում ունեցած է պուլկար մշակոյթի ու արուեստի գործիչներու հետ: Հանդիպած է նաեւ «Երեւան» մշակութային կազմակերպութեան նախագահ Տիրան Բարխըեանի ու պուլկարահայ համայնքի այլ ներկայացուցիչներու հետ:

**

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՈՅ «Տիգրան Երկաթ» ակումբին պարտէզը Յուլիս 2-ին տեղի ունեցած է հայ շրջանաւարտներու աւանդական հանդէսը: Յաջող արդիւնքներ ապահոված աշակերտներու նուէրներու բաշխումէն առաջ նախ Պօղոսեան վարժարանի տնօրէն Մանուկ Գալփաքճեան ներկայացուցած է դպրոցին այս տարեշրջանի արդիւնքները· Գահիրէէն հրաւիրուած օրուան բանախօսը Սարգիս քահանայ Մելքոնեան եւս քաջալերած է ուսումնական գործը ու շրջանաւարտներու խումբը: Փակման խօսքը արտասանած է Գրիգոր Խչկր. քահանայ Օհանեան:

**

ՀՌՈԴՈՍ կղզին արձակուրդի մեկնած հայաստանցի 100 պատանիները կը մնան Քոլոմպիա ծովեզերեայ վայրը: Անոնց օրերը կ՚անցնին ծովու լողանքով, խաղերով ու մարզանքով: Հռոդոսի քաղաքապետը երկու այցելութիւն տուած է անոնց: Պատանիները ելոյթ ունեցած են կղզին տօնախմբայինէն, որ նուիրահաւաքի մը ձեռնարկած էր կղզին մէջ: Հայաստանցի տղաքը մեծ սիրով շրջապատուած են տեղացիներու կողմէ ու օր չկայ որ հրաւէրներ կամ նուէրներ չստանան:

**

ՄՈՆՐԷԱԼ այցելած է Յուլիսի վերջին շաբաթը, Թալինի շրջանի «Արտին» ժողովրդական պարի համոյթը, որ Խորհրդային Միութիւնը ներկայացուցած էր Տրոմոնվիլի տարեկան ազգ. Ֆոլքլորի միջազգային փառատօնին: Յուլիս 28-ին Հ.Բ.Ը.Մ.-ի սրահին մէջ անոնց ի պատիւ ճաշ մը տրուած է, որուն ընթացքին խումբէն Գէորգ Կիրակոսեան ներկայացուցած է իրենց նպատակը, որ վերակենդանել է անցեալի ժողովրդական պարերն ու երգերը: Ապա խումբը նմոյշներ ներկայացուցած է իր պարացանկէն:

ԼՂԻՄ-ի հայկական երգի-պարի պետական անսամպլը

1988-ին լրացած է ԼՂԻՄ-ի հայկ. երգի-պարի պետական անսամպլին երեսնամեակը: Այս առիթով «Սովետական արուեստ» ամսագրի 1989 Մարտի թիւին մէջ Սերգէյ Մարկոսեան կը պատմէ անոր կազմութեան պարագաները:

Արցախը ըլլալով թթենիով, ծիրանենիով, ընկուզենիով հարուստ երկրամաս, դարձած է այդ ծառերու փայտէն երաժշտական բազմազան ու լաւագոյն նուագարաններ պատրաստող վարպետներու հայրենիք:

1958-ին Երեւանէն կը հրաւիրուի երգահան Տեւեմակ Աւետիսեանը որպէս անգծուելիք համոյթին հիմնադիր – կազմակերպիչ ու գեղարուեստական ղեկավար: Տեղւոյն վրայ արհեստավարժ կարող ուժեր չկան. իսկ շրջաններէն բերուելիք երիտասարդներուն բնակարան կամ հանրակացարան տրամադրել կարելի չէ:

Ստեփանակերտի հայկ. պետական դրամաթիկական թատրոնի ներկայացումներէն մէկուն, հիմնադիրը կը հանդիպի գեղատի երիտասարդուհիի մը, զոր կը հրաւիրէ մաս կազմելու հիմնուելիք խումբին: Թէեւ անվարժ, սակայն գունախաղերով հարուստ ձայնի տէր երիտասարդուհին էլմիրա Առատամեանն է: Ցետագային, խումբին առաջին մենակատարներէն մէկը կը դառնայ Նայիրուհի Ալավերդեան:

Օր մըն ալ երգահան կազմակերպիչը համոյթին համար ապրանք գնելու կ'երթայ Ստեփանակերտի կահ – կարասիի գործատունը: Հոն կը տեսնէ վարպետներէն մէկը որ ուշադիր կը հետեւի երիտասարդի մը աշխատանքին:

– Վարպետ Իւան, ի՞նչ է, վարպետութեան քննութի՞ւն կը կատարես, հարց կու տայ կատակով:

– Հա վարպետ պիտի ձեռնադրեմ, կ'ըլլայ պատասխանը:

– Բայց այս տղուն մատները դեռ կոշտեր չունին, ի՞նչ վարպետ, կը շարունակէ Տ. Աւետիսեան:

– Այդ մատները օրը վեցէն ութ ժամ թառ կը նուագեն, կ'ըլլայ պատասխանը:

Ցաջորդ օրը «վերէն» եկած հրաման մը կահագործ Հրանդ Դուրասանեանը կը փոխադրէ երգի – պարի անսամպլը, որպէս խումբին նուագարաններու բաժնին առաջատար թառահար:

Տակաւին անոնք Հադրութէն «կը գտնեն» պարուհի Լարիսա Սարգսեանը, Մարտակերտէն՝ երգչուհի Շուշիկ Առաքելեանը, Մարտունիէն Սեդա Խալափեանը...:

Նորաստեղծ խումբին անդրանիկ ելոյթին պարերուն բեմադրութեան համար Երեւանէն կը հրաւիրուի ծանօթ պարուսոյց Ազատ Ղարիբեան, իսկ Մանիա Գեարուսեան զգեստներու էսքիզներ կը գծէ:

Առաջին համերգ – քննութիւնը կը կայանայ 1959 Ապրիլ 18-ին: Մարզին «Սովետական Ղարաբաղ» եւ «Սովետսկի Կարաբախ» թերթերը ամբողջ էջեր կը նուիրեն այդ ելոյթին:

ԼՂԻՄ-ի երգի – պարի համոյթին համար լուրջ քննաշրջան կ'ըլլան Հայաստանի համերգները, որոնց առիթ կը գտնեն 1960-ին: Երեւանի, Լենինականի, Կիրովականի, Էջմիածնի մէջ խանդավառութիւն կը ստեղծէ անոնց երգն ու պարը:

Հետզհետէ խումբը կ'ընդարձակէ հիւրախաղերու իր քարտէսը: 1962-ին «Սովետսկայա Արխազիա» թերթը կը գրէ անոր «Ղարաբաղի հարսանիք» թատերականացուած պարին ակնարկելով. «Այդ վառ, խնդութեամբ առլցուն հանդիսախաղը շատ հոգեհարազատ էր սուխումցիներուն»:

Արդարեւ, «Ղարաբաղի հարսանիք»ը Արցախի մէջ դարերէ ի վեր գոյութիւն պաշտպանող ժողովրդական ինքնատիպ արարողութիւն մը կը ներկայացնէ. բնագրին հեղինակն է Բ. Ուլուբաբեան. բեմադրութիւնը կատարած է Ազատ Դարբինեան: Այս ներկայացումին համար տեղ տրուած է հայկ. ժողովրդական նուագարաններու՝ շւիի, դուդուկի, զուռնայի:

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ, ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ԹՈՒՐՔ ԴԻՒԱՆԱԳԷՏՆԵՐ

Ըստ երեւոյթին Թուրքերը պիտի չյոգնին նոյն, անհամ յանկերգէն, տասնամեակներէ ի վեր:

Այս անգամ բանավէճը ծագած է իտալական ամսաթերթի մը՝ Այրոնէի («Ճայ») հետ: Թերթը կը զբաղի ընդհանրապէս բնապահական հարցերով, բայց Ապրիլի թիւին մէջ, խիստ չահեկան յօդուած մը հրատարակած է, գեղեցիկ նկարներով ճոխացած, որոնց առաջինը՝ խիկապէս տպաւորիչ, մեր աչքերուն առջեւ կը դնէ Վանայ լիճը եւ Աղթամար կղզին:

«Քաղաքակրթութիւն մը որ պէտք է ապրի» ընդհանուր խորագրին տակ, կը ներկայացուի ամբողջ ժողովուրդի մը ողբերգական պատմութիւնը: Ժողովուրդ մը որ ապրած է ահաւոր ողջակիզում մը, անհաւատալի կերպով լռութեամբ անցած որ այսօր ցրուած է աշխարհի ամէն կողմը: Վանի այլ նկարի մը քով, որ հին քաղաքը կը ներկայացնէ, գրուած է՝ «Cio che rimane di un' antica civiltà» (ահա թէ ինչ կը մնայ հին քաղաքակրթութենէ մը): Վկայութիւններ, մէջբերումներ, լաւագոյնս համադրուած համառօտ պատկերը կը գծեն Հայոց: Հոն կը յիշուի, անշուշտ, մեր անխուսափելի «վկայական»ը (առաջին ազգը որ քրիստոնէութիւնը պետական կրօնք հռչակեց), ապա հասնելու համար ջարդերուն: Աղբիւրները կը յիշատակուին, ոչ միայն ծանօթ հատորներ հին թէ նոր, այլեւ մամուլը, ինչպէս օրինակ՝ 1915 եւ 1916-ի «Քոռիէռէ տէլլա Սեռա»ի թիւեր: Անդրադարձ մը նաեւ Ղարաբաղի կամայական կարգադրութեան, ուրկէ ծագած են վերջին ազգամիջեան բախումները: Կը խօսուի նաեւ Թուրքիոյ հայ գաղութին մասին նկարովը դասարանի մը Քեմալի նկարով, ու քիչ անդին եկեղեցին մեր պատկառելի պատրիարքով: Նկարներ նաեւ վերապրող զոյգի մը եւ Գարեգին Կաթողիկոսի որ եկեղեցի մը կ'օծէ Տէյր-էլ-Զօր:

Այս ամբողջը, որու կ'արձագանգենք ամփոփ ձեւով, անհանդիստ ըրած է Թուրքիոյ ընդհ. հիւպատոսը՝ Էրկիւլ Կէօքչէն եւ դեսպանատան մամուլի կցորդը՝ Սելչուք Պագգալպաշը: Ու թերթին խմբագրութիւնը, Ցուլիսի իր թիւին մէջ, կ'արձագանգէ անոնց նամակներուն, ամփոփելով բովանդակութիւնը եւ առանձին յիշատակելով կարգ մը կէտեր, որոնք կրկնուելէն կրկնուելէն կը թուի որ դեռ չեն մաշած Թուրքերուն գրիչներուն տակ: Այդ «լուսաբանութիւնները» կը վերաբերին Արամ Անտոնեանի «երեւակայած» հեռագրերուն, Հնչակեաններու եւ Դաշնակցականներու ստեղծած «անիշխանական» մթնոլորտին, Օսմանեան քաղաքագօրքին «պաշտպանութեան» Հայերու կեանքին եւ ինչքերուն հանդէպ, բազմաթիւ Հայերու մահուան պարագաներուն (անհրաժեշտ եղանակ եւ համաճարակ) եւայլն, եւայլն:

Ինչ որ հետաքրքրական է սակայն այս պարագային, յօդուածագրին պատասխանն է, դիպուկ եւ անվիճող: Քանէսթ-րինի բառերը չի ծամծմեր «տեղը դնելու» համար երկու Թուրք դիւանագէտները ու այնպիսի անհերքելի եւ վաւերական աղբիւրներ կը բերէ որ այլեւս ըսելիք չի մնար ոեւէ Թուրքի:

ՌՈՒՍՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱՒԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Դ.

ԴԷՊԻ ԿԵՍԱՐԻԱ

Մեր գիւղէն ճամբայ ելանք եւ մեզի արեւելքէն ու հարաւէն դրացի Զանտըր եւ Ուզունլու գիւղերու միջով եկանք Պօղազլըեան, ուր ունինք շուրջ 12 հայ ընտանիք: Իջեւանեցանք Եանըքեաններուն տունը, որոնց վեց եղբայրներէն մէկն է Ս. Փրկիչ հիւանդանոցի ծանօթ վիրահատներէն Տոքթ. Գրիգոր Եանըք: Հոն հաւաքուած էին Պօղազլըեանցիներէն շատեր: Աւելի քան ժամ մը խօսակցելէ ու տեսակցելէ յետոյ հրաւիրուեցանք սեղան, որուն ճոխութիւնը կը պակէր Չըրջանի ազգային կերակուր նկատուած մանթըն: Մեր յորդորականներու ընթացքին մեր կարգին Կեսարիա հրաւիրեցինք զիրենք ներկայ ըլլալու Կիրակի օրուան պատարագին եւ մատաղի սեղանին: Ու ճամբայ ելանք դէպի Կեսարիա, ուր հասնելէ յետոյ շարունակեցինք մեր ճամբան դէպի Էֆքերէ, որ կը գտնուի Կեսարիայէն 15 քիլոմեթր հիւսիս – արեւելք, ուր կը կարծէինք գտնել Ս. Կարապետ պատմական Վանքը: Սակայն գիւղաքաղաք մտնելէ յետոյ վերահասու եղանք, որ Վանքը կը գտնուի անոր եռեւի կողմը բաւական հեռու վայր մը, բայց աստի այս կողմէն ինքնաշարժի ճամբայ չկար: Գիւղացիներ ըսին նաեւ որ թէեւ ներկայիս աւերակ է եւ ոեւէ նպատակի չի ծառայեր, բայց կը գտնուի դեռ զինուորական գօտիի մէջ եւ արտօնուած չէ այցելել: Փոխարէն ցոյց տուին մեզի գիւղաքաղաքի եկեղեցին, որ կոնակը բլրակի մը տըւած հոյակապ աղօթավայր մըն էր, շատ հին երեւոյթ չունէր եւ շինուած էր սրբատաշ քարերով: Միայն գմբէթը ինկած էր: Ասիկա է գիւղին երբեմնի երեք եկեղեցիներէն Ս. Ստեփանոսը: Կղպուած ըլլալուն չկրցանք ներս մտնել ու գաղափար կազմել նաեւ ներսի մասին. պատուհաններն ալ ամէն կողմէն հիւսուած էին: Մեզմէ ոմանք բլրան կողմէն տանիք ելնելով եկեղեցիին ներսիդին նայեցան, ուր չորս Աւետարանիչներու նկարները կամ ֆրեսքները դեռ անաղարտ կը մնային գմբէթը վեր բռնող կամարներով գոյացած եռանկիւններուն վրայ: Երբեմնի հայաշխարհ այս գիւղին մէջ ներկայիս հայ չէ մնացած: Կեսարիա վերադարձի ճամբուն վրայ, հեռուն բլրան լանջքին նշմարեցինք Ս. Կարապետ Վանքին աւերակները միայն:

Ե.

ԿԵՍԱՐԻԱ ԵՒ ՍՎԱՍ

Գաւառներու մէջ մեր իրաւասութեան ներքեւ մնացած եօթը եկեղեցիներէն փառաւորագոյնն է Կեսարիոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչը: Ներկայ շէնքը կառուցուած է հարիւր տարի առաջ նոյնտեղ գտնուող հնագոյն եկեղեցիի մը տեղը, որ կը յիշուի 12-րդ դարէն: Ցունիս 10, Շաբաթ օր տօն էր Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Նշխարաց Գիւտին: Կատարեցինք Առաւօտեան ժամերգութիւն, որմէ յետոյ ուխտաւորները երկու օթօպիւսներով շրջագայութեան գացին Թալաս և Էրճիաս լեռ:

Իսկ մենք մեր մինիպիւսով նախ ուղղուեցանք Իւրկիւպ, որ ծանօթ է իր երկրաբանական արտասովոր «Փօրմասիոն»ներով: Այս տեղէն կը սկսի Կապադովկիոյ պատմական նահանգին յատուկ այն բազմաթիւ կոնաձեւ բնական «արձաններ»ը» որոնց գլուխները պսակուած են ժայռերով, որոնք կը կարծես թէ ուր որ է յանկարծ պիտի իյնան, բայց այդ հաւասարակշռուած դիրքի վրայ կը մնան դարերով: Տեղւոյն ժայռերը կակուղ են եւ դիւրին է փորել զանոնք ուզուած ձեւը տալու համար անոնց. բայց անգամ մը որ չփման մէջ կուգան մթնոլորտի հետ կը կարծրանան ու դարեր կը դիմանան: Մեզ կ'առաջնորդէր Ուէյտալ ճամբորդական ընկերութեան վարիչը Էրտալ Պէյ, որ առաջին հերթին մեզ տարաւ տեղական գինիի գործարան մը, որուն ընդունելութեան սրահին պատերուն ներքեւ դրուած տեղական խալիներով ծածկուած նըստարաններ կային, ուր տեղ կը գրաւեն եղեր թուրիսթներ, կ'ըմպեն եղեր մառանակուած անուշ գինին, ունկնդրելով «սօֆթ» մուզիքը: Մենք ալ հրաւիրուեցանք տեղ գրաւել այդ նստարաններուն վրայ. մեզի ալ մեծարեցին իրենց պատրաստած ճերմակ ու կարմիր գինիներու նմոյշները, առանց մուզիքի անշուշտ: Ապա պտըտեցանք գինեգործութեան այս հսկայ ֆապրիքան, որ կազմուած է տեղական կակուղ ժայռը փորելով երկար ու լայնկեկ ստորերկրեայ անցքերէ: Այս անցքերու երկու կողմերը փորուած են փոքր սենեակներու նման խորշեր, ուր կը լեցուի եղեր խաղողի եփուած հիւթը կամաց – կամաց խմորուելու եւ գինի դառնալու համար:

Ապա գացինք Գայմաքլը կոչուած տեղը, ուր պտըտեցանք գետնի տակ փորուած ամբողջ «քաղաք» մը, անհամանուն նեղ անցքերով – այս քաղաքին փողոցները – եւ նոյնքան անթիւ անհամար սենեակներով – այս «քաղաքին» տուները: Մեզի ըսուեցաւ, որ այս քաղաքը 28 յարկերէ կը բաղկանայ, մենք պտըտեցանք հազիւ եօթը յարկերը: Ստորերկրեայ այս «քաղաքները» ատ. հաստատ կը ծառայէին եղեր որպէս ապաստանարան յարձակումի մը պարագային: Սքանչելի օդափոխութեան դրութիւն կար: Զանազան տեղեր բացուած արտաքին օդահան ծակեր անմիջապէս վեր կը քաշեն ներսը խըճողուած օդը, որ երբեք չապականիր: Վառուած սիկարէթի մը ծուխը անմիջապէս եւ ինքնաբերաբար վեր կը բարձրանայ կորսուելու համար ծակերէն մէկէն:

Ապա գացինք Կէօրեմէ, որ նշանաւոր է բլրակներու մէջ փորուած անթիւ փոքր մատուռներով. պտըտեցանք մէկ – երկու յատկանշական մատուռները, որոնց պատերը զարդարուած են գեղեցիկ որմանըկարներով: Ապա անցնելով Գըզըլ Ըրմաքի վրայէն, որ այստեղ տղմոտ եւ պըղտոր էր, այցելեցինք Ավանոս, բրուտի մը գործարանը: Այստեղ բրուտը մեր աչքին առջեւ շինեց սքանչելի փոքր սափոր մը, քովը մշտապատրաստ կարմիր ցեխէն, ոտքով դարձող իր գործիքին վըրայ: Պտըտեցանք արդէն իսկ շինուած զանազան յախճապակիներու ցուցադրութեան սրահները, որոնք լեցուն էին մէկը միւսէն գեղեցիկ «սերամիք»ի արուեստի նմոյշներով, որոնք կը վաճառուէին թուրիսթներուն թէ՛ որպէս յուշանուէր եւ թէ որպէս գործածական ամանեղէններ, սուրճի եւ թէյի գաւաթներ: Այստեղէն վերադարձանք Կեսարիա:

Ցաջորդ օր, Ցունիս 11, Կիրակի, առտու կանուխ եկեղեցին էինք արդէն հոգեւորականներով եւ Պր. Նազար Ալթունի հետ, որ Կեսարիա մեծցած ըլլալով մասնաւոր գուրգուրանք ունի այս եկեղեցիին հանդէպ, եւ բազմաթիւ բարեկամներ՝ այս քաղաքին մէջ, կարեւոր դիրքերու վրայ. կը հասկնայ նաեւ շինարարական գործէն: Միասին բարձրացանք Եկեղեցիի տանիքը եւ աչքէ անցուցինք զայն: Անցեալ տարի տանիքի վրայ կատարուած «նորոգութիւնը» իր նպատակին չէր ծառայած: Տանիքը ծածկուած է մեծամեծ եւ ծանր սալաքարերով զանոնք իրարու միացնող հին շաղախը տակէ առ տակէ բացուած է եւ խոտեր ակած են բունիլ ճեղքերուն մէջ, ինչ որ պատճառ կ'ըլլայ որ խոնաւութիւնը թափանցէ տանիքէն ներս եւ թուլցնէ առաստաղի եւ կամարներուն նաշխուն ծեփերը, եւ պատճառ դառնայ անոնց թափուելուն: Այս եկեղեցիին վրայ ըլլալիք կարեւորագոյն նորոգութիւնը այս էր. տանիքի քարերը իրարու միացնող ճեղքերը մաքրել խոտերէն եւ հինցած շաղախէն եւ լեցնել զանոնք յատկապէս շինուած նոր շաղախով եւ այսպէս առաջքն առնել ջուրի թափանցումին եկեղեցիի մարմինին մէջ: Անկէ զատ՝ նորերով փոխարինել պէտք է նաեւ գմբէթին շուրջ բացուած պատուհաններու հինցած բոլոր շրջանակները եւ բոլոր ապակիները, որոնցմէ ոմանք կոտրած են արդէն: Այնպէս շէնքը ինքնին ամուր է և կրնայ դիմանալ երկար ատեն:

(Շար. 4)

ՆԼՕՑԻ .–

Տիկին Արմենուհի Գույումճեան,
Ֆիլիփ Գույումճեան,
Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գույումճեան (Մոնրէալ),
Պր. Զաւէն Մեսրոպեան (Ժընեւ),
ինչպէս նաեւ իր եղբօր զաւակները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, տագրոջ, քեռայրին, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ԱՐՄԵՆԱԿ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 12-ին, 73 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Օգոստոս 21, ժամը 10.30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Նէօյիի նոր գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ: Փոխան ծաղիկի նուէրներ եկեղեցիներուն եւ բարեսիրական կազմակերպութեանց:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13-ին, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ 14-էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14-էն 16.30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ .– 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003
Հեռաձայն. – 78 – 60 – 47 – 18

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Միքայէլ եւ Աստղիկ Ճանիկեան եւ զաւակները, իրենց սիրելի կնքամօր Տիկին Հայկուհի Ճանիկեանի մահուան առթիւ 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին եւ իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Ճանիկեան եղբայրներուն եւ Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեանի:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Սուսաննա Կոճիբրոեան, ծնած 1949-ին Լենինական, որ մնացած է կօշիկի գործատան փլատակներուն տակ (հոն կ'աշխատէր): Կը կարծուի որ երկրաշարժէն ետք Ֆրանսա տարուած է: Սուսաննա 3 զաւակներ ունի՝ Վանիկ, Մարիամիկ, Աշխէն, բոլորն ալ ողջ են:

Զինքը կը փնտռէ իր եղբայրը՝ Լովա Փօղոսեան, Պօղպատաւան, 2-րդ շարք տուն 15, Լենինական:

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ եւ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիւս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թեթեւցնելու համար ծնողներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել. – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9-էն 17:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՍԷՆ Թ'ՈՒԷՆ, առ ի գնահատութիւն «Յառաջ»ի (Ա. Թ.) Օգոստոս 12 / 15-ի խմբագրականին՝ «Եկեղեցին Հայկական» Ս. Հայրապետեան 200 Ֆր.:

ՎԱԼԱՆՍ. – Ի գնահատութիւն «Յառաջ»ի «Եկեղեցին Հայկական» «Ճիշդ տեղին» խմբագրականին (Օգոստոս 12 / 15), Անդրանիկ Քէշիշեան 100 Ֆր.:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը խնդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները:

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

Avez-vous pensé à

Votre premier GUIDE sur l'Arménie

«L'ARMENIE... VOUS CONNAISSEZ ?»

par Isabel DER AGOPIAN

aux EDITIONS ADER

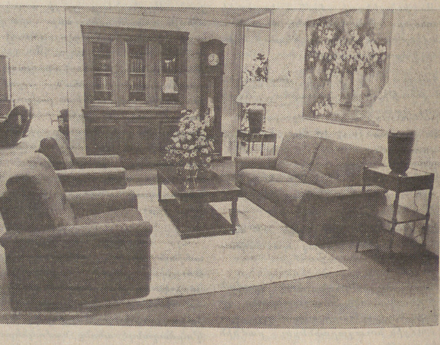
132 pages — 32 photos couleur
9 cartes et plans — Prix : 64 Frs.

Disponible à la librairie H. Samuelian ainsi qu'aux FNAC

ou chez l'éditeur :
ADER
B.P. 3 75621 Paris cedex 13
chèques : 64 F +13 F pour frais postaux à ADER.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille **tél. : 42. 89. 27. 47**

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

(Շար. Ա. էջէն)

ՔՕ-ի չէնքին առջեւ: Ըստ Փարիզի քըրտական Հիմնարկին, Այտըն հիւանդանոց փոխադրուած 47 քանտարկեալներուն հինգը մահաքունի մէջ են եւ հիւանդանոցին մէջ իսկ, չղթայակապուած են եւ զրկուած ընտանիքին այցելութիւններէն:

ՉԱՈՒՉԵՍԿՈՒ, այլ խօսքով «Մտքի Դանուբը» ինքնագոհութեան փառաւո՜ր արտայայտութիւններ ունեցած է «Նիուզուիք»ի հետ հարցազրոյցի մը ընթացքին, չզլացողներուն (այսինքն նախ եւ առաջ իր իսկ ժողովուրդին) յայտնելով թէ Ռումանիա այսօր առաջին երկիրներու կարգին է, ինչ կը վերաբերի մարդ գըլուխ սպառումի. վաճառատուները լեցուն են, ոչինչ կը պակսի: Ինքզինք օրինակ ալ կու տայ այլ երկիրներու, Ռումանիոյ մէջ ոչինչ կը քանդուի, այլ կ'արդիականանայ, գիւղացիներուն համար տուներ կը շինուին: Գալով մարդկային իրաւանց, լայնօրէն կը գործադրուին երկրին մէջ, միայն 2 արգելք կայ՝ վիժում եւ արտագաղթ: Կը մնայ Ռումանացիներուն Նիուզուիք կարդալ, տեղեկանալու համար թէ որքա՜ն երանելի կեանք մը ունին եւ չեն գիտեր...:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ՝ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

Անյաջող եղած է Վալանսի Հ.Մ.-ին առաջին ելոյթը Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի առաջնութեան ի հաշիւ: Իրաւ է որ դուրսը կը խաղար. Վալօրիսի մէջ պարտուած է՝ 3 – 0:

Այս շաբթու վերջը, Վալանս կը խաղայ իր համակիրներուն առջեւ, Նիսի արհեստավարժ ակումբին երկրորդ կազմին դէմ: Իր առաջին մրցման, Նիս յաղթած է Լը Փիւիի (3 – 0):

● ԵՐԿԱՐ ՄՐՑԱՇԱՐՔ ՄԸ

Միջերկրականի լիկին պատուոյ դասակարգի առաջնութիւնը՝ որուն կը մասնակցի Սէն – Թ'Անթուանի «Հայ Մարզական Երիտասարդութիւն»ը, այս անգամ, բացառաբար, աւելի խճողուած է քան անցեալին: 15 ակումբներ պիտի պայքարին. 28 խաղ խորաքանչիւրին: Այդ պատճառաւ մրցաշարքը կանուխ պիտի սկսի:

Օգոստոս 27-ին արդէն «Սէն – Թ'Անթուան» պիտի խաղայ Փիւժէի մէջ: Անցեալ մրցաշրջանին, Փիւժէ կը մասնակցէր Ֆրանսայի ախոյենութեան (չորրորդ բաժանում):

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

● ՄԻՇՏ ՆԵՐԿԱՅ

Շատ հազուադէպ է որ Հայեր չմասնակցին – եւ քիչ – շատ չփայլին – ըմբշամարտի Եւրոպայի կամ աշխարհի առաջնութեանց մէջ: Անցեալ շաբաթ Պուտափէշտի մէջ տեղի ունեցան աշխարհի երիտասարդական (էսփուար) ախոյենական մրցումները, դասական ոճով: Ահաւասիկ հայ երիտասարդներուն ձեռք բերած արդիւնքները. –

Արմէն Թովմասեան (48 քլկր.) արծաթ մրցանակ (երկրորդ), Կամօ Համբարձումեան (57 քլկր.) (երրորդ), Վարդան Մարգարեան (62 քլկր.) (չորրորդ):

Կամօ Համբարձումեան քաքուցի է, միւսները հայաստանցի: Անցեալ տարի Համբարձումեան շահած էր աշխարհի ախոյենութիւնը 54 քլկր. կշռող պատանիներու միջեւ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

✱ **Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,**
✱ **Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE**
✱ **Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE**

REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 19-20

SAMEDI-DIMANCHE
19-20 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.080

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

65e ANNÉE — No 17.080

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊԷՅՐՈՒԹ

ՀԱՅԿ. ՃԱԿԱՏ

ԴՊՐՈՑՆԵՐ, ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐ ՎՆԱՍՈՒԱԾ ՆԵՐԱՌԵԱԼ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆԸ ԵՒ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԸ

Ուրբաթ (Օգս. 18) առաւօտ թելեֆս մը ստացանք Պէյրութի Հայոց առաջնորդարանէն, որու մեր կարգին դիմած էինք քանի մը օր առաջ յայտնելով մեր մտահոգութիւնը լուրերու ակնկալութեամբ:

Անհաւանիկ մեզի հասած պատասխանը, Լիբանանահայոց առաջնորդ՝ Արամ Արք. Քէշիշեանէ. —

«Շնորհակալութիւն ձեր թելեֆսին համար: Նոր վերադարձած Մոսկուայէն եկեղեցիներու Համաշխարհային խորհուրդի կեդրոնական վարչութեան նիստէն: Լիբանանի կացութիւնը ողբալի է: Ռմբակոծութիւնները սաստկացած են: Բազմաթիւ դպրոցներ եւ եկեղեցիներ վնասուած են, ներառեալ Կաթողիկոսարան եւ Առաջնորդարան:

«Առաջնորդարանը կը շարունակէ իր օգնութիւնը չխաւոր ընտանիքներուն: Կը գնահատենք եթէ կոչ մը ընէք նուէրներու համար այս նպատակին, հետեւեալ հասցէին. —

CREDIT LYONNAIS
Bourdj - Hammoud
Compte n° 23. 01. 4212. 62017. 0/1

**

X Ֆրանսացիք կը շարունակեն իրենց գործունէութիւնը: Տեղւոյն վրայ գրկուած է Ֆրանսախօսութեան նախարարը՝ Ալէն Տըքօ եւ ծովու բացն ալ, օդանաւակիր մը մարտանաւը: Իտալիոյ վարչապետը՝ Անտրէոթթի համոզուած կը մնայ որ Սուրիոյ վրայ ճնշումն է զոր պէտք է ընել:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱԶԳՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՐՑԸ

Ազգութեանց հարցը, որու նուիրուած կեդրոնական Կոմիտէի լիակատար նիստին կը սպասուի ամիսներէ ի վեր (յետաձգուեցաւ աշնան), բաւական մտահոգիչ պէտք է նկատուած ըլլայ, քանի որ «Պրաւդա»ի մեկնուկէս էջը գրաւող պաշտօնական յայտարարութիւն մը կայ այդ մասին: Անմիջականին համար, ոչ մէկ գործնական միջոցի մասին խօսք կայ հոն, բայց կը շեշտուի որ «Խորհրդային դաշնակցային դրութեան մէջ հիմնական փոփոխութիւններ պէտք է կատարուին» ընդունելով Մոսկուայի չափազանցեալ կեդրոնացման ձախողութիւնը, տնտեսական գետնի վրայ, բայց նաեւ փոքրամասնութեանց լեզուներու եւ մշակոյթներու զարգացման ճիւղին մէջ: Հարկ է հիմա.— «ապահովել Խորհրդային Միութեան բոլոր ժողովուրդներու ազատ ծաղկումը, գլխաւոր պայման խորհրդային դաշնակցութեան կայունութեան եւ բարգաւաճման համար»: Այս նախագիծը, որ կը վերաբերի Խորհրդային Միութիւնը կազմող 15 Հանրապետութեանց, 20 Ինքնավար Հանրապետութեանց, ութ Ինքնավար մարզերուն եւ տասը Ինքնավար շրջաններու (օկրուգ) պիտի ուսումնասիրուի սպասուած այդ լիակատար նիստին: Սկզբունքով կը նախատեսուի նաեւ որ ընդլայնուին Հանրապետութեանց իրաւասութիւնները, բայց, կը շեշտուի. — «Ոմանց առանձնաշնորհները եւ ուրիշներու իրաւունքներու սահմանափակումը ազգութեանց, կրօնքի, լեզուի կամ ընտանեկան ժամանակաշրջանի վերաբերեալ անընդունելի են»: Հոս, անշուշտ, ակնարկը Էստոնացիներուն է, որոնց հրապարակած օրէնքը («Յառաջ», Օգոստոս 11), Չորեքշաբթի օր իսկ դատապարտուեցաւ Գերագոյն Խորհուրդի կողմէ, Պրեզիտիումի նիստէ մը ետք։ Յայտարարութեան մէջ բսուեցաւ թէ «Էստոնացիներու օրէնքը ներհակ է խորհրդային Սահմանադրութեան» ու Էստոնացիները կը հրաւիրուին սրբագրելու մինչեւ Հոկտեմբեր 1: Առաջին հակազդեցութիւնները այն տպաւորութիւնը կը թողուն որ Էստոնացիներուն վրայ մեծ ազդեցութիւն չէ գործած այս ազդարարութիւնը: Տեղւոյն Գերագոյն Խորհուրդի մէկ անդամը բսած է.— «Բռնկարկուեցաւ եւ ի զօրու է: Մոսկուա ոչ մէկ ազդեցութիւն ունի անոր վրայ»: Վերջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ համար, Ուրբաթ օր, անմիջական կը նկատուէր վարչապետի մը նշանակումը ժառուզելսկիի կողմէ: Կասկած չկար նաեւ որ այդ անձը պաշտօնեալներէն մէկը պիտի ըլլար Սոլիտարնոսկի: Երեք անուններ կ'ոգեկոչուէին այս առընչութեամբ. — Պրոնիսլաւ Կէրէմէկ (ամէնէն ծանօթը նաեւ Արեւմուտքի մէջ եւ ամէնէն հաւանականը), Թ. Մազովիէցկի (թերթին խմբագրապետը) եւ Եասէք Գուրոն (Սոլիտարնոսքի բանբերը:

ԲԱՔՈՒԻ մէջ, հարիւրաւոր ազերի ցուցարարներ արդէնք հանդիսացած են, Երեքշաբթի իրիկուն, որ պուլկար երիտասարդներու համերգ մը տեղի ունենայ: Ցուցարարները կը դատապարտէին «պուլկար իշխանութեանց ցեղապաշտ քաղաքականութիւնը Թուրք փոքրամասնութեան նկատմամբ»:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ արեւելեան գիտութեանց Ակադեմիայի հետազօտողներու

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԿՐԹԱԿԱՆ ՆՈՐ ՆԱԽԱՐԱՐ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան որոշումով, Ս. Հախումեանի տեղ ժողովրդական կրթութեան նախարար նշանակուած է Միսաք Դաւթեան:

Ան ծնած է 1934–ին, Սոփիա: Աւարտած է Երեւանի բժշկական հիմնարկը ու մասնագիտացած կենսաքիմիայի մարզին մէջ: 1958 – 59 որպէս բժիշկ աշխատած է Թալինի Արտենի գիւղը: 1963–էն մինչեւ 1971 եղած է Գիտութիւններու Ակադեմիայի կենսաքիմիայի հիմնարկին մէջ գիտաշխատող: Այդ թուականին վարիչ նշանակուած է Երեւանի համալսարանին կենսաքիմիայի ամպիոնին, ապա 1979 – 1985 նոյն բաժնին վարիչ: 1985–էն ի վեր համալսարանին ուսումնական աշխատանքի մարզը գլխաւորող փոխ վերատեսուչն է:

Մ. Դաւթեան 1986–էն ի վեր թղթակից անդամ է Գիտութիւններու Ակադեմիային եւ կենսաբանական գիտութիւններու տոքթ. (1970): Հեղինակ է աւելի քան 200 գիտական աշխատութիւններու: Ղեկավարած է 40–է աւելի աւարտաճառեր: Նոր նախարարը Միասնիկեանի շրջանային կոմիտէի անդամ է եւ երեսփոխան՝ Երեւանի քաղաքային խորհուրդին:

ՎԱՂԸ

Պէտք է բաւական յառաջացած ըլլալ կեանքի մէջ որպէսզի իր լիակատար իմաստն գտնէ սա առածը, որ ազդարարութիւն մըն է. «Մեր արարքները կը հետեւին մեզի զաղտնաբար»: Գիրքի մարդուն արարքները որ իր սեփական ստեղծագործութիւններն են, կը հետեւին իր քայլերուն հաւատարմօրէն, նման իր ստուերին: Կը բաւէ որ արեւն իր գիրքը փոխէ երկու ծխնելոյզներու միջեւ, որպէսզի մենք վարանինք ճանչնալ այն ծամածուռ էակը որ կը յայտնուի մեր առջեւ՝ սալաքարերուն վրայ սողոսկուն: Կարելի է անշուշտ ուրանալ զայն կամ թէ վաճառքի հանել, ինչպէս փորձեց վաճառել Շամիսօ, Փորձը ձախողեցաւ սակայն: Անմեկնելի է այն խորհուրդը որ չունի եւ ողի կը պարգեւէ թուղթին, ա՛յն թուղթին որ կը թեւածէ, որ կը տժգունի ու կը մեռնի: Եւ երբ ամէն ինչ կորսուած է առյաւէտ եւ հողակոյտն ալ կքած՝ արտասուաթոր երկնքին տակ, Համլէթ դուրս կը հանէ գանկը: Ո՞վ է ան որ ի յայտ կուգայ: Բարեկա՞մ թէ ինչ:

Ես կը խօսիմ ի՛մ մասին: Միշտ անբաղձալի նկատած եմ այսօրինակ ամէն յայտնութիւն որ յետադարձ ակնարկ մը ընել կուտայ ինծի, գլխ փոխադրելով դէպի անցեալը, բսել կ'ուզեմ՝ դէպի անցեալի իմ բորբոքուն այլ եւ չառայլ վէրքը: Գիտեմ թէ կան սիրաճեմ գրագէտներ որ իրենց գիրքերը կը կրեն նման չքանշաններու, եւ դեռ կան ուրիշներ, աւելի զօրաւոր եւ աւելի մտերիմ, որ իրենց ստեղծագործութիւններուն վրայ կը հակին որպէս հոգեհատորներու: Ես՝ երբե՛ք: Մտածումն իսկ թէ պէտք է դիմեմ գիրքերէս մէկուն ճշգրտումի մը ի խնդիր, ինծի կը պատճառէ ներքին ընկրկում մը։ Ուրացումը տեղ չունի այս ընկրկումին մէջ եւ ոչ ալ աւելորդ համեստութիւնը։ Կը ճանչնամ լաւը որ երբեմն իմս եղաւ: Եւ եթէ ունիմ յստակ ճանաչումը այն ամէն ինչին որ գրիչիս տակ գտաւ իր ճշգրիտ արտայայտութիւնը, ունիմ նաեւ յոյժ միտումը գրութեանս թերիները տեսնելու եւ անոնց թողած աւերը նախընտրաբար մեծցնելու: Ներքին ընկրկումը իր բացատրութիւնը կը գտնէ իմմէ դուրս:

Հակառակ տմանց ենթադրութեան, գրականութիւնը չէ որ կը կազմէ գրագէտներու խօսակցութեան առանցքը: Անոր հետ իրենց ունեցած մտերմութիւնը շատ մեծ է որպէսզի խօսակցութիւնը ըլլայ ուրի՛շ բան քան աւելորդաբանութիւն: Անոնք գիրար կը հասկնան պայմանադրական փոքրիկ նշաններով, նման թղթախաղի մոլեռանդ մեղսակիցներու, նշաններ՝ որ միշտ կը մնան կիսաւարտ: Գրական վերլուծումը եւ մեկնաբանութիւնը աւելորդ բաներ են, ծանօթութեան ոռոց մակարդակէ մը անդին: Լէօն – Փոլ Ֆարկ կ'ըսէր, իր չինացիի աչքերը քրթթելով. — «Ըսելիք բան չկայ բանաստեղծութեան վրայ: Պանիրի պէս է: Ան հոտը կուտայ...»: Ըսելիք շատ բան չկայ ընդդէմ կատարելատիպ երկին, որ տեսակ մը հրաշք է, այնքան անմեկնելի որքան վերջնական։ Ան վերջաւորութիւն մըն է իր նորութեան մէջն իսկ: Աւելի ճշգրտական ուժ մը կայ մասնակի ձախողութեան մէջ, ուր գրագէտը ինքն իսկ սայթաքելու փորձութիւնը ճանչցաւ, աւելի յաճախ՝ քան ինչ որ կը խոստովանի: Զախողանքը աւելի հրահանգիչ է, չըսելու համար՝ ներշնչման աղբիւր: Բացատրութիւնը պարզ է: Զենք գիտեր թէ ի՛նչ է գրականութիւնը: Բայց գիտենք թէ ի՛նչ չէ: Ան ոչ անճառելի բերկրութիւն է եւ ոչ ալ սպառիչ զոհաբերութիւն այն մարդուն համար, որ բանաստեղծութիւնը կ'ապրի որպէս առանձնական գինովութիւն, տեղւոյն վրայ եւ վայրկեանին մէջ, բայց կը թերանայ իր ապրումը թուղթին յանձնելէ: Այս ինքնապահութիւնը, որ տեսակ մը գգացական գիջութիւն է, անշուշտ արդարանալի՝ ինքն իր մէջ, անհատը զերծ կը պահէ սերնդագործման պարտաւորութիւններէն, այսինքն բառերու հետ խլութեան հետ զօտեմարտելէ եւ զանոնք բռնադատելէ: Ան զերծ կը պահէ տակաւին ինքնացուցադրումի ամօթէն եւ իր մտերիմ էութիւնը մատնած ըլլալու վիշտէն: Բանաստեղծն իր երկով կ'արդարացնէ այս վիշտը, չմոռնալով զայն կոչել իր բո՛ւն անունով — վիշտ:

Ես երբեմն թուղթին յանձնեցի ինչ որ ապրեցայ: Ես աւելի յաճախ ապրումս, կորուսի երազային պահուն, ո՛հ գերբնական պահուն, ամէն մարդու պէս: Եւ մէկ թէ միւս պարագային՝ իմ երգս մնաց անկատար եւ վաղանցուկ: Ամէն մարդու պէս յիշողութիւնս զատայ պատառատուն այնքան՝ որ վերականգնումի փորձն իսկ ինծի թուեցաւ սին պատրանք, նման մտածումիս որ չի զադրիր զանալէ շուրջանակի առանց երբեք թափանցելու իր կեդրոնական կարծր միջուկին, առանց երբեք տիրանալու ինքն իրեն: Եւ ամէն մարդու պէս համակերպեցայ անյեղլի իրականութեան որ խարէութիւն մըն է, քանի որ ինչ որ իմս ըլլալու սահմանուած կը թուէր, իմս չեղաւ իր լրութեանը մէջ: Եւ ես մնացի ձեռնունայն: Եւ սակայն...

Եւ սակայն կայ բան մը որ կեանքիս կ'ուղեկցի ի սկզբանէ անտի: Բառ մըն է ան, վաղը։ Ներքին ձայն մըն է ան որուն տէրը չեմ ես եւ որ կ'ըսէ՝ վաղը: Անըմպաստելի պահու մը լեզու կ'ելլայ այսպէս՝ վաղը: Ան կը զանուի կուրծքիս տակ տեղ մը դէպի ձախին եւ չունի ոչ մէկ վայլ։ Միշտ անտարբեր՝ իմ վայրկեանի մտածումիս, ան կ'ըսէ միօրինակ ձայնով՝ վաղը: Ան յեղաշրջումն իսկ է ներքին ընկրկումին, տեսակ մը յառաջընթաց դէպի ապագան, որուն թողէք թէ ըղձանք՝ վաղը: Միշտ վաղը եւ այսքան միայն:

Զիս կը հասկնայ այն մարդը որ երբ նայի իր ետին, տեսնէ նո՛յն բանը: Փոս մը:

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ
ՄԱՀՈՒԱՆ 15-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑ

1974, Օգոստոս 20-ին Ֆրէժիւսի (Վառի նահանգ) էնթէրֆոնթիւնեթալ հիւանդանոցը, իր աչքերը կը փակէր Սփիւռքի մեր ամէնէն հարազատ գրագէտներէն՝ Շահան Շահնուր:

Իր յիշատակը կ'ոգեկոչենք իր հին, այլ չհինցած էջերով:

ԱԶԱՏՆ ԿՈՄԻՏԱՍ

ԽՄԲ. – 1969–ին, երբ Պէյրութի Սփիւռք Շաբաթաթերթը վերհրատարակեց Շահնուրի այս գրութիւնը, առանց աղբիւր եւ թուական յիշելու (1935, «Ապագայ» Կոմիտասի մահուան առթիւ), աննախընթաց աղմուկ մը կը բարձրանար Երեւանէն Սփիւռք, ազդանշանը տուած ըլլալով՝ Վահագն Դաւրթեան: Այն ատեն, Շահնուր եւ «Յառաջ» անհրաժեշտ նկատեցին վերհրատարակել այդ յօդուածը, նախ «Յառաջ»ի մէջ (1970, Յունուար 25), ապա առանձին գրքոյկով (հարկ եղան երկու տպագրութիւն, գտած յաջողութեան հետեւանքով) հետեւեալ ներածականով. –

«Երբ Շաւարշ Միսաքեան իր «Յառաջ»ի սիւնակները կը բանար գրական աշխարհի անծանօթ երիտասարդի մը, Շահան Շահնուրի առջեւ, տուած կ՚ըլլար իր հոտառութեան եւ գրական զգայնութեան մէկ սուր ապացոյցը: Ծանօթ է ՛նահանջը առանց երգի՛ ընդունած անմիջական յաջողութիւնը: Ծանօթ չէ սակայն պարագան թէ՝ երբ տակաւին իրր թերթօն կը հրատարակուէր վէպը, եւ լիակատար ամբողջութիւն մը չէր իմաստաւորած ստորաբաժանումներ, գտնուեցան ընթերցողներ, որ բողոք բարձրացուցին Նահանջի համարձակութիւններուն դէմ եւ նոյնիսկ պահանջեցին անոր դադարումը, չեչտուած խրատութեամբ: Շաւարշ Միսաքեան անդրդուելի մնաց իր ընտրութեանը մէջ, անտեսեց պաշտամ քննադատութիւններ եւ թերթօնը յանդեցաւ իր ճշգրիտ աւարտին:

Այսօր, քառասուն տարի ետք, միշտ հաւատարիմ «Յառաջ»ի հիմնադրի ոգիին եւ միշտ անտարբեր հանդէպ անհիմն քննադատութիւններու, ահա կը հրատարակենք Շահնուրի Ազատն Կոմիտասը, հաւատալով որ գրագէտը պէտք է վայելէ արտայայտութեան լիակատար ազատութիւն, երբ իր մտածումը իր մէջ կը պարունակէ անձնական հակիչներ»:

« ՅԱՌԱՋ »

Ապրիլ 1970

Կը խորհիմ որ մեր աշխարհը բան մը պիտի չկորսնցնէ, եթէ իր երեսէն Հայը անհետանայ վերջնական չքացումով: Բայց ան բան մը պիտի շահի անկասկած եթէ Հայը արդիւնաւորէ, անգամ մը եւս, իր հանճարին թաքուն ուժերը:

Ի՞նչ ենք ի վերջոյ այսօր, մեր գաղթականութեան սա հազար – ինը – հարիւր – երեսուն եւ հինգ թուականին, եթէ ոչ թշուառ եւ խոցոտ բարիկներու թափառականութիւն մը, նշաւակ՝ քաղաքավարական կարեկցութեան եթէ ոչ արհամարհանքի: Ի՞նչ ենք այսօր, եթէ ոչ եղերականօրէն սնանկ, այլ յաւակնոտ ալանդակութիւն մը, որ քարշ կուտայ իր քէներն ու անբուժելի վէրքերը: Սորուկ՝ որ եպրայրապան կոխի մէջ կը հերոսանայ: Երբեմն ո՛չ խսկ այդ:

Եւ եթէ պատահի որ հայ ժողովուրդի ընդերքէն փայլատակէ ինչ որ սանձա – գործ ուժ է, եւ եթէ պատահի որ այդ ուժը գտնէ իր կիրարկման յատուկ տարբը, կասկած չկայ որ նոր գեղեցկութիւն մը աւելցած պիտի ըլլայ աշխարհի գեղեցկութիւններուն վրայ: Գեղեցկութիւն՝ որ պիտի ըլլայ այնքան թանկագին եւ պայծառ, որքան նսեմ եղած է այն չփոթութիւնը ուրկէ կը յառնէ ան:

Եւ այդ գեղեցկութիւնը չի կրնար չյայտնուիլ: Այն պարզ խորհութիւնը թէ Հայը կրցեր է դիմադրել դարերու խորտակիչ ճնշումին, ինքնին արդէն յաղթանակ մըն է, փոյթ չէ թէ ան եղած ըլլայ լուռ յաղթանակ մը, նման անոնց որ կը տարուին խաւար անկիւններու մէջ, Աշխարհի տեսողութենէն հեռու: Նոր յաղթանակը պիտի գայ ա՛յսօր եւս, քանի որ անցեալի մէջ ան մեզ շնորհուած է բազմիցս, եւ մենք այսօր կրնանք թուել անոնցմէ չորսը – Ս. Մեսրոպ, Կոմիտաս, Կաթողիկէ եւ Անդրանիկ:

Առանցմէ դուրս ոչինչ ունինք որ ըլլայ ճշմարիտ յաղթանակ եւ անվիճելի նուաճում: Այս չորսերն են միայն որոնց մօտ կարելի է ապաստանիլ յուսալքման եւ ուրացումի դաժան պահերուն, ինչպէս մարդ պիտի ընէր դէպի լոյսը:

Ո՛չ այն լոյսը որ մութը փարատելով կը բաւականանայ: Այլ ան մի՛ւսը, որ կ՚ընէ աւելի բան մը եւս: Երբ ան կը բոցավառի ձեղունէն առկախ բազմաղբը – ևադ ջահին մէջ, ներսէ՛ն կը վառէ իր համեստ նախատիպերը, որոնք շար ի շար կ՚առկախուէին բիւրեղեայ ողկոյզներու նման, եւ կը մնային զոց՝ իրենց ներքին լոյսին վրայ: Մեծագոյնին արժանիքն է նպաստաւորել իրմէ նուազ մեծերը, եւ փոխադարձաբար նպաստաւորուիլ անոնց կազմած շուրջանակի համաստեղութենէն: Նմանապէս ալ, մեր չորս ջահերէն իւրաքանչիւրը տուած է նոր խոյանք մը, յաւագոյն շողարձակում մը իր համեստ նախատիպերուն, որոնց բոլորախումբ համեստութիւնը կ՚ընդլայնի դարէ դար, ցոլքէ ցոլք եւ կ՚երթայ Ս. Մեսրոպէն Ղեւոնդ Երէցին եւ յաջորդաբար, Կաթողիկէէն՝ դրչածաղկումին եւ յաջորդաբար, Կոմիտասէն իր 5 սաներուն եւ յաջորդաբար, Անդրանիկէն՝ անուանի եւ անանուն բոլոր մարտիկներուն:

Եւ ի՞նչ է, ի վերջոյ, այսօրինակ լուսաւորում մը եթէ ոչ ազատութիւն չէ: Հայ խօսքը թափել դրչական խնքնուրոյն ձեւի մը մէջ (կրաֆի) կը նշանակէ զայն տարանջատել օտարէն եւ չեչտել իր ազգային հարազատութիւնը: Եւ քանի որ մեր ազատութիւնները եղեր են չորս հատ, թուղթի վրայ միայն կարելի է ըսել – «Եթէ այսօր Հայը անհետանայ...»: Միակ ազատութեան մը գոյութիւնը անկարելի կը դարձնէ չուտափոյթ մահը, ինչպէս որ միակ ազատութեան մը սուր գիտակցութիւնը կարելի կը դարձնէ նոր ազատութիւն:

Եւ հակադրաբար մահուան, որ անմիջական չի կրնար ըլլալ, ազատութիւնը կը յայտնուի աննախատեսելի պահու մը, քանի որ ան գործն է միակ հանճարի մը: Ան կ՚ըլլայ տեսակ մը նմանակը բարձրիմաստ ազատութեան: Ան որ ծնունդն է ազգի մը իմացական եւ ոգեկան աշխարհին, եւ որ, հակադարձ շարժումով մը, տաւհմանուած է ձեւաւորել այդ նո՛յն աշխարհը, նման նորածինին որ կ՚ազդէ իր մօրը վրայ, ան կը հպատակի դասակարգումի մը: Դասակարգութիւն մը՝ ըստ ոգեկան ուժի տարողութեան: Մեր ճարտարապետութիւնը կը գտնուի միջոցին մէջ տաւելապէս: Անդրանիկը՝ ժամանակին: Մեր երգն ու լեզուն են որ, առաւելս զտուած նիւթական տարրերէ, կը մնան իբրեւ զուտ ոգեկան ազատութիւններ: Համաձայն այս դասակարգումին, Վարդապետը կուգայ Ս. Մեսրոպէն վերջ, իբրեւ երկրորդ Սուրբ մը: Ան կ՚ըլլայ մեծագոյնը, Ապրիլ 11–ի մեր կորուստներուն:

Որքա՜ն ցանկալի պիտի ըլլար, որ մեզի տրուէր յիշատակել հինգերորդ յաղթանակ մը եւս, այս անգամ գրական – իմացական դաշտէն, քանի որ մտածումի աշխարհը, իր արտայայտչական անսահման կարելիութիւններով, կ՚երթայ թէեւ զուգընթաց ուղիով, բայց շատ աւելի հեռուները, քան թէ գեղջկական մեղեդիին զուտ զգացական դիւթանքը: Բայց եթէ անկարող ենք ընել այդ մէկը, արդար է որ յիշենք գոնէ մեր մտաւորականութիւնը, որ նոր հունի մէջ մտցուց մեր լեզուն, նոր ալպք տուաւ անոր եւ ձեւաւորեց մեր Մեծասքանչը:

Ձեւաւորե՛լ: Ահա գործողութիւն մը, որ կեդրոնական առանցքն իսկ է քիչ մը ամէն սանձազերծութեան, որով նաեւ գրականութեան եւ արուեստի, քանի որ գրականութիւնը ձեւաւորուածն իսկ է ներքին եւ արտաքին աշխարհներու անխառն խառնակութեան: Արուեստի մարդը, լաւ եւս է ըսել՝ հատարակ մահկանացուն, անմիջական պահանջը ունի ապահովութեան: Այսինքն՝ ըմբռնելի ձեւին, ճշդորոշին եւ ճանաչելիին, բաներ՝ զորս ինք կը սանձէ, հարկադրաբար, սկսեալ այն բնազդականէն, չըսելու համար մեքենական շարժումէն, որով մարդ իր մազերը կը ձեւաւորէ ձեռքի շարժումով մը, մինչեւ Աստուծոյ գաղափարը, զոր դարձուցած է ըմբռնելի, միշտ ի խնդիր ապահովութեան:

Ձեւի յաղթանակներն են մեր չորս ազատութիւնները: Մէկը ձեւ զգեցուց ձայնին, որ չունէր եւ ոգի: Միւսը՝ քարին, որ հաւատք էր եւ Լուսաւորչի Կանթեղ: Ձեւ է եւ օրէնք Զապէլ եւ Հրանդ Ասատուրներու քերականութիւնը, որ կը պայմանադրէ մեր մտածելակերպը, երբ կը ճշդէ բառերուն յաջորդական կարգը նախադասութեան մէջ: Մեր մտաւորականութեան այս մտահոգութիւնը դէպի օրինաւորութիւն եւ առաւել հայեցիութիւն, խթան մը եղաւ որպէսզի Արեւելահայն ալ սկսի սանտրել իր խառնակ լեզուն, խուսափիլ Թուրք եւ Թաթար բառապաշարէն եւ ռուսահնչիւն Փրանսերէնէն, որքան ալ որ համեղ ըլլայ բարբառային գրականութիւնը: Գալով մեր Վարդապետին...

Ան երգահան էր, քիչ մը նման այն Փրանսացի մշակին որ թաքուն գանձ մը երեւան կը հանէ իր արօրին չեղրով եւ կը կոչուի հնարիչ (էնվանթէօր): Հայ երգը «հնարեց» Կոմիտաս, բանաւորը վերածելով գրաւոր, այսինքն փոխանցելի արուեստի: Հոս թերեւս աւելորդ չըլլայ ըսել թէ գերման մտաւորականութեան կ՚իյնայ պատիւը առաջին անգամ հետաքրքրուած ըլլալու ժողովրդական բանաստեղծութեամբ. ԺԹ. դարու վերջերուն է որ Համան եւ Հէրտէր կ՚ըսէին.– «Բանաստեղծութիւնը մարդկային ցեղին մայրենի լեզուն է»: Կոմիտաս որ այդ կողմերէն անցաւ, չվարանեցաւ, ի պատահնջեալ հարկին մեր «մայրենի լեզուն» յղկելու, ինչպէս հնարիչ մշակը կը մաքրէ իր հողածածկ գանձը: Հում բնադրէն քիչ բան փոխեց Կոմիտաս, պիտի ըսէինք, եթէ չգիտնայինք թէ քիչ բան գոյութիւն չունի բանաստեղծութեան մէջ: Միակ բառի մը, նոյնիսկ վանկի մը փոփոխութիւնը բաւ է որպէսզի բանաստեղծութիւնը նուաղի կամ թեւածէ: Այս իմաստուն միջամտութիւնը դրաւականն էր այն սուր զգայնութեան, որով Վարդապետը կը թափանցէր բանաստեղծութեան ոգիին:

Ա՛յդ ոգին ինք գտած էր հայրենի ժողովուրդին ծոցը, ճակատագրական հանդիպումով մը: Տեղի ունեցած էր անմիջական նոյնացում: Տեսակ մը պատիչ դերիվարում: Իր յափշտակութիւնը նման էր այն տագնապալից հրճուանքին, որով հնախոյզը կը կարծէ տեսնել, կը տե՛սնէ նոյնիսկ խրամատի կիսաստուերին մէջ լուսարձակումը մեր Անահիտին՝ դրբեթէ անեղծ: Դարերու խորէն յառնած չինականն է որ կը վերսկսէր իր երգն ու շուրջպարը, ընդդէմ այս անսովոր կրօնաւորին, որ այնքան խոր կ՚ապրէր սիրերգը, որքան շարականը: Անոնք երկու երեսներն էին նո՛յն կրօնքին:

Ամբողջական եւ այլամերժ մէրն էր այդ կրօնքը, որ ի մի կը ձուլէր հայրենասէրը, երաժիշտը, տեսաբանը եւ դաստիարակը: Մարդը միակտուր էր, այլ ե՛ւ ներդաշնակ բազմակերպութիւն: Իր մօդական ճպոտը կ՚արթնցնէր ինչ որ հանդչող կրակ էր Հայու հոգիին խորը: Երգը բո՛ւն իսկ մեր նախնի երգն էր, ըլլալով հանդերձ նորագոյնը: Եւ այս նորագոյն երգը հանդիպեցաւ, բարեպատեհ զուգադիպութեամբ, մեր նորածագ ազատութեան, այսինքն Հիւրիէթի օրերուն, երբ Հայը կ՚ապրէր զարթօնքի աննախընթաց շրջան մը:

Ի՜նչ օրեր: «Երբ կը մտածեմ, կարծես թէ սիրտս պիտի սպառի»: Այսպէս պիտի ըսէր Ֆրանսուա Վիյոն: Մեր ձայնը լըսուած էր. Գրեթէ: Վեց վիլայէթները մեզի կուտային: Վեց հատ առէք կ՚ըսէին: Մենք ալ կ՚առնէինք վեց հատ: Ինչո՞ւ մարդու սիրտ կոտրել: «Գիրերու գիւղ»ի փառապանծ օրերուն, տեղացի Յոյները կ՚ըսէին մեզի. – «Փէտաէիմու, չատ մի պոռաք. Շունը գրան ետեւն է, կը լսէ...»: Այսպէս կ՚ըսէին Յոյները: Անոնք չէին գիտեր թէ մեր բարեկամը, Թալաաթ, դժուարաւ կը զսպէր իր արտասուքը երբ կը հեռանէր ընկեր Սիմոն Զաւարեանի դաղաղէն: Այդ օրերուն, Վոսփորի կապոյտ ջուրերը կը հոսէին այդ ուղղութեամբ...

Այս շրջանը փակող Ապրիլ 11–ը պատահար մը չէ, որ Հիւրիէթը չմնայ այն՝ ինչ որ է – Հայկական Վերածնունդի առաջին (համեստ) հանդրուանը, երկրորդն ըլլալով Հանրապետութեան հռչակումը որուն պիտի յաջորդէր Հայաստանի խորհրդայնացումը: Բարեբաստիկ զուգադիպութիւնը, որով Կոմիտաս ճիշդ ա՛յդ օրերուն կը բերէր իր եզակի նպաստը, միակը չէր իր տեսակին մէջ: Կար տակաւին երկրորդ զուգադիպութիւն մը, թէեւ համեստունակ տեսակի:

Տգեղ արտաքինով անտաշ տղամարդ մը, Արմենակ Շահմուրատեան, կը կատարէր տեսակ մը հրաշագործութիւն. Շինականի իր չեչտը երգին կուտար, իր ընդոծին բնականութեամբ, անգերազանցելի բուրմունք մը եւ գունագեղում: Որպէ՞ս թէ երգը մասնաւորապէս յղացուած ըլլար ա՛յդ չեչտին համար: Հրաշագործութիւնը հոն էր, որ շնորհիւ Կոմիտասի եւ իր օժտեալ մեներգիչին, «դրսեցին» կը ստանար տեսակ մը ազնուականացում: Մարդու տեղ կ՚անցնէր Պոլսեցիի աչքին, իրերահաղորդ աւազանները կը գործէին յաւագոյն գեղումով ընդմէջ Պոլսոյ եւ գաւառի: Պէտք չէ մոռնալ սակայն, որ նոյն «դրսեցին» տակաւին տէրն էր երկրորդ գանձի մը, որ աշխաւոր(?)կ:

Այն առասպելական պատմուածքը, առաւել կամ նուազ բարոյացուցիչ եւ հայրենասիրական, զոր մենք կը կոչենք հէքեաթ, պէտք ունէր երկրորդ Կոմիտասի մը: Պէտք ունէր նմանարիւն հանճարի մը, որ գտնէր ժողովրդական զրոյցը, բիւրեղացնէր զայն եւ բանաւորը բարձրացնէր գրականի: Այդ հանճարը պակսեցաւ մեզի: Անոնք որ փորձեցին գրական այդ սեռը, մնացին միջակէն վար, հակառակ անոր որ հարազատ զաւակներն էին գաւառի: Մեր ժողովուրդը, որ անգրագէտ էր բարձրագոյն տոկոսով, իր երեւակայութիւնը վստահած էր հէքեաթի մոգական զօրութեան, թանիրին շուրջ խմբուած բոլորակի: Առասպելը չէր կրնար ըլլալ նուազ ինքնատիպ քան բանաստեղծութիւնը: Բայց ան չհասաւ արուեստի բարձրութեան: Այնպէս որ հայ բնտանիքը մնաց ինքն իր վրայ գոց եւ ամբասիրակ(?): Եւ եթէ չխորշինք այն թակարդներէն զորս նմանեցրութիւնը կը լարէ գրողին առջեւ, կրնանք առնել օրինակը, ինչո՞ւ չէ, ջերմաչափին:

Հայ պետականութեան կործանումը նման է ջերմաչափի ջախջախումին, որով նաեւ սնդիկի կոտորակումին: Հայ բնտանիքը սնդիկի այն ամբակուռ մեատղեայ գնդիկն է, որ կը ցրուի խօլաբար: Ինքն իր վրայ գոց՝ ան կը մնայ այլամերժ եւ բացարիկ ուժով կը դիմադրէ Թուրքին որ կը կոչէ «այլադղի»: Ընտանիքի դաղափարին մխիթիքը չի կրնար սակայն փոխարինել ազգային զգացումին մխիթիքը: Որպէսզի կատարուի տարրալուծած գնդիկներուն այնքա՜ն ցանկալի միացումը, տմանք պահանջը զգացին բարձրաստիճան ջերմութեան, ձուլելու համար սնդիկը որ մեռած է: Յեղափոխութիւնը, կամ ինչ որ անոր կը նմանէր, ձախողեցաւ ողբերգականօրէն: Եթէ ճիշդ է որ անոր մէկ անուղղակի հետեւանքն եղաւ Կովկասեան փրկարար յաջողութիւնը, ուղղակի հետեւանքով՝ ցրումը աւարտեցաւ, այս անգամ ամբողջ երկրագունդի մակերեսին: Եւ եթէ աչքի առջեւ ունենանք սա յառաջատուութիւնը – ընտանիք, ազգ եւ մարդկութիւն, կը տեսնենք որ Հայը անշարժացած է երկրորդ հանդրուանին վրայ ու չէ հասած ազգութեան աստիճանին: Այսօր կան տարանջատ ընտանիքներ, բայց չկայ Ազգը Հայոց:

Անշուշտ Հայկական լեզուն, առէկցութեամբ Եկեղեցիին, պիտի կրնար, շատ անգամ կրնա՛յ բարեբախտաբար, միութեան տարր մը կազմել հողմացրիւ հայութեան մէջ: Բայց ամենազօր չէ ան, քանի որ անցեալի բարբառներուն վրայ կուգան աւելնալ նորեր, օտարի խառնակութեամբ: Կոմիտասն է որ կը տարալեզ(?) պատուարները: Սպառելով այն օրհնեան, երբ պիտի զետեղուի պետականութեան հիմնաքարը, այսօ՛ր, մեր դաղթականութեան ներկայ վիճակին մէջ, կոմիտասն է միայն որ ընտանեկան համերաշխութիւն(?) գերազանցէն բարձրացած է ազգայինին: Կը բաւէ ըսել – Հո՛դ է իր մեծութիւնը: Կը բաւէ ըսել

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՉԻ ՏՔՆԵՑԱՅ ՋՕՐ ԱՄԵՆԱՅՆ ԵՒ ՋԳԻՇԵՐՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿ

Այն մէկը, որ ականջ կուտայ նոր դաշնակութեանց եւ նոր ձայներու, որ չեն կրնար լսելի ՀԸԼԼԱԼ երբ այլեւս դադրած է զէնքերու ժխորը (մենք, ուսանողներս, վարժարանը լքեցինք, երբ լուր տարածուեցաւ թէ Զինադադարը եղած է տեսանելի եղելութիւն, բարձրացանք բլուրն ի վեր եւ մեր բարձրահայեաց դիտարանէն տեսանք առաջին մարտանաւը, անգլեացի մը, որ յաղօրէն կը սահէր ջուրերուն վրայ Վոսփորի, ուր դադրած էր ամէն շարժում, նոյնիսկ ալիքներու, եւ մնացինք ապշահար՝ ի տես անծայրածիր մայրաքաղաքին, որ կը թուէր ապրիլ, իր համատարած լռութեամբ եւ ամայութեամբ, անճառելի երկունքը նոր դարի մը) այդ մէկը, այսինքն՝ ես, պիտի լսէր երիտասարդ մը որ կ'երգէ:

Երգը առաւելս վայել է կնոջ, քան թէ այր մարդուն: Երբ Թուրքը կ'ուզէ նշել այն ձայները, որոնք դերադանցապէս ըղձալի են կեանքի մէջ, ան կը թուէ դեռատի աղջկան գեղգեղը, ջուրին կարկաջը եւ ոսկեդրամին հնչիւնը (քըզ սէսի, սու սէսի, փարա սէսի): Մարդուն երգը առաւելապէս արդար եւ բնական կը թուի, երբ ան երգն է բանտարկեալի մը:

Ճշդիւ, երգողը հայ մտաւորական մըն էր խոշտանգուած, որ հակառակ Զինադադարի ընձեռած լայն ազատութեան, կը շարունակէր մնալ կալանաւոր, Պոլսոյ շարաշուք կեդրոնական բանտին մէջ: Այս պարագան ինքնին բաւական էր, որ ուշադիր ըլլայի իր բանաստեղծի ձայնին: Հակառակ շուրջ կէս դարու հեռաւորութեան, տակաւին կը յիշեմ երիտասարդին պարզուկ՝ այլ սրտառուչ կանչը.

Ի՛նչ անձկութեամբ, ինչ անձկութեամբ
կը սպասեմ քեզ, Երեքշաբթի...

Այդ ցանկալի Երեքշաբթիին, որ կանացի սեռին բանտ այցելութեան օրն էր, յաջորդեց Չորեքշաբթի մը, եւ Շաւարշ Միսաքեան վերագտաւ իր թանկագին ազատութիւնը: Դժբախտաբար, ան աճապարեց մեզի յայտնել թէ ինք Շատերէն մէկն է – իբրեւ գրագէտ: Տ. Մ. ֆիչերէն մէկը չէր: Իրեն պէս շատեր կային...

Ան պիտի ըլլար քիչերէն մէկը, բանաստեղծութենէ տարբեր մարզի մը մէջ, լրագրութեան մէջ, ուր սակայն հաւասարակշռութիւն չկար որ զիրար գտնէինք, քանի որ Տ. Մ. կը պատկանէր մասնաւոր ընտանիքի մը: Դաշնակցական էր:

Հանդիպումներ եւ մխակցութիւններ, որոնք անկարելի են բնականոն կեանքի ժամանակ, երբ գոյութիւն ունին նախապաշարական, գաղափարական եւ նոյնիսկ դասակարգային բաժանումներ, անոնք կարելի կը դառնան խառնակութեան օրերու, երբ կը տապալին պատուարներ: Այդպէս է որ հանդիպեցանք երկուքս, խառնաշփոթ եւ յուզումնալից օր մը: Հանդիպումը սապէս եղաւ: Պոլսոյ Վերջին Լուրի տէր եւ տնօրէնը, Հրաչեայ Տէր – Ներսէսեան, որմէ ոչ մէկ լուր ունէի գաղթէն ի վեր, անակնկալօրէն հեռաձայնեց ինծի.

– Անմիջապէս եկուր, մօրեղբայրդ հոս է. = Ո՞ր մէկը. երկու հատ ունիմ. – Թէոդիկը, ճանըմ, Կիպրոսը ձգեց, հոս է. = Հող ո՞ւր է. – Իմին քովս. = Դուն ո՞ւր ես. – Տպարանը. = Տպարանդ ո՞ւր է...

Տրուած հասցէին, ուր փութացի երթալ, խորին անակնկալն ունեցայ գտնելու աւելի բան մը՝ քան տպարան: Գտայ ազգային օճախ մը իր մամուլով, իր կուսակցութիւններով, իր հիւպատոսաբան – աղքատախնամով եւ աւելին: Այն մէկը առաջիններէն որ դէմս ցցուեցաւ, Տ. Մ.–ը եղաւ: Գէշ հանդիպում: Չէի գիտեր թէ ան մեծ երկչոտ մըն է (այդպէս ըսենք): Ցոտից ցցլուխ պրկուեցաւ ան, մարտական պի՛նդ պրկումով: Ինքն իրեն համար կերտած էր կորովի ռահահորդի եւ առաջնորդի կեցուածք մը, որ կը փորձէր պարտկել գրչի մարդու իր բո՛ւն էութիւնը: Կարծես բռնաշալիկ հագած էր: Առանց որեւէ նախապատրաստութեան (իրարու ծանօթ չէինք) ան ըսաւ ինծի խոժոռ արտայայտութեամբ, շեշտուած բառերով եւ աչքը աչքիս մէջ.

– Կը լսեմ քու մասիդ (սթօփ): Չի բաւեր ամբարել (սթօփ): Պէտք է արտադրել (շեշտ եւ սթօփ): Պէտք չէ, պէտք չէ մնալ քանքարաթաղոյց (կրկնակ շեշտ եւ մնացեալը):

Մնացեալը հանրածանօթ է: Խստադէմ ու անանձնական, նման դատաւորին, Տ. Մ. մնաց նուիրեալ պահապանը մեր Մեծասքանչին, զոր սիրեց բնածին սէրով, եւ որուն բարեշրջութեան եւ բիւրեղացումին նպաստեց, իր ամբողջ կեանքի ընթացքին: Եթէ պէտք ըլլայ ճշդել իր գրչի մարդու հիմնական արժանիքը, ահա այդ նուիրումին մէջ պէտք է փնտռել զայն:

Այն հռչակաւոր թէ անանուն մշակներու փաղանգին, որ Պոլսոյ մէջ զտած եւ կանոնադրած էր մեր գրական աշխարհաբարը, այդ վաստակաւոր փաղանգին համեստ հետեւորդը եղաւ Տ. Մ., որ բախտն ունեցաւ ողջունելու Դանիէլ Վարուժանի անզուգական Նաւասարդը, մեծ կոտորածի նախօրեակին, այսինքն՝ ողջունելու գիրին ու արուեստին միանուագ հասունութիւնը: Լաֆայէթ փողոցի իր սենեակին մէջ, որ կից էր «Յառաջ»ի խմբագրութեան, Թէոդիկ օր մը կ'ըսէր Տ. Մ.–ի, կատակախառն կշտամբանքով – «Պէտք եղաւ որ դուն Պոլիս գաս եւ մեր Սկիւտարին օդը շնչես, որպէսզի քիչ մը մա՛րդ ըլլաս...»: Քաղաքական – կուսակցական գետնի վրայ՝ օդը անզօր մնացած էր. բայց երբ խնդրին նայինք անխառն աշխարհաբարի անկիւնէն, Միսաքեան առաւելս մարդ եղած էր, քան նոյնինքն Թէոդիկ:

Հայրենասիրութեամբ, այլ մանաւանդ թունդ ազգասիրութեամբ տոգորուած՝ պոլսեցի մտաւորականը կը յենուր լեզուին, եւ չէր դադրեր քերականական կանոնի մը շուրջ վիճելէ, Շիրքէթի շոգենաւերուն վրայ, իր ֆէսին ծոպը ճօճելով: Ինքնամփոփ Տ.Ն հեռու էր լեզուանի մէկը ըլլալէ, բայց եւ այնպէս ան մնաց մշտական նաւորդը նոյն աշխոյժ ջուրերուն: Իր յիշատակներուն մէջ, Զապէլ Եսայեան կը խոստովանի որ Համբուեան գրաքննութեան շրջանին, երբ մեր մամուլը հարկադրաբար նախապատուութիւն կու տար լեզուական հարցերու, ինք, Եսայեան, որ սուր պահանջը կը զգար գաղափարներու եւ գեղարուեստական իմացումներու դիմադիմութեան (confrontation), վերջնապէս զզուած էր մակրայի մը շուրջ յարուցուած վէճերէն: Իր գործակիցը, Միսաքեան, որ չէր գտնուեր գրական ստեղծագործութեան հնոցին մէջ, չզզուեցաւ երբեք, եւ երբ չգտաւ մակրայ, գտաւ նորաստեղծ Ֆրանսերէն բառեր, որոնց հայերէն համանիշը պէտք էր ստեղծել: Ստեղծեց զանոնք, վստահութեամբ եւ ճաշակով:

Թէ Տ. Մ. չէր գտնուեր գրական ստեղծագործութեան սրտին մէջ, այս իրողութիւնը չի կարօտիր երկրայութեան: Ան լրագրող մըն էր ամէն բանէ առաջ, խայտաբղէտ եւ շփոթ առօրեային առինքնուած, որ իր աջակցութիւնը բերաւ պոլսահայ մամուլին, Հիւրրիյէթէն առաջ թէ վերջը, ընկերային եւ հանրային յօդուածներով: Այդ անհանդիստ «առաջնորդող»ները, որոնք ընկերվարութեան կը քարոզէին, ոչ ոք պիտի չառաջնորդէին անշուշտ, բայց նշանակելի պիտի ըլլային իրենց աշխոյժ ոճով: Անոնք անժամանակ էին, ինչպէս անժամանակ էր նոյնինքն դաշնակցութիւնը: Ոչ միայն անժամանակ, այլեւ անպիտան լրագրավէճ մըն էր գաւառի եւ Պոլսոյ հակադրութիւնը, առաջինը գեղազարդուած տեսլականօրէն, իսկ երկրորդը ներկայացուած՝ իր փերեզակային եւ լէվանդէն գունաւորումին մէջ: Երբոր կ'ապրէր օտարոտի այլ լուսաւոր Եւրոպայի մէջ, Վարուժան շատ կարօտն էր քաշած իր ծննդավայրին: Ան, սակայն, զզուանքով եւ յուսաբեկութեամբ խոյս պիտի տար գաւառէն, գալ Պոլիս ապաստանելու համար:

Կարելի չէ ցաւ չզգալ բանաստեղծին կրած յուսախաբութենէն: Բայց նո՛յնքան եւ աւելի պէտք է ցաւիլ, որ մեր առաջնորդները շատ սովոր չեն եղած հակիլ պարզ եւ կոպիտ իրականութեան վրայ, եւ արձակելէ առաջ պատգամ եւ կարգախօս, ստուգել՝ թէ ուրո՞ւ կ'ուղղեն զանոնք: Եւ երբ հակած են եւ ստուգած, չեն աճապարած անկէ քաղել տրամաբանական հետեւութիւն մը: Ահա նոյնինք դաշնակցական Միսաքեանը, որ կ'անցնի մեր ներքին գաւառները, այսինքն հայրենի աշխարհ, եւ որ գեղեցիկ անկեղծութիւնը կ'ունենայ գրելու Թէոդիկի տարեցոյցին մէջ – «Մենք կ'անցնինք փողոցէն, այս մարդիկը կը նային մեզի: Նայի՛լ անգամ չեն գիտեր. սէյիր կ'ընեն: Ասոնք անասուններ են...»: Տ. Մ. իր մաքէն պիտի չանցընէր այս Հայերուն զրկել Մտերիմ Զրոյցները: Բայց Ժընեւէն պիտի զրկէին Դրօշակը:

Իր տեսակին մէջ միակը չէ, Տարեցոյցի վերոյիշեալ յօդուածը: Տ. Մ. ճամբորդեց գաղութէ գաղութ: Մինչեւ իր վերջին տարիները, օգտագործեց իր ամառնային արձակուրդը, գրելու համար օրագիր թէ տպաւորութիւն, պարզ, հաղորդական եւ մարդկային շունչով: Կը յիշեցնէր իր վաղեմի բարեկամին՝ Յակոբ Տէր – Յակոբեանի գրիչը: Անոնք նոյն սերունդի եւ մակարդակի հրապարակագիր էին: Գալով Տ. Մ.ի այն մի՛ւս գրելակերպին, որ մարտական նկատուած է, եւ ուր կ'երեւայ բռնաշալիկը, ես զայն հեշտիւ կը լքեմ մարտիկներու հիացումին, եւ կ'անցնիմ բուն իսկ գրականութեան, որ եղած է Շաւարշի օրրանը:

Ան կանուխէն կորսնցուց իր բանաստեղծ ընկերները՝ Միսաք Մեծարենց, Վահրամ Թաթուլ եւ Գեղամ Բարսեղեան, բայց չկորսնցուց իր առաջին սէրը: Իր բոլոր հրատարակութիւններուն մէջ ան յատկացուց պատուաւոր տեղը գրականութեան, ճգնելով որ ան ունենայ երիտասարդական եւ յառաջապահ հով մը: Թէեւ ան ցաւալիօրէն զրկուած մնաց, իբրեւ հատուածային մարդ, որոշ գրիչներու աշխատակցութենէն, բայց ատեն ունեցաւ Ճակատամարտին մէջ հիւրընկալելու մեր վերջին քնարերգակը՝ Մատթէոս Զարիֆեան:

Այս քնարերգակը է՛ր նաեւ մայլ դուժկան մը: Զարիֆեանի վերջին հեծութիւնները շփոթուեցան փլուզումի ճարճատիւններուն հետ, երբ մեր գաղափարական մամուլը, եւ է՛ն առաջ Ճակատամարտը, կը կորսուէր հորիզոնի լափլիզող բոցերուն մէջ, խուճապային փախուստի օրերուն: Սփիւռքի ողբերգութիւնն է որ կը սկսէր: Օ՜հ, գիտեմ: Երբ Դաշնակցութիւնը աճապարեց դալ – առանց նոյնիսկ ինքզինքը բարեշրջելու – եւ տէր կանգնիլ գաղթական ամբոխին, ա՛յն ամբոխին որ առաջնորդէ զուրկ մնացած էր ճակատագրական պահուն, գտնուեցան մարդիկ որ ծափողջունեցին անոր վերերեւումը: Ես չէ որ պիտի ունենայի նմանօրինակ վերաբերում: Ընդհակառակն: Այսուհանդերձ, կար անհրաժեշտ պահանջը ներկայանալի թերթի մը: Թէեւ Փարիզն ունէր իր չափաւոր մամուլը, բայց ան կը մնար անարիւն եւ ասուպային: Դժբախտաբար: Դաշնակցական մամուլին վերապահուած էր տիրող պարապը լեցնել: Այսպէս է որ «Յառաջ»ը եղաւ Ֆրանսահայ գաղութին ձայնը, դուրս տարածուելով զուտ կուսակցական իր շրջափակէն, բան մը՝ որ չէր կրնար պատահիլ Պոլսոյ մէջ: Իրողութիւնն այն է, որ ուղեկորոյս գաղթականին անձնական տագնապները չէն կրնար չքօղարկել իր ընկերային – քաղաքական ըմբռնումները, եւ ատով չստեղծել անբնական բայց պարտադիր գործակցութիւններ: Շնորհիւ այս գոյավիճակին, «Յառաջ»ը յարատեւեց Շաւարշ եւ Տիրուհի Միսաքեաններու կորովի ձեռքին տակ:

Երբ այսօր կը գրեմ այս յօդուածը, օգտագործելով թերթին քառասնամեակը, չեմ կրնար յուզումով չմտաբերել անցեալ Փարիզը, որ կենսալից էր եւ խանդոտ, որքան ալ որ անոր վերապահուած ապագային վրայ տարակուէր ամէնէն լաւատեսն իսկ: Պոլսահայ երիտասարդութիւնը, որ տակաւին իր թափին մէջն էր, կը ճառէր, կը կարդար եւ կը գրէր: Աւելի կը ճառէր քան թէ կը գրէր: Խմորումի շրջան մըն էր, Ֆրանսական մշակոյթին անմիջական ազդեցութեան տակ, շրջան մը՝ նորօրինակ խմբաւորումի: Երէց թէ կրտսեր, թրքահայ թէ ռուսահայ (Դաշնակցութեան պարագլուխները) բերին իրենց աշխատակցութիւնը Տ. Մ.ի ձեռնարկին, յարաճուն խանդավառութեամբ, եւ «Յառաջ»ը դարձաւ սփիւռքի լաւագոյն գրական եւ մշակութային թերթը, մասնաւորաբար իր կիրակնօրեայ թիւերով: Միսաքեան իրաւունք ունէր գոհ ըլլալու:

Ան սապէս կ'ըսէր, այն հեռաւո՜ր օրը, երբ գինեձօն մը կազմակերպուած էր «Յառաջ»ի հազարթուեակին առթիւ. «Շատ փքանալու տեղը չկայ: Վերջ ի վերջոյ, լրագիր մը հանելը դրամի, դրամագլուխի խնդիր է: Կարեւորը ոգին է»: Ոգի բառը, որ իմաստ չունի, բայց որ այնքան դիւրութեամբ կ'ըմբռնուի, այս պարագային կը նշանակէր նուազագոյն ներդաշնակութիւն ընդմէջ գրչի մարդոց, որոնք բերքը չեն նոյն երկրամասին, որոնք չեն շնչած գրական նոյն մթնոլորտը, ինչպէս եղած էր Պոլսոյ մէջ: Կազմուած է նո՛ր մթնոլորտ մը, մեծ մասամբ շնորհիւ Տ. Մ.ի հիւրընկալութեան: Այս բոլորը այնքան ճիշդ է, որ մինչեւ այսօր ոմանք կը գործածեն սա ասութիւնը – «Փարիզի տղաքը», ի չգոյէ լաւագոյն տարազի մը:

Պիտի մնար սակայն հիմնական տարակարծութիւն մը, որ կը բխէր այն բանէն՝ որ Դաշնակցութիւնը կը մերժէր ինքզինքը բարեշրջել: Շարունակել թերթին աշխատակցիլ գրական էջերով, այդ կը նշանակէր –ուզուի թէ չուզուի– ըլլալ համախոհ, կամ առնուազն համակիր անոր քաղաքական ուղղութեան: Անոնք որոնք մերժեցին «երկերես» մակդիրին արժանանալ, անոնք հեռացան, ինչպէս ըրաւ այս տողերը գրողը:

Եւ թաւալող ժամանակը որ ներել չի գիտեր, տակաւ մաշեցուց փոքրիկ տաճարը, որ դեռ չէր գմբէթաւորուած: Մեր ազգային ուժերուն տեղատուութիւնը այնպիսի թափ մը կը ստանար տարուէ տարի, որ Լեւոն Բաշալեան այլեւս աւելորդ կը համարէր յանկերգել – «Մեր ►

«Սիրտս նման է էն փլած տներ», որպէսզի Հայը հասկնայ ուրիշ Հայ մը:

Կ'ուզեմ վերջին հատուածս տրամադրել մեր Թմբուկին: Հանճարը կրնայ ծնիլ գաւառի խորը, բայց մայրաքաղաքն է որ զայն կը նուիրագործէ: Ան է որ կը տարածէ համբաւը, ըլլալով արձագանգիչ Թմբուկ (caisse de résonance): Եւ մեր մայրաքաղաքը Պոլիսն էր. Պէտք է ցաւիլ որ այս՝ այսպէս էր: Բայց մեղքը Պոլիսինը չէ, երբ կովկասահայ զանգուածը մնացած էր ռուսամոլ, ծիծաղելի սնոպիզմով եւ անպատրաստ, իր ցրուածութեա՛մբն իսկ, Թմբուկի դերին: Սիմոն Վրացեան, որ կարելի չէ կողմնակալութեամբ ամբաստանել այս պարագային, կը վկայէ թէ Վարդապետը ստիպուեցաւ խոյս տալ Կովկասէն եւ Վանքի հեղձուցիչ մթնոլորտէն: Ան Պոլսոյ մէջ միայն կրնար գտնել այն տարրը զոր կը փնտռէր եւ զոր գտաւ:

Արդարեւ, Պոլսահայութիւնը խակոյն շրջապատեց Վարդապետը, իր գրագէտներու բազմահոյլ փաղանգով, իր հնչեղ մամուլով, վարժարաններու լայն ցանցով, այլ մանաւանդ իր խանդավառ երիտասարդութեամբ: Օդը թնդաց: Պոլսահայը պաշտեց իր Կոմիտասը, բայց ափսո՛ս, չկրցաւ պաշտպանել զայն:

Երբ օրացոյցը նշեց Կարմիր Կիրակի, աղէտը դարման չունէր: Ժամը ուշ էր եւ արեւը խաւարած:

Եւ Վարդապետը բռնեց ճամբան Չանկըրը – Այաշի, որ կ'երկարի մինչեւ Վիլ – Ժիւիֆ:

Ան ինկաւ Գողգոթայի ճամբուն վրայ մէկ անգամ, յետոյ երկու անգամ, եւ ոչ մէկ դիտութիւն կրցաւ արգիլել վերջին անկումը:

Ան որ նուրբ եղէգ մըն էր հրաշագործ, ան ճաթեցաւ. Եւ այդպէս մնաց: Վահան Թէքէեան կ'ըսէ. – «Ծպտուն ընդմիշտ ճաթած է հիմա...»:

Եւ որովհետեւ խաչուեցաւ ան, եւ որովհետեւ թաղուեցաւ ան, ահա յարութիւն կ'առնէ մեր անսահման պաշտամունքին եւ խանդաղատանքին մէջ, ան՝ Ազատն Կոմիտաս:

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

(Շար. Գ. էջէն)

գրամադրուիլը կ'ուտենք կոր»: Նոր սերունդը որ կը հասնէր, եւ որ իր մայրենի լեզուն կը սորվէր ներարկումով, այլ խօսքով՝ չէր սորվեր, մինչ երբ պիտի չընէ՞ր Ներսէս Լամբրոնացիի հետեւեալ խօսքը – «Ծանր է այսօր գլատին ազգին – որ են Ֆրանկք – անօսր եւ բարակ սովորութիւնն թողուլ եւ ի հնոց Հայաստանեայց թանձրութիւնն դառնալ»: Բարակութիւն... Թանձրութիւն... Ինչ որ ալ ըլլայ սակայն, կա՛յ եւ կը մընայ արդիւնաշատ երկը, որ կը սպասէ ուսանողներու ժամանումին:

Ես մօտէն ճանչցայ թէ՛ աւարառուն եւ թէ թալանողը: Կրնամ վկայել: Մենք բոլորս կը սարսռայինք, փանդի դաժան եղած էր Ատլանտեանի ձմեռը: Այս այն ժամանակն էր, երբ ամերիկեան բանակները Ֆրանսայէն դուրս կը հրէին Գերմանացիները, առանց մտահոգուելու թշնամի այն բեկորներով, որոնք ծովեզրին վրայ կծկտած՝ անձնատուութեան ժամուն կը սպասէին: Մեր երկրամասը անմարդաբնակ էր։ Աւազի թումբերը, որոնց ծոցը պատսպարուած էր մեր խարխուլ հաստատութիւնը, տեղափոխուած էին փոթորիկէն, որուն ամենէն չունչը տեւած էր երկու օր եւ երեք գիշեր: Եւ խաղաղած. Խաղաղութիւնը մեզի կը թոյլատրէր խուժել դէպի ծովափ, վայրենի ճիչերով: Աւարը շշմեցուցիչ էր թէ՛ իր քանակով եւ թէ իր պարզած տեսքով, որ մեծ աղէտներու քայքայումը կը յիշեցնէր: Փոթորիկը այն բոլոր բեռնատար նաւերուն, զոր թշնամին անդնդասույզ ըրած էր շաբաթներ կամ ամիսներ առաջ, եւ որ ծփուն մնացած էին ովկիանոսի անսահմանութիւններուն վրայ, պէտք է խորհիլ, որ փոթորիկը զանոնք խմբած – մէկտեղած էր իր յորձանքներուն մէջ եւ դէպի ծովափ նետած: Եթէ շատ բան վերածուած էր անպիտան եւ անկերպարան մնացորդացի, ի սպառսպուռ կործանեալ, կային սակայն տուփեր եւ սնտուկներ որ կրցած էին դէմ դնել գրոհին, տէր ըլլալով զօրաւոր անհատականութեան մը: Սովալլուկ Ֆրանսան պէտք ունէր, ուրիշ ամէն բանէ առաջ, սննդեղէնի եւ հանդերձեղէնի, բայց քանի տուփեր կը բացուէին (պղտոր աքցանով եւ խոշո՛ր հայհոյութեամբ) մէջտեղ կ'ելլէին այնպիսի զարմանահրաշ առարկաներ, որոնց վրայ չէինք կրնար անուն մը դնել: Ամերիկա՛ն է որ հնարած էր անթիւ նորութիւններ, առանց մեզի բան մը ըսելու: Իմ ուրախութիւնս, ուր կը յուսայի գտնել ուտելիք բան, կը պարունակէր կոկորդիլոսի թանկագին մորթեր: Որպէս հեղնութիւն: Ձերկարեմ: Մեր ազգային փոթորիկը պիտի հանդարտի անկասկած: Այդ օրը պիտի գայ։ Եւ ապագայի գրականագէտը, որ պիտի խուզարկէ «Յառաջ»ի հաւաքածոն, հոն պիտի գտնէ անխուսափելի «կը կտրեմ – կը թափեմ»ը (ասարեմ – քէսէրիմ)։ Հոն պիտի գտնէ արձագանգը վերջնական նուաբեկութիւններու եւ ընկլուզումներու: Բայց պիտի գտնէ նաեւ ճշմարիտ գեղեցիկը, անկերպարան բեկորներու կողքին: Անոնք որ կը թուէին կորսուած ըլլալ ընդմիշտ, անոնք պիտի գան լոյս աշխարհ, նման հին ծանօթներու որոնք զիրար կը գտնեն, երբ մէկզմէկ կորսուած կը կարծէին: Այդպէս ալ եղաւ մեզի համար:

Քսան տարուան բաժանումէ վերջ գտանք զիրար, բոլորովին անյուսալի կերպով: Շ. Մ. վեր առաւ իր տպաւորիչ գլուխը, եւ ժպիտով մը՝ որ անսպասում էր, ըսաւ ինծի.

– Կը տեսնե՞ս ինչ եղայ... Ռընոյի բանուոր... հասարակ մանէօվր – սփեսիալիզէ...

Գլխուն շատ ձիւն իջած էր: Մահերն ու բաժանումները պարպած էին խմբագրատունը, եւ ինք կը մնար առանձինն շղթայուած՝ իր ալեբախտ գրասեղանին: Յոգնած էր: Ան իրաւունք ունէր կրկնելու ան տողը, որ Ժ.Բ. դարու բանաստեղծ Յովհաննէս Սարկաւագինն է – «Զի արթնեցայ զօր ամենայն եւ զգիշերըն բովանդակ»։

Օրը կը տարաժամէր: Սուէրները որ կ'երկարէին ամայի բակին մէջ, խմբագրատուն կը մտնէին բաց դռնէն, հոն բազմապատկելով սեւ շղարշները եղերամայրերուն: Զգացի թէ մահը այնքա՛ն մօտ է: Սխա՞լ բան է ըսել, թէ մարդ իր կեանքի վերջալոյսին կը կատարէ վերադարձ մը դէպի իր օրրանը: Ես այն տպաւորութիւնը ունեցայ թէ Շ.ն վերադարձած է Պոլիս, եւ պահպանողական խմբագրի մը տեղն անցած, գլխիկոր եւ անաղմուկ կերպով: Ա՛յն պահպանողականին՝ որուն դէմ ծառացած էր իր երազներ եւ հրայրքոտ երիտասարդութիւնը, եւ չա՛տ իրաւամբ, տրուած ըլլալով որ «յառաջադէմ քան զնախնիքս պարտ է զի որդիք լինին»: Կուսակցութիւնը ուրանալու հարց չկար անշուշտ: Բայց որովհետեւ մէկէն աւելի քաջատեղեակ՝ Ֆրանսահայուն ողբալի կացութեան, Շաւարշ վերադարձած էր Մանզումէի էֆքիարին, եւ կը պաշտպանէր ա՛յն՝ ինչ որ մնացած էր պաշտպանելի, այսինքն՝ եկեղեցի եւ բանկալ, գիշերային դասընթացք եւ մանկապարտէզ: Եւ ժամանակ առ ժամանակ կ'երթար երգելու ինծի հետ, քեզի հետ, այո՛, քեզի հետ — «Տէ՛ր, կեցո դու զՀայս...»:

Գլխիվայր անկո՞ւմ: Եթէ անկում կայ, ան սոսկ անհատի մը անկումը չէ, այլ ամբողջ ժողովուրդի մը: Անկումն է ան ազգի մը՝ որ կրեց ամէնէն հրէշային կոտորածներուն, եւ որ եղաւ ցանուցիր: Ազգի մը՝ որ տեսաւ իր բոլոր զոհաբերութիւններուն ապարդիւն մնալը: Ազգի մը՝ որ կորսնցուց նոյնիսկ իր նոր սերունդը: Հարց կուտամ – ո՞վ կրնայ ըսել որ ներկայի Խորհրդային Հայաստանը մեր Հայաստանն է: Ո՛չ ոք: Վահան Թէքէեան կը գրէր – «Դուն ան չե՛ս ինչ որ մենք կ'երազէինք...»: Բայց անմիջապէս վերջը կ'աւելցնէր – «Աւելի՛ լաւ»:

Այս աւելի լաւը ունի մէկ իմաստ: Կը բաւէ ճանչցած ըլլալ բանաստեղծը, գիտնալու համար իր հաւատքին մեծութիւնը՝ հանդէպ Խորհրդային Հայաստանի: Անզուգական Թէքէեանը կը հաւատար թէ պիտի գան լաւագոյն օրեր: Թէ՝ պիտի տապալին պատուարներ: Թէ՝ Երեւանը ձայն պիտի տայ տարագիր Հայուն, յուսաբեկ Հայուն, յոգնատանջ Հայուն: Թէ ի՛նչ պիտի ըսէ ան, Երեւանը, շատ որոշ չէ: Թերեւս սա տեսակ խօսք մը.

Ի՜նչ անձկութեամբ, ինչ անձկութեամբ կը սպասեմ քեզ...

Շ. Շ.

1965

(Շար. Ա. էջէն)

հետ հանդիպումի մը ընթացքին ՔԱ-Կէ-Պէ-ի ղեկավարութեան հետ, ապահովութեան խորհրդային կոմիտէի մամուլի գրասենեակի պետը՝ Վ. Ստրունին յայտնած է որ ՔԱ-Կէ-Պէ-ի 5-րդ բաժանմունքը, որ կը զբաղէր «գաղափարական յանցագործութեամբ» ջնջուած է:

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԱՅՏԸՆ հինգ ռումբեր պայթած են: Զորոր (Պոլիս) աւելի աղմուկ պատճառած են քան վնաս (տէր եղած է՝ Տեւ-Սոլ), բայց Այտըն պայթած հինգերորդը բաւական զօրաւոր էր եւ եօթը տարեկան աղջնակ մը մեռած է եւ երկու քոյրերն ալ վիրաւորուած են:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ, սենտիքաներու պաշտօնաթերթը՝ Տրուդ գործադուլի իրաւունքի օրինագիծը հրատարակած է: Առաջինն է իր տեսակին մէջ, բայց կը շեշտուի որ «ծայրայեղ պարագային» միայն կարելի է գործադուլի դիմել: Արգիլուած կը մնայ սակայն հանրային փոխադրութեանց, քաղաքային օդանաւային ուժի, հաղորդակցութեանց, ուժանիւթի, պաշտպանութեան, պետական վարչութեան ինչպէս նաեւ պաշտպանութեան, արդարադատութեան եւ ապահովութեան հարցերու պատասխանատուութիւնն ունեցող հաստատութեանց մէջ:

59ԱՄԵԱՅ ՍԱՈՒՏՑԻ ՄԸ, խոր նուաղումի մէջ արկածէ մը ետք, մեռած կարծուած ու թաղուած է: Դագաղ դրուելէն 27 ժամ ետք, արթնցած է գերեզմանին մէջ ու սկսած է պոռալ, ու հովիւ մը լսած է եւ զայն հանած դագաղէն: Ողջ-մեռեալը, պատանքով տուն փութացած է, ուր ի տես տանթէական այս երեւումին, մայրը եւ աղջիկը յանկարծամահ եղած են: «Ողբացեալը» ցնցուած իր թաղումէն, խնամուած է յիմարանոց մը, բայց չէ ապաքինած ու կ'ըսուի թէ ներկայիս կը թափառի Արաբիոյ հարաւային գիւղերը:

ՄԱՐՍԷՅԼ.–

Այրի Տիկին Երանուհի Գազանճեան, զաւակներն ու թոռները,

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ-հօր՝

ԳՈՒՐԳԷՆ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆԻ
(խարբերդցի)

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 16-ին, 75 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ, Օգոստոս 19-ին, ժամը 9.30-ին Սէն-Ժերոմի Ս. Սահակ-Մեսրոպ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Օլիվի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Avez-vous pensé à

Votre premier GUIDE sur l'Arménie

«L'ARMENIE... VOUS CONNAISSEZ?»

par Isabel DER AGOPIAN

aux EDITIONS ADER

132 pages — 32 photos couleur
9 cartes et plans — Prix : 64 Frs.

Disponible à la librairie H. Samuelian ainsi qu'aux FNAC

ou chez l'éditeur :
ADER
B.P. 3 75621 Paris cedex 13
chèques : 64 F + 13 F pour frais postaux à ADER.

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Արմենակ Գույումճեանի մահուան առթիւ, Պր. Ալեքսան Օհանեան փոխան ծաղկեպսակի 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13-ին, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ 14-էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14-էն 16.30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն։

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ.– 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003
Հեռաձայն. – 78 – 60 – 47 – 18

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պանեօ-Քաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26-ին: Մանրամասնութիւնները յետագային:

Paris-Erevan-Paris
EN VOLS DIRECTS
TOUS LES 15 JOURS DEPUIS LE 06 JUILLET 1989

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Jacques CHELELEKIAN
JACK INTER
358, Chemin du Littoral
13015 MARSEILLE
Tél. 91 - 03 - 16 - 28

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS....
Le TEBROTZASSERE
ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE
* Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,
* Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE
* Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE
REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 22

MARDI
22 AOUT
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամենօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.081 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.081

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱ

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ԴԷՊՔԸ՝
ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ՉԷ

Ժարուզելսկի նշանակեց Լեհաստանի նոր վարչապետը, Սոլիտարնոսկի երեք պարագլուխներէն մէկը, ոչ ակնկալուածը, այլ Թատէօշ Մազովիէցքի, ամէնէն քիչ ծանօթը արեւմուտք: Ծնած 1927-ին, Մազովիէցքի իրաւաբանական ուսում ըրած է եւ կը նկատուի յառաջդիմական քրիստոնեայ մը, որ միշտ պայքարած է ամբողջատիրական վարչակարգին դէմ: 1976-ին համակիրներէն է «Աշխատաւորներու Պաշտպանութեան Կոմիտէ»ին զոր հիմնած են ընդդիմադիր մտաւորականներ ինչպէս՝ Եաչէք Գուրան եւ Ա. Միշնիք: Ցետագային, 1980 – 1981 խորհրդատու է Սոլիտարնոսքի եւ կը ձերբակալուի ուրիշներու հետ: Երբեք զիջում չէ ըրած իր սկզբունքներուն եւ ծանօթ է քաղաքական իր քաջութիւնը:

Թէեւ համայնավար կուսակցութիւնը համակերպած կը թուէր այս նշանակումին եւ կը կարծուէր որ պիտի գոհանայ երկու (Պաշտպանութիւն եւ Ներքին) նախարարութիւններով, սկսաւ աճուրդը բարձրացնել եւ այլ նախարարութիւններ ալ կը պահանջէ:

Դժուարութիւնները չեն պակսիր Մազովիէցքիի համար, որ պէտք է նախ տնտեսութիւնը վերականգնէ, եթէ կ'ուզէ որ ժողովուրդը, որուն համբերութիւնը հատած է, զօրավիգ կենայ:

⁂

ԲԱՔՈՒ
ՑՈՅՑ ԵՒ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐ

Ըստ ոմանց 600 հազար (լրագրող՝ Նազիմ Իսահիմով) ըստ ուրիշներու 200 հազար (Ամիրբեկով, ժողովրդական ճակատի անդամ) ցուցարարներ հաւաքուած են Բաքուի Լենին հրապարակը Շաբաթ օր: Ինչ որ կասկած չի վերցներ սակայն այն իրողութիւնն է, որ տարւոյն սկիզբէն ի վեր ամէնէն ծաւալուն ցոյցն է, որ տեղի ունեցած է: Այս անգամ ցոյցը հետեւանքը եղած է բանակցութեանց ձախողութեան Հանրապետութեան կուսակցապետ՝ Վէզիրովի եւ Ժողովրդական Ճակատի ներկայացուցիչներուն միջեւ: Դրուած պահանջներէն ոչ մէկը գոհացում ստացեր է, հակառակ անոր որ Կեդրոնական Կոմիտէն յայտնած էր որ պատրաստ է երկխօսութեան: Այս պահանջներն են. – Երեսփոխանական նոր ընտրութիւն, լուսարձակի ջնջում, ազերի զինուորեալներու ազատ արձակում: Ցատկանշական է, սակայն, որ ըստ Էսոշիէ–Թըտ Փրէսի, Վէզիրով ընդունած է մէկ պահանջ՝ Լեռնային Ղարաբաղի կառավարման յատուկ կոմիտէի վերացումը, որովհետեւ պէտք չէ որ Ղարաբաղ կառավարուի Մոսկուայէն քանի «կը պատկանի» Ատրպէյճանի: Ի դէպ, ի պատասխան Ղարաբաղցիներու ինքնամատակարարման որոշումին, Բաքուի կառավարութիւնը համարձակած է պաշտօնապէս սպառնալ Հայերուն, նման քայլի մը հետեւանքներուն կապակցութեամբ: Եւ մինչեւ Շաբաթ օր (Օգոստոս 19) Երեւան ալ ցոյց կար, ճնշում բանեցնելու համար Հայաստանի կառավարութեան վրայ որպէսզի իր կարգին, պաշտօնապէս պատասխանէ նման սպառնալիքի մը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ՝ ՈՒԹ ԱՄԻՍ ԵՏՔ
ԿԱՄ
MARIE-CLAIRE-Ի ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ութ ամիս ետք, ի՞նչ է Հայաստանի վիճակը: Այս պատկերը տալու յաւակնութիւնն ունի Մարի – Քլէրի (Սեպտեմբերի թիւ) կէս անանուն – Էլիզապէթ Տ – յօդուածագիրը, որ բեռնատար կառքով գացած է Հայաստան, տանելով Լիոն դիզուած ու նպաստակին չհասած ապրանքներ, գլխաւորաբար՝ հագուստեղէն:

Ծոխացած բազմաթիւ գունաւոր նկարներով, թղթակցութիւնը առաւելաբար բացասական երբեմն ալ՝ վարկաբեկիչ պատկեր մը կը պարզէ Հայաստանի ժողովուրդին եւ ոչ ոք խնայուած է, հասարակ մահկանացուէն մինչեւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը:

«Equilibre Amitié Arménienne» *կազմակերպութեան բեռնատար կառքով է որ աղէտեալ վայրերն ալ այցելած է յօդուածագիրը, որ կը ծանրանայ կաշառակերութեան, «նուէրներու գայթակղութեան», բաշխումի առեն ծագած կռիւներուն, առեւտրախաւութիւն վրայ եւլն., եւլն.: Դժուար է դրական տող մը գտնել: Կ'ըսուի նաեւ թէ Հայերը նախատինք կը նկատեն ամիսներ ետք արտասահմանէն ղրկուած հին, գործածուած հագուստեղէնները (մեզի քիչ մը զարմանալի թուեցաւ որ* ութ ամիս ետք*, այդ բեռնատար կառքն ալ չզտուած հագուստեղէն տարած ըլլայ), ինչ որ առնուազն արդարացի է:*

Վերջապէս, ընդհանուր ձեւով յօղուած մը, որուն նպատակը լաւ չհասկցանք: Հայերը, անկասկած սուրբեր չեն եւ բոլորս ալ գիտենք այն աւերը որ տասնամեակներէ ի վեր կը գործէ կաշառակերութիւնը Խորհրդային Միութեան մէջ, ալ աւելի անշուշտ երկրաշարժի մը առեն (եւ այս պարագան յատուկ չէ ոչ մեզի, ոչ ալ Խորհրդային Միութեան, նման պարագաներու օգնութեան փութացողները կը վկայեն այս մասին, Մեքսիքայէն սկսեալ):

Աւելի չենք ուզեր ծանրանալ այս ըփօրթաժին *վրայ, մաղթելով միայն որ կէս ստորագրողը ծագումով հայ չըլլայ, այլապէս հետաքրքրական պիտի ըլլար գիտնալ թէ սա հարցումին պատասխանած է՝ «Ինչի՞ կը ծառայէ նման յօղուած մը», մանաւանդ որ անոր վերջաւորութեան օգնութեան կոչ մը կայ: Քիչ մը զարմանալի պիտի ըլլար որ այս դրութեան ընթերցումէն ետք, դեռ մէկը փափաք ունենայ Հայաստանի օգնելու...:*

«ՓԱԿԱԳԻԾԸ ԲԱՑ ԶԳԵՑԷՔ, ԽՆԴՐԵՄ»

ԼԵԶՈՒՆ, ԱՅԴ ԲԼԹԱԿԸ

Ծննդավայրիս մէջ, ամէն պատանիի պէս, ե՛ս ալ կը ծանօթանայի *ոստիկան*ին եւ *զինուոր*ին, ե՛ս ալ կը ծանօթանայի անոնց պարտականութեան, սակայն կար հեռաւոր, հարազատ ուրիշ *երկիր* մը, ուր համազգեստաւորն ու քաղաքացին չէի՛ն կրնար հակադրութեան մէջ ըլլալ, ուր ոստիկանը չէ՛ր կրնար պատժել, տուգանել, ձերբակալել սովորական մարդը, որովհետեւ ունէին ողբերգական անցեալ մը, ունէին ջարդի, տեղահանութեան, *ցեղասպանութեան* ենթարկուածի հասարակաց պատմութիւն մը:

Այս մտածումը շուտով պիտի սնանկանար անշուշտ, երբ այլեւս չափահաս, պիտի երթայի այդ *երկիր*ը, հասկնայի շուտով, թէ անհերթեթ էր երեւակայութեանս գործելակերպը, թէ կարեւոր էր *ոստիկան*ը, անփոխարինելի, թէ առանց անոր անկարելի էր կարգ պահպանել, բնական առօրեայ ապահովել, քաղաքակրթութիւն իրագործել: Այս մտածումը պիտի սնանկանար, երբ ժամանակին հետ պիտի ըմբռնէի, թէ նոյնքան կարեւոր էր *զինուոր*ը, թէ առանց անոր կարելի չէր սահման ունենալ, խաղաղութիւն ապահովել, բարօրութիւն իրագործել:

Կազմաւորուած նոր ըմբռնումս ալ պիտի սասանէր սակայն, երբ ժամանակին հետ պիտի նկատէի, թէ զինուորին եւ ոստիկանին տրուած սահմանումները կը դառնային ժամանակավրէպ, զինուորները ո՛չ միայն երկիր կը պաշտպանէին, այլեւ կը մղէին նաեւ աշխարհակալ պատերազմներ, ոստիկանները ո՛չ միայն ոճրագործ կը ձերբակալէին, այլեւ կը կրակէին *արինակից* ցուցարարներու վրայ, կը տապալէին համաքաղաքացիներ: Կազմաւորուած այդ ըմբռնումս կը խախտէր, երբ կը նկատէի, թէ աշխարհի հրապարակին վրայ, ուժեղ երկրի մը *զինուոր*ը կը կերպարանափոխուէր *ոստիկան*ի, կը միջամտէր ուրիշ երկիրներու գործերուն, կը կազմակերպէր յեղաշրջումներ, կամքը կը պարտադրէր այլ ժողովուրդներու:

Այս մտածումները բարձրացան խորհրդածութիւններու մակերեսին, երբ պատահեցան *Չինաստան*ի խռովութիւնները, հալածանքները, երբ պահանջատէր, անմեղ երիտասարդներ գնդակահարուեցան, նզմուեցան ազատագրութեան համար սկսած շարժում մը:

Լրագրի անմեղունակ ընթերցում մը, ահա ունիմ տպաւորութիւնը, թէ *չինարէն*ը անհամեմատ տարածք ստացած է աշխարհի վրայ, թէ *չինարէն* կը խօսուի *Լիբանան*ի մէջ, *Հիւսիսային Իրլանտա*յի մէջ, *չինարէն* կը խօսուի *Հարաւային Ափրիկէ*ի մէջ, *չինարէն* կը խօսուի աներեւակայելի, այլազան վայրերու մէջ, *չինարէն* կը խօսուի *Արցախ*ի մէջ, ուր տեղացիին բաց յստակ խօսքը չի՛ հասկնար դիմացինը, ուր մայր հողին վերամիանալու ցանկութիւնը չըմբռնուիր ոչ ոքի կողմէ:

Կարիքը չկայ ոսկերիչի կշիռքին: Աշխարհի զանազան գօտիներուն մէջ, զինուորներ ռումբեր կը շպրտեն, ոստիկաններ կը մխեն իրենց գնդացիրներուն փամփուշտները, երբ բոլորն ալ գիտեն, թէ միշտ կայ *մէ՛կ* ճշմարտութիւն, *մէ՛կ* արդարութիւն, *մէ՛կ* իրաւունք:

Բայց, բայց մարդիկ ե՞րբ ժամանակ ունեցան սորվելու չափազանց խրթին սա լեզուն, երբ աւելի տրամաբանական պիտի ըլլար գտնել հասարակացը, երկու կողմերէ հասկնալին: Իսկ ինչո՞ւ *չինարէն*ի գործածութեան ամուլ սա ախորժակը, երբ այդ լեզուն չի գործածուիր մանաւանդ համատարած այն երկրին մէջ որու *մայրենի*ն իսկ է, ուր *իշխանութիւն* եւ *ժողովուրդ* չեն հասկնար զիրար, ուր հրդեհուած է հասարակաց բառարանը:

– Դուն չինարէն գիտե՞ս, ահա կը լսեմ ներքին խօսակիցիս ծաղրախառն ձայնը:

– Չէ՛, ինչո՞ւ, կը պատասխանեմ, հարց կու տամ զարմացած:

– Հապա խօսա՞ծդ ինչ է, կը յարէ ան, կը քահքահէ:

Ուրեմն, ուրեմն իմ խօսա՞ծս ալ չինարէն է: Չինարէ՞ն է իրաւացի դատերու մասին խօսիլ, բառարան պաշտպանել, անիրաւութիւն ձաղկել:

Ներքին այդ խօսակիցիս կ'ուզեմ ցոյց տալ սա *ոստիկան*ը, որ կը մարմնացնէ ըմբռնումս, կը բարեւէ զիս, գրպանէն գիրք մը հանելով՝ կը մատնանշէ փնտռուած հասցէիս ուղղութիւնը:

Նոյն խօսակիցիս կ'ուզեմ ցոյց տալ նաեւ փողոցին ճի՛շդ կեդրոնը կանգնած միւս *ոստիկան*ը, որ կ'օգնէ դպրոցական մանուկներու որ ապահով մայթ փոխեն, տուն հասնին անվտանգ:

Կ'ուզեմ ցոյց տալ անոր ա՛յն *զինուոր*ը, որ կը նախընտրէ վերածուիլ մանրաքանդակի, միանալ ապակեդարանի մը համազգեստաւորներու հաւաքածոյի թանգարանին:

Վերջապէս կ'ուզեմ ցոյց տալ անոր *ոստիկան*ներ, որոնք Արցախի Հայաստանին միացումը պահանջող, *Ազատութեան Հրապարակ*ի վրայ հաւաքուած միլիոնաւոր ցուցարարներուն հանդէպ յայտնաբերեցին օրինակելի *հասկացողութիւն*, եղբայրացան անոնց հետ, որպէսզի արիւնը շարունակէ հոսիլ միայն իրե՛ն սահմանուած ակօսներու մէջ:

Ներքին խօսակիցս անհետացած է սակայն: Ո՛չ մէկ կարեւորութիւն: Երբ հեռաւոր, հարազատ այդ *երկիր*էս հասած նոր լուրեր կը կարդամ, երբ կը նկատեմ, թէ հայրենի *իշխանութիւն*ն ալ սկսած է գործածել *ժողովուրդ*ին լեզուն, կը խանդավառուիմ, կը վերածուիմ հին օրերու պատանիին, ա՛յն *տղուն*, որ, օր մը, հաւատացած էր, թէ հո՛ն գոնէ իշխանաւորն ու քաղաքացին, չէին կրնար հակադրութեան մէջ գտնուիլ, պարզապէս անոր համար որ ունէին խողխողուած նո՛յն անցեալը, ծնունդն էին նո՛յն արգանդին:

Լեզուն, այն բլթակը, որ կը գտնուի գլուխներուն մէջ:

Կը մնայ, որ աշխարհով մէկ բռնաբարուած սա *չինարէն*ն ալ շուտով վերադառնայ հայրենիք, վերածուի կրկին հաղորդակցութեան հարազատ միջոցի:

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ կացութիւնը չէ բարելաւուած եւ Ֆրանսա Ծումպլաթի եւ Ցեղափոխական Արդարութեան Կազմակերպութեան թիրախն է: Ալէն Տըքօ, վերադարձին, առաջարկեց մի՛ջ – լիբանանեան համախմբումը Փարիզ (բացի՝ Ծումպլաթէ, որուն համար Ֆրանսա մէկ բան կրնայ ընել իր զրկած մարտանաւով զօրավար Աունը առնել տանիլ): Ֆրանսական նաւերուն պաշտօնը զինուորական ոչ մէկ իմաստ ունի չեշտեց Միթերան, մտքերը հանդարտեցնելու համար, բայց չբաւեց եւ Ցեղափոխական Արդարութիւնը կը ըսպառնայ մեռցնել ամերիկացի երկու պատանդները զորս ունի, եթէ Ֆրանսա չհրաժարի իր միջամտութենէն եւ ահաբեկչական գործողութեանց ձեռնարկել Ֆրանսայի մէջ իսկ:

ԼՈՆՏՈՆԻ ԹԱՅՄԶ գետին վրայ աղէտ մը պատահած է Շաբաթ գիշեր, երբ ըզբօսանաւ մը, պարապարհի վերածուած, բախած է աւազահանի մը եւ անմիջապէս ընկղմած: Զոհերու թիւը մեծ է եւ Երկուշաբթի օր դեռ վերջնական ալ չէր, որովհետեւ անհետացածներ ալ կան եւ կարելի չէ եղած հետազօտութիւնները

(Շար.ը Դ. էջ)

ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

ՅԱՌԱՋԻ ԸՆԴՄԷՋԷՆ

3 – ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՎՏԱՆԳԸ ԿԸ ՍԱՍՏԿԱՆԱՅ

Օգոստոս 17–ին, «Յառաջ» *կը շարունակէ արձագանգել Մուսա լերան ողբերգութեան: Օրուան խմբագրականին խորագիրն է.– «Բուն հոգերը նոր կը սկսին»: Հոն կան նորութիւններ, հասած Լաթաքիայէն:*

«1· – Սանճաքի պարպումը լրացած է Յուլիս 22–ին:

2· – Գաղթականներուն համար հող գնուած չէ տակաւին: Յարմար գետիններ կը փնտռուին Պէքաայի կողմերը:

3· – Հոգատար իշխանութիւնը նկատի առնելով Թուրքիոյ պահանջը, չուզեր հայկական գանգուածները տեղաւորել սահմանամերձ շրջաններու մէջ:

4· – Կը վախցուի որ հիւանդութիւնները ծանր համեմատութիւններ ստանան: Ամէն օր բուժարան կը դիմեն 250 – 300 հիւանդներ: Տեսնուած հիւանդութիւններն են ջերմախտ, փորհարութիւն, աղետալ, աչքի բորբոքում: Առաջին զոհերը երախաներ են:

5· – Կացութիւնը այնքան ալ մխիթարական չէ Պէսապի մէջ»:

Անդին, միջազգային ճակատի վրայ ալ կացութիւնը մխիթարական չէ: Նոր ձեռնարկներ կ'ըլլան Տանցիկի վէճին լուծման համար: Լուրերու խորագիրն է՝ «Փոթորիկ եւ յուսահատութիւն»: Ու մինչ հանդանակութիւնը կը շարունակուի եւ տեղահաններու վերաբերեալ թղթակցութիւններն ալ նոյն հոգերը կը պարզեն, ռեւողափին աշխատանք կը տարուի դիւանագիտական ասպարէզի մէջ: Բացառիկ ժողով կայ Լոնտոն, Չիանօ (Իտալիոյ Արտաքին Նախարար եւ – Մուսոլինիի փեսայ) Ալպանիա կարճ երթուղարձ մը կը կատարէ, մինչ Գերմանիա 200 միլիոն մառք կը տրամադրէ Մոսկուայի: Սանճաքի արտագաղթին մասին արտատըպուած տողեր ալ կան Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան պաշտօնաթերթ՝ Հասկէն: Հոն կ'ըսուին պաղ ճշմարտութիւններ. – «Պատրանք չունինք, ոչ ալ գանգատ: Ոչ Ֆրանսան սխալ ըրաւ, ոչ Թուրքը անիրաւութիւն, որովհետեւ ըրին ինչ որ կը պահանջէին իրենց փոխադարձ պետական նպատակները»:

Պատերազմը կը մօտենայ: «Յառաջ» *Օգոստոս 23–ի իր թիւով է որ կը հաղորդէ նոր հրապարակուած լուրը սա խորագրով. –* «ՇՌՆԴԱԼԻՑ ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՄԸ: ՈՉ – ՅԱՐՁԱԿՈՂԱԿԱՆ ԴԱՇԻՆՔ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԻՋԵՒ»: *Խորագրին տակ մանրամասնութիւններ. ռումբի պէս պայթեցող գերմանական գործակցութեան հեռագիրը. –*

«Գերմանական կառավարութիւնը եւ խորհրդային կառավարութիւնը որոշեցին ոչ – յարձակողական դաշինք մը կնքել իրենց միջեւ: Արտաքին նախարար՝ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ Մոսկուա պիտի հասնի Օգոստոս 23–ին, բանակցութիւնները վերջացնելու համար»:

Նոյն թուականը կրող «Յառաջ»*ը հասած է արդէն Մուսա լերան հանգանակութեան 29–րդ ցանկին, 96·914 Ֆրանքով:*

Բայց, միջազգային կացութիւնը օրէ րօ կը վատթարանայ: «Վրդովիչ հարցականը» խորագրուած խմբագրականին մէջ, կրնանք կարդալ. – «Պերլինի եւ Հռոմի մէջ, ուր միշտ միակամ կը գործեն, հակառակ բոլոր հերքումներուն, Մոսկուայի դաշնագիրը կը համարուի նոր ազդակ մը խաղաղութեան: Այս տեսակէտն ունին, նաեւ, Բոլշեւիկները, ինչպէս կը յայտարարէ Ֆրանսայի Համայնավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթն ալ, «խաղաղութեան սխոյեան» կոչելով Ստալինը···: Իրականին մէջ, ելեկտրական կոճակէ մը կախուած է խաղաղութեան ճակատագիրը, ինչպէս կ'ապացուցանեն երկու ճակատներուն պատրաստութիւնները: Առանցքը ձեռքը ամուր բռնած է այդ կոճակին վրայ իր ծրագիրը յաջողցնելու համար: Կացութիւնը պարզ է, – մինչ Անգլիա եւ Ֆրանսա պաշարման օղակ մը հիւսեր էին Առանցքին շուրջ, օգնութեան կանչելով խորհրդային Միութիւնը, ահա Գերմանիան է որ կը պաշարէ, կը մեկուսացնէ Լեհաստանը, ձեռք երկարելով Մոսկուայի»:

Օգոստոս 25–ին վրդովիչ լուրեր կը հասնին Քէսապի շրջանէն: Ազդակ–ի Օգոստոս 13–ի թիւն է աղբիւրը հետեւեալ տեղեկութեանց. – «Ներկայիս Քէսապի մէջ 235 ընտանիք (835 հոգի) գաղթականներ կան, մեծ մասը Անտիոքէն եւ Գըրգխանէն: Քէսապի բնիկ հայութիւնը եղբայրական սքանչելի ոգի մը ցոյց կուտայ գաղթականներուն հանդէպ եւ ամէն տեսակէտով կ'օգնէ անոնց: Դժբախտաբար սակայն այս տարի տնտեսական շատ նեղ վիճակ մը ունին նաեւ Քէսապցիները: ··· Չկան նաեւ գիւղագնացներ: Անստոյգ կացութիւն մը կը տիրէ եւ ամէն մարդ մտահոգուած է խոր մտահոգութեան: Զգալի է խճողումը: Կը շարունակուին կեդրոնացումները: Թուրքերը, հակառակ գոյացած համաձայնութեան, չեն ուզեր ճանչնալ վերջին սահմանագրծումը, որուն համաձայն մօտ մէկ քիլոմեթր դէպի թրքական հող կ'երկարէր Քէսապի սահմանը: Վէճի առարկայ շրջանն է Քէսապի հիւսիսային կողմի լերան գլուխը, Թէքնէճիկ կոչուած վայրը, որ մաքուր եւ առատ ջուր ունի եւ կենսական նշանակութիւն՝ Քէսապցիներուն համար»:

Քանի մը օր ետք, Օգոստոս 16–ին, «*Ազդակ*»ի լուրերը աւելի ծանրակշիռ են: «Քէսապի եւ Թուրքիոյ սահմանային վէճը անլուծելի կը մնայ: Անտիոքի ֆրանսական հիւպատոսը հոս եկաւ եւ հեռաձայնով կապ հաստատեց իր երկրին հետ Քէսապի կացութեան շուրջ: Թրքական նոր ուժեր ալ հասած են եւ գրաւած կարեւոր կէտեր»:

Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մէջ մասնակի զօրաշարժը սկսած է: Չէմպըրլէն կը յայտարարէ «Պատերազմի անմիջական վտանգ»: Ֆրանսական կառավարութիւնը նոր կարգադրութիւններու կը ձեռնարկէ Ֆրանսացիներուն եւ օտարականներուն համար: Հրատարակուած դեկոյցը կը ճշդէ. – «Ի գործադրութիւն 1939 Յուլիս 20–ի հրամանագրին, Սէնի նահանգին մէջ, պիտի ցուցակագրուին. –

1· – *Այն օտարական այրերը որոնք հըպատակութիւն չունին, եւ ծնած են 1891 Յունուար 1–ի եւ 1919 Յունուար 1–ի միջեւ:*

2· – *Այն օտարական այրերը որ կ'օգտուին ապաստանի իրաւունքէն եւ ծնած են 1912 Յունուար 1–ի եւ 1919 Յունուար 1–ի միջեւ:*

Սանճաքի գաղթականներու տեղաւորման մասին «Զարթօնք» կը գրէ Օգոստոս 19–ի իր թիւին մէջ թէ հիւսիսային Լիբանանի Աքքարի շրջանին մէջ գնուած է 308 հեկտար հող, Սանճաքցիներուն համար: Իսկ Այնճարի շրջանին մէջ (Պէքաա) 1600 հեկտար հողի համար բանակցութիւններ կը կատարուին:

Կալոյտ Խաչի օղափոխութեան կայանը Աղուանատանի ափին է Սէն – Ժորժ որ Տիտոնի (Ռոյան): Տիկին Խաչիկեան թղթակցութիւն մը գրած է նկարագրելով ամէնօրեայ կեանքը ու նաեւ խաղողօրհնէքը: Մանուկներուն այցելելու եկած են Փարիզէն՝ Տիկին Հրանտ – Սամուէլ եւ ուրիշ խաչուհի ընկերուհիներ:

Եւ որովհետեւ պատմութիւնը միշտ ինքզինքը կը կրկնէ, չորրորդ էջի ծանուցումներուն մէջ կայ «Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի» արձանագրութեանց ազդը, արեւելեան ճաշարաններ համեղ ճաշեր կը խոստանան, Շիրակ կը փառաբանէ որ միակ իսկական օղին է ու Մարսէյլի մէջ Պալուի Հայրենակցական Միութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ հայրենակիցները:

Մուսա լերան հանգանակութիւնը 99·496 Ֆրանքի հասած է Օգոստոս 26–ին (այսօրուան համապատասխան գումարը ճշդելու համար հարկ է բազմապատկել 1·90–ով):

Քաղեց՝ Ա. Մ.

ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ ԿԸ ՍՊԱՍԵՆ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱՅՐԵՐՈՒՆ

Մարտ 26–ի խորհրդային ընտրութիւններուն արդիւնքները նուազեցուցին կիներու համեմատութիւնը Երեսփոխանական Ժողովին մէջ: Այս երեւոյթը կ'արդարացնէ երիտասարդ փիլիսոփայի մը՝ Օլկա Վորոնինայի կասկածները, թէ երկրին մէջ կը չէզոքուի «հայրապետական» գաղափարականը: Երիտասարդուհին ընկերաբանութեան հանդէսի մը մէջ հրատարակուած «Խորհրդային կինը՝ արական ընկերութեան մը մէջ» խորագրուած ուսումնասիրութեամբը անցեալ տարի արդէն կը վերլուծէր այդ հակումը:

Այդ ուսումնասիրութենէն ետք արեւմտեան համալսարաններէ բազմաթիւ հրաւէրներ կը ստանայ Վորոնինա, բայց ոչ իսկ հատ մը իր երկրէն: Ընդհակառակն, իր յօդուածները թշնամական ալիք մը կը ստեղծեն ու թիախ կ'ըլլայ ամենաբիրտ հակադդեցութիւններու: Անոնց տէրերը չեն ուզեր լսել, կամ կարդալ թէ երկրին տնտեսութիւնը կնոջական աշխատանքին վրայ հիմնուած ըլլալով հանդերձ, ամէնէն դէչ վարձատրըւած մարդն է այդ մէկը: Խորհրդահպատակ կիներու երեքէն մէկը ամսական 100 ռուբլիէն նուազ կը ստանայ, ինչ որ ազգային միջին ամսավճարին կէսէն ալ պակաս գումար մըն է: Հակառակ կանոնագրութեան, չորս միլիոն կին գիշերային աշխատանք կը կատարէ:

Կիներու համեմատութիւնը բարձր է յատկապէս որոշ մարզերու մէջ. ինչպէս՝ բժշկական (66%), կրթական (74% երկրորդական վարժարաններու, իսկ 83% նախակրթարաններու մէջ): Երկուքն ալ ձախողութիւններով հարուստ մարզեր են ու պատասխանատուութիւնը կիներու կը վերագրուի, սեռային խտրականութեան կողմնակից գաղափարաբաններու կողմէ: Եթէ դպրոցները լաւ չեն գործեր, այս «տեսաբանները» պատճառը կը նկատեն կիներու մօտ հեղինակութեան պակասը, փոխանակ նկատի առնելու մինչեւ 45 հոգինոց խճողուած դասարանները, ինչպէս կը յայտնէ Օլկա Վորոնինա, իրեն հետ կատարուած հարցազրոյցի մը ընթացքին: Անոնց կարծիքով տիպար դպրոց մը զինուորականն է ու աշակերտները, ինչպէս նաեւ ընտանիքին մէջ կինը, պէտք է բարեւի կենան այր մարդուն առջեւ: Այս գաղափարները արտայայտըւած են կուսակցական օրկան «Պրաւդա»ի մէջ լոյս տեսած յօդուածով մը. թերթ մը, որ հիմնուած է Լենինի կողմէ եւ ուր ան հաստատած է թէ «կարելի չէ նոյնիսկ խօսիլ համայնավար ընկերութեան մը մասին, առանց կնոջական իսկական ազատագրումի մը»:

Օլկա Վորոնինա պատասխանելով հարցումի մը, կ'ըսէ թէ նոյնիսկ համալսարանական ու գիտական միջավայրին մէջ արհամարհանք մը նկատելի է կիներու հանդէպ. անոնք են գլխաւոր պատասխանատուները կատարուած սխալներուն եւ ձախողութեան: Այրերը զանոնք կ'ամբաստանեն թէ աշխատանքի ընթացքին շատ կը մտածեն իրենց ընտանիքին մասին, իսկ տունը, թերացումներ կ'ունենան որովհետեւ տարուած են իրենց գործով: Կարճ խօսքով, պէտք է վերադառնան իրենց բոյները ու գործի ասպարէզը ձգեն այրերուն:

Օլկա Վորոնինա չի կարծեր որ Միխայիլ Կորպաչով նպատակ ունենայ կիներու մասնակցութիւնը նուազեցնելու գործօն աշխատանքի մարզերուն մէջ: Ոչ, որովհետեւ այսօր խորհրդային շատ քիչ ընտանիքներ կրնան գոհանալ մէկ աշխատողի մը եկամուտով: Կեանքը դիւրին չէ, թերեւս շատ աւելի ծանր են պայմանները, քան այն որ արտասահմանի մէջ կը կարծուի: Կին մը շաբաթը 40 ժամ կը յատկացնէ իր տունին, մինչդեռ իր ամուսինը եթէ նոյնիսկ տրամադիր է օգնելու իրեն, 13 ժամով կը մասնակցի:

Խորհրդային Միութեան մէջ կիներու թիւը 17 միլիոնով աւելի է այրերէն. արդեօք այս պարագան երիտասարդուհիները կանուխ ամուսնութիւններու չի մղեր, ինչ որ պատճառ կ'ըլլայ նաեւ ամուսնալուծումներու աւելցող համեմատութեան: Այս վերլուծումը շատ ընդունելի չէ Օլկա Վորոնինի համար որ այլ ձեւով կը բացատրէ կանուխ ամուսնութիւններու եւ յաճախակի ամուսնալուծումներու պարագան: Ան կ'ըսէ թէ փոքր տարիքի ամուսնութիւններուն պատճառը ընդհանրապէս ընկերային է. օրինակ, երիտասարդները չեն կրնար միասին արձակուրդի մեկնիլ եթէ ամուսնացած չեն. կայ նաեւ բնակարանի խնդիրը. երիտասարդները չեն կրնար իրենց ընտանիքներէն անկախ կեանք վարել, մինչ ամուսնութեամբ կրնան միասնաբար ապրիլ, հոգ չէ թէ յաճախ ծնողներէն մէկուն յարկին տակ: Գալով ամուսնալուծումներու աճող թիւին, վիճակագրութիւնները մեծ մասով ամուսիններու ալքոլամոլութեան ու կիներու տհաճութեան կը վերագրեն զայն:

*Խորհրդային Միութիւնը մեծ համեմատութիւն կը ներկայացնէ նաեւ վիժումներու մարզին մէջ. «Պրաւդա» վերջին երեսուն տարիներուն համար յիսուն միլիոնի թիւ մը կուտայ, ամբաստանելով կիները որպէս պատասխանատու մարդկային այս մեծ կորուստին: Օլկա Վորոնինա ամբաստանութիւնը կը մերժէ բացատրելով. – «*ոչ թէ կիներուն, այլ կանխարգել միջոցներու վերջին ծայր անբաւարարութիւնն է պատճառը. նոյնիսկ Մոսկուայի մէջ գրեթէ անկարելի է յղութիւնը արգիլող դեղահատ ճարել. ա'լ չխօսինք գաւառներու մասին: Իսկ սերմնարգել պարկիկներէն տարեկան երեք հատ բաժին կ'իյնայ իւրաքանչիւր այր մարդու: Մնաց որ վիժումը բառական սուղ կ'արժէ»:

Կիները հոն ոչ ալ միջոցները ունին կազմակերպուելու կամ իրերօգնութեան սեռային նիւթը «թապու» է միշտ ու համարձակ մօտեցում մը ենթակայ է պոռնիկութիւն նկատուելու սպառնալիքին: «Սակայն պէտք չէ կարծել որ, կ'աւելցնէ անմիջապէս երիտասարդ գիտնականուհին, այսպէս կը շարունակուի: Խորհրդային Միութեան այրերը կրնան անակնկալներու առջեւ գտնուիլ, որովհետեւ մենք տրամադիր չենք երկար ատեն շարունակելու լուռ ու մունջ երկու քայլ հեռաւորութենէ հետեւելու մեր այրերուն, որոնք նոյնիսկ չեն գիտեր թէ ո'ւր կ'երթան»:

Իրապէս ժողովրդավար ու մարդասիրական ընկերութիւն մը չի կրնար հիմնուած ըլլալ խտրականութեան վրայ՝ ազգային, ցեղային կամ սեռային: Ուրեմն, գլխաւոր երկու սեռերու հաւասարութեան երաշխիքը ապահովել է: Նախապէս, հաւասարութիւնը սխալ ըմբռնումներէ մեկնած էր. կինը տարբերութիւն չունէր այր մարդէն, ուրեմն ստիպուած էր նոյն աշխատանքը կատարելու ինչ որ սխալ էր անշուշտ: Սակայն խափանել այս հաւասարութիւնը, չի նշանակեր թէ մարդկային իրաւունքներու տեսակէտէն կարելի է տարբերութիւններ թոյլատրել: Զաւակ մը երկու ծնողներու կը պատկանի հաւասարապէս ու երկուքն ալ բնական է որ զբաղին անոր դաստիարակութեամբ ու այլ պահանջներով: Ուրախութեամբ ու այլ պահանջներով: Որոշ երկիրներու մէջ ծնողաբերութեան արձակուրդը նկատի կ'ունենայ երկու ծնողներն ալ: Այսպէս կը մտածէ խորհրդային կիներու բանբերը, եզրակացընելու համար որ «մայրութիւնը ոչինչով կ'արգիլէ կինը գործի կեանք մը ունենալ եւ զարգացնել իր անհատականութիւնը: Արեւմուտքը լուծած է հարցը. ժամանակն է որ Խորհ. Միութիւն եւս ընդունի այս իրականութիւնը»:

Ա. Թ. Թ.

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ Յունիս 9, 10, 11-ին տեղի ունեցած է Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Շահէն Համբեանի յիշատակին նուիրուած պասքեթպոլի մրցաշարքը: Մասնակցած են իգական ու արական – կրտսեր, երէց – խումբերը: Մրցաշարքի աւարտին Շամլեան ընտանիքի անդամներ կատարած են մրցանակաբաշխութիւնը:

**

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ մէջ խանդավառութիւն ստեղծած է Ռ. Դաւոյեանի ու Հ. Մաթեւոսեանի ներկայութիւնը: Յունիս 22-ին անոնք դիմաւորուած են գաղութին մշակութային կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներուն կողմէ: Յունիս 25-ին հանդիպում ունեցած են գաղութահայերու հետ: Նախ Սօնա Յովհաննէսեան ծանօթացուցած է Ռ. Դաւոյեանը, իսկ Անդրանիկ Ջիլինկիրեան Հ. Մաթեւոսեանի կեանքն ու գործը: Գեղարուեստական յայտագրէ մը ետք խօսք առած են զոյգ գրագէտները: Յունիս 29-ին ալ զիրենք հիւրընկալած է Պոլսահայ Մշակութային Միութիւնը:

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ Յուլիս 14-ին Թէքէեան Մշակութային Միութեան կեդրոնը այցելած են Ռ. Դաւոյեան եւ Հ. Մաթեւոսեան: Իսկ Յուլիս 19-ին ժողովրդական հանդիպում մը տեղի ունեցած է երկու գրողներուն հետ: Վարդի Դանիէլեան ու Մանուէլ Քէօսէեան ներկայացուցած են հիւրերը, ապա իրենց կարգին անոնք խօսք ուղղած են սրահը լեցնող բազմութեան:

**

ԹԱՒՐԻԶԻ Հայկազեան – Թամարեան դպրոցներուն աւարտական հանդէսները տեղի ունեցած են Յուլիս 19 եւ 20-ին: Առաջին օրը յատկացուած է նախակրթարանին, երկրորդը՝ միջնակարգին: Ելոյթ ունեցած են երկու բաժիններու երգչախումբերը, աշակերտներ արտասանութիւններ կատարած են, տեղի ունեցած է թատերական ներկայացում: Հանդէսներուն ընթացքին արծարծուած են դպրոցական հարցեր. վկայականներու բաշխումը կատարած է Իրանա – Հնդկաստանի Թեմին առաջնորդ Կորիւն Արք. Պապեանը:

**

ԹԵՀՐԱՆԻ «Սարդարապատ» մարզամշակութային միութիւնը պետական պաշտօնական արտօնութիւն ստանալով վերստին բացած է իր կեդրոնատեղին: Միութիւնը հիմնուած էր 1983-ին:

**

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ Ս. Վարդան մատենաշարէն լոյս տեսած է Մաղաքիա Արք. Օրմանեանի «Հայոց Եկեղեցի» գործին անգլերէն թարգմանութիւնը. գործը յաւելումներով եւ կարգ մը ճշդումներով վերհրատարակութիւնն է 1955-ի տպագրութեան: Գիրքը մանրամասնօրէն կը ներկայացնէ հայ եկեղեցւոյ ծագման պարագաները, անոր վարդապետութիւնը, ծէսերն ու հայ գրականութեան կրօնական նկարագիրը:

**

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ մայրաքաղաք Պուէնոս – Այրէսի մէջ Օգոստոս 20-ին տեղի կ'ունենայ հիմնարկէքը Թէքէեան Մշակութային Միութեան եւ Ռամկավար – Ազատական կուսակցութեան «Սարդարապատ» շաբաթաթերթի խմբագրութեան արդիական նոր շէնքին: Այս ծրագրին իրականացումը կարելի կ'ըլլայ Նիւ-Եորքի ամերիկահայ բարերար Սուրէն Ֆէսճեանի:

ՆԿԱՐՉԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ՆԻՍ

ՆԻՍ («Յառաջ»). –

Մշակոյթի տարածումի, ջատագովումի ծիրին մէջ, ինչպէս նաեւ նորահաս ձիրքեր քաջալերելու մտասեւեռումով, նկարչական ցուցահանդէս մը տեղի ունեցաւ Նիսի Պարսամեան համալիրի ընդարձակ սրահը, Օգս. 11 – 13-ին, նախաձեռնութեամբ շրջանիս Կրօնական Ընկերակցութեան, օժանդակութեամբ Հայ Տիկնանցի:

Երիտասարդ նկարիչ՝ Տէր Վահագն, ծնած Պէյրութ 1958-ին, քառասուն նկարներով եթէ մէկ կողմէն այցելուին առջեւ հաստատեց գծանկարիչի իր բնատուր յատկանիշները, միւս կողմէ ալ ցոյց տուաւ այն աներկրայ իրողութիւնը, թէ ազգային կրթական օճախները, – տուեալ պարագային՝ Մեսրոպ Մաշտոց վարժարանը, Պուրճ – Համուտ, հայեցի նկարագիրի կազմաւորումի, ձեւաւորումի մէջ բացառիկ դեր կը կատարեն: Արենակցական լուռ եռքեր կը խըմորեն, մշտամուխ յատակէն դէպի լոյս աշխարհ կը բերեն ցոլքեր, որոնք իրենց փայլքին մէջ, – արուեստի շղարշ եւ խորք –, չեչտուած գիծերով հարազատ, բիւրեղ ապրումներու դուռ կը բանան:

Նկարիչին արուեստի աշխարհը կը բացուի եւ կը խորանայ հայրենի հնադոյն մշակոյթի մէկ երեսին վրայ ու մէջ: Անիկա մեր ճարտարապետութիւնն է, ասոր հոգեւոր յուշակոթողները, որոնց ճամբով Հայ մարդուն երեւակայութեան մտահորիզոնը անչափ կը տարածուի՝ խորանալով եւ լայննալով, միտքին թռիչքը՝ զուգորդուած կառուցումի վարպետութեան, հնարամտութեան հետ, այնքան ինքնատիպ դիմագիծ մը կը գտնէ:

Տէր Վահագնի վրձինը կը մտի հոգեւոր կոթողի մը վերապատկերացումը դարձնել արտայայտիչ ո՛չ միայն իր ներքին եւ արտաքին պատերու ցուցադրութեամբ, կամարաշարքերով, զարդանըկարներով կամ որմնախորշերով, այլեւ այս բոլորին հիւսքը հանդիսացող իմաստախորհուրդով: Լուսամուտով ներծծուած լոյսը այլեւս կը դառնայ մեր արեգակն արդարը, քարերը, զարդաքանդակները, գմբէթները եւայլն, իրենց ներդաշնակ միաձուլումով, տարածքին մէջ ԵՍ-ի մը արձագանգը կը հանդիսանան: Խաչքարերը կը դադրին նիւթականացած սալաքարերու տեսք պարզելէ՝ դառնալով նըրբագեղ ժանեակ, հոգեզմայլ մանրապատկեր:

Հարազատ դիմագիծերու պահպանում, հետեւաբար: Ասոնցմով նաեւ պատկառազդու խորհուրդի մը արտայայտութիւն, անպայման: Կը հետեւի, ուրեմն, թէ մասնագիտութիւն եւ ապրում համաքայլ կ'ընթանան նկարիչին մօտ:

Ցուցահանդէսին պաշտօնական բացումին, համայնքիս հոգեւոր հովիւը՝ Տարօն Ծ. Վրդ. Ճէրէճեան, անգամ մը եւս դիտել տուաւ, թէ մեր բոլորիս բարոյական պարտականութիւնն է զօրավիգ կենալով մղում տալ բոլոր անոնց, որոնք արուեստի կալուածին մէջ ոտք դնելով նորանոր հարստութիւններու ակնկալութիւնները կը բերեն, կը հրամցնեն:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
«ՅԱՌԱՋ»Ը
ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱՒԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Տանիքէն վար իջանք եւ սկսանք Առաւօտեան Ժամերգութիւնը: Պատարագը մատուցինք մենք անձամբ: Քարոզեցինք մեր հաւատքի Հօր եւ այս եկեղեցիի տէր Ս. Լուսաւորիչի մասին, որուն հետքերով պիտի ընթանանք մենք յառաջիկայ մէկ – երկու օրերու ընթացքին: Արդարեւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Կեսարիոյ մէջ ձեռնադրուելէ յետոյ այստեղի Արքեպիսկոպոսէն ստացած էր Յովհաննու Կարապետին նշխարներէն մաս մը եւ խումբ մը քահանաներ, ապա անցած էր Սեբաստիա, ուր տիրացած էր երբեմնի իր տիկնոջ եղբայր ու Սեբաստիոյ Եպիսկոպոս Աթանագինէի նշխարներուն: Այս Եպիսկոպոսը իր կրօնքին համար մարտիրոսացած էր եւ մեծ յարգանք կը վայելէր քաղաքին մէջ: Այս տեղէն եւս նոր քահանաներ ապահովելով ուղղուած էր Տարօն գաւառը, ուր եւս քարոզած էր Քրիստոնէութիւնը եւ հեթանոսական մեհեանները Քրիստոնէական Եկեղեցիներու վերածած էր, ձեւափոխելով եւ սրբագործելով զանոնք: Մենք ալ նոյն ճամբան պիտի բռնէինք:

Պատարագէն յետոյ կատարեցինք հոգեհանգիստ եւ օրհնութիւն մատաղի, որուն մասնակցեցանք ամէնքով միասին: Սեղանի ընթացքին անդրադարձանք եւ գնահատեցինք Սեբաստացիները, որոնք հայթայթած ու պատրաստած էին մատաղը: Ողջունեցինք նաեւ ներկայութիւնը Պօղապըլեանցիներուն, որոնք եւս խմբովին եկած էին: Կեսարիոյ մէջ հազիւ մէկ ձեռքի վրայ համրուելիք հայ մնացած է....:

Ապա ուխտաւորաց խումբին եւ Սեբաստացիներուն հետ ճամբայ ելանք դէպի Սվաս, ուր հասանք երեք ժամէն: Առ ի չգոյէ եկեղեցիի՝ ուղղակի գացինք իրենց գերեզմանատունը, որ ըստ բաւականին ընդարձակ տեղ մըն էր, փշաթելերով շրջապատուած: Կատարեցինք կանոնական հոգեհանգիստ ոչ միայն այնտեղ ամփոփուածներուն՝ այլ նաեւ Սեբաստիոյ բոլոր հին ու նոր, յայտնի եւ անյայտ ննջեցեալներուն համար, սկսեալ Սենեքերիմ Թագաւորէն մինչեւ մեր օրերու անշիրիմ հանգուցեալներուն համար:

Շրջագայեցանք գերեզմանի ամէն կողմերը յատկապէս բլրան գագաթը, որ գերեզմանոցի հնագոյն մասն է: Այստեղ ալ ոչ մէկ շիրմաքար մնացած է. հետեւաբար նոր գերեզմաններու դամբարանները կը շինեն կրաղիւսէ, զոր ոչ ոք պիտի ուզէր տեղէն շարժել: Ապա ըսուեցաւ մեզի որ մօտակայքը լքուած եկեղեցի մը կայ, զոր պաշտօնական շրջանակներ պատրաստակամութիւն յայտնած են մեր համայնքին տալ: Գացինք տեսնելու զայն: Այս ալ, ճիշդ Էֆքէրէի եկեղեցիին պէս կռնակը բլրան մը տուած, սրբատաշ քարերով շինուած բաւականին անաղարտ մնացած եկեղեցի մըն էր: Փոքրիկ գմբէթը եւ տանիքը ծածկուած էին հնատիպ գոգաւոր կղմինտրներով: Ասոր ալ ներքինի մասին չկրցանք գաղափար կազմել, այս եկեղեցին ալ՝ կղպուած՝ եւ պատուհանները հիւսուած ըլլալուն պատճառով: Ամենայն հաւանականութեամբ սակայն Դավրա գիւղին Ս. Յակոբայ վանքն է: (Հ. Ս. Հանրագիտարան, հատոր 3, էջ՝ – 305): Եւ կամ՝ Զարխափան Ս. Աստուածածին վանքը (Հ.ի եւ յարակից շրջաններու բառարան, 1988, Երեւան էջ՝ 46): Եկեղեցիին շրջանակը ամայի էր, կային բլրան կողքին քարայրներ, որոնք իբրեւ ճգնարան ծառայած ըլլան հին ատեն. կային նաեւ բնակարանային աւերակներ: Այստեղէն հեռու չէր Դավրա գիւղը, որուն այցելելու ատեն չունեցանք: Վերադարձին՝ առջեւէն անցանք Ս. Նշան կոչուած երբեմնի Առաջնորդանիստ նշանաւոր վանքին, որ այսօր, աւերուած է եւ կը գտնուի զինուորական գօտիի մէջ, որ ամբողջէն շրջապատուած էր երկաթ թելերով: Այցելեցինք նաեւ քաղաքին երեք պատմական ու նշանաւոր մզկիթները եւ վերադարձանք պանդոկ:

Զ. ՄԱԼԱԹԻԱ ԵՒ ԷԼԱԶԸՂ

Յունիս 12 Երկուշաբթի առաւօտուն այցելելէ յետոյ Սվասի «Քօնկրէի» պատմական շէնքը եւ «Ջիֆթէ մինարէն» ուղղուեցանք դէպի Քանկալ, որ Սեբաստիայէն 75 քմ. հարաւ գիւղաքաղաք մըն է: Այստեղ այցելեցինք արտասովոր ջերմուկները, որոնց մէջ կ'ապրին մանր ձուկեր, որոնք, ըսուածին համաձայն, մորթային հիւանդութեանց բորբոքած վէրքերը կը ծծեն եւ կ'աղէկցնեն: Կային երկու բաժանմունքներ, այրերու զատ, կիներու զատ: Այրերու բաժնի լողաւազանին մէջ կային բազմաթիւ մարդիկ, որոնք կը լողային. իսկ ուրիշներ՝ որոնք հանգիստ պառկած էին ծանծաղ ջուրին մէջ եւ բազմաթիւ մանր ձուկեր փակած էին անոնց մարմիններուն վրայ: Բացօթեայ թէյարանին մէջ պահ մը հանգչելէ յետոյ բռնեցինք դէպի Մալաթիա տանող ճամբան: Անցնելով Կիւրինի եւ Տեւրիկի վրայով ժամը 15-ին հասանք Մալաթիոյ գերեզմանատունը, մեր ժամադրութենէն երկու ժամ յապաղումով: Հաւաքուած էին կիկլի թիւով Մալաթիացիներ, ուրիշներ երկու – երեք ժամեր սպասելէ յետոյ վերադարձած էին իրենց գործերուն: Դեռ չէին եկած նաեւ մեզի հետեւող ուխտաւորներու երկու օթօպիւսները: Հոգեհանգիստ կատարեցինք համայն ննջեցելոց համար եւ մխիթարութեան եւ սրտապնդումի խօսքեր ըրինք ներկաներուն: Քիչ յետոյ հասան նաեւ ուխտաւորներու երկու օթօպիւսները, որոնք եւս խառնուեցան տեղացիներու հետ, որոնք պնակներով Մալաթիոյ ծիրան ու կեռաս կը հրամցնէին բոլորիս: Մալաթիացիներու հետ եւս ատեն մը տեսակցելէ եւ խօսակցելէ յետոյ, ստուգեցինք որ դեռ 28 – 30 հայ ընտանիքներ կային քաղաքին մէջ: Հրաժեշտ առնելով տեղացիներէն բռնեցինք Էլազըղ տանող ճամբան: Մենք իջեւանեցանք պանդոկ. իսկ ուխտաւորաց խումբը գնաց տեսնելու Քեպան Պարաժը, մեծագոյնը Թուրքիոյ ջրաթումբերուն, շինուած ըլլալով երկու Եփրատներու միացած կէտին վրայ:

Յունիս 13, Երեքշաբթի առաւօտեան ժամը 7.30-ին իջանք Ասորւոց փոքր եւ անպաճոյճ եկեղեցին: Կարճ ժամերգութենէ վերջ պատարագեց Միւռոն քահանայ: Ներկայ էր տեղւոյն ասորի Վարդապետը, Եկեղեցիի Թաղային Խորհուրդի ատենապետը եւ իր տարեց հայրը, որ լաւ հայերէն կը խօսէր: Քարոզեցինք նախ անդրադառնալով հայ եւ ասորի հնադարեան եղբայրութեան կապին վրայ. ապա անհրաժեշտ դատեցինք որ պարբերաբար հայերէն պատարագ ալ մատուցուի այս եկեղեցին, քանի որ տեղւոյն քրիստոնեաներու մեծ մասը Հայերէ կը բաղկանար, որոնք 20 – 25 ընտանիք էին. մինչդեռ Ասորիներ հազիւ երեք – չորս ընտանիք միայն մնացած էին: Ըստ սովորականին այստեղ ալ մեր տեղացի ժողովուրդը խմբովին մօտեցաւ Ս. Հաղորդութեան: Կատարեցինք նաեւ ընդհանուր հոգեհանգիստ Խարբերդի շրջանին համայն հին եւ նոր ննջեցեալներուն համար: Պատարագէն յետոյ պահ մը հանգստացանք եկեղեցիին կից տեսչարանը յորմէ հետէ խումբը ճամբայ ելաւ հին Խարբերդի տեղը եւ նոր քաղաքը տեսնելու. իսկ մենք ուզեցինք այցելել Հայոց նոր գերեզմանատունը: Տեղւոյն հին գերեզմանատունը քաղաքապետութեան կողմէ գրաւուած է. նոր տեղ մը չէ տրուած: Ասոր վրայ տեղացի Հայերէն պատուական անձնաւորութիւն մը իր արտերէն մին սիրով տրամադրած է համայնքին իբրեւ գերեզման գործածուելու համար: Որով հողը կը մնայ անձնական սեփականութիւն եւ միշտ ալ տրամադրուած՝ համայնքին: Տեղացիներուն նպատակն է քարով շրջապատել զայն, բայց իրենց նիւթական կարողութիւնը թոյլատու չէր: Մենք խոստացանք օժանդակել իրենց եւ կարճ ժամանակի մէջ ի գլուխ հանել այս նոր գերեզմանատան շրջապատումը:

(Շար. 5)

(Շար. Ա. էջէն)

վերջացնել: 29 դիակ դուրս հանուած էր արդէն: Տիկին Թաչըր կ'ըսէ ձգած է աստրխական արձակուրդները եւ վերադարձած: Քրն - նութիւն ալ բացուած է:

500 ՀԱԶԱՐ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ-ՆԵՐ փութացած էին Սէն - Ժաք տը Քոմփոսթել, սպանական Ուխտավայրը, ուր Պապը պատարագ մատոյց եւ անգամ մը եւս կոչ ըրաւ Լիբանանի խաղաղութեան համար: Այս տարուան ուխտագնացութիւնը իր ծաւալով եւ ստեղծած խանդավառութեամբ անկիւնադարձ մը կը նկատուի, թէեւ ոմանք կը ձաղկեն անոր կրած մեռախաթիք բնոյթը եւ «Վուտսթոք»ի որակումը:

ՄԻՇԷԼ ՓՐԶԷ, Պուշ - տիւ - Ռոնի ընկերվարական երեսփոխան (արտրոուած քաղաքապետական ընտրութեանց) մեղադրուեցաւ, ինչ որ անակնկալ մըն ալ չէ, Մարսէյլի «կեղծ հաշուեցոյցերու» դայթակղութեան կապակցութեամբ: Փրզէ 33-րդ մեղադրեալն է, որ «ցած փրբէժ»ի կը վերագրէ ինչ որ կը պատահի իրեն: ՍՕՌՄԱԷ ընկերութիւնն է որ մէկ միլիոն ֆրանք հայթայթած է Փրզէի հիմնած եւ խիստ կարճատեւ կեանք ունեցող «Շարաթաթերթ»ին կեղծ հաշուեցոյցերու խողովակով:

ԱՅՏԸՆԻ այն բանտարկեալները, որոնք հացադուլի դիմած էին 52 օր է, դադրեցուցած են իրենց շարժումը, առանց նախապայմանի: Մինչ այդ, գերմանական չորս հոգինոց մարմին մը որ փափաք յայտնած է Այտընի բանտը այցելելու եւ տեղւոյն վրայ քննութիւն կատարելու, հարկաւոր արտօնութիւնը չէ կրցած ստանալ: Անոնք ըսած են թէ Թուրք իշխանութիւններու մերժումը կը նշանակէ թէ թրքական բանտերուն մէջ գաղտնի պահուելիք շատ բան կայ, եւ թէ այս պարագաները իրենք պիտի յանձնեն Եւրոպական Խորհրդարանին ուշադրութեան:

ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ կը շարունակէ գըլխաւոր մտահոգութիւնը ըլլալ թէ՛ Թուրք իշխանութիւններուն, թէ հանրային կարծիքին: Թուրքիոյ Սպայակոյտի Նախագահը յայտնած է թէ բանակի ղեկավարութիւնը անհանգիստ է ստեղծուած մթնոլորտէն ուր գինուորական իշխանութիւնը ամբաստանելու փորձ մը կը նկատուի: Երկրին ընդդիմութիւնը խստիւ կը քննադատէ իշխանութիւնը, իսկ Քրիստոնեանի Ազատութեան Կուսակցութիւնը, պատասխանելով Թուրքիոյ Սպայակոյտի Նախագահին տարանայնքներուն, Շուէտէն ղրկուած հեռատիպով մը յայտնած է թէ եթէ Թուրք բանակը յարձակում գործէ անզէն ու անպաշտպան քիւրտ բնակչութեան վրայ, իրենք ալ փոխադարձելով պիտի հարուածեն Արեւմտեան Անատոլուի ոչ-զինուորական թիրախները:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 7 / 17)

ՄԻԹԻՆԿ ԼՂԻՄ-Ի ՄԷՋ

Ստեփանակերտի մէջ Օգոստոս 11-ին տեղի ունեցած միթինկին խօսք առնողները պահանջած են որ անյապաղ վերըստին կազմուին մարզային կուսակցական ու պետական իշխանութեան մարմինները: Անոնք կոչ ուղղած են նաեւ ժողովուրդին, որ գրգռութիւններու չենթարկուի ու ամրապնդէ միասնականութիւնը: Միթինկին համառօտ հաշուետուութիւն մը ներկայացուցած է «Ամարաս» բարեգործական ընկերութիւնը, կատարած աշխատանքներուն մասին: Խօսուած է չինարարական աշխատանքը վերսկսելու եւ Հայոց լեզուն տարածելու անհրաժեշտութեան մասին: Որոշուած է երկու օրուան համար բանալ կեդրոնի արդիւնաբերական ապրանքներու խանութները:

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷԻ
ՊԼԵՆՈՒՄԸ

Լենինականի քաղաքային կոմիտէի պլենումը քննարկած է կազմակերպչական հարցեր: Վարչական այլ պաշտօնի անցած ըլլալով քաղաքային կոմիտէի առ. քարտուղարի պաշտօնը ձգած է Մ. Մկրըտըչեան: Իրեն յաջորդած է Տ. Սարգըսեան: Պլենումի աշխատանքներուն մասնակցած է Հայաստանի կեդր. կոմիտէի ը. քարտուղարը՝ Օ. Լոբով:

ԼՈՒՐԵՐ
ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՆԵՐԷՆ

Գործադուլներու եւ օդի աննպաստ պայմաններու պատճառով մեծապէս տուժած է շրջանին հողամշակումը: Երաշտը ոչնչացուցած է աշնան բերքին 90 տոկոսը: Մինչեւ այսօր արտադրուած է ամէնը 18 հազար թոն հացահատիկ, մինչդեռ անցեալ տարուան նոյն շրջանին այդ թիւը աւելի քան հարիւր հազար թոն էր: Անբաւարար է նաեւ ձմեռնային կերերու քանակութիւնը: Ուկրանիայի հողագործները խոստացած են օժանդակել, ցորենի ու գարիի 3900 թոն սերմնացու տալով:

Այս օրերուն Միութեան զանազան շըրջանները ղրկուած են Արցախի խաղողը. միայն Հայաստան չի կրնար ծրագրըւած քանակութեամբ ստանալ զայն. Ադըրբէջանի երկաթուղիի ղեկավարութիւնը սառնարան-վակոններ չի տրամադրեր: Միւս կողմէ, այնքան ալ դիւրին չէ բեռնակառքերով փոխադրել, երբ ճամբաներու վրայ միշտ յարձակումի ենթարկըւելու վտանգ կայ:

ԼԻՈՆ - ՎԻԼԼԻՕՐՊԱՆ - ՏԷՍԻՆ.-
Այրի Տիկին Զաւէն Ստեփանեան,
Տէր եւ Տիկին Փիէր Տիւմոնթէ եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Ժիրժ Տէրտէրեան եւ զաւակները,
Գալուստեան եւ Պետրոսեան ընտանիքները եւ իրենց հարազատները
Ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ - հօր եւ ազգականին՝
ԶԱՒԷՆ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆԻ
մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 17-ին, 79 տարեկանին:
Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երեքշաբթի, Օգոստոս 22, ժամը 10.30ին Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցին եւ մարմինը կը փոխադրուի Լիոնի՝
Cimetière de Loyasse (ancien)
Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար հետեւեալներ Ազգ. Միութեան կը նուիրեն.
Խաղողօրհնութեան առթիւ. – Այրի Տիկին Գոհար Ոսկերիչեան 500 Ֆր., Տիկին Մարիձա Հարբեան 200 Ֆր., Այրի Տիկին Արաքսի Խաչատուրեան 100 Ֆր., Այրի Տիկին Շահնար Գրիգորոֆ 100 Ֆր.:
Վարդանեան ընտանիք 1 սնտուկ խաղող, Տիկին Մարգոսեան Հայկազեան Միօրեայ դպրոցին 700 Ֆր., Լիզպոնէն Տէր եւ Տիկին Զաւէն Եկասեան 1000 Ֆր. Եկեղեցւոյ:

«HARATCH»
TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70
TELEX :
N° 280 868 Haratch

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Տիկին Վարդուհի Զալըքեան, 91 տարեկան, կը հաղորդէ իր բարեկամներուն որ 35 տարի յետոյ, վերադարձած է Արտէշ (այս անգամ՝ Payzac): Շատ ուրախ պիտի ըլլայ եթէ Les Vans կամ Aubenas բնակող ծանօթներ զինքը տեսնել ուզեն: Պէտք է յարաբերութեան մէջ մտնել իր աղջկան հետ՝

Mme S. Gaillard
75 - 39 - 45 - 78

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ
ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիւս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել. – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9-էն 17:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13-ին, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ 14-էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14-էն 16.30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ.– 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003
Հեռաձայն. – 78 – 60 – 47 – 18

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26-ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS....

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,
- Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE
- Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE

REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 23

MERCREDI
23 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.082 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.082

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ ԲԱՔՈՒ ԵՒ ՍՈՒՄԳԱՅԻԹ

Ժողովրդական ճակատը 48 ժամուան գործադուլի հրահանգ տուած է Բաքուի եւ Սումգայիթի մէջ եւ կը հաստատէ որ «եր կոչը շատ աւելի մեծ ծաւալ առաւ քան անցեալ շաբթու» :

Պահանջներն են աւելի ինքնավարութիւն Ազրբէյճանի եւ անոր ենթարկել Լեռնային Ղարաբաղը :

Մամուլի Ազինֆորմ գործակալութիւնը, որու կ'արձագանգէր «Իւմանիթէ», Օգոստոս 22-ին, կը հաղորդէ որ թէեւ ճարտարարուեստի բազմաթիւ գործատուներ գործադուլի մէջ են, բայց քաղաքի արտադրութիւնը եւ երթեւեկը չեն տուժեր :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓՐԱԿԱՅԻ մէջ, հակառակ արգելքներուն, ձերբակալութեանց եւ ապահովութեան ուժերու յաճախ բիրտ միջամտութեան, չեխ երիտասարդները (շուրջ՝ երկու հազար) հաւաքուեցան Վէնսէսլաս հրապարակը ոգեկոչելու համար «Փրակայի Գարնան» 21-րդ տարեդարձին ջախջախումը Վարշաւայի Ուխտի հրոսակներուն կողմէ : «Կեցցէ՛ ազատութիւնը», «Կեցցէ՛ Լեհաստան» կը պոռային : «Ձերբակալուած մասնակցողներուն մէջ կան Լեհեր, Հունգարացիներ եւ Իտալացիներ, որոնք, ինչպէս այս գրգռութեան կազմակերպիչները, կը պատժուին ըստ չեխ օրէնքներուն» յայտարարած է մամուլի չեխ գործակալութիւնը :

ԼԵՀԱՍՏԱՆ դեռ կառավարութիւն չունէր Երեքշաբթի օր, համայնավարներու պահանջներուն պատճառաւ : Ասոնք երկու նախարարութենէ աւելին կ'ուզեն եւ մանաւանդ Արտաքին նախարարութիւնը կը պահանջեն, ինչ որ անընդունելի է Սոլիտարնոսկի համար : Լէք Վալեսա կրկին խօսք առաւ եւ ամբաստանեց համայնավարները իրենց շահերին համար եւ հրաւիրեց որ գործի անցնին : Կացութիւնը այլապէս մտահոգիչ է երկրին մէջ, «Կազետա» կը գրէ թէ բնակչութեան 30%-ը սովի սպառնալիքին տակ է : Սոլիտարնոսկի պաշտօնաթերթը կ'ըսէ նաեւ թէ Թաքովսկի Սոլիտարնոսկի ժառանգած է «ժողովրդական Լեհաստանի մէջ յանձնուած աղէտ մը, բոլորովին կազմալուծուած ներքին շուկայ մը, անարժէք դրամ մը եւ ժողովուրդին պաղ կատաղութիւնը» : Կէրէմէկ, Լիպերասիոնի տուած հարցազրոյցի մը մէջ, կը պարզէ կառավարութեան դիմագրաւելիք դժուարութիւնները : Կէրէմէկ կ'ըսէ թէ գիտենցեն որ Լեհաստանը փորձառական դաշտի մը առաջապահ դիրքի վրայ է, ոչ միայն արեւելեան Եւրոպայի այլեւ Խորհրդային Միութեան համար :

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ նախարարը՝ Ժ. Փ. Շըվէնըման կը փորձէ լեզու գտնել զինուորական ոստիկանութեան հետ, որ շաբաթներէ ի վեր, արտօնուած կամ ոչ գանազան ձեւերով իր դժգոհութիւնը կը յայտնէր : 4000 կամաւոր թեկնածուներ ներկայացան կէտ սեղանի մը շուրջ խօ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 7 – 17)

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Չորրորդ ամիսն է որ ճգնուած վիճակը կը շարունակուի ԼՂԻՄ-ի մէջ. տեղական գործադուլները ալ աւելի կը բարդացնեն խնդիրներու կնճիռը : Հայ եւ ազերի բնակիչներէ ամէն օր նամակներ կը ստացուին, պաշտօնատարներու կոպտութեան, լուծումներէ խուսափելու մասին գանգատներով : Անհնազանդութեան, բացայատ զինուած պայքարի կոչեր կ'ըլլան ու յատուկ կառավարման Կոմիտէն ստիպուած կը ստանձնէ ապահովութիւնը պահելու, բնակչութեան սննդեղէն մատակարարելու, երաշտին հետեւանքներուն դէմ պայքարելու հոգերը : Խորհրդային Ջրային նախարարութեան մասնագէտները տեղւոյն վրայ կ'աշխատին խմելու ջուրի նոր ակեր գտնելու համար : Զօրամասերու օգնութեամբ կարգաւորուած է կաթի, բանջարեղէնի, պտուղի մատակարարումը դէպի քաղաքներն ու աւանները, ալիւրի, դեղօրայքի, վառելանիւթի ուղարկումը դէպի հեռաւոր գիւղերը : Ռազմական թռչուններով կը փոխադրուին բժիշկներ, հիւանդներ : Այս բոլորը տեղի կ'ունենան ծայր աստիճան ճգնուած կացութեան մէջ, ուր ամէն օր կը փորձուի վրդովել խաղաղութիւնը ու բնակչութիւնը տեւական սարսափի մէջ է : Յաճախ ճամբաները կը փակուին ու անպակաս են ընդհարումները : Օգոստոս 12 – 13-ի գիշերը Աղդամ – Ստեփանակերտ երկաթուղիին շուրջ վնաս պատճառուած է տեղի ունեցած պայթում մը : Արարքին հետեւանքը այն եղած է որ մարդը չէ կրցած ժամանակին ստանալ պարէն, շինանիւթ եւ անասունի կեր :

ՇՈՒԷՏԱԿԱՆ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Շուէտի «Էրիքս Էլպէն» կրօնական ընկերութիւնը պատրաստի քսան բնակարան ու բժշկական կեդրոն մը ղրկած է Հայաստան : Նոյն կազմակերպութիւնը արդէն հարիւր հոգինոց մանկապարտէզ մըն ալ նուիրած է Հայաստանի : Տուները յանձնելու արարողութիւնը տեղի կ'ունենայ Հոկտեմբերին :

ԻՏԱԼԱՑԻ ՀԱՅԹՈՒԽՆԵՐՈՒՆ ՆՈՒԷՐԸ

Իտալիոյ հայթուխներու միութեան եւ Միլանոյի քաղաքապետարանին կողմէ աղէտեալ շրջաններուն նուիրուած փոքր փուռերը հասած են «Զուարթնոց» օդակայանը : Բանակցութիւններ տարուած են նաեւ Ֆրանսայի գիւղատնտեսութեան ներկայացուցիչներու հետ, որոնք մինչեւ տարեվերջ հաց թխելու վառարաններ պիտի ղրկեն աղէտեալ վայրերը :

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Լենինականի մէջ հիւանդանոց մը պիտի կառուցանուի գերմանական «Արդարութեր սամարիթէր պունտ» կազմակերպութեան նախաձեռնութեամբ : 120 հոգինոց շէնքը ամբողջութեամբ պիտի սարքաւորուի Գերմանիոյ մէջ կատարուած հանգանակութեամբ : Այդ գումարը արդէն երկու միլիոն մարքի հասած է :

ՀԱՅ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ՄԷՋ

Հայաստանէն խումբ մը երախաներ Չեխոսլովաքիա հասած են, տեղւոյն Կարմիր Խաչին հրաւէրով : 56 աշակերտներ հինգ ուսուցիչներու հետ եօթը շաբաթ պիտի մնան երկրին գեղատեսիլ վայրերը : Սպիտակցի, Լենինականցի եւ Կիրովականցի երախաներուն համար պատրաստուած է մշակութային ու մարզական ծրագիր :

ԿԻՐՈՎԱԿԱՆԻ ԲԱԶՄԱԲՈՒԺԱՐԱՆԸ

Երկարատեւ ընդմիջումէ մը ետք կրկին սկսած է գործել Կիրովականի մանկական բազմաբուժարանը : Նոր շէնքն ու սարքաւորումները նուէրն են «Առանց սահմանի բժիշկներ» կազմակերպութեան : Բազմաբուժարանը ունի նաեւ վիրաբուժական բաժին . հոն կ'ընդունուին նաեւ Սպիտակէն, Ստեփանաւանէն, Գուգարքէն հիւանդներ :

ՏՈՒԺԱԾ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի նիստին ուշադրութիւնը կեդրոնացած է տուժած երախաներու կացութեան վրայ, որոնք երկրաշարժին ամէնէն ծանր հարուածը կրողները եղան : Հաշմանդամներէն զատ հոգածութեան առարկայ պէտք է դարձնել ծնողներէն մէկը կորսնցուցած կամ բոլորովին որբ մնացած մանուկները : Առաջիններուն թիւը 4000 է, իսկ երկրորդներունը՝ 753 : Որբացածներուն կեանքն ու ուսուցումը արդիւնաւէտ կերպով կազմակերպելու համար կը բարելաւուին գիշերօթիկ դպրոցները, նորերը կը շինուին : Արթիկի շրջանին մէջ «Ս.Օ.Ս. Քինտէրտորֆ» կազմակերպութիւնը մանկական գիւղ կը կառուցանէ, մանկապարտէզով, դպրոցով ու բնակելի տուներով : Նման գիւղերու նախագիծեր կը մշակուին Լենինականի, Սպիտակի եւ Կիրովականի համար եւս :

Ծնողազուրկ երախաներուն թոշակ նշանակուած է : Զանազան ձեռնարկութիւններ ու կազմակերպութիւններ նըպաստներ կը յատկացնեն անոնց :

Կեդրոնական Կոմիտէի նիստը յատուկ յանձնաժողով նշանակած է որ պիտի համադրէ ծնողազուրկ երախաներու համար կատարուած աշխատանքները ու ապագայի ծրագիր մշակէ :

ՎՆԱՍՆԵՐԸ ԿԸ ԴԱՐՄԱՆՈՒԻՆ

Ղուկասեանի շրջանի Արփենի գիւղը որ հիմնովին քանդուած էր երկրաշարժէն, սկսած է վերակառուցուիլ . Հայկական ճարտարապետութեան ոճով շինուած տուները 49 – 70 քառ. մեթր տարածութիւն ունին, օժտուած են ջեռուցումի յարմարութիւններով, պարտէզով եւայլն :

Գիւղը կ'ունենայ նաեւ իր դպրոցը, մըսուր – մանկապարտէզը, բուժարանը, շուկան, անասնապահական շէնքեր : Շրջանի Թորոս, Գողհովիտ գիւղերն ալ կը վերանորոգուին . կը հաստատուի ջրամատակարարումի եւ կազի ցանց, կ'ունենան կոյուղի, փողոցները կը կըրապատուին : Այս երեք բնակավայրերու վերականգնումի աշխատանքը կը կատարէ Ուզպեկիստանի շինարարական խումբը :

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷՆ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.Ի

ՑԱՒԱԿՑԱԳԻՐ

«Խոր վշտով կարդացինք Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ.ի Օգս. 21 թուակիր հեռագիրը : Մեր ցաւակցութիւնն ենք յայտնում Անթիլիասի Կաթողիկոսարանի Մայր Տաճարի եւ Վեհարանի շէնքի լուրջ վնասների համար, հետեւանք ռմբակոծութիւնների, որոնք տեղի են ունեցել վերջին օրերս Պէյրութի մէջ ահաւոր սաստկութեամբ :

«Մեր աղօթքն է որ Աստուած անփորձ ու անսասան պահպանի Կիլիկեան Ս. Աթոռը, նրան զինուորեալ միաբանութիւնը եւ տաղնապեալ համայն հաւատացեալ հայ ժողովրդին, եւ միշտ մնայ բոլորին օգնական եւ զօրավիգ ու ներշնչէ նրանց կենարար յոյս եւ լաւատեսութիւն :

«Եղբայրական աղէտեալ Լիբանանի այս ծանր օրերին կոչ ենք անում երկրի բոլոր համայնքներին որ միացեալ բարի կամեցողութեամբ հաշտարար լուծում գտնեն վիճելի հարցերի եւ վերջնապէս համերաշխութիւնը եւ խաղաղութիւնը վերահաստատուեն երբեմնի երջանիկ այս ափերին, ի մխիթարութիւն եւ բարօրութիւն բոլոր համայնքներին ու համայն լիբանանեան աստուածասէր քրիստոնեայ եւ մահմետական հաւատացեալներին :

«Երանի խաղաղարարաց» :

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Ս. Էջմիածին, Օգս. 22, 1989

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ ԹԱԹՈՒԼ ԴԻԼԱՔԵԱՆԻ

Օգոստոս 1-ի «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթէն կը տեղեկանանք թէ Երեւանի մէջ մահացած է հայ բեմի արուեստագէտ Թաթուլ Դիլաքեան : Ծնած էր Վան, 1913-ին . դեռ պատանի տարիքէն սկսած էր բեմ բարձրանալ մեծերու կողքին : Տարիներու ընթացքին ընկերա – հոգեբանական նոր խորք տուած է իր խաղարուեստը . ան շատ մը տիպարներու կարգին, մարմնաւորած է Պարոնեանի, Վրթանէս Փափազեանի, Շէյքսփիրի, Սերվանթէսի հերոսները : Մասնակցած է նաեւ ձայնասփիւռի ու հեռատեսիլի հաղորդումներու :

ՔԻՒՐՏԵՐՈՒ ԿՏՐԱԾ ՃԱՄԲԱՆ

Պետական կառոյցին սպառնացող վըտանգ մը ըլլալէ շատ հեռու գտնուելով հանդերձ, քրտական հարցը գլխաւոր փորձանքը դարձած է Թուրքիոյ. ո՛չ տասնամեակներու արհամարհանքը, ո՛չ ալ կամաւոր անդիտացումները կրցած են թաղել խլրտումները, որոնք այսօր բախումներու ընդարձակ դաշտի մը վերածած են երկրին հարաւ–արեւելեան շրջանը, ուր այնքան ալ դիւրին չէ յստակօրէն ըսել թէ ո՛վ է կամ որուն ձեռքը կը գտնուի տիրապետող իշխանութիւնը, ուժը:

Պետականութեան ուժին հակադրուելու ոչ մէկ կշիռ ունին անշուշտ քրտական շարժումին բաղկացուցիչ գործօնները. սակայն երկրորդական ազդակներ, – ինչպէս՝ տեղի բնակչութիւն, հանրային կարծիք–, արդէն են այսօր ապստամբ արկածախնդիրներու պիտակով մը մէկդի դնելու խնդիրը: Խնդրոյ առարկայ շրջաններու բնակչութիւնը ոչ իսկ չէնք շնորհք թրքերէն կը խօսի. ժամանակակից աշխարհը թերեւս հարիւրամեակ մը հեռաւորութեան վրայ կը գտնուի այդ զանգուածէն, որուն տասնամեակներէ ի վեր ամէնէն առատօրէն բաժին ինկածը հալածանքն է, իր ամէնէն հարուստ տարբերակներով: Այն նոյն տարրը որ երէկ ջարդերու, թալանելու լաւագոյն գործակից մը ըլլալով, Թուրքիան «Հայ» կոչուած առաջին փորձանքէ մը փրկելու գործին օգնեց, այսօր ինք զինքը կը գտնէ շրջուած դերերու աքցանին մէջ: «Թուրքիան Թուրքերու հայրենիքն է» ու ան որ կը համարձակի չըմանել այս հպարտութիւնը, ամենախիստ պատիժին արժանի է. ապրելու իրաւունք չունի այդ հայրենիքին մէջ: Գրեթէ այսքան կտրուկ ու յստակ էին այս մասին տրամադրութիւնները: Սակայն տասնամեակներու հալածանքէն ու լուռ, յամառ դիմադրութենէն ետք, այսօր իրականութիւնը տարբեր հանգամանքով կը ներկայանայ: Վերջին տարիներու հոլովոյթը հասցուած է կէտի մը, ուր գընահատումը կը դժուարանայ այնքան վճռական ըլլալու, ուր հալածանքը չի կրնար այնքան անարգել ճամբայ գտնել եւ դիմադրութիւնն ալ լուռ չէ այլեւս:

Կարելի չէ անշուշտ ըսել, կամ կարծել թէ պարագաները սկսած են լրիւ արձագանգ գտնել լրատուներու հաղորդումներուն մէջ. երէկ, հարցը մանր–մունր թափանցումներով, մամուլի յանդուգն մէկ–երկու օրկաններով քայլ առ քայլ հրապարակ իջաւ. այսօր ալ տարբեր չէ երեւոյթը. ճիշդ է որ շատ բան փոխուած է, նախկին «անջատողականները» գտած են իրենց անունը ու «քիւրտ» կը կոչուին այսօր. իշխանութիւններու ապահովութիւն ներշնչել փորձող իրր թէ անվրդով յայտարարութիւններուն քով, մամուլի սիւնակներուն մէջ հասակ կ'առնեն այլ բաներ ալ բաց լուրեր, նկարագրութիւններ եւայլն: Ու օրէ օր կ'աւելնայ այս վերջիններուն համեմատութիւնը:

Թուրք մամուլը ապահովութեան բարձրագոյն իշխանութիւններու աղբիւրէն տեղեկացուց թէ համբերութեան բաժակը յորդած է ու ատենը հասած է վճռական հարուածով մը փակելու այս հաշիւը. օրերով գրուեցաւ գրեթէ պատերազմական պատրաստութեան մը մասին. քիւրտ զինեալներու գլխաւոր պատսպարանները հիմնայատակ կործանելու համար յատուկ զօրաբաժիններ փոխադրուեցան խնդրոյ առարկայ շրջանը, կեդրոնական պատերազմի մասնագիտացած խմբակներ գործի լծուեցան ու անոնց հետեւեցան ամէն տեսակի ապահովութիւն երաշխաւորող յայտարարութիւններ:

Սակայն, կողմերու առաջին բախումներուն իսկ հակառակը ըսել ու գրել պարտադրեցին: Երկրին Ներքին Նախարարը ըսաւ թէ «Հարաւ–արեւելեան շրջաններու պատահարները կուսակցական մակարդակէ վեր աստիճանի մը վրայ պէտք է նկատի առնուին. ու անհրաժեշտ է ազգային քաղաքական ուղղութիւն մը»: Ան խոստովանեցաւ նաեւ թէ գտնուած շրջանը առաւելութիւններ կուտար քիւրտ զինեալ ուժերուն. աւելի, քան ապահովութեան իր խմբակներուն: Ան չմոռցաւ անշուշտ անգամ մը եւս շեշտելու թէ Պետութիւնը ուժեղ, տիրական էր կացութեան ու վրդովելու պատճառ չկար: Սակայն իրեն հետ կատարուած տեսակցութեան տեղ գրաւած սիւնակներուն տակ զետեղուած էր այն լուրը, թէ «անջատողականները ութ հոգի սպաննած են»:

Այս պատկերին մէջ յաջորդ օրը աւելցաւ անակնկալ արտայայտութիւն մը. իշխանութեան գլուխ գտնուող կուսակցութեան երեսփոխաններէն մէկը ամերիկեան թերթի մը հարցումներուն պատասխանելով ըսած էր. «պատճառ չկայ որ ինչպէս Իրաքի, Թուրքիոյ մէջ եւս Քիւրտերը ինքնավարութիւն չունենան»: Ան աւելցուցած էր նաեւ որ միայն այս խօսքերը իրեն հինգ տարուան բանտարկութիւն պիտի արժէին, եթէ խորհրդարանական անձեռնմխելիութիւն վայելող մէկը չըլլար ինք: Այդքան դիւրին նկատուած յաղթանակն ալ առաջին բախումներով իսկ ի դերեւ հանած էր յոյսերը ու բարձրաստիճան պաշտօնատար մը կը յայտնէր թէ իրենց ձեռքէն փախցուցած են չորս հարիւր հոգինոց Քիւրտերու խումբ մը:

Մինչ այդ, թշնամին կը շարունակէր արարքները. գիւղեր կը սպաննէր, զինամթերք օդը կը հանէր, առեւանգումները, սպառնալիքները կը շարունակուէին: Դասաճանները կը գնդակահարուէին զինեալներու կողմէ, ու Պետութենէն նշանակուած անտառապահներ կեանքի ապահովութիւն չգտնելով կը յանձնէին իրենց զէնքերը, յայտնելով որ կը հրաժարին իրենց վստահուած պաշտօնէն. անոնցմէ մէկը նոյնիսկ ըսած էր. «Պետութիւնը իր ուժերով չի կրնար գըլուխ ելլել անոնց դէմ, մենք քանի մը խեղճ անտառապահ, ի՞նչ կրնանք ընել»:

Յետոյ, որպէս նոր կարգադրութիւն, իշխանութիւնները ժողովի մը հրաւիրեցին խնդրոյ առարկայ շրջանի ցեղապետները, տրամադրութիւն յայտնելով ի հարկին զէնք բաշխել անոնց:

Դէպքերու զարգացումին հետ հրապարակ իջան նորանոր յայտարարութիւններ ալ. շրջանի ապահովութեան յատուկ նահանգապետը ըսաւ թէ քիւրտ զինեալ խումբերուն մաս կը կազմեն նաեւ այլազգի մարտիկներ, որոնց մայրենին քըրտերէնը չէ. այս հաստատումը ըսել կուտար անոր, թէ Քիւրտերը լայն նեցուկ կը գտնէին այլ երկիրներէ, որոնք իրենց կարգին հաշիւներ ունէին Թուրքիոյ հետ ու շարժումին ընդհանուր ուղղութիւնը թիրախ առած էր Թուրք Պետութիւնը:

Թուրքիոյ մէջ քրտական հարցը այսքանով, խմորումներու երկար շրջանէ մը ետք հասած ըլլալ կը թուի դարձնական հանգրուանի մը. բազմաթիւ ու բազմազան ազդակներէ կախում ունին անշուշտ ելքի հաւանականութիւնները. սակայն, այսօր Քիւրտերու ձեռք ձգած առաւելութիւններու գլխաւորը լրատուներու, համաշխարհային հանրային կարծիքի կալուածին մէջ շահուած հողն է ու այն երեւոյթը որ նիւթը դադրած է «թաբու» մը ըլլալէ. անոնք կրցած են արդէն խորտակել տասնամեակներու արհամարհանքին ու կամաւոր անդիտացումին պատուարը: Հակառակ պարագային Թուրք մամուլի ամէնէն խիզախ անունին իսկ էջերուն մէջ դժուար էր սա տողերուն հանդիպիլ. «Իքիպին Տօղրու» շաբաթաթերթին ուղղած հարցումներուն պատասխանելով, հալածուած քիւրտ մտաւորական մը կ'ըսէ. – «...Թուրքերը Միջին Ասիայէն արշաւեցին իրենց բուրերով: Ասոնք պատմական ճշմարտութիւններ են. թերութիւններ ալ չեն: Այդ ժամանակին այդպէս կ'ըլլային արշաւանքները: Իրանի, արաբական ու բիւզանդական Պետութիւններու աւերակներուն վրայ նախ Սելջուքները, ապա Օսմանցիները Պետութիւն հիմնեցին: Այս պետութիւններուն հպատակները ընդհանրապէս իրենց ցեղակից չէին, սակայն հին քաղաքակրթութիւններու տէր հաւաքականութիւններ էին: Ենթարկուեցան նորեկներուն: Իսկ նման վարչաձեւ մը միայն բռնութեամբ կարելի կ'ըլլայ: Ի վերջոյ, թէ՛ Օսմանեան կայսրութիւնը եւ թէ Թուրքիա այս ըմբռնումէն ծնած վարչաձեւով մը կանգուն մնացած են: Սակայն այսօր դարը փոխուած է. վերջին կարելիութիւն մը ունինք. դիմել քաղաքակիրթ միջոցներու, ժողովրդավար վարչաձեւին ու զարգացնել զայն:

Շրջանի զանազան ցեղերը Թուրքերէն հազար տարի առաջ մուտք գործած են քաղաքակրթութեան ոլորտէն ներս: Յետագային Միջին Ասիայէն հասածներ գերիշխած են անոնց: Այսօր պէտք է վախը մէկդի դնել ու ըսել. – «Ընկեր, ես Քիւրտ եմ, Քարտաճներու, Մետեաներու շառաւիղն եմ, քանի որ երկու, երեք, չորս հազար տարիէ ի վեր կ'ապրիմ իմ ծննդավայրիս մէջ: Բաբելոնի աղիւսէ տախտակներուն գրութիւնները իմ մասիս կը խօսին. յետոյ դուն եկեր ես ու նստեր մեր գլխուն»:

Արհամարհելի՞ յաջողութիւն է նման արտայայտութիւն մը հրապարակուած տեսնել Թուրքիոյ մամուլին մէջ, հալածուած քիւրտ մտաւորականի մը համար: Տասնամեակներու ճնշումը, կեղեքումը չի՞ մոռցուիր վրէժի սա կաթիլ մը կանխավճարով: Ու այս բոլորը, ճիշդ դարու մը հեռաւորութենէն չե՞ն արթնցներ յիշողութիւնը ուրիշ ժողովուրդի մը, որ նո՛յն հալածանքը կրեց, նոյն պայքարը մղեց, նոյնքան զոհ տուաւ նոյնպէս իր հողին վրայ ու չունեցաւ նոյնիսկ Քիւրտին այսօրուան յաջողութեան նշոյլը: Անոնց հարիւր տարուան յապաղո՞ւմն էր յանցաւորը, թէ մեր յառաջապահի անճապարանքը դէպի պատմութեան ճակատագրական հանգոյցը, ուր որոշուած ժամադրութիւնը այնքան ցաւագինօրէն վրիպեցաւ:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՔԱՆԻ՞ ՏԱՐԵԿԱՆ Է ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԾԻՐԱՆԵՆԻՆ

Հայաստան մշակուող պտղատու ծառատեսակներուն մէջ յատուկ տեղ կը գրաւէ ծիրանենին: Այն դարեր շարունակ բազմացուած է սերմերու միջոցով, որուն հետեւանքով ալ ստեղծուած են բազմազան տեսակներ:

Ծիրանի ծառի հայրենիքին վերաբերեալ գրականութեան մէջ երկու կարծիք կայ: Պատմիչներուն, գիտնականներուն մէկ մասը պտղատու այդ տեսակի հայրենիքը կը համարի Հայաստանը, ուրիշներ կը գտնեն որ անիկա միջին ասիական ծագում ունի: Այս երկրորդ կարծիքին կողմնակիցները իրենց ենթադրութիւնը կը հիմնեն այն փաստին վրայ, որ չինական գրականութեան մէջ ծիրանենին յիշատակուած է Քրիստոսէ 2000 տարի առաջ:

Բայց վերջերս Արմաւիրի շրջանի Գառնի բնակավայրին մէջ Բաբգէն Առաքելեան եւ Երեւանի մօտ՝ Շէնգաւիթի մէջ Սանդրո Սարդարեան պեղումներու ընթացքին յայտնաբերուած են ծիրանի կուտեր, որոնք ունին 6000 տարուան վաղեմութիւն: Այս փաստը Հայաստանի մէջ ծիրանի ծառի մշակութեան ժամանակաշրջանը Չինաստանի համեմատութեամբ 2000 տարի ետ կը տանի: Բացի այդ, 1975-ին Արագած լերան հարաւային լանջերուն, Ամբերդ գետի ձորին մէջ յայտնաբերուած են վայրի ծիրանենիներ, որ վերջնապէս կը հաստատեն այդ պտուղին հայկ. ծագումը: Հայաստանի դրացի ժողովուրդները՝ Ասորեստանցիները, Պարթեւները, Բիւզանդացիները մեզմէ վեց հազար տարի առաջ ծիրանենին անուանած են արմենիքա՝ հայկական պտուղ:

Ծիրանենիի տեսակները հիմնականին մէջ կեդրոնացած են Արարատի, Արտաշատի, Էջմիածնի, Մասիսի, Հոկտեմբերեանի, Աշտարակի, Նայիրիի, Թալինի, Մեղրիի շրջանները: Բարձր բերքի տարիներուն Հայաստանը կ'արտադրէ 25-30 հազար թոն ծիրան, որ պտուղներու համախառն արտադրանքին 30 – 35%-ը կը կազմէ:

Ծիրանենիի յայտնի հազարաւոր տեսակներուն մեծ մասին ծնունդ տուած է հնագոյն տեսակը՝ հայկական սովորական ծիրանենին (Արմենիքա Վուլկարիս): Անկէ յառաջացած բազմաթիւ տեսակներուն պսակն է Երեւանին, որ աշխարհի լաւագոյն ծիրանենիներէն մէկը կը նկատուի: Անիկա անցեալին կը կոչուէր օտարածին Շալախ անունով, որ կը նշանակէ «Շահին վայել»: Այս ծիրանը հայ ժողովուրդին համար նոյնպիսի նշանակութիւն ունի, ինչպէս խաղողի Ոսկեհատ տեսակը, Նարինջի դեղձը, Արտամետի խնձորը: Իրենց աշխատութիւններուն մէջ զայն յիշատակած են նկարագրած են ԺԲ. դարու գիտնական Մխիթար Հերացի, անոր բուժիչ յատկանիշներուն մասին գրած է ԺԵ. դարու բժշկապետ Ամիրդովլաթ Ամասիացի:

Շնորհիւ իր ամրութեան եւ գեղեցկութեան ծիրանի ծառի բնափայտը կ'օգտագործուի բարձրորակ կարասի, զարդարձական զանազան իրեր պատրաստելու համար: Իսկ հայկական ազգային գործիքը՝ դուդուկը կը պատրաստուի միայն ծիրանենիէն:

Ծիրանենիի մասին բազմաթիւ օգտակար տեղեկութիւններ եւ յանձնարարականներ կը պարունակէ Է. Մոլչեանի «Հայաստանի ծիրանները» գիրքը, զոր վերջերս լոյս ընծայած է «Հայաստան» հրատարակչութիւնը:

Ս. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԱՐԵՒՈՒՆ ԶԱՅՐՈՅԹԸ

Տասնմէկ տարին անգամ մը արեւը կը զայրանայ. երեսը կը ծածկուի սեւ փըսփիկներով ու հրանիւթի ժայթքեր կ'արձակէ միջոցին մէջ: 1990 Փետրուարին արեւուն այս «հիւանդութիւնը» պիտի հասնի ամենասուր հանգրուանին: Մարտ 9-ին արդէն դիտարկուեցաւ հսկայական արատ մը, որ աննախընթաց է: Երեւոյթը այնպիսի տարողութեամբ մը ներկայացաւ որ նոյնիսկ փարիզեան շրջանէն կարելի եղաւ դիտարկել հիւսիսային լուսապսակները: Արեւային ծուէնները բաղկացած են իքս եւ անդրմանիշակագոյն ճառագայթներէ, ծանր ելեկտրոններէ եւ իոններէ: Ամերիկեան դիտարան մը արեւային ժայթքի արատ մը ճշդած է որուն տրամագիծը Երկրի տրամագիծին 36 անգամն է, ինչ որ կը նշանակէ շուրջ 500 հազար քիլոմեթր:

Աշխարհի հինգ կարեւոր դիտարանները – Ամերիկա, Ճափոն, Ֆրանսա, Խորհրդային Միութիւն եւ Աւստրալիա – շատ լուրջի կ'առնեն պատահարը: Իսկ Մէօտոնի դիտարանէն պատասխանատու մը կը նկատէ որ 1986 Սեպտեմբերէն ի վեր սկսած է արեւային արատներու նոր շրջան մը, որուն վերելքի մասը չորս տարի կը տեւէ, ապա եօթը տարուան աստիճանաւոր հանդարտութեան ժամանակաշրջան մը կը յաջորդէ:

Արատներու գօտիին մէջ ջերմաստիճանի որոշ նուազում մը կը տեսնուի. մինչ արեւուն մակերեսին վրայ ջերմութիւնը 6000 աստիճան է, արատներու գտնուած վայրերը 4000 աստիճանի իջած կ'ըլլայ: Հոն մագնիսական մեծ դաշտեր կը ստեղծուին որոնք պատուար կը կանգնին ուժանիւթի տեղափոխութեան, մակերեսին եւ ներքնամասին միջեւ: Ուժանիւթի այս կուտակումը կը կեդրոնանայ ծայրամասերուն վրայ ուր ճնշումը ահաւոր չափերու կը հասնի: Ու այս մասերէն, օճառի պղպջակներու նման հրանիւթ եւ ճառագայթումներ կ'արձակուին չորս-բոլորը: Աւելորդ չէ թերեւս հոս յիշեցնել թէ արեւային այս ժայթքերուն քով Հիրոշիմայի պայթումը պաճաճ ճանճի մը արտաշնչումը կրնայ նկատուիլ...: Արեւը ջերմակորիզային հսկայական անընդհատ պայթումներու դաշտ մըն է. անոր ամէնէն աննշան մէկ խլրտումն իսկ բաւարար էր մեզ մոխիրի վերածելու, եթէ յարմարագոյն հեռաւորութեան վրայ չգտնուէինք, եթէ մեր մթնոլորտն ու մագնիսական դաշտը մեզ չպահպանէին:

Այսուհանդերձ, այս երեւոյթները զանազան ազդեցութիւններ կ'ունենան մեր Երկրագունդին ու անոր բնակիչներուն վրայ: Ազդեցութիւնները յատկապէս զգալի կ'ըլլան բեւեռային գօտիին մէջ: Անոր մօտ ապրող բնակչութիւնը հանդիսատեսն է մշտական տեսարաններու, որոնք արդիւնք են արեւային ժայթքումներուն: Այդ ժայթքումներով անջրպետին մէջ արձակուած մանրատարրերը երկվայրկեանի մէջ հազար քիլոմեթր արագութեամբ մը բախելով երկրագունդին, գունաւոր լուսապսակներ կը ձեւացնեն: Ոսկեզօծ – մանիշակագոյն այդ պսակները հրաշալի ցոլքերով, արեւային փոթորկումներուն ամէնէն հոյակապ մասը կը կազմեն: Իսկ գալով վնասներու ... մագնիսական այս փոթորիկները յաճախ կ'ազդեն արուեստական արբանեակներու վրայ, անջրպետային կայծերու վերածելով զանոնք, կը պատահի նաեւ որ երբեմն անոնք կորսնցնեն իրենց բարձրութիւնը, մոլորեցնելով երկրա-

OEMME

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

OEMME հրատարակչատունը, որուն հիմնադիր անդամներն են Պ. Սեդրակ Մանուկեան՝ նախագահ, Պ. Հերման Վահրամեան՝ քարտուղար եւ Պ. Յակոբիկ Մանուկեան՝ հրատարակչութիւններու վարիչ:

OEMME հրատարակչատան գործունէութիւնը կը ծաւալի ոչ-տիրող մշակոյթներու, - յատուկ ուշադրութիւն դարձնելով նամանաւանդ Միջին Արեւելքի գաւառական եւ ժամանակակից իրականութեան վրայ, - գեղարուեստական – մշակութային ընագաւառները:

Մէկ կողմէ ինքնուրոյն մշակութային ռազմավարութիւն հետապնդող հրատարակչատան պակասը, որ ոչ թէ ամէն ինչ, այլ միայն իր կողմէ ընդունուածը հրատարակէր, իսկ միւս կողմէ, Սփիւռքի տարբեր ընկերակցութիւններու կողմէ լոյս ընծայուած հրատարակութիւններու պարագայական բնոյթ կրելը OEMME հրատարակչական կազմութեան հիմնական շարժառիթները եղան:

Ստորեւ կը ներկայացնենք հրատարակչատան կիրառած սկզբունքները եւ իր երկամեայ գործունէութեան արդիւնքները:

ա - Հրատարակել միայն այն գործերը, որոնք առնուազն եւրոպական եւ ընդհանուր առմամբ արեւմտեան արտադրութեան միջին մակարդակը ունենան:

բ - Մատուցանել մշակութային տեսանկիւնէն հաւասարակշիռ, անաչառ եւ ներքին շերտաւորումներու տեսանկիւնէն՝ անկողմնակալ մշակութային արտադրութիւններ:

գ - Ընդգծել ոչ տիրող մշակոյթներու կառուցուածքի առանձնայատկութիւնները եւ շեշտել որ հետազօտութիւնները այդ ուղղութեամբ ընթանան: Գաղափարախօսական ազատութիւնը հրատարակչատան ելակէտներէն է:

դ - Հրատարակչատունը կը փորձէ հայ մշակոյթը եւ հայերէն իր արտադրութիւնները տարածել նախ եւ առաջ Հայերու ապա օտարներու եւ ոչ-տիրող մշակոյթներու միջեւ:

ե - Իմաստասիրութիւնը, արուեստը, մշակոյթը, երաժշտութիւնը, պատմութիւնը եւ հայագիտութիւնը հրատարակչատան գործունէութեան ընագաւառներն են:

զ - Հրատարակչատան արտադրութիւնները լոյս եկած են զանազան մատենաշարներով, որոնք կամ հրատարակուած են եւ կամ հրատարակութեան մէջ են: Վերոյիշեալ մատենաշարները հետեւեալներն են.

զա - «Հայ ճարտարապետութեան վաւերագրեր» (19 հատոր) մատենաշարը, Յակոբիկ եւ Արմէն Մանուկեանի պատասխանատուութեամբ, իտալերէն եւ անգլերէն բնագրերով, հայերէն ամփոփումով, չափագրութիւններով եւ գունաւոր լուսանկարներով: Առաջին երկու հատորները երրորդ հրատարակութեան տակ են, իսկ յաջորդ հինգ հատորները՝ երկրորդ հրատարակութեան: «Աղթամար» հատորը լոյս տեսած է նաեւ լաթակազմ ու տրամադրելի է արդէն գերմաներէն թարգմանութիւնը:

Հրատարակութեան տպաքանակը 88·000 է, որմէ 58·000 վաճառուած է: Օտար մամուլը շատ տպաւորիչ գրախօսականներով 1065, 17 երկիրներու ամէնէն կարեւոր թերթերուն մէջ արձագանգ հանդիսացաւ այս նախաձեռնութեան: Կրնանք ամենայն հանգստութեամբ հաստատել, որ «Հայ ճարտարապետութեան վաւերագրեր» մատենաշարը Սփիւռքի կատարած մշակութային ամէնէն կոթողային աշխատանքն է: Մեծ գնահատանքի արժանի է, բնականաբար, Խորհ. Հայաստանի Գիտական Ակադեմիան եւ մշակութային այս կալին նախաձեռնող՝ ճարտ. Արմէն Զարեանը:

Մատենաշարը նպաստեց ոչ միայն Հայերու միջեւ եղած մշակութային փոխյարաբերութեան, այլեւ շարժեց նամանաւանդ օտարներու հետաքրքրութիւնը մշակութային եւ զբօսաշրջիկային տեսակէտէն:

զբ – «Ուսումնասիրութիւններ հայկական ճարտարապետութեան» (հրատարակուած է 25 հատոր): Նախատեսուած է հայ արուեստը եւ մշակոյթը ուսումնասիրողներուն (տպաքանակ՝ 9·600):

զգ – «Կամար» մատենաշարը (հրատարակուած է 3 հատոր), կը ներկայացնէ յօդուածներով եւ ուսումնասիրութիւններով Հայութեան ընկերային եւ պատմական իրականութեան տարբեր երեսակները: Բնագրերը գրուած են տարբեր լեզուներով, որոնք նմանապէս կ'արտացոլեն հայկական իրականութիւնը (տպաքանակ՝ 2·200):

զդ – «Ժխտուած կառոյց» (հրատարակուած է երկու հատոր) մատենաշարը կը պարունակէ հայ արուեստի, մշակոյթի, կրօնքի եւ պատմութեան նուիրուած համագումարներու արձանագրութիւնները (տպաքանակ՝ 1·000):

զե – «Պատկերներ մի հայ մշակոյթի համար» (հրատարակուած է մէկ հատոր): Ամէն մէկ թիւը կը խորացնէ մենագրական ձեւով մշակութապէս ուշագրաւ նիւթ մը (տպաքանակ՝ 3·000):

զզ – «Երկինք եւ երկիր» մատենաշարը (հրատարակուած է երկու հատոր), հայ, ռուս եւ եւրոպացի լուսանկարիչներու հայկական բարձրաւանդակի մարդաբանական, պատմական եւ մշակութային նիւթերու վերաբերող գործերու հատընտիր ժողովածուն է (տպաքանակ՝ 4·500):

զէ – «Հայ արդի երաժշտութիւն» մատենաշարը (հրատարակուած է 10 հատոր) կը բովանդակէ արդի հայ երաժիշտներու երկերը: Առաջին եօթը հատորները երկրորդ հրատարակութեան տակ են: Երաժիշտ Լուդվիկ Բազիլի երկերը (տպաքանակ՝ 16·500):

զը – «Մուզիքամ» սալերու մատենաշարը (հրատարակուած է երկու սալ) նուիրուած է արդի հայ երաժշտութեան (տպաքանակ՝ 6·000):

զթ – «Հայկական խոհանոց» գիրքը, իտալերէն լեզուով (տպաքանակ՝ 3·000):

զժ – «Հայ արդի արուեստ» մատենաշարէն առաջին հատորը (տպաքանակ՝ 1·000):

զի – Զանազան ազդեր (ամբողջական տպաքանակ՝ 56·000):

զլ – «Մուրհակ» պատմական մատենաշարի առաջին հատորը (տպաքանակ՝ 3·000):

Հրատարակչատունը նիւթապէս ինքնաբաւ է: Սակայն հրատարակութիւններու ուշագրաւ սպառումով հանդերձ ընթացիկ հաշիւները միշտ բաց են, որովհետեւ հրատարակչատան հիմնական ճիգն է լաւ նիւթեր ունենալ, բնագրերու բարելաւման եւ բարձրորակ արտադրութեան համար:

Հրատարակչատան տարբեր գրքերը եւ կազմերը շահած են մրցանակներ եւ յիշատակուած են իբրեւ շատ գեղեցիկ արտադրութիւններ: Բնականաբար այս ռազմավարութիւնը կ'աւելցնէ ծախքերը, զորս կը հակակշռէ այն երեւոյթը, որ հրատարակչատան արտադրութիւնները կ'ընդօրինակուին անընդհատ Հայերու եւ օտարներու կողմէ: Յոյսով ենք, որ ապագային ալ այսպէս շարունակուի եւ այսպէսով վարձատրուին նիւթականը հովանաւորելու մեծ ճիգերը, զորս ինքը՝ հրատարակչատունն է որ կը գործադրէ:

OEMME հրատարակչատունը 136·800 տպ. գրքերով, 56·00 տպ. ազդերով եւ 6·000 տպ. սալերով կը հետեւի վերը յիշուած իր նպատակին եւ կը փորձէ խօսքի, արտայայտութեան եւ հայ մշակոյթի արժէքներու տարածման համար նոր ուղիներ բանալ: Այդ արժէքները կը գնահատուին օտարներու կողմէ, բայց հայկական բարդ իրականութեան մէջ դեռ չեն գտած իրենց վաւերացումը:

...քաններու դիտարկումները կամ գիտնականներու հաշիւները:

Երկրին վրայ առաւելաբար ձայնալուիցումները կը վնասեն արեւուն պտուղները, որոնց ապրող էակներուն վրայ ունեցած ազդեցութիւնը տակաւին ծանօթ չէ ամբողջովին: Արեւային մասնիկները ագանիներու ուղղութիւնը կը շփոթեն, շատ մը կենդանիներ ջղային կը դառնան, ծառերու կեղեւները կը կարծրանան:

1760-էն ի վեր, երբ մարդկային գիտութիւնը անդրադարձած է արեւային արատներուն ու տասնըմէկ տարուան շրջանային պոռթկումներուն, փորձեր եղած են զանոնք կարգ մը այլ երեւոյթներու առնչելու: Այսպէս, նկատուած է որ «արեւային արատներու» տարուան ձմեռները շատ խիստ կ'ըլլան: Խորհրդային աստղագէտ մը կ'ըսէ թէ յարաբերութիւն մը ճշդած է արեւային արատներուն եւ սրտի տագնապներուն միջեւ: Սակայն գլխաւոր վերագրումը որ կ'ըլլայ այս արատներուն, մարդկային վայրագութեան, յարձակունակութեան շեշտում մըն է, Բազմաթիւ բժիշկներ ուսումնասիրութիւններու ձեռնարկած են ժամանակային դաշտերու եւ պատերազմներու միջեւ յարաբերութիւններ ճշդելու համար: Արդարեւ, արեւուն մակերեսին վրայ դիտարկուած արատներու ամէնէն բազմաթիւ եղած տարիները կը համապատասխանեն նշանաւոր թուականներու. 1789, 1870, 1914, 1936 եւ նոյնիսկ 1968...: Արդեօք ի՞նչեր կը սպասեն մարդկութեան, 1990 թուականին:

ՔԱՂՀԱՆ

ՈՒՍՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱՒԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Է. ԴԷՊԻ ՏԱՐՕՆ ՈՒ ՎԱՆ

Վանայ լճի արեւմտեան կողմը տարածուող հողամասը հին ատեն ծանօթ էր ՏԱՐՕՆ գաւառ անունով: Այս գաւառը կարեւոր դեր կատարած է մեր կրօնա - եկեղեցական պատմութեան մէջ: Եթէ ըսենք որ մեր եկեղեցիի հիմքերը գործնականապէս այս գաւառին մէջ դրուեցան չափազանցութիւն ըրած չենք ըլլար: Մենք այնպէս կ'ենթադրենք որ Ս. Թադէոս եւ Ս. Բարթողիմէոս Առաքեալներու քարոզութեամբ հայ ժողովուրդին մէջ հաստատուած նախալուսաւորչեան եկեղեցին գրեթէ ամբողջութեամբ անճիտուած էր Տրդատ թագաւորի հանած ամենախիստ հալածանքին հետեւանքով: Երկրին մէջ ցրուած սակաւաթիւ քրիստոնեաներ կամ նահատակուած էին եւ կամ ամբողջութեամբ փախած էին երկրէն: Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Խոր Վիրապէն ելնելէ յետոյ, աշխարհական վիճակին մէջ, Աւետարանի քարոզչութիւնը կեդրոնացուցած էր օրուան մայրաքաղաքին Վաղարշապատին մէջ, քարոզելով արքունիքին, իշխաններուն, բանակին եւ մայրաքաղաքի բնակիչներուն: Իսկ երբ Կեսարիոյ մէջ եկեղեցական բոլոր կարգերը ստացաւ ձեռնադրութեամբ եւ կարգուեցաւ Եպիսկոպոսապետ Հայոց Մեծաց, իր գործունէութիւնը սկսաւ ՏԱՐՕՆ-էն որ մեր հեթանոսական կարեւոր կեդրոններէն մէկն էր:

Այս կէտին խօսքը տանք Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի ժամանակակից կենսագրին, Ագաթանգեղոսին, որ ծանօթ է իբրեւ Հայոց Առաջին Պատմիչը: Ան կ'ըսէ իր գրքին ԾԺԳ հատուածի վերջաւորութեան: «Սուրբն Գրիգորիոս, իշխաններով միասին Կեսարիայէն ճամբայ ելլելէ յետոյ, եկաւ Սեբաստացւոց քաղաքը եւ ատեն մը այնտեղ մնաց: Այստեղ գտաւ բազմաթիւ եկեղեցականներ, զորս հաւանեցուց իր հետ գալ, որպէսզի քահանայագործեն իր աշխարհին – Հայաստանի – մէջ: Ապա Սեբաստիայէն ալ հրաժեշտ առնելով, իր հետ եղող իշխաններով եւ քահանաներով միասին ճամբայ ինկաւ եւ այսպէս բազմաթիւ օթեւաններէն անցնելով առողջութեամբ, յաջողութեամբ եւ հոգեկից ուրախութեամբ եկաւ հասաւ Հայաստան աշխարհ»:

Ապա Պատմիչը կը շարունակէ ԾԺԴ հատուածին մէջ. – «Երբ եկաւ հասաւ Հայոց սահմանները, Գրիգորիոս լսեց որ ՏԱՐՕՆ-ի երկրին մէջ դեռ մնացած է վահէ վահեան մեհեանը, որ մեծագանձ, ոսկիով եւ արծաթով լեցուն էր, որոնք թագաւորներէն իբրեւ նուէր տրուած էին...: Այստեղ դեռ շէն կը մնային երեք բագիններ. առաջինը – ինչպէս վերեւ յիշուեցաւ վահէ վահեան մեհեանն էր: Երկրորդը Ոսկեմօր ոսկեծին դիցուհիին – Անահիտին – մեհեանն էր: Իսկ երրորդը Աստղիկ դիցուհիին մեհեանն է, որ ծանօթ էր իբրեւ վահագնի սենեակ: Իսկ Աստղիկը՝ նոյնինքն յունական Ափրոդիտէսն է: Երկրին դեռ տգէտ մարդիկը այս բագիններուն մէջ զոհ կը մատուցանէին»:

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եւ իր հետեւորդները երբ եկան ու հասան մեհեաններու դիմացը՝ – Արեւելեան – Եփրատ գետին մօտ, ուզեցին լեռան բարձունքը՝ մեհեաններուն մօտ հանել այն կառքը, որուն վրայ դրուած էին մեծ մարգարէին՝ երանելի Յովհաննէս Մկրտչի ոսկորներուն նշխարները եւ Քրիստոսի Ս. Վկան Աթանագինէսը ... Սակայն սպիտակ ջորիները չկրցան կառքը բարձունքի վրայ հանել: Այն ատեն Տիրոջ հրեշտակը ըսաւ Գրիգորին. Աստուած ուզեց որ սուրբերու նշխարները այստեղ հանգչին: Ու հոն է, որ շինեցին վկայարանը, եւ Սուրբերու նշխարները այնտեղ հանգչեցուցին...»:

«Անկէ ելնելով Ս. Գրիգոր այդ երկրին բնակիչները աստուածապաշտութեան դարձուց եւ այնտեղ դրաւ Եկեղեցիին հիմքերը եւ Քրիստոսի փառքին համար սեղան շինեց, որովհետեւ հոն – Տարօնի երկրին մէջ – եկեղեցիներ շինելու սկզբնաւորութիւնը ըրաւ, եւ Ս. Երրորդութեան անունով սեղան սարքեց եւ Մկրտութեան աւազան շինեց:

«Նախ այնտեղ մկրտեց ու լուսաւորեց այն մեծամեծ նախարարները, որոնք իրեն հետ Կեսարիա գացեր էին: Ապա – Տարօնի – երկրին գաւառացի բնակիչները լուսաւորեց մկրտութեամբ: Քսան օրեր անոնց հետ մնաց եւ մկրտեց աւելի քան ինն կամ տասն բիւր մարդիկ – այսինքն ինը կամ տասը հազար ժողովուրդ: Սեղան կանգնեց այն վկայարանին մէջ, ուր դրուած էին սուրբերու մասունքները, որոնց վրայ փրկութեան պատարագներ մատուցանեց, հոն է որ – առաջին անգամ – բաշխեց Քրիստոսի կենարար մարմինը եւ արիւնը»:

Ու Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ «հրամայեց որ այնտեղ – իր նոր շինած վկայարանին մէջ – տարուէ տարի ամէն ոք հաւաքուի, սուրբերու յիշատակին, Սահմի ամսուան 7-ին, ուրախութեամբ տօնախմբութիւն կատարեն: Որովհետեւ հոն – Տարօնի մէջ – է որ եկեղեցիներ շինելու սկզբնաւորութիւնը ըրաւ եւ քահանաներ նշանակեց զանազան տեղեր...: Ու կը շրջէր Տարօն գաւառի ամէն կողմերը, աւանները եւ ագարակները, եկեղեցիներ կը շինէր, մկրտութիւն կը կատարէր եւ քահանաներ կը նշանակէր»:

Այս գաւառը սեպհականութիւնն էր այն օրերուն Մամիկոնեան իշխանական տունին, որուն օրինական իրաւունքն էր Հայոց բանակին սպարապետութիւնը, եւ որոնք առհասարակ անուանի էին իբրեւ քաջ պատերազմիկներ: Ասոնք առաջին օրերէն ամբողջն կապուեցան Քրիստոնէական կրօնքին եւ անոր պաշտպանութեան համար նշանաւոր նահատակներ տուին: Ասոնցմէ առաջինը եղաւ Վաչէ Մամիկոնեանը, որ բազում յաղթանակներ տանելէ յետոյ պարսկական բանակին դէմ, որ կ'ուզէր հեթանոսական կրօնքը վերահաստատել Հայաստանի մէջ, Հայերը Քրիստոնեայ Բիւզանդացիներէ բաժնելու եւ իրենն կապելու համար: Սակայն վերջին պատերազմներէ մէկին մէջ ինկած էր սպարապետ Վաչէ, եւ ուրիշներ: Օրուան Վրթանէս Հայրապետը (333 – 341) «օրէնք դրաւ անոնց յիշատակը կատարել տարուէ տարի»: Այս իշխանական տունէն էր նաեւ հանրածանօթ Վարդան Մամիկոնեան, որ Հայոց բանակին սպարապետն էր 451 թուականին Պարսիկ կռապաշտութեան դէմ մղուած պատերազմին, որուն մէջ ինկաւ ինք եւ իր ընկերներէն աւելի քան հազար հոգի, որոնք այսօր անցած են մեր սուրբերու կարգին: Այս տունէն էր նաեւ Վահան Մամիկոնեան, Վարդանի եղբօրորդին, որ ի վերջոյ յաղթական վերջաւորութեան բերաւ կրօնական այս պատերազմները, պարտադրելով Պարսիկներուն, որ հրաժարին Հայերը կռապաշտ դարձնելու գաղափարէն եւ Հայեր վերատիրացան իրենց կրօնական ամբողջական ազատութեան եւ ներքին ինքնավարութեան: Ահաւասիկ պատմական այս գաւառէն պիտի անցնէինք մենք Յունիս 13-ի Երեքշաբթի օրը, երբ ճամբայ ելանք Էլ Ազըզէն:

(Շար. 6)

(Շար. Ա. էջէն)

սելու համար եւ տառնցմէ 87-ը վիճակով ընտրուեցան: Նախարարը համաձայն է լուծումներ գտնելու զանազան դժգոհութեանց, բայց չի կրնար յօժարիլ որ սենտիքա մը կազմուի: Նոր-Զելանտիոյ մէջ ալ, նախարարապետը առաջին անգամ ըլլալով անդրադարձաւ այս հարցին եւ ըսաւ թէ պէտք է հարցին արմատներն իսկ քննել:

ԹՈՒՐՔԻԱ որոշեց մուտքի վիզա հաստատել Պուլկարիայէն գաղթող Թուրքերուն համար: Այս որոշումը տրուեցաւ Նախարարաց Խորհուրդի յատուկ նիստէ մը ետք եւ հրապարակուած հաղորդագրութեամբ կառավարութիւնը կը շեշտէ որ տրամադիր է «ընդունելու Պուլկարիայէն գաղթող ծագումով Թուրքերու ամբողջութիւնը, եթէ Սոֆիա հաւանի ներգաղթի պայմանագրութիւն մը ստորագրել: Պուլկարիա չհապործեց Թուրքիոյ հանդուրժողութիւնը»: Թուրքիա դեռ կ'ամբաստանէ Պուլկարիոյ կառավարութիւնը որ ձեռք դրած է Պուլկարիայէն հեռացող Թուրքերու ինչքերուն վրայ եւ ընտանիքները բաժնած է: Ցարդ (Մայիս 28-էն ի վեր) 300 հազար Թուրք ներգաղթած է:

ՕՃԱՌԻ չդոյութեան պատճառաւ, խորհրդային կառավարութիւնը իր բարկութիւնը արտայայտած է պաշտօնանկ ընելով քիմիական ճարտարարուեստի փոխ-նախարարը՝ ըսելով որ «չէ վերականգնած կացութիւնը, ոչ ալ գոհացում տըւած բնակչութեան պահանջին օճառի գետնի վրայ»: Խորհրդային հանքագործներու գործադուլի պատճառ եղած պահանջներէն մէկն էր ամսական 800 կրամ օճառ մարդ գլուխ:

ՖՐԱՆՍԱ երկու մարտանաւ եւս ղրկեց Լիբանանի բացը, միշտ չեշտելով «մարդասիրական» բնոյթը իր միջամտութեան, որ հաւանութիւնն ունի Միացեալ-Նահանգներու, բայց նաեւ Եւրոպայի իր ընկերակիցներուն: Լիբանանեան հողամասին վրայ ներկայ գտնուող ուժերն են. - Սուրիական՝ 35.000 մարդ, 200 հրասայլ, շուրջ 500 թնդանօթ. Իսրայէլի քաղաքապահ՝ 10.000 մարդ: Զօրավար Աունի ուժեր՝ 32 հազար մարդ բաղկացած լիբանանեան բանակի եւ լիբանանեան ուժերու (քաթայէպ) տարրերէ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՓԱՐՏՕ ԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

Պէրնար Փարտօ, 29 տարեկան, հայածին մօրը կողմէ, ներկայիս կը նկատուի Ֆրանսայի լաւագոյն միջնապահներէն մէկը: Ան կը կազմէ ազգային խումբին՝ որ Չորեքշաբթի, Մալմէօյի մէջ յաղթեց Շուէտի՝ 4-2:

Փարտօ, անցեալ մրցաշրջանին, խմբապետն էր Թուլոնի: Ներկայիս փոխադրուած է Պորտօ:

Այժմէութեան մէջ տեղ ունի նաեւ Եուրի Ճորքաէֆ. ան անդամ է Ֆրանսայի երիտասարդական կազմին՝ որ խաղաց Շուէտի համապատասխան խումբին դէմ (3-3):

Եուրի, 21 տարեկան, վերջերս փոխադրուեցաւ Կրընոպլէն Ստրազպուրկ՝ ուր փայլեցաւ իր առաջին ելոյթին իսկ: Զաւակն է Լիոն-Տէսինի Հ.Մ.Ը.Մ.-ի այժմու մարզիչ եւ անցեալին ազգային խումբին պետ Ժան Ճորքաէֆի եւ թոռը՝ շրջանին մէջ հանրածանօթ, հանգուցեալ Կարօ Օհանեանի, ան ալ Հ.Մ.Ը.Մ.-ական:

● ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Դաւթար՝ Խորհրդային Միութեան ախոյենութեան մէջ. պիտի վերսկսի Օգոստոս 26-ին: Արարատ, Երեւանի մէջ, պիտի խաղայ Օդեսայի դէմ: Յուսալի է որ դաղարը օգտակար եղած ըլլայ հայ մարզիկներուն եւ վերամուտը պսակուի յաղթանակով մը: Արարատի վերջին արդիւնքները լաւատեսութեան չեն մղեր:

ՊՐԻՒՍԷԼ.—

Փալիքեան, Պալըղճեան, Տէր-Սահակեան, Պարամեան, Սաւայեան, Ալթունեան, Զօրեան, Սարաֆեան եւ Շարուհի ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց սիրեցեալին՝

ՆՈՒԱՐԴ ՍԱԼԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ֆարէսթ (Պրիւսէլ) Օգոստոս 19-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի հայկական ծէսով, Չորեքշաբթի, Օգոստոս 23, ժամը 14-ին՝

Eglise Notre-Dame de l'Annonciation
place Georges Brugmann
IXELLES (BRUXELLES)

Հաւաքուիլ Եկեղեցին:

Ներկայս ընդունիլ իբրեւ մահազդ:

Փոխան ծաղկեպսակի նուէրները ընել՝
Fondation pour l'Eglise arménienne
de Belgique ASBL
Compte N° 690 — 1303321 — 89

մասնանշելով՝
«Նուարդ Սալեանի յիշատակին»:

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները ողբացեալին ընտանեկան պարագաներուն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Պր. Տօնապետ Գազանճըեան 85 Ֆր.:

Այսուհանդերձ, կը կարծենք, հայրենի ակումբը պիտի կարենայ, ի վերջոյ, պահել իր տեղը բարձրագոյն դասակարգին մէջ: Մրցաշարքը կը վերջանայ Հոկ. 27-ին:

*

Դուշանպէի «Պամիր» ակումբին յառաջապահներէն մէկը կը կոչուի Մանասեան: Երկու տարի առաջ, այս խաղացողը եղած էր ախոյենութեան լաւագոյն ամբարկուն, երբ «Պամիր» կը խաղար երկրորդ դասակարգին մէջ: Յիշենք Արարատի արդիւնքները տաճիկ խումբին դէմ՝ Հաւասար Երեւանի մէջ (2-2) եւ պարտութիւն դարձին (1-0). «Պամիր» առաջին տարին է որ մաս կը կազմէ բարձրագոյն դասակարգին:

**

Որովհետեւ Ստեփանակերտի մէջ կացութիւնը չի ներեր, կ'երեւի, մրցում կազմակերպելու, «Արցախ» խումբը իր մրցակիցները կը հիւրընկալէ Հայաստանի Հոկտեմբերեան քաղաքին մէջ՝ ուր, վերջերս, յաղթած է Լվովի «Կարպատներ» խումբին՝ 4-2, Խորհ. Միութեան երրորդ դասակարգի ախոյենութեան ի հաշիւ:

**

Հայ անուն մը Ֆրանսայի fատէ (15 տարեկան) ազգային խումբին նախապատրաստական փորձերուն մասնակցողներու ցանկին մէջ՝ Փասքալ Պետրոսեան. կը խաղայ յառաջապահ. անդամ է Էքս-ան-Փրովանսի ակումբին:

ԿՐՓԱՄԱՐՏ

● ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐ ԿԻՐՈՎԱԿԱՆՑԻՆԵՐՈՒ

Համամիութենական մարզական խաղերուն ի հաշիւ, կոփամարտի մրցաշարքը առիթ տուած է հայ մարզիկներու արձանագրելու քանի մը նոր յաջողութիւններ:

Արթիւր Միքայէլեան (51 քկ.) արժանացած է ոսկի մրցանակի, յաղթելէ վերջ, աւարտականին, իր համաքաղաքացի Վազգէն Պատալեանի՝ որ ներկայիս զինուոր է Բելոռուսիոյ մէջ: Արծաթ մրցանակ շահած է Գալուստ Սաֆարեան (57 քկ.) եւ երրորդ հանդիսացած է Արթիւր Օրդինեան (48 քկ.). բոլորն ալ Կիրովականցի են:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԼԻՈՆԻ ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989-1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13-ին, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ 14-էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14-էն 16.30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ.- 40 ռիւ տ'Արմէնի - 69003
Հեռաձայն. - 78 - 60 - 47 - 18

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Pélerinage de TALLARD
près de GAP (Hautes Alpes)
Այս տարի՝ Կիրակի, Հոկտեմբեր 8-ին:
Հեռաձայն. - 92 - 51 - 07 - 56
Ցայտագիրը յետագային:

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 - 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ 1989-1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել. - 78 - 60 - 47 - 18 ամէն օր ժամը 9-էն 17:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի - նախընտրաբար - հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5-6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 40 Ֆր. արտասահմանի:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

Avez-vous pensé à

Votre premier GUIDE sur l'Arménie

«L'ARMENIE... VOUS CONNAISSEZ?»

par Isabel DER AGOPIAN

aux EDITIONS ADER

132 pages — 32 photos couleur
9 cartes et plans — Prix : 64 Frs.

Disponible à la librairie H. Samuelian ainsi qu'aux FNAC

ou chez l'éditeur :
ADER
B.P. 3 75621 Paris cedex 13
chèques : 64 F + 13 F pour frais postaux à ADER.

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

COMMUNIQUE

La MCA sera fermée du samedi 29 juillet au soir, au lundi 4 septembre au matin.

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 24

JEUDI
24 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.083 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.083

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԱԴՐԲԵՋԱՆ

ՄԻՇՏ ՑՈՅՑ ԵՒ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ

Ադրբէջան արգիլուած գօտի ըլլալով օտար լրագրողներուն, կարելի չէ ստոյգ եւ մանրամասն լուրեր ունենալ անցու-դարձէն: Բայց եւ այնպէս, կասկած չի վերցներ որ ցոյցերը կը շարունակուին եւ գործադուլն ալ կը տարածուի: Շաբաթ օրուընէ ետք, երկրորդ ցոյց մըն ալ տեղի ունեցած է (կէս միլիոն մասնակցող կը գրէր «Քոքիտիէն», Չորեքշաբթի առտու, Օգոստոս 23) եւ այս չարտօնուած նոր ցոյցին ընթացքին Ժողովրդական Ճակատը կոչ ըրած է մեծ ցոյցի մը համար Սեպտեմբեր 2-ին: Այս լուրը Ա-Էֆ-Փէ-ին հեռաձայնով տուած է Ն. Ռահիմով, աւելցնելով որ «այդ հանրաժողովը որ պէտք է համախմբէ Հանրապետու-թեան Ժողովրդական Ճակատի բոլոր ներկայացուցիչները, պիտի ծառա-յէ ընդհանուր գործադուլի շարժումի մը Ադրբէջանի մէջ»:

«Ադրբեջան իր ինքնավարութիւնը կը պահանջէ» խորագրին տակ, «Լիպերասիոն» ալ կ'անդրադառնար վերջին դէպքերուն, ողեկոչելով նաեւ անցեալի անցուդարձերը Ղարաբաղի վերաբերեալ: Կը հաստատուի որ Ադրբէջանի Ժողովրդական Ճակատը խստացուցած է իր դիրքը, քանի որ ակիզբը պահանջները այս ծաւալը եւ բնոյթը չունէին: Ներկայիս, «քաղաքական եւ տնտեսական ինքնավարութիւն» կը պահանջուի: Թերթը կը յիշէ նաեւ որ Ղարաբաղ ստեղծուած կառավարական յատուկ Կոմիտէն երկու կողմերն ալ (հայ եւ ազերի) չի գոհացըներ:

Միւս կողմէ, խորհրդային մամուլը կ'արձագանգէ «մշտական լարուածութեան» որ կը տիրէ Ղազախստանի հարաւ-արեւմտեան շրջանը գագախ բնիկներու եւ գաղթած Կովկասցիներու (Վրացի, Հայ, Ազերի) միջեւ: Ծագած խռովութիւններէն ի վեր, երեք ամիս առաջ...

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

• ՎԱԼԱՆՍ – ՆԻՍ՝ ՀԱՒԱՍԱՐ

Վալանսի Հ.Մ.ը իր ախոյենական երկրորդ խաղը վերջացուցած է հաւասարութեամբ մը՝ 1 – 1, Վալանսի մէջ. մըրցակիցն էր Նիսի երկրորդ կազմը: Ցաւալիկայ մրցումը, այս շաբթու վերջը, Բանէի մէջ, Փէրփինեանի մօտ աւան մը: Անցեալ մրցաշրջանին արդիւնքները նոյն խումբին դէմ՝ յաղթանակ Վալանսի մէջ (1 – 0), պարտութիւն դուրսը (4 – 2): Անցեալ շաբաթ, Բանէ պարտուած է Լը Փիւիի մէջ (2 – 0):

• ՁԱՆԱՁԱՆ՝ ԱՍԿԷ, ԱՆԿԷ

Այս Կիրակի կը սկսի արդէն Միջերկրականի լիկին պատուոյ դասակարգի (բարձրագոյն) ախոյենութիւնը: Սէն Թանթուանի Հ.Մ.ը կը խաղայ Փիւժէի մէջ, Նիսի մօտ: Անկասկած դժուար մըրցում մը հայանուն ակումբին համար:

**

Ֆրանսայի Բաժակի մրցաշարքին պիտի մասնակցին 5512 խումբեր, առանց հաշուի առնելու անդրծովեան նահանգներու մասնակիցները: Ֆրանսահայ ակումբներէն ոմանք ալ կը փորձեն իրենց բախտը այս ժողովրդական մրցաշարքին մէջ: Վիէնի Հ.Մ.ին մրցակիցը յայտնի է արդէն՝ մօտիկ Սէն-Ռոմէն-անժիէն, այս վերջինոյն դաշտին վրայ Սեպտեմբեր 10-ին:

**

Խորհրդային Միութեան Բաժակին ի հաշիւ, 1/8րդ աւարտական, Դինամոյի դէմ Արարատի կատարելիք առաջին մըրցումը տեղի պիտի ունենայ Մոսկուայի մէջ, Նոյեմբեր 11-ին: Դարձ՝ Նոյ. 16-ին: Երկրորդ մրցման Երեւանի մէջ ըլլալը կարեւոր առաւելութիւն մը կը նըկատուի հայկական խումբին համար:

**

Վալանս վերադառնալէ առաջ, Մխիթարեան խաղացած է, անգամ մը եւս, Կոտայքի կազմին մէջ՝ որ կը մրցէր Քութայիսի հետ: Վրացական խումբը, իր դաշտին վրայ, յաղթած է՝ 3 – 0. 22 մրցումներէ վերջ, Կոտայք 17-րդ է 22 մրցակիցներու միջեւ: Առաջին՝ Մոսկուայի բանակային խումբը:

ԼՈՂ

• ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ ԱՐԺԱՆԻ ԻՐ ՀԱՄԲԱՒԻՆ

Եւրոպայի առաջնութեանց ընթացքին, Պոննի մէջ, Քրիսթոֆ Գալֆայեան կատարած է լիուլի ինչ որ կը սպասուէր իրմէ: Իր մասնակցութիւնը բերած է, արդիւնաւէտ կերպով, 4 × 100 մեթր ազատ լողի դրօշարշաւին՝ ուր Ֆրանսական խումբը ստացած է արծաթ մրցանակ:

Ատկէ զատ, Գալֆայեան յաջողած է որակուիլ 50 մեթր ազատ լողի աւարտականին, դասուած է 7-րդ. ժամանակ՝ 23″.22. իսկ 100 մեթրի վրայ մասնակցած է աւարտական Բ.ի, դասուած է 6-րդ. ժամանակ՝ 51″.18:

Այս մրցահանդէսին մէջ՝ ուր հսկաներ կը պայքարէին եւ նոր մրցանիշներ հաստատուեցան, կարելի չէր աւելի բան մը ակնկալել համեմատաբար փոքրակազմ Քրիսթոֆէ: Ան, այս տարի եւս կրցաւ պահել իր դիրքը Ֆրանսայի ամէնէն արագ լողորդներու շարքին մէջ: Ցիշենք որ Ֆրանսայի ախոյեանն է 50 եւ 200 մեթր ազատ լողի եւ դեր-ախոյեան՝ 100 մեթրի վրայ:

«Նիս Մաթէն» կը գրէ որ Քրիսթոֆ Գալֆայեան կ'ուզէ մեծ լրջութեամբ պատրաստուիլ Պարչելոնայի Ողիմպիականին (1992) եւ այդ նպատակաւ կը փնտռէ սփոնսոր մը՝ որ իրեն աջակցի: Հայ գործատէրեր կրնան թերեւս հետաքրքրուիլ միայն հօրը կողմէ հայածին այս արժէքաւոր մարզիկին ասպարէզով: Գալֆայեան անդամ է Անթիպի լողի ակումբին:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 11 / 19)

ՂԱՐԱԲԱՂ. – ԼԻԱԶՕՐ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

Օգոստոս 16-ին, Ստեփանակերտի մէջ, իր աշխատանքը սկսաւ Լեռնային Ղարաբաղի բնակչութեան ներկայացուցիչներու համագումարը: Անոր նպատակն է ձեւաւորել ինքնավար մարզի ղեկավարման խորհուրդ՝ մինչեւ կառավարման սահմանադրական ձեւերու վերահաստատումը:

Համագումարի պատուիրակներու շարքին են Լեռնային Ղարաբաղի գրեթէ բոլոր կուսակցական, խորհրդային, արհմիութենական եւ կոմերիտական ղեկավար աշխատողները, հիմնարկ-ձեռնարկութիւններու ղեկավարներ, կուսակցութեան, պատերազմի ու աշխատանքի վեթերաններ, բանուոր դասակարգի, կոլտնտեսային գիւղացիութեան ու մտաւորականութեան ներկայացուցիչներ: Անոր աշխատանքին կը մասնակցին Լեռնային Ղարաբաղի յատուկ կառավարման Կոմիտէի անդամ, զօր. Ս. Կուպրէեւ, յատուկ շրջանի պատասխանատու զինուորական՝ Վ. Սաֆոնով, Կոմիտէի նախագահի օգնական Բ. Նեֆէդրով:

Զեկուցում մը կատարած է Կոմիտէի անդամ՝ Վ. Թովմասեանը եւ այդ զեկուցման շուրջ մտքերու լայն փոխանակութիւն տեղի ունեցած է: Զեկուցման եւ ելոյթներու մէջ, շեշտուած է այն գաղափարը, որ պէտք է դիմել մարզի աշխատաւորներուն, կոչ ընել անոնց որ աշխատանքի անցնին: Պատգամաւորներու ելոյթներուն մէջ տիրական եղած է այն գաղափարը թէ արդարացի է ԼՂԻՄ-ի հայ բնակչութեան փափաքը՝ Հայաստանի հետ վերամիանալու: Համագումարը յայտնած է թէ յատուկ կառավարման ձեւը, Լեռնային Ղարաբաղը իր կուսակցական եւ մարզային մարմիններէն զրկելը ինքնավար մարզէն խլել կը նշանակէ արդէն չնչին իրաւունքները: Համագումարին պատգամաւորները պաշտպանած են այն տեսակէտը, թէ յատուկ կառավարման ձեւի կիրարկումը չի զօրեր տեղական խորհուրդներու գործունէութիւնը կասեցնելու: Պատգամաւորները համակարծիք գտնուած են որ յատուկ կառավարման Կոմիտէն ներկայ ձեւով ի վիճակի չէ գտնուած ճգնաժամէն դուրս բերելու մարզը:

Համագումարը ընտրած է 78 անդամէ բաղկացած Ազգ. Խորհուրդ մը, որուն առաջին մտահոգութիւնը նկատուած է մարզին մէջ տիրող իրավիճակին կայունացումը, աշխատանքի վերսկսումը, ազգամիջեան բախումներու կանխումը:

Համագումարի պատգամաւորները ցաւ յայտնած են որ Ադրբէջան հրաժարած է մասնակցելէ, մերձեցումի, գործակցելու առիթ մը փախցնելով:

Ազգ. Խորհուրդը գումարած է Ա. նիստը: Նախագահ ընտրուած է երեսփոխան, Մարտունի շրջանային Կոմիտէի Ա. քարտուղար Վաչագան Գրիգորեան, տեղակալներ՝ յատուկ կառավարման Կոմիտէէն Վլադիմիր Թովմասեան եւ Ստեփանակերտի քաղաքային Կոմիտէի Ա. քարտուղար Վալերի Աթաջանեան: Ընտրուած է նաեւ 17 անդամէ բաղկացած Նախագահութիւն մը: Ազգ. Խորհուրդն ու Նախագահութիւնը ընդունելով կուսակցութեան ծրագիրն ու կանոնադրութիւնը, չարժելով խորհրդային օրէնքներու շըրջանակներուն մէջ, կը գործեն ժողովրդական երեսփոխաններու, տեղական խորհուրդներու, կուսակցական Կոմիտէներու միջոցով:

Համագումարը կոչ ուղղած է շրջանի զինուորական հրամանատարութեան, Ներքին Նախարարութեան Ներքին զօրքի եւ խորհրդային բանակին ստորաբաժանումներուն որ աշխոյժ գործակցութիւն ցոյց տան բնակչութեան հետ: Ընդունուած է նաեւ ադրբէջանցի ժողովուրդին ուղղըւած դիմում մը որ կը հրաւիրէ փոխադարձ կերպով ճանչնալ երկու ժողովուրդներու իրաւունքները:

Համագումարը յայտարարած է որ վըճռական է հետեւողական ձեւով հասնելու ԼՂԻՄ-ի Հայաստանին վերամիանալու հանգրուանին, ու խնդրած է Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդէն աւելի չձգձգել խնդրին արմատական լուծումը:

Կոչ մը եղած է բնակչութեան որ գործադուլները դադրեցնէ, իսկ երկրորդ մը, Ազգ. Խորհուրդին որ անհրաժեշտ միջոցներուն ձեռնարկէ մարզին մէջ աշխատանքի բնականոն կշռոյթը վերահաստատելու համար:

**

ԱՆՁՐԵՒ ԵՒ ԿԱՐԿՈՒՏ

Օգս. 15-ին իրիկուան մօտ, Ղուկասեանի շրջանը փոթորկալից անձրեւ տեղացած է, նաեւ՝ կարկուտ և մէկուկէս ժամ ամէն ինչ տակնուվրայ եղած է: Ամբողջութեամբ ոչնչացած են հացահատիկի մշակաբոյսերու ցանքերը աւելի քան 2000 հեկտար տարածութեան վրայ: Ոչնչացած է աւելի քան 400 գլուխ անասուն: Գիւղերու մէջ վնասուած են նաեւ քանի մը արտադրական շէնքեր: Ականատեսները կը պատմեն, որ այդ շրջանները կարկուտի նման առատութիւն չեն տեսած: Կարկուտի ամէն մէկ հատիկ լոբիի հաւկիթի չափ ունեցած է: Այնքան կարկուտ տեղացած է որ ստիպուած հաւաքած են պիւլտոզերներով: Նոյնիսկ յաջորդ օրը, տուներու ու կառոյցներու պատերուն տակ կարելի եղած է տեսնել «երկնային» սառոյցի մեծաքանակ մնացորդներ:

**

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ

Օգս. 16-ին տեղական ժամով ժամը 5, 18 վայրկեան 57 երկվայրկեան երկրաշարժ տեղի ունեցած է, կեդրոն ունենալով Երեւանէն 23 քիլոմեթր հարաւ-արեւելք: Ուժը եղած է հինգ բալ, Երեւան ալ զգացուած է 4 – 4,5 բալ ուժով ցընցումներ (Մերքալի՝ 12):

Զոհ եւ վնաս չկայ:

**

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Երեւան այցելած են Միացեալ Նահանգներու Մոսկուայի դեսպանատան կըցորդն ու Բ. քարտուղարը: Հայաստանի մէջ տեղի ունեցած հանդիպումներու ընթացքին համաձայնութիւն գոյացած է Նոյեմբեր 10 – 20ին Երեւանի մէջ ամերիկեան մանկական գիրքերու ցուցահանդէս մը սարքելու. ինչպէս նաեւ որոշուած է Հայաստանի մէջ ամերիկացի հեղինակներու գործեր հրատարակել:

**

«ՆՈՐՔ»Ի ՇՐՋԱՊՏՈՅՏԸ

Երեւանի «Նորք» փորձարարական թատրոնը այցելած ու ներկայացումներ տըւած է այն շրջաններուն մէջ, ուր աղէտէն տուժածներ առժամեայ բնակութիւն հաստատած են: Թատրոնին գեղարուեստական ղեկավարը խօսելով այս շրջապտոյտին մասին, ըսած է թէ ներկայացուցած են Մ. Իշխանի «Կիլիկիոյ Արքան», տուած են համերգներ:

«ԲԱԶՄԱՎԷՊ»

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀՆԱԳՈՅՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

ՀՐԱՏ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԱՅՐԱՎԱՆՔ, ՎԵՆԵՏԻԿ – Ս. ՂԱԶԱՐ

Երկրագունդի չորս ծագերուն ցանցնուած Հայութիւնը միշտ պայքարած է ու կը շարունակէ պայքարիլ ազգային արժէքներու պահպանման եւ զարգացման համար: Այդ մեծ եւ դժուար գործի գլխաւորներէն գլխաւորը եղած է հայ մամուլը իր զանազան ուղղութիւններով, բայց միշտ նոյն մեծ նպատակին ձգտող:

Մօտ երկու հարիւր տարուան գրականքներու եւ հալածանքներու անցեալ մը ունեցող այդ փաղանգին մէջ իր ուրոյն տեղը եւ դերը ունի հայագիտական պարբերական մամուլը, որու հնագոյն ներկայացուցիչը կը հանդիսանայ Վենետիկի Ս. Ղազարու Կղզեակի Մխիթարեան միաբանութեան «Բազմավէպ» հանդէսը, հիմնուած 1843-ին, Մխիթարեան միաբան Գաբրիէլ Այվազովսկիի ջանքերով, անդադար շարունակուելով հրատարակուիլ մինչեւ օրս: «Բազմավէպ»ը եղած է միշտ հայագիտութեան մեծ եւ դժուարին պայքարի պատնէշին վրայ, աշխատակիցներ ունենալով Մխիթարեան միաբանութեան եղակի դէմքերը, որոնք մեր Ազգին տուած են իրենց մտքի արգասիքին լաւագոյնը: Բազմավէպին աշխատակցած են նաեւ ականաւոր օտար գիտնականներ՝ միշտ գնահատելով այդ մեծ միաբանութեան եւ հայ մշակոյթի դերը մարդկային քաղաքակրթութեան օրրաններէն հանդիսացող այդ փոքրիկ կղզեակին մէջ ամփոփուած:

Սեղանիս վրայ է «Բազմավէպ»ի 1988-ի միացեալ թիւը (1 – 4, 400 էջ), իր չքեղ արտաքինով, զարդարուած Ս. Ղազարու համայնապատկերով: Ներքեւը՝ երրորդ էջի կոնակի կողմը՝ «Հայկական ճեմարան (Académie) Սրբոյն Ղազարու»: Նոյնիսկ այն ժամանակ (1843-ին), երբ այսօրուան շատ մը «մեծ» նկատուած ազգեր դեռ անկարող էին նոյնիսկ մտածել Ակադեմիա մը ունենալու մասին, մենք Հայերս, շնորհիւ Մխիթարեան Միաբանութեան, այդ մասին մտածող եւ այդ մեծագործութիւնը կատարողներ ունեցած ենք: Նոյնիսկ Ֆրանսական Յեղափոխութեան ստեղծած հակակրօն հալածանքի մռայլ օրերուն՝ կարելի եղած է համոզել Նաբոլէոն Ա.ի նման անձ մը, որ Ս. Ղազարու Կղզեակին մէջ կը գործէր իսկապէս Հայագիտական Ակադեմիա մը, գիտական բարձր մակարդակով, եւ խոստանալ աշխարհակալը համոզել որ հրովարտակով մը ազատ գործունէութեան հնարաւորութիւն շնորհէ Մխիթարեան Հայագիտական Ակադեմիային:

«Բազմավէպ»ի սոյն 1988 թուի առաջին յօդուածն է «Փոտ պատրիարքի թղթակցութիւնը Հայոց հետ»: Հեղինակ՝ Հայր Պօղոս Անանեան, կը թուէ այն բոլոր նամակները ուր Փոտ կոչ կ՚ուղղէ Հայոց Զաքարիա Կաթողիկոսին, միանալ Բիւզանդական Եկեղեցւոյ, փոխանակ հետեւելու հերետիկոսութիւններու: Զաքարիա Կաթողիկոսի (9-րդ դար) պատասխանը կը հաստատէ Հայ Եկեղեցւոյ անկախութիւնը, հաւաստելով որ Հայերը չեն հետեւիր որեւէ հերետիկոսութեան, այլ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի դաւանանքին: Յաճախ արծարծուած այս ցաւալի հարցն էր որ պատճառ դարձաւ ոչ միայն Հայերուս, այլ նաեւ Բիւզանդիոնի դժբախտութեանց:

Կարապետ Եպիսկոպոս Ամատունիի «ԺԷ. դարու երեւելի վարդապետներ» ուսումնասիրութեան Գ. մասի յայտնի դէմքերը սերտ առնչութիւն ունին Շահ Աբասի բռնագաղթէն յետոյ վերակազմակերպուած Էջմիածնայ միաբանութեան գործունէութեան հետ, Փիլիպպոս Կաթողիկոսի եւ անոր անմիջական յաջորդներու օրով, երբ Էջմիածին վերադարձուելով արծաթապատուած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի նկատուող Էջմիածնայ սեփականութիւնը հանդիսացող Աջը: Լվովի Հայոց առաջնորդ՝ Նիկոլ Թորոսովիչը եւս կը յիշուի սոյն յօդուածին մէջ, ուր նաեւ ակնարկութիւն կայ Բոլոնիոյ Յովհաննէս Սոպիէսքի (Jean Sobieski) թագաւորի մասին, որուն Հայերու հանդէպ ունեցած նպաստաւոր տրամադրութիւնները պատմութեան յայտնի են: Լեմպերկի (Լվով) հայազգի ոսկերիչներու նիւթական մեծ օժանդակութիւնները վերոյիշեալ Սոպիէսքի Թագաւորի ռազմական ծրագիրներուն, մանաւանդ Վիէննայի Օսմանեան մեծ վտանգէն ազատելու կապակցութեամբ նոյն Թագաւորի Հայերէն ստացած օժանդակութիւնը յայտնի իրողութիւններ են: Առիթը ունեցած եմ Լվովի պատմական թանգարանի երկրորդ յարկի մեծ սրահը այցելելու, ուր Յովհաննէս Սոպիէսքի Թագաւորը ժողովներ կը գումարէր Հայ ոսկերիչներու հետ:

Նոյն հանդէսին մէջ «Հայ տպագրութիւնը եւ Հռոմ» (չորս մաս) կոթողային աշխատութեան հեղինակ՝ Հայր Սահակ Ճէմճէմեան՝ կը նշէ այն դժուարին ուղին որուն հետեւած է Ոսկան Վարդապետ Երեւանցի իր բերած Աստուածաշունչի տպագրութեան գործի ձեռնարկման ընթացքին: Հռոմի հաւատոյ տարածման Ս. Ժողովի անդամներու կասկածամտութիւնը հաւանական հերետիկոսութիւններու սպրդման մասին շատ ուշագրաւ մասը կը կազմէ սոյն յօդուածաշարքին: Տպագրութեան դեռ հազիւ հարիւրամեայ գոյութիւնը եւ արագ ու սանձարձակ տարածումը բողոքական երկիրներու մէջ, անշուշտ զգուշութեան եւ ոչ – յախուռն քայլերու պիտի առաջնորդէր Հռոմը եւ իր հսկայական վարչամեքենան, որուն «զոհ»երէն պիտի ըլլար նաեւ Ոսկան Վարդապետ Երեւանցին եւ իր «սուղելի» Աստուածաշունչի 5-րդ դարու հայերէն թարգմանութիւնը:

Դիւանական պրպտումներու այս դժուարին եւ ապերախտ գործը միայն Հ. Ս. Ճէմճէմեանի նման համեստ անձ մը կրնար յաջողութեամբ կատարել: Գովելի աշխատանք մը, որ լոյս կը սփռէ հայ տպագրութեան պատմութեան մթին էջերուն վրայ:

Հայր Եփրեմ Տէր – Ղազարեան, իր «Քրիստոս գիտութեան լոյսին տակ» յօդուածաշարքին այս 17-րդ մասին մէջ խորոյատուկ եւ ինքնատիպ մեկնաբանութեամբ մեզի կը փաստէ Քրիստոսի Աստուածային էութիւնը: Հեղինակը կը փորձէ փաստել Քրիստոսի վարդապետութեան եւ Անոր ուսման աստուածայնութիւնը, որպէս մեծագոյն փաստ ընդունելով այն մեծարժէք նահատակները, որոնք մինչեւ օրս կը շարունակեն վկայել Քրիստոսի վարդապետութեան ճշմարտութեան մասին: Ցանկալի պիտի ըլլար հարցի գիտական կողմի վրայ աւելի ծանրանալ, վերնագիրը աւելի արդարացնելու համար: Հայոց Եղեռնի թողած ծանր ազդեցութիւնը զգալի է Հայր Եփրեմ Տէր – Ղազարեանի սոյն երկասիրութեան վրայ:

«Ասորական աղբիւրները ԺԲ. – ԺԴ. դարերի Հայ – Ասորական յարաբերութիւնների մասին»: Հեղինակ՝ Լ. Տ. Պետրոսեան: Կիլիկիոյ հայ իշխանապետութեան եւ թագաւորութեան երեքհարիւրամեայ ժամանակաշրջանին, իր ոչ – միաձոյլ բնակչութեամբ հայ թագաւորութիւնը կը դիմագրաւէր այլ ազգերու հետ համակեցութեան որոշ բարիքները: Այս ժամանակաշրջանին է որ Ասորի մատենագիրներ, զգալով իրենց ազգի գոյութեան վերջալոյսին մօտեցումը, կը գործակցէին հայ վանքերու մտաւորական դասակարգին հետ, ուր չէին պակսեր նաեւ հայ աւագանիի ներկայացուցիչները: Հեղինակը յաջողութեամբ առաջ կը քաշէ այն տեսակէտը որ Ասորիները կ՚ուզէին Հայոց փոխանցել իրենց մտքի այն բոլոր գանձերը, որոնք կրնային կորստեան ենթարկուիլ Ասորի ազգի ատրիճանական նուազումով: Անոնց հայերէն թարգմանութիւններով՝ ասորի մատենագրութեան մէկ մասը սոյնդ կորուստէ փրկուած է:

Հայր Մարտիրոս Ապաճեան ունի խառլերէն լեզուով արժէքաւոր յօդուած մը (երեք մաս)՝ «Ծիսական հաղորդակցութեան հարցը ԺԸ. դարուն եւ Հայ կաթողիկէ պատրիարքութեան կազմութիւնը»: Յօդուածը յանդուգն կերպով կը շօշափէ Հռոմի հետ հաղորդակցութեան հակամէտ եւ անոր ընդդիմադիր խումբի միջեւ պայքարը, որ իր օրին շահագործուած է Օսմանեան տէրութեան կողմէ:

Որքան տեղեակ ենք, առաջին անգամ ըլլալով նոր արխիւներ կը բացուին այս հարցի կապակցութեամբ: Ներկայ ուսումնասիրութեամբ կը յայտնաբերուին ԺԸ. դարու միջ – եկեղեցական վիճելի հարցեր՝ Վատիկանի դիւանագիտական միակողմանի մերձեցումները հայ եկեղեցւոյ հետ, հայ կաթողիկէ նուիրապետութեան ստեղծումի մը առնչութեամբ: Մխիթար Աբբահօր դրական միջամտութիւնը, միացած նոյն ժամանակի Գասպարինի տեղապահի թելադրանքներուն եւ ճեզուիթներու հակառակութիւնը ուշագրաւ երեւոյթներ են:

«Յովհաննէս Պատրիարք Կոլոտի նորայայտ նամակները», հեղինակ՝ Հայր Սահակ Ճէմճէմեան: Նամակագրութեան երկու նոր յայտնութիւններ, մէկը՝ Յովհաննէս Կոլոտ Պատրիարքի 1740 թուի նամակը Փարիզի Արքեպիսկոպոս կարդինալ Անտրէ տը Ֆլէօրիի, իսկ միւսը՝ Հռոմի կարդինալ Պելլուկայի: Նամակները կը շօշափեն տիեզերական (œcuménique) հարցեր Հայաստանեայց եւ Հռոմի եկեղեցիներուն միջեւ, Կոլոտ պատրիարքի յառաջապահութիւնը տիեզերականութեան հարցի մէջ գովելի քայլ մըն է, ուր ան կը շեշտէ թէ տարբերութիւնը Հռոմի հետ միայն ծէսի եւ պաշտամունքի մէջ է:

«Հռոմէական կայսրութեան շրջանի երբեք լատինագիր տապանագիրեր Քրիստոնեայ Հայերու», հեղինակութեամբ՝ Մարի Լուիզ Շոմոնի, (ֆրանսերէն): Վերոյիշեալ երեք Հայերու տապանագրերու ուսումնասիրութիւնը վկայութիւն մըն է հայ պանդխտութեան ցաւալի երեւոյթին, չորրորդ դարուն եւ որ մինչեւ օրս կը շարունակուի զանազան պատճառներով:

ՀԱՅԿ ՆԱՀԱՊԵՏ

Լոս – Անճըլըս

(Մնացեալը յաջորդով)

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԻՐԼԱՆՏԱԿԱՆ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿ

Հիւսիսային Իրլանտա վրդոված է նոր ցոյցերով, որոնք կ՚ուզեն նշել քսանամեակ մը. 1969, Օգոստոս 24-ին, 2500 հոգինոց բազմութիւն մը կը քալէր դէպի Հարաւ, հասնելու համար Տրնկանոն քաղաքը: Անոնք կը պահանջէին որ բողոքականներու կողմէ պարտադրուած ընտրական խտրականութիւնը ջնջուէր: Այդ օրերուն աշխարհի ուշադրութիւնը կեդրոնացած էր Զեխոսլովաքիոյ վրայ որ չորս օր առաջ ենթարկուած էր Վարշաւայի Ուխտի հրասայլերուն ներխուժումին: Սակայն, ցոյցի ելած փոքր բազմութիւնը տակնուվրայ պիտի ընէր Իրլանտայի արդի պատմութիւնը: Առաջին անգամն էր որ բողոքականներու եւ կաթողիկէներու համար հաւասարութիւն կը պահանջուէր: Այդ շրջանին պարզ է երկրին խրամիճակը. 1921-ին երկու տարուան սաստիկ պատերազմէ մը ետք, երկիրը երկու մասի բաժնուած է. հարաւը, ուր կաթողիկէները մեծամասնութիւն են, եւ հիւսիսը՝ Ըլսթէրի գաւառը ուր շատ գործօն ներկայութիւն մը չունին բողոքականները: Այս շրջանն ալ իր կարգին խռովութիւններու թատերաբեմ է: Լուաեալիսթները կը պնդեն թէ շրջանը բողոքականներու հայրենիք է եւ այն կաթողիկէները որոնք չեն համաձայնիր այս սկզբունքին, ազատ են նորահաստատ սահմանը անցնելու, երթալ ապրելու համար հարաւիններուն հետ: Ու անգլիական եւ սկովտական զօրաբաժինները որոնք կգլին հիւսիս – արեւելեան շրջանին մէջ կը գտնուէին, ամէն բան ըրին, մղելու կաթողիկէ փոքրամասնութիւնը որ ընտրէ կամաւոր աքսորը:

1921 – 1972, կէս դար Հիւսիսային Իրլանտայի բոլոր վարչապետները բողոքականներ եղան. մեծ մասով բողոքականներէ կը բաղկանար նաեւ նոր հիմնուած քաղաքազօրքը:

Բողոքականները կամայական փոփոխութիւններ կատարեցին ընտրական օրէնքին մէջ. իրաւունք տուեցաւ որ ընկերութեան մը տէրն ու կինը երկու անգամ քուէարկեն: Իսկ ընտրողի քարտ չունեցան բոլոր անոնք որոնք կը շարունակէին իրենց ծնողքին հետ ապրիլ, գործաւորներ, որոնք շաբաթով կամ ամիսով հաստատուած կ՚ըլլային հանրակացարաններու մէջ: Անհաւասարութիւնը ծայրագոյն աստիճանին հասաւ Տէրի քաղաքին մէջ ուր կաթողիկէներու 60%նոց մեծամասնութիւն մը կը ղեկավարուէր նոյն համեմատութեամբ բողոքականներէ բաղկացած թաղապետութեան մը կողմէ: Տարբերութիւնները չեշտուած էին գործի մարզին մէջ եւս, ուր գործազուրկներու մեծ մասը կաթողիկէներ էին: Ու բրիտանական բոլոր կառավարութիւնները, պահպանողական կամ աշխատաւորական, միշտ աչք փակեցին երկրին ժողովրդավարութիւնը հարուածող այս կացութեան: Տակաւին, տագնապին ամէնէն սուր շրջաններուն իսկ չմիջամտեց. նոյնիսկ երբ ԻՐԱ պատերազմ հռչակած էր: Կաթողիկէները իրենց դէմ դաւաճանութիւն կը նկատէին այս կացութիւնը:

1969-ին բաւական աղմուկ կը բարձրացնեն ուսանողուհիի մը գլխաւորած ցոյցերը: Անոնց ականատես վկաները կը պատմեն թէ ընդվզեցնող բաներ տեսած են կաթողիկէներու կեթթոյին մէջ. պատնէշներ, ինքնապաշտպանումի խումբեր, որոնք կ՚ուզեն զօրացնել ԻՐԱ-ն:

Նոյն տարին, Օգս. 12-ին 15 հազար բողոքականներ Տէրիի մէջ կը տօնեն Անգլիոյ կաթողիկէ Ժաք Բ. Թագաւորին պաշարումին դէմ քաղաքին ապստամբութեան 280-րդ տարեդարձը: Մանրուք դրամներ կը նետեն կաթողիկէներուն, որոնք կը բողոքեն զրկանքներու դէմ: Կը թքնեն, կը նախատեն, կը հարուածեն: Վերջապէս ոստիկանները կը հասնին, կը մտնեն կաթողիկէներու «բերդ»ը, ուր 50 ժամուան կատարեալ պատերազմ մը տեղի կ՚ունենայ. ռումբերու վերածուած հազարաւոր կաթի շիշեր կը տեղան ապահովութեան ուժերուն վրայ:

Տեղական իշխանութիւնները տագնապի կը մատնուին: Բախումները կը փոխանցուին այլ քաղաքներ եւս:

Օգս. 14-ին Անգլիոյ Նախարարապետն ու Ներքին Նախարարը պատմական վճիռ մը կ՚արձակեն. նոյն օրը ժամը 17-ին 400 զինուորներ կը մտնեն Տէրի, ուր զիրենք կ՚ողջունեն կաթողիկէները: Նոյն կէսգիշերին, բողոքականներ յարձակում կը գործեն կէթթօներուն վրայ. ինը հոգի կը մեռնի, հազարաւորներ կը վիրաւորուին: 1820 ընտանիք փողոցը կը մնան, իսկ 500 տուներ, բոցերու մէջ: Յաջորդ օրը բրիտանական ուժեր Պելֆասթ կը մտնեն ուր կ՚ընդունուին պայքարելէ ուժասպառ եղած ու սարսափած կաթողիկէ բնակչութեան կողմէ: Անոնք առաջին քայլերը կ՚ըլլան քաղաքական կնճիռի մը որ 20 տարուան ընթացքին 2760 զոհ պիտի խլէ:

Հիւսիսային Իրլանտայի կաթողիկէ փոքրամասնութիւնը, Անգլիոյ զինեալ միջամտութիւնը հարցին վերջ տալու միջոց մը կը նկատէ: Սակայն կը սխալին: Լուայալիսթներու մեծ ճնշումը բրիտանական կառավարութեան վրայ պիտի պարտադրէ որ նուազ յանդուգն ըլլան որոշումները: Շրջանի ապահովութեան հսկելու պարտականութիւնը կը յանձնուի Ըլսթէրի պաշտպանական ջոկատին որ 98% բողոքականներէ կը բաղկանայ:

1970-ի գարնան Հիւսիսային Իրլանտա աւանդական պատկերը կը պարզէ. միլիոն մը լուայալիսթներ կը շարունակեն բողոքական խորհրդարան պահանջել ու կը բողոքեն իշխանութեան բաժանումին դէմ, մինչեւ որ շրջանը կրկին ուղղակի կ՚ենթարկուի Լոնտոնի: 500 հազար ազգայնականներ, խաղաղասէր կամ բիրտ ուժի կողմնակից, կը ձգտին իրլանտական վերամիացումին. բրիտանական վարչական համակարգ մը որ անգլիական ջոկ լուայալիսթներու եւ ազգայնական փոքրամասնութեան մը միջեւ մնացած է, որ խնդիրը կը յանդեցնեն այն կէտին, որ 10 հազար բրիտանացի զինուորի պարտականութիւն կը տրուի հալածելու ԻՐԱ-ն:

Յուսահատեցնող այս անելը Հիւսիսային Իրլանտայի ենթանախարարներէն մէկուն ըսել կու տայ 1970ական թուականներուն. «Եթէ ոչ մէկ յաջողութիւն արձանագրեցինք լուծում փնտռելու մեր ջանքերուն մէջ, պատճառը այն է պարզապէս որ լուծում գոյութիւն չունի»:

Ա. Թ. Թ.

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՆ ԱՐՑԱԽԻ ԹԵՄԸ

«Երեկոյեան Երեւան» թերթը հարցազրոյց մը հրատարակած է Արցախի վերաբացուած թեմի առաջնորդ Պարգեւ Եպիսկ. Մարտիրոսեանի հետ:

Հ. – Ի՞նչ հանգամանքներու բերումով կարելի դարձաւ եւ ի՞նչ գործօններ դեր խաղացին թեմի վերաբացումին մէջ:

Պ.– Արցախի թեմը գոյատեւած է մինչեւ 1930: Ստալինի բռնատիրական եւ անմարդկային քաղաքականութեան տարիներուն Խորհ. Միութեան մէջ փակուեցան կամ քարուքանդ եղան հազարաւոր եկեղեցիներ. սպաննուեցան կամ աքսորուեցան հազարաւոր կրօնաւորներ, որոնց կարգին նաեւ Արցախի վերջին առաջնորդ Վրթանէս եպիսկ.ը (1931): Ան նամակ մը ղրկած է Խորէն կաթողիկոսին նկարագրելով տիրող դժուարին կացութիւնը, երբ օրէ օր կը նուազէր կրօնաւորներու թիւը: Այսուհանդերձ նոյնիսկ այն ժամանակ Արցախի մէջ կային 276 կրօնաւորներ, որոնք կը պաշտօնավարէին 112 եկեղեցիներու եւ 18 վանքերու մէջ: Թեմին առաջնորդին աքսորէն ետք այդ վանքերն ու եկեղեցիները աստիճանաբար փակուեցան ու գործել դադրեցան. վաթսուն տարիէ ի վեր Արցախի մէջ ոչ մէկ եկեղեցի կը գործէ: Այսօր, շնորհիւ վերակառուցման ու ժողովրդավարութեան կարելիութիւն ստեղծուեցաւ Արցախի մէջ եկեղեցներ եւ վանքեր վերաբանալու: Անշուշտ մեծ դժուարութիւններ եւ խոչընդոտներ կան այս հայրենանուէր գործին մէջ, քանի որ Արցախ կը գտնուի Ազրբէջանի կազմին մէջ: Արցախի հայ ազգաբնակչութեան պէտք է վերադարձուին անկէ խլուած մշակոյթը, պատմութիւնը, կրօնական կեանքը: Ներկայիս ստեղծուած արհեստական դժուարութիւնները չեն անհետանար, քանի որ Արցախ չէ միացած իր մայր հայրենիքին:

Հ. –Իր բազմադարեան պատմութեան ընթացքին Արցախ եղած է Հայաստանի կարեւորագոյն մշակութային կեդրոններէն մէկը. ինտաքրքրական կ'ըլլայ գիտնալ թէ ապագային երկրամասին մշակութային կեանքը վերականգնելու ի՞նչ կարելիութիւններ կան:

Պ. – Այսօրուան կացութեամբ մեզի յանձնուած են Ամարասի վանքը, Հադրութ եւ Մարտակերտ շրջանային կեդրոններու եկեղեցիները. քննարկումի մէջ է Ստեփանակերտի կից Խնածախ գիւղի եկեղեցիին վերաբացման հարցը: Մենք յոյսով ենք որ յետագային եւս մեզի կը վերադարձուին այլ եկեղեցիներ եւ աթոռանիստ եկեղեցի կը դառնայ Ա. Յակոբոսի գնահատութեամբ «հայ ճարտարապետութեան մարգարիտը»՝ Գանձասարը, որ միշտ եղած է կաթողիկոսանիստ եւ առաջնորդանիստ աթոռ եւ որուն տաճարին վրայ կը գտնուին մինչեւ այսօր Գանձասարի կաթողիկոսներուն շիրիմները: Որպէս հոգեւոր սպասաւորներ, մեր գործունէութեան հիմնական առանցքը պէտք է ըլլայ Արցախի հայութիւնը մըշտական կապի մէջ պահել մեր հոգեւոր կեանքին հետ:

Յետագային մտադիր ենք կիրակնօրեայ դպրոցներ բանալու, որպէսզի մեր հայրենակիցները կարելիութիւն ունենան մօտէն ծանօթանալու եւ ուսումնասիրելու մեր գրաբար լեզուն, շարականները, կրօնական երգերը, որպէսզի անմիջական կերպով հաղորդակցուին հայկ. ոգիին հետ: Մենք պէտք է ամենասերտ կապեր հաստատենք մարզին մշակութային, կրթական մարմիններուն, «Ամարաս» բարեգործական ընկերութեան հետ, որպէսզի կարենանք միասնաբար աւելի համապարփակ կերպով տարածել ու պահպանել հայկ. մշակոյթն ու արուեստը, ինչպէս նաեւ վերականգնել պատմական յուշարձանները:

Հ. – Ինչպիսի՞ ծախագծերու իրագործումը կարելի ունիք դուք, եւ ի՞նչպէս ժողովուրդը կ'արձագանգէ ձեր ձեռնարկներուն:

Պ. – Ներկայիս վերօյիշեալ եկեղեցիներուն մէջ արդէն սկսած են նորոգումի աշխատանքները: Աշխատանքի ծաւալը շատ մեծ է, սակայն Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին անմիջական հոգատարութիւնը ինչպէս նաեւ տեղացի ժողովուրդին կամքն ու եռանդը լաւատեսութիւն կը ներշնչեն: Վեհափառ Հայրապետին կարգադրութեամբ Հայաստանի լաւագոյն ճարտարապետներէն կազմուած է յատուկ յանձնախումբ մը որ արդէն սկսած է նախագծումի աշխատանքին եւ պայմանագիր կնքած է տեղական շինարարական կազմակերպութիւններու հետ: Ճարտարապետներու եւ կրօնաւորներու հետ այցելած ենք Արցախ, նախապատրաստութիւն կատարելու, հանդիպած ենք ժողովուրդի, իշխանութիւններու, մշակոյթի ու արուեստի ներկայացուցիչներու: Ամէն տեղ ջերմ ընդունելութիւն գտանք. վստահ ենք որ շուտով կը հնչեն հայ եկեղեցիի զանգերը, Արցախ աշխարհին մէջ:

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ մէջ մահացած է գրագէտ, մանկավարժ եւ երաժիշտ Վարուժան Գէորգեան, զաւակը՝ ողբացեալ վաստակաւոր հրապարակագիր Վարդան Գէորգեանի: Ան աշխատակցած է «Արմենիա» թերթին. եղած է ծանօթ երաժիշտ որ Արժանթինի պետական նուագածուներէն կազմուած նուագախումբով հայկ. դեղջկական երգը հրամցուցած է հանրութեան: Բեմադրած է «Անոյշ» օփերան, որ մեծ յաջողութիւն գտած է:

**

ԳՈՐՏՈՓԱՅԻ մէջ մահացած է Հ.Յ.Դ. «Անդրանիկ» կոմիտէի անդամներէն Թորգոմ Թորգոմեան: Ծնած է 1909–ին, գաղթած է Երեւան, ապա անցած Պոլիս: 30–ական թուականներուն կը հաստատուի Պուէնոս Այրէս, ապա կ'անցնի Գորտոպա:

**

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՔԱԼԻՖՈՐՆԻԱՅԻ մէջ Օգոստոս 3 – 5–ին տեղի ունեցած է Ամերիկահայ ճարտարագէտներու եւ գիտնականներու Ընկերակցութեան կազմակերպած հայ ճարտարագէտներու, գիտնականներու եւ արդիւնաբերութեան աշխատողներու համաշխարհային Ա. գիտաժողովը. մասնակցած են Հայաստանէն, Ֆրանսայէն, Անգլիայէն, Աւստրալիայէն եւ Միացեալ Նահանգներէն զանազան անուններ:

**

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ Ս. Լուսաւորիչ վարժարանին տարեվերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 25–ին: 100 աշակերտներու սրբահ մուտքին յաջորդած է տնօրէնուհի Ս. Սողոմոնեանի բացման խօսքը. ան անդրադառնալով Սփիւռքի մէջ հայկ. դպրոց պահելու գործին, զայն նախապայման նկատած է ապագայի կերտումին: Աշակերտները ներկայացուցած են դասական երաժշտութեամբ, երգով, արտասանութիւններով ու պարերով հիւսուած յայտագիր մը: Վկայականները բաշխած է թեմի առաջնորդ Մեսրոպ Արք. Աշճեան: Դպրոցը տուած է վեց շրջանաւարտներ:

**

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ «Արմենիա» շէնքին «Տաղեան» գրադարանին մէջ «Արմենիա» թերթի նախաձեռնութեամբ Հայաստան ճամբորդած լրագրող Խուան Պետոյեան դասախօսութիւն մը տուած է Յուլիս 26–ին: Ան որպէս Սփիւռքահայ մը որ առաջին անգամ ոտք կը կոխէ հայրենի հողին վրայ, տուած է իր տպաւորութիւնները: Սրահը լեցուցած ներկաներու բազմութեան զինքը ներկայացուցած է «Արմենիա» թերթի տնօրէն Յ. Երկանեան: Դասախօսութեան ընկերացած են նաեւ լրագրողին լուսապատկերները: Խ. Պետոյեանի Հայաստանեան տպաւորութիւնները յօդուածաշարքի մը ձեւով սպանեբէնով լոյս տեսած են թերթին էջերուն մէջ:

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱՒԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Ճամբան մինչեւ Պինկէօլ՝ շարունակութիւնն էր Խլաթի բերրի դաշտին: Մեր աջին ձգեցինք Բալու քաղաքը, որ մայր ուղիէն քանի մը քիլոմեթր հեռու ըլլալուն մէջէն չկրցանք անցնիլ: Կէսօրը շատոնց անցած էր երբ հասանք Պինկէօլ, որ նոր շէնքերով տակաւ մեծցող գաւառական քաղաքի մը տպաւորութիւնը ձըգեց մեր վրայ: Պահ մը իջեւանեցանք տեղւոյն համանուն նորաշէն պանդոկը՝ կէսօրուան կերակուրը առնելու համար:

Հին ատեն Պինկէօլ կամ Բինկէօլ անունով ծանօթ էր մերձակայ հայկական Պար կոչուած լեռնաշղթային գագաթներէն մէկը, որ հռչակուած էր ամենամաքուր օդով, ջինջ երկինքով եւ անկէ ամէն կողմ պարզուած հոյակապ տեսարաններով, ինչպէս կը վկայէ Սրուանձտեանց (Գրոց ու Բրոց, էջ՝ 81 – 82): Նոյն լեռը հայերէն լեզուով կը կոչուէր Բիւրակն: Իսկ այժմու Պինկէօլ գիւղաքաղաքին հին անունն էր Ճապաղջուր, որ նոյնութեամբ մնացած է այս քաղաքին մէջէն կամ քովէն անցնող գետին վրայ, ինչ որ կարդացինք անոր կամուրջին վրայ:

Պինկէօլէն կը սկսի ամայի եւ քարքարուտ շրջան մը մինչեւ Մշոյ ընդարձակ եւ բերրի դաշտը, որուն մէջէն կը հոսի Արեւելեան Եփրատը, այսօրուան Մուրատ Սուն: Մուշ քաղաքէն մօտաւորապէս 20–25 քիլոմեթր հիւսիս արեւմուտք կը գտնուի Ս. Լուսաւորչի հիմնած Հայ Եկեղեցիի առաջին եւ ամէնէն նշանաւոր Վանքը, որ ժողովրդային շրջանակներուն մէջ ծանօթ էր «Մշու Սուլթան Ս. Կարապետ»: Կառուցուած էր լերան մը լանջքին: Լսած էինք թէ այս վանքը գանձփնտռողներու կողմէ հիմնայատակ կործանուած էր. բայց հակառակ այս իրողութեան կ'արժէր ուխտի երթալ Հայաստանեայց Եկեղեցիի առաջին այս վանքին աւերակներուն: Սակայն վանքը հեռու էր մայր ուղիէն, եւ միւսկողմէ մը ընթանալիք ճամբայ չունէր, հետեւաբար ցաւով հարկադրուեցանք հրաժարիլ այնքան ցանկալի այս ուխտագնացութենէն: Մանաւանդ որ օրն ալ երեկոյանալու վրայ էր: Ս. Կարապետին մօտիկը, հարաւ–արեւելք կար հնօրեայ Արտիշատ քաղաքը, որ հին ատեն եղած է հեթանոսական կարեւոր կեդրոն մը: Շրջանին հեթանոսութիւնը եւ քուրմերը բնաջնջուելէ յետոյ քաղաքը դարձած էր Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եւ իր սերունդին սեպհական կալուածը, եւ ամենայն հաւանականութեամբ ամառը այստեղ կ'անցընէին Լուսաւորիչեան Հայրապետները, ինչ որ ոմանց կարծել տուած է, որ մեր հնագոյն Հայրապետանոցը Աշտիշատը եղած է: Մեր եկեղեցիին համար նշանաւոր է այս քաղաքը մանաւանդ անոր համար, որ այստեղ թաղուած է Լուսաւորչի վերջին շառաւիղը եղող համբահռչակ Ս. Սահակ Պարթեւ Հայրապետը, մեր Աստուածաշունչին անմոռանալի թարգմանիչը եւ Ս. Մեսրոպին հետ միասին մեր գրաւոր մշակոյթի ոսկեդարը կերտողներու Առաջնորդը: Իմացած ենք, որ այսօր ոչ Ս. Սահակի գերեզմանին եւ ոչ ալ Աշտիշատ քաղաքին հետքը յայտնի է ... որով պատմական այս քաղաքին վայրն ալ մեր ձախին ձգելով յառաջացանք դէպի Մուշ, որ մայր ուղիէն մէկ – երկու քիլոմեթր ներսօք է: Մտանք քաղաքը եւ ինքնաշարժով շրջան մը ըրինք անոր մէջ: Այս ալ նոր շէնքերով վերաշինուող եւ մեծցող նոր քաղաք մը կ'երեւի: Հին շէնքեր մեր աչքին չզարկին: Կրնայ ըլլալ, որ հին քաղաքը մօտակայ ուրիշ տեղ էր: Ներկայ քաղաքը շինուած է դաշտը եզերող հարաւային լեռնաշարքին ստորոտը: Սասունը Մուշի կռնակն է, լեռնաշղթային միւս կողմը:

Պէտք էր յիշատակէինք որ մեր հայերէն գիրերու հնարիչը Ս. Մեսրոպն ալ ծնած է Տարօն գաւառի Հացիկ գիւղը: Իսկ թարգմանիչ վարդապետներէն ոմանք ալ, օրինակ Մովսէս Խորենացին, Դաւիթ Անյաղթը եւ ուրիշներ թաղուած են Մշոյ շրջանի Առաքելոց վանքը: Ուրեմն պատմական այս գաւառին ոչ մէկ սրբավայրը այցելելու կարելիութիւնը ունեցանք: Մէջէն անցանք միայն եւ յիշեցինք:

Գիշեր չնչեցինք Տարօնի մաքուր օդը: Դիտեցինք Մշոյ դաշտին երկու կողմերու բարձրաբերձ պատմական լեռները եւ ընթացանք նոյն դաշտի լայնարձակ կանանչին մէջէն: Մեր այս ճամբորդութեան իբրեւ վերջակէտ մեր ձախին շարունակ նշմարեցինք Նէմրութ կամ Նեբրովթ երբեմնի հրաբխային լեռը: Անոր գագաթին վրայ գոյացած է անոյշ ջուրի պաղուկ լճակ մը: Անոր մօտիկը կայ նաեւ կ'ըսուի տաք ջուր բխող լճակ մը: Ասոնք ժողովրդային շրջանակներու մէջ ծանօթ են «ճէննէթ եւ ճեհեննեմ կէօլլէրի» անունով: Ըստ ծրագրի պէտք էր բարձրանայինք այս լեռը տեսնելու համար «դրախտը եւ դժոխքը» սակայն ժամանակի յառաջացած ըլլալը արգելք եղաւ մեր այս ծրագրին իրագործման:

Տարօնի մեր ճամբորդութիւնը վերջացաւ հասնելով Դատուան քաղաքը, որ Վանայ ծովուն հարաւ – արեւմտեան անկիւնը կարեւոր նաւահանգիստ մըն է:

Դատուանը անցնելէն յետոյ՝ ճամբան կարճ ատեն մը եւս Վանայ ծովուն եզերքէն ընթանալէ յետոյ կը հեռանայ անկէ եւ կը մտնէ լիճը շրջապատող գեղածիծաղ լեռներու հովիտները եւ ձորերը: Կը վերադառնայ անոր եզերքը ճիշդ այն կէտին, ուր նախ կ'երեւի Առտէր կղզին, որ շատ հեռու չէ ծովեզերքէն եւ աւելի հեռուն՝ Աղթամար կղզին:

Ծրագրած էինք նոյն օր այցելել Աղթամար: Սակայն կղզի այցելութեանց ժամանակը կանդ կ'առնէ եղեր ժամը 17–ին: Հակառակ ասոր մարդիկ սպասեր են մեզի մէկուկէս ժամէ աւելի, եւ տեսնելով որ դեռ կ'ուշանանք ստիպուած հեռացեր են: Մենք հազիւ ժամը 20–ի ատեններ անցանք Աղթամարի նաւակայքէն ու ականատես եղանք լճին վրայ կատարուող սքանչելի մայրամուտին, որ վէտվէտուն ոսկի ճամբայ մը ձգեր էր Վանայ ծովուն վրայ, որ հակառակ արեւմար լինելուն՝ յիշեցուց մեզի «երկնէր եւ ծով ծիրանի»ի արեւալառը: Ժամը գիշերուան 21–ի ատեններն էր, որ հասանք Վան, եւ իջեւանեցանք Աղթամար նորաշէն պանդոկը:

Յունիս 14–ի առաւօտուն նախ այցելեցինք Վանայ պատմական բերդը. այս անգամ բաւականացանք ինքնաշարժով շրջապտոյտ մը կատարելու եւ վարէն դիտելու անոր երեք կարգ պարիսպները: Սակայն Վանէն հեռանալէ առաջ կ'ուզենք մէջբերել Սիմոն Գաբամաճեանի 1911–ին Պոլսոյ մէջ տպուած «Գամեր» անուն գիրքէն, ինչ – ինչ մանր ծանօթութիւններ, այդ ժամանակին համար, նախ ծովուն եւ ապա Վան քաղաքի մասին:

«Թէեւ Արեւելեան Անատոլու շատ հարուստ է գետերով, բայց Վանայ ծովը գերազանց երեւոյթ մըն է: Ծովուն ջուրը շատ աղի է, հակառակ ասոր առատ է տառեխ ձուկը: Մօտաւորապէս 40 գետ եւ վտակ իր մէջ կ'ընդունի շրջակայ լեռներէն»:

Իսկ Վան քաղաքի մասին կ'ըսուի այդ գիրքին մէջ. — «Վան – Տոսպ – սքանչելի դիրքով եւ զուարճալի տեսարաններով, մաքուր օդով եւ առատ ջուրով քաղաք մըն է, երկու մասի բաժնուած՝ Հին Քաղաքը եւ Այգեստան: Առաջինը պարսպապատ է. ասոր մէջ են շուկան եւ հնաշէն եօթը եկեղեցիներ եւ Յիսուսեան եւ Շուշանեան երկսեռ վարժարաններ: Վանեցի կիներ նշանաւոր են իրենց ձեռագործներով: Իսկ Այգեստան բաժնի մէջ կային հինգ եկեղեցիներ եւ անոնց կից ծխային վարժարաններ: Այս քաղաքամասը հինգ մղոն երկայնութեամբ եւ չորս մղոն լայնութեամբ կը տարածուի դէպի Վարագայ լեռը: Այգեստանն ալ նշանաւոր է իր մաքուր եւ առողջարար օդովն ու ջրով, պտղատու եւ բազմաթիւ այլ տեսակ ծառերով եւ խաղողի այգիներով, որոնցմէ կ'առնէ իր անունը: Փողոցները ծառազարդ են բարտիներով եւ ուռենիներով, որոնց արմատները լցող մշտահոս առուներ կ'անցնին խոխոջելով»: Ասոնք այլեւս հին պատմութիւն են:

(Շար. 7)

(Շար. Ա. էջէն)

ռաջ, հինգ հազար հոգիներէն որոնք ե-կած էին աշխատելու քարիւղային այս շրջանը, կէսը արդէն ձգած գացած է: Մնացեալն ալ կ՚ուզէ մեկնիլ, կը գրէ «Պրաւդա», որովհետեւ «ծայրայեղութեան սպառնալիքը կը մնայ»:

Պարզ է որ ոչինչ կարգադրուած է, ոչ ալ կարգադրուելու մօտ է: Ըստ երեւոյթին, Մոսկուա խորհեցաւ որ ժամանակը իրեն համար կ՚աշխատի եւ լաւ է ձգել որ կացութիւնը փտի: Տեղ մը սակայն, ալ-խալ հաշիւ մը կայ: Զգձգելով, ձգձգելով եւ խորհելով թէ մէկ հարց լուծելը (օրինակ ամէնէն տրամարանակը՝ Ղարաբաղ) կրնայ այլ հարցերու դուռ բանալ, ուրեմն, լաւ է բան մը չընել, հոս - հոն յանձնախումբեր նշանակել ժամանակ շահելու համար, ոչինչ կարգադրուեցաւ, ընդհակառակն, վարակումը տարածուեցաւ: Զօրեքշաբթի առտու, Հելէն Քառ-ռէր - տ՚Անքոս, որ մասնագէտ է խորհրդային աշխարհին, ընդունելով հանդերձ թէ Խորհրդային Միութիւնը կարելի չէ այլեւս պահել իր ներկայ կառոյցով, դիւրին լուծումներ ալ չի տեսներ: Կ՚ըսէ թէ Մոսկուա կրնայ «հրաժարիլ» պալթեան Պետութիւններէն, որոնք ճարտարարուեստականացած են եւ փոքր բնակչութիւններ ունին, բայց չի կրնար հրաժարիլ օրինակ՝ Ուկրանիայէն: Եւ յետոյ, եթէ ասոնց անկախութիւն շնորհուի այն պատճառաբանութեամբ, որ անկախ էին 1945-էն առաջ, վաղը՝ Վրաստան, Ատրպէջան, Հայաստան կրնան նոյնը ըսել, քանի անկախ եղած են 18-էն 20: Բայց եւ այնպէս ձեւ մը պէտք է գտնել, ինչպէս առաջարկուեցաւ արդէն (Սախարով) համադաշնակցութիւն մը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, թնդանօթաձգութիւնները վերսկսած են, մինչ յանուն շիիներու, Նապիհ Պերի (Սուրիացիներու գինակից) կը սպառնայ Ֆրանսայի՝ «որեւէ նաւ որ փորձէ մօտենալ լիբանանեան ափերուն, պիտի ռմբակոծուի»: Սպառնալիքներ ալ կան միշտ պատանդներու դէմ: Արեւմտեան եւ արեւելեան Պէյրութի «սահմանագիծին» վրայ ալ կռիւներ պատահած են եւ մեռեալ ու վիրաւոր կայ: Ֆրանսական տորմիղէն ութ նաւեր Պէյրութի բացն են, միշտ «օգնութեան եւ փրկութեան» նպատակներով:

ՔՈԼՈՄՊԻՈՅ մէջ, անխնայ կը շարունակուի հալածանքը թմրեցուցիչի հետ գործ ունեցողներուն դէմ, իբրեւ հետեւանք ծերակուտականին սպանութեան: Ծանօթ է որ ծերակուտական Լուիս Գարլոս Կալան ոխերիմ թշնամին էր թմրեցուցիչի մեծ վաճառականներուն: Կառավարութիւնը անկէ ի վեր (անցեալ Ուրբաթ) 11 հազար ձերբակալութիւն կատարած է, 64 օդանաւ, 14 թռան, 58 կալուած եւ 22 տուն գրաւուած են, բայց եւ այնպէս «մեծ»երէն ոչ մէկը ձերբակալուած է: Ցաջողած են խոյս տալ: Կը կարծուի որ Պրազիլ կամ Փանամա անցած են:

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱՅԷՆ ներգաղթողներու դէմ սահմանը փակելու որոշումը մեծ յուսախաբութիւն պատճառած է Թուրք գաղթականներու. արդէն աւելի քան 300 հազար հոգինոց բազմութեան մը մեծ մասը ոչ բնակարան, ոչ գործ ունի. կ՚ապրի վրաններու տակ, իսկ սահմանագծին Պուլկարիոյ կողմը անձնական ինքնաշարժերու, հանրակառքերու երկար շարքեր մուտքի արտօնութեան կը սպասեն, կարենալ Թուրքիա մուտք գործելու համար: Թուրք կառավարութեան որոշումը զայրոյթ պատճառած է նաեւ ընդդիմութեան ճակատին, որոնք խստիւ կը քննադատեն վարչապետը, յիշեցնելով գաղթի առաջին օրերու իր արտայայտութիւնները, որոնցմով քանիցս յայտարարած էր թէ ոչ մէկ բանէ վախ ունին ու պուլկարական իշխանութիւնները չեն կրնար զիրենք յուսահատեցնել քանի մը հարիւր հազար Թուրք արտաքսելով. ընդդիմադիր ճակատն ու մամուլը հարցին մէջ յաղթանակած կը նկատեն Պուլկարիոյ վարչապետը: Նոյնիսկ Էօզալի դէմ հարցապնդումի առաջարկ մը ներկայացուած է Ազգային Ժողովին:

«ԻՒՄԱՆԻԹԷ», Օգոստոս 23-ի իր թիւին մէջ (յիսնամեակ գերմանախորհրդային ոչ - յարձակողական դաշինքի) կը ջանայ արդարացնել այդ դաշինքը, անոր կնքումին պատասխանատուութիւնը ձգելով Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ վրայ,

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Մարկարիթ Սուրէնեան, Տէր եւ Տիկին Քլօտ Դաւիթեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ժերար Սուրէնեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Օգոստոս 27, ժամը 11-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ - հօր՝

ՍԻՐԱՔ ՍՈՒՐԷՆԵԱՆԻ
(Դերսասան)

մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Սեպուհ Ճանիկեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Հրանդ Ճանիկեանի եւ զաւկին, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեանի եւ զաւակներուն ինչպէս նաեւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն, իրենց մօր, մեծ - մօր, զոքանչին եւ ազգականին՝ Հայկուհի Ճանիկեանի մահուան առիթով:

որոնք ձգձգեր են Խորհրդային Միութեան բանակցութիւնները եւ անյաղթելի տարակարծութիւններ ծագեր են: Բոլոր թերթերն ալ կ՚ողեկոչեն այս յիսնամեակը, ոչ նոյն մօտեցումով, անշուշտ:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՎԱՆԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ՇՓՈԹ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՐԳ ՄԸ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐ ՊԷՏՔ ՉԷ ՑՈՅՑ ՏՐՈՒԻՆ ԶԲՕՍԱՇՐՋԻԿՆԵՐՈՒ

«Ճումհուրիյէթ»ի թղթակից Պէրաթ Կինչըլքան Վանէն կը հաղորդէ, թէ Թրնազ Թիթիզի Մշակոյթի Նախարարութեան շրջանին տրուած որոշում մը, որու համաձայն Վանը «փորձի» գօտի ընտրուած էր պատմական յուշարձաններու պահպանումը նահանգային յատուկ վարչութիւններու յանձնելու գործին մէջ, բազմաթիւ հարցեր ստեղծած է Վանի մէջ: Կարգ մը վարչայիններ, օգտուելով այս լիազօրութիւններէն, սկսած են տրնձգութիւններ ընել, հին բերդը փլցնել, նոր բերդ կառուցանել, եւայլն:

Նահանգային վարչութիւնը Վանի Աղթամար կղզին մէջ կառուցած էր երեք շէնքեր որպէս պահականոց, վաճառքի խանութ եւ ճաշարան: Այս երեք շէնքերը զբօսաշրջիկներուն բուն բողոքներուն առարկայ դարձան եւ ի վերջոյ որոշուեցաւ զանոնք փլցնել: Պոլսոյ Համալսարանէն փրոֆէսէօր Թանէր Թարհան, որ կը հսկէ Վանի բերդին վերանորոգման գործին վրայ, յայտնեց թէ նահանգային վարչութիւնները միջամտութիւններ կ՚ընեն եւ կը կարծեն որ ներկայիս ամբողջ իրաւասութիւնը իրենց կը պատկանի:

Անցեալ տարի, Թրնազ Թիթիզի նախարարութեան շրջանին, որոշուած էր որ նահանգային վարչութիւններու խնամքին յանձնուին այն պատմական ու զբօսաշրջական յուշարձանները, որոնք բնաջնջման վտանգի հետ դէմ յանդիման կը գտնուին: Վանը այս ուղղութեամբ «փորձի» գօտի հռչակուած էր եւ Վանի նահանգային վարչութեան յանձնուած էին Աղթամարի կղզին, Վանի Բերդը, Հոշափի Բերդը, Եէտի Գիլիսէն (Վարագայ Վանքը), Զարթանաքը (Կտուց կղզի) եւայլն:

Եէտի Գիլիսէի (Վարագ) վերանորոգումը տակաւին չէ կատարուած եւ որովհետեւ այդ վայրը գիւղացիներու կողմէ կը գործածուի որպէս ախոռ եւ շտեմարան, Զբօսաշրջական Նախարարութիւնը հրահանգած էր որ ան պէտք չէր ցոյց տրուէր զբօսաշրջիկներու:

«ՄԱՐՄԱՐԱ»

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Տիկին Յ. Աւետեան իր սիրելի զաւկին՝ Մասիս Աւետեանի մահուան առթիւ 500 փրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Խմբագրատուն իր այցելութեան առթիւ, Պր. Խորէն Տատոյեան (Միացեալ - Նահանգներէն) 100 տոլար:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ՔԱՐՏԵՐ ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱՁԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)	FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE	ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 - 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13-ին, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ՚ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ 14-էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14-էն 16.30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ.- 40 ռիւ տ՚Արմէնի - 69003
Հեռաձայն. - 78 - 60 - 47 - 18

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. - Պր. Շահան Մակարեան շրջանին գործունէութիւնը քաջալերելու համար 500 Ֆր., Տիկին Հերմինոյշ Աճէմեան 200 Ֆր. (ծախքերու մասնակցութիւն Հայաստանէն եկած մանուկներուն):

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 - 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ 1989 - 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ՚ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առնթեր կ՚ուսուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել. - 78 - 60 - 47 - 18 ամէն օր ժամը 9-էն 17:

VENTE

260 peintures réalisées par les élèves de l'ECOLE ARTISTIQUE DE PEINTURE DE LENINAKAN, dirigée par Madame Suzanna MEGUERDITCHIAN, directrice de cette école qui a souffert de la perte de nombreux enfants suite au séisme du 7 décembre 1988 (1500 élèves avant le séisme, 600 aujourd'hui).

Les peintures ont été encadrées et mises sous verre gracieusement par Monsieur Levon KEBABDJIAN.

Le produit de la vente est destiné à l'achat de matière première en fourniture de peinture.

Le prix des dessins est de : 200 Frs., 350 Frs. et 500 Frs.

Merci de libeller les chèques à l'ordre de :

"S.O.S. ARMENIE"
15, rue Jean Goujon - 75008 PARIS
qui se charge de cette opération.

LISTE DES 11 POINTS DE VENTE DES TABLEAUX

1) CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE 20 tableaux
17, rue Bleue - 75009 Paris
2) MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE 20 tableaux
9, rue de Madrid - 94140 Alfortville
3) U.C.F.A.F. et J.A.F. 20 tableaux
6, cité Wauxhall - 75010 Paris
4) ECOLE ARMENIENNE SAINT MESROP 20 tableaux
4, rue Komitas - 94140 Alfortville
5) COLLEGE ARMENIEN SAMUEL-MOORAT 20 tableaux
26, rue Troyon - 92310 Sèvres
6) ECOLE ARMENIENNE TEBROTZASSERE 20 tableaux
1, bld. du Nord - 93340 Le Raincy
7) CENTRE CULTUREL SAINT-MESROP 20 tableaux
10 bis, rue Thouin - 75005 Paris
8) YAN'S CLUB 60 tableaux
5, avenue Reille - 75014 Paris
9) EGLISE SAINTE-MARIE-MERE-DE-DIEU 20 tableaux
6, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mlx.
10) EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE 20 tableaux
28, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mlx.
11) EGLISE SAINT-GREGOIRE L'ILLUMINATEUR 20 tableaux
6, rue du Père Komitas - 92370 Chaville
...... TOTAL EN DEPOT : 260 tableaux

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 25

VENDREDI
25 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամենօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.084 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.084

ԵՐԵՒԱՆ <=> ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 9 / 21)

«ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ»Ը ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

«Երկիր եւ Մշակոյթ» Միութիւնը որ ամէնամեայ պատմական Հայաստանի ճարտարապետական յուշարձաններուն վերանորոգումի գործով կը զբաղի, այս անգամ կը մասնակցի երկրաշարժէն աւերուած գիւղերու շինարարութեան: Ներկայիս կազմակերպութեան մէկ խումբը կ'աշխատի Ամբերդի յուշահամալիրին, միւսը՝ Սպիտակի Գոգարան գիւղին մէջ: «Երկիր եւ Մշակոյթ»ի խումբերը բաղկացած են Ամերիկայէն ու Ֆրանսայէն հայ երիտասարդ – երիտասարդուհիներէ:

⁂

ԹՈՒՆԱՒՈՐՄԱՆ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի Առողջապահական Նախարարութեան մէջ նիստ մը գումարուած է իրաւապահ մարմիններու եւ հանրութեան ներկայացուցիչներուն հետ: Քննարկուած են 1988 – 1989-ին պատահած զանգուածային թունաւորումներուն ընթացքին ցոյց տրուած բուժումի ծառայութեան պարագաները: Թունաւորման դէպքերուն գործնապէս փութով արձագանգելու նպատակով որակեալ մասնագէտներով կազմակերպուած են շտապօգնութեան խմբակներ:

⁂

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐԵԼԱՒՈՒՄԻՆ ՀԱՄԱՐ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին գաղթականներու յանձնաժողովին հերթական նիստը գումարուած է փոխ վարչապետ Վ. Մովսիսեանի նախագահութեամբ: Յանձնաժողովի քարտուղարը Ս. Մեհրաբեանի տեղեկատուութիւնը կը յայտնէ թէ՝

- 1989 Օգոստոս 1-ի տուեալներով Ազրպէյճանէն գաղթածներու թիւը 198.898 հոգի է. Հայաստանէն Ազրպէյճան գացած են 147.971 հոգի:

- Անցեալ Մարտ ամիսէն Հայաստանի Նախարարներու Խորհուրդը համապատասխան կազմակերպութիւններու հետ աշխատանք տարած է գաղթածները կամովին վերադարձնելու համար, սակայն շօշափելի արդիւնքի հասած չէ:

- Նկատելով որ ներգաղթածներու բնակարանի, աշխատանքի եւ ուսման խնդիրները երկար ատեն չեն լուծուիր, Նախարարներու Խորհուրդը Փետրուար 10ին որոշած էր գաղթը կանխելու եւ գաղթականներու ընկերային, կեանքի պայմաններըը ապահովելիք միջոցառումներու դիմել:

- Գաղթականներու բնակարանի ընկերային ապահովութեան կարգ մը հարցերը կը լուծուին Յուլիս 17-ի որոշումով:

- Վերջերս Հայաստանի կառավարութեան ատրնթեր հաստատուած է գաղթականներու հարցերու վարչութիւն, որ պիտի զբաղի բնակութեան ու նիւթական վնասը հատուցանելու խնդիրներով:

- Ներկայիս կը քննարկուին աշխատանք, բնակարան ճարելու, եւ ուսանողներու գպրոցական խնդիրները:

Մօտ օրերուն երկու հանրապետութիւններու ներկայացուցիչներու հանդիպում մը տեղի կ'ունենայ ուր կը քննուին կահ – կարասի, բնակարանի վնասները փոխհատուցանելու, կենսաթոշակ եւ նպաստ տալու հարցերը:

Որոշուած է չուտով 15 բնակելի շէնքերու նախագիծը եւ շինարարութիւնը սկսիլ Բաղրամեանի շրջանին մէջ, ինչպէս նաեւ Արովեան, Հրազդան եւ Ջարենցաւան քաղաքներուն մէջ: Քննուած են նաեւ գաղթականներու պայմանները բարելաւելու առնչուած խնդիրներ:

⁂

ՆՈՒԷՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

«Մոսկուայի վիրթուէօզներ» պետական նուագախումբին ղեկավարը յայտնած է թէ յաջողութեամբ հանդէս եկած են Քոլմարի միջազգային փառատօնին: Ասոնք նուագահանդէսներու հասոյթը փոխանցած են երկրաշարժէն տուժածներու ֆոնտին: Հաւաքուած դրամին մէկ մասով ալ գնած են անհրաժեշտ սարքեր հաշմանդամ հայ երախաներու համար:

⁂

ՇԻՆԱՆԻՒԹ ՎՆԱՍՈՒԱԾ ՇՐՋԱՆԻՆ

Հոկտեմբերեանի Նալբանդեան գիւղին մօտակայ հանքավայրէն ամսական 100-հազար խորանարդ մեթր աւազ ու խիճ կը տրուի աղէտի գօտիի շինութիւններուն: Այս կարգադրութեամբ որոշ չափով կը դիւրանայ շինանիւթ հայթայթելու գործը: Ներկայիս օրական 50 վակոն նախանիւթ կը ղրկուի. յառաջիկային, կը ծրագրուի աւելցնել այս քանակութիւնը:

⁂

ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Երկրաշարժի հետեւանքները դարմանելու համար ցոյց տրուած հոխայական օժանդակութեան որպէս երախտագիտութիւն, որոշուած է դրոշմաթուղթերու միջազգային ցուցահանդէս մը կազմակերպել. որոշումը տուած են Արտասահմանեան երկիրներու հետ բարեկամութեան ու մշակութային կապերու հայկական ընկերութիւնը, Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի Կոմիտէն, դրոշմահաւաքներու համամիութենական եւ հայկական ընկերութիւնները եւ Հայաստանի կապի Նախարարութիւնը: Ցուցահանդէսը նուիրուած պիտի ըլլայ Հայաստանի խորհրդային իշխանութեան 70-ամեակին ու երկրաշարժի հետեւանքներուն դարմանումին Բ. տարեդարձին: Տեղի պիտի ունենայ Երեւանի մէջ 1990 Նոյեմբեր 27-էն Դեկտեմբեր 10:

⁂

ՏԻԿՆԻԿԻ ԹԱՏՐՈՆԸ ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Յովհաննէս Թումանեան տիկնիկի թատրոնը մեկնած է Հնդկաստանի մայրաքաղաքը, ներկայացումներ տալու: Հակառակ որ խաղերը հայերէնով ներկայացուած են, այս պարագան որեւէ դժուարութիւն չէ յարուցած: Նոր Տելհիէն ետք, հայկական խումբը ներկայացումներ ծրագրած է նաեւ Պոմպէյի, Հայտարապատի, Կալկաթայի ու այլ քաղաքներու մէջ:

⁂

«ԱՅՐԱՐԱՏ»

Հայաստանի Նախարարներու Խորհուրդին որոշումով, յուշարձաններու պահպանութեան եւ օգտագործման վարչութեան ատրնթեր ստեղծուած է Էջմիածինի վերականգնողական — արտադրական «Այրարատ» բաժինը: Ան շինարարական աշխատանք պիտի կատարէ Արարատեան դաշտի այն շրջանները, ուր պատմական յուշարձաններ կան: Այս տարի նախատեսուած է մասնակի կերպով վերականգնել Զուարթնոցը, Էջմիածնի Այգեշատ գիւղի Թարգմանչաց վանքը. մինչեւ տարեվերջ ծրագրուած է 600 հազար ռուբլիի աշխատանք:

⁂

ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԵԱՆ ԱՂԲԻՒՐ

Երեւանէն բերուած երկու ցայտաղբիւր զետեղուած է Թիֆլիսի այն խաչքարին առջեւ զոր Հայաստանի ժողովուրդը ուղարկած էր որպէս վրացի աշխատաւորներուն հետ բարեկամութեան, համերաշխութեան նշան ու Ապրիլ 9-ի զոհերուն յուշաքար: Ինչպէս խաչքարին, ցայտաղբիւրներուն վրայ եւս երկլեզու արձանագրուած է. – «Վրաց ժողովուրդին Հայ ժողովուրդէն, ի յիշատակ 1989 Ապրիլ 9-ի զոհերուն»:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԳԵՐՄԱՆ – ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔԻ 50-ԱՄԵԱԿ

600 ՀԱԶԱՐ ՊԱԼԹԵՐ ԿՑՈՒՄԻՆ ԴԷՄ

Չորեքշաբթի, Օգոստոս 23-ին Էստոնացիք, Լատվիացիք եւ Լիթուանացիք ոգեկոչած են գերման – խորհրդային դաշինքին 50-ամեակը, անշուշտ, իրենց հայեցողութեամբ: Ամէնէն տպաւորիչ երեւոյթը եղած է այն «մարդկային շղթան» որ երկարած է երեք Հանրապետութեանց ընդմէջէն, մեկնելով Տալլինէն, պալթեան երեք Պետութեանց հիւսիսը, ժամը 19ին, մինչեւ Վիլնիուս: Ամէն տեղ, երեք լեզուներով նոյն նշանախօսքը՝ «Ազատութիւն»: Ձեռք ձեռքի, 600 հազար են 520 քիլոմեթր երկարութեամբ մեծ մայրուղիին վրայ որ կը միացնէ երեք Հանրապետութիւնները: Ներքին տարակարծութիւններ կան, անշուշտ, մասնաւորաբար անկախապաշտներու եւ ինքնավարութեան կողմնակիցներու միջեւ, բայց բոլորը համաձայն են դատապարտելու համար հիթլերական Գերմանիոյ եւ ստալինեան Խորհրդային Միութեան դաշինքը, որ թաղեց իրենց անկախութիւնը: Ուրեմն սուգի օր է, եկեղեցիները մահազանգ կը հնչեցնեն, դատին պիոներները սեւ թեւնոցներ կը կրեն, էստոնացի երիտասարդներ, ծերեր, բանուորներ կը տողանցեն, ոմանք՝ ազգային տարազով, ազգային դրօշներն ալ կը ծածանին՝ կապոյտ (երկինքը), սեւ (հողը) եւ սպիտակ (հոգին): Ժողովուրդը կը բացադանչէ՝ «Էստոնիան խորհրդային չէ», «Ո՛չ՝ գերման – խորհրդային դաշինքին», հանրագիր մը կը ներկայացնէ Ստալինի եւ Հիթլերի արիւնլուայ մօրուքները որոնք կը ճզմեն անմեղ ձեռքեր: Ռուսերէն, կիւրեղեան գիրերով, մէկ պաստառ կայ միայն. – «դրաւման ուժեր, դո՛ւրս՝ պալթեան Հանրապետութիւններէն»: Ամէնէն բուռներն են էստոնացիք, Սաւիսար թէ կառավարութեան անդամ է (Ծրագրումը կը ղեկավարէ) եւ թէ Նախագահը ժողովրդական ճակատին եւ բառերը չի ծամծմէր, երբ հարց կը տրուի իրեն անկախութեան հանրաքուէի մը մասին. – «Հանրաքո՞ւէ մը: Կը խորհիմ որ չենք կրնար խուսափիլ: Էստոնացիի մը գլուխէն անկախութեան գաղափարը հանելու միակ ձեւը գլուխը կտրելն է»:

Գերմանիա եւ Խորհրդային Միութիւն վճռած էին չհրապարակել իրենց դաշինքին գաղտնի տրամադրութիւնները, որոնք ուրիշ կարգադրութիւններ չէին, եթէ ոչ՝ Եւրոպայի բաժանումը, աւելի ուշ ալ Պալթայի մէջ, բաժանում մը տեղի պիտի ունենար, բայց այս անգամ, Ստալինի դիմաց՝ Ռուզվելթն էր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱ ութ նաւերէն երեքը եա կը բերէ, մինչ Միթերան, Նախարարաց հերթական Խորհուրդի նիստին յայտարարեց թէ ոչ ոք կրնայ Ֆրանսայի ըսել թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ իր քաղաքականութիւնը: Նախագահը կը շեշտէ. – «Երբ Ֆրանսա կը յայտնէ փրկարար առաքելութիւն մը եւ միայն՝ փրկարար, ոմանք չեն ուզեր հասկնալ բառերու իմաստը եւ կը ձեւացնեն թէ կը շփոթեն փրկութիւն եւ զինուորական գործողութիւն եւ միւսներն ալ սխալմամբ կ'երեւակայեն թէ ֆրանսական ծովուժը իրենց տրամադրութեան տակ է կամ պիտի ըլլայ»:

ՔԻՒՐՏ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ ՄԱԿ-ի մօտ յայտարարած է Ժընեւի մէջ, որ աշխարհի մէջ (Իրան, Իրաք, Թուրքիա, Սուրիա, Խորհրդային Միութիւն) ցրուած 25 միլիոն Քիւրտերը մտադիր են հիմնելու իրենց առաջին աքսորեալ Խորհրդարանը: Այս ապագայ Խորհրդարանը, հաստատուած եւրոպական երկրի մը մէջ կառավարութիւն մը պիտի նշանակէ որ համախմբէ կեռիլլաներու խմբակցութիւնները եւ քաղաքական բոլոր կուսակցութիւնները:

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ Նախարարը՝ Շըվէնըման բաւական գոհացում տուաւ զինուորական ոստիկաններուն կլոր սեղանին ընթացքին, ուր ասոնցմէ 87 ընտրուած պատուիրակներ կրցան ազատօրէն արտայայտուիլ: 4000 նորեր պիտի առնուին չորս տարիներու ընթացքին, ճիգ պիտի թափուի ծախքերուն համար եւ զօրանոցներու վերանորոգման: Հակազդեցութիւնը դեռ շատ յստակ չէր, քանի պատուիրակները պէտք է եղած առաջարկները ներկայացնէին բոլորին, բայց եւ այնպէս կացութիւնը բարելաւուած է: Յանձնախումբեր ալ նշանակուած են աշխատանք տանելու համար:

ԿԻՊՐՈՍԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ մերժեց «Կիպրոսի Միացեալ – Նահանգներ»ու ստեղծումի մը գաղափարը, զոր կ'առաջարկէ Ռաուֆ Տէնքթաշ: Միայն, ՄԱԿ-ի նախատեսած բանակցութեանց շարունակութիւնը կրնայ կարգադրել կղզիին բաժանման հարցը:

ԲԱՔՈՒԻ մէջ, Երեքշաբթի օր ալ ցոյց կատարուած է միշտ նոյն պահանջներով, որոնցմէ մէկն է՝ կառավարման յատուկ Կոմիտէի ջնջումը Ղարաբաղ:

ՉԵՐՆՈԲԻԼԻ շուրջ հսկայ եւ կոյր տունէտներ, խուլ կատուներ, անսովոր բուսականութիւն մը մէջտեղ ելած են հիւլէական կեդրոնին արկածէն ի վեր, յայտարարած է գիտութեան կաճառէն փրոֆէսէօր Լ. Պալշով, Սիկկիլիոյ միջազգային ժողովին, որու օրակարգն է՝ ընապահութիւնը:

«ԲԱԶՄԱՎԷՊ»

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀՆԱԳՈՅՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

ՀՐԱՏ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԱՅՐԱՎԱՆՔ, ՎԵՆԵՏԻԿ – Ս. ՂԱԶԱՐ

(Բ. եւ վերջ)

«Նիւթեր հայ վանականութեան պատմութեան»: Իտալերէնէ թարգմանուած Հայր Տաճատ Եարտըմեանի կողմէ: Թարգմանիչը բազմահմուտ մասնագէտ մըն է հայ վանքերու պատմութեան եւ այդ է պատճառը որ սոյն թարգմանութիւնը կը կարդացուի մեծ հաճոյքով: Թէեւ, ինքը՝ թարգմանիչը որոշ վերապահութիւններ ունի հեղինակի շատ մը կարծիքներուն մասին:

Գրքի հայերէնի թարգմանուած այս մասին մէջ, հեղինակը՝ (անյայտ) կը նկարագրէ ժէ. դարու այլազան հայ վանքեր, այնտեղ գոյութիւն ունեցող կարգ ու սարքը, սնունդի տեսակը եւ վանականներու աշխատանքը: Հետաքրքրքրական է Վանայ լճին Լիմ եւ Կտուց անապատներու նկարագրութիւնը, թէեւ երբեմն անհեչտ կերպով ներկայացուած Ժ. Պ. Թավերնիէի (Tavernier) կողմէ: Աշխատութեան մէջ Երուսաղէմի Ս. Յակոբայ վանքի հարուստ վիճակը կը հակադրուի բուն Հայաստանի վանքերու աղքատիկ կեանքին: Անոնց տարազներու նկարագրութիւնը եւ աշխարհութեան տեւողութիւնը մեզ համար նորութիւններ են:

«Տեղագրութիւնք Հայաստանի – Արցախ»: Ծանօթ էինք այն բերնէ – բերան պատմութիւններուն՝ որոնք Հայր Ղ. Ալիշանը կը ներկայացնէին որպէս մեծ մասնագէտ մը Հայաստանի տեղագրութեան, սակայն այսպիսի մանրամասն ծանօթութիւն Հայրենի երկրին առանց գայն երբեւիցէ տեսած ըլլալու, չէինք կրնար երեւակայել: Կարելի է մանրամասն քարտէսի մը վրայ հետեւիլ իր շարադրանքին եւ ամենադոյզն սխալն իսկ չգտնել: Միակ պակասը այն է որ Արցախի քարտէսը պիտի հարստացնէր այս բացառիկ գործը, ընթերցողը աւելի դիւրութեամբ առաջնորդելով: «ՄԵԾ» բառը շատ անբաւարար է բնորոշելու համար Ալիշանի նման հեղինակ մը:

«Հայկական Գոտիները», ուսումնասիրութիւն Հայկ Տէր – Ղեւոնդեանի: Հայ արուեստները շատ ուսումնասիրուած են հայ եւ օտար գիտնականներու կողմէ, մանաւանդ ճարտարապետութիւնը եւ մանրանկարչութիւնը, սակայն հայկական կերպարուեստի կիրառական արուեստներու ոսկերչական – արծաթագործական բնագաւառը գրեթէ ուշադրութեան չէ արժանացած: Հեղինակը որդին է ոսկերիչ Նահապետ Տէր – Ղեւոնդեանի արուեստի բոլոր անցեալ ժամանակատարան է ու երկա՜ր տարիներ աշխատած է Հայաստանի Արուեստի Ինստիտուտի կիրառական արուեստներու բաժանմունքին մէջ, որպէս գիտական աշխատող: Ան երկա՜ր տարիներ հետազօտած է հայկական ոսկերչական – արծաթագործական յատանի մէջ եւ սեփականութիւնը կը հերջաններու արժէքաւոր նմոյշները Էջմիածնայ թանգարանի, Երեւանի թանգարաններուն, Մատենադարանին, ինչպէս նաեւ Լենինգրադի Էրմիթաժի մէջ եւ լաւ ծանօթ է բոլորի պատրաստութեան մեթոտներուն եւ պատմութեան: Ան հիմնադիրը կը նկատուի հայագիտութեան այս համեստ ճիւղին, որ այնքան ալ համեստ չէ իր արտակարգ հարստութեամբ: Ան ծանօթ է նաեւ Ս. Ղազարու Մատենադարանի ձեռագրերու մետաղեայ պահպանակներուն եւ այլ ցուցանմոյշներուն:

Սոյն աշխատութեան մէջ ան կ՚ուսումնասիրէ հայկական գօտիները, մեզի ծանօթ հնագոյնէն մինչեւ 19–րդ դարու հրաշալիքները, որոնք կը պահուին Հայաստանի մէջ եւ սեփականութիւնը կը հանդիսանան հայ ժողովուրդին:

«Սասունցի Դաւիթի յայտնաբերման պատմութեան մասին»: Հեղինակ՝ Վարդան Մատթէոսեան: Հեղինակը կը յայտնէ այն մասին որ 110 տարիներ առաջ Գարեգին Եպիսկոպոս Սրուանձտեանց երեւան հանեց Սասունցի Դաւիթի դիւցազնավէպը: Այս ժողովրդական ստեղծագործութիւնը իր հազարամեակի տոնակատարութենէն յետոյ անհրաժեշտ կերպով չէ փոփոխականացուած եւ ունի դեռ ուսումնասիրուելիք խնդիրներ:

Հակառակ շատ մը հեղինակներու կարծիքներուն, Սրուանձտեանց փորձեց քանիլ այլ ուղիներէ եւ լծուեցաւ կենդանի դիւցազնավէպը գտնելու աշխատանքին:

«Գրիգոր Նարեկացին եւ Մատեան ողբերգութեանը»: Հեղինակ՝ Լ. Գ. Մինասեան: Յօդուածագիրը կը նշէ որ բացի գեղարուեստական ներգործութենէ եւ գրաբարի կատարելութենէ, ան նկատուած է որպէս բարձր գիրք եւ դարերով օգտագործուած: Ան արժանացած է ժողովրդական առասպելներու իր հրաշագործի համբաւով եւ տպագրուած է բազմաթիւ անգամներ: Ինձ յայտնի է այն որ Երեւանի Մատենադարանի իմ պրպտումներուս ընթացքին հանդիպած եմ բազմաթիւ ձեռագիր մագաղաթեայ Նարեկներու, աւելի քան որեւէ այլ մատեանի:

Վերջաւորութեան հեղինակը մեզի կուտայ կտոր մը Նարեկացիի «Ի խորոց սրտի խօսք ընդ Աստուծոյ» հրաշալի աղօթքէն:

«Ցուցակ ձեռագրաց Յ. Քիւրտեան հաւաքածոյի», ձեռամբ Յ. Քիւրտեանի, թիւ 47–էն 74: Հեղինակը ազնուօրէն իր ձեռագրերու հաւաքածոն նուիրած է Մխիթարեան Մատենադարանին, Ս. Ղազար, ուր այժմ խնամքով կը պահուին:

Գրախօսականի բաժնին մէջ կը տեսնենք Լ. Խաչերեանի «Գրիգոր Մագիստրոս Պահլաւունի եւ յարակից հարցեր» աշխատութեան մասին Հայր Տաճատ Եարտըմեանի գրախօսականը, ուր գոհունակութիւն յայտնելէ վերջ Գրիգոր Պահլաւունիի «Մեկնութիւն քերականի» աշխատութեան Լ. Խաչերեանի կողմէ հրատարակման մասին, կը թուէ փրոֆ. Լ. Խաչերեանի աշխատութիւններու ցուցակը՝ ութ հրատարակութիւն:

Դուրս գալով գրախօսականի մը սահմաններէն, Հայր Տաճատ Եարտըմեան կ՚ընէ բնութագրումը Գրիգոր Մագիստրոսի, եւ իր հարուստ մտքի պաշարով ցոյց կուտայ որ ինք աւելի լաւ գործ մը պիտի կատարէր, եթէ, փոխանակ գրախօսականի մը սահմաններուն մէջ պարփակուելու, մենագրութեան մը ձեռնարկէր Գրիգոր Պահլաւունիի եւ իր ապրած շատ հետաքրքրական դարաշրջանի մասին: Կը յանձնարարենք որ Հայր Տաճատ Եարտըմեան մտածէր այդպիսի մեծ գործի մը ձեռնարկելու մասին, սանդուխ մը եւս բարձրանալով հայագիտութեան վերոյիշեալ բնագաւառին դժուարին, բայց իրեն համար կարելի սանդուխնե – րէն:

Գ. Բ. Ջահուկեանի՝ «Հայոց լեզուի պատմութիւն, նախագրային շրջան»: Գրախօսող՝ Մարտիրոս Մինասեան: Նեւածութեան մէջ կը շեշտուի այն որ Հրաչեայ Աճառեանի երկհատոր «Հայոց լեզուի պատմութիւնը» ընդգրկելով հանդերձ բառապաշարի պատմութիւնը, մեզի ամբողջական գաղափար մը չի տար լեզուի պատմութեան աւելի լայն հասկացողութեան մասին, որպիսին կը ստանանք Գ. Ջահուկեանի յստակ եւ դիւրամատչելի ներածութենէն: Տալով զանազան շրջանները հայ լեզուի պատմութեան, 1. – Նախահայկական կամ բարբառային շրջան, հայերէնը որպէս հնդեւրոպական բարբառ. 2. – Վաղնջական շրջան, հայերէնի կազմաւորումը որպէս ինքնուրոյն լեզու, եւ, 3. – Հնագոյն շրջան անցում վաղնջահայերէնէն հին հայերէնին, 5–րդ դարը ներառեալ: Գրախօսող Մ. Մինասեան, անհրաժեշտ նկատուած թելադրութիւններ ընելէ ետք, գայն կը նկատէ կոթողային գործ մը: Այսպիսի լուրջ աշխատանքներ անհրաժեշտ են հայ գիտական դրականութեան մէջ:

Վերջապէս՝ Վահանոյշ Թէքեանի «Նշանագիր»ի հրատարակութեան առիթով, գրախօսող Հայր Տաճատ Եարտըմեան: Գրախօսողը նաեւ կը շեշտէ որ Վ. Թէքեանի համար գրելը ժամանց մը չէ եւ կը քննադատէ հրապարակը լեցնող անարհեստ ժխորը: Շեշտելէ յետոյ որ բանաստեղծութիւնը մարդ – էակ բանաստեղ – ծին հոգեմտաւոր աշխարհն է եւ Վահանոյշ Թէքեան կը գրէ ինքզինքին համար, ան կը թուի բանաստեղծուհիին աշխատանքները եւ կը շեշտէ որ վերջին տասնամեակներու մեծ ցնցումներուն ծանօթ Թեքեան կը գալարուի տագնապներու անմիջականութեան մէջ: Ան կը գտնէ որ կեանքի եւ Հայու ճանաչումն է այս բոլորին աղբիւրը:

Ի վերջոյ, Անուշաւան Վարդապետ Դանիէլեանի «Մայր ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան»: Գրախօսող՝ Լ. Գ. Մինասեան կը գրէ որ «Յառաջաբան»ը կը պատկանի Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ. Վեհափառի գրչին, իսկ ներածականն ու «շնորհակալիքը» Անուշաւան Վարդապետին: Այնտեղ կը խօսուի գունաւոր պատկերներու, զարդագրերու եւ լուսանցազարդերու մասին, բոլորը լուսարակ թուղթի վրայ: Ցանկալի է որ հայերէն ձեռագրերու հարուստ հաւաքածոները բոլորն ալ այս ձեւով ցուցակագրուին եւ լուսարակ թուղթի վրայ հրատարակութեան սեփականութիւնը դառնան:

Այս առթիւ ունինք մի քանի թելադրութիւններ:

Ա. – Հանդէսի արտաքին ձեւաւորումը հայկականացնել համապատասխան ներքին բովանդակութեան:

Բ. – Յօդուածներու սկիզբը եւ վերջաւորութիւնը գլխազարդեր եւ վերջազարդեր զետեղել, բոլորը ազգային ոճով:

Գ. – Գտնել զարդանկարներ Յակոբ Կոջոյեանէն, Արշակ Ֆեթվաճեանէն, Տարագրոսէն եւ այլ նկարիչներէ, որոնք եղած են հայկական զարդարուեստի մեծ վարպետներ:

Դ. – Մէկի փոխարէն տարին գոնէ երկու թիւեր հրատարակել, նոյնիսկ նուազ էջերով, տարեգիրքի տպաւորութիւն չթողնելու համար:

Ե. – Հրատարակել աւելի մեծ տպաքանակով եւ հայ ուսումնականներուն եւ խոստմնալից համալսարանական ուսանողներուն որոշ թուով ձրի կամ զեղչեալ գնով Բազմավէպ հայթայթել: Այս առթիւ գտնել մեկենասներ:

Զ. – Մամուլի միջոցաւ ծանօթացնել Մխիթարեան միաբանութիւնը եւ իր ծաւալուն գործունէութիւնը լայն հասարակութեան:

Է. – Անցեալի մեծ ժողովրդականութիւն գտած որոշ յօդուածները նորէն հրատարակել:

Ը. – Ամէն թիւի մէջ մէկ յայտնի հեղինակի կամ հանդէսի աշխատակցի կենսագրութիւնը տպագրել, գայն ծանօթացնելով լայն հասարակութեան:

Թ. – Տպել այնպիսի յօդուածներ որոնք ունին գեղեցիկ նկարազարդումներ:

Ժ. – Կազմել հրատարակչական խորհուրդ մը, կազմուած միաբանութեան անդամներէ եւ աշխարհական աշխատակիցներէ եւ տարուան ընթացքին մէկ կամ երկու անգամ լսել անոնց թելադրանքները տեղւոյն վրայ կամ թղթակցութեամբ, վերջնական որոշումի իրաւասութիւնը թողնելով խմբագրութեան:

ՀԱՅԿ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

Լոս – Անճելըս

ԻՐԱՔԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՊԱՂՏԱՏԻ Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆԸ

Յուլիս 11–էն սկսեալ, Հ. Մ. Ը. Մ.–ի հրջափակը, կէսօրէ ետք օրական խուռներամ բազմութիւն էր, որ կը հաւաքուէր. իսկ 14–ին արդէն «շարժուելու տեղ չկար», ծովացեալ բազմութենէն:

Աւելի քան 187 մարզիկ – մարզիկուհիներ եկած էին Իրաքի հայաշխարհ քաղաքներէն, Պասրայէն, Քէրքիւքէն, Մուսուլէն եւ ուրախալի երեւոյթ, նաեւ հեռաւոր Զախոյէն ու Պաղտատի Հ. Մ. Ը. Մ.–ի մարզիկ – մարզիկուհիները:

Եկած էր հայ ժողովուրդը, մեծ ու պզտիկ, երիտասարդ ու տարեց. եկած էր դիտելու Հ. Մ. Ը. Մ.–ի կազմակերպած այս բացառիկ ողիմպիականը – տողանցքը, զանազան մրցումները եւ խաղերը – որ նուիրուած էր Իրաքի հայ թեմի վերակազմութեան 350–ամեակին. եկած էր ուրախանալու ու հպարտանալու իր մարզիկներով ու քաջալերելու զանոնք:

Ձեռնարկը կատարուեցաւ հովանաւորութեամբ թեմիս առաջնորդ՝ Աւագ Եպիսկոպոս Ասատուրեանի, հրաւիրուած էին քահանայ հայրերը, Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան անդամները, միութեանց վարչութիւնները եւ կարգ մը ազգայիններ:

Հ. Մ. Ը. Մ.–ի վարչութիւնը, Գրական Խորհուրդը, օժանդակ յանձնախումբերը, Տիկնանց Յանձնախումբը, բոլորը Յուլիս 11–էն առաջ, պատրաստութեան մէջ էին՝ ընդունելու հրջաններէն եկող 187 մարզիկ հիւրերը եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի յարկին տակ տեղաւորելու եւ մատակարարելու զանոնք ու անոնց հանգստութեան հոգ տանելու:

Ողիմպիականին բացումը կատարելով Հ. Մ. Ը. Մ.–ի նախագահ՝ Պր. Յովհ. Եսայեանը ըսաւ. –

Այս ողիմպիականին կազմակերպումը, որուն կը մասնակցին բոլոր հայաշխարհ հրջաններն ալ, մասնաւոր կարդադրութիւն է, Հ. Մ. Ը. Մ.–ի մասնակցութիւնը բերելու համար թեմիս վերակազմութեան 350–ամեակին նուիրուած հանդիսութեանց:

Հազիւ տարի մը անցած է, այս կից շէնքն ու խաղավայրերը մեզի նուիրելէն, Իրաքի Ողիմպիականին կողմէ, մեր ունեցած 3000 քառակուսի մեթր տարածութիւնը ընդարձակուեցաւ եւ դարձաւ 9000 քառ. մեթր:

Նուիրուած շէնքին վերանորոգութեանց եւ մեր կարիքներուն յարմարցնելու աշխատանքներուն մեծ ծախքեր ունեցանք: Այս յարմարութիւնները ստեղծելով հանդերձ, մենք տակաւին բաւարարուած չենք. աւելի լայն ծրագիրներ ունինք, որոնք աստիճանաբար պիտի գործադրենք՝ կանգ չառնելով ծախքին դիմաց՝ ստեղծելու համար աւելի յարմարաւէտ նոր սրահներ, խաղավայրեր: Մենք վստահ ենք, որ պիտի յաջողինք իրագործել մեր ծրագիրները, քանի որ մեր ազգայինները, քաջ գիտենք, անցեալին պէս, իրենց աջակցութիւնը սիրով պիտի բերեն մեր ձեռնարկներուն. որովհետեւ ակումբին մէջ մ՚եր զաւակներն են, որ կը մարզուին:

Այս ողիմպիականը առիթ մը պիտի հանդիսանայ հրջաններուն մէջ մարզական նոր եռուզեռ առաջացնելու, նոր սերունդը ի մի հաւաքելու եւ ֆիզիքապէս ու բարոյապէս կրթելու:

Մարզահանդէսին վերջին օրն է այսօր. հրջաններէն եկած 187 մարզիկ – մարզիկուհիները այս քանի մը օրերու միջոցին, խաղերու ծանօթութեանց եւ հիւրասիրութեանց ընթացքին, իրենց ստացած տպաւորութիւնները երկար պիտի յիշեն:

Ազգապահպանման որեւէ դժուար գործ դժուար գործադրելի պիտի ըլլայ մեզ համար:

Ապա շնորհակալական խօսք ուղղելով հրջաններէն եկած հիւրերուն, որոնցմէ ոմանք մեծ դժուարութիւններ յաղթահարելով եկած էին, Տիկնանց Յանձնախումբին՝ մատակարարման ծանր աշխատանքներուն համար, Գրական Խորհուրդին եւ միւս օժանդակող յանձնախումբերուն, բոլոր ազգայիններուն՝ անոնց նիւթական ու բարոյական աջակցութեանց համար, մարզահանդէսը բացուած յայտարարեց:

«Յառաջ» Նահատակ»ով ու ժողովուրդի բուռն ծափողջոյնով, նոր խաղավայրերուն մէջ շարք կեցած մարզիկները սկսան յառաջանալ դէպի գլխաւոր խաղավայրը, ուր ժողովուրդը յոտնկայս ընդունեց անոնց մուտքը:

Իրաքեան դրօշներ ծածանեցնելով, հրջան առ հրջան, իրենց ցուցանակներով, գլխաւոր խաղավայր տողանցեցին մարզիկները երկսեռ շարքերով. որու ընթացքին, բարձրախօսէն կը լսուէր Մ. Իշխանի գրած (Հ. Մ. Ը. Մ.–ին յատուկ) խրախուսիչ խօսքերը. –

«Անցէ՛ք հպարտ, անցէ՛ք խրոխտ ու ժպտուն,
Դուք ժառանգներ մեր փառապանծ անցեալին»…

Կողք – կողքի կեցած ընդհանուր շարքերէն դուրս եկան 65 արիներ եւ արենուշներ, ու համաչափ կրկնելով բարձրախօսէն լսուող խօսքերը, սկաուտական իրենց երդումը կատարեցին՝ ժողովուրդի խանդավառ ծափողջոյնով օծուած:

Ապա, դարձեալ նուագի ներդաշնակ հնչիւններու եւ ծափերու ընկերակցութեամբ, տողանցքը, գլխաւոր խաղավայրը ազատ թողուց խաղերու եւ մրցումներու համար:

Տեղի ունեցան աղջկանց վոլէ–պոլի եւ պասքէթ–պոլի քանի մը խաղեր. ինչպէս եւ աղաներու քանի մը պասքէթի մրցախաղեր, տեղական եւ հրջաններու միջեւ, որոնք անցան ընկերական սիրալիր մթնոլորտի մէջ: Եղան նաեւ սխախաղ, ճակատով՝ հինգ սալիկներու կոտրում, ինչպէս եւ ձեռքով ու այլ խաղեր:

Հ. Մ. Ը. Մ.–ի Տիկնանց Յանձնախումբին պատրաստել տուած նուէրը, Ա-

ռաջնորդարանին յատուկ, մատուցուեցաւ Առաջնորդին. Իրաքի Հայ Թեմի վերակազմութեան 350-ամեակը ներկայացնող գծագրութիւն մը, մեծ պրաս թերթի մը վրայ, Մասիսներու շուքին տակ, Ս. Էջմիածինէն բուսած խաղողի որթի բարունակ մը, որու տերեւներուն վրայ 1817 թուականէն սկսեալ արձանագրուած էին թեմակալ եպիսկոպոսներու, վարդապետներու եւ քահանաներու անուն – մականունները՝ պաշտօնավարած թուականներով միասին մինչեւ ներկայ առաջնորդը եւ քահանայ հայրերը: Նուէրներու բաշխում կատարուեցաւ. ապա՝ Պարոն Տոքթէօր Վեհունի Մինասեանը կարդաց իր քաջալերական խօսքը:

Մարզահանդէսը աւարտած էր. հրաւիրուեցաւ Աւագ Եպիսկոպոս փակման խօսքը ըսելու:

Սիրելիներ, ձեր խաղերը տեսնելով եւ անոնց ոգին ըմբռնելով, – սկսաւ Ան – մտաբերեցի Նաւասարդեան տօնակատարութեանց ակնարկուած խօսքը մեր Արտաշէս Թագաւորի: Դուք, ձեր խաղերով, մեզի վերադարձուցիք այն խնկելի ժամանակները, երբ Հայրենի սուրբ հողին վրայ կը կատարէին Նաւասարդեան մրցախաղերը:

Մենք հպարտ ենք այս երեկոյով եւ մեր սրտերը՝ ուրախ:

Ջանք ու եռանդ թափուած է եւ դուք վայելուչ կերպով, ձեր մասնակցութեամբ, նոր փայլ մը աւելցուցիք Տիկնանցի «տարազներու ցուցադրման» եւ Երիտասարդացի «Կոմիտաս»ի համերգին, որոնք նոյնպէս նուիրուած էին թեմիս վերակազմութեան 350-ամեակին: Մեր օրհնութիւնները ձեզի եւ համայն հայ ժողովուրդին, որ կան այս օրհնեալ հողին վրայ:

Յուլիս 17-ի տօնակատարման նախատօնակը եղաւ այս հանդիսութիւնը եւ մենք ալ այսպէս մեր մասնակցութիւնը բերած եղանք պետական այդ տօնին: Այս առիթով մեր շնորհակալութիւնները կը յայտնենք երկրիս բարեխնամ նախագահին, զինուորականներուն եւ ժողովուրդին:

Այս հանդիսութիւնը նոր թափ մը ներշնչեց Հ.Մ.Ը.Մ.-ի երիտասարդ – երիտասարդուհիներուն, որոնք աւելի կատարեալ, աւելի եռանդագին կատարումով հանդէս պիտի գան ամէն տարի:

Շնորհակալութիւն ձեզի նման ձեռնարկ մը պատրաստելնուդ համար: Դիւրին չէ 187 հոգի հիւր ընդունիլ, տեղաւորել եւ կերակրել եւ պատրաստել այսպիսի երեկոյ մը: Կը գնահատենք կատարուած աշխատանքը, կազմակերպողները, մասնակցողները, մասնաւորապէս Զախօն, որ կրցած է իր մասնակցութիւնը բերել այս երեկոյին՝ անտարակոյս յաղթահարելով մեծ դժուարութիւններ:

Քանի մը ամիս առաջ նոր հողակտորին վրայ, նոր սրահներու բացման հանդիսութեան, գլխաւոր սրահը ՍՊԻՏԱԿ անուանեցինք՝ Հայրենիքի աւերուած Սպիտակի յիշատակին: Աւերուած Սպիտակէն, որ պիտի վերակառուցուի աւելի շքեղ, մեր բերած նուէր հողն ու քարը, պիտի զետեղենք սրահին մէջ, իբր խորհրդանիշ մեր նահատակութեան եւ յաւերժականութեան:

Շնորհակալութիւն ձեզի հարազատներ ձեր լաւ աշխատանքին համար:

Երկար տարիներու դադարէ ետք, առաջին անգամ էր, որ մարզական այսպիսի ողիմպիական մը տեղի կ'ունենար՝ հայաբնակ բոլոր շրջաններու ալ մասնակցութեամբ:

Նպատակայարմար ու լաւ ձեռնարկ մըն էր, որու կազմակերպման եւ յաջողութեան համար Հ.Մ.Ը.Մ.-ի վարչութիւնը ջանք չէր խնայած. որը պսակուեցաւ մեծ յաջողութեամբ:

Իսկապէս գովասանքի արժանի ձեռնարկ մը եւս, Իրաքի Հայ Թեմի վերակազմութեան 350-ամեակին նուիրուած, Տիկնանց Միութեան «Հայկական տարազներու ցուցադրութեան» եւ Երիտասարդացի «Կոմիտաս»ի տուած համերգի կողքին, որոնք նոյնպէս 350-ամեակին նուիրուած էին:

Հ.Մ.Ը.Մ.-ի վարչութիւնը շատ օգտակար, նպատակայարմար գաղափարը ունեցած էր այս ողիմպիականը կազմակերպելով, որ մեծ նշանակութիւն ունէր մարզական զարգացման տեսակէտէն, շրջաններու մէջ ալ մարզական միութիւն ստեղծելու բարի նախանձի արծարծումով. եւ մանաւա՛նդ շրջաններէն եկած մարզիկները իր յարկին տակ պահելով գիշեր ու ցերեկ:

Ամբողջ հինգ – վեց օր մարզիկները ընկերական խաղերու, մրցումներու ընթացքին, այլեւ հանգիստի պահերուն, ծանօթացան իրարու, շրջանները՝ շրջաններու եւ կեդրոնի հետ, մտերմացան, բարի նախանձ արթնցաւ մէջերնին, հայկական ոգիով ամրացան ու կապուեցան իրարու ընկերական սիրով. հայութեամբ լի՝ մեկնեցան իրենց շրջանները իրենց հետ տանելով, մանաւա՛նդ վերջին օրուան լաւ տպաւորութիւնը, իրենց նոր ընկեր – ընկերուհիներուն սէրն ու գուրգուրանքը եւ մեծ յոյսը, որ յաջորդ տարին, պիտի՛ գան կրկին, մասնակցելու ողիմպիականին, աւելի՛ կազմակերպուած, աւելի՛ վստահ եւ կարօտով՝ տեսնելու իրենց հարազատ դարձած պաղտատաբնակ Հ.Մ.Ը.Մ.-ի եւ շրջաններէն եկող ընկեր – ընկերուհիները:

Յաջողութիւն ձեզ սիրելիներ եւ բարի վերադարձ:

Ծանր, բայց գովելի աշխատանք կատարեց նաեւ Հ.Մ.Ը.Մ.-ի Տիկնանց Յանձնախումբը:

Աւելի քան 225 հոգի, հինգ օր շարունակ, օրական երեք անգամ՝ (նախընթրիքով, զովացուցիչներով ու պաղպաղակով միասին), Տիկնանց Յանձնախումբին հոգածու հիւրասիրութիւնը վայելեց. չմոռցուեցաւ նաեւ, հիւրերու մեկնումին, ճամբու պաշարը: Այնպէս որ սիրելի հիւրերը ինքզինքնին իրենց հարազատ տան մէջ զգացին կը խորհինք թէ:

Ծանր աշխատանք էր, այո՛: Շուկայի գնումները, առատ – կանուխ նախաճաշի պատրաստութիւն, ճաշին, նախընթրիքին եւ ընթրիքին: Խոհանոցային բոլոր գործերը, մատակարարումը, սպասարկութիւնը անթերի, սիրայօժար, ժպտերես եւ մայրական հոգածութեամբ ամէնուն նկատմամբ: Օրուան բոլոր ժամերուն, յուլիսեան տաքին, անոնք, իրենց հանգիստը մոռցած, ներկայ էին ակումբին մէջ եւ գործի վրայ:

Զոհաբերութեան ի՛նչպիսի ոգի, ծառայելու ի՛նչ խոնարհութիւն ու պատրաստակամութիւն: Իսկապէս ամէն գովասանքի արժանի կը դարձնեն զիրենք:

Վարձքերնիդ կատար յարգելի տիկիններ եւ օժանդակներ:

Այս ողիմպիականը եկաւ Հ.Մ.Ը.Մ.-ի եւ զայն սիրող ու աջակցող ազգայիններու ո՛չ միայն մարզական գործունէութեան, այլեւ հայապահպանման աշխատանքներուն վրայ կարեւոր եւ օգտակար գործ մը եւս աւելցնելու. մանաւա՛նդ մարզական միութեան եւ մարզական խաղերու ճամբով:

Ասկէ յետոյ, ո՛չ միայն ամէն տարի ողիմպիական խաղեր կազմակերպելու՝ անպայման շրջաններու ալ մասնակցութեամբ, այլեւ ինքը կեդրոնը, շրջաններուն տալիք իր այցելութիւններով, կազմակերպելիք ընկերական մրցախաղերով զանոնք խանդավառ պահելու, մարզական ոգիի ուղիով՝՝ հայապահպանութեան մղում տալու համար, մանաւա՛նդ հեռաւոր Զախոյի հայութեան, անոր նոր սերունդին, մանուկներուն, որոնց մայրենի լեզուն, ցաւալի է ըսել, քրտերէն է:

Զախոյի մարզիկները, որոնք իրենց կարգապահ եւ յարգալից կեցուածքով ուշադրութիւն գրաւեցին, հոս, այդ քանի մը օրուան ընթացքին, ո՞վ կրնայ գիտնալ, թէ ի՛նչ – ինչ ապրումներ ունեցան, հոգեկան ի՛նչ տակնուվրայութիւն, ի՛նչ ցանկութիւններ՝ ի տես Հ.Մ.Ը.Մ.-ի ընդարձակ խաղավայրերուն, միւս շրջաններէն եկած հայախօս իրենց ցեղակից ընկեր – ընկերուհիներուն, որոնց հետ, աւա՛ղ, իրենք քրտախօս ստիպուած արաբերէն խօսեցան ... իրենք քրտախօս, բայց անունները, լա՛ւ լսեցէք, Հայկ, Արամ, Արա, Տիգրան, Մեսրոպ ու Վարդան ... հոգեպէս կապուած իրենց ցեղի քաջ նահապետներուն, բայց լեզուով ... օտարացած – քրտացած, Դէ՛ եկուր ու մի՛ ցաւիր. եթէ կրնաս, մի՛ կսկծար՝ լացնող այս ահաւոր ցաւին դիմաց:

Սերունդն է, որ պիտի ձուլուի ուշ կամ կանուխ եթէ բախտին ձգուի: Մինչ, մեզի համար մէկ թիւն անգամ արժէք ունի, մանաւա՛նդ հիմա եւ ասկէ յետոյ...:

Ինչ տեղին է յիշեցնել առակը Աւետարանին, առ որ անկ է.

– Իմաստուն հովիւը իր անձը կը նուիրէ իր ոչխարներուն համար:

Իսկ այս մի՞ւսը հապա.–

– Իննսունինը ոչխարները կը թողու, կորած մէկը փնտռելու կ'երթայ:

Իսկ Զախօն, մէկ չէ՛, հարիւր չէ՛, հազարէն շատ աւելին է:

Կապը, գոնէ մարզական կապը, մանաւանդ Զախոյի հետ շատ սերտ պէտք է ըլլայ ու յարատեւ՝ զանոնք եւ նոր սերունդը հայութեան գիրկը պահելու, Հայկով, Արամով, Տիգրանով խանդավառելու ու Մեսրոպի շունչով մեծցնելով:

Այսպիսի աշխատանքին ասպարէզը միայն Հ.Մ.Ը.Մ.-ի առջեւ չէ, որ բաց է. գաղութի կրօնական եւ ազգային գործերը ղեկավարող մարմինները մեծ պարտաւորութիւն եւ պատասխանատուութիւն ունին կատարելու. անթոյլատրելի ուշացումը, օր առաջ, առաջընթացի մէջ դնելու համար, գործի լծուելու է, առանց յանցաւորներ փնտռելու:

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Պաղտատ
24 – 7 – 1989

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱՒԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Այս անգամ ժամանակի սղութեան պատճառով չկրցանք այցելել Վարագ: Բայց գոնէ քանի մը մէջբերումներ ընենք Ս. Գարամաճեանէն այս հռչակաւոր շրջանի մասին. Վարագը իրականին մէջ լեռնաշարքի մը անունն է, որուն «բարձրագոյն կէտը կը կոչուի Աստղան Բերդ. երկրորդը՝ Գորդան Քար, իսկ երրորդը՝ Գալիլիա, որուն գագաթին մէկ խորշին մէջ, ըստ աւանդութեան, Հռիփսիմէ կոյսը պահեց իր վիզէն կախած կենաց փայտի փոքր կտորը, երբ իր ընկերուհիներով պիտի հեռանար անկէ: Ամբողջ չորս դար այդ խաչի մասունքը անծանօթ կը մնայ այնտեղ, մինչեւ որ ճգնաւորի մը աղօթքով եօթներորդ դարուն յայտնուեցաւ»: Այդ առթիւ օրուան Կաթողիկոսին կողմէ տօն հաստատուեցաւ, որ մինչեւ օրս կը պահուի «Վարագայ Խաչ» անունով:

Վարագայ Վանքին մէջ Խրիմեան Հայրիկ հաստատեց հոգեւորականներու վարժարան, հաւաքելով այնտեղ որբ ու անտէր մնացած տղաքը. Խրիմեան Հայրիկ ինքն ալ Վարագայ վանքին միաբան էր, 1857-ին եղաւ անոր Վանահայրը. վերոյիշեալ վարժարանէն զատ այնտեղ հաստատեց նաեւ տպարան եւ հրատարակեց «Արծուի Վասպուրականի» թերթը:

Վանէն դուրս գալէ յետոյ առաջին հերթին կ'անցնինք Արտամէտի – այժմ Էտրէմիտ – գիւղի մօտով, որ բարձր, ծովահայեաց դիրք ունի: Այստեղ էր ի հնումն Աստղիկի տաճարը: Այստեղ եղած է նաեւ Շամիրամ Թագուհիի զբօսավայրը: Սակայն Արտամէտը հանրածանօթ դարձնողը իր համով ու հոտով խնձորն է: «Յանցանք է, կ'ըսէ Գարամաճեան, հոն երթալ ու չճաշակել զայն»: Մենք գործեցինք այդ յանցանքը, դժբախտաբար:

Ապա անցանք այսօրուան Կաւաշի եւ հնօրեայ Ոստանի միջով: Աւանդութիւնը այստեղի Զարահան Ս. Նշանի վանքին մէջ կը զետեղէ Աւարայրի հերոսամարտի հեղինակ Եղիշէի գերեզմանը, «անտապան, անարձան, անյիշատակագիր, նա որ անմահ արձանացոյց Վարդանն ու իր դարը...» (Սրուանձտեանց):

Շարունակեցինք մեր ճամբան եւ ի վերջոյ կանգ առինք Աղթամար ճամբորդ տանող նաւակայքը, որ այդ պահուն աւելի բարեկարգուելու վրայ էր: Կղզի տանող մօթօրաւոր նաւակը դեռ չէր եկած: Մեր բախտէն ճիշդ այդ պահուն կղզի պիտի մեկնէին անոր վրայ պաշտօն ունեցողները, որոնք բարի եղան տեղ տրամադրելու մեզի իրենց նաւակին մէջ եւ կէս ժամէն արդէն իսկ կղզիին վրայ էինք: Այս անգամ կղզին աւելի զուարթ զգեստաւորեալ գտանք գարնանավերջի իր զալարիքով: Պտըտեցանք հռչակաւոր եկեղեցին ներսէն ու դուրսէն. ներսի որմնանկարները աւելի աղօտած եւ աւելի կորսուելու վտանգին ենթարկուած գըտանք: Նորութիւն մըն էր եկեղեցիին մօտիկը թուրքերու «սուվենիր»ներ ծախող խանութը, ուր ոչ միայն շրջակայքի պատկերներ, այլ նաեւ տեղական հիւսուածեղէններ եւ տպածոներ ի վաճառ դըրուած էին:

Գարամաճեան իր վերոյիշեալ գրքին մէջ կ'ըսէ այս կղզիին մասին:

«Աղթամար կղզիին վրայ Գագիկ Արծրունի Թագաւորը 915 – 921 թուականներուն մէջ կառուցած է Ս. Խաչ տաճարը, որուն քարտաշուպետ ՄԱՆՈՒԷԼ ճարտարապետը ջանաց իր բոլոր տաղանդը թափել, մինչեւ իր օրերը շինուած տաճարներուն ամէնէն շքեղը կառուցանելու համար եւ յաջողեցաւ: Թովմաս Արծրունի Պատմիչը (1378 – 1446) այդ եկեղեցին նկատած է աշխարհի հրաշալիքներէն մէկը. Բայց դարերու ընթացքին կորսըւած է անոր վաղեմի փառքն ու շքեղութիւնը...»: Աղթամարայ վանքը ունէր երբեմն բաւական թիւով միաբաններ եւ նիւթական լաւ վիճակ, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ հայ բնակչութիւն, շուկայ, պարտէզներ բարեհամ պտուղներ, զանազան շէնքեր՝ քաղաքի մը հանգամանքով: Սակայն ծովը հետզհետէ բարձրանալով եւ կոխելով կղզին, ամէն ինչ անհետացաւ եւ հայ բնակիչներն ալ սկըսան կղզիէն հեռանալ»:

Աղթամարի վրայ շուրջ ժամ մը շրջագայելէ յետոյ նոյն նաւակով երբ կը վերադառնայինք, ճամբու կէսին՝ հանդիպեցանք մեզի ընկերացող ուխտաւորաց խումբին, որ երկու նաւակներով Աղթամար կ'երթար: Ողջունեցինք զիրար: Ցամաք ելնելէ յետոյ շարունակեցինք մեր ճամբան Վանայ լճի եզերքով: Երբ կ'անցնէինք Առտէր կղզիի մօտիկէն, յիշեցինք Գրիգոր Նարեկացիի աւանդական տեսիլքը, ըստ որուն Նարեկացին երբ կ'աղօթէր իր խուցին մէջ Աստուածամայրը երեւցած է իրեն այս կղզիէն եւ կանչած է զայն. «Եկ առ Տէր» հրաւէրով, որմէ մնացած է կղզիին անունը: Ու այս կապակցութեամբ յիշեցինք նաեւ որ մեր ձախ կողմը, ցամաքէն մէկ – երկու քիլոմեթր ներսօք, կղզիին ճիշդ դիմացը, «փոքրիկ եւ արգաւանդ դաշտիկի» մէջ կար Նարեկ գիւղը եւ իր պատմական ՎԱՆՔԸ, որ հռչակ ստացած է մեր կրօնական պատմութեան մէջ, որովհետեւ Գրիգոր Նարեկացի այստեղ ապրած է եւ այստեղ գրած է իր նշանաւոր Աղօթամատեանը, «Հայուն աղօթքի գիրքը, հըրաշքի գիրքը, ախտերու բուժիչ ժողովրդական գիրքը: Այդ գիրքն է, որ կ'արձագանգէ անոր մաքուր հոգիին մրմունջները, եւ կը պատկերացնէ այն բարի եւ իրական «Հայր Սուրբը» որ դարերով Նարեկայ Վանքին Ս. Տաճարին մէջ թեւածող անբիծ աղաւնեակը եղած է, որուն քնարին քաղցր շեշտերը մեր եկեղեցական գերազանց բանաստեղծը կը ներկայացնեն զայն. Հայ հոգիին նոյնքան գերազանց արտադրութիւնն ըլլալով իր աղօթքները, որոնց մէջ խտացած է իր պաշտումն ու սէրը հանդէպ ի Աստուծոյն» (Գարամաճեան):

Ու կը շարունակէ իր թելադրական ծանօթագրութիւնը Գարամաճեան. «Ուխտի գացէք, ով Հայ զաւակներ, Վանայ ծովուն այդ եզերքը գտնուող Նարեկայ գիւղը, ճգնարանը սուրբին, այն անուանի մենաստանը, ուր կրօնաւոր եղաւ ան եւ գրեց հրաշալիս աղօթագիրքը: Հոն թաղուած են Սուրբին արենակիցները (համանաբար կ'ակնարկուի իր երկու եղբայրներուն՝ Յովհաննէսին եւ Սահակին որոնք եւս նոյն վանքին միաբան էին). Հոն ամփոփուած են Ս. Սանդուխտ Կոյսին, Քրիստոնէութեան առաջին նահատակուհիին նշխարքը ... Վերջապէս՝ հոն, իր մենաստանին մէջ կը հանգչի հոգելից վարդապետին՝ Գրիգոր Նարեկացիին գերեզմանը, Վանքի տաճարի արեւելեան մասին մէջ, մարմարինէ տապանաքարին ներքեւ: Հոն ծնրադիր բազմաթիւ ուխտաւորներ աղօթելով կը մտնեն ամէն տարի, թէ Վանէն եւ թէ մօտակայ ու հեռակայ այլեւայլ վայրերէն: Երանի՛ իրենց»: Մենք արժանի չեղանք այս երանութեան, որովհետեւ ոչ Նարեկ գիւղը մնացած էր, ոչ Նարեկայ վանքը, եւ ոչ ալ՝ Նարեկացիի գերեզմանը...:

(Շար. 8)

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Այս Կիրակի, Օգոստոս 27, մատնաւոր եւ հանդիսաւոր պատարագ Մարսէյլի Առաջնորդութեան 45–րդ տարեդարձին առթիւ։
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը՝ 8·30։
Պատարագ ժամը՝ 10։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պոմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12·30–ին, Պոմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ 14–էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն 16·30։

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթե–ւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն։

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը։

Հասցէ·– 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003

Հեռաձայն· – 78 – 60 – 47 – 18

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիւս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են։

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ։

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է։

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները։

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն։

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան։

Հեռաձայնել· – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9–էն 17։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

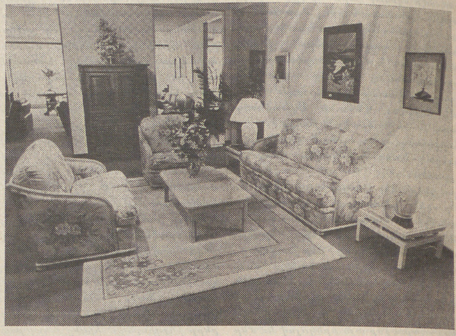
Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաշանի «Հ· Իսահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26–ին։

Մանրամասնութիւնները յետագային։

Meubles **Ghazarian**

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԵՐ

- ՀԱՏԸՆՏԻՐ ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ ՍԿԻԶԲԷՆ Ի ՎԵՐ -

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

Գին 80 Ֆր· Թղթատարի Ծախքով՝ 90 Ֆր· 90

ԴԻՄԵԼ ·–

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

51, rue Monsieur Le Prince 75006 PARIS

կամ՝

«ՅԱՌԱՋ»

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS....

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE

de la MATERNELLE au SECONDAIRE

EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- **Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,**
- **Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE**
- **Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE**

REJOIGNEZ-NOUS EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

RENTREE 1989 - 1990

12 années d'activités permanentes sans discontinuer

REPRISE DES ACTIVITES
Mercredi 4 Octobre 1989

ANIMATION
EVEIL
ENSEIGNEMENT
CREATION

Danse • Eveil • Expression
Langue arménienne
Civilisation
Préparation de l'arménien au Brevet et au Bac

Un corps enseignant spécialisé
Une pédagogie contemporaine
pour une CULTURE IDENTITAIRE
et une ARMENITE ACTIVE

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՇԱԲԱԹ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25 ԻՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն - Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը խնդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները։

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային։

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — *Travail soigné*

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 26-27

SAMEDI-DIMANCHE
26-27 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.085 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.085

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆԸ

22. 08. 89 թ.

Վերջին ժամանակներս ինչպէս հայ, այնպէս էլ ադրբեջանական ազգի որոշ անձանց կողմից նկատելիօրէն ուժեղացել են ռեգիոնում Ներքին Գործերի ստորաբաժանումների ներկայութեան առթիւ դժգոհութեան դրսեւորումները, յաճախացել քաղաքացիների կողմից զօրային եւ միլիցիայի պահակախմբերին չենթարկուելու փաստերը, որոնք կատարում են մարդկանց պաշտպանութեան զանգուածային ընդհարումների եւ ազգամիջեան հիմքի վրայ այն անկարգութիւնների կանխման պատասխանատու պարտականութիւններ: Բազմիցս յարձակումներ են եղել զինծառայողների վրայ: Օգոստոսի 13-ին Բալլուջա գիւղում յարձակում է կատարուել միլիցիայի ստորաբաժանման վայրը հսկող ժամապահի վրայ: Նոյն օրը Ջամիլլու գիւղում անթափ վիճակում գտնուող երկու քաղաքացիներ բնակչութեանը սադրել են հակաիրաւական գործողութիւնների, գոչել ազգայնամոլական կարգախօսներ: Նրանց բռնելու ժամանակ նրանք ակտիւ դիմադրութիւն են ցոյց տուել զօրային կարգախմբին: Օգոստոսի 13-ի լոյս 14-ի գիշերը Շուշիի շրջանի հսկիչ անցակէտում կանգնելու ազդանշանին չի ենթարկուել եւ փորձել է առանց զննման անցնել այն աւտոմեքենայի վարորդը, որը դաշտնի զինամթերք էր փոխադրում: Շարունակւում են յարձակումները աւտոշարասիւների վրայ, հսկիչ անցակէտերի գնդակոծութիւնները: Զօրային կարգախմբերը ստիպուած են կիրառել յատուկ միջոցներ եւ արձակել նախազգուշական կրակոցներ: Օգոստոսի 16-ին Շուշի տանող ճանապարհին յարձակում է կատարուել զինծառայողների ուղեկցութեամբ ընթացող իրաւապահ մարմինների աշխատողներին տեղափոխող ծառայողական աւտոբուսի վրայ: Ամբոխին յաջողուել է ցրել միայն օդում արձակուած կրակոցներով: Օգոստոսի 16-ի լոյս 17-ի գիշերը անյայտ անձինք փորձել են դիւրավառ հեղուկ լցուած շշերով հրկիզել Մարտունու շրջանի հսկիչ անցակէտում գտնուող մարտական մեքենան: Ստեփանակերտում, Շուշիում եւ յատուկ շրջանի այլ բնակավայրերում անցկացուող չարտօնուած միտինգներում եւ այլ ժողովներում աւելի յաճախ են վիրաւորական խօսքեր հնչում զինծառայողների հասցէին, որոնց անբարեխիղճ մարդիկ «օկուպանտներ» են անուանում: Հնչում եր զօրքերը ռեգիոնից դուրս բերելու պահանջ: Իրենց ելոյթներում զինուորականների հասցէին անվայել արտայայտութիւններ են թոյլ տուել հայ եւ ադրբեջանական ազգութեան մի շարք ակտիւիստներ: Այս ամէնը օրինական տարակուսանք է առաջ բերում զինուորների եւ սպաների շրջանում, նրանցում կասկած ծնում այստեղ իրենց ներկայութեան նպատակայարմարութեան հարցում: Ոչ ֆորմալ միաւորումների ղեկավարների կողմից ԽՍՀՄ Գերագոյն Խորհրդի յանձնաժողովի առջեւ դրուած Լեռնային Ղարաբաղից զօրքերը դուրս բերելու հարցը Յատուկ կառավարման կոմիտէի եւ զինուորական պարետի կարծիքով տուեալ իրավիճակում դեռ շուտ է եւ վտանգաւոր: Այդ հարցը կարող է լուծուել միայն հաշուի առնելով յատուկ շրջանի ամբողջ բնակչութեան կարծիքը: Միեւնոյն ժամանակ մենք գտնում ենք, որ այդ, ինչպէս նաեւ համանման միւս պրովոկացիոն յայտարարութիւնները բացառապէս ուղղուած են իրադրութեան ապակայունացմանը եւ հետապնդում են եղբայրասպան պատերազմ սանձազերծելու նպատակ: Զինծառայողները այլ խնդիր չունեն ռեգիոնում խաղաղութիւն եւ կարգ ու կանոն ապահովելը, կանանց, ծերերի, երեխաների կորուստ թոյլ չտալը: Այդ պատասխանատու առաքելութիւնը հարկ է լինում կատարել ծանրագոյն պայմաններում: Ինչպէս յայտնի է շատ սպաներ արդէն տարուց աւելի է ինչ կտրուած են ընտանիքից, զինուորները արձակում չեն ստանում: Օրուայ ցանկացած պահին մարզի տարածքում նրանք պատրաստ են մարելու կոնֆլիկտների օճախները: Որոշ ստորաբաժանումներ աշխատելով մարզում ապրում են Ստեփանակերտում: Դա հասկնալի է, հարկադիր միջոցառում է: 30 աստիճանի շոգի պայմաններում, զրահաբաճկոնները եւ սաղաւարտները չհանելով, ոչ հազուադէպ գիշերելով մարտական մեքենաներում 19-ամեայ պատանիները եւ հրամանատարները ազնուօրէն կատարում են Ղարաբաղում խաղաղ կեանքի պահպանման կառավարական կարեւոր առաջադրանքը: Մենք դիմում ենք ԼՂԻՄ-ի բնակչութեանը, Հայերին եւ Ադրբեջանցիներին խնդրելով Յատուկ կոմիտէին եւ պարետատանը հասցէագրուած իրենց նամակներում կարծիք յայտնեն զօրքերի դուրս բերման անհրաժեշտութեան եւ հնարաւորութեան մասին:

ՅԱՏՈՒԿ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԿՈՄԻՏԷ

**

Հազիւ երեք օր առաջ հրապարակուած է այս յայտարարութիւնը, որ կը հաստատէ միայն թէ կիսամիջոցները ոչինչ կը լուծեն: Մէկուկէս տարի է, ճիշդ, որ Ղարաբաղի մարզային Խորհուրդը քուէարկեց իր պատմական բանաձեւը, (1988, Փետրուար 20) պահանջելով իր վերամիացումը Հայաստանի: Եւ անկէ ի վեր, ի՞նչ եղաւ: Տաք ու պաղի քաղաքականութիւն մը, յոյսերու նշոյլներ, որոնք քիչ ետք ի դերեւ կ'ելլեն եւ կացութիւն մը փտեցնելու, անհրաժեշտ որոշումները ձգձգելու վատ քաղաքականութիւն մը: Այս ամբողջը ի շահ որո՞ւ եւ ինչո՞ւ: Որքան ալ համբերատարի համբաւ ունենայ Հայ ժողովուրդը, չափ՝ չափ է:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ Խորհրդարանը պատմական քուէարկութեամբ մը վաւերացուց Թատէուշ Մազովիէցքիի նախարարապետի նշանակումը: Արդարեւ, արեւելեան Եւրոպայի առաջին ոչ-համայնավար վարչապետը ջախջախիչ մեծամասնութեամբ ստացաւ այդ վաւերացումը: Ներկայ 423 երեսփոխաններէն 378-ը՝ իրեն ի նպաստ քուէարկեցին (150ը՝ համայնավար) 4՝ դէմ եւ 41 հոգի ալ ձեռնպահ մնաց: Այդ վայրկեանէն Լեհաստան ժամանակակից իր պատմութեան նոր էջ մը կը բանայ, էջ մը որ կրնայ դեր խաղալ Լեհաստանէն դուրս ալ: Շնորհաւորական հեռագրերը տեղացին Վարշաւա, մինչեւ իսկ Մոսկուայէն: Կը մնայ հիմա, որ նոր կառավարութիւնը կարենայ վերականգնել տնտեսութիւնը, վասն զի՝ ոչ միայն բանիւ...:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ծովափէն հազիւ 80 քիլոմեթր բացը, Ֆրանսական նաւերուն կը միանար, Ուրբաթ օր, ամերիկեան զրահանաւ մը եւ կը հաղորդուէր որ խորհրդային ռազմանաւ մըն ալ ճամբայ ելած է դէպի Պէյրութ: Ամերիկեան եւ խորհրդային ռազմանաւերը թնդանօթաձիգ եւ հրթիռարձակ են:

ԹՈՒՐՔԻԱ կը ջնջէ երկաթուղային երթեւեկը, որ զինք կը կապէ Եւրոպայի, որպէսզի առանց վիզայի ծագումով Թուրք պուլկար գաղթականները չկարենան Թուրքիա մտնել: Օգոստոս 25-էն Միւնիխ - Պոլիս ամէնօրեայ ճեպընթացը, որ Աւստրիայէն, Եուկոսլաւիայէն եւ Պուլկարիայէն կ'անցնի պիտի չերթեւեկէ:

ԱՆԳԱՐԱՅԻ մէջ, Արդարադատութեան Նախարարը յայտարարեց թէ «անմարդկային պատիժներն ու վարուելակերպերը բոլորովին կ'արգիլուին այսուհետեւ բանտերուն մէջ: Ներքին կանոնագրի 13 յօդուածները բարեփոխուած են»:

ՄՈԼՏԱՒԻՈՅ շուրջ 50 հաստատութեանց ռուսախօս աշխատաւորներ գործադուլի դիմած են, հետեւելով Տիրասպոլի շարժումին: Հոս ալ բողոքը կը վերաբերի օրինագիծի մը դէմ որ նախապատուութիւն կու տայ մոլտաւերէնին:

«KIT» ԲՆԱԿԱՐԱՆՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ խորագրին տակ, Օգոստոս 25ին, «Լիպերասիոն» նկար մը հրատարակած է, որու ներքեւ կը հաղորդէ որ՝ բանուորներ 100 նախաշէն առաջին բնակարանները կը բեռցնեն, Հայաստանի աղէտեալներուն սահմանուած: Այս տուները, 40 քառակուսի մեթր ամէն մէկը, Հոլանտայէն ճամբայ ելած են Օգոստոս 24-ին: Անոնց նիւթականը ապահոված են Կարմիր - Խաչը եւ Կարմիր - Մահիկը:

ՄԱՐԴՈՒՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱՑԻԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

1789, ՕԳՈՍՏՈՍ 26

ՅՕԴՈՒԱԾ

1.– Մարդիկ կը ծնին եւ ազատ ու հաւասար կը մնան Օրէնքին առջեւ: Ընկերային այլազանութիւնները կրնան հիմնուիլ՝ միայն հասարակաց օգտին վրայ:

2.– Ամէն քաղաքական ընկերութեան նպատակն է պահպանումը մարդուն բնական եւ անժամանցելի իրաւունքներուն: Այդ իրաւունքներն են Ազատութիւնը, Սեփականութիւնը, Ապահովութիւնը եւ ճնշումի դէմ դիմադրութիւնը:

3.– Ամէն դերիշխանութեան սկզբունքը կը կայանայ գլխաւորաբար՝ Ազգին մէջ: Ոչ մէկ մարմին, ոչ մէկ անհատ կրնայ իշխանութիւն գործել եթէ յստակապէս անկէ չի բխիր:

4.– Ազատութիւնը կը կայանայ ուրիշին կարենալ չվնասելու կարողութեան մէջ: Իւրաքանչիւր անհատի բնական իրաւունքներու գործադրութիւնը սահման ունի միայն այն որ կ'ապահովէ ընկերութեան միւս անդամներուն վայելքը նոյն իրաւունքներուն: Այս սահմանումները կրնան որոշուիլ՝ միայն Օրէնքով:

5.– Օրէնքը արգիլելու իրաւունք ունի միայն ընկերութեան վնասակար արարքները: Բան մը որ Օրէնքով չէ արգիլուած, չի կրնար արգելքի ենթարկուիլ եւ ոչ ոք կրնայ պարտաւորուիլ ընել ինչ որ ան չի հրահանգեր:

6.– Օրէնքը արտայայտութիւնն է ընդհանուրի կամքին: Բոլոր քաղաքացիները իրաւունք ունին հետամուտ ըլլալ անձնապէս, կամ իրենց ներկայացուցիչներու միջոցաւ, անոր կազմութեան: Ան նոյնը պէտք է ըլլայ բոլորին համար, ըլլայ իբր պաշտպան, ըլլայ իբր պատժող: Բոլոր քաղաքացիները, իր աչքին հաւասար ըլլալով, նոյն ատեն ընդունելի են արժանաւորութիւններուն, հանրային դիրքերու եւ պաշտօններու, ըստ իրենց կարողութեան եւ առանց այլ նկատառումի քան իրենց առաքինութիւնը եւ տաղանդաւորութիւնը:

7.– Ոչ ոք կրնայ ամբաստանուիլ, ձերբակալուիլ, ոչ ալ արգելակայուիլ, բայց միայն օրէնքով սահմանուած պարագաներուն եւ ըստ ձեւին որ ան նախատեսած է: Անոնք որ կը դիմեն, հապճեպ կը վրճռեն, կը գործադրեն կամ գործադրել կուտան կամայական հրամաններ, պէտք է պատժուին: Բայց ամէն քաղաքացի որ կոչուած է կամ ենթակայ է Օրէնքին, անմիջապէս պարտի հնազանդիլ. յանցաւոր կը դառնայ անոր դիմադրելով:

8.– Օրէնքը պէտք է հաստատէ պատիժներ միայն խիստ եւ բացայայտօրէն անհրաժեշտ եղող, եւ ոեւէ մէկը կրնայ պատժուիլ միայն համաձայն յանցանքէն առաջ հաստատուած եւ հրապարակուած եւ օրինաւորապէս գործադրուած Օրէնքին:

9.– Ամէն մարդ անմեղ է մինչեւ որ ան յանցաւոր հռչակուի, եթէ անհրաժեշտ է որ ձերբակալուի, ամէն խստութիւն որ անհրաժեշտ չէ իր անձին տիրանալու, պէտք է խստօրէն սանձել:

10.– Ոչ ոք պէտք է նեղութիւն կրէ իր կարծիքներուն համար նոյնիսկ կրօնական, պայմանաւ որ անոնց արտայայտութիւնը Օրէնքին սահմանած հանրային կարգը չխանգարէ:

11.– Ազատ հաղորդակցութիւնը մտքերու եւ կարծիքներու մարդու ամէնէն թանկագին իրաւունքներէն մէկն է: Ամէն քաղաքացի կրնայ ուրեմն խօսիլ, գրել, ազատօրէն տպել, վերապահելով պատասխանատուութիւնը, օրէնքի սահմանումով թոյլատրուած ազատութեան գեղծումի պարագային:

12.– Մարդուն եւ քաղաքացիին իրաւունքներուն ապահովութիւնը անհրաժեշտ կը դարձնէ հանրային ուժ մը: Այս ուժը ուրեմն հաստատուած է բոլորին շահուն համար եւ ոչ մասնաւոր օգտին անոնց որոնց վստահուած է:

13.– Հանրային ուժին գործածութեան համար եւ վարչական ծախքերուն համար, հասարակաց օժանդակութիւն անհրաժեշտ է: Ան հաւասարապէս պէտք է բաժանուի բոլոր քաղաքացիներուն միջեւ, համապատասխան իրենց կարողութիւններուն:

14.– Բոլոր քաղաքացիները իրաւունք ունին հաստատել իրենց կողմէ, կամ իրենց ներկայացուցիչներու միջոցաւ, անհրաժեշտութիւնը հանրային օժանդակութեան, զայն տրամադրել ազատօրէն, հետեւիլ անոր գործածութեան, եւ ճշդել անոր բաժինը, չափը, գանձումը եւ տեւողութիւնը:

15.– Ընկերութիւնը իրաւունք ունի հաշիւ պահանջելու իր կառավարչութեան ամէն հանրային պաշտօնեայէն:

16.– Ամէն ընկերութիւն որուն մէջ իրաւանց ապահովութիւնը չէ հաստատուած, ոչ ալ իրաւունքներու բաժանում ճշդուած, բնաւ կազմութեան իրաւունք չունի:

17.– Սեփականութիւնը ըլլալով նուիրական եւ անբռնաբարելի իրաւունք մը, ոչ ոք կրնայ անկէ զերծ մնալ, բացի այն պարագայէն երբ հանրային անհրաժեշտութիւնը, օրինաւորապէս հաստատուած, կը պարտաւորէ բացայայտօրէն, եւ արդար եւ կանխայայտ հատուցումի պայմանաւ:

Թարգ Ս. Գ.

ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

ՅԱՌԱՋԻ ԸՆԴՄԷՋԷՆ

4 - ԳՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒԻ

Օգոստոս 27-ին, «Յառաջ» իր լուրերու բաժինը կը խորագրէ «Յոյսի նշոյլ մը խաղաղութեան համար», երբ գիտենք թէ հազիւ քանի մը օր ետք, Անգլիա եւ Ֆրանսա պատերազմ պիտի յայտարարեն Գերմանիոյ դէմ: Անգլիա եւ Լեհաստան զինակցութիւն կը կնքեն ու Փարիզի մէջ, վարչապետ Տալատիէ վճռական ճառ մը կը խօսի: Դեռ յոյս ունի ու կ'ըսէ. – «...Ես անդադար կոչ պիտի ընեմ բոլոր ժողովուրդներուն եւ կը հաւատամ որ եթէ ամէն պատասխանատու վարիչ անկեղծօրէն խաղաղութիւն ուզէ, բոլոր խնդիրները կրնան կարգադրուիլ ազատ եւ ողջամիտ բանակցութիւններով: Բայց, ինչո՞ւ, օրինակի համար, Տանցիկի խնդիրը կը սպառնայ պատերազմ պայթեցնել Եւրոպայի մէջ: Որովհետեւ այդ խնդիրը բռնի ուժի սպառնալիքին տակ ներկայանալով, արդէն իսկ աւելի ընդարձակ պահանջներ ներկայացնելով, մէջտեղ կը դնէ Լեհաստանի ազատութեան եւ կեանքի խնդիրը»:

Անդին, նոյն թիւին մէջ, կը շարունակուի Մուսա Լերան հանգանակութիւնը: 33-րդ ցանկին գումարն է՝ 101.486 *Ֆր.:*

Ֆրանսա կը պատրաստուի տօնել Ռասինի ծննդեան երեքհարիւրամեակը, Նարդունի կը պատմէ իր արձակուրդը «մեր որբանոցին մէջ»: Ան այսպէս կը սկսի իր յօդուածը. – «Հռոմի կայսրերէն մին կը պատերազմէր Դանուբի հովտին մէջ, ամիսներէ ի վեր: Հայրենաբաղձութիւնը հետզհետէ սկսաւ մրկել իր հոգին: Առաւօտ մը կանչեց զօրապետները եւ յայտարարեց թէ կը փափաքի վերադառնալ Հռոմ, զի կարօտցած է բաղնիքները, ջուրը, օդը, վերջապէս մթնոլորտը, որու մէջ շնչած եւ աճած էր ի տղայ տիոց: Զօրապետներէն մին, խելացի, կը պատասխանէ. – Ուր որ կը գտնուի կայսրը, այնտեղ է Հռոմը»:

Նարդունի միշտ երազած է, մինչեւ իսկ ծրագրած «աշխարհական վանք» մը հիմնել ու արդար գոհունակութեամբ է, որ կը շարունակէ իր ճամբան դէպի Զ. Ո. Միութեան հիմնած «Հանրապետութիւն»: Կանգ կ'առնէ կամարի մը տակ, որու ճակատը գրուած է.

ՈՐԲԱՒԱՆ

(Գիւղատնտեսական Միաբանութիւն)

COLONIE AGRICOLE ARMENIENNE

– Հոն ուր կ'ապրին հայ որբերը, այնտեղ Հայաստան է, կ'ըսեմ մտովի:

Օգոստոս 29-ին, արդէն պատկերը աւելի մռայլ է: Յոյսի նշոյլները չքացած են: Առաջին էջը չոր ճշմարտութիւն մը կը պարզէ. – «Անգլիա անընդունելի կը գտնէ Գերմանիոյ պայմանները: Հիթլէր մերժեց Տալատիէի առաջարկը՝ ուղղակի բանակցիլ Լեհաստանի հետ: Մուսոլինի պիտի կրնա՞յ փրկել խաղաղութիւնը»:

Նոյն թիւէն կ'իմանանք որ. – «Շաբաթ առտու հրատարակուած հրամանագիր – օրէնքին (décret – loi) համաձայն, համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէին պաշտօնաթերթը, «*Իւմանիթէ*» եւ իրիկուան թերթը – «*Սը Սուար*», դադարման դատապարտուեցան, անորոշ պայմանաժամով»:

Նոյն լրատուութեան համաձայն, արդէն իսկ, Ուրբաթ եւ Շաբաթ, ոստիկանութիւնը գրաւած է երկու թերթերուն թիւերը: Երեսփոխանական ժողովի համայնավար խմբակցութիւնն ալ որոշած է պատուիրակութիւն մը ղրկել վարչապետին եւ Ներքին նախարարին, բողոքելու համար կուսակցութեան երկու օրկաններուն դադարման դէմ: Վարչապետը մերժած է ընդունիլ պատուիրակութիւնը, յայտնելով թէ շատ զբաղած է:

Այս առընչութեամբ արդէն նոր օրէնք մը հռչակուած է որու համաձայն կը գրաւուին եւ կը դադրեցուին վտանգաւոր համարուած բոլոր հրատարակութիւնները:

Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը կը հաղորդէ որ օդափոխութեան կայանի Գ. խումբը, որ պիտի մեկնէր Սեպտեմբեր 2-ին, յետաձգուած է օրուան տագնապալից հետեւանքով, իսկ Բ. խումբի վերադարձին համար կարգադրութիւններ կ'ըլլան:

Նոյն թիւին Գ. էջին վրայ լոյս տեսած է «Ազդակ»էն արտատպում մը, ուր սեւ լուրեր կան Սանճաքէն՝ «Երէկ չէն, այսօր ամայի» *խորագրուած:* «Հայեր եւ Յոյներ շատ քիչ մնացած են արդէն Սանճաքի մէջ: Մնացող Հայերու թիւը 450 – 500 կը հաշուուի, որոնց 200-ը Ալեքսանտրէթի եւ Սուէտ – Օլուքի մէջ: ... Այժմէն արդէն սոսկալի տպաւորութիւն մը կը թողու մարդուն վրայ Ալեքսանտրէթի մէջ տիրող ամայութիւնը: Մայրամուտէն վերջ գերեզմանոցի կը վերածուի կարծես քաղաքը»:

Դեռ, հետաքրքրական կարճ լուրեր օրուան տագնապին մասին: Օրինակ, Մոսկուայի անթելը կը ծանուցանէ թէ իբրեւ հետեւանք գերման-խորհրդային դաշինքին, մօտերս պիտի լուծուի հակաբոլշեւիկեան ուխտը եւ ազատ պիտի արձակուին Գերմանիոյ մէջ արգելափակուած համայնավարները. կամ՝ զինուորական իշխանութիւնը գրաւեց Վէնսէնի ձիարձակարանը, ջնջելով ձիարշաւները: Միաժամանակ Հ. Յ. Դ. Թանգարանի (այն ատեն՝ Մոնմորանսի) վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ ժամանակի մը համար յետաձգուած են խմբական այցելութիւնները:

Օգոստոս 30-ին կացութիւնը ծանրացած է: Առաջին էջին վրայ դեռ բոլոր յոյսերը չեն չքացած, բայց եւ այնպէս զօրաշարժը կը շարունակուի ամբողջ աշխարհի մէջ: Նոյն առաջին էջի վրայ ազդ մը՝ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն եւ գործակալներուն. –

«Բոլոր թերթերը կանխարգել գրաքննութեան ենթարկուած ըլլալով հաւանաբար խանգարուին առաքումները: Ամէն միջոց ձեռք առած ենք, որքան թոյլ կուտան պարագաները (թղթատար, երկաթուղի եւայլն)»:

Քիչ անդին կը հաղորդուի որ մամուլի, շարժանկարի եւ լուսանկարչութեան վրայ հաստատուած կանխարգել գրաքննութեան հետ միաժամանակ, սահմանափակումներ հաստատուած են հեռագրի եւ հեռաձայնի մասին: Այսպէս, հեռաձայնով հաղորդակցութիւնը բոլորովին ջնջուած է թէ քաղաքին եւ թէ շրջանի մէջ (interurbain et régional):

Օգոստոս 31 Թուակիր (Հինգշաբթի է) թիւ չկայ: Բացատրութիւնը կը գտնենք յաջորդ օրը. –

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒՆ. –

Ինչպէս հաղորդած էինք, մամուլը գրաքննութեան ենթարկուած ըլլալով, Չորեքշաբթի օրուան թիւը մէկ օր ուշ հրապարակ ելաւ, իսկ Հինգշաբթի (Օգոստոս 31 թիւ) չկրցանք հրատարակել, մինչեւ հայ գրաքննիչի մը անուանումը: Երէկ այդ անուանումը կատարուած ըլլալով, թերթը այսուհետեւ թղթատարին եւ կրպակներուն պիտի յանձնուի սովորական ժամուն: Եթէ երբեմն յապաղումներ պատահին, պէտք է վերագրել կացութեան պահանջներուն, քանի որ փոխադրութեան բոլոր միջոցները կը գտնուին զինուորական իշխանութեան ձեռքը եւ թղթատարական պաշտօնեաներն ալ փոխուած են: Թղթատարական վարչութիւնը մերժեց ընդունիլ Գերմանիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ ծրարները, ամէն հաղորդակցութիւն կտրուած ըլլալով այդ երկիրներուն հետ:

Պզտիկ պատմութեան համար, այս տեղեկութեանց կցենք կարգ մը մանրամասնութիւններ, որոնք տեղ գտած են աղօտ ձեւով, մանկութեան յուշերու մէջ:

Մամուլի գրաքննութիւնը, հաստատուած էր Քոնթինանթալ պանդոկը, ուր փութացած էին Շաւարշ եւ «Յառաջ»ի հաւատարիմը՝ Բարթողը, թերթին փորձերով գրաքննութեան ենթարկելու համար: Լրատուութեան Նախարարութիւնը տակնուվրայ էր, ինչպէս յետագային կը պատմէր Շաւարշ: Հայերէնի գրաքննի՞չ: Չէր նախատեսուած ու կ'առաջարկուէր նոյնինքն Շ.-ին, որ ինք ճարէ: Վստահութիւն ունէին: Ու Շաւարշ կ'երթար տունէն Հրանդ Թորոսեանը կ'առնէր կը տանէր: Եւ այդպէս, Թորոսեան, մինչեւ 1940-ի յունիսեան այն սեւ օրը, երբ իշխանութիւնները պիտի ձգէին մայրաքաղաքը յաղթական բանակին, Հրանդ Թորոսեան դարձաւ «պետական պաշտօնեայ» ու ամէն օր, ժամը 11-ի շուրջ «Յառաջ»ի Բարթողը վերջին փորձերը կը տանէր գրաքննութեան եւ հրատարակուելու արտօնութիւնն առած կը վերադառնար, որպէսզի թերթը մամուլին յանձնուի:

Քաղեց՝ Ա. Մ.

ԱՐԱԳԱԾԻ ԲԱՐՁՈՒՆՔՆԵՐԻՆ

Յիշելով մեր դարի նշանաւոր արուեստագէտներից մէկի ասոյթը՝ թէ «ես չեմ որոնում, ես գտնում եմ», կարող ենք որոշակի պատկերացնել գեղանկարիչ Յակոբ Յակոբեանի ստեղծագործական ելակէտը: Քառասուն տարեկանում հաստատուելով մայր հայրենիքում՝ նա գտաւ հարազատ երկրի իր հոգուն արձագանգող բնանկարը, գտաւ իր Հայաստանը: Քարերի, ամպերի, ծառերի, որթատունկերի ձեւերի ու շարժումների մէջ նա տեսաւ կեանքի, սիրոյ, մահուան, տագնապի, ընդվզումի իրեն յուզող զգացումներն արտայայտելու կերպը: Հայկական բնութիւնից քաղուած մոտիֆները Յակոբեանի վրձնով ստացան համամարդկային հնչողութիւն ու գնահատուեցին նաեւ շատ հեռուներում: Այսպէս նշանաւորուեց ազգային արուեստի նոր բնագիծ, գեղարուեստական իրատիպ՝ յակոբեանական մտածելակերպ:

Արուեստի բովանդակութիւնը արուեստագէտի ներաշխարհն է: Գտնել այդ աշխարհի գունագծային խորհրդանիշ – կերպարը՝ ահա արուեստագէտի խնդիրը: Մեզ ծանօթ են Յակոբեանի բնանկարները, գիւղական տեսարանները, բազմաբնոյթ նատիւրմորթները, այդ թւում՝ սովորական աքցաններ պատկերող կտաւները: Դեռ երկու տասնամեակ առաջ, արուեստանոցում, նկարիչն այդ նոյն առարկաների գիպսէ տարբերակներ էր պատրաստում (առաւել արտայայտչականութեան հասնելու միտումով մասամբ փոխելով նրանց ձեւերը) եւ փոքրածաւալ քանդակներ ստեղծում: Յակոբեանի այդ գործերը անծանօթ են շատերին, երբեք չեն ցուցադրուել:

Տնային կիրառման գործիքներ արտադրող ամերիկեան մի ձեռնարկատէր տեսնելով Յակոբեանի յղացմամբ իրար վրայ յարձակուած ու իրար հոշոտող աքցանները՝ զարմացած ասաց. «Ամէն օր հազարաւոր այսպիսի գործիքներ եմ տեսնում, բայց նման բան մտքովս չէր անցնում: Իմ գործարանի մուտքի առջեւ սիրով կը զետեղէի այդ քանդակը մեծցրած չափերով»: Նրանից անկախ Յակոբեանի քանդակներով ոգեւորուեց ռադիոֆիզիքական չափումների գիտահետազօտական ինստիտուտի տնօրէն Պարիս Հերունին եւ ձեռնարկեց դրանցից մէկը «լոյս աշխարհ» բերելու գործնական քայլեր: Եւ ահա Արագածի բարձունքներին, Հերունու գլխաւորած ինստիտուտի զբաղեցրած հողամասի վրայ, կանգնած է Յ. Յակոբեանի՝ առաջին հայեացքից տարօրինակ, բայց արտակարգ տպաւորիչ «Ընտանիք» քանդակը: Թւում է, թէ տղամարդու, կնոջ ու երեխայի նմանուող հսկայական աքցանները պիտի ճնշեն դիտողին, առաջացնեն վախի, սարսափի զգացում: Սակայն նրանց սլացիկ եզրագծերի գերզսպուածութիւնը, համամասնութիւնների անթերի հաւասարակշռութիւնը եւ դէպի երկինք նայող՝ ազգային կառուցողական արուեստի դրուագներ յիշեցնող ներքին բացուածքները քանդակի ընդհանուր ուրուապատկերին տալիս են վեհաշուք տեսք եւ օգնում դիտողին արագ ընկալելու նրա բուն իմաստը:

Նկարչի պատկերած գալարուող որթատունկերի կամ Սեւանի մերկացած, ոսկրանման ժայռերի պէս չոր ու անարիւն գործիքները խորհրդանշում են այստեղ տագնապներով լի մեր ժամանակակից բնող մարդկային հոգեվիճակ: Մետաղէ գործիքի է վերածուած մարդը, բայց նա հաւատարիմ է իր գերագոյն կոչմանը ու մարմնաւորում է իր մէջ ընտանիքի, կեանքի գոյատեւման յաւերժական գաղափարը: Ինչպէս նկարչութեան, այնպէս էլ այս ասպարէզում Յակոբեանը գտել է արուեստագէտի իր ապրումները մեկնելու պարզ ու խիստ արդիական եղանակ:

«Ընտանիք»ից քիչ հեռու, ամբողջ աշխարհում արդէն ճանաչուած, յիսունչորս մեթր տրամագծով ռադիոօպտիկական աստղադիտակն է, գիտական մի սրբարանք, դարի կառոյց, հայ գիտականի կեանքի նպատակի հրաշք վկայութիւն: Գիտութիւնը՝ գիտութիւն, բայց այդ շինութիւնը առաջին հերթին դիտւում է որպէս դեկորատիւ – ներկայացուցչական արուեստի գեղեցկագոյն գործ: Նայում ես երկար ու թւում է, թէ երկիրը իր սիրտն է բացել երկնքին, կարծես կանգնած ես տիեզերական ինչ-որ լուսամարմնի առջեւ: Նրա գեղեցկութիւնը կասկած չի թողնում արուեստի հանդէպ Պարիս Հերունու ունեցած ճաշակի մէջ ու չի զարմացնում, թէ ինչու է ինստիտուտի գրկում զետեղուել մեր ժամանակի մարդու ցաւերի ու երազանքների մասին պատմող յուշաքանդակը:

Արագածի գիտական նոր օջախից երբ արեւմուտք ես նայում, ձորի միւս ափին մի ուրիշ կոթող է երեւում: Դա Տեգերի վանքն է, կառուցուած շուրջ հազար տարի առաջ: Ժամանակով իրարից այնքան հեռու երեք ստեղծագործութիւնների միջեւ եղած կապը բացատրութեան կարիք չունի: Լաւ նորը միշտ արձագանգում է լաւ հնին, նրա շարունակութիւնը կազմում: Այդպէս ձուլուել են Էյֆէլի աշտարակը Փարիզին, կամ ապակեպատ նոր բուրգը՝ հինաւուրց Լուվր պալատին: Նոյն ձեւով նորն ու հինը Արագածի լանջերին ներդաշնակուել են՝ դիտողին ներշնչելով ամենագեղեցիկ, երկրի հանդէպ սիրոյ ու խոր հաւատի զգացմունքներ:

Հասնելով Երեւան՝ դիմեցի ինստիտուտի Արաբկիրի շուկայի մօտ գտնուող վարչակենտրոնը՝ հանդիպելով համբաւաւոր գիտնականին: Շէնքի մուտքի առջեւ մարդիկ էին հաւաքուած: Հետաքրքրուեցի: Դիտում, ուսումնասիրում էին դարձեալ «տարօրինակ», հսկայ աստղադիտակի ասես մանրակերտը հանդիսացող, կարմիր տուֆից պատրաստուած արեւի ժամացոյցը: Այստեղ էլ գիտնականը կոթող է հիմնել, մեր պատմութեան նախակիրը հաստատող ու մեր քաղաքին այնքան վայելող կոթող:

Պարզ ու մեղմաբարոյ նկարագրի տէր Հերունին իր հիմնած գործերի նման միանգամից առինքնում է զրուցակցին: Ինստիտուտի վերջին նորոյթի՝ «Ընտանիք»ի առթիւ նա ասաց. – «Այդ քանդակը մեր վրայ դրեթէ ծախսի չի նստել: Յակոբեանը սիրով պատրաստեց պահանջուող մետաղաթերթերի կաղապարները, իսկ զօդումը կատարեցին մեր աշխատակիցները: Գործի ամբողջ ընթացքին, որ տեւեց մի քանի ամիս, մասնագէտ – ղեկավարի դերն ստանձնեց քանդակագործ Բենիկ Պետրոսեանը. «Ընտանիք»ը սիրուեց բոլորի, նոյնիսկ հարեւան գիւղի մարդկանց կողմից ու սիրուելով սեփականացաւ, դարձաւ ինստիտուտի հպարտութիւններից մէկը: Այդ քանդակը, ինչպէս եւ արեւի ժամացոյցը, որի մի օրինակն էլ այնտեղ է՝ բարձունքում, արդէն տեսել են Խորհրդային Միութեան ու արտասահմանեան տարբեր երկրներից եկած հիւրեր ու գիտնականներ: Զարմանալի, մի կողմից էլ շատ ուրախալի է, որ ոմանք ինձնից դծագրերն են խնդրում, դրանց նմանօրինակները իրենց մօտ պատրաստելու նպատակով...»:

Այո՛, արուեստի իսկական երկերը ամբողջ աշխարհինն են:

ՇԱՀԷՆ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ ԺԱՆ - ԴԱՆԻԷԼ ՍԱՀԱԿԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Տարաժամ ու եղերական մահ մը որ ցնցեց ու յուզեց ամբողջ գաղութ մը եւ խոր սուգի մատնեց Հայ Աւետարանական Եկեղեցին։

Վեր. Ժան - Դանիէլ Սահակեան հեղինակութիւն մը եւ տիրական դէմք մըն էր, նաւապետ եւ խարիսխ շարժումի մը, որուն համար իր կեանքը եղաւ համակ նուիրում մը, անսակարկ ընծայում մը։ Հաւատարիմ եւ ազնուական զինուորագրեալ մը՝ հաւատքի եւ կրօնքի որ առաքելութեան մը, աւետարանչութեան մը վերածեց իր ներքին մղումները, կոչումը եւ իր առօրեայ կենցաղը եղաւ օրինակելի ցոլացումը իր անխախտ համոզումներուն։

Պարզ, երկիւղած, վեհանձն հոգի մըն էր, միշտ համեստ, չափաւոր եւ ժուժկալ, բայց խստապահանջ, իր անձին հանդէպ եւս։ Սակաւախօս, հեզաhամբեր, խոհեմ, շրջահայեաց եւ հակառակ որ այնքան ալ դիւրահաղորդ չէր, գիտէր սակայն մտիկ ընել, կարծիքներ առնել, խորհիլ եւ որոշել։ Ունէր սուր գիտակցութիւնը իր պատասխանատուութիւններուն եւ կը մնար հաւատարիմ իր յանձնառութիւններուն մէջ։ Իր պաշտօնի, իր կեանքի փիլիսոփայութեան, տեսութիւններու կողքին գործի եւ իրագործումներու մարդն էր։ Վերջին ամիսներուն, Հայաստանի Օգնութեան Մարմնին մէջ ըլլալով իր գործակիցներէն մին, կրցանք գնահատել իր մէջ իմաստուն, հաւասարակշռուած մարդը, հոգեպէս տառապող Հայը որ մէկ նպատակ ունէր արագ եւ ազդու կերպով օգնութիւն հասցնել իր աղէտեալ եղբայրներուն եւ քոյրերուն։

Ծնած էր, Մարսէյլ, 1933-ին։ Մանուկ հասակին ընտանեկան յարկէն ներս սնտուցած էր կրօնական դաստիարակութիւն եւ հայկական շունչ։ Հայրը՝ Վահան Սահակեան եղած էր պատուելի։ Ժառանգած էր հօրենական սրբութիւններն ու աւանդութիւնները եւ մանաւանդ ջերմեռանդութիւն մը, խանդավառութիւն մը հաւատքին մէջ որ խորապէս ապրեցաւ եւ ապրեցուց։

Ցանախած էր Սթրազպուրկի համալսարանը եւ աստուածաբանութեան ու դասական գրականութեան ըմբռնում վկայուած։ Առիթ ունեցած էր նաեւ զարգացնելու իր հայերէնը, երկու տարի աշակերտելով Պէյրութի Հայկազեան Վարժարանը։ Ձեռնադրուած էր պատուելի Վալանս, ուր եւ փոխարինելով վեր. Ի. Արքահամեանը վարած էր հոգեւոր հովիւի պաշտօն, տասը տարի, 1962-էն 1972։ Իր մտահոգութիւնը եղած էր աշխուժացնել համայնքը յատկապէս ուշադրութեան առարկայ դարձնելով մանուկներն ու երիտասարդները։ Այս շրջանին է որ նաեւ Լա Ֆոնթանէլի օդափոխութեան կայանը, շնորհիւ իր ճիգերուն, կը ստանար նոր շունչ մը եւ հոն պատուելին կը հաւաքէր տասնեակ ու տասնեակ պատանիներ եւ երիտասարդներ։ Բեղուն գործունէութեան եւ ճառագայթումի վայր մը կ'ըլլար իրեն համար։ Կը պատրաստէր ամբողջ սերունդ մը որուն անդամներէն շատ շատեր կը դառնային հոգեւոր ծառաներ կամ պատասխանատու անդամներ Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ։ Յետոյ, կ'անցնէր փարիզեան շրջանը, Իսի - լէ - Մուլինօ, ուր կը պաշտօնավարէր 1972-էն 1983 բոլորելով արդիւնաբեր եւ մանաւանդ շինարարական շրջան մը։ 1978-ին էր որ, Իսի-լէ-Մուլինոյի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ անդամներուն, աւելի քան 20 տարիներու երազը, ծրագիրը կ'իրականանար կառուցումովը հայկական ոճով ու գեղակերտ եկեղեցիին։ 1983-ին, կը վերադառնար իր ծննդավայրը՝ Մարսէյլ, շարունակելով Պոմոնի եւ Մարսէյլ - քաղաքի մէջ իր հոգեւոր հովուութիւնը։ Իր նախաձեռնութեան եւ ժրաջան աշխատանքին արդիւնքը եղաւ Անի Մշակութային կեդրոնի մը հաստատումը, որուն բացումէն, 1987-էն ի վեր վեր. Ժան - Դանիէլ Սահակեան տարաւ ուժը եւ շունչ ստեղծելու համար մշակութային, դաստիարակչական, ընկերային կեանք, թափ տալով մանաւանդ, որպէս հայկական եւ կրօնական դաստիարակութեան։ Երաժշտասէր եւ երաժիշտ էր, ու ամէն կիրակի, ամէն կրօնական պաշտամունքի կամ այլ հանդիսութիւններու առիթով կը դեկավարէր իր կազմած երկսեռ երգչախումբը։ Կ'ապահովէր վեր. Յ. Զօղանճեանի հետ «Ռատիօ Տիալոկ»ի շաբաթական հաղորդումները, «Աւետաբեր» խորագրին տակ։ Մարսէյլի մէջ, վեց տարիներու անսաւոր շրջանին, որպէս գզարտ, պարկեշտ, ողջախոհ եւ լրջմիտ անձնաւորութիւն վայելեց յարգանք եւ ակնածանք։

Վեր. Ժան - Դանիէլ Սահակեան մասնաւոր հակում մը ունէր գիրի ու գրականութեան։ Երկար տարիներ խմբագրութիւնը վարած էր Ֆրանսայի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ Երիտասարդաց Միութեան «Պատրոյգ» (Le Lumignon) պարբերաթերթին, երկամսեայ։ Լոյս ընծայած էր, 1986-ին, հատոր մը՝ «Հայ Աւետարանական շարժումը» (ֆրանսերէն)։

Վեր. Ժան - Դանիէլ Սահակեան պատասխանատու պաշտօններ կը վարէր Հայ Աւետարանական աշխարհին մէջ։ Յաջորդելով վերապատուելի Սամուէլ Պազալեանին, 1976-էն ի վեր նախագահն էր Ֆրանսայի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ Միութեան եւ 1983-էն ի վեր նախագահը Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու համաշխարհային Խորհուրդին։ Գնահատուած ու յարգուած անձնաւորութիւն մըն էր Ֆրանսական բողոքական շրջանակներէն ներս։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ, Օգոստոս 17-ին, Անի Մշակութային Կեդրոնին մէջ, որ պզտիկ կուգար բազմահարիւր ժողովուրդին համար։ Օտար բազմաթիւ անձնաւորութիւններ ներկայ էին, ի մէջ այլոց, նահանգապետին ներկայացուցիչը՝ Լուի Տիւքան, քաղաքապետը Մարսէյլի՝ փրոֆէսէօր Ռոպէր Վիկուռու շրջապատուած իր կցորդներէն՝ Տիկին Էլիզ Ցակոբեան, Մօրիս Բըբլունէթա եւ քաղաքապետին դրասենեակին տնօրէնը՝ Փիէռ Պոնըրիք։ Հայ Առաքելական Եկեղեցին ներկայ էր, իր վարչական ներկայացուցիչներով եւ հոգեւոր դասով՝ Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան, Գարեգին Վրդ. Պեքճեան, Մովսէս Ա. Քհնյ. Գալէնտէրեան, Եղիշէ Ա. Քհնյ. Փանոսեան, Շահան Ա. Քհնյ. Տէտէեան, Նշան Քհնյ. Գույումճեան։

Արարողութեան նախագահեց Վեր. Ժաք Ցակոբեան։ Յաջորդաբար խօսք առին (հայերէն կամ ֆրանսերէն) դամբանականներ արտասանելու կամ Սուրբ Գիրքէն ընթերցումներ ընելու Ժաք Սարգիսեան՝ հոգաբարձու Պոմոնի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ, Ժոէլ Միքայէլեան՝ Ալֆորվիլի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ, Շառլ Սիրագործեան՝ (կարդաց հատուած մը Նարեկէն), Ժիլպէռ Լեւոնեան՝ Վալանսի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ, վեր. Ռէմոն Տոարէ՝ նախագահ Մարսէյլի Բողոքական Եկեղեցւոյ ժողովին, վեր. Ժորժ Տակօ, վեր. Ժաք Զողանճեան Սէն - Լուի եւ Սէն-Թ'Անթուանի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու հոգեւոր հովիւ, վեր. Սամուէլ Սահակեան՝ եղբայր ողբացեալին, վեր. Վարդան Խաչիկեան՝ յատկապէս Աթէնքէն ժամանած, վեր. Կալպէզ՝ նախագահ Աւետարանական դաշնակցութեան, Գարեգին Վրդ. Պեքճեան՝ յանուն Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ։ Հրանդ Կիւզէլեան մեկնաբանեց օրհներգ մը, գրուած յատկապէս այս առիթով եւ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի անդամներ, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Ըլլմազեանի, երգեցին Տէր Ողորմեան։ Եղան խմբական յատուկ հոգեւոր երգեր։ Մարսէյլի քաղաքապետը՝ փրոֆէսէօր Ռոպէր Վիկուռու որ մօտէն ճանչցած էր վեր. Ժան - Դանիէլ Սահակեանը, մանաւանդ Հայաստանի երկրաշարժի ժամանակ, ըսաւ՝ «Գնահատեցի եկեղեցւոյ այս ծառան որ իր հաւատքով, իր զարգացումով, իր գործունէութեամբ, իր պարզութեամբ կը վայելէր համարումն ու յարգանքը ամբողջ գաղութի մը։ Կը սիրէր իր քաղաքը եւ գիտէր աշխատիլ անոր համար»։

Վեր. Ժան - Դանիէլ Սահակեանի դագաղը սրահ բերուեցաւ իր իսկ դաշնակի մեկնաբանած եւ ձայնագրած Պախի «Թոքաթա եւ ֆիւկ»ի ձայնանիշերով եւ դուրս հանուեցաւ դարձեալ դասական երաժշտութեան հնչիւնով, պետեղուելու եւ հանգչելու համար Սէն - Ժիւլիէնի գերեզմանատունը. երկու վերջին աղօթքներ եւ Սուրբ գիրքէն ընթերցումները կատարեցին վեր. Ժիլպէռ Լեւոնեան եւ Սամուէլ Քէհայեան։

Ցարգանք իր վաստակին եւ յիշատակին։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱՒԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Ը. ԲԱՂԷՇ - ՊԻԹԼԻՍԷՆ ԴԷՊԻ ՏԻԱՐՊԱՔԸՐ

Դատուանը անցնելէ յետոյ դարձանք դէպի հարաւ արեւմուտք։ Մեր նպատակն էր նոյն երեկոյին հասնիլ Տիարպաքըր։ Առաջին հերթին հանդիպեցանք Պիթլիս - հին անունով Բաղէշ։ Մայր ուղիէն պզտիկ շեղումով մը մտանք քաղաքը եւ անցանք անոր մէկ ծայրէն միւսը եւ վերըստին միացանք մայր ուղիին։ Պիթլիս շինուած է երկայնկեկ ձորի մը երկու կողերուն վրայ. քաղաքին մէջտեղէն կը հոսի Պիթլիս գետը, որուն վրայ ձգուած են քանի մը կամուրջներ, որոնք իրարու կը միացնեն ձորին երկու կողմի թաղերը։ Քաղաքին մէջ ժամանակին գտնուած են չորս եկեղեցիներ, որոնցմէ ոչ մէկին հետքին կրցանք հանդիպիլ մեր ինքնաշարժով արագ անցքի ընթացքին։ Գարամաճեան կը վկայէ, որ ասոնց մէջէն բացի Կարմրակ Ս. Նշան կոչուած երբեմնի առաջնորդանիստ եկեղեցիէն՝ մնացեալները «աղքատիկ եւ խարխուլ վիճակ մը ունին»։ Հայ կաթոլիկներու մատուռն ալ թափուր եւ երեսի վրայ թողուած է, ինչպէս նաեւ անոր մօտիկ Ասորիներու Մար-Եադուպ մատուռը, նոյն վիճակի մէջ։ Ասոնց ճիշդ հակառակն է հայ բողոքականաց ժողովարանը, ընդարձակ ու լուսաւէտ. իր ծոցին մէջ կը պահէ մանչերու եւ աղջկանց գիշերօթիկ ու ցերեկեայ կանոնաւոր դպրոցներ, ուր կը յաճախեն քաղաքին քիչ շատ բարեկեցիկ ընտանիքներու զաւակները։ Բողոքականներն ունին նաեւ որբանոցներ եւ արհեստանոց մը։ Կ'երեւի բողոքականութեան խողովակով բազմաթիւ պիթլիսցի Հայեր գաղթեր են ժամանակին Ամերիկա, եւ գլխաւորապէս տեղաւորուած են Ֆրէզնօ քաղաքը, որոնցմէ եղած պիտի ըլլայ Ուիլեըմ Սարոյեանի հայրը եւ հօրեղբայրները, որոնց մէջ նշանաւոր է Արամ Սարոյեան փաստաբանը եւ հանրային գործիչը, զոր ի մտի ունենալով գրած է Ուիլեըմ Սարոյեանը «Անունս Արամ է» վիպակը։

«Պիթլիս քաղաքին ճիշդ կեդրոնը բարձր ապառաժուտ սարի մը վրայ դեռ կանգուն կը մնան բեկորները այն բարձր բերդին, որուն համար կ'ըսուի թէ Մեծն Աղեքսանդրի կողմէ շինել տրուած է, երբ անկէ անցնելով Պարսկաստանի վրայ կը քալէր» (Գարամաճեան)։ Մենք ալ հեռուէն նշմարեցինք բերդի այդ բեկորները։

Պիթլիսի շրջանին մէջ է Ամրտօլու կամ Ամլորդւոյ Ս. Յովհաննու Կարապետի վանքը, որ 16-րդ եւ 17-րդ դարերուն նըշանաւոր եղած է իր բարձր վարժարանով։ Հոն կը հանգչին, ի միջի այլոց, Բարսեղ եւ Վարդան գիտնական եւ լուսամիտ վարդապետները։ Այստեղ ուսումնառած է նոյնինքն վերոյիշեալ Վարդան Վարդապետի աշակերտ մեր Յովհաննէս Կոլոտ մեծագոյն Պատրիարքը, որ նախահայրը հանդիսացաւ Արեւմտահայութեան կրթական զարթօնքին։ Կոլոտ այս կողմերը ծնած եւ ուսանած ըլլալուն պատճառով կոչուած է Բաղիշեցի։ Ուրեմն Պիթլիսի Ամլորդի վանքէն եկաւ արեւմտահայութեան մշակութային վերածնունդի առաջին ճառագայթը։

Ու կը շարունակէ Գարամաճեան. Պիթլիս «Գարնան, ամրան եւ աշնան քաղաք մըն է. ձմեռը անտանելի է. ամիսներով տեղացող երեք - չորս կանգուն ձիւնը բոլորովին կը խզէ խեղճ Բաղէշի արտաքին հաղորդակցութիւնը։ Բացի այս անպատեհութենէն՝ հիանալի է այս գաւառը, ջուրն ու օդը աննման, ծառն ու ծաղկունքը եղական, բնակչութիւնը գեղեցկադէմ, հսկայ ու ողջանդամ, կլիման պատուական, բոյսերը զանազան, թռչուններն այլեւայլ, վայրի եւ ընտանի կենդանիները բազմաթիւ»։

Պիթլիս մեր վրայ խճողուած քաղաքի մը տպաւորութիւնը ձգեց. հին տուներէն շատեր, որոնք քարաշէն էին, դեռ կը մնային։ Այսուհանդերձ ան ալ նորոգուող եւ նոր քաղաք մը ըլլալու ճամբուն մէջ է։ Քաղաքէն ելնելէ եւ մայր ուղի մտնելէ յետոյ անցանք չափազանց գիկ-զակ ճամբաներէ ու հասանք Սիլուան, որ ըստ ոմանց Մեծն Տիգրանի կերտած Տիգրանակերտ քաղաքն է։ Հին ու բարձր պարիսպներու մնացորդներ նշմարեցինք։ Հայր Արամ, որուն ծննդավայրը Լճէ հեռու չէ այս քաղաքէն, ծանօթներ ունէր այստեղ եւ կարճ ժամանակի մէջ կարգադրեց որ իջնենք քաղաքի նորաշէն եւ լաւագոյն ճաշարանը կէսօրուան կերակուրի համար։ Կծու պղպեղը տիրական է այս շրջանին մէջ գրեթէ ամէնուրեք։ Երեկոյեան ժամը 6.30-ը անցած էր երբ հասանք Տիարպաքըր եւ իջեւանեցանք Տէրիա պանդոկը։

Թ. ՏԻԱՐՊԱՔԸՐ ԵՒ ՏԷՐԻՔ

Հազիւ լուացուած՝ այցելեցինք մեր Ս. Կիրակոս Եկեղեցին, որ մեր մտահոգութեան գլխաւոր առարկան էր։ Մեր տեսածը մեր լսածէն աւելի էր։ Արդարեւ տանիքը բազմաթիւ տեղերէն փլած էր, գոյացնելով խոշոր լուսամուտներ եկեղեցիի առաստաղին վրայ։ Բացայայտօրէն անդարմանելի վիճակի մատնուած էր եկեղեցին։ Բարեբախտաբար այս հսկայ եկեղեցիի մօտիկը, նոյն շրջափակին մէջ՝ հինէն ի վեր գոյութիւն ունեցած է ցարդ չգործածուող մեծկակ մատուռ մը, որ մեր հրահանգով, ժամանակ մը առաջ պարպուած էր աւելորդ գոյքերէ, մաքրուած ու սրբուած էր եւ կը գործածուէր պաշտամունքի համար։ Մատուռը օժտուած էր մինչեւ իսկ վերնատունով եւ հետեւաբար աւելի քան բաւարար էր տեղական արդէն իսկ փոքրացած համայնքին։ Այժմ Տիարպաքըրի մէջ մնացած են 8 — 10 տուն հայութիւն, հազիւ 30 — 35 հոգիներ, մանուկներն ալ հաշուելով։ Մինչդեռ 25 – 30 տարիներ առաջ այստեղ կային շուրջ 200 ընտանիք Հայ։ Վաղուան հանդիսաւոր պատարագին համար անհրաժեշտ կարգադրութիւններն ընելէ եւ պատշաճ հրահանգները տալէ յետոյ տեղւոյն հովիւ՝ Տ. Վարագ Քահանային հետ վերադարձանք պանդոկ։

Յաջորդ օրը, Յունիս 15, Հինգշաբթի օր՝ տօն էր Սրբոց Թարգմանչացն Մեսրոպ Սահակայ եւ Մեսրոպայ։ Իջանք Եկեղեցի առտու կանուխ եւ Առաւօտեան Ժամերգութենէ յետոյ մտանք Պատարագի զոր կը մատուցանէր Տ. Արամ Վարդապետ Աթէշեան։ Քիչ վերջ եկեղեցի եկած էին արդէն տեղացիներ եւ ուխտաւորներ, աւելի քան 80 հոգի, եւ տակաւին տեղ կար մատրան մէջ նոյնքան ժողովուրդի։ Վերջաւորութեան քարոզեցինք օրուան սուրբերուն մասին, կոչ ուղղելով պահել ու կիրարկել այն թանկագին ժառանգութիւնը, որ ասոնք ձգեցին մեր ժողովուրդին – այսինքն գիրը, Ս. Գիրքը, եկեղեցական ծէսերը եւ հայացած եկեղեցին եւ մեր սուրբ հաւատքը։ Ժամէն վերջ հաւաքուեցանք եկեղեցիի բակը եւ բոլորս միասին թեթեւ նախաճաշ մը առնելէ յետոյ անմիջապէս ճամբայ ելանք երթալու համար դէպի Տէրիք, որ Տիարպաքըրէն շուրջ 90 քիլոմեթր դէպի հարաւ գիւղաքաղաք մըն է։

Սակայն մենք անկէ առաջ ուրիշ պարտականութիւն մը ունէինք կատարելիք։

(Շար. 9)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մասիս Աւետեանի մահուան առթիւ, Պր. Նուպար Նիկողոսեան 300 Ֆր. կը նուիրէ Մարսէյլի Մշակոյթի Տան (ստանալ «Յառաջ»էն):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս — Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը տարբեր առիթներով շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Պր. Խորէն Տատայեան (Միացեալ – Նահանգներ) 800 տոլար, Տիկին Խոսրովուհի Ակորսեան 1000 Ֆր., Տիկին Շողիկ եւ Հայկանոյշ Այտընեան, Ժան – Ժաք Թէյան, Ֆիլոր Անդրանիկեան, Սիւզան Քարաթէփէ 500-ական Ֆր., Պր. Եողկաթեան, Տիկին Անի Սիլ, Աւետիս Ապրիլեան, Պր. Անդրէ Մագմանեան 300-ական ֆրանք, Օր. Սիլվի Սարոյեան եւ Այտա Սիւէկ 250-ական Ֆր., Տիկին Ռոզի Պոյաճեան (Պոմթընէն), Գէորգ Շիրինեան, Խաչիկ Գիւմրու, Վիօլետ Ջրջրեան, Աղաւնի Թագւորեան, Աստուշան Գիւլիգեր 200-ական Ֆր., Պր. Օհաննէս Շէկշէկեան, Պր. Սարոյեան, Պէնիւս Էրախմէր, Տիկին Կապէլեան, Տիկին Օհանեան, Տիկին Ետիքարտաշեան, Տիկին Մարիամ Պետիկեան, Տիկին Եղսա Մինասեան (Պոմթընէն), Մանուշակ Ջրջրեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Տէր – Յակոբեան, Տիկին Ալեքսանեան, Տիկին Մանուկեան 100-ական ֆրանք:

Պր. Աւետիս Դաշնակեան, իր կնոջ՝ Լուսաբերի մահուան 2-րդ տարելիցին առիթով 200 Ֆր. կը նուիրէ Իսիի Եկեղեցւոյ պայծառութեան:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Այս Կիրակի, Օգոստոս 27, մասնաւոր եւ հանդիսաւոր պատարագ Մարսէյլի Ազատագրման 45-րդ տարեդարձին առթիւ:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը՝ 8·30:
Պատարագ ժամը՝ 10:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13-ին, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ 14-էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14-էն 16·30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ .– 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003
Հեռաձայն. – 78 – 60 – 47 – 18

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ
1958 – գին 60 Ֆ.

ԵԻՐՈՊԱՑԻ
ԲՈՒՌ ՄԸ ՏՈՄՍ
1963 – գին 35 Ֆ.

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ
1971 – գին 50 Ֆ.
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ
1973 – գին 50 Ֆ.
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ
վերհրատարակութիւն 1981 – գին 70 Ֆ.

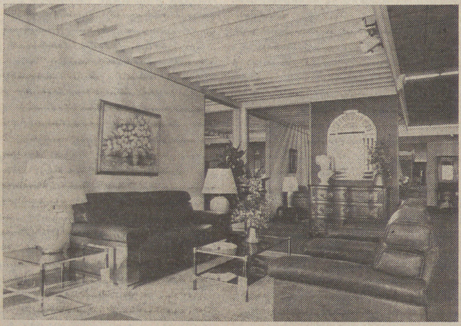
ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ
ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ
1980 – գին 70 Ֆ.

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ — 50»
Ծաղկաքաղ «Յառաջ»ի յիսնամեայ հաւաքածոներէն (1925 – 1975)
եւ վկայարան
ԿՈՂՔ՝ ԳՈՌՋՈՒ
1976 – գին 120 Ֆ.

ԴԻՄԵԼ՝ «ՅԱՌԱՋ»Ի

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS....

Le TEBROTZASSERE
ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,
- Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE
- Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE

REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)	FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE	ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ
ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԵՐ

- ՀԱՏԸՆՏԻՐ ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ ՍԿԻԶԲԷՆ Ի ՎԵՐ -

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

Գին 80 Ֆր. Թղթատարի ծախքով՝ 90 Ֆր. 90

ԴԻՄԵԼ .–

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ
51, rue Monsieur Le Prince 75006 PARIS

կամ՝

«ՅԱՌԱՋ»

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 29

MARDI
29 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.086 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.086

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱԿԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԸՆՏՐՈՒԱԾ ԵՆ.- ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ, ՌԱՖԱՅԵԼ ՂԱԶԱՐԵԱՆ, ԱՐԿԱԴԻ ՄԱՆՈՒՉԱՐՈՎ

Ռ. ՏՈՒԼ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՅՑԵԼԵՑ

ԲԱՔՈՒԻ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՔԱՐԿՈԾՈՒԱԾ

Կիրակի, Օգոստոս 27-ին, ընտրական հինգ շրջաններու մէջ, երեսփոխանական ընտրութիւններ կային Հայաստան: Թեկնածու էին.-

ԱՐԿԱԴԻ ՄԱՆՈՒՉԱՐՈՎ, Զարենցաւանի մէջ: Այս թեկնածութիւնը պարտադրուած էր բնակչութեան կողմէ, հակառակ անոր որ Ղարաբաղի երբեմնի «Կռունկ»ի պատասխանատուն միշտ բանտն է: Այս թեկնածութիւնը նաեւ անոր համար որ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը Ղարաբաղէն ալ ներկայացուցիչ ունենայ:

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ, թեկնածու էր Կիրովականի, ան ալ Ղարաբաղէն է:

Ղարաբաղի մարզին ներկայացուցիչ ունենալու հարցը քաղաքական յատուկ նշանակութիւն ունի եւ շատ կարեւոր նկատուած էր Ղարաբաղ Կոմիտէին կողմէ:

Լ. ՏԷՐ - ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, Երեւանի Լենինեան շրջանը:

ՌԱՖԱՅԵԼ ՂԱԶԱՐԵԱՆ, Աշտարակի շրջան: Ղարաբաղեան շարժումի Հայաստանեան Կոմիտէի այս ծանօթ դէմքին դէմ իր թեկնածութիւնը դրած էր Վարդգէս Պետրոսեան (Գրողներու Միութեան նախկին Նախագահ, այժմ՝ Մշակոյթային Ֆոնտի Նախագահ), բայց ընտրութեան օրէն երեք օր առաջ կը քաշէր իր թեկնածութիւնը:

ԱՐՇԱԿ ՍԱԴՈՅԵԱՆ, թեկնածու էր Ստեփանաւան:

Երկուշաբթի առտու, Երեւանէն մեր ստացած լուրերը կը հաստատէին չորս առաջիններու ընտրութիւնը: Փայլուն յաղթանակ մը կը տանէր գլխաւորաբար Լեւոն Տէր - Պետրոսեան, ինչ որ անակնկալ մը չէ անշուշտ: Ժամը 11-ին արդէն ապահոված էր ձայներու 50%-էն աւելին: Ի դէպ, իրեն դէմ ներկայացող թեկնածու կինը՝ Ադամեան Իրինա, քանի մը օր առաջ յօդուածով մը պարզելով հանդերձ իր ընտրական ծրագիրը, կը գրէր թէ այնուամենայնիւ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան իրմէ լաւ է:

Ընտրուած են նաեւ Արկադի Մանու - չարով, Ռոպէր Քոչարեան, Ռաֆայէլ Ղազարեան: Միայն Ստեփանաւանէն ընտրութեանց լուր չկար, ծանօթ է որ Սադոյեան էր ընտրուած, բայց, հաւանական է որ ոչ ոք մեծամասնութիւն ստացած ըլլար:

Երկուշաբթի առտու, նաեւ պէտք է բացուէին Ղարաբաղի բոլոր ճամբաները, այս մասին ալ տակաւին լուր մը չկար այն ժամուն (Երեւանի ժամով՝ առաւօտեան 9) երբ հեռաձայնային կապ հաստատեցինք:

**

Ծանօթ է որ Կորպաչով հրահանգած էր Երկրամասային, Քաղաքային եւ Գերագոյն Խորհուրդներու արտակարգ նիստեր բոլոր Հանրապետութեանց մէջ: Արդ, կը թուի որ Հայաստան պիտի գումարէ Երկրամասային եւ Քաղաքային նիստեր, բայց կը խուսափի Գերագոյն Խորհուրդի նիստէ, մինչ սոխպողական է այդ նիստը, որպէսզի Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը վաւերացնէ Ղարաբաղի համագումարին յայտարարութիւնը (տես՝ քիչ անդին), այսինքն անոր խորհրդային անկախ տարածքի հանգամանքը: Այս նիստը պահանջելու համար, Օգոստոս 24-ին, աւելի քան՝ 150 հազար հոգի հաւաքուած էին հանրաժողովի: Այդ հարցէն դատ նիւթ եղած է աղէտեալներու վիճակը, որ ողբերգական է: Երկուշաբթի առաւօտ, մեր խօսակիցը խոր յուզումով կ'արտայայտուէր Սպիտակի, Լենինականի եւ այլ վայրերու պարզած պատկերին մասին:

Ցաջորդ միթինկը կը գումարուի, Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 1-ին, բայց կը սպասուի որ նախքան այդ միթինկը Գերագոյն Խորհուրդի նիստի հրաւէրը կատարուի:

**

Միացեալ – Նահանգներու ծերակուտական՝ Ռոպըրթ Տոլ եւ կինը Հայաստան ժամանած են Օգոստոս 24-ին: Մասնաւոր այցելութիւն մը տուած են Ամենայն Հայոց Վազգէն Կաթողիկոսին եւ անոր յանձնած անձնական նամակ մը Նախագահ Պուշէն, ուր ան անգամ մը եւս իր համակրանքն ու յուզումը կ'արտայայտէ աղէտեալներու հանդէպ եւ խոր յարգանքը՝ Կաթողիկոսին:

Էջմիածին հասած է Բաքուի Հայոց Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը եւ խիստ մտահոգիչ լուրեր հաղորդած է Վազգէն Ա.ի: Տեղւոյն Հայոց Եկեղեցին մնայուն թիրախ է Ազրպէյճանցիներու քարկոծումին: Տեղւոյն վրայ հազիւ 500 – 600 ընտանիք մնացած է եւ ոչ ոք կը համարձակի տունէն դուրս ելլել: Հայերու այս մնացորդացը տունը փակուած կը մնայ:

**

Շաբաթ, Օգոստոս 26-ին, «Լիպերասիոն» յօդուած մը նուիրած էր Հայաստանի, Ազանպէկեանի մէկ ծրագրին առթիւ՝ Հայաստանը վերածել Ազատ Շուկայի (zone franche): Օգոստոս 13-ին է որ Ազանպէկեան այս առաջարկը կատարած է (Նուվէլ տը Մոսկու) եւ լրագրողը կ'ըսէ թէ նման թելադրութիւն մը հետաքրքրական է առաւելաբար այն պատճառով որ Հայաստան բազմանդամ սփիւռք մը ունի: Ոչինչ սակայն անմիջական իրագործում մը կրնայ ունենալ, քանի որ Երեւանի եւ եւրոպական մայրաքաղաքներուն միջեւ օդանաւային ուղղակի կապ իսկ չկայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ յայտարարութեան 200-ամեակը ոգեկոչուեցաւ Օգոստոս 26-ին, մեծ հանդիսութեամբ սկիզբը, ապա դեղարուեստական ճոխ յայտագրով մը, ուր առաւելագոյն տեղը տըրուած էր «երրորդ աշխարհին»: Բացումը կատարելով Տապանին (Առչ) տանիքը հաստատուած Եղբայրութեան Հիմնարկին, Ֆրանսուա Միթերան երկար ելոյթ մը ունեցաւ, որ աւելի խորհրդածութեանց կը մղէր, ըլլալով արդէն խորհրդածութիւններու պտուղը: Շեշտելով թէ Ֆրանսայի յայտարարութեան տարբերութիւնը կը կայանար անոր ընդհանրական բնոյթին մէջ, Նախագահը յեղափոխութեան ամբողջութիւնը առաւ, այսինքն նաեւ Սարսափը, կեղեքումները, 500 հազար զոհերը, յայտարարութեան յօդուածներուն ուրացումն իսկ հազիւ 2 – 3 տարի յետոյ: Տեսակ մը պատմութեան դաս էր զոր տուաւ: Իրիկունը հանդէս մը ճոխ յայտագրով, ուր խօսք առնող - ներն էին Պարպարա Հէնտրիքս, Հարլէմ Տէզիր, Ուոլ Սօյինքա եւայլն, եւայլն եւ երգիչներ, նուագողներ: Բոլորը կը սկըսէին նոյն տողով՝ «Երազ մ'ունիմ», զոր օր մը արտասանած էր Մարթին Լութէր Քինկ, անոր ետին բանաձեւելով նոր երազներ: Կարելի է, թերեւս, պահ մը օրօրուիլ, պահ մը միայն փանդղի կարենալ խնկալէս երազելու համար, հարկ է մոռնալ Լիբանանը, Չիլին, Հարաւի Ափրիկէն, Գոլոմպիան, Թիպէթը, Քամպոճը, Չինաստանը, Ռումանիան եւ դեռ ինչե՛ր, ինչե՛ր:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ համար նոր ծրագիր մը պատրաստած է Ֆրանսա եւ այդ ծրագիրը շալկած Արտաքին նախարարութեան կողմէ Ֆր. Շէռ Դամասկոս գացած է: Ձախողած, սակայն հարցազրոյցի մը ընթացքին (Ժուռնալ տիւ Տիմանշ, Օգոստոս 27) կը ճգնէ Ֆրանսան, որ «բարի չի գար Լիբանան» եւ ինքզինքը 19-րդ դարուն կը կարծէ: Եթէ խաչակրութիւն պիտի սկսի, պատրաստ ենք կ'ըսէ տիւրգիներու պարագլուխը: Ֆրանսայի ներկայ ծրագիրը երեք կէտերէ կը բաղկանայ. – Ա) Հրադադար: Բ) Քաղաքական բարեփոխումներ: Գ) Սուրիական եւ իրաքեան զօրքերու պարպումը: Ըստ երեւոյթին, երազ մըն ալ հոս կը տեսնուի: Միւս կողմէ «Ճնշուածներու կազմակերպութիւնը» կը թելադրէ Պապին, որ նախքան Պէյրութ գալը կտակը ընէ, որովհետեւ ան պիտի դիմաւորուի ինչպէս սիոնիստները եւ այլ յարձակողներ:

ԺԱՔ ԳԱՍԹԸԼՕ ազնուական անձերու մարմնաւորումն ըլլալ սիրուած եւ տաղանդաւոր դերասանը մեռաւ 75 տարեկանին: Բեմի թէ շարժանկարի մէջ ծառայեց բոլոր մեծերուն (Տիլէն, Անույ, Աշար, Ժիրօտու եւայլն, եւայլն) մեծերու կողքին: Եղբայրն էր պատմաբան՝ Անտրէ Գասթըլոյի:

ՄՈՍԿՈՒԱ խիստ ազդարարութիւն մը տուաւ պալթեան Պետութեանց, կարճ եւ կտրուկ: Ինքնավար շարժումներուն մէջ, Խորհրդային Միութեան Կեդրոնական Կոմիտէն սպառնալիք մը կը տեսնէ «խորհրդային ժողովուրդի կենսական շահերուն եւ ընկերվարական ամբողջ հայրենիքին դէմ»: «Կը բաւէ՛» կ'ըսէ Մոսկուա, ինչ որ ըսել կ'ուզէ ժողովրդական ճակատի բաներին՝ «կարծես Ստալինը չէ մեռած»: Արդարեւ «ազգայնական հիսթէրի» իսկ կ'որակուի ինչ որ պատահած է եւ կացութիւնը «կը պահանջէ որ սոխպողական միջոցներ ձեռք առնուին քանդիչ եւ վնասակար ձգտումներէ եւ ծայրայեղութենէ մաքրելու համար Պերեստրոյկայի ընթացքը»:

ՔԻՇՆԵՒԻ մէջ (Մոլտաւիոյ մայրաքաղաք) հսկայ ցոյց մը տեղի ունեցած է Կիրակի օր: «Իւմանիթէ»ի թղթակիցն իսկ կը գրէ. – «Երկո՞ւ հարիւր հազար: երե՞ք հարիւր հազար, աւելի՞, պակա՞ս, քանի մը անգամ սոխպուեցայ սրբագրել դնահատումս դէպի յաւելում»: Եկեր են ամէն կողմէ, բոլոր գիւղերէն վաղ առաւօտէն իսկ, եռագոյն ի ձեռին (կապոյտ, դեղին, կարմիր), գիւղացի, բանուոր, ուսանող, մտաւորական, ծեր, երիտա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԼԻԱԶՕՐ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս գրած էինք Օգոստոս 24-ի մեր թիւով, Օգոստոս 16-ին Ստեփանակերտի մէջ աշխատանքի անցած էր Ղարաբաղի բնակչութեան լիազօր ներկայացուցիչներու համագումարը. ան պաշտպանած էր այն տեսակէտը, թէ յատուկ կառավարման Կոմիտէն ի վիճակի չէ ներկայ ճգնաժամէն դուրս բերելու շրջանը: Համագումարը ընտրած էր 78 անդամներէ բաղկացած Ազգ. Խորհուրդ մը եւ 17 անդամներով նախագահութիւն մը: Համագումարը յայտնած էր թէ գլխաւոր մտահոգութիւնն է ԼՂԻՄ-ի Հայաստանին վերամիաւորումը, տագնապալի առօրեային կայունացումը, ազգամիջեան բախումներու կանխումը:

«Խորհրդային Ղարաբաղ» օրաթերթին Օգոստոս 19-ի թիւին մէջ ընդարձակ արձագանգ գտած է համագումարին աշխատանքը. հոն լոյս տեսած է նաեւ հրապարակուած յայտարարութիւնը, որ պարզելէ ետք համագումարը անհրաժեշտ դարձնող դրդապատճառները, կը շեշտէ.

– Կուսակցական եւ խորհրդային տեղական բոլոր մարմինները գործօն մասնակցութիւն ունեցած են համագումարին նախապատրաստութեան, գումարումին, անվերապահօրէն զայն նկատած են որպէս ժողովուրդին կողմէ ընտրուած եւ ժողովուրդին ծառայելու կոչուած միակ օրինական իշխանութիւնը ինքնավար մարզին:

– Ազգային Խորհուրդը իր գործունէութեան մէջ անկախ է. վերահսկելի է միայն համագումարին կողմէ: Անոր որոշումները պարտադիր են Լեռնային Ղարաբաղի ամբողջ տարածքին:

– Համագումարը ԼՂԻՄ-ը կը հռչակէ անկախ խորհրդային տարածք: Մարզին սահմաններէն ներս վերջ կը տրուի ազրպէյճանական սահմանադրութեան, ԼՂԻՄ-ի վերաբերող ազրպէյճանական օրէնքին եւ հանրապետական այլ օրէնքներու կիրարկումին: Ազրպէյճանի միջամտութիւնը պիտի նկատուի յարձակողական արարք եւ ստանայ համարժէք պատասխան: Համագումարը կը դիմէ Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդին, միութենական հանրապետութիւններու Գերագոյն խորհուրդներուն, որպէսզի ԼՂԻՄ-ի միակ օրինական իշխանութիւնը ճանչնան Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային Խորհուրդը. կը խնդրէ նաեւ որ Ինքնավար մարզին կառավարման համար Ազրպէյճանէն անկախ սահմանադրական ձեւերուն շուտափոյթ վերականգնումին օժանդակեն:

– Համագումարը կը դիմէ աշխարհի ժողովրդավար Պետութիւններու կառավարութիւններուն, ՄԱԿ-ի գլխաւոր քարտուղարին, օժանդակութիւն խնդրելով Լեռնային Ղարաբաղի հայ բնակչութեան ինքնորոշումին եւ անկախութեան ձըգտումներուն:

– Համագումարը կոչ կ'ուղղէ մարզին բնակչութեան որ ամրապնդէ միասնութիւնը, գրգռութիւններու չենթարկուի:

«Մեր սուրբ գործի յաջողութիւնը կախուած է մեր համախմբուածութիւ - նից, մեր կազմակերպուածութիւնից» արտայայտութեամբ կ'աւարտի ԼՂԻՄ-ի բնակչութեան լիազօր ներկայացուցիչներուն համագումարը:

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒԱԾ Է ԱՄՊԻՈՆՆ ԱԼ

«Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթին Օգոստոս 8-ի թիւին վերջին էջը մանրաչափ փոխանորդող մը դարձած է Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդի ժողովասրահին, ուր քննարկուած բազմաթիւ հարցերու շարանին մէջ կը սպասուի որ կարգը գայ Ղարաբաղի հարցին:

«Կանխել կարելի է ճշմարտութեամբ» խորագրուած բաւական ընդարձակ գըրութեամբ մը թերթին վերոյիշեալ թիւին մէջ Զօրի Բալայեան կը մանրամասնէ այն անցքերը որոնք հետեւած են ղարաբաղեան հարցին մասին տեսակցութիւնները աշնան նստաշրջանին ձգելու որոշումին: Լուրը կը վրդովէ Ղարաբաղի հայութիւնը, որ կը պահանջէ իր երեսփոխաններէն մէկուն Մոսկուա մեկնումը, որպէսզի տէր կանգնի դատին: Ղարաբաղի երեսփոխանները կը թռին Մոսկուա: Կ'որոշուի որ ելոյթ ունենայ ինք՝ Զօրի Բալայեան: «Պատրաստեցի ելոյթի տեքստը, կոլեգիաներիս անունից գրեցի դեպուտատական հարցում. եւ ամէն օր փորձում էի բարձրանալ ամպիոն» կը գրէ Զօրի Բալայեան:

Այդ «բարձրանալ ամպիոն»ը անկարելիութիւններու, պատուարներու կծիկ մը կը հիւսէ Ղարաբաղի երեսփոխանին ու նոյն հարցով մտահոգ ժողովրդական այլ ներկայացուցիչներու գլխուն: Օրակարգի նիւթերը յօդուածագիր – երեսփոխանը հետաքրքրող բնոյթ ունին. այդ բոլորին մասին եւս ըսելիք ունի. «բայց գըլխումս եւ սրտումս միայն մէկ թեմա ունէի, մէկ ցաւ՝ Ղարաբաղ» կը գրէ ան: Այդ ցաւը հրապարակման առարկայ չի դառնար սակայն. նստաշրջանէն երկու օր առաջ նախագահը կ'ապահովցնէ զինք որ յաջորդ օրը ձայն կը տրուի իրեն, «տարբեր» նիւթերու յատկացուած բաժնին մէջ: Սակայն յաջորդ օրն ալ, աւելի միւս օրն ալ «տարբեր» չըլլար Զօրի Բալայեանի համար: Մեծ վարպետութեան կամ յատուկ խորամանկութեան պէտք չի մընար որպէսզի փափաքելի ուղղութիւնը առնեն դէպքերը: Հասարակ հարցի մը քննարկումին յատկացուած լայն ժամանակով կամ քուէարկութիւններու ժամերով, դժուար չըլլար «արդէն ուշ է, գուցէ դադարեցնե՞նք մտքերի փոխանակութիւնը» հարցումին դրական պատասխանին հասնիլ ու փակել այդ օրուան նիստը:

Վերջապէս կը հասնի եզրափակիչ օրուան նախօրեակը. միշտ վառ է Զօրի Բալայեանի յոյսը՝ ամպիոնին հասնելու քանի որ նախագահը կը յայտարարէ թէ վերջին օրը եւս «տարբեր» հարցերու քննարկում տեղի պիտի ունենայ: Սակայն ի զուր: «Երկար ընդմիջումից յետոյ եզրափակիչ խօսքով ելոյթ ունեցաւ Մ. Կորբաչովը: Նրա ելոյթից առաջ տեղից վեր թռաւ Հենրիկ Իգիթեանը, սակայն Գերագոյն խորհրդի նախագահը կանխեց նրա ելոյթը»: Ան նոյնիսկ չի յաջողիր ըսել թէ խումբ մը երեսփոխաններ կան հոս – Հայաստանէն, Ղարաբաղէն – որոնք միասնաբար մէ՛կ ելոյթ ունենալ կ'ուզեն:

Գլխաւոր ընդմիջումին սովորաբար շատերը կը մօտենան նախագահութեան ու անմիջական «շտապ» զրոյց տեղի կ'ունենայ: Նստաշրջանին վերջին օրուան այդ ընդմիջումին միակ հերոսը կ'ըլլայ Գոհար Ենոքեան: Զօրի Բալայեան ականատես վկան է այդ փակագիծին որ ով գիտէ որքա՜ն բազմազան հարցերու այդ լաբիրինթոսին մէջ աննշան սարսափէտ մըն է, գուցէ մնացած նոյնիսկ նստաշրջանի ատենագրութենէն. ո՛չ իսկ նկատառելի պարագայ մը «մեծ»երուն համար: Սակայն որքա՜ն շատ բան կ'ըսէ ան մեզի «փոքր»երուս.

Զօրի Բալայեան կը պատմէ. –

«Գոհար Ենոքեան ցոյց տուեց Երեւանից ստացուած հեռագիրը: Այնտեղ խօսւում էր շրջափակման սարսափների եւ իշխանութիւնների «անօգնականութեան» մասին: Յատուկ նշում էր Ղարաբաղի ծանր վիճակը: Միխայիլ Սերգեեւիչն ասաց, որ նա գիտի այդ մասին, աւելացրեց, որ երէկ Բաքւում մի Հայ երկաթով խփել է մի՛ Ադրբեջանցու գլխուն ու տաւրուդմբոցը շարունակուել է մինչեւ կէս գիշեր, ու այնտեղ ստիպուած են եղել զօրք բերել: Գոհարը պատասխանեց. – «Բաքւում, կարելի է ասել, ընդամէնը մէկ հայ է մնացել, մի՞թէ նա յանդգնել է կռուել մէկուկէս միլիոնանոց ադրբեջանական քաղաքի հետ»: Եւ ապա աւելացրեց. «Ես ձեզ իմ ձայնը տուեցի այն յոյսով, որ հէնց դուք կը լուծէիք այս բոլոր հարցերը»:

Հարցին ամէնէն յատկանշական անցքը այսպէս ուժ, տասը տողով տալէ ետք Զ. Բալայեան երկար կը պատմէ պաշտպանութեան նախարարին հետ իր ունեցած խօսակցութեան մասին. հոն ամէնէն զարմանալին է քաղաքական մարդու, մտաւորական մարդու իր զարմանքը հանդէպ այն իրողութեան որ Խորհրդային Միութեան Պաշտպանութեան նախարարը տեղեակ չէ թէ «ինն ամիս է անցել այն օրից, ինչ Կիրովապատում առերել ու պղծել են Խորհրդային Միութեան մարշալ Բաղրամեանի յուշարձանը»: Նախարարը նոյնպէս տեղեակ չէ թէ «Հայկական Շուշի քաղաքում պղծուել է խորհրդային Միութեան կրկնակի հերոս Նելսոն Ստեփանեանի յուշարձանը»:

Ի՞նչ կ'ակնկալէր արդեօք Զօրի Բալայեան նախարարէն, եթէ նոյնիսկ տեղեակ ըլլար այս երկու պարագաներուն: Շուշիի Հայերէն պատարկումին, Սումգայիթի, Խոջալուի, Կիրովապատի, Բաքուի հայաբնակ արուարձաններուն, Ղարաբաղի տնտեսական պաշարումին, Հայաստանի աղէտեալներուն զրկուած տնակներուն խորտակումին տեղեակ ըլլալ ի՞նչ փոխեց, ի՞նչ կը փոխէ: Սակայն այս անդրադարձը չունենար Զօրի Բալայեան, ամբողջ ուշադրութիւնը, մտահոգութիւնը կեդրոնացած երեսփոխանական իր երկու հարցումներուն վրայ: Անոնցմէ առաջինը կը վերաբերի վերոյիշեալ յուշարձաններու խորտակումին, երկրորդը Ղարաբաղի շրջափակման հարցին: Այդ գրաւոր հարցումները ան անձամբ կը յանձնէ Կորբաչովի, «որ փաստօրէն արդէն պատասխանեց, խոստանալով որ կը զբաղուի եւ միջոցներ կը ձեռնարկի»: Այս պատասխանը Հայ երեսփոխանին չէ՞ յիշեցուցած արդեօք Սիլվա Կապուտիկեանի ու իր հանդիպումը 1988 Փետրուար 26-ին, Կորբաչովի հետ որ բաց էր, «...Այո՛, գիտեմ, Ղարաբաղի բուն անունն ալ Արցախ է»: Բոլոր այս անցքերուն հեռուէն հետեւող մը անպայման պիտի յիշէ դոնէ այդ խօսքերէն ներշնչուած լաւատեսութիւնն ու անոր յաջորդած յուսախաբութիւնը, կարդալով Ղարաբաղի «Ժողովրդական երեսփոխանին խոհերը»:

Կայ ուրիշ մտածում մըն ալ որ կը յամառի դեգերիլ մտքերու մէջ, սկեպտիկ ժպիտ մը ուրուագծելով դէմքերու վըրայ. շատ ժամանակ չանցաւ այն բախումէն ի վեր որ Զօրի Բալայեանի քաղաքական տեսակէտները հակադրեց «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի համոզումներուն. ու հաւանօրէն առաջինը պիտի չփափաքէր որ արդար դատ մը ներկայացնելու համար ամպիոն բարձրանալու իր անկարելիութեան վերոյիշեալ պատումէն ետք, մէկը յիշեցնէր իրեն այդ բախումը: Ռուսաստանը որպէս անհրաժարելի հովանաւո՞ր նկատել, թէ ինչպէս կ'առաջարկէր «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ն, դառնալ անոր փոքր մէկ դաշնակիցը, մերժելով յոյս դնել օտար հովանաւորի վրայ:

Զօրի Բալայեանի խօսքի իրաւունք անգամ չտուող պարագաները չե՞ն դիւրացըներ ընտրութիւնը, իր ընդվզումով իսկ արդարացնելով դիմացի կողմին տեսակէտը:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳՈՒՐԹՈՒԼՈՒՇԻ ՕԹՕՊԻՒՍԸ

Երկար, շատ երկար տարիներէ ի վեր չէի տեսած զինքը: Զիրար կը ճանչնայինք այն հեռաւոր շրջանէն, երբ ես ալ կը բնակէի Գուրթուլուշ թաղին մէջ, Գուրթուլուշի պողոտային վրայ: Գուրթուլուշը այսօրուընէ շատ աւելի հայաշատ էր այն ատեն, եւ մենք բոլորս ալ զիրար կը ճանչնայինք այդ թաղին մէջ:

Շատ նիհարցած ու փոխուած էր: Բացատրեց որ սրտի անհանգստութիւն ունեցած, այդ պատճառաւ ալ նիհարցած էր, եւ շատ կերպարանափոխուած:

«Դուն ալ փոխուեր ես» ըսաւ ինծի:

«Ի՞նչպէս չփոխուիմ, այսքան տարի անցեր է» պատասխանեցի:

Յետոյ հարցուցի որ դարձեալ Գուրթուլո՞ւշ կը բնակի: Այո, միշտ հոն էր, ուրիշ թաղ չէր փոխադրուած: Երբ այդպէս պատասխանեց, պահ մը թաղուեցայ մտածումներու մէջ, յիշեցի մեր մանկութեան, մեր պատանութեան Գուրթուլուշը:

– Հիմակուան Գուրթուլուշը նախկինը չէ այլեւս, ըսի ակամայ: Շատ փոխուեցաւ: Տարբեր Գուրթուլուշ մը դարձաւ:

Գլխով հաստատեց: Տխրեցաւ:

– Գիտե՞ս, ըսաւ, ես առենօք, տուն վերադառնալու համար երբ Գուրթուլուշի օթօպիւսին կը սպասէի, օթօպիւսին ցուցատախտակին չէի նայեր, ճամբորդներուն կը նայէի: Գուրթուլուշի օթօպիւսի մը բոլոր ճամբորդները ծանօթ մարդիկ կ'ըլլային: Հիմա ո՞ւր են այդ ծանօթները: Օթօպիւսը անծանօթներով լեցուն է:

Խնդացի: Բայց բարեկամիս ըսածը տըխուր էր: Հասկցայ թէ ինչ ըսել կ'ուզէր: Երկուքիս ալ ներաշխարհին մէջ նոյն փոթորիկը կը տիրէր:

– Յանցանքը մերն է, պատասխանեցի: Ծերացանք: Տարեւորեցանք: Շատ մարդ կորսնցուցինք մեր մեծերէն ու մեր տարեկիցներէն: Շատեր ալ գաղթեցին գացին, ուրիշ երկիրներ հաստատուեցան: Հիմա օթօպիւսները նորերով, անծանօթներով լեցուն են այլեւս:

Նիւթը փոխեցինք, բայց երկուքս ալ, տարբեր բաներու մասին խօսելով հանդերձ, նոյնը կը մտածէինք: Կարծես թէ դառն բան մը կերած էինք եւ դառնութեան զգայնութիւնը դեռ կը յամենար մեր լեզուներուն վրայ:

Ես կը մտածէի այն տեսակ մը հայրենազրկութեան մասին, կարօտին մասին, զոր մարդ կը զգայ իր նախկին բնակավայրին նկատմամբ: Կարօտի այս զգացումը անյաղթահարելի է: Այսօրուան ամէնէն փարթամ բնակավայրը, դրախտանման տունն ու տեղը մարդուս չեն կրնար մոռցնել տալ երբեմնի այն համեստ թաղը, ուր ան անցուցած է իր մանկութեան ու պատանութեան ամբողջ շրջանը: Որքան ալ հեռու երթայ մարդ, անցեալի այդ թաղէն բան մը կը մնայ իր ներաշխարհին մէջ եւ որքան ալ ան այսօր երջանիկ ըլլայ նոր կեանքին մէջ, հինին բացակայութիւնը բանով մը կը խռովէ անոր հոգին: Ես քանի՜ներու մօտ տեսած եմ այդ խռովքը, քանինե՛ր, որոնք օտար երկիրներէ եկած են, դիմացս նստելով սկսած են խոնաւ աչքերով խօսիլ իրենց նախկին բնակավայրին եւ իրենց ծննդավայրին մասին:

Բայց հիմա կը նայէի բարեկամիս երեսը ու կը մտածէի որ մենք միայն աշխարհագրական գաղթով չէր որ կը հեռանայինք մեր ծննդավայրէն, այսինքն անպայման օտար թաղ մը կամ օտար երկիր մը երթալով չէր որ կը հեռանայինք մեր պատանութեան վայրերէն, մենք մեր ծննդավայրէն կը հեռանայինք նաեւ ժամանակին մէջ կատարուած գաղթով, այսինքն հին ժամանակներէն դէպի նոր ժամանակներ գաղթելով, կամ աւելի ճիշդը, պատանութեան օրերէն դէպի ծերութեան օրեր գաղթելով: Այո: Այդ ալ գաղթ մըն էր: Մեր ամբողջ կեանքը կրնայինք անցընել նոյն թաղամասին մէջ, նոյն փողոցին նոյն տանը մէջ, առանց քայլ մը անդին նոր տեղ մը հաստատուելու, բայց նորէն ալ պիտի գար օրը, երբ մենք հայրենազրկութեան կարօտ մը պիտի զգայինք մեր մանկութեան թաղին նկատմամբ, որովհետեւ, հակառակ որ թաղամաս, փողոց, տուն, ամէն ինչ նոյնն էր, նոյնը պիտի չըլլային այլեւս մեզ շըրջապատող մարդիկը, նոյնը պիտի չըլլային մեր հարազատներն ու մեր սիրելիները, նոյնը պիտի չըլլային մեզ երջանկացնող հանդիպումներն ու զբաղումները, եւ նոյնը պիտի չըլլային տակաւին այն բոլոր ապրումները, որոնք մարդուն տարիքին հետ զուգահեռաբար, կը ծերանան, կը տժգունին: Եւ այն ատեն պիտի մտածէինք, որ մեր մանկութեան բնակավայրը փոխուած է այլեւս, շատ փոխուած է, մինչդեռ մենք էինք որ փոխուած էինք եւ յուսահատօրէն կը փնտռէինք մեր այն անցեալը, որ այլեւս երբեք ետ պիտի չգար:

Բարեկամս իրաւունք ունէր: Օթօպիւսը նոյն թաղին օթօպիւսն էր, բայց մէջինները փոխուած էին:

Բ. Հ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ Ս. Թադէի վանքի ուխտագնացութիւնը տեղի ունեցած է Յուլիս 22-ին, մասնակցութեամբ շուրջ երկու հազար հոգիի, Թաւրիզէն, Թեհրանէն, Ուրմիայէն, Սալմաստէն, Արաքէն եւ Նոր Ջուղայէն: Նկատելի եղած են նաեւ ասորի ուխտաւորներ. ուխտաւորներու մեծամասնութիւնը կազմած են երիտասարդները: Ուխտագնացութեան պատարագը մատուցանած է Իրանա – Հնդկաստանի թեմին առաջնորդ՝ Կորիւն Արք. Պապեան: Այս մասին առաջին արձագանգը տուած էինք (Օգոստոս 5/6), ուր այս մանրամասնութիւնները չկային:

**

ՊՈԼՍՈՅ Պատրիարքը Շնորհք Արք. Գալուստեան, Օգոստոս 14-ի առաւօտեան այցելութեամբ մը հրաժեշտ առած է Կուսակալէն. ան Օգոստոս 30-ին կը մեկնի նախ Լեհաստան, ուր ներկայ պիտի ըլլայ կրօնական հաւաքոյթի մը, ապա պիտի անցնի Միացեալ – Նահանգներ ու անկէ Հայաստան: Լրագրողներ ու հեռատեսիլի թղթակիցներ ներկայ եղած են Շնորհք Պատրիարքի ու Կուսակալին հանդիպումին:

**

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՈՅ «Տիգրան Երկաթ» Մշակութային Միութեան մէջ Յուլիս 16-ին նշուած է Զաւէն Արք. Չինչինեանի ծննդեան 60-րդ, իսկ Եգիպտոսի մէջ քահանայագործութեան եւ առաջնորդութեան 30-ամեակը: Կատարուած հանդիսութեան խօսք առած են Միութեան ատենապետ Պ. Մազլըմեան, Վ. Տեփոյեան եւ Ս. Շահպազ. ապա գործադըրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Երեկոյթը աւարտած է յոբելեար կրօնաւորին խօսքով:

**

ՓԵՆՍԻԼՎԱՆԻԱՅԻ մէջ, Յուլիս 24-էն Օգոստոս 6, Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցիին մշակութային սրահին մէջ 4-12 տարեկան պատանիներու մէկտեղումը առիթ տուած է հայերէնի դասաւանդութեան: «Հրաշալան»ի փոքրիկները յատկապէս ծրագրուած «շրջապտոյտներ»ով այցելած են Հայաստանի պատմական վայրերը: Անոնք դասաշրջանին ընթացքին սորված են նաեւ հայերէն երգեր:

**

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍ հասած է Յուլիս 20-ին, Էջմիածնի Մայր տաճարի երգչախումբին ղեկավար – երաժշտագէտը Խորէն Մէխանէճեան, որ միեւնոյն ատեն հեղինակն է Խորէնեան քառաձայն պատարագին: Յուլիս 24-ին մամլոյ ասուլիս մը սարքուած է, որուն ներկայ եղած են մամուլի դէմքեր: Օգոստոս 2-ին ի պատիւ երաժիշտին կրօնական երգերու համերգ մը տրուած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Եկեղեցիին մէջ: Մասնակցած են «Գրիգոր Լուսաւորիչ», «Արաքս» եւ «Շնորհալի» երգչախումբերը: Օգոստոս 8-ին ալ Խորէն Մէխանէճեան դասախօսութիւն մը տուած է Հ. Բ. Ը. Մ.-ի սրահին մէջ:

ՔԱԹԻՆԻ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐԸ

1942–ին, Լեհեր որոնք գերմանական երկաթուղիի գործաւորներ են, կը տեղեկանան թէ Սմոլէնսկի արեւմտեան կողմը, Քաթինի անտառներուն մէջ, մեծ թիւով իրենց ցեղակիցներէն գնդակահարուած են: Առաջին պեղումներէն խնկ կը յայտնուի լեհ սպայի մը դիակը, խաչ մը կը տնկեն վայրը նշելու համար ու կը ձգեն: Աւելի ընդարձակ պեղումներու կը ձեռնարկուի յետագային:

1943–ին, գերման իշխանութիւններու հրահանգով գերման մասնագէտներ հաստատակաց ուխ փոսեր կը գտնեն: Ապրիլ 13-ին Պերլինի ձայնասփիւռը կը հաղորդէ թէ խորհրդային ապահովութեան գաղտնի կազմակերպութիւնը կատարած է ջարդը, 1940–ի գարնան:

Երկու օր ետք խորհրդային լրահաւաք դրասենեակը Գերմանացիները կ'ամբաստանէ ջարդերուն համար, ըսելով որ Սմոլէնսկի մէջ աշխատող Լեհերը անոնց գերի ինկան:

Ապրիլ 15–ին լեհ կառավարութիւնը միջազգային Կարմիր Խաչին դիմելով քննութիւն մը կը խնդրէ: Դիմում մըն ալ կը ներկայացնէ Խորհրդային Միութեան, յիշելով որ Փաշիստ քարոզչութիւնը կը չահագործէ Քաթինի պատմութիւնը, կեդրոնացման ճամբարներուն մէջ գործուած ոճիրները քօղարկելու համար:

Ապրիլ 21–ին խորհրդային կառավարութիւնը Հիթլերի հետ գործակցելու յանցանքով կ'ամբաստանէ լեհ կառավարութիւնը եւ Ապրիլ 25–ին կը խզէ դիւանագիտական բոլոր յարաբերութիւնները:

Լեհ Կարմիր Խաչը Քաթին կը ղրկէ բժիշկ մը ու խումբ մը մասնագէտ թեքնիքեններ: Գրեթէ բոլորն ալ լեհ գաղտնի բանակի անդամներ են: Հիթլերականներն ալ իրենց յանձնախումբը կը կազմեն, 12 երկիրներէ մասնագէտներու մասնակցութեամբ:

Աւելի քան չորս հազար դիակներ կը յայտնաբերուին. պեղումներու տեղը հողերէն մէկը 73 տարեկան բանուոր մըն է որ անմիջապէս կը ձերբակալուի եւ կ'անհետանայ: Ուրիշ մը, երկաթագործ մը, Անգլիա կը գաղթէ, ուր օր մըն ալ կախուած կը գտնուի:

Երկու յանձնախումբերը կը յանգին այն եզրակացութեան, թէ ոճիրները գործըւած են 1940–ի գարնան:

Գերման ուժերու նահանջէն ետք խորհրդային յանձնախումբ մը կուգայ դէպքին վայրը ու բազմաթիւ դիակներ կը գտնէ, որոնք ըսել կուտան թէ Քաթինի մէջ սպաննուած են տասը հազար լեհ զինուորականներ 1941 Հոկտեմբերին, գերման ուժերու կողմէ:

Այդ թուականէն ի վեր բազմաթիւ վկայութիւններ հրատարակուած են Քաթինի սպանութիւններուն մասին: Վերապրող մը, որ նախապէս բնակիչ էր յիշեալ շրջանին, կը պատմէ. –

«1930–ական թուականներուն, գաղտնի ապահովութեան ճամբարները Մինսկէն Մոսկուա գացող մայրուղիին եզերքը կը գտնուէին: Ռազմական մեծ արժէք ունէր այդ ճամբան, որ տեւական խնամքի կը կարօտէր: Հազարաւոր բանտարկեալներ այդ գործով զբաղած էին: Անոնք միայն բահեր ու ձեռնասայլեր ունէին: Անոնք որ սխալ մը կը գործէին, կամ շատ տկարացած էին, կը տարուէին Քաթինի ուղղութեամբ: Սկիզբը կ'ըսէին որ հոն հանգստեան տուն մը կայ, սակայն երթեւեկող բեռնակառքերը չէին յարմարեր այս բացատրութեան: Այսուհանդերձ, այդ շրջանին ո՞վ կը համարձակէր երթալ ճշմարտութիւնը ստուգելու»:

Ուրիշ մը, Ֆինլանտական պատերազմին ռազմիկներէն մէկը կը յիշէ.

«Այդ գօտիին մէջ եղակները մեծ ու քաղցր կ'ըլլային. սակայն կը վախնայի անտառ մտնելու: Պահապանները հսկայական շուներ ունէին որոնք կրնային մարդ բզքտել: Մեզմէ մեծերը չէին վախնար ու կը մտնէին անտառ. անոնք կը պատմէին թէ բեռնակառքեր կուգային անտառ, որոնց փոխադրած մարդիկը կը գնդակահարուէին հոն, բեռնակառքերու մեկնումէն ետք գիւղացիները կ'երթային փոսերը բանալու, որպէսզի թաղուածներուն հագուստները ու մոյկերը առնեն: Թշուառութիւնը համատարած էր ու մոյկերը գործի կը ծառայէին:

Կը պատահէր որ փոսը նետուածներուն մէջ տակաւին շնչողներ գտնուէին, մնացածները բերելու իրենց անապարանքին մէջ կիսատ ձգած կ'ըլլային սպաննելու գործը: Փոսը խորունկ կ'ըլլար, դիակները հազիւ ծածկուած ու նոր զոհեր կը բերուէին:

Բեռնակառքերը ամէն օր կուգային, բայց ոչ ոք կը մտածէր համրել զանոնք»:

Աւելի ետք այլ պրպտումներ ցոյց տըւին թէ պատերազմի տարիներէն առաջ ալ, 1935–ին, 1937–ին բեռնակառքեր կը հասնէին Քաթին: Ի վերջոյ ստալինեան ոճիրներու զոհերը բոլորն ալ կարելի չէր բանտերու մէջ թաղել: Լուռ վկաներ են նաեւ դիակոյտերը. շրջանի բնակիչներէն երեք հոգի անցեալ տարի ձերբակալուեցան, կողոպուտի նպատակով փոսերը բացած ըլլալով: Ի վերջոյ, Քաթին պիտի դառնի անշուշտ խորհրդաւոր գաղտնիքներու պահապանը ըլլալէ ու պիտի վերածուի գերեզմանատան մը ուր քով – քովի կը ննջեն Ռուսեր, Լեհեր, Լատվիացիներ, Հրեաներ. բոլորն ալ զոհերը անմախընթաց ոճիրներու:

ՔԱՂՀԱՆ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱՒԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Անտառոլու մեր ճամբորդութեան ընթացքին մեր փափաքներէն մէկն էր, տուր որ հնարաւոր էր, տեղական կուսակալներուն ալ քաղաքավարական այցելութիւններ տալ: Սակայն անկարելի եղաւ ասիկա, նախ որովհետեւ այդ նահանգներէն ոմանց մէջէն անցողակի կը ճամբորդէինք. գիշերը օթեւանելով եւ յաջորդ օր կանուխ մեր ճամբան շարունակելով: Իսկ ուր որ օր մը կամ երկու օր կանգ կ'առնէինք, կամ Շաբաթ եւ Կիրակի կը հանդիպէր ինչպէս եղաւ արդարեւ Կեսարիա եւ Իսքէնտէրուն, երբ վիլայէթներ գոց կ'ըլլային. եւ կամ՝ հազիւ ժամանակ ունէինք մեր համայնքի անդամներուն հանդիպելու: Մեր այս փափաքին կարելիութիւնը ստեղծուեցաւ միայն Տիարպաքըրի մէջ: Ուստի Յունիս 15–ի Հինգշաբթին պատարագէն յետոյ նախապէս առնուած ժամադրութեամբ, այցելեցինք Տիարպաքըրի մեծայարգ Վալիին: Մեզի ընկերացան մեր Խորհրդական Տոքթէօր Կարապետ Արման եւ գաւառականին Տ. Արամ Վարդապետ Աթէշեան: Արժանացանք սիրալիր ընդունելութեան եւ շուրջ կէս ժամ տեսակցութիւն ունեցանք: Ի միջի այլոց մեր գոհունակութիւնը յայտնեցինք, որ մեր ճամբորդութիւնը կը կատարուէր ապահովական պայմաններու տակ: Միւս կողմէ յայտնեցինք որ մեր մեծ եկեղեցին տանիքէն մասեր փլած ըլլալով այժմ անգործածելի վիճակի մը մատնըւած է: Յոյս յայտնեցինք որ եթէ ու երբ զայն վերանորոգելու կարելիութիւն ըստեղծուի, անհրաժեշտ դիւրութիւններ պիտի ընձեռուէին մեզի. ինչ որ սիրով խոստացաւ ընծայել մեծայարգ կուսակալը: Հրաժեշտ առնելէ յետոյ շարունակեցինք մեր ճամբան դէպի Տէրիք:

Տէրիքցի Հայեր լեզուով, տարազով – յատկապէս տարեց կիներ – եւ բարքերով գրեթէ տարբեր չեն տեղացի Շիի հայրենակիցներէն. բայց սրտով եւ հաւատքով լաւ հայ քրիստոնեայ են: Տեղւոյն բարեպաշտ ժողովուրդը մի կերպ յաջողած է իր ձեռքը պահել իր Ս. Գէորգ Եկեղեցին: Ատեն մը, երբ այս եկեղեցին ելած էր իրենց ձեռքէն, կը պատմեն որ այնպիսի հրաշալի դէպքեր պատահեցան յատկապէս գիշերները, որ եկեղեցին իրենց սեփականացնող անձեր հարկադրուեցան հրաժարիլ անոր սեփականութենէն եւ աղօթավայրը վերադարձաւ իր իսկական տէրերուն եւ սպասաւորներուն: Տէրիքցի Հայերուն ալ մեծ մասը գաղթած են Պոլիս եւ այլուր եւ առհասարակ ամէնուրեք բարեկեցիկ եւ բարեպաշտ հայ հաւատացեալներ են:

Դէպի Տէրիք մեր ճամբորդութեան ընթացքին, տեղացի Հայերէն խումբ մը գըրեթէ ճամբուն մինչեւ կէսը դիմաւորութեան եկած էին քանի մը ինքնաշարժերով: Մեր ողջոյնը եւ օրհնութիւնը ստանալէ յետոյ առաջնորդեցին մեզ իրենց գիւղաքաղաքը, ուր տեղացի ժողովուրդը թափուած եւ խռնուած էր գլխաւոր փողոցը, ուրկէ կ'անցնէինք: Տեղացի Հայ կիներ, ուրախութիւն արտայայտող իրենց «լու–լու–լու» սուր ճիչերով կ'ողջունէին մեր գալուստը: Եկեղեցիի առջեւ թափօր կազմած հրաշափառով մուտք գործեցինք աղօթավայրը: Կատարեցինք ճաշու պաշտօն, պատարագի երգեցողութիւններով, որուն վերջաւորութեան տուինք մեր գոհութեան եւ մխիթարութեան խօսքերը: Կատարուեցաւ հաւաքական խոստովանանք եւ գրեթէ ամէն ոք մօտեցաւ Ս. Հաղորդութեան, զոր միասին բերած էինք Տիարպաքըրի Առաւօտեան պատարագէն: Պաշտամունքի աւարտին բազմեցանք մատաղի սեղանին, զոր առատօրէն պատրաստեր էին տեղացիք: Դժբախտաբար մեզի հետեւող ուխտաւորաց օթօպիւսներէն մին ճամբան աւրուած ըլլալուն, ամբողջ խումբը Տէրիք հասաւ ժամեր յետոյ: Մտան եկեղեցի, մոմեր վառեցին, իրենք ալ Տէր – Ողորմեա եւ այլ շարականներ երգեցին հաւաքաբար եւ կատարեցին իրենց ուխտերը: Երբ մենք ոտքի ելանք մեկնելու՝ անոնք նոր կը նստէին մատաղի սեղաններուն շուրջ: Նոյն գիշերը պէտք էր իջեւանէինք Ատըեամանի, ուր հասանք գիշերուան ժամը 9–ի ատենները եւ իջեւանեցանք Արսեմիա կոչուած հանգըստաւէտ եւ արդիական մօթէլը:

ԺԴ.

ԴԷՊԻ ՆԵՄՐՈՒԹԻ ԲԱՐՁՈՒՆՔԸ

Գիշերուան ժամը 1.30–ին արթնցուցին մեզ: Պիտի երթայինք Ատըեամանի Նեմրութ Լեռը, զոր պէտք չէ շփոթել Վանայ շրջանի Նեմրութի կամ Ներրովթի հետ: Այստեղ պիտի դիտէինք հրաշալի արեւածագը եւ գահազուրկ հին աստուածներու հսկայական արձաններու բեկորները: Տեղական յատուկ մինիպիւսներով ճամբայ ելանք գիշերուան ժամը 2–ին: Ատեն մը կպրապատ գլխաւոր ճամբայէն ընթանալէ յետոյ մտանք լեռ տանող քարապատ ճամբան, ուրկէ աւելի բան քան մէկ ժամու ցնցալից եւ «վիրաժներով» լեցուն ճամբորդութեամբ ի վերջոյ հասանք լերան վերի լանջքին, ուր կար պանդոկանման շէնք մը: Լեռը ինքնին 2.150 մեթր բարձր է ծովի մակերեսէն եւ 105 քիլոմեթր հեռու է Ատըեամանէն:

Այս շրջանին մէջ Քրիստոսէ առաջ եւ վերջը առաջին դարուն կազմուած էր փոքր Պետութիւն մը, որ ծանօթ է պատմութեան մէջ Կոմագէնեան, կամ փրանսական ու թրքական հնչումով Գոմաժէնեան՝ թագաւորութիւն, որ իր մէջ կ'ընդգրկէր այսօրուան Ատըեամանը, Մարաշը եւ Կաղի Անթէպը: Այս Պետութեան թագաւորներ, նման Պարսից ու Հռոմեայ կայսրերուն, իրենք զիրենք աստուած կը նկատէին եւ հետեւաբար իրենց յիշատակը նիւթապէս եւս անմահացնելու համար այս լերան վրայ կառուցեր են պաշտամունքի փառաւոր վայր մը, ուր կանգներ են նաեւ իրենց արձանները միւս աստուածներու արձաններու կողքին, եւ տնօրինած են որ տարեկան՝ մինչեւ իսկ ամսական՝ տօնախմբութիւններ կատարուին այստեղ, զոհերով եւ կրօնական արարողութիւններով: Սակայն այս շրջանները նախ քրիստոնէականալէն՝ եւ ապա՝ մահմետականալէն յետոյ՝ բընականօրէն ասոնք մոռացութեան տըրւած են եւ արձանները երկրաշարժներէն կամ մարդկային ձեռքերով ժամանակի ընթացքին տապալած են հոս ու հոն եւ թաղուած են մեծ մասամբ հողին ներքեւ: Հնագիտական, պատմական ու մշակութային տեսակէտէ հարուստ այս վայրը դեռ վերջին ժամանակներուն մէջտեղ հանուած է եւրոպացի գիտնականներու կողմէ յատկապէս 1953–ի պեղումներէն յետոյ:

Տրուած ըլլալով որ Կոմագէնեան թագաւորները իրենք զիրենք սերած կը նկատէին մէկ կողմէն Պարսիկ թագաւորներէն եւ միւս կողմէն Մեծն Աղեքսանդրէն, հետեւաբար իրենց կրօնական ըմբռնումներն ալ խառնուրդ մըն էին պարսկական կրօնքին եւ հելլենիստական դիցաբանութեան: Լերան գագաթի արեւելակողմը հարթ հաւասար, ընդարձակ հրապարակ մը շինուած է այս թագաւորներու կողմէ: Հրապարակին արեւմուտքը բարձրադիր բեմ մը յարդարուած է, ուր վեհաբար նստած էին աստուածները 2 – 10 մեթր բարձրութեամբ իրենց արձաններով: Երկու ծայրերէն պաշտպանուած էին ասոնք արծիւի եւ առիւծի արձաններով: Մէջտեղը նստած էր նոյնինքն Զեւս – Որմիզդը, այսինքն Արամազդը: Անոր աջին՝ բեղմնաւորութեան աստուածուհին, ատոր աջին՝ Ապողոն – Միհրը: Իսկ ձախէն՝ նոյնինքն Անտիոքոս Ա. թագաւորը, որ շինել տուած է այս՝ ըսենք՝ պանթէոնը, իսկ իր ձախին՝ Հերակլէս – Արէսը եւ ասոնց պարսկական համապատասխան Արտագնէսը: Ասոնց մեծադանդուած մարմինները ձեւաւորուած են քար – քարի վրայ դնելով եւ ոչ թէ միակտուր քարէն: Ասոնք ներկայիս կը մնան իրենց տեղերը: Իսկ ասոնց հսկայական մարդահասակ գլուխները – ներառեալ արծիւին եւ առիւծին – գետին ինկած են: Իսկ այս հարթայատակին արեւելեան կողմը, երեք – չորս աստիճաններով լայնկեկ բեմ մը շինուած է, որ նոյնութեամբ կը մնայ այսօր, որուն վըրայ զետեղուած էր ժամանակին զոհի սեղանը կամ բագինը, որուն առջեւ կը կատարուէր պաշտամունքը արեւածագին:

Նման հարթայատակ մը եւ նման աստուածներու շարայարութիւն մը շինուած էր նաեւ լերան գագաթի արեւմտեան կողմը, ուր յատկանշական քանդակներէն մէկն էր այս վայրը շինող թագաւորը, պատկուած Պարսից եւ Հայոց թագաւորներու յատուկ թագով մը, կը ձեռնուի մերկանդամ եւ ուժեղ դնդերներով Հերակլէսին հետ: Այստեղ ալ նոյն պաշտամունքը կը կատարուէր արեւմուտի ատեն: Ահաւասիկ այստեղ էր, որ պիտի բարձրանայինք քալելով:

Երբ հասանք լերան վերի լանջքին, ըդգացինք որ անսովոր կերպով ցուրտ էր եւ սաստիկ պաղ քամի մը կը փչէր, որ կը թափանցէր մարդուս ոսկորներուն: Դըժբախտաբար ես եւ ինծի հետ եղողները չէին ազդարարուած այս մասին եւ հետեւաբար չէինք պատրաստուած նման ցուրտ մը դիմակալելու: Կ'երեւի ուխտաւորներէն եկողներ ազդարարուած էին. որովհետեւ պաշտպանուած էին բրդեղէններով եւ հաստ զգեստաւորմամբ. մինչեւ իսկ պաթանիաներու եւ այլ տեսակի ծածկոցներու մէջ փաթաթուած էին ոմանք: Անոնք սկսան վեր բարձրանալ մենք ատեն մը սպասեցինք ինքնաշարժի ցուրտէն պաշտպանուած ապահովութեան մէջ, մինչեւ որ մեր հետեւորդներէն մին ճարեց բրդեղէն քաղաք մը եւ բերաւ մեզի, ինչ որ մասամբ փրկեց զիս ցուրտի մղձաւանջէն:

Ի վերջոյ մենք եւս սկսանք բարձրանալ լեռն ի վեր, իբրեւ վերջապահ խումբ:

(Շար. 10)

(Շար. Ա. էջէն)

սարդ, կին, երախայ, ծովածաւալ բազմութիւն մը համախմբուած Լենինի արձանին առջեւ։ Ի՞նչ կ'ուզեն, պարզապէս յայտնել թէ զօրավիգ են այն օրինագծին զոր, Երեքշաբթի, պիտի ուսումնասիրէ տեղւոյն Գերագոյն Խորհուրդը եւ որ կը վերաբերի մոլտաւերէնի պետական լեզուի վերածումին։ Այլեւս պիտի չգրուի կիւրեղեան գիրերով, այլ՝ լատինական, միւս լեզուներու գործածութիւնը երաշխաւորուած է օտարներուն համար։ Ռուսերէնը հաղորդակցութեան լեզու է Խորհրդային Միութեան ժողովուրդներու միջեւ։ Այս ամբողջը բուռն բայց համեստ հակադրեցութեան մը պատճառ եղան ռուսախօս բնակչութեան մօտ։

ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ եւ Հրեաներու միջեւ նոր բանավէճ մը ծագեցաւ, երբ դեռ նախորդը չէր վերջացած, մինչ Աուշվիցի Կարմեղին պատճառով։ Այս անգամ Լեհաստանի դահերէցն է՝ դերպ. Կլէմպ որ կաղեցուց Հրեաները իր ելոյթով, 150 հազար հաւատացեալներու առջեւ, ի շարս որոնց նախարարապետը, Չեստոկովայի ուխտագնացութեան առթիւ։ Երկար ծանրացաւ, 1984-ին հաստատուած մայրավանքին ստեղծած խառնակութեան։ Շեշտած է ի մէջ այլոց որ. – «Հրեաները պէտք չէ վերէն նային միւս ժողովուրդներուն վրայ եւ անընդունելի պայմաններ դնեն»։ Դատապարտած է նաեւ «Հրեաներու ձեռքը գտնուող մեռնողները, բազմաթիւ երկիրներու մէջ»։ Այս յայտարարութիւնները նոր վրդովում մը ստեղծած են Հրեաներու մօտ, որոնք Լեհերու հակահրեայ հնադարեան զգացումներու զարթնումը կը տեսնեն։ Ֆրանսայի հրեայ հաստատութեանց ներկայացուցչական Խորհուրդի նախկին նախագահը՝ Թէոյն Մինդայարեան կղերին արտայայտութիւնները տեսաւ վերոյիշեալ խօսքերուն մէջ եւ ձայնակից մեռնողները Հրեաներու ձեռքն բլլալու աշխարհի չափ հին տեսակէտը։ Կը պահանջուի որ Վատիկան դատապարտէ դերպ. Կլէմպը, թէեւ ան խօսած առեն «Սիրելի հրեայ ժողովուրդ», բաժ էր, բայց, յիշած թէ Հրեաներ գտնուած են, որ արհամարհած են Լեհերը։ Գրաւման շրջանին, գործակցած են եւ ոմանք իրենք զիրենք չեն կրնար բաղդատել Վարշաւայի կեթթոյին հերոսական պաշտպաններուն հետ։

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Օգոստոս 26-ի խաղերու արդիւնքներն են.–

Արարատ – Չերնոմորեց	3 – 1
Լոկոմոտիւ – Տորպեդո	2 – 0
Դինամօ Կ. – Ռոստոր	2 – 0
Դինամօ Մն. – Զէնիթ	1 – 1
Շախտեոր – Դինամօ Մ.	1 – 0
Դինամօ Թ. – Պամիր	1 – 1

Այս խաղերէն ետք դասաւորումը հետեւեալ պատկերը կը պարզէ։ Գլուխն է միշտ Սպարտակ 33 կէտով, իրեն կը հետեւին Ժալգիրիս 29, Դնեպր 28, Դինամօ Կ. 26, Տորպեդո 26, Մետալիստ 24, Դինամօ Մն. 23, Չերնոմորեց 22, Դինամօ Մ. 22, Պամիր 19, Ռոստոր 18, 12–րդ՝ ԱՐԱՐԱՏ 17 կէտ, ապա՝ Դինամօ Թ. Շախտեոր, Զէնիթ, Լոկոմոտիւ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը խնդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները։

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային։

«ՅԱՌԱՋ»ի

ընթացիկ ազդերու նոր սակագինը

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1-ԷՆ

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

VENTE

260 peintures réalisées par les élèves de l'ECOLE ARTISTIQUE DE PEINTURE DE LENINAKAN, dirigée par Madame Suzanna MEGUERDITCHIAN, directrice de cette école qui a souffert de la perte de nombreux enfants suite au séisme du 7 décembre 1988 (1500 élèves avant le séisme, 600 aujourd'hui).

Les peintures ont été encadrées et mises sous verre gracieusement par Monsieur Levon KEBABDJIAN.

Le produit de la vente est destiné à l'achat de matière première en fourniture de peinture.

Le prix des dessins est de : 200 Frs., 350 Frs. et 500 Frs.

Merci de libeller les chèques à l'ordre de :
"S.O.S. ARMENIE"
15, rue Jean Goujon - 75008 PARIS
qui se charge de cette opération.

LISTE DES 11 POINTS DE VENTE DES TABLEAUX

1) CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE 20 tableaux
17, rue Bleue - 75009 Paris
2) MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE 20 tableaux
9, rue de Madrid - 94140 Alfortville
3) U.C.F.A.F. et J.A.F. 20 tableaux
6, cité Wauxhall - 75010 Paris
4) ECOLE ARMENIENNE SAINT MESROP 20 tableaux
4, rue Komitas - 94140 Alfortville
5) COLLEGE ARMENIEN SAMUEL-MOORAT 20 tableaux
26, rue Troyon - 92310 Sèvres
6) ECOLE ARMENIENNE TEBROTZASSERE 20 tableaux
1, bld. du Nord - 93340 Le Raincy
7) CENTRE CULTUREL SAINT-MESROP 20 tableaux
10 bis, rue Thouin - 75005 Paris
8) YAN'S CLUB 60 tableaux
5, avenue Reille - 75014 Paris
9) EGLISE SAINTE-MARIE-MERE-DE-DIEU 20 tableaux
6, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mlx.
10) EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE 20 tableaux
28, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mlx.
11) EGLISE SAINT-GREGOIRE L'ILLUMINATEUR 20 tableaux
6, rue du Père Komitas - 92370 Chaville

...... TOTAL EN DEPOT : 260 tableaux

Avez-vous pensé à

Votre premier GUIDE sur l'Arménie

« L'ARMENIE... VOUS CONNAISSEZ? »

par Isabel DER AGOPIAN

aux EDITIONS ADER

132 pages — 32 photos couleur
9 cartes et plans — Prix : 64 Frs.

Disponible à la librairie H. Samuelian ainsi qu'aux FNAC

ou chez l'éditeur :
ADER
B.P. 3 75621 Paris cedex 13
chèques : 64 F +13 F pour frais postaux à ADER.

« HARATCH »

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԼԻՈՆԻ ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13-ին, առաւօտեան ժամը 9–ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ 14–էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն 16.30։

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն։

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը։

Հասցէ.– 40 rue t'Arméni – 69003
Հեռաձայն. – 78 – 60 – 47 – 18

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12.30–ին, Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԵՐ

- ՀԱՏԸՆՏԻՐ ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՑԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ ՍԿԻԶԲԷՆ Ի ՎԵՐ -

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

Գին 80 Ֆր. Թղթատարի Ծախքով՝ 90 Ֆր. 90

ԴԻՄԵԼ .–

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ
51, rue Monsieur Le Prince 75006 PARIS

կամ՝

«ՅԱՌԱՋ»

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

« ՅԱՌԱՋ — HARATCH »
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris

Commission Paritaire: N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 30

MERCREDI
30 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.087 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNEE — No 17.087

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԲՈՂՈՔ՝ ՍՏԵՓԱՆԱՒԱՆԻ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Երէկ հաղորդած էինք Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի մասնակի ընտրութեանց արդիւնքները: Ստորեւ՝ ընտրեալներու ստացած ձայները:

Լեոն Տէր – Պետրոսեան, *Երեւանի Լենինեան շրջան՝* 71,7% :

Ռոպէր Քոչարեան, *Կիրովական,* 58,6% :

Ռաֆայէլ Ղազարեան, *Աշտարակի շրջան,* 68% :

Արկադի Մանուչարով, *Զարենցաւան,* 53,6% :

Այս համեմատութիւնները ընտրողներու թիւին վրայ են:

Ինչ կը վերաբերի Ստեփանաւանի, որու մասին ստոյգ տեղեկութիւն չէինք կրցած տալ երէկ, ըսենք որ արդիւնքները առական խնդրանիշում եւ բողոքի դուռ բացած են: Արդարեւ, յատուկ «աշխատանք» տարուած է որպէսզի չընտրուի Ղարաբաղեան Շարժումի Հայաստանի Կոմիտէի թեկնածուն՝ Արշակ Սադոյեան: Եղած ճնշումներու, օճառի, սուրճի բաշխումներու հետեւանքով, կարելի եղած է ձեռք ձգել «ուզուած» արդիւնքը, այսինքն ընտրուած է տեղւոյն Շրջանային Կոմիտէի Ա. քարտուղարը՝ Պր. Ճշմարիտեան 63%-ով, մինչ Սադոյեան ստացած է 22% :

Այս արդիւնքները խնդրոյ առարկայ են եւ բողոք ներկայացուած է չեղեալ հռչակելու համար:

Ի դէպ, լուսաբանելու համար Արկադի Մանուչարովի պարագան, որ բանտն է, ըսենք որ «Խորհ. Հայաստան» օրաթերթի Օգոստոս 16-ի թիւը հետեւեալը կը հաղորդէր. – «Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն Խորհրդի ընտրութիւնների Զարենցաւանի թիւ 194 ընտրական օկրուգի օկրուգային ընտրական յանձնաժողովի 1989 թուականի Օգոստոս 11-ի որոշմամբ, ի թիւս այլ չորս թեկնածուների, դեպուտատութեան թեկնածու էր գրանցուել Ա. Մ. Մանուչարովը, որը ներկայումս գտնւում է ազատազրկման վայրում: ԽՍՀՄ սահմանադրութեան 96-րդ յօդուածի համաձայն ազատազրկման վայրերում գտնը – ուող անձինք ընտրութիւններին չեն մասնակցում: ԽՍՀՄ սահմանադրութեան 74-րդ յօդուածին համապատասխան՝ ԽՍՀՄ օրէնքները միատեսակ ուժ ունեն բոլոր միութենական հանրապետութիւն – ների տերիտորիայում: Միութենական հանրապետութեան օրէնքի եւ ընդհանուր միութենական օրէնքի միջեւ անհամապատասխանութեան դէպքում գործում է ԽՍՀՄ օրէնքը: Հիմք ունենալով ԽՍՀՄ Սահմանադրութեան վերոյիշեալ յօդ – ուածները, Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն Խորհրդի նախագահութիւնը, քննութեան առնելով Ա. Մ. Մանուչարովին դեպուտատութեան թեկնածու գրանցելու մասին օկրուգային ընտրական յանձնաժողովի որոշումը, գտաւ, որ այն հակասում է գործող օրէնսդրութեանը եւ որոշեց չեղեալ յայտարարել Ա. Մ. Մանուչարովին Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն Խորհրդի դեպուտատութեան թեկնածու գրանցելու մասին հայկական ԽՍՀ Գերագոյն ընտրութիւնների Զարենցաւանի թիւ 194 ընտրական օկրուգի օկրուգային ընտրական յանձնաժողովի ս. թ. Օգոստոսի 11-ի որոշումը»:

Եթէ այս այսպէս ըլլալով հանդերձ, Ա. Մանուչարովը թեկնածու եղած է ու ընտրուած պատճառն այն է որ ընտրական յանձնաժողովը ընթացք չէ տուած այս որոշումին եւ գտած որ Ա. Մանուչարով կրնայ թեկնածու ըլլալ, քանի որ մեղադրանքի տակ (inculpé) *չէ եւ կանխարգել արգելափակում է* (détention préventive) *: Կը մնայ, անշուշտ* Մանտաթային *յանձնախումբի վաւերացումը:*

**

Հակառակ տրուած յոյսերուն, որոնց կ'անդրադառնայինք երէկ, Ղարաբաղի ճամբաները չեն բացուած, միայն կիսատ – պռատ միջոցներ կան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ գահերէցին խօսքերը Հրեաներու հասցէին ալ աւելի իւղ լեցուց կրակին վրայ եւ նոր զարկ տուաւ հակահրէութեան գգացումներ տեսնելու Լեհաստանի մէջ: Նախ ի՞նչ ըսած է գերպ. Կլէմպ. – «Մեղանչեցինք Հրեայ ժողովուրդին դէմ, բայց, այսօր, կ'ուզէինք ըսել . –Սիրելի Հրեայ ժողովուրդ, մեղի մի՛ խօսիք ազգի մը դիրքով որ կը ցցուի բոլոր միւսներուն դէմ եւ անկարելի պայմաններ մի՛ դնէք: Ձե՞ք տեսներ, յարգելի Հրեայ ժողովուրդ, որ կարմեղեան մայրապետներու դէմ յայտարարութիւններ կը դառնացնեն բոլոր Լեհերու զգացումները եւ կը բռնաբարեն այնքան տառապանքով ձեռք ձգուած մեր գերիշխանութիւնը: Ձեր իշխանութիւնը կը կայանայ մաս – մետախներու մէջ, որոնք ձեր տրամադրութեան տակ են: Մի ձգէք որ տարածուի հակալեհ ոգի մը: Դեռ նոր, նիւ – եորքցի եօթը Հրեաներ յարձակում գործեցին մայրավանքին վրայ, այդ յարձակողները՝ հերոս մի՛ կոչէք»: Այսքանը բաւած է որպէսզի ամէն կողմէ մեծ աղմուկ ելլէ եւ էջեր յատկացուին թերթերու մէջ, մինչ էլի Վիէզէլ «Ֆրանս – էնթէր»*էն (Երեքշաբթի,* 8,20) *կ'արտայայտէր Հրեաներու վիշտը, գերպ. Կլէմպի խօսքերն ալ նմանցնելով նացիներու բառերուն: Ոմանք (օրինակ՝* «Քոթիտիէն») *քիչ մը վրդոված էին սակայն փլանթիւի (*«Մոնտ»*) մէկ ծաղրանկարէն, ուր քիչ մը չուտ կը մոռցուէր որ լեհ ժողովուրդն ալ զոհ եղած է նացիականութեան:*

ԷՕԶԱԼ խիստ աղդարարութիւն մը ըրած է Երկուշաբթի օր, Պիթլիսի մէջ արտասանած ճառի մը ընթացքին, «անոնց» որոնք ապաստան կուտան քիւրտ «անջատողականներուն»: Ըստ Անգարայի, այդ կայանները հաստատուած են սահմանակից սուրիական հողամասի վրայ, մինչ մարքս – լենինիստ Քիւրտիստանի Աշխատաւորներու Կուսակցութեան կեդրոնատեղին Լիբանանի Պեքաայի դաշտն է: «Գիտենք թէ մանրէներուն բոյնը ուր է» ըսած է Լօզալ, առանց սակայն բացէ ի բաց Սուրիան ամբաստանելու, բայց աւելցուցած է. – «Մեր համբերութիւնը անհատնում չէ: Թուրքիան շրջանին հզօրագոյն երկիրն է ռազմականօրէն: Եթէ հարկ ըլլայ, զինեալ ուժերը կրնան սահման անցնիլ ու ահաբեկիչներուն արմատը չորցնել»: Այս ճառէն քանի մը ժամ առաջ երախայ մը մեռած է, այրած, եւ 15 հոգի ալ առեւանգուած էին Սղերդ:

ՀՐԴԵՀՆԵՐԸ շատ մեծ համեմատութիւններ առին Երկուշաբթի իրիկուն, ուր Քորսիքայէն եւ Վառի նահանգէն ետք, հասան Մարսէյլի դռները եւ հարկ եղաւ կարգ մը վիլլաներ պարպել 13 եւ 15-րդ թաղամասերու մէջ: Բարձր – Քորսիքայի մէջ հրշէջ մը մեռաւ: Կացութիւնը շատ ծանրակշիռ կը նկատուի եւ դժբախտաբար բոլոր հրդեհները ոճրային ծագում ունին:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆ ալ մտահոգ է ՍԻՏԱ-ի աճին պատճառաւ երկրին մէջ: 176 նոր պարագաներ երեւցած են միայն Մայիսի ընթացքին, գլխաւորաբար երկրին արեւմտեան կողմը: Ցայսօր 200 օտարներ որոնք վարակուած էին, երկրէն արտաքսուած են: Միացեալ – Նահանգներու մէջ ալ շարժանկարի ծանօթ դերասան Փօլ Մայքըլ Կլազըրի (Սթարսքի) ընտանիքին ողբերգական վիճակը շատ յուզած է: Դերասանին կինը վարակուած է 1981-ին հիւանդանոցը արեան ներարկումի հետեւանքով եւ տեղեակ չըլլալով կաթ տուած է նորածինին, որ քիչ ետք մեռած է: Այսօր կնոջմէն զատ մանչուկն ալ դրական հակազդեցութիւն ունի:

ՖԻՐԷՆՑԷ, Իտալիոյ եւ նոյնիսկ աշխարհի թանգարան – քաղաքը խեղդամահ կ'ըլլայ եւ 22 հիւպատոսներ ալ չեն վարանած բողոքագիր մը ստորագրելու, թմրեցուցիչի սպառումին, գողութեան եւ աղտոտութեան դէմ: «Ռեփուպպլիքա» *օրաթերթը՝* «Ֆիրէնցէն Պէյրութն է» *կը*

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԲԻՒՐՈՅԻ ՕՐԱԿԱՐԳԻՆ ՎՐԱՅ ԲԱՔՈՒԻ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԻՄՈՒՄԸ

Օգոստոս 18-ին Հայաստանի կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի Բիւրոյի նիստը քննարկած է շրջանին մէջ տիրող լարուած կացութիւնը ու երկրին քաղաքական խրախճանքը:

Վերջերս, յատկապէս երկաթուղային խափանարարութիւններով, Ազրպէջանցիներ արգելակած են շինանիւթի, անընդամթերքի, վառելանիւթի առաքումը: Երկու Հանրապետութիւններու կուսակցական վերին մարմիններուն եւ կառավարութիւններուն քանի մը օր առաջ ընդունած գործնական միջոցառումները հազիւ սկսած էին կարգաւորել շրջանին խրադրութիւնը, երբ անպատասխանատու, ծայրայեղական տարրեր նորանոր դրդութիւններով բարդացուցին կացութիւնը: Ցաճախակի դարձած են Հայաստանի սահմանամերձ շրջանները ծեծի, ջարդի, անասուն գողնալու պարագաներ: Ու Հայաստանի ժողովուրդը այս բոլորը կը նկատէ Սումգայիթեան ողբերգութեան անմիջական շարունակութիւնը, այսինքն՝ Եղեռնի արտայայտութիւններ:

*Լարուած այս կացութիւնը բոլորովին հրահրող ազդակ մը դարձած է Ազրպէջանի կուսակցական (*Բաքուի Կոմունիստ *հայերէն օրաթերթին) եւ այլ թերթերու մէջ Օգոստոս 17-ին հրատարակուած դիմում մը. ան գրի առնուած է «Հանրապետութեան մայրաքաղաքի հասարակութեան ներկայացուցիչներու մասնակցութեամբ Բաքուի մտաւորականութեան ժողով»ին կողմէ:*

Բաքուի մտաւորականութիւնը այդ դիմումով խօսք կ'ուղղէ ժողովուրդին. նախ կը պարզէ «Ադրբեջանի սքանչելի անկիւն, հանճարներու ծննդավայր Ղարաբաղ»*ի կացութիւնը, ուր* «հայ նացիոնալիստները եւ ԼՂԻՄ-ի իրենց համախոհները կը փորձեն խախտել Ադրբեջանի հողային միասնութիւնը եւ բախումի մէջ ներքաշել իր ազնուութեամբ, համբերատարութեամբ, ինտերնացիոնալիզմով ծանօթ ադրբեջանցի ժողովուրդը»:

Մտաւորականները դիմումին մէջ կը խօսին «հազարաւոր Ադրբեջանցիներու ողբերգական ճակատագրին» *մասին. անոնց, որոնք ահ ու սարսափի մէջ կ'ապրէին Հայաստան: Բաքուի մտաւորականութիւնը կ'ապահովցնէ սակայն միրդովածները, ըսելով. –* «անոնք, որոնք իմանալով որ Լեռնային Ղարաբաղի հողը պատմականօրէն պատկանել է եւ միշտ կը պատկանի Ադրբեջանին, թունաւորում են սեփական ժողովուրդին գիտակցութիւնը, ուշ կամ կանուխ պատիժ կը կրեն...»:

Անգամ մը եւս դիմելով իր «համբերատար ու իմաստուն» *ժողովուրդին, կոչ կ'ուղղէ* «հաւատարիմ մնալ հողին», «միացնել իրենց ձայնը Շուշիի, Խոջալուի, Կրկժանի, ամբողջ Լեռնային Ղարաբաղի ... բնակիչներուն ձայնին ... որոնք գրեթէ շրջափակման մէջ են իրենց գերիշխան հանրապետութեան սեփական հողին վրայ»:

Այս, Բաքուի մտաւորականներու ժողովը կ'որոշէ թէ «պէտք է վերջ տալ արհեստականօրէն ստեղծուած ԼՂԻՄ-ի խնդրին»: *Միակողմանիշտ կը յայտարարէ բոլորին որ* «Լեռնային Ղարաբաղը ադրբեջանական հող է, ու ոչ ոքի անկէ թիզ մը իսկ կը տրուի»:

Ադրբեջանցի ժողովուրդին ուղղուած այս դիմումին որոշումներուն մէջ կը յայտնուի տակաւին թէ «Ադրբեջանի ժողովուրդը կը պահանջէ անյապաղ կասեցնել Ադրբեջանի ներքին գործերին Հայաստանի միջամտութիւնը», *ինչպէս նաեւ* «ստեղծել Ղարաբաղին օգնութիւն ցոյց տալու Կոմիտէ» *եւայլն:*

Ահա, մինչեւ իսկ խօսք ուղղող հաստատութիւն ու խօսակից դանդուածին չփոխուած այս դիմումնագիրն է որ օրակարգին նիւթ կը դառնայ Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի Բիւրոյին Օգոստոս 18-ի նիստին: Բիւրոն սկզբունքով անոր քաղաքական գնահատական կուտայ, որակելով «անպատասխանատու, քաղաքականապէս վնասակար ձեռնարկում, խիստ վտանգաւոր կոչերով, որը լուրջ վնաս է հասցնում ազգամիջեան յարաբերութիւններին»: *Ու կոչ կ'ըլլայ Ազրպէջանի Կեդրոնական Կոմիտէին որ փութով միջոցներ ձեռք առնուին անպատասխանատուներու չկշռադատուած հաւանական արարքները կանխելու համար: Անհրաժեշտ կը նկատուի նաեւ շինիչ երկխօսութիւն մը ապահովել:*

Հայաստանի Բիւրոն դիմելով Ազրպէջանի իշխանութիւններուն, կը պահանջէ որ երաշխաւորեն իրենց երկրին հայ բնակչութեան լիակատար ապահովութիւնը:

Հայաստանի Բիւրոն դիմած է նաեւ Խորհրդային Միութեան կուսակցական Կեդրոնական Կոմիտէին, խնդրելով որ անհրաժեշտ միջոցներու ձեռնարկուի, այսուհետեւ թոյլ չտալու համար, որ մամուլին մէջ վիրաւորական նման նիւթեր հրատարակուին ու երաշխաւորուի Ազրպէջանի հայ բնակչութեան ապահովութիւնը:

ՄՇՈՅ ԱՇԽԱՐՀ

ՄԻՐՀԱՆ ՏԱՄԱՏԵԱՆ
(ՊԵՐՃ)

1889-ին, Կիւլիզարի առեւանգումը Մուսա Բէկի կողմէ, յուզեց եւ ցնցեց Տարօնի աշխարհը : Տեղացի ժողովուրդը հայ թէ քիւրտ, այդ դէպքին վրայ յօրինեց սրտառուչ երգեր, որոնք երկար տարիներ արձագանգեցին Մշոյ դաշտի գեղջկական յարկերու տակ կոտորածէն առաջ :

Հայերէն, մշեցնակ լեզուով, ամէնէն գեղեցիկ ողբերգը սակայն, որ կը բաղկանայ 12 տունէ, գրած է անուանի յեղափոխական գործիչ, մեծ հայրենասէր, Միհրան Տամատեան 1889-ին : Տարօնցիներէն ոմանք կը կարծէին թէ վերոյիշեալ երգին հեղինակը եղած է մշեցի Գոմերու Ղուկաս Վարժապետը :

Մայրս, Կիւլիզար, իր ամբողջ կեանքի ընթացքին ինծի ըսած է եւ պնդած թէ, իր երգին հեղինակը եղած է նշանաւոր Միհրան Տամատեան : Արդարեւ, մանրուած էի չուարումի եւ կասկածը պատած էր հոգիս, որ մի գուցէ ակամայ անտեսած ըլլամ բուն հեղինակը եւ թերացած անոր յիշատակի առջեւ : Եւ ահա՛, վերջերս, դիպուածով ձեռքս անցաւ «Ներշնչումներ» խորագրով գրքոյկ մը, տպուած Գահիրէ 1898-ին, որուն հեղինակն է Պերճ կեղծանունով ՈՄՆ :

Դժուար չեղաւ ինծի հաստատել թէ, Պերճ կամ Պերճ Մուշլուն, ուրիշ մէկը չէր, եթէ ոչ հանրածանօթ Միհրան Տամատեանը : «Ներշնչումներ» հատորը կը պարունակէր բազմաթիւ հայրենասիրական ոտանաւորներ, պատմական դրուագներ, ի մէջ այլոց Կիւլիզարի ողբերգը :

Ուրեմն, միանգամ ընդ միշտ կը հաստատուէր որ, նշանաւոր «Դալարի գաւակ եմ քաջ» երգին հեղինակը որ յաճախ Պերճ Մուշլու կը ստորագրէր, հեղինակն էր նաեւ Կիւլիզարի ողբերգին : Միհրան Տամատեան 1886-ին պաշտօնի կոչուած էր Մուշ, իբրեւ դաստիարակ եւ կրթական գործիչ, յաջորդելով Մկրտիչ Սարեանի, եւ Համբարձում Պէրպէրեանի : Միհրան Տամատեան, Մուսա Բէկի խժդժութիւններուն եւ Կիւլիզարի առեւանգման ժամանակ կը գտնուէր Մուշ եւ Սասուն. իր մեծ Հայու հոգին ազդուած Տարօնի եւ հայկական լեռնաշխարհի բազմաչարչար ժողովուրդի ողբերգական ճակատագրէն, գրած է իր «Ներշնչումներ» հատորը :

Վերոյիշեալ գրքոյկի յառաջաբանին մէջ, Միհրան Տամատեան կ'արտայայտուի այսպէս :

«Այս ոտանաւորներու թիւով կարեւոր մէկ մասը գրած եմ Տարօնի եւ Սասունի մէջ. զանոնք արտասահման հանած է իմ տարաբախտ ընկեր Մուրատը, 1892-ի ձմեռը Մուշէն Կովկաս անցնելու միջոցին : Այս պարագայի շնորհիւ է որ, արտասահման ելլելէս վերջ կրց այժեռք բերել զանոնք . Ոտանաւորներէս մէկ քանին ալ, ինչպէս «Տալւորիկը», «Կիւլիզարը», «Հնչակը», «Հայուն բախտը»՝ արդէն հրատարակուած են զանազան յեղափոխական թերթերու մէջ, բայց այդ պատճառ մը չէր որ զանոնք չզետեղէի ներկայ հաւաքածոյիս մէջ, մանաւանդ որ անոնցմէ ոմանք, ինչպէս «Տալւորիկ»ը, աւելի կամ նուազ այլափոխուած ձեւով հրատարակուած են ասկէ առաջ : Ուզելով քանի մը խօսք ալ ըսել, «Ներշնչումներ»ուս լեզուին վրայ, անոնցմէ ոմանք, ինչպէս դեռ շատեր ալ որ այս հաւաքածոյէս դուրս կը մնան, խառնակապէս գրած եմ Մշեցնակ բարբառով, թէ՛ զանոնք այդտեղի ժողովուրդին հասկնալի ընելու նպատակով եւ թէ միանգամայն նմոյշ մը ընծայելու համար թէ՝ գաւառական, մանաւանդ Մշեցնակ բարբառն ալ ունի կամ կրնայ ունենալ – մանաւանդ եթէ զտուի օտարախորդ բառերէն եւ մըշակուի, – իր բանաստեղծութիւնը եւ թէ հակառակ իր առեւեւոյթ կոշտութեան, ունի իր մէջ թաքուն հանքեր, որոնք հեռի են արհամարհելի ըլլալէ եւ որոնք սակայն, դժբախտաբար, երբեք չեն կամ շատ քիչ են ուշադրութեան առնուած կամ չահագործուած : Սասունի վերաբերեալ մէկ քանի ոտանաւորներս ալ գրած եմ Սասունի եւ Մուշի խառն բարբառով, որոնք արդէն իրարու շատ մօտ են, երբեմն ալ գրած եմ բոլորովին խառն սովորական աշխարհիկ լեզուի հետ :

Ոտանաւորներուս մէկ քանին ստորեւ լեզուական տեղագրական, երբեմն ալ պատմական ծանօթութիւններ դրի : Կը յուսամ թէ այդ ծանօթութիւնները թէ աւելի դիւրահասկնալի եւ թէ՛ աւելի չահագրգիռ պիտի կացուցանեն այն ոտանաւորները որոնց կը վերաբերին» :

Ստորեւ կուտանք Կիւլիզարի ողբերգին բնագիրը այնպէս ինչպէս հրատարակուած է «Ներշնչումներ»ուն մէջ, հեղինակին բառական եւ պատմական ծանօթութիւններով :

**

ԿԻՒԼԻԶԱՐ
ՈՂԲ ԱՌԵՒԱՆԳՈՒԱԾ ԱՂՋԿԱՅ ՄՕՐ

Դեռ երէկ չէն էր եւ ուրախ մըր տուն,
իմ խեչ – 1) միամիտ – 2) նըստուկ
ժըղլէր – 3) դուն ·
Էսօր սուգի մէջ մըր բոլոր քուլփաթ – 4)
Քու ապով – 5) հառչէ, կը քաշէ
հասրաթ ·
Վա՜խ իմ խորոտիկ՝ – 6) մէկ հատիկ
Կուլօ – 7),
Քօնցան իմ աչքեր, տարաւ զքի
ճազօ – 8) :

Տըսւիրեք տարու, տեսքդ խորոտիկ,
Թըշեր Արտմետու մանին – 9)
խնձորիկ ·
Շօրօր – 10) կաքուն պէս՝ քելես
մանտըրտիկ ·
Շէկիկ են ծամերդ – 11), դուն
մըր տան ծաղիկ ·
Իսկ միկա – 12) ո՞ւր ես, ուր ես՝
իմ Կուլօ,
Վա՜յ իմ արեւուն, տարաւ զքի ճազօ :

Վըր սիպտակ ճակտիդ փէլկըտար
գագաթ – 13),
Ծըղերն էր սըրմա, օրթէն էր արծաթ ·
Հալաւ ու քէմէր քըզի կէր – 14) հազար,
Ապըրջան – 15) ու շարք – 16), գինդ – 17)
ճրխշուն, մեզար – 18) ·
Խըլեց զքզի օտար, իմ պէպա՛խտ – 19),
Կուլօ,
Փըրցուց զիմ ճիկար, տարաւ զքի ճազօ :

Խարցայ, Չըխուրայ ըմմէն պատանի
Սավտաքար դառնայ, ղըրկէ
մատանի ·
Խտրանց մէ կլէ չէ՛ քըզիկ արժանի,
Զքի Վարդենիսցին հարս պիտի տանի ·
Բայց, ա՜խ, կը խելռիմ 20), իմ
պէպա՛խտ Կուլօ,
Եկեր կը տանի զքըզի քուրդ ճազօ :

«Հաւա՜ր, Աղանա՛ն – 21), հաւա՜ր,
ռէս Միրօ – 22),
Արի՛, նորընծայ – 23), ե՛լ ըշտապ,
տէօ – 24) ·
Հանդէ քուրդ եկաւ, կը տանի աւար,
Թալնէ ըզմեր տուն, շո՜ւտ հասէք
հաւա՜ր ·
Հանդէ կը տանին զիմ աղջիկ Կուլօ,
Զիմ աղջիկ տանի էդ գազան ճազօ» :

«Զարկէ՛ք, տօ՛ նըժեր – 25), էդ
անիրաւ քուրդ,
Զարկէ՛ք էդ շըներ, արէք ջարդ ու
բուրդ ·
Առէ՛ք կեռ – 26), կոպալ – 27), թի,
վարոց, խարզան ·
Մանգաղ, գերանդի, խանջալ, թուր,
հրացան,
Հասէ՛ք, ազըրտանք, տանին զիմ
Կուլօ,
Սանամ – 28) ձգի ղուրպա՜ն, զարկէք
զէդ ճազօ» ·

Զարկին ու զարկւան, բայց շանց թիւ
շատ էր ·
Աղեօն ու Միրօն վըր միջաց – 29),
պատեր – 30),
Աքօն ուր արնի մէջ թապըլտըկէր ·
Տէրտէր լէ շիւար՝ հաւա՜ր կը կանչէր ·
Թափան դըրկեցնէր – 31), բայց ըզքի,
Կո՛ւլօ,
Զկարցան յետ խըլել, ու տարաւ ճազօ :

Լըսի ես ըզքուս յետքի ճիկ – 32)
վըհատ,
Լըսիր հալպաթ դուն լէ զիմ յետքի
խրատ ·
«Եամա՜ն իմ աղջիկ, իսկի – 33)
չեղնիս վատ,
Չեղնի՛ ուրանաս, թորկես – 34)
լուս հաւատ,
Չեղնի՛ մերկանաս ճակտիդ
սուրբ մեռոն,
Լաւ է դուն մեռնիս քանց սիրես
զճազօն» :

Հըմլա – 35) կասեն – 36) ու խելռած
երթէն դէմ,
Պալքիմ զիմ աղջիկ քըրդուց ազատեմ,
Կամ պարի մեռնիմ իմ աղջկայ ուղրուն···
Անգուման – 37) շրջայ, ընկայ վըր
հողուն
Կորցեր եմ զիմ ուշք ··· իսկ ըզքի,
Կուլօ,
Քաշկըռտէ տանի էդ գազան ճազօ :

Տարա՜ն, վավէլէօր – 28) զիմ աղջիկ
տարան,
Զիմ ճրագ ընցուցին – 39), զիմ
տո՛ւն բին վերան ·
Տարա՜ն զծերուկ լէ, տարա՜ն
տապնատուն – 40),
Տալնի վրէն գրեցին «Կուլոյի
ուղրուն» ·
Տարա՜ն զիմ ջուխտակ աչից
լուս Կուլօ,
Մըթնի՛ քու ջուխտակ աչից
լուս, ճա՛զօ :

Վայլըմըն – 41), Կո՛ւլօ, զիս թորկիր
Պեզար – 42),
Կ'իլամ զքու սեւ բախտ, քաշեմ
ախ ու զար ·
Խօ՜զի – 43) չէր ծընէ, խօ՜զի մեռնէր
դուն,
Քանց եղնէր գերի անիրաւ Քըրդուն ·
Խօ՜զի չէր խորոտ, իմ աղջիկ Կուլօ,
Պալքիմ չէր տանի զքըզի շուն ճազօ :

Է՛րկինք, ի՞մալ – 44) դուն իշեցիր
– 45) զէդ գործ,
Ի՞մալ մօր ււ'աղջկայ սիրուն արիւր
փորձ ·
Հօ՞րի – 45) չիջուցիր կէծակ ու
քուկուրտ,
Էրել ու ջնջել զէդ գազան ազգ քուրդ ·
Է՛րկիր, թէ չուզեր կուլ տալ ըզճազօ,
Պարի կուլ տայիր զիմ աղջիկ Կուլօ :

Պոլիս, 1889

ԲԱՌԱԿԱՆ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1) Քով, մօտ.– 2) անկասկած.– 3) կը խօսէիր.– 4) ընտանիք.– 5) քու պատճառով.– 6) գեղեցիկ.– 7) Կիւլիզար. առեւանգուած աղջկան անունը.– 8) Ճէզաիր, Մուսա պէյի եղբայրը.– 9) կը նմանին.– 10) նազանք.– 11) մազերդ.– 12) հիմա.– 13) արծաթէ գլխանոց ոսկեթել ծոպերով՝ որ կը կրեն Մշոյ աղջիկները.– 14) դուն ունէիր.– 15) ապարանջան.– 16) մանեակ.– 17) օղ.– 18) Նկարէն (գոյնըզգոյն) գօտնոց.– 19) դժբախտ.– 20) խելքըս կը կորսնցնեմ.– 21) աղջկան հօր անունը.– 22) աղջկան հօրեղբայրը որ Խարձի գիւղապետն էր.– 23) աղջկան միւս հօրեղբայրը Տ. Յարութիւն քահանայ.– 24) մեծ հայր, այսինքն աղջկան պապը՝ Ցէկօր, որ այդ դէպքին մէջ ըսպաննուեցաւ.– 25) տղաքներ.– 26) երկրագործական գործիք մը՝ որ իր ծայրը երկաթէ ճանկ մը ունի.– 27) հաստ գաւազան.– 28) աղջկան հօրաքրոջը անունը.– 29) կռնակի վրայ.– 30) ինկեր.– 31) գրացիներ.– 32) ճիչ.– 33) բնաւ.– 34) թողուս.– 35) այսպէս.– 36) կ'ըսէի, կ'ասէնք կ'երթէնք եւայլն. թէպէտ յոգնակի վերջաւորութիւն ունին, եզակի են, եւ կը նշանակեն կ'ըսէի, կ'երթայի.– 37) յանկարծ.– 38) քրդերէն ճայնարկութիւն մը՝ խըր աւա՜ղ.– 39) մարեցին.– 40) գերեզմանատուն, տապան՝ գերեզման.– 41) քրդերէն ձայնարկութիւն մը, վա՜յ ինձ.– 42) անհանգիստ.– 43) երանի՛ թէ.– 44) ի՞նչպէս.– 45) նայեցար, դիտեցիր.– 46) ինչո՞ւ :

**

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

Կիւլիզարի առեւանգման պատմութիւնը քիչ շատ ծանօթ է ամէնուն. հետեւաբար չենք ուզեր գրել հոս այդ դէպքին մանրամասնութիւնները : Ըսենք միայն թէ Կիւլիզար, հռչակաւոր աւազակապետ Մուսա Պէյի զոհերէն մին, իր անունը անմահացուց իր գերագոյն արիութեամբը՝ որով քրդական հարէմի մէջ պահպանեց իր հաւատն ու ազգութիւնը, եւ Բաղէշի դատարանին առջեւ՝ հակառակ ամէն սպառնալիքներու որոնց ենթարկուած էր՝ քաջութիւն ունեցաւ յայտարարելու թէ ինք «քրիստոնեայ է եւ քրիստոնեայ պիտի մեռնի» : Կիւլիզարի առեւանգման դէպքը ո՛չ միայն խորապէս յուզեց բովանդակ Հայութիւնը, այլեւ արձագանգ գտաւ եւրոպական մամուլին մէջ ալ. անմահն Կլատսթոն հայկական խնդրին ի նպաստ իր անդրանիկ նամակը գրեց Կիւլիզարի. «Daily – News»ի մէջ երեւցած այդ յուզիչ նամակը արտատպեցին աշխարհի բոլոր քաղաքական թերթերը : Հասարակաց կարծիքի այդ ընդհանուր յուզումի առջեւ էր որ, Սուլթանը վերջապէս ստիպուեցաւ հրաման հանել որ, Մուսա Պէյ դատուի Պոլսոյ մէջ – բան մը որ երեք – չորս տարիներէ ի վեր անդադար կը պահանջէին Մշեցիները, եւ միշտ կը մերժուէր . Ընթերցողները նոյնպէս գիտեն այդ դատաստանին գայթակղեցուցիչ մանրամասնութիւնները : Կիւլիզարի առեւանգումը եւ ոչ իսկ դատարանի առջեւ հանուելու չափ կարեւոր բան մը նկատուեցաւ, եւ Մուսա Պէյի դեռ ուրիշ շարք մը քստմնելի ոճրագործութիւններն ալ, հակառակ 50-ի չափ Հայերու եւ մէկ քանի Քիւրտերու ջախջախիչ վկայութիւններուն, «չհաստատուեցան», եւ թշուառականը անպատիժ մնաց : Այդ օրն էր որ անգլիական դեսպանը կը հեռագրէր իր կառավարութեան. «Օսմանեան արդարութիւնը այսօր պոռնկացաւ մայրաքաղաքին մէջ. ու Մուսա պէյ ազատ արձակուեցաւ». այսպէս դիմակազերծ կ'ըլլար Սուլթանի կառավարութիւնը Եւրոպայի առջեւ : Նոյն օրը – հայ ժողովուրդն ալ, վերջնականապէս կը համոզուէր թէ ո՛րքան յիմարութիւն է միմիայն օրինաւոր միջոցներով Թուրքէն արդարութիւն խնդրելու քաղաքականութիւնը. այդ օրը հայ յեղափոխական գաղափարը կ'ունենար իր գոյութեան անժխտելի պատճառը եւ իրաւունքը :

Ուրեմն, Կիւլիզարի դէպքը, իր ստացած այս մեծ նշանակութիւններով, դարձաւ հայ ժամանակակից պատմութեան անմոռանալի անցքերէն մին :

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՐՈՍԱՐԻՈՅԻ (Արժանթին) Հ.Օ.Մ.-ի «Մարալ» մասնաճիւղը զարթօնքի թափ մը տուած է տեղւոյն փոքրաթիւ հայ գաղութին : Օգոստոս 12 – 13-ի շաբաթավերջին Հ.Օ.Մ.-ի Հարաւային – Ամերիկայի Շրջանային Վարչութեան գործիչ Ռ. Աճէմեան այցելած է Րոսարիօ, ուր երկօրեայ հաւաքոյթ մը տեղի ունեցած է Հայ Կեդրոնին մէջ :

**

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ «Խրիմեան» կըրթական հիմնարկին սրահին մէջ տեղի ունեցած է Հ.Օ.Մ.-ուհիներու դաստիարակութեան եւ վարչական պատրաստութեան սեմինար մը : Առաջին բաժինով մը ընկերուհի Ռիթա Աճէմեան ներկայացուցած է կազմակերպութեան կառոյցն ու կարեւորութիւնը. խօսած է նաեւ «Հայկին ընկավարը արդի պայմաններու լոյսին տակ» նիւթին մասին : Ապա կատարուած են խմբական աշխատանքի վարժութիւններ :

ԵՐԲ ԿԸ ՓԱԿՈՒԻ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ

«Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթի Օգոստոս 5-ի թիւին մէջ «Արմէնփրէս»ի թղթակից Ս. Բաբաջանեանի զրոյցը տեղ գրաւած է «Անդրերկաթուղի»ի Երեւանի բաժնին պետ՝ Հ. Ղանդիլեանի հետ, զրոյցին տուն տուած է Ազրբէջանի եւ Հայաստանի միջեւ երկաթուղային կապին ներկայի վիճակը, որ հանգոյցի մը վերածուած է: Շոգեկառքեր, մեկնելու արտօնութեան կը սպասեն ազրբէջանական կայարաններու մէջ: Եւ ըսել որ այդ կառախումբերը բեռցած են ժողովրդական տնտեսական ամէնէն կարեւոր ապրանքներով: Դադրած է նաեւ մարդատարներու երթեւեկը: Երկաթուղին խափանուած օրէն ի վեր չի բանիր նաեւ Երեւան – Ղափան գիծը որ Զանգեզուրի լեռնաշխարհը կը կապէ երկրին կեդրոնական մասին:

Նախարար Ղանդիլեան նոր վերադարձած է Մեղրիի շրջանէն. կը պատմէ թէ հոն տեղի ունեցած է երկու կողմերու երկաթուղիի պատասխանատուներու հանդիպում մը: Մասնակցած են նաեւ խորհրդային Հաղորդակցութեան ճանապարհներու, Ներքին նախարարութիւններ, Հայաստանի կառավարութեան ներկայացուցիչներ: Ղանդիլեան յայտնած է որ շուտով գիծը կը բացուի: Ապա լուսանկարներ ցոյց տուած է ուր կը տեսնուի յարձակման ենթարկուած Ղափան – Երեւան կառախումբը: Վակոններու փշրուած ապակիներ, փամփուշտի բացած վէրքեր կողերուն վրայ: Իւրաքանչիւր վակոնէ հաւաքուած է 50 – 60 քար, որոնցմով փշրուած են ապակիները, Յուլիս 22-ին Նախիջեւանի Եայճի կայարանին մէջ անծանօթներ հրացանի կրակ բացած են Երեւան – Ղափան կառուղիին վրայ: Անոր ընկերացող ոստիկաններու պետին ներկայացուած զեկուցագրին մէջ կայուղիին ղեկավարը յայտնած է թէ այլ փորձութիւններու եւս հանդիպած են ու շոգեկառքը չէ հասած տեղը, ճամբորդները հանրաշարժով փոխադրուած են:

Մեղրիի շրջանէն անցնող երկաթուղին 46 քիլոմեթր հատուածը կը մնայ ազրբէջանական գօտիին մէջ ու հոն, փապուղիները, կամուրջները Ազերիներու հակակշռին տակ են, Տեղի ունեցած հանդիպումին նշուած է որ պէտք է այդ շրջանէն անցնող գիծերու պահպանութիւնը յանձնել խորհրդային Ներքին նախարարութեան:

Յուլիս 28 – Օգոստոս 2 – Հայաստան չէ ստացած շուրջ 5000 վակոն ժողովրդատնտեսական ապրանք: Անոնց մէջ կը գտնուէին աւերուած քաղաքներու եւ գիւղերու վերակառուցումին համար անհրաժեշտ ապրանքներ: Ազրբէջանի երկաթուղիի ղեկավարութիւնը տեղեակ ըլլալով հանդերձ այս կացութեան, միջոցներու չի դիմեր, արգելքները վերցնելու համար:

Առաջարկուած է, մինչեւ որ Մեղրիի մէջ ծագած հարցերը կարգաւորուին, կառախումբերը Հայաստան ղրկել ուրիշ ճամբով մը: Ազատաֆա – Իջեւան գիծով, կամ Ջուլֆա կայարանին մէջ կուտակուած կառախումբը հասցնել Նորաշէն, անկէ հայկական լոկոմոտիւներով Հայաստան հասցնել: Սակայն տրուած պատասխանները միշտ բացասական եղած են:

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ՀՐԱՒԷՐ

«Մանուշակ» թատրոն – ստուդիան յայտարարում է 1989 – 1990 թթ. ընդունելութիւն:

Ուսման տեւողութիւնն է 9 ամիս, 9 օր, 9 ժամ:

Ընդունուել կարող են այն քաղաքացիները, անկախ սեռից եւ տարիքից, ովքեր աշխատում են պետական հիմնարկ – ձեռնարկութիւններում: Նախապատուութիւնը տրւում է տնօրէններին, տեղակալներին, վարչութիւնների ու բաժինների պետերին եւ այլ պաշտօնատար անձանց:

«Մանուշակ»ը պատրաստում է բարձրորակ դերասաններ, որոնք ստուդիան աւարտելուց յետոյ իրենց աշխատանքի վայրում արհեստավարժ վարպետութեամբ կը խաղան դեմոկրատիա, հրապարակայնութիւն, վերակառուցում:

ՍՈՍԵԱՑ ԱՆՏԱՌ

ՀԱՅԿ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Տարասերու քարերը

Հնում ուռենին գեղանաղ աղջիկ է եղել, իսկ բարդին՝ սիգաճեմ պատանի: Նրանք սիրում էին իրար: Բայց մի իշխանուոր որոշում է բարդու գրկից խլել ուռենուն եւ կնութեան առնել: Փախչելով բռնաւորեց, ուռենին ու բարդին մտնում են Արաքս գետը եւ լողալով հեռանում հայրենի եզերքներից: Իշխանը շարժուելով գետեզերքով, ընկնում է նրանց ետեւից: Տղան ու աղջիկը գիտէին, որ բռնաւորի ձեռքը կ'ընկնեն՝ հէնց որ ափ դուրս գան: Բայց եւ այնպէս հեռու գնալ չկարողացան, ուժասպառ եղան եւ Մեղրի աւանի մօտ դուրս եկան գետից: Տղան գիրկն առաւ աղջկան եւ իր քղամիդի տակ այնպէս ծածկեց նրան, որ երբ բռնաւորը մօտեցաւ՝ ուռենուն չտեսաւ: Կարծելով, թէ աղջիկը շարունակում է լողալ ջրում, իշխանն սկսեց չափչփել գետեզերքը: Գնաց հասաւ ծովափ, ետ եկաւ Մեղրի եւ մնաց զարմացած: Տղայի գետափ դուրս եկած տեղում մի բարդի էր խշշում: Աղջիկն ու տղան, սիրոյ ուժով, գիրկընդխառն, բարդու կերպարանքով ծառ են դարձել,

Հիմա Մեղրիում այդ ծառից վերընձիւղուած տարատերեւ շատ բարդիներ կան: Ճաքճքուած կեղեւով նոյն ծառի վրայ կան ուռենու, եւ բարդու ամենաբազմազան ձեւի տերեւներ:

Մեղրու տարատերեւ բարդին՝ Հայոց ծառաշխարհի հրաշալիքներից է:

Գրչունի Քնարիկի ծառը

Գողթնի Ցղնայ գիւղում մի փռշնի կայ: Ձես կարող ասել, թէ քանի տարեկան է: Բոլոր ծառերի մէջ ամենադժուարը փռշնու տարիքը որոշելն է: Շատ – շատ կ'ասեն յիսուն կամ վաթսուն տարեկան է: Բայց սա իր ճիւղերի վրայ վեց դար է պահում: Հիմա մարդիկ չեն նկատում այս փռշնին: Մտապահում են միայն անունը: Ցղնացիների խօսքում ծառը յիշւում է որպէս սահմանասիւն,

– Ճամբան թեքեցի գրչուհի Քնարիկի ծառին չհասած, – ասում է գիւղացիներից մէկը:

– Քո հերթին տեսայ գրչուհի Քնարիկի ծառի մօտ, – արձագանգում է երկրորդը:

Հինգ դար առաջ այս փռշնու տակ նստում էր գրչուհի Քնարիկը եւ մագաղաթի վրայ ընդօրինակում հին – հին ձեռագրեր: Այդ տարիներին ոչ ոք չէր կարող Քնարիկի պէս գեղեցիկ գրել: Գրչուհին քանի տարում նօսրացրել – բազմացրել էր հարիւր հատորից մատեան: Հազար – հազար մարդ է զմայլուել գրչուհու պերճագեղ տառերով նրա անսովոր արագագրութեամբ:

Ցղնացիները չգիտեն հիմա, թէ որտեղ են Քնարիկի արտագրած ձեռագրերը: Ինչ իմանաս, հինգ հարիւր տարում այնքան բան է անցել Ցղնայի գլխով:

Միայն փռշնու տերեւներն են յիշում ամէն ինչ: Բայց մի ծառահմայ չկայ, որ վերծանի տերեւների սօսափիւնը:

Ծառը չար մարդու շուաք չի անում

Արմաւիրում մի իշխան էր ապրում, որն ուրախանում էր ուրիշների մահերով: Հէնց որ լսում էր այսինչի կամ այնինչի մահուան մասին, ներանձնանում էր իր սենեակում եւ փայլատակող դէմքով ձեռքը տանում գինու գաւին:

Ամրան մի օր այս չար իշխանը ձի է նստում եւ շարժւում դէպի Երուանդաշատ: Ճանապարհի կէսին ձին կանգ է առնում, ծարաւ լինում, փնչացնում, ընկնում գետին ու շունչը փչում: Իշխանն ստիպուած ճանապարհը շարունակում է հետիոտն:

Կէսօրին շոգը սաստկանում է: Քրտինքը հոսում էր, գլուխը պտտւում: Մօտենում է ճամբեզրի բարդիների երկար շարանին եւ փորձում շոգից պատսպարուել որեւէ ծառի շուաքի տակ: Բայց ա՛յ քեզ հրաշք: Որին մօտենում էր՝ ծառը վեր էր բարձրացնում իր ճիւղերը եւ այնպէս հաւաքւում, որ թւում է, թէ նրա գլուխը խուզում եւ կոկլիկ է դարձնում մի անտես վարսայարդար: Եւ ոչ մի բարդի շուաք չի անում չար մարդուն:

Ասում են բարդու գլխի գողտրիկ սանտրուածքը մնացել է այդ ժամանակւանից,

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱՒԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Տաժանալին վերելքով եւ ցուրտ քամիէն ծածկուելով հասանք լերան կատարը, երբ արեւելեան հորիզոնը կաս – կարմիր կտրած էր, իբրեւ նախանշան արեւի մօտալուտ ծագման: Հովը եւ ցուրտը հասած էին այստեղ իրենց ծայրագոյն սաստկութեան: Մենք, մասնակցելով եռաժիշտ Գէորգի ճարած պաթանիայի պաշտպանութեան, ուրիշ քանի մը հոգիներով՝ բարձրացանք արեւելեան կողմի բեմահարթակին վրայ եւ իրարու քով սեղմուած սպասեցինք արեւի ծագման: Հազիւ թէ արեգակը ցոյց տուաւ իր ոսկի սկիհին ծայրը, հնչեցուցինք «Առաւօտ Լուսոյ, Արեգակն Արդար»: Անակնկալի եկան եւրոպացի թուրիսթներ, որոնցմէ կոկլիկ խումբ մըն ալ լեռ բարձրացած էր մեզի հետ, եւ շարժման անցուցին իրենց պատկերահան գործիքները՝ մեզի դէմ ուղղած: Արեւին ոսկի սկաւառակը ամբողջացած էր արդէն եւ սկսած՝ իր անվերջանալի եւ անխափանելի առօրեայ ճամբորդութիւնը, երբ մենք «Հայր Մեր»ի երգեցողութեամբ վերջաւորութեան բերինք առաւօտեան այս կարճ օրհներգութիւնը, ուղղեալ լոյսի Արարիչ՝ Արդար Արեգակին, որ «այսօր» ալ ծագած էր, չես գիտեր քանի թրիլիոներորդ անգամ ըլլալով, «զլոյս արեգական՝ յաշխարս»:

Ապա անցանք լերան արեւմտեան հարթայատակը եւ այնտեղ ալ շարուած կամ ինկած դիքերու եւ դիցուհիներու քանդակներն ու գետին ինկած հսկայական գլուխները դիտելէ յետոյ՝ սկսանք վայրէջքը, որ դիւրին էր եւ հետեւաբար մեծ շնորհ մը չէր ինծի եւ Հ. Արամին համար յառաջապահի դիրքին անցնիլը, հակառակ ամէնէն վերջը լեռնագաղաթէն բաժնուողներէն ըլլալնուս: Գրաւեցինք անմիջապէս մինիպիւսի մէջ ցուրտէն պաշտպանուած մեր տեղերը եւ ճամբայ ելանք կատարելու համար այս անգամ վայրէջքը նոյն ճամբայէն, նոյն ցուցումներով եւ նոյն «վիրաժ»ներով, որոնք վայրէջքին աւելի վտանգաւոր կրնային ըլլալ քան վերելքին: Երբ շուրջ երկու ժամ յետոյ հասանք մեր մօթէլը, գիշերային գնացքին չմասնակցող «իմաստուններ»ը իրենց գիշերային հանգիստը լրացուցած, բոլորուած էին արդէն նախաճաշի սեղաններուն շուրջ եւ զարմանքով կը նայէին մեզմէ ոմանց, որ դեռ մեր վրայ կը պահէինք բրդեղէն քաղաքները առաւօտեան այդ տաքին...:

ԺԱ.

ԴԷՊԻ ՀԱԹԱՅ

Կազդուրուած՝ ոչ այնչափ աղքատ նախաճաշէն՝ որքան տաքուկ կաթէն, ճամբայ ելանք մեր մինիպիւսով: Իսկ խումբը, դարձեալ օթօպիւսներէն մին մասամբ աւրուած ըլլալուն, պիտի սպասէր մինչեւ գործի տեղերուն բացուիլը եւ ինքնաշարժին նորոգութիւնը, որով հազիւ կէսօրին կրցած են ճամբայ ելնել: Մեզի հետ առինք նաեւ այս ուխտագնացութեան մասնակցող Տէր եւ Տիկին Փրոֆ. Յակոբ Ներսոյեանը, որ կրտսեր եղբայրն է Տիրան Արք. Ներսոյեանի, Ինք ծնած է Անթէպ, բայց հազիւ մէկ տարեկան մանուկ հասակէն՝ իր ծնողքին եւ երէց եղբայրներուն ու քոյրերուն հետ փոխադրուած են Հալէպ: Կ'ուզէր տեսնել իր ծննդավայրը, այսօրուան Կազիանթէպը ու եթէ հնար է նաեւ իրենց հօրենական տունը եւ մկրտուած եկեղեցին: Երբ կէսօրին անցած Կազիանթէպ հասանք, յետ երկար փնտռտուքի ի վերջոյ կարելի եղաւ գտնել երբեմնի Այնթապին Ս. Աստուածածին Եկեղեցին, ուրկէ միայն ճամբայ ելլելով կարելի էր գտնել Ներսոյեանց տունը: Փրոֆէսօր Յակոբը եւ տիկինը երկու հոգիի առաջնորդութեամբ գացին գտնելու իրենց տունը: Ի վերջոյ գտած, տեսած ու մուրազին հասած վերադարձան մեր մօտ: Ու մենք սկսանք հիացումով աչքէ անցընել երբեմնի եկեղեցին: Մեզի շատ բարեացակամօրէն բացատրութիւն տուող Կազիանթէպցիներ ըսին թէ եկեղեցին երկար ատեն բանտի վերածուած է: Վերջերս սակայն որոշած են գործածել զայն իբրեւ մզկիթ: Զանգակատան վրայ եւ անոր հանդիպակաց կողմը՝ տանիքին վրայ՝ երկու շքեղ մինարէներ բարձրացուցած են. շէնքին արտաքին երեսը լաւ մը մաքրած են: Եկեղեցին հոյակապ ու հսկայ կառուցուածք մըն է, շինուած՝ մէկ շարք ճերմակ եւ մէկ շարք սեւ սրբատաշ քարերով: Ուզեցինք ներքին մասն ալ տեսնել. դժբախտաբար դուռը կղպուած էր եւ ըսին թէ ոչ ոք կար մօտակայքը որ կրնար բանալ զայն: Մզկիթի վերածուած եկեղեցին է 1892-ին, ինչպէս արձանագրուած էր բարձրադիր պատին վրայ: Իսկ մինարէներու վրայ կար 1989 թուականը, որ ըսել է թէ այս տարի աւարտած են: Այնթապ օժտուած է նաեւ միջնաբերդով, որուն քովէն անցանք մինիպիւսով: Կէսօրուան կերակուրը այստեղ ըրինք արդիական բարձրադիր ճաշարանի մը մէջ:

Կազիանթէպէն շարունակեցինք մեր ճամբան եւ երեկոյեան դէմ հասանք Գրբըզխան, որով մտած ենք Հաթայ նահանգը, որ նախապէս ծանօթ էր որպէս Իսքէնտէրունի Սանճագ: Այս շրջանը Փրանսական հոգատարութենէն անցաւ Թուրքիոյ 1939 թուին: Հաթայ բառը մէկ տարբերակն ըլլալն կը թուի Հիթիթ ազգի անունին, որ Քրիստոսէ առաջ 1700 – 1200 թուականներուն ստեղծած է մեծ կայսրութիւն եւ քաղաքակրթութիւն մը ամբողջ կեդրոնական Անատոլուի մէջ եւ որոնց կարեւոր կեդրոններէն մէկն ալ Հաթայի շրջանը եղած է: Անոնց ստեղծած քաղաքակրթութեան արժէքաւոր մնացորդները այսօր կը զարդարեն Անգարայի եւ այլ քաղաքներու թանգարանները:

Գըրըգխանի մէջ իջանք իրենց Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին եւ կատարեցինք երեկոյեան ժամերգութիւն: Խօսեցանք տեղւոյն փոքրաթիւ հայութեան, որոնց թիւը քանի չանցնիր: Հասաւ նաեւ ուխտաւորաց խումբը, որոնց հետ միասին պաշտամունքէ յետոյ ուղղուեցանք դէպի Իսքէնտէրուն, լեռներու լանջքին բացուած լայն եւ հանգստաւէտ ճամբաներէ: Անցանք նաեւ Պէյլան գիւղի մէջէն, ուր դեռ կանգուն կը մնայ մեր եկեղեցին, զրկուած իր փառքէն եւ հաւատացեալներէն, իբրեւ սեպհականութիւնը կառավարութեան: Ուշ գիշերին մտանք Իսքէնտէրուն եւ իջեւանեցանք Հաթայլը կոչուած բարձր պանդոկը:

Յաջորդ օր, Յունիս 17, Շաբաթ, ամէնքով եւ ապահովութեան պաշտօնեաներու առաջնորդութեամբ ճամբայ ելանք դէպի Վագըֆ հայկական գիւղը, ուր ժողովուրդը հաւաքուած էր իր եկեղեցիի շրջապատի արտաքին դրան առջեւ եւ մեզի կը սպասէր: Հրաշափառով մուտք գործեցինք իրենց գեղջկական անշուք եկեղեցին, որ կը կոչուի Ս. Աստուածածին: Կարճ ժամերգութենէ յետոյ մատուց Ս. պատարագի, զոր մատոյց Տ. Միւռոն քահանայ Այվազեան: Ողջոյնի խօսքերէն յետոյ քարոզեցինք օրուան Սուրբերուն, Տրդատ Թագաւորին, Աշխէն Թագուհիին եւ Խոսրովիդուխտ արքայաքրոջ մասին, յորդորելով որ հետեւին անոնց բարեպաշտութեան, հաւատարմութեան եւ անձնուիրութեան օրինակին: Կատարեցինք հոգեհանգիստ գիւղի ընդհանուր ննջեցեալներու համար:

(Տար. 11)

(Շար. Ա. էջէն)

գրէ հեղինակով: Ակադեմիային տանիքը փլած է, Փալացցօ Վէքքիոյին կարելի չէ մօտենալ, Սան Լորէնծօ Միքէլ-Անճելօ եւ Մետիչիներու դամբարանները աղտոտութեան եւ ամէն տեսակ աղբերու զոհ են: Թանգարաններու պատասխանատուն կը փորձէ բացատրել կացութեան պատճառը. – Աշխարհի առաւելագոյն թանգարանի կեդրոնացում ունեցող քաղաքն է (68 որոնց 12-ը՝ ազգային) 5000-էն 6000 պալատ կամ պատմական բնոյթ ունեցող հիմնարկներ եւ տարեկան 3,3 միլիոն զբօսաշրջիկ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 18 / 24)

ԼՂԻՄ ԿԸ ՎԵՐՍԿՍԻ՞ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ

Օգոստոս 21-ին Ստեփանակերտի փողոցներուն մէջ նկատելի եղած է աշխուժութիւն մը. երթեւեկը վերսկսած է, ինչ որ յոյս ներշնչած է թէ ամիսներու գործադուլի շարժումը կը մեղմանայ: Երթեւեկին յաջորդած է սննդամթերքի խանութներու ցանցը: Գործի անցած են նաեւ ինքնավար մարզին շրջանային կեդրոններուն ձեռնարկութիւնները: Կահ-կարասիի, կօշիկի, կարի, մետաքսի գործատուներուն մէջ ժողովներ տեղի ունեցած են Երեքշաբթի առաւօտ աշխատանքը վերսկսելու որոշում տալով:

**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէին ընդլայնուած խորհրդակցութեան ընթացքին քննարկուած է երկրաշարժի գօտիին մէջ վերականգնումի աշխատանքին ընթացքը արագացնելու հարցը: Նիստին մասնակցած են Կեդրոնական Կոմիտէի, պետական պլանի, պետշինի պատասխանատու աշխատողներ, այլ հանրապետութիւններէն փոխ վարչապետներ, նախարարներ, փոխ-նախարարներ եւայլն:

Վերականգնումի աշխատանքներու ընթացքին մասին հաղորդում մը ներկայացուցած է Խորհրդային Կեդրոնական Կոմիտէի ընկերային-տնտեսական բաժնի փոխ-վարիչ՝ Ն. Ստաշենկով: Խստօրէն քննադատուած են աշխատանքներուն ընթացքը, յայտնուած թերութիւնները որոնք զգալի կերպով կը ձգձգեն վերակառուցումի գործն ու շինարարութիւնը:

**

ՍԻՍԻԱՆԻ ՄԻԹԻՆԿԸ

Երեւանի «Կոմունիստ» (ռուսերէն) օրաթերթին տուած տեղեկութեան համաձայն Օգոստոս 18-ին, ժամը 20-ի մօտ Սիսիանի շրջանի Վաղուդի գիւղին ամառնային արօտավայրին մէջ խումբ մը զինեալ մարդիկ սպաննած են վաթսունամեայ հովիւ Աղեքսանդր Շափաղաթեանը եւ գողցած 300 ոչխար: Սիսիանի Շրջանային Կոմիտէի Ա. քարտուղար՝ Յ. Առաքելեան յայտնած է թէ արարքը պատահած է ազրպէյճանական սահմանին մօտերը ու առաջին անգամ չէ որ նման դրդիչ դէպքեր տեղի կ'ունենան: Վերջերս, Գորիսի մէջ եւս հովիւ մը սպաննուած է ու կանոնաւոր կերպով ահազանգ կը տրուի անասուններու գողութեան մասին:

Կիրակի, Օգոստոս 20-ին բազմամարդ միթինկ մը տեղի ունեցած է Սիսիանի մէջ, ուր մասնակիցները դայրոյթ յայտնած են ազրպէյճանական նման աննախադէպ յարձակումներուն առիթով ու պահանջած որ անյապաղ խստօրէն պատժուին յանցագործները:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Տէր եւ Տիկին Ժան եւ Մառլէն Թէրզիպաշեան,
Տէր եւ Տիկին Ժագ եւ Ժագլին Թէրզիպաշեան,
Տէր եւ Տիկին Ժորժ եւ Սիլվի Մկրտիչեան եւ զաւակները՝
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ-մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻԱ ՄԻՍԻՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 26-ին, Սանս:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Օգոստոս 30, ժամը՝ 13.30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

8, rue Louis Astruc, 13005 MARSEILLE

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13-ին, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ 14-էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14-էն 16.30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ.– 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003
Հեռաձայն. – 78 – 60 – 47 – 18

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել. – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9-էն 17:

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պաննէօ – Բաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26-ին:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

CEREMONIE
DU 45ème ANNIVERSAIRE
DE LA LIBERATION DE PARIS

Place du 18 Juin — Montparnasse
Samedi 2 septembre à 15 h 30

Discours de :

M. A. TOLLET,
Président du Comité de libération de Paris

et de M. LEO HAMON,
Ancien Ministre

L'Amicale des Anciens Résistants arméniens à l'invitation du Comité de Libération de Paris et en souvenir de nombreux héros tombés dans les combats de libération de Paris, de la région Rhône-Alpes et du sud de la France, vous convie cordialement à assister nombreux à cette cérémonie d'hommage.

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու նոր սակագինը
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1-էն

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք-Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՂԹԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ
1958 – գին 60 Ֆ.

ԵՒՐՈՊԱՑԻ
ԲՈՒՌ ՄԸ ՏՈՄՍ
1963 – գին 35 Ֆ.

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ
1971 – գին 50 Ֆ.

ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ
1973 – գին 50 Ֆ.

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ
վերհրատարակութիւն 1981 – գին 70 Ֆ.

ԽՈՍՐՈՎ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ
ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ
1980 – գին 70 Ֆ.

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ — 50»
Ծաղկաքաղ «Յառաջ»ի յիսնամեայ հաւաքածոներէն (1925 – 1975)
եւ. վկայարան
ԿՈՂՔ՝ ԳՈՌՋՈՒ
1976 – գին 120 Ֆ.

ԴԻՄԵԼ՝ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 31

JEUDI
31 AOUT
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.088 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.088

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԱՐՑԱԽ – ԱԴՐԲԵՋԱՆ

ՆՈՐ ԶՕՐՔ ՂՐԿԵԼԸ ՀԱՐՑԸ ՉԻ ԼՈՒԾԵՐ

ՄԷԿ ՄԵՌԵԱԼ

Մոսկուայի ԹԱՍ գործակալութիւնը հաղորդած է Երեքշաբթի օր, որ ի տես կացութեան վատթարացման, Ներքին նախարարը՝ Վադիմ Բակատին յայտնած է թէ յաւելեալ զօրք կը ղրկէ Հայաստան եւ Ադրբեջան եւ արդարացուցած է այդ որոշումը, ըսելով թէ անցեալ շաբթու նոր խռովութիւններ ծագած են եւ մէկ մեռեալ կայ:

Այս մասին, շատ կարճ կ'արտայայտուէին «Իւմանիթէ», «Քոթիտիէն» եւ «Լիպերասիոն» Չորեքշաբթի առտու (Օգոստոս 30) եւ միայն «Ֆիկառօ»ն էր, Ֆրանս-Ինթէրի Մոսկուայի թղթակիցին հետ (Իւլիս Կոսէ) որոնք կ'ակնարկէին նաեւ թէ մէկ մեռեալ կայ: Նոր չէ, անշուշտ, որ մթնոլորտը լարուած է Արցախ եւ ի վերջոյ շատը՝ շատ գտնելով է որ Արցախ ինքզինքը անկախ տարածք հռչակած էր, համագումարէ մը ետք, որ ընտրած էր 78 անդամներէ բաղկացած Ազգ. Խորհուրդ մը եւ 17 անդամներէ Պրեզիտիոմ մը (տես՝ «Յառաջ» Օգոստոս 29, Ա. էջ): Իւլիս Կոսէ, կը յայտնէր «Ֆրանս-Էնթէր»էն թէ այս «զուգահեռ կառավարութեան» առեղծումն է որ կատղեցուցած է Ազերիները և վախ կայ որ յարձակման անցնին: Բաքուի մէջ ալ ընդհանուր գործադուլ հռչակուած է Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 4-ի համար, որովհետեւ Ադրբեջանի իշխանութիւններն ալ վճռեր են հակայարձակման անցնիլ:

«Ֆիկառօ»ի աշխատակիցը Փիէր Պոսէվ իր թղթակցութեան մէջ, կ'ըսէ թէ ով որ կարդայ խորհրդային մամուլը, մէկ տպաւորութիւն կ'ունենայ՝ միայն ու միայն «ծայրայեղութեան» բորբոքումներ կան: Ու լրագրողը հետաքրքրական դրուած է սուղել խորհրդային բառարանի մը մէջ այն սահմանումը որ կը տրուի ծայրայեղութիւն բառին: Սա է. — «Փաստ ծայրայեղ գաղափարներու, մանաւանդ քաղաքական մարզի մէջ: Այս եզրը ընդհանրապէս կը գործածուի յետադիմականներուն կողմէ յեղափոխականներուն համար»:

Անկախ Ղարաբաղի հարցէն, պալթեան երկիրներու հասցէին ալ եղած խիստ ազդարարութիւնը, այն տպաւորութիւնը կը թողու որ Կրեմլինը վճռած է վերջակէտ մը դնել կամ պահպանողական հոսանքը յաջողած է իր դիծը պարտադրել:

Մոլտավիոյ մէջ, շուրջ հարիւր գործատուներ գործադուլի մէջ են (ռուսախօսները) մինչ, կը թուի որ պալթեան Հանրապետութիւնները կիրակնօրեայ մոսկովեան ազդարարութենէն ետք, բաւական ջուր խառնած են իրենց գինիին: Ռիգայի, Վիլնիուսի եւ Տալինի մէջ, նոյնիսկ նահանջի մասին կը խօսուի: Էստոնիոյ համայնավար կուսակցութեան քարտուղարը՝ Տիտմա, որ պատասխանատուն է գաղափարաբանութեան, յայտարարած է՝ «Աւելի ետք ուշադրութիւն պէտք է ընենք մեր խօսքերուն եւ արարքներուն»: Ա. քարտուղարն ալ «անպատասխանատու» որակած է անջատման դիմումները: Նոյնն է մթնոլորտը Լատվիա եւ Լիտուանիա: Բայց, նոյնը չէ ժողովրդական ճակատներու հակազդեցութիւնը, որոնք, ընդհակառակն, խիստ վիրաւորուած կը զգան իրենք զիրենք: Երեքն ալ Ռիգա ժողով մը կը գումարեն համադրելու համար իրենց դիրքերը: Արդէն իսկ, Լատվիոյ ճիւղը մերժած է ծունկի գալ:

Աւելի դատ, ինչպէս ըսինք, Մոլտավիա ալ մթնոլորտը ծանր է: Ի դէպ, «Լը Մոնտ» (Օգոստոս 30) պատմական ակնարկ մը հրատարակած էր այս Հանրապետութեան մասին, զոր որպէս «խորհրդային 15 Հանրապետութեանց փոքրագոյնը» կը ներկայացնէր: Դժբախտաբար, այդ «պատիւը» մերն է: Որքան պիտի ուզէինք, որ օր մը այդ որակումը պարտադրաբար փոխուէր, իբրեւ հետեւանք պատմական սրբագրութիւններու (գիտցածնիս եւայլն, եւայլն):

Մինչ այդ, պալթեան երկիրներէն դատ, ազդարարութիւն մըն ալ տրուած է Մոլտավիոյ, որ եթէ համարձակի քուէարկել նախատեսուած օրինագիծը (լեզուական) «քուէարկած կ'ըլլայ ազգայնական տագնապի մը Մոլտավիոյ կղզիացման եւ անոր կապերուն խզումին համար եղբայրական միւս Հանրապետութեանց հետ»:

Ինչպէս կը տեսնուի, Կորպաչովի միակ հարցը Ղարաբաղը չէ: Եւ թերեւս, 18 ամիս է այդ հարցը ձգձգելը այնքան ալ ճիշդ հաշիւ մը չէր:

Այսօր, երբ աւելի քան երբեք ծանր է մթնոլորտը, բախում կայ, լարուածութիւնը հիսթերիի բնոյթ առած է Բաքու, իբրեւ «լուծում» զօրք կը ղրկուի...: Զօրք ղրկելը լուծում չէ: Զօրք ղրկելու համար հարկ չկայ որ ղեկավարին անունը Կորպաչով ըլլայ, կրնար Բրեժնեւ մնալ, չըսելու համար՝ Ստալին...:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈԼՈՄՊԻԱՅ թմրեցուցիչներու մեծ առեւտրականին պարագլուխը՝ Կավիրիա զինադադար առաջարկած է կառավարութեան: Տրամադիր է իր հարստութեան մէկ մասը տալ եւ վերջ դնել ոճրային գործունէութեանց անպատիժ մնալու փոխարէն: «Լիպերասիոն» ձեռք ձգած է հեռաձայնային այդ խօսակցութեան արձանագրութիւնը: Կառավարութիւնը մերժած կ'ըլլայ: Ձերբակալուած 11 հազար կասկածելիներուն մեծ մասն ալ ազատ ձգուած է իբրեւ հետեւանք փաստերու չգոյութեան: Գալով Կավիրիայի, կը սպառնայ սպաննութիւններու ձեռնարկել կառավարական անդամներու, լրագրողներու եւայլն, եւայլն ի դէմ եթէ իր առաջարկած զինադադարը մերժուի: Ամերիկեան Ֆորպիս պարբերականին համար աշխարհի 10-րդ մեծահարուստն է երկու միլիառ տոլարով: Արդարութեան նախարարուհին՝ Մոնիքա տը Կրէյֆ յայտարարած է Ուաշինկթըն, որ չի հրաժարիր իր պաշտօնէն եւ մօտ օրէն Գոլոմպիա կը վերադառնայ: Մամուլի ասուլիսը տուած է զօրաւոր պաշտպանութեան տակ:

ՌԱՖՍԱՆՃԱՆԻ յաջողած է պարտադրել քաղաքական իր գիծը եւ կազմած կառավարութեան վաւերացումը ձեռք ձգել (270-ի վրայ 260 ձայնով): Նորընտիր նախագահը կրցաւ հեռացնել ծայրայեղներ-ը, որպէսզի կարենայ լեզու գտնել արեւմուտքի հետ, ինչպէս կը ծրագրէ: Ամէնէն աւելի վէճի նիւթ եղած է Ներքին նախարար՝ Մոհթաշեմիի հեռացումը: Նոր Սահմանադրութեամբ, նախագահը նաեւ վարչապետ է:

ԱՒԻՆԵՈՆԻ մէջ, Ռոքար 900 «ռոքարտիէն»ներու առջեւ պարզած է իր ծրագիրները եւ ցուցաբերած մտքի մեծ համադրութիւն մը: Կառավարութեան բուն ծրագրերը (11) սակայն, իր աջ բազուկն է Ժ. Փ. Հիւշոն որ ներկայացուցած է: Ամբողջութիւնը որակուեցաւ «Հերակլէսի 11 աշխատանքները», ճշդելու համար թէ դիւրին գործեր չեն, ինչ որ նախարարապետը կ'ուզէ իրագործել մանաւանդ ընկերային դետնի վրայ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐՏԱՔԻՆ առեւտուրի բացը նոր մրցանիշ մը կոտրեց Յուլիսին՝ 7,48 միլիառ ֆրանքի հասնելով 3,09-ի փոխարէն Յունիսին: Վախ կայ որ Օգոստոսը ալ աւելի դէշ ըլլայ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԵՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 19 / 24)

ՓԱԿՈՒՄ ԿԻՐՈՎԱԿԱՆԻ ԳՈՐԾԱՏԱՆ

Խորհրդային Միութեան Հանքային պարարտանիւթերու արտադրութեան նախարարութիւնն ու Հայաստանի Նախարարներու Խորհուրդը որոշած են փակել Կիրովականի քիմիական գործատունը որ կ'աղտոտէր քաղաքին մթնոլորտը: Դեկտեմբերի երկրաշարժէն ետք պարզուած է որ ձեռնարկութիւնը կը գտնուի երկրաշարժային գործօն գօտիին վրայ ու խորհրդային փորձագէտներու յանձնաժողովը յանձնարարած է չշարունակել քիմիական նիւթերու արտադրութիւնը: Օգոստոսի սկիզբին դադրած էր ամոնիակի, կարպիտի պատրաստութիւնը: Գործատունը պիտի փոխարկուի ձեռնարկութեան մը որ տարեկան 50 միլիոն ռուբլիի սէնթէթիկ նիւթեր, բիւրեղ ու ժողովրդական սպառման ապրանք կ'արտադրէ:

«ԱՐԱՐԱՏ» ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կույբիշեւի (Ռուսաստան) Հայերը միւսորող կեդրոն դարձած է «Արարատ» մշակութային, կրթական ընկերութիւնը, որ աղէտեալներու օգնութիւնը համակարգելու նպատակով հիմնուած է ու ընդարձակած իր գործունէութեան շրջանակները: Ընկերութեան փոխ-նախագահը՝ Աշոտ Սանոյեան հանգամանօրէն պատմած է իրենց նպատակներն ու ծրագիրները: Երկրաշարժէն ետք տուժածներ հասած են Կույբիշեւ, ուր տեղացիներու խումբ մը ստանձնած է անոնց բնակարան, գործ ապահովելու հոգը: Այդ գրաղումը պատճառ եղած է որ մարդիկ հետաքրքրուին իրենց արմատներով, մշակոյթով, լեզուով: Կույբիշեւի երեք հազար Հայերէն շատերը, բացի հայկական ազգանունէ մը, ոչ մէկ բանով կապուած են իրենց նախնիներու հայրենիքին հետ: Ընկերութեան նպատակներէն են կիրակնօրեայ հայկական դպրոցներ, ազգային գրադարան, երգչախումբ հիմնել:

ԴԱՍԱԳԻՐՔԵՐ ՀԱՅ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒՆ

Սմոլենսկի տպագրիչները հակառակ գործադուլներուն, արագօրէն աւարտած են հայ պատանիներու անհրաժեշտ հայերէն եւ ռուսերէն դասագիրքերու հրատարակութիւնը: Վերամուտին համար արդէն պատրաստ են աւելի քան 600 հազար օրինակ դասագիրք:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐՑԱԽԵԱՆ ԲԵՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ստեփանակերտի Մ. Կորքի թատրոնի խումբը մինչեւ Օգոստոս 5 ներկայացումներ տուած է Հայաստանի զանազան շրջանները: Անոնց խաղացանկը բաղկացած էր Ա. Քալանթարեանի «Վաճառքի ենթակայ չէ» եւ Ա. Եուճին Սումպատովի «Դաւաճանութիւն» գործերէն: Խումբին դերասաններէն Սամուէլ Բաղինեան պատասխանելով հարցումներու, ըսած է թէ մտադիր են յառաջիկային բեմադրելու Շանթի թատերգութիւններէն մէկը, հաւանօրէն՝ «Հինգած բերդի իշխանուհին» եւ ապա Գ. Նարեկացիի «Մատեան ողբերգութեան»ը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ՝ 11 ՈՍԿԻ ՄՐՑԱՆԱԿ

Վերջին շաբաթներուն ընթացքին, Խորհրդային Միութեան զանազան քաղաքներուն մէջ, տեղի ունեցան, չորրորդ անգամ ըլլալով, համամիութենական խաղեր երիտասարդ (ժիւնիոր) մարզիկներու միջեւ: Կը մասնակցէին բոլոր հանրապետութիւնները, ներկայացուցչական կազմերով:

Ստացուած մրցանակներու հաշուով, Հայաստան գրաւած է 10-րդ տեղը, իր ետեւ ձգելով դրեթէ բոլոր փոքր հանրապետութիւնները, ներառեալ Ադրբեջանը:

Հայ երիտասարդները շահած են 11 ոսկի մրցանակ, 10 անգամ երկրորդ եղած են եւ 8 անգամ՝ երրորդ: Խաղերուն յայտագիրը կը պարփակէր Ողիմպիական մարզաձեւերուն մեծ մասը:

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

● ՋՈՒԼՖԱԼԱԿԵԱՆ 3-ՐԴ ՄԻԱՅՆ

Մարթինեիի մէջ (Զուիցերիա), դասական ոճով աշխարհի առաջնութեանց ընթացքին, Սէուլի Ողիմպիականին ախոյեան Լեւոն Ջուլֆալակեան (68 քլկր.) միայն երրորդ դասուած է: Կ'երեւի, աղէտէն ի վեր, լենինականցի մարզիկը չէ վերագտած տակաւին իր ֆիզիքական լաւագոյն վիճակը:

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ՝ ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

Վալանսի Հայ Մարզականը իր ախոյենական երրորդ մրցումը կատարած է Թանէի մէջ: Արդիւնք՝ պզտիկ պարտութիւն մը՝ 2 – 1:

Հայանուն ակումբին առաջին ելոյթները շատ քաջալերական չեն, բայց տակաւին եղանակին սկիզբն ենք միայն եւ Վալանս կրնայ, անկասկած, յառաջդիմել: Ներկայիս 14-րդ է, 16 խումբերու միջեւ:

● ՁԱՆԱՁԱՆ, ԱՍԿԷ – ԱՆԿԷ

Արարատի նախկին յառաջապահ, այժմ Կոտայքի մարզիչ Նազար Պետրոսեան մասնակցած է Խորհրդային Միութեան

(Շար.ը Դ. էջ)

ՅՈՒՇԵՐ ԻՄ ՈՒՍՈՒՑՉԻ՝ ՀՐԱՉԵԱՅ ԱՃԱՌԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Վ. ՕՀԱՆԵԱՆ

Ակադեմիկոս Աշոտ Յովհաննիսեանը իր «Յուշեր ու բնութագրումներ» (1969) գրքում Հր. Աճառեանի մասին գրել է.

«Ժամանակն է որ հանրահռչակ գիտնականի աշակերտներն ու բարեկամները գրադուեն ընդհուպ նրա կեանքին ու գործունէութիւնը բնութագրող նիւթերի կուտակումով»:

Հանճարեղ լեզուաբան, հայագէտ Հ. Աճառեանի մասին յուշեր ունեն Երեւանի համալսարանի նրա ուսանողներն ու պաշտօնակիցները: Ինքը՝ Աճառեանը եւս շատ հետաքրքիր յուշեր է գրել, որոնք հրապարակուեցին նրա ծննդեան հարիւրամեակի առթիւ: Սկսելով մանկութեան օրերից, նրա յուշագրութիւնը հասնում է մինչեւ 1919 թուականը եւ ընդհատւում: Թաւրիզի կեդրոնական միջնակարգ դպրոցի իր 1919 – 1923-ի դասատուութեան մասին նա միայն թեթեւակի յիշատակումներ է անում, մինչդեռ այդ տարիներին Աճառեանը մանկավարժական բեղմնաւոր գործունէութիւն է ծաւալել: Մենք՝ այդ տարիների նրա աշակերտները, չենք կարող մոռանալ մեր ամենասիրելի ուսուցչին, որի ջանքերի շնորհիւ մենք խոր գիտելիքներ ձեռք բերեցինք: Թաւրիզի թէ՛ Արամեան (տարրական) եւ թէ՛ միջնակարգ՝ Կեդրոնական դպրոցներում Աճառեանը աչքի էր ընկնում իր գիտելիքների անսահման պաշարով եւ մանկավարժական բացառիկ հմտութեամբ:

Կեդրոնականում Աճառեանից առաջ մենք ֆրանսերէնի մի ուսուցչուհի ունէինք՝ Սոֆի Ամատունին, որ ուսանել էր Զուիցերիայում, հիանալի ֆրանսերէն գիտէր: Թաւրիզում էր ծնուել, հայերէն գրական լեզուին տիրապետում էր, բայց դասարանում խօսում էր միայն ֆրանսերէն: Այդ մեթոդը, սակայն քչերին օգնեց:

Աճառեանի դասաւանդման մեթոդը բոլորովին այլ էր: Առաջին իսկ դասից նա պահանջեց մի քանի մաքուր տետր միացնել ֆրանսերէնի բառարանի համար. սովորեցրեց ֆրանսերէն այբուբենի հերթականութեամբ դասաւորել ֆրանսերէն բառերը, անսխալ արտագրել դրանք բառարանում, գրել դրանց հայերէն համարժէքը: Ամէն նոր դասից յետոյ նա մեզ տալիս էր նոր բառերի ցուցակը մեր բառարաններում արտագրելու համար: Տարւայ ընթացքում սովորած բառերի քանակը հազարի էր հասնում եւ մեր բառարանների ծաւալը անհրաժեշտ էր լինում մեծացնել:

Խօսել սովորեցնելու եւ առոգանութիւնը իւրացնելու համար Աճառեանն ընտրում էր ֆրանսերէն կարճ պատմուածքներ կամ բանաստեղծութիւններ, որոնք պարտադրում էր բերանացի անել:

Ֆրանսերէնի դասաւանդման գործում Աճառեանը մեծ տեղ էր յատկացնում քերականութեանը: Ֆրանսերէն ոչ միայն դասագիրք, այլեւ մի տպագիր գիրք անգամ չունէինք: Եւ ահա մի օր մեր ուսուցչի սեղանին տեսանք դարսուած գրքեր եւ զարմացանք, երբ Աճառեանը ամէն մէկիս յանձնեց ֆրանսերէն երկրաչափութեան մի դասագիրք: Երկրաչափութիւն մենք անցնում էինք հայերէն, բայց հայերէն դասագիրք չկար: Երկրաչափութեան ուսուցիչ Գեղամ Շմաւոնեանը որ միաժամանակ հանրահաշիւ եւ Ռուսաց լեզու էր դասաւանդում, տեսութիւնները թարգմանում էր ռուսական գիմնազիաների երկրաչափութեան հին դասագրքերից: Երկրաչափութեան ֆրանսերէն դասագրքերը Աճառեանը ձեռք էր բերել Թաւրիզի կաթողիկէների դպրոցի ուսուցիչներից: Այդ դպրոցում ուսուցումը ֆրանսերէն էր, չնայած աշակերտների մեծամասնութիւնն ազգութեամբ Հայ էր: Աճառեանն այդ դասանում, բայց մենք միաժամանակ վարժուեցինք հեշտ հասկանալ ու լուծել երկրաչափական խնդիրները:

Աճառեանը մեզ դասաւանդում էր Հայոց լեզու, գրականութիւն եւ գրաբար: Գրաբարի դասագիրք չկար: Աճառեանը կատարել էր գրաբարի ծաղկաքաղ՝ հատուածներ էր ընտրել Աստուածաշնչից, Խորենացուց, Եղիշէից, Եզնիկից, Ագաթանգեղոսից եւայլն: Ամէն մի բառ, արտայայտութիւն, նախադասութիւն թարգմանում էր աշխարհաբար: Գրաբարը, Աճառեանը բնութագրում էր որպէս գեղեցիկ, կանոնակարգուած, կատարեալ մի լեզու: Նա պարծանքով ասում էր որ Աստուածաշնչի Ե. դարի հայերէն գրաբար թարգմանութիւնն ամենաճիշդ, ամենակատարեալ թարգմանութիւնն է: Գրաբարի բառերի բազմաթիւ օրինակներով նա ցոյց էր տալիս օտար լեզուների ազդեցութիւնը հայերէնի վրայ, թըւարկում փոխառուած բառեր յունարէնից, պարթեւերէնից, պարսկերէնից, ասորերէնից եւ այլ լեզուներից, փոխառութիւնները նա համարում էր ազգային լեզու հարստացնելու եւ զարգացնելու գըրական գործօն: Հայերէնի եւ պարսկերէնի, հայերէնի եւ պարթեւերէնի նըմանութեան զարմանալի օրինակներ էր բերում, բացատրելով հնչիւնափոխութեան օրէնքները: Սիրում էր կրկնել հայերէնին շատ նման պարթեւերէն հետեւեալ արտայայտութիւնը. «հզար դհեկան պըրդադան ամ, քիչ քիչ կվժարամ»: Ցոյց տալու համար թէ ինչքան շատ բառեր են Ռուսները փոխ առել այլ լեզուներից, նա ասում էր. «Վերցրէք ռուսերէն ամէն մի բառարանի A տառով սկըսւող բառերը. դրանք համարեա բոլորն օտար ծագում ունեցող բառեր են»:

Դասերի ժամանակ ու դասերից դուրս Աճառեանի սեւեռուն ուշադրութիւնից դուրս չէր մնում նրան հանդիպող մեր գործածած ամէն մի նոր բառ:

Մի անգամ նրա այն հարցին թէ ի՞նչ է նշանակում «մոզոնել», ես պատասխանեցի՝ հնարել: – Ումի՞ց ես լսել, – հարցրեց Աճառեանը: – Տատիցս, – պատասխանեցի ես: – Իսկ տատդ որտեղացի՞ է, ընիկ Թաւրիզեցի՞, թէ եկուոր: Ես դա չգիտէի եւ տատիցս հարցնելուց յետոյ միւս օրն Աճառեանին յայտնեցի, որ տատիս ծնողները Համատան քաղաքից են եկել: Աճառեանը լսեց, ինչ որ բան գրանցեց, բայց ասաց թէ անհաւատալի է որ այդ բառը համատանցիների բարբառում լինի: Յետագայում իմացայ որ տատս մոզոնել բառը Թիֆլիսեցիներից է սովորել, երբ Թիֆլիս հիւր է գնացել իր ազգականների մօտ: Երբ այդ բանը յայտնեցի Աճառեանին, նա ժպտաց եւ ասաց. «Դա ճիշդ է, մոզոնել բառը Թիֆլիսի բարբառին է յատուկ»:

Աճառեանը հետաքրքրւում էր աշակերտներից ամէն մէկի որտեղացի լինելով, յաճախ ինքը հարց էր տալիս այս կամ այն բարբառով եւ ստիպում էր պատասխանել մայրենի բարբառով, այնպէս, որ մենք գիտէինք թէ մեր դասարանում ով է ղարաբաղցի, ով մուժումբարցի, ով սալմաստեցի եւայլն:

Գրաբարի ուսուցումը, ասում էր Աճառեանը, պէտք է նպաստի մեր գործածական աշխարհաբարի բառապաշարի հարստացմանը: Բարձր գնահատելով եւ սիրելով գրաբարը, նա տեսնում էր որ Եղենից յետոյ արեւմտահայ լեզուն զարգացման հող չունի: Հայոց լեզուի ապագան նա կապում էր արեւելահայ աշխարհաբարի բարգաւաճման հետ, սակայն ուղղագրութեան Աբեղեանական ռեֆորմը նա սկզբունքօրէն ոչ գիտական, գործնական, ոչ օգտակար էր համարում:

Թաւրիզի դպրոցներում, տարրական դասարաններից սկսած, սովորում էին արեւելահայ աշխարհաբար, սակայն – կան դասարաններում. Թիֆլիսում լոյս տեսնող «Լուսաբեր» դասագրքերով, բարձր դասարաններում՝ «Հայ գրողներ» ալմանախով եւ ծանօթ էինք Խ. Աբովեանից մինչեւ Աւետիք Իսահակեանի գրական ստեղծագործութիւններին: Իսկ արեւմտահայ գրողներից շատ քչերին գիտէինք: Հայ գրականութեան պաշտօնապէս ընդունուած ծրագիր չկար: Աճառեանն ինքն էր ընտրում նիւթը՝ աշխատելով լրացնել արեւմտահայ գրականութեան վերաբերեալ մեր գիտելիքների պակասը: Արեւմտահայ գրողներից ամէնից մանրամասն պատմում էր Մկըրտիչ Պէշիկթաշլեանի, Յակոբ Պարոնեանի եւ Պետրոս Դուրեանի մասին:

Աճառեանը մեզ պարտադրեց բերանացի սովորել Զէյթունի ապստամբութեանը նուիրուած Մկրտիչ Պէշիկթաշլեանի բանաստեղծութիւններից երկուքը՝ «Մահ քաջորդւոյն» եւ «Թաղումն քաջորդւոյն»:

Մենք գաղափար չունէինք Պետրոս Դուրեանի ստեղծագործութիւնների մասին: Նրա քնարական բանաստեղծութիւններն Աճառեան անզուգական ու բարձրարուեստ ստեղծագործութիւններ էր համարում: Նա մեզ յանձնարարեց Պետրոս Դուրեանի բանաստեղծութիւններից հինգը սովորել եւ անգիր արտասանել՝ «Սիրել», «Լճակ», «Դրժել», «Տրտունջք» եւ «Իմ մահը»:

Աճառեան ունէր Պ. Դուրեանի բանաստեղծութիւնների գրքոյկը, նա մեզ ըստիպեց այս ստեղծագործութիւններն արտագրել, յիշեցրեց, որ բառերի մէջ պահպանուած Ը տառը չկրճատենք, որպէսզի Դուրեանի բանաստեղծութեան տաղաչափութիւնը չխախտուի: Մեզ անծանօթ բառերի նշանակութիւնը բացատրելուց յետոյ ամբողջ դասաժամեր յատկացրեց պատկերների ընտրութեանը: Իսկ խորիմաստ, ցայտուն պատկերներն ու համեմատութիւնները սփռուած էին Դուրեանի բոլոր բանաստեղծութիւններում:

Յ. Պարոնեանի ստեղծագործութիւնների ուսումնասիրութեան ժամանակ նրանից առանձին հատուածներ կարդացինք («Ազգային ջոջեր», «Պտոյտ մը Պոլսոյ թաղերուն մէջ»), ապա երկար կանգ առանք «Մեծապատիւ մուրացկաններ»ի վրայ: Այստեղ Աճառեանը մեզ սովորեցնում էր նկարագրել մեծապատիւ մուրացկաններից ամէն մէկին, բնութագրել խմբագրի, քահանայի բանաստեղծի, լուսանկարչի, թաղականի, սիրոյ միջնորդի, բժիշկի, վարժապետի, դերասանի, փաստաբանի տիպերը, ցոյց տալ որ նրանցից իւրաքանչիւրը պատրաստ էր անսահման ստորանալ Աբիսողոմ աղայի ողորմութեանն արժանանալու, մի երկու ոսկի շորթելու համար: Աճառեանը մեզ յանձնարարում էր ընտրել «Մեծապատիւ մուրացկաններ»ի մէջ Յ. Պարոնեանի գործածած ծաղրական, զուարճալի, ծիծաղելի, թեւաւոր եւ այլ պատկերաւոր արտայայտութիւնները, բացայայտել դրանցից իւրաքանչիւրի գործածման իմաստը, ժամանակն ու հանգամանքները:

Այդ դասերից յետոյ ամէնօրեայ խօսակցութեան մէջ մենք սկսել էինք գործածել պարոնեանական պատկերաւոր ու զուարճալի դարձուածքներից շատ – շատերը:

Հայ գրականութեան դասերին մենք համոզուեցինք որ Աճառեանը բարձր է գնահատում դեղարուեստական խօսքը, նրան յուզում են քնարական ու հայրենասիրական բանաստեղծութիւնները, նրան խորթ չէ Պարոնեանի հումորը, եւ ինքն էլ սիրում էր կատակել, սրախօսել, նոյնիսկ բեմ բարձրանալ որպէս դերասան:

Դասարանում Աճառեանը սովորութիւն ունէր դասը պատասխանելու համար աշակերտներին կանչել ամպիոնի մօտ, ձեռքը հայրական գուրգուրանքով դնել աշակերտի կամ աշակերտուհու մէջքին: Վերջին կարճատես էր, միշտ ակնոցով: Նստարաններին նստածներին չէր ջոկում, բայց գիտէր իւրաքանչիւրի տեղը եւ եթէ, որեւէ մէկն իր տեղը փոխած էր լինում, աշակերտի ձայնի ուղղութիւնից իմանում էր դա:

(Շար. 1)

«ՄԻԱՑՈՒՄ»

Այս անունը կը կրէ «Հայոց արցախեան ժողովրդական շարժման տեղեկագիր»ը: Առաջին թիւը կը կրէ 1989 Օգոստոս 9 թուականը: Մէկ թերթէ մը բաղկացած այս տեղեկատուին ճակատը, որպէս նըշանաբան – լոզունգ կը կարդանք Չարենցեան պատգամին մէկ փոփոխակը: «Հայ ժողովուրդ, քո ուժը քո միասնութեան մէջ է»:

Առաջին էջի մեծ մասը դրուած է «Միացում» շարժման կանոնադրութիւնը, որուն առաջին յօդուածը կը սահմանէ կազմակերպութիւնը:

« «Միացում»ը ժողովրդի քաղաքացիական նախաձեռնութեան վրայ հիմնուած ազգային – քաղաքական ինքնակազմակերպման ձեւ է, որը դեմոկրատական սկզբունքներով նպաստում է ընկերվարական հասարակութեան համակողմանի վերակառուցմանը, ընտրովի մարմինների միջոցով ժողովրդի կամքի իրագործմանը, հասարակական նախաձեռնութեան զարգացմանը»: Յետագայ յօդուածները կը նշեն թէ շարժումը չի հակասեր խորհրդային սահմանադրութեան, թէ առաջնահերթ նպատակն է ԼՂԻՄ-ի վերամիաւորումը Հայաստանին, կը պայքարի յանուն «մէկ միասնական համազգային շարժման մէջ բոլոր Հայերի միաւորման», ազատ եւ անկախ մշակոյթի զարգացման, Արցախի մէջ Հայ Առաքելական Եկեղեցիին գործունէութեան ազատութեան, Հայոց լեզուի արմատաւորման ընդարձակութեան առողջացման, եւայլն

Երկրորդ էջին վրայ կը գտնուի շարժումին հռչակագիրը որ կ'ըսէ թէ «Միացում իրեն տեսնում է որպէս Հայոց համազգային շարժման բաղկացուցիչ մասը»: Ու քիչ անդին հաւատք կը յայտնուի որ այս գիրքորոշումը նախադուռակ կը դառնայ Հայաստանի հետ Արցախի միաձուլումին:

Տեղեկատուին այս առաջին թիւը կուտայ նաեւ շարժումին Ստեփանակերտի քաղաքային Խորհուրդի կազմը. Խորհուրդին անդամներն են՝ Ռոլիս Աղաջանեան, Գրիգոր Աֆանասեան, Համլետ Գըրիգորեան, Արմէն Դանիէլեան, Խնեստ Հայրապետեան, Եդուարդ Ղուկասեան, Լեւոն Միրզոյեան, Գագիկ Պետրոսեան, Գէորգ Պետրոսեան, Սերժիկ Սարգսեան, Ռոպէր Քոչարեան:

Խմբագրութիւնը հարցազրոյց մըն ալ կատարած է Ստեփանակերտի քաղաքային Խորհուրդի նախագահ Ռոպէր Քոչարեանի հետ: Ան խօսելէ ետք շարժումի կազմութեան, նպատակներուն մասին, պատասխանելով «Յաճախ կարելի է լսել այն մասին, որ Հայոց արցախեան «Միացում» շարժման գործօն անդամ են դառնում նրա համար որպէսզի պաշտօններ ստանան» հարցումին կ'ըսէ. – «Այդ կարծիքը դուրս է գալիս այն չինովնիկներից, ովքեր ունեն պաշտօն եւ հաւանական է վախենում են զրկուել բազկաթոռից»: Ապա կը շեշտէ թէ կազմակերպութեան կանոնադրութեամբ արգիլուած է շարժումին քաղաքային խորհուրդի անդամներուն ղեկավար պաշտօններ գրաւել կուսակցական, խորհրդային, արհմիութենական շրջանակներու մէջ: Այս ինքնասահմանափակումը ընդունուած է գիտակցօրէն, որպէսզի շարժումը զերծ մնայ պաշտօնամոլութենէն ու պաշտօնական կառուցուածքներու հետ կարելի միաւորումէ մը:

Իր բազմաթիւ հատուածներով ամբողջ ժողովուրդի մը տենչը խորագիր ըրած այս համեստ տեղեկատուն խմբագրուած է Մ. Պետրոսեանի կողմէ:

Եթէ աւանդութիւն է ողջունել մեր մամուլի կալուածին մէջ յայտնուող ամէն նոր անուն, «Միացում»ի պարագային ողջոյնին պէտք է ընկերանայ կորովին, յաջողութեան հետ կա՛րճ ճամբու մը մաղթանքը [illegible] կարճ ճամբայ մը «Միացում»ին, դէպի նպատակ տանող մաքառումին մէջ. նպատակ, որ մեր բոլորինն է հաւասարապէս:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՄՔԵՐ

ՄԱԶՈՎԻԷՑՔԻ՝ ՀԱԼԱԾՈՒԱԾ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ

Օգոստոս 19-ի երեկոյեան հեռատեսիլի կարճ փեկոյցով մը զօրավար Ժարուզելսկի իր ժողովուրդին կը դիմէր, յայտնելու համար որ «Սահմանադրութեամբ իրեն տրուած պարտականութեան համաձայն» Թատէուշ Մազովիէցքիի յանձնած էր նոր կառավարութիւնը կազմելու գործը: Այս արարողութիւնը կը խտացնէր այն իրավիճակը որ անկրկնադարձ մը կը նշէր լեհական պատմութեան մէջ:

Մինչեւ վերջին պահը ոչ ոք լրջօրէն հաւանական կը նկատէր նման բան մը. ոչ ոք կրնար հաւատալ թէ 1947-էն ի վեր երկիրը ոչ համայնավար վարչապետ կ'ունենար: Ոչ իսկ Սոլիտարնոսկի թերթին խմբագրութիւնը հաւանօրէն, որ Օգոստոսի սկիզբը տարածած էր հետեւեալ նշանաբանը. – «Նախագահութիւնը ձեզի, վարչապետութիւնը մեզի»: Սակայն պատահարները փութացուցին իրենց ընթացքը ու Ժարուզելսկի չէր ծածկեր որ տնտեսական աննախընթաց տագնապը կարենալ դիմագրաւելու համար երկիրը ազգային միութեան կառավարութեան մը պէտք ունէր:

Թատէուշ Մազովիէցքի 1956-ական թըւականներուն համոզուած էր որ բանուորական շարժումն ու ընկերվարական գաղափարականը պէտք է քրիստոնէական դրոշմ մը կրէին: Հակաստալինեան երիտասարդ համայնավարներու շրջանին մէջ իր ըսածները մեծ արձագանգ չէին գտներ: Ան կ'ուզէր նաեւ պարբերաթերթ մը հիմնել: 1958-ին լոյս տեսաւ թերթին առաջին թիւը, ապա ինք երեսփոխան ընտրուեցաւ լեհական Խորհրդարանին:

1961 – 1971 տասը տարուան խորհըրդարանական քաղաքականութեան վարընթացը զինքը այս փորձառութեան մէջ միակ անձը ըրաւ Սոլիտարնոսկի շարքերուն մէջ: 1968-ին, երբ ճնշուեցան ուսանողական շարժումները, ինք բողոքեց Խորհրդարանի ամպիոնէն: Իսկ 1971-ին, երբ իշխանութիւնը այնքան դաժանօրէն զսպեց Կտանսկի եւ Կտինիայի գործադուլի շարժումները, Մազովիէցքի պահանջեց տեղւոյն վրայ քննութիւն կատարելու. Խորհրդարանի իր վերջին ճառը այս խնդրին յատկացուած էր. պարզեց իր եզրակացութիւնները, պահանջելով որ մեղաւորները այդ արարքին պատասխանատուները պատժուին: Որպէս պատասխան, այլեւս երեսփոխանական ժողովին անդամ չընտրուեցաւ. տարի մը ետք ալ արգիլուեցաւ իրեն արտասահման մեկնիլ:

Կարճ ատեն ետք «Կաթողիկէ մտաւորականութեան խմբակ»ին փոխ – նախագահ կ'ըլլայ: Յաճախ կը ճամբորդէ երկիրին սա կամ նա շրջանները: 1970-ին կը մահանայ կինը, ու ինք կը մնայ երեք զաւակներուն հետ:

Ոչ միայն Խորհրդարանի օժանդակութիւնը չի ստանար, այլեւ կ'ենթարկուի ոստիկանական բազմաթիւ հետապնդումներու. 1976-ին կ'արգիլեն «Բանուորներու պաշտպանութեան կոմիտէին» հետ իր շփումը: Մէկէ աւելի անգամներ կը ձերբակալուի 24 ժամ կամ 48 ժամուան համար:

1979-ին դիտակից է թէ ընկերային վերիվայրումը այնպիսի աստիճանի մը հասած է, որ երկար չի կրնար շարունակուիլ ու երկիրը կը յառաջանայ դէպի պայթում մը: Արդարեւ, 1980-ին ընկերային ցնցումներու վերնակէտը կ'ըլլան Կտանսկ քաղաքի նաւաշինարանները: Անմիջապէս Մազովիէցքի եւ Կերեմէք 64 մտաւորականներու կողմէ կոչ մը կ'ուղղեն բանուորներուն եւ զայն անձամբ կը տանին Լեք Վալեզային: «Կտանսկի հերոսը» անմիջապէս կը խնդրէ որ միանան իրեն ու խորհրդատուները դառնան. այսպէսով կը ծնի Սոլիտարնոսկի մասնագէտներու խմբակը, Մազովիէցքիի նախագահութեան տակ:

Պայքարի ինը տարիներուն ընթացքին այս երեքին միջեւ բարեկամութեան այնպիսի կապեր կը հաստատուին, որոնք հազուադէպ երեւոյթ են քաղաքական աշխարհին մէջ: Կերեմէքէն աւելի պահպանողական, նուազ բազմալեզու Մազովիէցքի միջազգային հրապարակին վրայ համեստ համբաւ մը ունի: Սակայն «Սոլիտարնոսկ»ի շարքերուն մէջ անհաւասարելի է իր ազդեցութիւնը: Ան է նաեւ իրենց շաբաթաթերթին հիմնադիրը: Թատէուշ Մազովիէցքի ամէն բանէ առաջ ինքզինքը լրագրող կը նկատէ:

1989-ին Մազովիէցքի չուզեց Խորհրդարանի թեկնածու ներկայանալ. Վալեզայի խնդրանքը անօգուտ եղաւ: Իրեն համար կարեւորը «Սոլիտարնոսկ»ի կառոյցը զօրացնել էր գործատուներուն մէջ եւ ոչ թէ տարուիլ խորհրդարանական խաղով: Սակայն դէպքերը կիսով միայն արդարացուցին այսօրուան վարչապետին համոզումը: Անկէ անդին Վալեզա առանձին տարաւ քաղաքական պայքարը, թէ՛ Կերեմէք, թէ՛ Մազովիէցքի արտասահմանի մէջ կը գտնուէին, երբ «Կտանսկի հերոս»ը յանկարծակի կերպով յայտնեց թէ պատրաստ է կառավարութիւն մը կազմելու առանց համայնավար տարրին:

Այսուհետեւ պայքարը պիտի շարունակուի ոչ միայն Խորհրդարանին մէջ, ու սխալ կ'ըլլայ շփոթել կառավարութիւն եւ իշխանութիւն եզրերը: Զօրավար Ժարուզելսկի եւս խաղաքարտեր ունի ձեռքը: Ոչ միայն ինք է նախագահը կարեւոր իշխանութեամբ մը, այլեւ՝ քաղաքական իր բարեկամները կը շարունակեն տնտեսական, զինուորական եւ ոստիկանական մարզերը իրենց հակակշռին տակ պահել: Անկարելի չէ որ կառավարութիւն մը որոշ ժամանակ մը ետք խանգարէ այդ մարզերուն կառոյցները: Միւս կողմէ, բաւական է որ նոր կառավարութիւնը սխալ քայլ մը առնէ կամ տարակարծութիւն մը յայտնուի «Սոլիտարնոսկ»ի հետ, որպէսզի Ժարուզելսկի առիթը օգտագործէ: Ան կրնայ որեւէ պահու մը Խորհրդարանը լուծել ու նոր ընտրութիւններ որոշել: Թատէուշ Մազովիէցքի այս հաշիւներէն մեկնելով է որ ուզած էր իր արհմիութիւնը զօրացնել այնքան, որ սահմանադրական համակեցութիւնը զօրավար Ժարուզելսկիի հետ, այս վերջինին նպաստաւոր հանգամանք մը չստանար:

Թատէուշ Մազովիէցքի տէր է բանակցելու մեծ կարողութեան: Դուռը շաչեցնելով չի մեկնիր երբեք, սակայն ոչ ալ զիջում կ'ընէ հիմնականէն: Եթէ պէտք էր որ «Սոլիտարնոսկ» կառավարութեան կազմութեան մասնակցէր, այս փափուկ պարտականութեան համար անոր ամէնէն յարմար անունն էր Մազովիէցքի:

Հեռատեսիլի առաջին հարցազրոյցին ան խօսեցաւ իր ազգակիցներուն մասին, որոնք կորսնցուցած էին նոյնիսկ աւելի լաւ, աւելի արժանաւոր կեանքի մը յոյսը: Այն օրը որ այս զանգուածին վստահութեան պիտի արժանանայ, յաղթանակած պիտի ըլլայ իր պայքարին մէջ: Ու ատիկա քաջալերութիւն մը պիտի ըլլայ բոլոր անոնց համար, որոնք նման կացութիւններու մէջ կը գտնուին Խորհրդային Միութեան, կամ Արեւելքի այլ երկիրներու սահմաններէն ներս:

ՔԱՂՀԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Սիրելի «ՅԱՌԱՋ»

Օգոստոսեան արձակուրդի երկար բացակայութեան պատճառաւ, նոր կարդացի Մայր Աթոռի Յուլիս 18-ի հաղորդագրութիւնը մայրաքաղաք Երեւանի մէջ կառուցուելիք մեծաշուք եկեղեցիի մը մասին:

Եօթանասուն տարիներէ ի վեր գործունակ եւ համեստօրէն կը ծառայեմ Հայաստանեայց Առաք. Եկեղեցիին պայծառութեան եւ նոյնպէս գործնական կերպով՝ ցուցահանդէսներով եւ այլ միջոցներով՝ ջանացած եմ մեր եկեղեցական, իմա՝ հայկական, գոհար ճարտարապետութիւնը ծանօթացնել համայն քաղաքակիրթ աշխարհին: Նոյն ժամանակ հիացումով հետեւած եմ մեր սիրելի Վեհափառ Հայրապետ Վազգէն Ա.ի շինարարական եւ ազգանուէր գործունէութեան:

Հայրենիքի ծանր պայմաններուն մէջ սակայն, բոլորովին անյարմար կը նկատեմ նման մեծածախս ձեռնարկի մը իրականացումը որ, թող ներուի ըսել, պարտաւանք մը պիտի հանդիսանար տիրող թշուառ կացութեան հանդէպ:

Լիովին բաժնելով պատուարժան Թերթիդ Օգոստոս 15-ի համարին մէջ լոյս տեսած «Օրուան Խօսք»ին տեսակէտները, առ ի գնահատութիւն երեք հազար ֆրանք կը նուիրեմ «Յառաջ»ի բարգաւաճման ֆոնտին:

ՀՐԱՆՏ ԲԱՄԲԱԿԵԱՆ

Միլանօ

1989, Օգոստոս 28

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՕԳՈՍՏՈՍ 22)

Ի՞ՆՉ ՊԱՏԱՀԱԾ Է ԿԱՐԻԿ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆԻ

Արդ, ի՞նչ պատահած է Կարիկ Պասմաճեանին: Ի՞նչպէս կրնայ օր ցերեկով Մոսկուայի մէջ անհետանալ ռուսական եւ խորհրդային արուեստի փարիզցի հանրայայտ հաւաքորդը: Թերեւս ան եղած է մայրաքաղաքի ահաբեկիչներու զոհը: Ի՞նչպէս կը կատարուի հետաքննութիւնը: Վերջին քանի մը օրերուն այս բոլոր հարցերը չեն յայտնուիր ֆրանսական մամուլի էջերը, ան տարբեր ենթադրութիւններ կ'արտայայտէ Պասմաճեանի ճակատագրի մասին:

Ահա թէ ինչպէս ընթացած են դէպքերը լրատուութեան տեղական միջոցներու շարադրութեամբ: Յուլիս 24-ին, Խորհրդային Միութեան Մշակոյթի նախարարութեան հրաւէրով Կարիկ Պասմաճեան անգամ մը եւս կ'այցելէր Խորհրդային Միութիւն. ան ամէն տարի կը կատարէ երեք – չորս նման այցելութիւններ: Մինչեւ Յուլիս 27, ան Լենինկրադ է, ապա կ'անցնի Մոսկուա, ուր կ'ապրի Ռոսիա պանդոկի թիւ 703 սենեակը: Յաջորդ օրը, քանի մը հանդիպումներ կ'ունենայ պաշտօնական անձերու հետ:

– Կարիկը Խորհրդային Միութիւն մեկնեցաւ իր սովորական գործերով եւ պէտք է Փարիզ վերադառնայ Յուլիս 31-ին, ինծի ըսաւ իր քոյրը՝ Վարդուհին, որու հետ կը խօսէի Յուլիս 28-ին Ռասփայ պողոտայի Պասմաճեանի ցուցասրահը: Հիմա, ան կը նախապատրաստէ սիրիրցի նկարիչ Բրուսիլովսկիի ցուցահանդէսը, որ պիտի բացուի այս աշնան: Եղբայրս կը գտնէ, որ ինք յայտնաբերած է մեծ վարպետ մը: Ինք, նկարիչը եւ իր գործերը արդէն Փարիզ են:

Յուլիս 31-ին, Պասմաճեանի կինը՝ Վարվառան կ'երթայ ամուսինը դիմաւորելու Ռուասի – Շառլ Տը Կօլ օդակայանը: Սակայն Աէրոֆլոթի օդանաւի ճամբորդներու մէջ ան չկայ: Որեւէ լուրի չգոյութենէն տագնապած, ան կը դիմէ Ֆրանսայի Արտաքին Նախարարութիւն: Օգոստոս 3-ին, Պասմաճեանի քոյրը կ'երթայ Մոսկուա: Շուտով կը պարզուի որ, Յուլիս 29-ին, ժամը 11-ին, Կարիկ Պասմաճեան դուրս ելած է իր սենեակէն եւ երկու անձերու հետ, ըստ երեւոյթին իրեն ծանօթ, նստած պանդոկի մօտ իրենց սպասող կառքի մէջ: Այդ պահէն ետք, զինքը ոչ ոք տեսած է: Բայց, ահա, Օգոստոս 1-ին, փարիզեան հրատարակութիւնները կը հաղորդեն որ Ռոսիա պանդոկի յարկի հերթապահին հեռաձայնած է անծանօթ մը, հարց տալով թէ հաւաքորդի իրերը միշտ սենեա՞կն են եւ պատասխան առնելով, ըսած է որ Պասմաճեանը կ'ուզէ շաբաթ մըն ալ պահել իր սենեակը:

Տագնապը մէջտեղ հանած է Մոսկուա, Ֆրանսայի դեսպանութիւնը, որ դիմած է համապատասխան մեր ատեաններուն: «Մենք չենք անտեսեր ոչ մէկ վարկած, յայտարարեց այս օրերուն, Մոսկուայի Ֆրանսայի հիւպատոս՝ Նիքոլ Ժերար – Տէտէն, – եւ մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւինք այդ գործին: Տեղական իշխանութիւնները ամենայն լրջութեամբ ձեռնամուխ են եղած հետաքննութեան:

«Ֆրանս – Սուառ» թերթը կը մէջբերէ խորհրդային Ներքին նախարարութեան աշխատակից՝ Եուրի Կամինկովի՝ հետազօտութիւն կատարողի խօսքերը, որ յայտարարած է թէ Պասմաճեան թերեւս զոհն է դարձած զինքը առեւանգող յելուզակներուն, բայց առայժմ ինքը որեւէ լուրջ հարցանշան չունի: Սակայն եթէ իսկապէս առեւանգումն է, կը նշէ ֆրանսական մամուլը, այն ատեն ինչո՞ւ ոչ ոք Մոսկուա թէ Փարիզ փրկագինի որեւէ պահանջ չէ ստացած:

– Մինչեւ օրս, ես բացարձակապէս չեմ գիտեր թէ ի՞նչ պատահած է ամուսինիս, ըսաւ ինծի Վարվառա Պասմաճեան: Մենք մեր կողմէ բրինք մեր կարելին: Քննութիւնը կը շարունակուի: Ինծի կը մնայ միայն հեռաձայնի մօտ նստիլ եւ սպասել, սպասել լաւ լուրերու: Թերեւս ես ինքս չուտով երթամ Մոսկուա: Ես այնքան կը տագնապիմ ամուսնոյս համար եւ կը վախնամ որ ան ինկած ըլլայ յանցագործներու ձեռքը, որոնք յոյս ունին մեծ գումար ստանալ:

Ֆրանսայի Արտաքին նախարարութեան մօտ, առայժմ կը հրաժարին մեկնաբանելէ առեղծուածային անհետացումը եւ կը չեշտեն որ Խորհրդային Միութեան մէջ Ֆրանսայի դեսպանութիւնը անհրաժեշտ ամէն բան կ'ընէ անոր ճակատագիրը պարզելու համար:

«Իզվեստիա»ն քանիցս պատմած է Կարիկ Պասմաճեանի՝ բանաստեղծի եւ գրողի գործունէութեան մասին, որ ունի ռուսական եւ խորհրդային արուեստի եզակի հաւաքածոյ: Ան շատ բան ըրած է արեւմուտքի մէջ այդ արուեստի ժողովրդականացման համար: Իր ցուցասրահը տասնեակ շարունակ կազմակերպած է մեր գեղանկարիչներու ցուցահանդէսներ, օգնած է Խորհրդային Միութենէն տարագրուած այն նկարիչներուն, որոնք Ֆրանսա յայտնուած են առանց ապրուստի միջոցներու: Անցեալ տարի Պասմաճեանի հաւաքածոյի մէկ մեծ մասը յաջողութեամբ ցուցադրուած է Տրէթեաքովեան պատկերասրահը եւ պետական Էրմիթաժի մէջ: Ան հայրենական արուեստի ամբողջ շարք մը գլուխ գործոցներ նուիրած է մեր երկրին:

Հայաստանի երկրաշարժէն ետք, Կարիկ Պասմաճեան Շառլ Ազնաւուրի հետ միասին Փարիզ կազմակերպեց երկու աճուրդ եւ ստացուած միջոցները յանձնեց այդ տարերային աղէտի զոհերու օգնութեան ֆոնտին:

Հաւաքորդի անհետացման կապակցութեամբ Ֆրանսայի մէջ շատ կը գրուի Խորհրդային Միութեան մէջ յանցագործներու աճի մասին: Եւ ատոր հետ միասին, յոյս կը յայտնեն որ մեր իրաւապահ մարմինները կը պարզեն այդ մութ պատմութեան բոլոր երեսները:

ԵՌՒ. ԿՈՎԱԼԵՆԿԴ
«Իզվեստիա»ի
Փարիզի Սեփական Թղթակից

«Իզվեստիա»ի խնդրանքով Մոսկուայի քաղաքային գործերու Կոմիտէի Ներքին գործերու գլխաւոր վարչութեան գործող հետախուզութեան բաժնի պետ՝ Եու. Սկորնեակով, Օգոստոս 16-ի առաւօտեան յայտնած է հետեւեալը. –

– Պատահած դէպքին մենք բացառիկ կարեւորութիւն կու տանք: Անհետացած Կարիկ Պասմաճեանի որոնումին համար գործի դրուած են մեծ ուժեր: Ստեղծըւած է յատուկ խումբ, կը գործէ շտաբը: Քննութեան ընթացքը Խորհրդային Միութեան Ներքին նախարարութեան ղեկավարներու վերահսկողութեան տակ է:

Ցաւօք, ձեռնարկուած միջոցները առայժմ մխիթարական արդիւնքներ չեն տուած: Մեր աշխատակիցները լարուած աշխատանք կը կատարեն ոչ միայն Մոսկուա, այլեւ ուրիշ վայրեր: Կը քննարկուի քանի մը վարկած, բոլորը մանրակրկիտ կ'ուսումնասիրուին: Թերեւս ֆրանսահայ հաւաքորդը դարձած է յանցագործութեան զոհ, որու հետեւանքով սպաննուած է: Զանտեսուիր որ ան պատանդ առնուած ըլլայ կամ դժբախտ պատահարի զոհ գացած ըլլայ: Այդ երեք վարկածներէն ոչ մէկը առ այժմ բաւարար չափով համոզիչ հակափաստարկներ ունի: Բոլորը կարելի են, բոլորն ալ գոյութեան իրաւունք ունին: Ի չահ քննութեան եւ անյայտ կորսուածի, ես չեմ կրնար ըսել թէ չօշափելի ինչ միջոցներ ձեռք առնուած են: Միայն կը կրկնեմ, ամէն ինչ կ'ըլլայ այդ գաղտնիքը պարզելու համար:

«ՅԱՌԱՋ». – «Արմէնփրէս» – «Իզվեստիա» այս լրատուութեան, աւելցնենք թէ «Նուվէլ տը Մոսկու»ի վերջին թիւն ալ (Օգոստոս 25 / 31) կ'անդրադառնար «Կարիկ Պասմաճեան առեղծուած»ին: Կը յայտնէր թէ քննութիւնը կը վարէ Խորհրդային Ներքին փոխ – նախարարը՝ զօրավար Վասիլի Տրուշին, քաղաքի համապատասխան սպասարկութեանց եւ ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ-ի անդամներուն հետ: Կ'ըսուի թէ հետազօտութիւններ կը կատարուին նաեւ Երեւան: Հիւանդանոցներն ու մահարաններն ալ քննուած էին:

«ՄԱՋ» շաբաթաթերթն ալ (Օգոստոս 31) կարճ հարցազրոյց մը հրատարակած է Վարվառա Պասմաճեանի հետ: Ան կ'ըսէ թէ իր ամուսինը Մոսկուա մեկնած է Յուլիս 20-ին, իրեն հեռաձայնած է Յուլիս 27-ին: Նախատեսած էր Հայաստան ալ երթալ, ապա հրաժարած այդ ծրագրէն: Գացած է իրեն սպասելու Լը – Ֆըրանսի օդանաւին, Յուլիս 31-ին, յաջորդ օրն է որ սկսած է մտահոգուիլ: Հեռաձայնած է Մոսկուա բարեկամի մը, որ յայտնած է թէ ժամադրութիւն ունէր Կարիկ Պասմաճեանի հետ Յուլիս 29-ին, բայց չէր եկած: Ապա, լուր տուած է Արտաքին Նախարարութեան, Մոսկուայի ֆրանսական դեսպանատան: Կը չեշտէ թէ ամուսինը քաղաքականութեամբ չէր զբաղեր:

Այրի Տիկին Յասմիկ Կիւրեղեան եւ զաւակները,

Ինչպէս նաեւ համայն ընտանեկան պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր եւ ազգականին՝

ՄԱՍԻՍ ԿԻՒՐԵՂԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 27-ին, 55 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 1, ժամը 14-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի ժամը 16.15-ին Նոժան – Սիւր – Մարնի գերեզմանատունը։

Մացազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

(Շար. Ա. էջէն)

կազմին մէջ վեթերաններու միջեւ մրցաշարքի մը, Դանիա։ Խորհրդային Միութիւնը դասուած է երկրորդ։

Խորհրդային Միութեան ախոյենութեան մէջ, Հայաստանի խդական ֆութպոլը կը ներկայացնէ Երեւանի Նայիրի խումբը։ Առաջին շրջանէն վերջ, Հայուհիները կը գրաւեն վեցերորդ տեղը իրենց խմբակին մէջ՝ ուր կը պայքարին 10 ախումբներ։ Նայիրի շահած է 3 մրցում, պարտուած է չորս անգամ, հաւասարութիւն՝ 2։

Իր մարզադաշտին վրայ, Կոտայք յաղթած է Ռոստովի բանակային ակումբին՝ 3 – 0. կոլերէն մէկը նշանակուած է Համլէթ Մխիթարեանի կողմէ՝ որուն վերջին խաղն էր Արովեանի կազմին մէջ, Վալանս մեկնելէ առաջ։ Կոտայք 13-րդ էր այս խաղէն վերջ։

ԿՌՓՃԱՄԱՐՏ

● ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԵԱՆ

Կոփամարտի (ամաթէօր) աշխարհի ախոյենական մրցումները այս տարի տեղի պիտի ունենան Մոսկուայի մէջ, Սեպտեմբեր 15-էն 30։ Կը կազմակերպուին համախմբութենական հաւաքոյթներ՝ պատրաստուելու համար այս մրցաշարքին։ Հայեր ալ կը մասնակցին։ Եօթը հայ մարզիկներ ներկայ էին Ուկրանիոյ Գարլովկա քաղաքին մէջ անցած մրցաշարքին։ Ահաւասիկ անոնցմէ լաւագոյններուն արդիւնքները. –

Երեւանցի Նշան Մունչեան (48 քլկրմ.) եւ Հրաչեայ Տէր – Ստեփանեան (գեր – ծանր) շահած են առաջնութիւն, լենինականցի Մխակ Ղազարեան (57 քլկրմ.) պարտուած է աւարտականին։ Երրորդ մրցանակ ստացած են Ս. Շահպազեան (67 քլկրմ.) եւ Ա. Յարութիւնեան (91 քիլոկրամ)։

Յուսալի է որ մէկ կամ երկու Հայեր ընտրուին մասնակցելու Մոսկուայի համաշխարհային մրցաշարքին։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :

N° 48 00 06 70

TELEX :

N° 280 868 Haratch

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՇԱԲԱԹ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մերճանեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 3, յետ պատարագի Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին իրենց հօր եւ մեծ – հօր՝

Տ. ՊԱՐԳԵՒ ՔՀՆՅ. ՄԵՐՃԱՆԵԱՆԻ

վախճանման Ա. տարելիցին ի յիշատակ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

CEREMONIE DU 45ème ANNIVERSAIRE DE LA LIBERATION DE PARIS

Place du 18 Juin — Montparnasse

Samedi 2 septembre à 15 h 30

Discours de :

M. A. TOLLET,
Président du Comité de libération de Paris

et de M. LEO HAMON,
Ancien Ministre

L'Amicale des Anciens Résistants arméniens à l'invitation du Comité de Libération de Paris et en souvenir de nombreux héros tombés dans les combats de libération de Paris, de la région Rhône-Alpes et du sud de la France, vous convie cordialement à assister nombreux à cette cérémonie d'hommage.

«ՅԱՌԱՋ»ի

ընթացիկ ազդերու

նոր սակագինը

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1-էՆ

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք-Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԼԻՈՆԻ

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13-ին, առաւօտեան ժամը 9-ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ՚ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ 14-էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14-էն 16.30։

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն։

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը։

Հասցէ․– 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003

Հեռաձայն. – 78 – 60 – 47 – 18

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26-ին։

Մանրամասնութիւնները յետագային։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ԹՈՒԼՈՆ. – Տիկին Միրէյլ Սուինսըն – Համբարձումեան 500 Ֆրանք։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերմէ Զ. Շանթ մասնաճիւղի ընկերուհիները խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն՝ Տէր եւ Տիկին Մօրիս Ճանիկեանի եւ աղջկան, Տէր եւ Տիկին Անրի Ճանիկեան եւ աղջըկան, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ռիշար Ճանիկեանի եւ որդւոյն եւ համայն ընտանեկան պարագաներուն իրենց մօր, մեծ – մօր եւ ազգականին՝ Տիկին Հայկուհի Ճանիկեանի մահուան առթիւ։

Հանգուցեալը եղած է մեր մասնաճիւղի վարչութեան անդամուհին։

Այս առթիւ մասնաճիւղիս եղած են հետեւեալ նուէրները. – Ճանիկեան եւ Շալճեան ընտանիքներ 500 Ֆր. եւ 500 Ֆր. որբերուն, Տիկին Նուարդ Պլտէրեան 100, Ժան – Փիէր Ժիւլիէն 100, Մանմէն Տրնի 100, Տէր եւ Տիկին Բարթող Տէրտէր – եան 200, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Էսքիճեան 50 Ֆր.։

Վարչութիւնս խորին շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր նուիրատուներուն։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12.30-ին, Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

Cours NAREG

d'Enghien

(entièrement gratuits)

de la MATERNELLE au BACCALAUREAT

journée continue pour ceux qui le désirent avec repas pris sur place.

Rentrée le 6 Septembre à 10 heures

8, rue Félix Faure — 95880 Enghien

Pour tout renseignement téléphoner au 48. 41. 49. 37 ou 34. 17. 29. 26

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը խնդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները։

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային։

Pélerinage de TALLARD près de GAP (Hautes Alpes)

Այս տարի՝ Կիրակի, Հոկտեմբեր 8-ին։

Հեռաձայն. – 92 – 51 – 07 – 56

Յայտագիրը յետագային։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS....

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE

de la MATERNELLE au SECONDAIRE

EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- **Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,**
- **Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE**
- **Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE**

REJOIGNEZ-NOUS

EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)	FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — *HARATCH*»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE	ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — *Travail soigné*